

Azərbaycan
FOLKLORU
ANTOLOGİYASI

IX

GƏNCƏBASAR
FOLKLORU

AZƏRBAYCAN FOLKLORU
ANTOLOGİYASI

243495.

IX kitab

(GƏNCƏBASAR FOLKLORU)

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

BAKI – “SƏDA” – 2004

Az
A-39

Azərbaycan Respublikası MEA
Folklor İnstitutunun
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

TƏRTİB EDƏNLƏR:	F.e.n. Hüseyn İSMAYILOV, f.e.n. Ruziyə QULİYEVA
ÖN SÖZÜN MÜƏLLİFİ:	F.e.n. Hüseyn İSMAYILOV
REDAKTORU:	F.e.d., prof. İsrail ABBASLI
RƏYÇİLƏR:	F.e.n. S.XAVƏRİ, A.XƏLİL
NƏŞRİNƏ MƏSUL:	f.e.n. Əziz ƏLƏKBƏRLİ

Azərbaycan folkloru antologiyası, IX kitab (Gəncəbasar folkloru), Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2004.

Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun nəşr etdirdiyi "Azərbaycan folkloru antologiyası" silsiləsindən olan bu cildə Gəncəbasarın zəngin və təkrarsız folklor inciləri toplanmışdır.

ISBN-586874-032-7

©"Səda" nəşriyyatı, 2004

ÇOXCİLDLİ "AZƏRBAYCAN FOLKLORU ANTOLOGİYASI" NIN (AFA) NƏŞR OLUNMUŞ KİTABLARI

1. AFA, I. Naxçıvan folkloru, tərtib edənlər: Təhmasib Fərzəliyev, Məhərrəm Qasımlı, elmi redaktoru və "Ön söz"ün müəllifi İsrail Abbasov, rəyçilər: Vəli Əliyev, Bəhlul Abdulla, Bakı, "Sabah" nəşriyyatı, 1994.

2. AFA, II. İraq-Türkman folkloru, tərtibçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Qəzənfər Paşayev, doktor Əbdüllətif Bəndəroğlu, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Azad Nəbiyev, filologiya elmləri doktoru, professor İsrail Abbasi, Bakı, "Ağrıdağ" nəşriyyatı, 1999.

3. AFA, III. Göyçə folkloru, toplayıb tərtib edən, Hüseyn İsmayilov, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Qara Namazov, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2000.

4. AFA, IV. Şəki folkloru, tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, Hikmət Əbdülhəlimov, Ramazan Qafarov, Vaqif Aslan elmi redaktoru və "Ön söz"ün müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayilov, sənətsünəşliq namizədi Faiq Çələbi, Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2000.

5. AFA, V. Qarabağ folkloru, toplayanlar: İsrail Abbaslı, Təhmasib Fərzəliyev, Nəcəf Nazim (Quliyev), tərtib edən və "Ön söz"ün müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor İsrail Abbaslı, redaktorları: filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, filologiya elmləri namizədi, dosent Hüseyn İsmayilov, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru Bəhlul Abdulla, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, "Bakı", "Səda" nəşriyyatı, 2001.

6. AFA, VI. Şəki folkloru, tərtib edən: Hikmət Əbdülhəlimov, elmi redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, "Ön söz"ün müəllifi sənətsünəşliq namizədi Faiq Çələbi, rəyçi filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayilov. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2002.

7. AFA, VII. Qaraqoyunlu folkloru, tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayilov, Qurban Süleymanov, elmi re-

doktoru filologiya elmləri doktoru, professor Qara Namazov, rəyçilər, filologiya elmləri doktoru İsrafil Abbaslı, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev. Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2002.

8. AFA, VIII. Ağbaba folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayilov, Tacir Qurbanov, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor İsrafil Abbaslı, rəyçi filologiya elmləri namizədi Əziz Ələkbərli, Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2003.

İNSTITUTDAN

AFA-nın "Gəncəbasar folkloru" cildi Azərbaycan MEA Gəncə Elmi Mərkəzi İctimai Elmlər bölməsində nəşrə hazırlanmağa başlanmış və Akademiyanın Fəlklor İnstitutunda başa çatdırılmışdır. Gəncə Elmi Mərkəzinin İctimai Elmlər bölməsinə rəhbərlik etmiş filologiya elmləri namizədi Ziyəddin Xasıyev, fəlklor qrupunun əməkdaşlarından – filologiya elmləri namizədləri Ruziyə Quliyeva, Maqbet Əhmədov, Sahib Axundov və elmi işçi Vahid Hübətov işlədikləri dövrdə toplama işində yaxından iştirak etmişlər. Sonralar "Gəncəbasar folkloru"nun tərtibi və çapa hazırlanması işi R.Quliyevanın öhdəsinə düşmüşdür. Onun Fəlklor İnstitutuna təqdim etdiyi tərtib işi MEA Fəlklor İnstitutunda "Gəncəbasar folkloru"nun ikinci cildi kimi hazırlanmış topludan, İnstitutun əməkdaşları tərəfindən bölgəyə elmi ezamiyyətlər zamanı əldə edilmiş fəlklor örnəklərindən, həmçinin İnstitutun elmi əməkdaşı Sahibə Sədnikqızının təqdim etdiyi materiallardan geniş istifadə edilməklə xeyli təkmilləşdirilmişdir.

Toplunun hazırlanmasında tərtibçilərə Fəlklor İnstitutunun elmi əməkdaşı Tahir Orucov yaxından kömək etmişdir.

Önemli qədim tarixi qəhrəmanlıq gələniyi və zəngin poetik söz sənəti olan Gəncəbasarın fəlklor örnəklərini bir cildə sığdırmaq imkan xaricindədir. İndi çap edilən "Gəncəbasar folkloru" cildi adını daşıdığı regionun mənəvi-mədəni irsini səciyələndirən ilk təşəbbüs kimi böyük elmi-filoloji, eyni zamanda, mühüm tarixi-siyasi əhəmiyyətə malikdir. İnstitut gələcəkdə bölgə fəlklorunun toplanması və nəşri işlərini davam etdirmək və oxuculara daha kamil fəlklor nəşrləri təqdim etmək niyyətindədir.

ETNİK-MİLLİ YADDAŞDAN – FOLKLORDAN GÖRÜNƏN GƏNCƏ

Azərbaycan folklor antologiyası silsiləsindən Gəncəbasar folkloru həm elmi ictimaiyyətin, həm də geniş oxucu kütləsinin mütləsinə təqdim edilir. Azərbaycanımızın istər itirilmiş, istərsə də mövcud bölgələri üzrə folklor antologiyaları işıq üzü görüncə antologiyalar haqqında müxtəlif mülahizələr səslənir. Ağır fiziki (ekspedisiyalar) və intellektual (janr təsnifatı, izah və s.) fəaliyyətin nəticəsi kimi yaranan hər bir antologiya işıq üzü gördükcə bu işin milli-mənəvi dəyərlərimizin rekonstruksiyası, dövlət və dövlətçilik miqyasında əhəmiyyəti yüksək qiymətləndirilməklə yanaşı, qeyri-elmi səviyyədə iradlar da səslənir. Belə qeyri-elmi iradlar içərisində milli folklorumuzun regional aspektdən öyrənilməsinin qeyri-səmərəliliyi, hətta zərərliyi haqqında mülahizələrdir. Bu mülahizələr çox güman ki, müasir humanitar elmlərin nailiyyətlərini, lap elə folklorşünaslıq tədqiqatının adı üstülərini bilməməkdən irəli gəlir.

İstər vahid ideoloji, istər dini, istər regional, istərsə də etnik-milliyət mədəniyyət tipləri struktur bütövlüyü səciyyəsi daşmaqla yanaşı, bu bütövlüyü təşkil edən ayrı-ayrı mikrostrukturların cəmindən, bir-biri ilə qarşılıqlı münasibətdə olan və bu münasibətlərin mürəkkəb dinamikasından mədəniyyət fenomenini doğuran vahidlərdən təşkil olunmuşdur. Mədəniyyət tiplərinin teoloji, ideoloji, etnik-milliyət və s. səciyyəsinə asılı olmayaraq onların kulturoloji, fəlsəfi, filoloji tədqiqində ən ümumi səciyyəvi təmayüllərin müəyyənləşdirilməsi və bütövlükdə fenomen hadisə kimi elmi dəyərləndirilməsində həmin mikro vahidlərin həm ayrı-ayrılıqda, həm də bir-biri ilə qarşılıqlı münasibətdə öyrənilməsi ən səmərəli üsuldur. Bəşəriyyətin inkişaf mərhələləri ərzində müəyyən zaman çərçivəsini və planetin müəyyən coğrafi ərazisini əhatə edən istənilən mədəniyyət digər mədəniyyətlərə münasibətdə təşkil olunandır, bu böyük mədəniyyətin öz daxilində isə ayrı-ayrı struktur komponentləri struktur bütövlüyünə böyük mədəniyyətə münasibətdə təşkil edəndir. Təşkil edən təşkilolunana münasibəti kulturoloji müstəvidən fəlsəfi müstəviyə keçirildikdə təkin ümumiyyə münasibəti ilə paralelləşir. Müxtəlif humanitar elmlərin təcrübəsi sübut edir ki, mədəniyyətlərin öyrənilməsində təkdən ümumiyyə, mikrostrukturda markostruktura hərəkət dinamikası daha səmərəlidir. Bu cəhət etnik-milliyət xarakterli mədəniyyət tiplərinə daha çox şamil

olunur. O baxımdan ki, etnik-milliyət xarakterli mədəniyyət onu yaradan mədəniyyət subyektinin (etnosun) etnik təfəkkür və emosiya potensialının ifadəçisidir və həmin etnosun coğrafi lokalizasiyasından asılı olaraq müəyyən regional səciyyəvilik də kəsb edə bilər. Məhz bu baxımdan etnik-milliyət mədəniyyətlərinin lokal coğrafi çərçələrdə təzahür edən struktur komponentlərinin ayrı-ayrılıqda öyrənilməsi müasir humanitar-elmi düşüncənin zəruri vəzifələrindən biridir.

Qədim və orta əsrlər bəşər sivilizasiyasının inkişafında, sosial və mədəni tərəqqisində əhəmiyyətli rol oynamış türk mədəniyyəti onun öz tarixinin mürəkkəbliyi ilə şərtlənərək olduqca mürəkkəb xarakterə və inkişaf dinamikasına malik olmuşdur. Zaman-zaman türklər çin, monqol, tunqus-mancur, iran, german, slavyan, ərəb mədəniyyətləri ilə etnokulturoloji əlaqələrdə olmuş və bu əlaqələrin xarakterindən asılı olaraq mədəniyyətlərinin tipoloji xarakteri müəyyənləşmişdir. Qədim və orta əsrlər türk mədəniyyətinin daxili differensiyası, başqa sözlə ifadə etsək, vahid struktur bütövlüyünü təşkil edən mikrostrukturların ayrı-ayrı etnik-mədəni sistemlərin yaranması bir tərəfdən ictimai-siyasi hadisələrlə şərtlənirsə, digər tərəfdən də digər mədəniyyətlərlə qarşılıqlı əlaqələrdən irəli gəlirdi. Ümumtürk mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi-struktur vahidi olan Azərbaycan etnik-mədəni sistemi yad etnik mədəniyyətlərlə (xüsusən İran) daha sıx qarşılıqlı münasibətlərdə olsa da, öz inkişafının istər təşəkkül, istər təkamül, istərsə də intibah mərhələlərində türkçülük keyfiyyətini həmişə yüksək səviyyədə mühafizə etmiş, müasir günümüzdə qədr böyük türk dünyasının ayrılmaz bir parçası kimi qoruyub saxlamışdır. Nə ən qədim dövrlərin aborigin türk tayfaları ilə Qafqaz mənşəli xalqların etnokulturoloji münasibətləri, nə eramızın I minilliyinin ortaları qılçaq-Qafqaz xalqları və İran əlaqələri, nə orta əsrlərin türk-ərəb və türk-İran əlaqələri, nə də XIX əsrin əvvəllərindən XX əsrin sonlarına qədər türk-rus əlaqələri ilə ərazidə-Azərbaycanda nisbətən heç vaxt etnik-mədəni sistemdə türklüyün zərərinə dəyişə bilməmişdir. Əksinə, bütün bu əlaqələr Azərbaycan etnik mədəni sistemində tipologiyası etibarilə türk olan mədəniyyətin daha unikal təzahür çalarlarını meydana gətirmişdir. XII əsrdə Gəncəli Nizamın fars dilində türk epik təfəkkür imkanlarını daha unikal bir formada, yüksək bədii-estetik səviyyə əks etdirməsi, XVI əsrdə Füzulinin İslam mədəniyyətinin digər iki (ərəb və fars) komponentlərinin imkanlarını da türk dilinin rəsmi elitar dil səviyyəsinə

yüksəldilməsi işinə səfərbər etməsi bunun bariz nümunəsidir.

Etnik-millî mədəniyyət sistemində mühüm struktur vahidlərindən birini folklor təşkil edir. Bunu şərtləndirən başlıca səbəb odur ki, folklor yazılı ədəbiyyatdan fərqli olaraq dolayısıyla deyil birbaşa, bilavasitə onu yaradan mədəni subyektin-etnosun təfəkkürünün, etik-estetik təzahürü kimi meydana çıxır. Məhz bu xüsusiyyətinə görə folklor etnik-millî mədəniyyətdə o mədəniyyətin müxtəlif təzahür formalarının gencəsini təşkil edir, bu təzahür formalarının millilik keyfiyyətinin səviyyəsi folklorə münasibətdə müəyyənəşir. Etnik-millî mədəniyyət sistemində istənilən kulturoloji təmayül digər etnik mədəniyyətlərin təsirinə də məruz qala bilər, kosmopolitizmə qədər millilikdən uzaqlaşa da bilər. Lakin əgər bu uzaqlaşmaların kökündə folklor təfəkkürünə söykənmə, gencis etibarlı ona dayanma varsa, onda yənə də bu təzahürlər istər-istəməz millî keyfiyyətə malik olmahdır. Beləliklə, etnik-millî mədəniyyətdə folklorun statusu keyfiyyət göstəricisi, milliliyin meyar və etalonu statusundadır.

Bu mənada etnokulturoloji sistemdə folklorun regional öyrənilməsi olduqca böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu əhəmiyyət özünü yalnız folklor irsinin müasir azərbaycanlı şüuruna inteqrasiyası kimi olduqca zəruri bir missiya ilə məhdudlaşmayıb, bütövlükdə Azərbaycan və eləcə də türk etnik-mədəni sisteminin gencəsini, digər mədəni təzahürlərin bu mədəniyyətə nə dərəcədə aidiyyətini də müəyyənləşdirməyə yardım edir.

Azərbaycan folklor antologiyası silsiləsindən növbəti Gəncəbasar folkloru cildi Azərbaycanın ən qədim yaşayış məskənlərində olan Gəncə və ona yaxın olan ərazilərin zəngin folklor örnəklərini özündə ehtiva etməkdədir. Bizim eranın əvvəllərindən qədim türklərin daimi yaşayış məskənlərindən olan biri kimi heç kimdə şübhə doğurmayan Gəncə və onun ətrafında yaşayan folklor örnəklərində regional spesifikasiya ilə yanaşı, əski türk mədəniyyətinə aid inam və inanc sistemini, dünyagörüşləri özündə çox dolğun bir şəkildə əks etdirməkdədir. Təbii ki, bölgənin folklor örnəklərində əksini tapan ideya estetik istiqamətlərin, onların Azərbaycan etnik-mədəni sistemi daxilində digər qonşu folklor mühitləri ilə müqayisədə spesifikasiyasını müəyyənləşdirməmişdən əvvəl regionun coğrafi, etnik və tarixi özəlliklərini aydınlaşdırmaq zəruridir. Çünki bunlardan birincisi folklor mühitinin ərcəli, ikincisi, subyektni, üçüncüsü isə inkişaf dinamikasını şifrələyir.

1) Regionun coğrafi həddləri:

Müasir Gəncə şəhərinin tarixən inzibati-siyasi təsir dairəsinə daxil olan şimali-qərbi Azərbaycanın mühüm bir hissəsi tarix boyu müxtəlif adlarla adlandırılmışdır. Miladdan öncə Gəncə və Gəncə ətrafı rayonların yerləşdiyi ərazi Sakasena vilayəti kimi tanınmışdır. Ərəb istilası zamanı bu ərazi Aran, Şirvanşahların hakimiyyəti dövründə Gəncə, Səfəvilərin hakimiyyəti dövründə Gəncə-Qarabağ bəylərbəyliyi adlanmışdır. XVIII əsrin ortalarından Gəncə xanlığının əhatə etdiyi ərazi qərbdən İrevan xanlığı, Qazax və Borçalı sultanlıqları, şimaldan Kaxetiya çarlığı, Sığnaq mahalı, İlisu sultanlığı, Şəki xanlığı, Şərqdən isə Qarabağın Bərdə və Cavanşir mahalları, Cənubdan isə Qarabağın Xəmsə mahalı ilə əhatə olunmuşdur.

Xanlıq Ayırım, Şəmşəddil, Zəyəm, Şəmkir, Gəncəbasar, Samux, Kürəkbasar, İyirmi dörd adlı səkkiz mahalı özündə birləşdirirdi. Rus işğalından sonra Gəncə xanlığı ərazisində Yelizavetpol dairəsi yaradıldı. Sonra isə Yeni Bəyazıt, Qazax, Sığnaq, Ərəş, Cavanşir qəzalrı, və Zaqatala dairəsini əhatə edən Yelizavetpol qəzası formalaşdırıldı. Gəncə qəzası sovet hakimiyyətinin 30-cu illərinə qədər öz adını və ərazisini qoruyub saxlayırdı. 30-cu illərdən yeni inzibati ərazi bölgüsü nəticəsində Gəncə vilayətinin ərazisi müxtəlif rayonlar arasında parçalandı.

İstər tarixə, istərsə də filologiyaya aid tədqiqatlarda tarixən Gəncənin siyasi-inzibati təsir dairəsində olan ərazilərin Gəncəbasar adlandırılması ilə rastlaşırıq. Bu ad altında isə indiki Tovuz, Şəmkir, Xanlar, Goranboy, Yevlax rayonları nəzərdə tutulur. Hətta folklorşünaslıqda bu adın çevrələdiyi ərazi tarixçilərdən də irəli gedərək daha da böyüdülmüşdür. Tarixin heç bir mərhələsində «Gəncəbasar» inzibati-ərazi vahidi kimi adı çəkilən indiki rayonları əhatə etdiyi vaxt olmayıb. Gəncə xanlığı daxilində səkkiz vilayətdən biri olan «Gəncəbasar» Gəncəçay vadisi boyunca yaşayış məskənlərinin yayıldığı dar bir ərazini bildırıbdi. İstər tarixi inzibati-ərazi bölgü prinsipi baxımından, istərsə də regional etnoqrafik, adət-ənənə, dialekt-dil-üslub xüsusiyyəti özəllikləri baxımından «Gəncə» toponimi haqqında söhbət gedən ərazinin tarixi inzibati-siyasi adı kimi daha uğurlu və həqiqətə uyğundur.

«Gəncə» toponiminin hal-hazırda Bakıdan 363 km. qərbdə, Kiçik Qafqazın şimali-şərq ətəyində, Gəncə çayının hər iki sahilində yerləşən, Gəncə və Kəpəz rayonlarına ayrılmaqla 107 kv.km. sahəni əhatə edən Azərbaycanın Bakıdan sonra ikinci böyük şəhərinə aid edilməsi baxımından «Gəncə tarixi», «Gəncə folkloru», «Gəncə dialekti» və s. kimi ifadələrin geniş oxucu kütləsi tərəfindən haq-

qunda söhbət gedən anlayışların müasir Gəncəyə (107 kv. km ərazini əhatə edən şəhərə) aidliyi təəssüratı yarada bilər. Ona görə də tarixilik prinsipinə əsaslanmaq özünü o qədər də doğrultmur. Məhz bunu nəzərə alaraq "Gəncəbasar" adının tarixən Gəncənin inzibati təsir dairəsinə aid olan əraziyə aid edilməsi daha düzgündür. Digər tərəfdən XX əsrin ikinci yarısı "Gəncəbasar" adının tarixən əhatə etdiyi dar bir ərazini Gəncəçay vadisini deyil, böyük bir coğrafi ərazini işarələdiyi, xalq arasında da bu anlamda işlənmə təcrübəsi var.

2) Regionun etnik tərkibi:

Məlum olduğu kimi Azərbaycan tarixinin ən mürəkkəb, mübahisələr doğuran problemlərindən biri etnogenes problemidir. Sovet hakimiyyəti illərində türksoylu respublikalara tətbiq edilən «hazır konsepsiyalar» onların tarixi ərazilərində türklərin məskunlaşmasını orta əsrlərin ortalarına qədər gətirib çıxarırdı. Azərbaycan tarixçilərinin uzun illər ərzində normativləşdirməyə çalışdıqları Azərbaycan ərazisinə türklərin gəlişini X-XI əsrlərdən başlamaq kimi yanlışluq müəyyən təshihlərlə bu gün də davam edir. Ümumən Azərbaycan xalqının etnogenezi ilə bağlı şüurlu şəkildə yaradılmış «qeyri-müəyyənlik», sistemsizlik onun «ayrı-ayrı bölgələrinin etnik tərkibi, etnokulturoloji lokalizasiyası və inkişafına da aiddir. Şimali Azərbaycanın böyük bir ərazisini əhatə edən Gəncə vilayəti də bu cəhətdən xali deyil.

Yaranma tarixi müladdan öncə 750-700-cü illərə aid edilən Gəncə şəhərinin ən qədim sakinlərinin etnik tərkibi haqqında birmənalı şəkildə yekdil fikir söyləmək çətindir. Lakin tarixi dəlillər əsasında bir höquqət sübut edilmişdir ki, təxminən e.ə. I minilliyin ortalarından b.e. minilliyinin əvvəllərinədək bu ərazinin etnik (əsasən qıpçaq türkləri; mənbələrdə: huntürklər, yaxud buntürklər) böyük əksəriyyəti təşkil etməyə başlayır. Regionun etnokulturoloji təmərəküzləşməsində türklərin həlledici rolunu «Gəncə» sözünün etimologiyasından da görmək mümkündür.

Elmdə (tarix, türkölogiya, iranşünaslıq, dilçilik, etnoqrafiya və s.) «Gəncə» sözünün etimologiyası ilə bağlı mövcud mülahizələri iki qrupa ayırmaq olar:

- 1.«Gəncə» sözünün etimologiyasında qeyri-türk interpretasiyası;
- 2.«Gəncə» sözünün etimologiyasında türk interpretasiyası;

Toponimin qeyri-türk mənşəli «interpretatorlar» da öz mülahizələrində yekdil olmayıb aşağıdakı qruplara bölünür:

- a) toponimin Pəhləvi mənşəli olmasını iddia edənler: Gəncə -

«Gəncə» (xəzinə).

b) toponimin midiya mənşəli olmasını iddia edənlər: Gəncə-«qauz»

s) toponimin yunan mənşəli olmasını iddia edənlər: «Gəncə»-«Qunicə» (Qadınlar ölkəsi (amazon qadınları));

Gəncə sözünün qeyri-türk mənşəli olmasını irəli sürən alimlərin mülahizələrində zahiri uyğunluqlara əsaslanan etimologiya daha qabarıqdır.

Toponimin türk mənşəli olmasını israr edənlər bir neçə qrupa ayrılır:

a) toponimin «güncək», «günçü», «günəşdən olan» şəklində izahı;

b) Toponimin «Gəncə» sözü ilə izahı. (coğrafi baxımdan geniş ərazi mənasında);

s) Toponimin türk tayfaları hunlar və «gəncək»lərin adı ilə əlaqələndirilməsi;

c) Toponimin türk mənşəli «xan», «qan», «kaan» (hakim və sərkərdə mənasında) və ca, (ca ça, çə) hissəciyinin kombinasiyasından yaranması;

Toponimlərin izahına keçməzdən əvvəl onu qeyd edək ki, «Gəncə» şəhər, vilayət, ərazi adından başqa mövcud ərazidə çay, düz adlarını da bildirir. Mövcud arealda bu sözün geniş yayılması tayfa adından götürülməsi ehtimalını qabardır. Məlum olduğu kimi türkdilli xalqlarda coğrafi adların tayfanın adı ilə adlandırılması ənənəsi çox aparıcı mövqedə olmuşdur. Bu faktı sübut edən dəlil isə hunlarla bağlı yer adlarının Gəncə düzündə geniş yayılmasıdır: Hunnan qalası, Hunnar belə toponimlərdir*. Hesab etmək olar ki, əski vaxtlardan bu ərazidə məskən salan türklər öz tayfa adlarına uyğun olaraq ərazini də adlandırmışdılar. Toponimin etimoloji izahında digər bir cəhəti də nəzərə almaq lazımdır ki, «Gəncə» sözünün ilk komponenti «gən» gəncək tayfasının adındakı hissəyə uyğun olaraq «xan», «kaan» mənasını bildirir, ca (cə) hissəciyi isə ərazi, yer, yurd mənasındadır. Bu sahədə fakt və dəlillərə əsaslanan son sözün tarixçilərə aid olacağını nəzərə cərpdirməqlə, biz də «gəncə» sözünü «xan yurdu» kimi türkmənşəli əsasda izah edən tədqiqatçılarla həmfikir olduğumuzu bildiririk.

*Ətraflı məlumat üçün bax: Мамедов Т. Политическая история и историческая география Кафгасской Албании. Баку, 1986. с 131; Мелксет бек Л.М. К истории появления гуннов в Восточном Закавказии. Докл. АН Аз.ССР. Б.1957 т. XII. кв. 6, с. 712.

«Gəncə» sözünün etimoloji izahından da görüldüyü kimi bu ərazi qədim türk torpaqlarındandır. Lakin tarixən bu ərazinin etnik tərkibi sabit olaraq qalmamış, süni yollarla dəyişdirilməyə çalışılmışdır.

Xüsusilə Çar Rusiyasının Gəncəni işğalından sonra planlı şəkildə şəhərin erməniləşdirilməsi siyasəti yürüdülmüş, Rusiyanın müxtəlif vilayətlərindən Gəncəyə erməni ailələri köçürülmüşdür. Tarixi faktlardan məlum olur ki, yalnız 1804-cü ilin mart-may ayları Gəncəbasara 4667 erməni köçürülmüşdür. Rusiya nümayəndələrinin köçürmə siyasətinin nəticəsidir ki, 1808-ci ilin dekabrında şəhərdə ermənilər 3596, türklər isə 6320 nəfər qeydə alınır. Ermənilər 1803-cü ildə əhalinin 8,5 %-ni təşkil etdikləri halda, 1808-ci ildə 36,26%-ə çatırlar. Əlbəttə, işğalçı Rusiyanın bu siyasətinin əsasında Gəncə ərazisində türk-müsəlman milli mədəniyyətini məhv etmək niyyəti dayanırdı.

XIX əsrin 30-cu illərindən Gəncə vilayətinə ermənilərlə bərabər digər xalqların nümayəndələri də göçürülməyə başlayır. Gəncə haqqında dəyərli tədqiqat əsərinin müəllifi Fərrux Əhmədov tarixi mənbələrə əsaslanaraq XIX əsrin sonu Gəncə əhalisinin etnik tərkibini aşağıdakı kimi göstərir:

«Azərbaycan türkləri 17436, çuvaşlar 34, qaraçaylar 6, avarlar 103, çeçenlər 7, inquşlar 6, çərkəzlər 4, Türkiyə türkləri 3, türkmənlər 4, velikoruslar 2519, maloruslar 215, polyaklar 240, çexlər 12, italyanlar 13, almanlar 103, ingilislər 6, yunanlar 5, ermənilər 12055, farslar, 39, kürdlər 3, yəhudilər 93, 9, gürcülər 486, minqrel 13, lazlar 7».

Göründüyü kimi, XIX əsrin sonları Gəncə qəzasının etnik tərkibində «beynəlmiləl mənərə» xeyli dəyişmə də ermənilərin bu tərkibdə nisbəti aşağı düşməyə başlayır. 1911-ci ildə isə Gəncənin 59 minlik əhalisinin 45 mini türk, 2,5 mini erməni, 3,5 mini rus, qalanları isə digər millətlərin nümayəndələri olmuşdur.

Heç bir süni köçürmə, qeyri-təbii (təşkil olunmuş) demografik proseslərə baxmayaraq tarixin ta qədim dövrlərindən günümüzdə qədər Gəncənin etnik tərkibində nisbətən heç vaxt türk əhalinin zərərinə əsaslı şəkildə dəyişməmiş, Gəncə bir türk ərazisi kimi təşəkkül tapmış, türk ərazisi kimi inkişaf etmiş, müasir günümüzdə də türk ərazisi kimi daxil olmuşdur.

* * *

Ögər tarixi fakt və dəlillər, maddi arxiolegiya nümunələri Gəncənin Azərbaycan türklüyünün ta qədim dövrlərdən bu günədək

ayrılmaz bir tərkib hissəsi olduğunu sübut edərsə, bu bölgədən toplanmış folklor nümunələri etnik subyektinin əsrlərdən bəri bütün varlığı-estetik düşüncəsi, həyata fəlsəfi-emosional baxışı, məişətdə mədəni-əxlaqi prinsipləri, Tanrı-İnsan münasibətlərinə yanaşması və s. etibarilə türk şifahi bədii ənənəsinin və deməli türk mədəni dəyərlər kompleksinin daşıyıcısı olduğuna şahadət verir. Folklor nümunələrinin özündə əks etdirdiyi etnik dünya görüşü kompleksini regional spesifik baxımdan fərqlənmək şərtilə, bütün parametrləri üzrə həm Azərbaycanın digər bölgələrinin, həm də əski türk folklorunun ideya istiqamətləri ilə tam bir paralellik təşkil edir. Antologiyada təqdim edilən folklor örnəkləri istər lirik, istərsə də epik növlər üzrə olduqca zəngin janr rəngarəngliyinə malikdir. Digər bölgələrimizin folklor mühitlərindən fərqli olaraq Gəncə folklorunda hansısa təmayülün dominant mövqeyi (Göycə folkloru-Aşıq yaradıcılığı, İraq-Türkmən folkloru-lirik janrlar, xüsusən bayatı, Şəki folkloru-lətifə və s.) Gəncə folkloruna xarakterik deyildir. Burada öz mənbəyini istər ideya-estetik baxımdan (etnik dünyagörüşü şifrələmə) istərsə də forma - dil-üslub xüsusiyyətləri baxımından əski türk epik təfəkküründən götürən folklor örnəklərinin eyni dərəcədə mükəmməl inkişaf səviyyəsi, paralel yayılma arealı ilə tanış oluruq.

Lirik janrlar içərisində dəgər janrlarla müqayisədə əski dini dünyagörüşü etnik-inam sistemini, mitoloji baxışları əks etdirən ovsunlar, alqışlar, qarğışlar, andlar, yanamalar öz orijinallığı, əski dünyagörüşün izlərini özündə qoruyub saxlaması ilə diqqəti cəlb edir. Əski etnik emosional-poetik duyğuların ifadəçisi olan bayatılar, ağıllar, laylalar da lirik növün janrları içərisində xüsusilə fərqlənir.

Öz janr-üslub səviyyəsi baxımından müasir nəzəri qəliblərə sığmayan (lirik və epik səciyyəsi çətin müəyyənləşən) elə janrlar da vardır ki, bunlar birbaşa xalq məişətinin, onun etnik həyat tərzinin birbaşa ifadəçisidir. Antologiyada lağlar, güeylər, yanamalar, tapşurmalar, kimi sırf milli səciyyə daşıyan janrlar bu baxımdan diqqəti daha çox cəlb etməkdədir. Regionun mədəni subyektinin birbaşa fərdi psixoloji özəlliyindən irəli gələrək meydana çıxan yanamalar və tapşurmalar xüsusilə az təsadüf olunan nadir janrlardır. Folklorun lirik janrları içərisində geniş yayılmış holavarlar, sayacı sözləri, mövsüm-mərasim nəğmələri də Gəncə folklor örnəkləri içərisində geniş yer tutur. Xüsusən mərasim nəğmələri regional spesifikası ilə seçilir.

Gəncə folklor antologiyasının əksər hissəsini epik janrlar təşkil edir. Mifoloji rəvayətlər, əfsanə və rəvayətlər, nağıllar, gülməçələr, dastanlar və s. türk epizminin bütün incəliklərini, janr spesifikasiyası baxımından özəlliklərini özündə əks etdirir.

Gəncə folklorunun janr özəlliklərindən danışarkən uşaq folklor örnəklərini də xüsusi qeyd etmək lazımdır. Düzgünlər, dolamalar, cırnatmalar, yanılmaclar, nazlamalar kimi şux, oynaq ritmli janrları özündə əks etdirən Gəncə uşaq folkloru həm düzlu-məzəli üslubi xüsusiyyətləri, həm də ideya baxımından tərbiyəvi əhəmiyyəti ilə xüsusilə seçilir.

Bildiyimiz kimi Gəncə və ona yaxın olan ərazilər Azərbaycanın olduqca mükəmməl inkişaf səviyyəsi keçmiş aşiq mühitlərindən biri kimi tanınmaqdadır. İstər söz-repertuar, istərsə də ifaçılıq özəllikləri baxımından xüsusi aşiq mühiti kimi formalaşmış Gəncə aşiq mühiti özündə bir çox ustad aşıqların ad və imzalarını tarixi-bədii yaddaşımızda bu günümüzdə qədər qoruyub saxlamışdır. Məhz coğrafi arealda aşiq sənətinin qədim ənənələrinin mövcudluğu bu regionda aşiq sənəti ilə əlaqədar janrların da geniş yayılmasına səbəb olmuşdur. Antologiyada xüsusi yeri olan dastanlar və el şairlərinin şer nümunələri regionun aşiq sənəti ənənəsinin diqqətəlayiq işarələridir. Aşıqlar və el şairlərindən Molla Əsgərin, Bisavə Teymurun, Mülkülü Həsənin poeziya örnəkləri bu dediklərimizin əyani təsdiqləridir.

Beləliklə, Gəncə folklor örnəklərinin janr spesifikasiyası, Azərbaycan folklorunun zəngin janr müxtəlifliyini bütün dolğunluğu ilə özündə əks etdirir, bundan əlavə bir neçə yeni janrlar da (yanamalar, tapşurmalar və s.) təqdim edir.

Gəncə folklor nümunələri xalqın mənəvi dünyagörüşünü əks etdirməsi baxımından türk mənəvi dəyərlər kompleksinə söykənir. Bu cəhət hissi-emosional ifadə planının qabarıq olduğu lirik janrlarında xüsusilə nəzərə çarpır:

Əzizinəm əvəngəz,
Dağda bitər əvəngəz.
Yadlardan arxa olmaz,
Öz arxana güvən gəz.

Yaxud:

Əzizim, başa çalar,
Çalmasın başa çalar.

Yemə namərd çörəyin,
Qaldırıb başa çalar.

Yaxud:

Mən aşiq yerdə məni,
Salmayın dərdə məni.
Namərdə qul olmaram,
Qurban kəs mərdə məni.

Nümunə gətirilən bu bayatılarda xalqın mənəvi-əxlaqi dəyərlər kompleksi (doğma-yad, mərd-namərd oppozisiya cərgəsində ayanılaşan mənəvi dəyərlər) yüksək bədii-estetik bir poeziya örnəkləri səviyyəsində təqdim olunmuşdur. Lirik janrlar içərisində, xüsusən bayatılarda məhəbbət, ayrılıqdan doğan həsrət, vüsal ümidi əsas aparıcı istiqamətləri təşkil etməklə yanaşı, bu poetik fonda xalqın həyat haqqında fəlsəfi düşüncələri də özünün dolğun bədii əksini tapmışdır:

Dağlar başı qarıdı,
Dibi bəhram barıdı,
İlki şirin dünyanın,
Sonu zəhirmarıdı.

Dünyanı özəli və sonu arasında bir yolçuluq kimi təqdim edən etnik-bədii şüur bayatılar vasitəsilə bu iki nöqtə arasında insanın bütün emosiyalarını-sevincini, kədərini, sevgisini, nifrətini, vətən həsrətini, fəlsəfi düşüncələrini özündə əks etdirir.

Lirik janrlar içərisində ağılar da öz poetik özəllikləri baxımından diqqətə cəlb edir:

Ürəyimdə yara var.
Üstündə xal-qara var.
Aç ürəyimin başın,
Gör yanmamış hara var?

Dörd misralıq bir şerdə «dərd»in ağrı-acısı olduqca mükəmməl poetik səviyyədə təqdim olunmuşdur.

Gəncə folklor antologiyasının mühüm bir hissəsini təşkil edən alqışlar, qarqışlar, mövsüm-mərasim nəğmələri və s. əski türk inanc sistemini əks etdirməsi, özündə əski etnik-dini, mifoloji «folklor informasiyası» daşımaq baxımından maraqlı doğurur. «Qurd ağzı

bağlama», «Ziyili yox etmə», «Bədənəzərdən qorunma», «Duzyandırma», «Xıdır Nəbi» kimi ovsunlar və mövsüm-mərasim nəğmələri əski türk inanc sistemi ilə İslami inanc sistemini özündə sintezin bariz nümunəsi kimi xalqımızın tarixən formalaşan inanc sistemləri kompleksini bir bütöv halında əks etdirir:

Üzərliksən, havasan,
Hər dərdlərə davasan.
Pis gözlərə yavasan,
Üzərliyin çirtləsin,
Yaman gözlər pırtlaşın.

Bu, birbaşa çox qədim əski türk inanc sisteminin bu gün xalq arasında yaşayan izləridir. Bundan fərqli olaraq «Qurd ağızı bağlamaq» ovsunu isə İslami mərhələnin göstəricisidir:

Qulfu, qulfu,
Allah qulfu.
Qulfu,
Süleyman Allah qulfu.
Qülfunu götdüm əlimə,
Adını gətdim dilimə.
Dörd yaının hasar olsun,
Hasarın müxtəsər olsun.

Gəncə folklor antologiyasına daxil edilmiş mətnlər içərisində aşıq yaradıcılığı nümunələri xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Məlum olduğu kimi Gəncə aşıqlarının yaradıcılığı Azərbaycan aşıq sənətinin inkişafında xüsusi rol oynamışdır. Gəncə aşıq yaradıcılığında janr rəngarəngliyi diqqəti xüsusi cəlb edir. Toplanmış folklor örnəkləri içərisində aşıq yaradıcılığının ən iri janrı olan dastandan tutmuş, qoşma, gəraylı, təcnis, müxəmməs və s. müxtəlif şer şəkilləri öz ideya-estetik və bədii-sənətkarlıq özəllikləri ilə diqqəti cəlb edir.

Məlum olduğu kimi dastan, onun aşıq mühitində formalaşma və mükəmməlləşmə səviyyəsi bilavasitə həmin mühitin inkişaf səviyyəsinin göstəricisidir. Gəncə folklor antologiyasına bu regiondan toplanmış üç dastan: «Məmmədlə Güləndam», «Səmədlə Savad», «Nəcəb» daxil edilmişdir. Hər üç dastan ənənəvi dastan təsnifatı prinsipinə görə məhəbbət dastanlarına uyğun gəlir. Bu dastanlar öz süjet və kompozisiya strukturu baxımından, dastan üçün möv-

rud məlum qəhrəmanın mərhələli həyatını əks etdirməsi baxımından əski türk epik ənənəsinə əsaslanır. Məsələn, «Məmmədlə Güləndam» dastanında süjet mərkəzi qəhrəmanın həyatını əks etdirənlə aşağıdakı hissələrə ayrılır:

1. Məmmədin dünyaya gəlməsi;
2. Məmmədin Güləndamı görməsi;
3. Qarşıya çıxan maneələr və onlara qarşı mübarizə;
4. Mübarizə və qələbə;

Dastan süjetinin bu strukturu mərhəmə folklorşünas M.Təhməsinin müəyyənləşdirdiyi mövcud struktura tam cavab verir. Lakin bözi məqamlarda bu strukturun qəlibləri pozulur. Belə ki, məlum olduğu kimi ənənəvi məhəbbət dastanlarında qəhrəman öz sevgilisini yuxuda görür, ona buta verilir. «Məmmədlə Güləndam» dastanında isə qəhrəman sevgilisini real həyatda görür:

«Nə təhər oldusa bir gün səhər tezdən Məmməd icazəsiz nökrin otağının qapısını açdı. Baxdı ki, otaqda bir qənirsiz gözəl yatıbdı. Bu qızın on səkkiz-on doqquz yaşı ola-olmaya. Qızın gözəlliyi Məmmədin ağlını başından aldı».

İlk baxışdan dastan strukturunun «pozulması» kimi nəzərə çarpan bu cəhət Gəncə dastan yaradıcılığının regional spesifikasından irəli gəlir. Gəncə dastanlarının regional spesifikası özünü bu dastanlarda nağıl ünsürlərinin mövcudluğunda göstərir. Bu cəhət istər hadisələrin təhkiyəsindəki dil-üslub xüsusiyyətlərində, istər ayrı-ayrı nağıl komponentlərinin dastanda iştirakında, istərsə də yuxarıdakı misalda olduğu kimi dastanın struktur hissəsinin «deformativ xarakterində» üzə çıxır. Belə bir spesifikasiya Gəncə dastan yaradıcılığına özünəməxsus bir orijinallıq gətirir.

Gəncə aşıq yaradıcılığının diqqət çəkən digər bir cəhəti burada aşıq şer nümunələrinin zəngin formalarda təzahürüdür. Praktiki olaraq aşıq sənəti ilə məşğul olmayan, lakin xalq şer üslubunda əsərləri ilə Gəncə regionunda məşhur olan el şairlərinin əsərləri ilk növbədə didaktik ruhu (ustadnamə), fəlsəfi ideyaları ilə diqqəti çəkir. Bu şer nümunələri Azərbaycan aşıq şerinin zəngin inkişaf təcrübəsinə əsaslanaraq öz poetik ruhunun bütövlüyü, fəlsəfi ideyalarının dərinliyi ilə xüsusilə seçilir:

Dünya bivəfədir, aldadar səni,
Könül uyma bu cahana, dedimmi?
Bir kəsə qalmayıb, sənə də qalmaz,
Bivəfədən çəkil yana, dedimmi?

2131375

*Bu dünya dediyin bir xanımandı,
Kim göldi dünyaya bu dünya dandı.
İqbaldan yonulmuş bir nərdivandı,
Səni çəkər intahana dedimmi?*

(Bisavad Teymur)

Bu nümunədə şairin dünya haqqında fəlsəfi düşüncələri sufi dünya modelinə uyğun gəlir ki, bu da bu regionda aşiq şerinin sufi-təriqət təmayülünün geniş intişarından xəbər verir. Bu istiqamət digər bir el şairi Molla Muradın divanısında bütün poetik terminologiyası, fəlsəfi-ürfani ruhu etibarilə daha da qabarıqlaşır:

*Ləli-gövhər isimlərdə,
İsmə görə dəl gələ.
Əsəd, Səməd, Əsədullah,
Əsgərə əhval gələ.*

*Məhərrəm, Əhməd, Hilal,
Məhəmməd al gələ.
Bu məqamda Molla Murad,
Səs-səsə, sual gələ.*

Gəncəbasar folklor antologiyasında cəmlənmiş folklor nümunələrimiz öz janr müxtəlifliyinə, daşdığı zəngin informasiya tutumuna, spesifik əlamətlərinə görə gec-tez xüsusi folklorşünaslıq tədqiqatının predmetinə çevrilməyi şübhəsizdir. Bu antologiya gələcəkdə professional tədqiqatçılara yol açmaq baxımından bu yolda atılmış ilk addımdır.

HÜSEYN İSMAYILOV

I. İNAMLAR, SINAMALAR

A

Axır çərşənbə gecəsində bir tərəfinə qırmızı, o biri tərəfinə qara qələm qoyulmuş yumurtanı axar suyun qırağında gizlədirlər. Niyətin baş tutacağısa, yumurtanın üstünə qırmızı, baş tutmayacağısa qara xətt çəkilər-deyərlər.

Axır çərşənbə gecəsində kasaya bir az su töküb içərisinə bir ucuna pambıq dolanmış iki iynə salırlar. Əyər iynələr yaxınlaşsa, ürəyində niyyət tutan adam tezliklə öz sevgilisinə qovuşacağıdır-deyərlər.

Axır çərşənbə gecəsində ürəyində niyyət tutub qapı dinləyirlər. Yaxşı söz eşitsən, istəyinə çatarsan-deyərlər.

Axır çərşənbə gecəsi hamıdan xəlvət bişirdiyin duzlu kökəni yeyib yatarsan. Həmin gecə yuxuda susayanda sevdiyin oğlan sənə su verəcək-deyərlər.

Axır çərşənbə gecəsi almanı qabıqlarını qırmamaq şərti ilə bütöv soyub yeyirsən. Güzünü həmin qabıqlarla bir yerdə başının altına qoyub yatsan, qismətinə çıxacaq adamı yuxuda görürsən-deyərlər.

Axır çərşənbə gecəsində iki dolça götürüb xəlvətcə birini manşırlayırsan. Dolçaların ikisini də bir uşağa verib suya göndərirsən. Ürəyində tutduğun-manşırlandığın qab dolu gələrsə, niyyətinə çatarsan-deyərlər.

Axır çərşənbə gecəsində qızlar arxası qapıya sarı durub ayaqqabı tayı atırlar. Ayaqqabının burnu qapıya tərəf düşərsə, onu atan qız tezliklə ərə gedəcək-deyərlər.

Adna gecəsi bütün ruhlar öz ocaqlarına qayıdırlar. Ona görə də həmin axşam gözü ocağınızda olanların adına qazan asmalı, xörəyə duz tökdükcə onların adını anmalısən ki, ölülərin ruhu şad olsun-deyərlər.

Ay tutularsa savaş olacağına inanardılar. «Div ay nənəni tutub» deyərək küçələrdə, evlərdə tənəke çalaraq səs-küy salardılar.

Axşam gün sarısında parça buludlar qızarsa yağmur olar.

Aşura günü dünyaya gələnin böyüyəndə uşağı olmurmuş-deyərlər.

B

Birinin dilindən böz çıxanda özündən kiçik olana deyər:

-Dilimə böz çıxıb.

O da görək cavabında desin:

-Tüpür yerə düşsün!

Bu hərəkət üç dəfə təkrar olunmalıdır.

Birinin gözünün altına kiprik düşübsə yanındakı adam üreyində niyyət tutub bunun hansı gözü olduğunu həmin adamdan soruşur. Əgər düz taparsa, niyyətin baş tutacağı-deyərlər.

Birinin evində ilk dəfə yatanda nə yuxu görsən, gerçək olar-deyərlər.

Boylu qadın yeri-yerində əvvəlcə sağ ayağını atırsa, oğlu olar -deyərlər.

Bıçağın ağzı dik durarsa, deyərler ki, qurban istəyir, kəsmək lazımdı.

Bıçaq yerə düşərsə, deyərler ki, kişi qonağı gələcək.

Bir dösəkçenin altına qayçı, o biri dösəkçenin altına bıçaq qoyurlar. Hamilə qadın əgər gəlib qayçı olan dösəkçenin üstündə otursasa, qızı, altında bıçaq olan dösəkçenin üstündə otursasa, oğlu olar -deyərlər.

A lələ-lələ Ağakərim,
Saqqalı şələ Ağakərim.
Qızın oğlan doğubdu,

Get onu bələ, Ağakərim.

Mən lələ-lələ deyiləm,

Saqqalı şələ deyiləm.

Qızım oğlan doğubdu,

Mən ona bələd deyiləm.

Birinin günahını yumaq üçün başına qırx çanaq su tökərdilər. Ona günahından keçiləcəyinə inanırlar.

Ç

Çörəyi dizinə dayayıb kəssən, acliq düşər-deyərlər.

Çörəyi ayaq altına atan adam çörək tapmaz-deyərlər.

Çörəyi tək əllə kəsmək günahdı-deyərlər.

D

Duz töküləndə dava düşər-deyərlər.

Dırmağında ağ xal görünərsə, deyərler ki, hədiyyə alacaqsan.

Dovşanın quyruğu yuxusuz uşağın başına bağlanarsa, ya yastığı-nın altına qoyularsa onun yaxşı yatacağına inanırlar.

Diş ilə kəsilən loxmanı başqası yeməz, yeyərsə aralarına düş-mənçilik düşər -deyərlər.

E

Evin damında bayquş ulasa, həmin evə vay düşəcək. Qada-bələni sovuşdurmaq üçün duz-çörək götürüb bayquşa and verirsən ki, buradan getsin.

Eşşək anqıranda başını qaşı, yoxsa başına qotur düşər-deyərlər.

Ə

Əlindən düşüb sınımayan qabı mütləq sındırılarsın ki, qada-bələ səndən uzaq olsun-deyərlər.

G

Güzgünün sınmağı pis əlamətdi. Guya güzgü sınında bəxt sınır.

Gəlin ilk dəfə evə qədəm qoyanda evin içinə çörək düzərlər. Gəlin həmin çörəkləri yığışdır-a-yığışdır-a evə girir. Onda gəlinin ayağı uğurlu, ev isə bərəketli olar-deyərlər.

Gəlinin qabağına güzgü, çıraq tutarlar.

Gəlinin sandığına, şirin çörək (nazik) qoyarlar. Guya onda gəlin düşdüyü ocağa özü ilə şirinlik, bərəket getirir.

Gəlin ata evindən çıxmamışdan qabaq cavan qızlar onun ovcuna düyü qoyurlar ki, qapıdan çıxanda bir-bir subay qızların adlarını çəkib yerə səpəlsin. Adları çəkilən qızların da tezliklə bəxti açılar-deyərlər.

Gəlin oğlan evinin astanasında əvvəlcədən qız evindən götürülmüş boşqabı sındırmalıdır.

Gəlin gələndə başını qaldırıb zehə baxsa, qaynanası ölər-deyərlər.

Gəlin ilk dəfə oğlan evinə gələndə bəyin ayağını basmalıdı. Onda gəlinin sözü keçər-deyərlər.

Gəlin gedəndə qabağında yanan çıraq sönersə, pis əlamətdi.

Gəlin gedən evin qapısına qız evindən götürülmüş mismar çalınır. Onda qızın yeri möhkəm olar-deyərlər.

H

Hər kimin ayağına süpürgə dəyşə, şərə düşəcəkdir-deyərlər. Onda süpürgəni əlinə alıb üç dəfə tütürməlisən.

Hər kim təndirdən çıxan ilk çörəyi yesə, ilk bəxti (arvadı, yaxud əri) ölür. Ona görə də ilk çörəyin sifətindən bir tikə kəşib itə atarlar.

Hamilə qadının başına ondan xəbərsiz bir çimdik duz atıb onun hərəkətlərinə göz qoymaq lazımdır. Əgər qadın əlini saçına çəkərsə

qızı, ağzına çəkərsə oğlu olar - deyərlər.

Hamilə qadının döşlərinin kənarı qızarsa oğlan, qaralsa qız olacağına inanırlar.

X

Xəmir yoğuran iki adam əlinin xəmirini eyni qabda yusa, öc düşərlər.

Xəmir yoğuranda xəmirdən bir tikə sıçrayıb yerə düşərsə, qonaq gələcək-deyərlər.

İ

İt quyruğunu bulayrsa yağış yağacaq.

İt arxası qapıya tərəf şöngüyürsə, ev yiyəsinin sözünü danışırlar-deyərlər.

İki uşaq qəfildən baş-başa dəyşərsə, ikisi də yerə tütürüb deyirlər: "Tfu, keçəlim yerə!"

K

Kəlləpaça bişəndə iki adam heyvanın gözünün yağını yesə, həmin adamlar öc düşərlər.

Q

Qaşıq yerə düşərsə, arvad qonağı gələcək-deyərlər.

Qabağından qara pişik keçərsə, uğurun xeyir olmayacaq-deyərlər.

Qulaq civildirsə qeybətinin edildiyinə inanırlar.

P

Pişik əl-üzün yuyanda qonaq gələcək-deyərlər.

Pişiklərin ağlaşması pis əlamət sayılır.

S

Süfrədə qablar cərgəyə düzülse, qonaq gələcək-deyərlər.

Sərçələr küldə çşələnərsə, deyərlər ki, yağış yağacaq.

Sərçə kimin başını bulasa, dövlətli olacaqsan-deyərlər.

Sağ qulağın cingildəsə, kimsə xeyirliyə, sol qulağın cingildəsə bədinə danışır.

T

Tikəsi ağzından düşən adam şad xəbər çşidər-deyərlər.

Toyuğun banlaması pis əlamətdir. Deyərlər ki, vaxtsız banlayan toyuğun başını kəsərlər.

Tanış bir adam səni tanımasa, deyərlər ki, dövlətli olacaqsan.

U

Uşaq başını qıçlarının arasına soxub baxırsa, qonaq gələcək-deyərlər.

Y

Yatan adam qorxmasın deyə başının altına bir tikə çörək qoyarlar.

Yerə düşən çörəyi kim görsə, öpüb gözünün üstünə qoymalıdır.

Yarasa qanadını suda saxlayıb, sonra həmin sudan körpəyə içirdəndə onun gələcəkdə çox ağıllı olacağına inanırdılar.

Yola çıxanın dalınca su atanda yolunun aydın olacağına inanırlar.

Z

Zahı qadın on günlüyündə onunu tökməli (çimib təmizlənməli), qırx günlüyündə isə qırxını tökməlidir. Qırxını tökəndə başından qırx qaşiq su (buna kusul (qüşul) suyu da deyirlər) tökməlidir. Suyu tökə-tökə üç dəfə bu sözləri təkrar etməlidir: Can kusulu tökürəm, vacibdi, qürbətən Allah.

II. OVSUNLAR, ALQIŞLAR, QARÇIŞLAR, YANAMALAR, LAĞLAR VƏ ATMACALAR, GİLEYLƏR, TAPŞIRMALAR, ANDLAR

OVSUNLAR

QURDAĞZI BAĞLAMA

Qulfu, qulfu,

Allah qulfu.

Qulfu,

Süleyman Allah qulfu.

Qulfunu götdüm əlimə,

Adını götdim dilimə.

Dörd yanın hasar olsun,

Hasarın müxtəsər olsun.

Bu sözləri arada fısqırnq çalmaq şərtilə birnəfəsə üç dəfə təkrar etmək lazımdır. Onda qurdun ağzı bağlanar, örüşdən qayıtmayan mal-qara salamat gələr.

ZİYİLİ YOX ETMƏ

Təzə ay doğanda aya baxa-baxa ziyilə köhnə süpürge çəkmək, yaxud öpmək, bu sözləri təkrar etməklə ziyil yoxa çıxır:

Ay, səni xoş gördük,

Ziyil, yerin boş gördük.

BƏDNƏZƏRDƏN QORUNMA

Gecə yatanda, uzaq səfərə çıxanda, hər hansı bir işə başlamaq istəyəndə bədnəzərdən qorunmaq üçün bu sözləri oxuyarlar:

Bismi-bismi bismillah,

Bismi sübhən qulfallah.

Qulfallahnan İmam Hüseynin,

Möhrünü yazaram.

İmam Hüseynin möhrünnən,

Pisin, oğrunun, bədnəzərin,

Ağzını, gözünü bağlaram.

Dörd yanımız hasar olsun,
O bir Allah üstümüzde yar olsun.

DUZYANDIRMA

Duzyandırma üzərlik yandırma törəni kimi icra olunur. Göz dəyən adamın başına bir çimdik duz hərleyib gözü dəyməcəli adamların adlarını çəkə-çəkə ocağa atıb, oxuyarlar:

Bir ovuc duz,
Ocaqda qız.
Yanıb kül olsun,
Balama dəyon göz.

TÜSTÜ BAZAR

Tüstünü belə qovardıq:
Tüstü bazar,
Tüst bazar.
Bizdə çörək yoxdu,
Qonşumuzda çoxdu.
Əgər tüstü qonşuya getməsə, çobana tərəf göndərerdik:
Tüstü çobana,
Qatıq çalana.

TAPIL-TAPIL

Tapıl-tapıl,
Yağlı kökə bişirmişəm.
Tapılmasan,
Küllü kökə bişirərəm.

ALQIŞLAR

A

Adını bir kotan çəkməsin!
Aqibətin xeyir olsun!
Ağ bəxt olasan!
Ağzın şirin olsun!
Ağ günlü, ağ yaylıqlı olasan!
Allah qüvvət versin!
Allah köməyin olsun!
Allah gözüne işıq versin!
Allah sənə yar olsun!
Allah canını sağ eləsin!
Allah tutduğundan, qoyduğundan xeyir versin!
Atın nalsız olmasın!
Axırın aydınlıq olsun!
Allah balalaruvu xoşbəxt eləsin.
Allah süfrəni açıq eləsin!
Allah köməyin olsun!
Allah qəfil xətdan-bəladan saxlasın!
Allah gözüne işıq versin!
Allah əziz eləsin!
Allah ruzunu başından töksün!
Allah şəfa versin!
Allah toy qismət eləsin!
Allah yaman gün verməsin!
Allah ömür versin!
Allah canını sağ eləsin!
Allah amanında!
Allah kölgəni üstümüzdən əksik eləməsin!
Allah sənə bir şirin pay versin!
Allah seni göyərtsin!
Allah əvəzini versin!
Allah özü qiyməsin!
Allah sənə də gəlin qismət eləsin!
Allah bazar versin!
Allah uğur versin!
Allah bədnəzərdən iraq eləsin!

Allah balalarının gözüne çıraq eləsin!
Allah çox yerdən ruzunu yetirsin!
Allah səni heç kəsə möhtac eləməsin!
Allah səni sevindirsin!
Allah qəbul eləsin!
Allah ovsanatdan çıxartmasın!
Allah ürəyinə görə versin!
Allah səni daramanda qoymasın!
Allah dardan qurtarsın!
Allah başatan versin!
Allah özü xeyirə calasın!
Allah xeyrə döndərsin!
Allah səni anana başacan versin!
Allah bəxtini açsın!
Allah səni güldürsün!
Allahın kərəmi uca olsun!
Allah qismət bərəkət versin!
Allah səni ananın gözüne çıraq eləsin!
Allah əlimizdən alıb, könlümüzdən də alsın!
Allah hərənin gözünü öz ocağında eləsin!
Allah bədnəzərdən saxlasın!
Ananın südü kimi halahın olsun!
Allah yarıyanlardan eləsin!
Allah hovuna yetsin!
Atan behiştlik!
Allah bu qapıya həmişə xeyir iş qismət eləsin!
Allah o günlərdən toy versin!
Axır qəmin olsun!
Axşamın xeyir!
Allah əziyyətini əlində qoymasın!
Allah səni namərdə möhtac etməsin!
Allahın nəzəri üstündən əskik olmasın!
Allahın ətəyinə atıram!
Allah özü sənə yar olsun!
Allah sözünü çitsin, sən ki, mənim sözümü çitdin!
Allah hər kəs öz qəlbine görə versin!
Allah düşmənimə də çörəkənə imtahan eləməsin!
Allah səni sındırmasın!

Allah qazanının canını sağ eləsin!
Allah niyyətinə çatdırsın!
Allah səni sayılıb seçilənlərdən eləsin!
Allah atana rəhmət eləsin!
Allah səni Tur dağına döndərsin!
Allah ver deyincə versin!
Allah ziyarətini qəbul eləsin!
Allah günaha yazmasın!
Allah özü qismət eləsin!
Allah mübərək eləsin!
Allah səndən razı olsun!
Allah səbr versin!
Allah özü səni sinsitməsin!
Allah səni şirin paynan söyündürsün!
Allah sənə bir könül oylağı versin!
Allah sənə bir asand çörək qismət eləsin!
Allah nanəciyədən uzaq eləsin!
Allah cəmi darda qalanları dardan qurtarsın içində də bizi!
Allah sənə minnətli çörək qismət eləməsin!
Allah cəmi yaratdıqlarını Özü böyüklüyünə bağlasın, içində də bizi.
Allah dinaz götürməsin!
Allah bizi də cərgələrə qatsın!
Allah haqqı nahaqqa möhtac eləməsin!
Allah atanı oğula möhtac eləməsin!
Allah adamın aqlını əlindən almasın!
Allah adamın aqlını alınca, canını alsın!
Allah dualarımızı qəbul etsin!
Allah günahımızdan keçsin!
Allah yenə bizi düz yola qaytarsın!
Allah hərənin öz payını versin!
Allah hərənin qəlbine görə versin!
Allah Allahlığına bağışlasın, bu qarahlığı üstümüzdən götürsün!
Allah hamının qəlbine xof salsın!
Allah bir də bizi əyməsin!
Allah qolunuza qüvvət versin!
Allah özü qiymasın! Bir əyildik, bir də əyilməyək!
Allah görər gözümüzü, yeriyər qıçamızı, tutar əlimizi əlimizdən
almasın!

Allah özü bu quyuda işıq yolu versin!
Allah bizi bu zindandan qurtarsın!
Allah bizi bir də pərən-pərən salmasın!
Allah sözümüzü eşitsin!
Allah bizi xar eləməsin!
Allah üstümüzdən acı yellər əsdirməsin!
Allah öz böyüklüyünə bağışlasın, bizi bu qırx arşın quyunun di-
bindən çıxartsın!

Allah yaxşılıarın hoyuna yetsin, çox biləni çox dərdə salsın!
Allah malına bərəkət versin!
Aydınlıq içində olasan!
Axırı xeyir olsun!
Ayağın sayalı olsun!
Alnına gün doğsun!
Ağzın şirin olsun!
Ağız şirinliyən!
Adınnan yaşasın!
Axırın durulsun!
Ayağın sayalı olsun!
Ağzın şirin dadsın!
Ağz şirinliyi, könül xoşluğnan!
Ad alıb süfrə salasan!
Ağ günlü, ağ doyranlı olasan!
Axırdan yarı!

B

Başın uca olsun!
Bərəkətli olsun!
Bəxtin açılısın!
Bəxtin üzde olsun!
Bəxtindən yarıyasın!
Bala dağı görməyəsen!
Başın uca olsun!
Balalarından yarıyasın!
Balan sağ olsun!
Baxtın üzünə gülsün!
Bağlı qapın açılısın!
Bayramın mübarək!

Bəxtinin çörəyini yeyəsən!
Bu dünyadan olub o dünyadan olmasın!
Bir qoy yüz götür!
Birin min olsun!
Borclunu borcdan qurtarıb, ahu balasına yetirən özü köməyin
olsun!
Bir yandan bağlayan Allah bir yandan açsın!
Bizə dəyəne Allah dəysin! Biz ki, heç kəsin toyuğuna kiş demi-
rik. Yatar oğlağına daş atmırq.

C

Canına qurban olum!
Canın sağ olsun!
Cəddinə qurban olum!
Cənnətlik olasan!
Cəmi ölenlərə Allah rəhmət eləsin!
Cibin dolu olsun!
Canın cənnətdə!

Ç

Çörəyi bol olasan!
Çırağın sönməsin

D

Damazlığın kəsilməsin!
Dərd-bəla səndən iraq olsun!
Dörd yanını oğul-uşaq bürüsün!
Dilin uzun olsun!
Dırnağı bərk olsun!
Dövlətin aşib-daşsın!
Duan müstəcəb olsun!
Dünya durduqca durasan.
Dost deyən olsun!

E

Evin şen olsun!
Evinizə xeyir işə gələk!
Evinizə şadlıq aparın!

Eldən, obadan əskik olmayasan!
Evinə bərəkət düşsün.
Elədiyın qabağına çıxsın!

Ə

Əziz olasan!
Əkdiyinin barını görəsən!
Əskik yeməyin belə olsun!
Əskik günümüz belə olsun!
Əlin-qolun ağrıməsın!
Əlin umudlu olsun!
Əlin boşda qalmasın!
Əlin xeyirli olsun!
Əlinlə verdiklərin qabağına çıxsın!
Əli köməyin olsun!
Əllərin var olsun!
Əməyin əlində qalmasın!
Əlinən verdiyin balalarının qabağına çıxsın!

G

Gözün aydın olsun!
Gözün işıqlı olsun
Görüm səni heç neylim-necə eliyim deməyəsən!
Günün ağ olsun!
Gətsin o günlər bir də gəlməsın!
Gecən xeyirə qalsın!
Güllü-çiçəkli olasan!
Gözü dolu görəsən!
Gun o gün olsun ki, haqq öz yerini tapsın!
Günün gündən xoş keçsin!

H

Halalın olsun!
Halal süd əmmişə urcah olasan!
Halal-halal hivesi olsun!
Həmişə bu gündə!
Hər arzuna yetəsən!
Hörmətin artıq olsun!

Həmişə toylarda!
Həmişə evində-çşiyində!
Hər səfərdən sağlıqnan!
Həmişə təmizlikdə!
Halal olsun səni doğan anaya!
Halal olsun səne təbriyə verənə!
Həmişə xeyir tapasan!
Hoy deyənin Allah hoyuna yetsin!
Hökm Allahındı! Bizi bu günümüə bağışlasın!

İ

İlin ilindən xoş gəlsin!
İnəyi südlü olasan!
İstəyinə çatasan!
İtin hürsün, işığın gəlsin!
İşin avand olsun!
İşin irəli!
İştahlı olasan!
İman yiyəsi olasan!

K

Kölgən üstümüzdən əskik olmasın!
Kaş ki, dünyamız düzəlsin!

Q

Qabağına xeyir çıxsın!
Qədəmlərin uğurlu olsun!
Qolun qüvvətli olsun!
Qul sahibi olasan!
Qurbanın qoyun olsun!
Qurbanın qəbul olsun!
Qurdun ulasın!
Qədəmin mübarək!
Qəbri nurla dolsun!
Qohumluqdan əskik olmayasınız!
Qədir bilənə uçrağ ol!
Qara daşa murad verən Allah bizim də muradımızı versin!
Qapına toylara gələk!

Qonşuluqdan əksik olmayasan!
Qapın həmişə xeyirliyə açılsın!
Qoşa qarışınlar!
Qazancın xeyirliyə qismət olsun!
Qonaq-qaralı olasan!
Qabağından duru sular axsın!
Qurbanın qoyun olsun!
Qayım-qədim olsun!

M

Min budaq olasan!
Murazına çatasan!
Mübarək olsun!
Min il yaşayasan.
Muştuluğun borc olsun!
Mərdlərə yoldaş olasan!

N

Nəvə-nəticəli olasan!
Nəzirin qəbul olsun!
Nehrən yağlı olsun!
Neçə belə bayramlara çıxasan!
Nəfəsin üstümüzədən əskik olmasın!
Nəvə-nəticə buyurasan!

P

Payın çox olsun!
Pir olasan!
Pis gözdən iraq olasan!

S

Sabahın xeyirliklə açılısın!
Sağlığına qismət!
Sağlıqla geyəsən!
Sənə quzu kəsim!
Sənə qurban olum!
Səni Tur dağına dönəsən!
Səsinə-səmirinə qurban olum!

Səfərin uğurlu olsun!
Südüm sənə halal olsun!
Süfrən açıq olsun!
Süfrən bol olsun!
Səni Allah qorusun!
Sinə dağı görməyəsen!
Səni görüm yeddi oğulnan bir süfrəyə əl uzadasan!
Sümtüyün söylənsün!
Səni görüm yüz yaşa!
Sağ olasan!
Sağlıqnan işlədəsən!
Saqqalın ağarsın!
Səni qocalasan!
Sağ ölin başıma!
Səni Allah çox istəsin!
Süfrən dolu olsun!

Ş

Şərdən uzaq olasan!
Şadlıqlarda görüşək!
Şadlıqda qal!
Şirin yuxular görəsən!

T

Toyunu görək!
Toyun mübarək!
Toyunda pul xərcləyək!
Toyunda oynayaq!
Toylara geyəsən!
Torpaq sanı yaşayasan!
Təzə nübarlara çıxasan!
Təki dünyamız düzəlsin!

Y

Yayın yaylaqlı, qışın oylaqlı olsun!
Yalandısa, gerçək olsun!
Yastığın yüngül olsun!
Yapıncın qotazlı olsun!

Yarıyanlardan olasan!
Yeddi oğulnan bir süfrəyə əl uzadasan!
Yediyyin yağ-bal olsun!
Yığıvalın yeyin olsun!
Yığıdığın sağlığına qismət olsun!
Yolun uğurlu olsun!
Yorulmayasan!
Yuxun şirin olsun!
Yeddi oğul atası olasan!
Yeddi oğlan babası olasan!
Yaman gözdən iraq!
Yekə qız olsun!
Yekə oğlan olsun!
Yolun yaxın olsun!
Yurdun şən olsun!
Yeri behişt olsun!
Yarıyanlardan olasan!
Yalandırsa gerçək olsun!
Yaman günlərimiz daldə qalsın!

Z

Zalım əlində qalmıyasan!
Zəhmətinin barını görəsən!
Zəhmətin əlində qalmasın!
Ziyanını görməyəsən!

QARĞIŞLAR

A

Adın adlara qoyulsun!
Ağzına qıfıl vurulsun!
Ağzın əyilsin!
Ağzın ağı dadsın!
Ağzına keçə yamayım!
Ağzını qara molla yumsun!
Ağzında dilin yansın!
Ağzından çıxan ilan olub qoynuna girsin!
Ağ gün deyəndə burnunun ucu göynəsin!
Ağ gün görüb ağ əppək yemə!
Ağ gün görməyəsən!
Ağ gün deyəndə başın-dişin ağrısın!
Ağ gün görüb ala yaylıq bağlama!
Ağ günün ağlar qalsın!
Ağlını Allah alsın!
Ayağın yer tutmasın!
Allah arzunu, murazını gözündə qoysun!
Allah qoluna qüvvət verməsin!
Alova düşəsən!
Allah cvini yıxsın!
Allah əlinin xeyrini kəssin!
Allah kəssin səni!
Allah kəssin damazlığını!
Allah kökünüzü kəssin!
Allah gözüne işıq verməsin!
Allah səni verincə bir qara daş verəydi!
Allah sənə qənim olsun!
Allah səni zəlil eləsin!
Allah sənə bəla versin!
Allah tutduğundan, qoyduğundan heç xeyir verməsin!
Allah həmişə səni ona-buna möhtac eləsin!
Allah heç işini onartmasın!
Ağzından çıxan qoynuna dolsun!
Allah dilini gödək eləsin!
Allahın ucuz ölümü yoxdu, öləsən!

Allah başına daş salsın!
Al qanın göl olsun, göl qanın xırman!
Allah səni mənə çox görsün!
Adın daşlara yazılsın!
Allahdan istəmişəm, səni diri olasan, dilənçi olasan!
Allah olan-qopan ağlımı da əlindən alsın!
Allah bəlanı versin!
Ağlar günə qalasan!
Al qana batasan!
Allah belini qırsın!
Allah əkməyini kəssin!
Axırın ələk satanın axırına dönsün!
Ananın qarmı cırlaydı səni doğduğu yerdə!
Allah cavabını versin!
Andırın tökülsün!
Ahım səni tutsun!
Axırın paxır olsun!
Allahın qəzəbinə gələsən!
Allah sənə lənət eləsin!
Allah səni əlimdə alsın!
Anan səni ağlasın!
Allah başına mən ağırlıqda daş salsın!
Allah sənə qotur versin, dırnaq verməsin!
Alnına gün-ədoğmasın!
Axır gedişin olsun!
Allah cəfanı versin!
Anan mələr qalsın!
Allah səni həmişə mənə möhtac eləsin!
Allah sənə umud ucu verməsin!
Ağrım ürəyinə!
Ağzın yaşmaq, ayağın başmaq görməsin!
And yiyəsi sənə qənim olsun!

B

Bayramın qara boyansın!
Balaların yetim qalsın!
Bala deyəndə burnunun ucu göynəsin!
Barmağın qələm tutmasın!

Basalağın basılsın!
Başına arvad ləçəyi bağla!
Başın batsın!
Başın-dışın ağrısın!
Başın heç açılmasın!
Başın elə həmişə qaramatda olsun!
Başına kül ələnsin!
Başına ıldırım düşsün!
Başını top aparsın!
Başın heç uca olmasın!
Belin qırılsın!
Bədəninə piltələr qoyulsun!
Bədəninə qotur düşsün!
Bədəninə qurdlar düşsün!
Boğazına boğma!
Böyrü üstə qalasan!
Bir dərdə düşsən dərmanın tapılmasın!
Boyunu yerə soxum!
Boğazına qarayara çıxsın!
Belin sınısın düz ortadan!
Boynun qırılsın!
Boğazına şiş batsın!
Bəxtin qara çalınsın!
Barmaqların topal olsun!
Barmağın qurusun!
Başına qara yaylıq olsun!
Barmağın xına tutmasın!
Bin-bərəkətin göyə çəkilsin!
Bala böyüdüb barını yeməyəsən!
Bayramın qara geysin!
Baca-baca olasan, a belə bacı!
Başın duran yerdə ayağına daş dəyməsin!
Bir yerdə oturub min yerə qurd salasan!

C

Cavan gedəsən!
Cavan canından xeyir görməyəsən!
Ciyərin yansın!

Cəllad əlinə düşsən!
Cəhənnəm ol başımdan!
Canı cəhənnəm olsun!
Cibində siçanlar oynasın!
Canın qara yerdə qalsın!

Ç

Çöreyin zəhərə dönsün!
Çörək atlı olsun, sən piyada!
Çörək gözünü tutsun!
Çörək özü sənə qənim olsun!
Çörək tapmayasan!
Çarxın dönsün!
Çırağın keçsin!

D

Damazlığın kosisilsin!
Dalınnan qara daş getsin!
Dar gündən qurtarmayasan!
Deyən dilin qurusun!
Dizin-dizin olasan!
Dilin ağzında la ilahə illəllah tutmasın!
Dilin ağzında yansın!—
Dilin qurusun!
Dilinə düyün düşsün!
Dilin lal olsun!
Dilin gödək, üzün qara olsun!
Dilin çürüsün!
Dədəndən sən qalıbsan, səndən də bir keçi başı tutan qalmasın!
Dərdin sinəyə!
Döşümdən əmdiyən süd zədən-zədən olub burmunda gəlsin!
Dilin tutulsun!
Dilindən ilan çalsın!
Dilin pəltək olsun!
Dilli arvad toruna düşsən!
Dəli dərdinə düşsən!
Diline qarayara çıxsın!
Dilbilməz əlində qalasan!
Dəli ol, düzlərə düş!

E

Evin başına uçsun!
Evin dağılsın!
Elə dərdə düşsən, çarası tapılmaya!
Evin yıxılsın!
Ev tik, içində oturma!
Evin xəraba qalsın!
Eynin açılıb, üzün gülməsin!
El içində xar olasan!

Ə

Əzrayılın güclü gəlsin!
Əkdiyini biçməyəsən!
Əlin aşa çatanda başın daşa çatsın!
Əlin qurusun!
Əsir-yesir ol!
Əlin qoynunda qalsın!
Ələ baxasan!
Əlin dalına çatmasın!
Əlin xına tutmasın!
Əlin çörəyə çatmasın!
Əndamına piltələr döşənsin!
Əzizivün beşi üstüvə gəlsin!
Əndamında qurdlar yerisin!
Əlin boş olsun, üzün qara!
Əndamın iyələnsin!
Əllərimin əməyi səni tutsun!

G

Gedişin olsun, qayıdışın olmasın!
Geri yanın boş qalsın!
Gərdəyin qara boyansın!
Gorun çatlasın!
Gora imansız gedəsən!
Gordan gora hoppanasan!
Gorbagor olasan!
Goruna nəhlet!
Gözün tökülsün!

Gözün göyörsin!
Görüm səni qarğa-quzğuna yem olasan!
Günün gündündən pis gəlsin!
Günün göy əskiyə düyülsün!
Günün qara olsun!
Gülən günün olmasın!
Gözünə qara su ensin!
Gözdən olasan!
Günün gündən qara gəlsin!
Gora əl uzadılı gedəsən!
Gələnin qabağınnan baxasan, gedənin dalınan!
Gözünə tikan batsın!
Gözün ovcuna qoyulsun!
Günün vayla keçir!
Görüb görəcəyin elə bu olsun!
Gözün əllərdə qalsın!

H

Haram olsun o boy-buxunun sənə!
Haram olsun sənə dedənin çöreyi, ananın südü!
Həmişə qarnın ac olsun, yanın boş!
Heç cynin açılı olmasın, üzün gülməsin!
Heç xeyrinə görməyəsən!
Heç ürəyin açılıb, üzün gülməsin!
Heç bərəkallah almayasan!
Heç başın uca olmasın!
Havayı gülləyə rast gələsən!

X

Xaraba qalsın evin-əşiyin!
Xeyir əlin suya dönsün!
Xeyir görməyəsən!
Xeyir tapmayasan!

İ

İçin özünü yandırsın, çölün özgəsinini!
İti kimi ulayasan!
İtən bir qabda yal içəsən!

İt əlindən əppək alasan!
İki gözü kor olasan!
İynən tikiş tutmasın!
İmanına qorxaq tula bağlayım!

K

Kəndirin kəsilsin!
Kəfenin yırtılsın!
Kitabın bağlansın!
Kor ol, yedəkdə göz!
Kökünüz kəsilsin!
Köçün köndələ sürülsün!
Kül başına!
Külün göyə sovrulsun!
Kürsəyə gələn canavar yığnağına düşəsən!

Q

Qada-bala heç evindən əskik olmasın!
Qadam ürəyinin başına!
Qazancın başına dəysin!
Qazancın həkimlərə qismət olsun!
Qan qusasan!
Qanına bələn!
Qanına qaltan olasan!
Qanın qotura dərman olsun!
Qanın it qanına dönsün!
Qana düşəsən!
Qapın bağlı qalsın!
Qapılarda qalasan!
Qapını Əzrayıl açsın!
Qapına vay düşsün!
Qarnın cırılsın!
Qara yola gedəsən!
Qara günnü, qara yaylıq qalasan!
Qarnına qara yara çıxsın!
Qarnın doğransın!
Qarnına şiş batsın!
Qara yara!

Qızın gəlin olsun, gərdəkdə qalsın!
Qırmızı paltara həsrət qalasan!
Qırx qızın bir dərədə qalasan!
Qırx qapı əllyəsən!
Qoldan-qılçadan olasan!
Qolun qurusun!
Qudurasan səni!
Qulağına yuyucu barmağı girsin!
Qulluğun qayım olmasın!
Qurdnan qiyamata qalasan!
Qana boyanasan!
Qapına qıfıl vurulsun!
Quyulara düşsən!
Qazancın qana dönsün!
Qanın daşlara dağılsın!
Qolların yanına düşsün!
Qızıl gülləyə tuş gələsən!
Qucağın qundaq, ağzın quymaq tanımasın!
Qulağın Quran səsi eşitməsin!
Qarında gora getsin!
Qəfil bəlaya tuş gələsən!
Qadam ağzına!
Quran sənə gənim olsun!
Qəfil xətəyə düşsən!
Qurda-quşa yem olasan!
Qolun yanına düşsün!
Qulağına qara pambıq tıxansın!
Qarına qara xamırrar bağlansın!
Qarğa-quzğuna yem olasan!

L

Lal olasan!

M

Meyidini görüm!
Meyidin ortalıqda qalsın, ağlayan olmasın!
Meyidin qurda-quşa yem olsun!
Mərdimazara rast gələsən!

Mürdəşir üzünü yusun!
Murazın gözündə qalsın!
Mən görən gündən görəsən!
Meydini ağlıyım!

N

Neyliyim-necə eliyim deyə-deyə qalasan!
Nəvə üzü görməyəsən!
Nə oğul toyu görəsən, nə qız!
Niyyətin öz başında çatlasın!
Niyyətin gözündə qalsın!

O

Oğul üzünə həsrət qalasan!
Onnan artıq yekələnməyəsən!
Ortalarda qalasan!
Oturmaqdan altından qara yara çıxsın!
Oxlanasan səni!
Ocağın qaralsın!
Ocağın sönsün!
Oğul toyu görməyəsən!

Ö

Öz ətəyindən od alasan!
Özün yolnan get, Əzrayılın kolnan getsin!
Öyünün bərəkəti göyə çəkilsin!
Öfkən yansın!
Öz başını ye!
Ömrün boyu ələ baxasan!
Ömrün gödəlsin!
Öləndə üstündə su tapmalısın!
Özündən güclüsünə rast gələsən!
Öləndə ağzına su tökən tapmalısın!
Ömrün kəsilsin!

P

Payın palçığa dönsün!
Papağın ağzına basılsın!

Papağın boş qalsın!
Partdamıya düşsən!
Parça-parça olasan!
Partdaman güclü gəlsin!
Pis gözə bıçaq batsın!

S

Sağ gedib salamat qayıtmayasan!
Sağ başı gora salamat aparmayasan!
Saqqalın doğransın!
Səni yerə quyluyum!
Səni yer payı olasan!
Səni yer yesin!
Səni görüm paçixlara qismət olasan!
Səni çörək tapma!
Səni cavan gədsən!
Səni yarımıyasan!
Səni qır qazanına düşsən!
Səni görüm yeddi qıznan bir süfrəyə əl uzadasan!
Səni qəfil gülləyə tuş gələsən!
Səni görüm həmişə inək çalxalayıb, qız başı darayasan!
Səni yeddi il bir üzünün üstə-yatasan, yeddi il o biri üzünün üstə!
Səni soğan kimi soyulasan!
Səni görüm qudurub çiyinin ətinə yeyəsən!
Səni kor olub yedəkdə qalasan!
Səni topal olasan!
Səni kor ilan çalsın!
Səni özündən güclüyə tuş olasan!
Səni elə azar tutsun ki, dərmanın qiyamata kimi tapılmasın!
Səni görüm qaçı-qaçı dilənəsən!
Səni dizin-dizin sürünəsən!
Səni çərəyin dustağı olasan!
Səni qana düşsən!
Səni doğunca daş doğaydım!
Səni heç yekələnməyəsən!
Səni qara yer qucaqlasın!
Səni bedova dərdə düşsən!
Səni görüm ölməyəsən: yeddi il bir böyrünün üstündə yatasan!

Səni qanının içində oynayasan!
Süüyününəndən vurul!
Səni heç artıb aramayasan!
Səni yanasan!
Səni daşa dönesən!
Səsin batsın!
Sinəne çalın çarpaz dağ çəkilsin!
Sənə and qənim olsun!
Səni heç yarımayasan!
Səni bimar qalasan!
Səni gözədən olasan!
Səni heç sağ olma!
Səni səhərə sağ çıxmıyasan!
Səni sonsuz öləsən!
Sinəne Əli-Vəli dağı çəkilsin!
Seyidlərin cəddi sənə qənim olsun!
Səni xain ilan vursun!
Səni görüm ər çərəyi yeməyəsən!
Səni görüm yeddi qıznan bir süfrəyə əl uzadasan!
Səni görüm öz canın hayına qalasan!
Səni şikəst olasan!

Ş

Şeytan ol, divara yapış!
Şenniyyin heç şen olmasın!
Şərə düşsən!

T

Təhnən boş qalsın!
Təhnən qurusun!
Tək qalasan!
Tikə-tikə olasan!
Toyun vaxt dönsün!
Təpəndən yalay çıxsın!
Toxumunuz yer üzündən kəsilsin!
Tay tuşdan seçkin olasan!
Tufanın dağılsın!
Təpənnən vurul!
Təpənə ulduz düşsün!

U

Uzun dilini Allah özü gödək eləsin!
Ulaya-ulaya qalasan!
Urvalığa həsrət qalasan!
Urzan göyə çəkilsin!
Uğuran daşa dəysin!

Ü

Üzün qara olsun!
Üzünü gor görsün!
Ürəyinə dağ çəkilsin!
Ürəyinə Əli-Vəli dağı çəkilsin!
Üstün unnu olsun, qarnın ac!
Üzünün suyu tökülsün!
Üzün heç ağ olmasın!
Üzünə daş yamansın!
Üzünü mürdəşir yusun!
Ürəyinə güllə dəysin!
Üzün gülüb, ürəyin açılmasın!
Üzün tüpürcəkli olsun!

V

Var-dövlət üzünə həsrət qalasan!
Vay düşsün başına!
Vayına oturum!
Var-dövlətin ellərə qismət olsun!
Varından xeyir tapmayasan!
Vurğun səni vursun!

Y

Yaman dərdə tutulasan!
Yaman günə qalasan!
Yanın yerdə qalsın!
Yeddi arxa dönənini Allah nəhlət eləsin!
Yeddi yerindən çivan çıxardasan!
Yediyin çörək səni tutsun!
Yəhərin qanla dolsun!
Yiyəsiz qalasan!

Yığdığın yağıya qismət olsun!
Yolun bağlansın!
Yolun yomrulsun!
Yöntün heç bəri düşməsin!
Yurduna su calansın!
Yurdunda bayquşlar ulasın!
Yurdunda turp əkilsin!
Yurdda qalma!
Yurd bayquşu kimi ulayasan!
Yurdunda başpapaqlı qalmasın!
Yaman gözə bıçaq batsın!
Yeyib içdiyən zədən-zədən burnundan gəlsin!
Yəhərin dönsün!
Yəhərin qanla dolsun!
Yarandığın günə peşman olasan!
Yastığın ağır olsun!
Yurdunda keçə başı tutan qalmasın!
Yığvalın qara gəlsin!
Yurdun itsin!
Yarımayasan!
Yuvası dağlınsın!
Yuxun ərşə çəkilsin!

Z

Zəlil olasan!
Zəhərə dönsün!
Zəhmətin əlində qalsın!

YANAMALAR

Ananı mələr qoyaram!
Ananı ağlatmaq mənə borc olsun!
Qanına qalın eliyərəm!
Qazancını qana döndərəm!
Dilini boynunun kökündən çıxardaram!
Dilini bir qarış çıxardanda deyərəm sənə.
Körpüdə qoyunumu ha bölməyəcəksən?
Gözünün ikisini bir deşikdən çıxardacam!
Gözünə ağ salaram!
Gör sənin başına nə oyun açacam! Dədənnən, ananın toyu yadına düşəcək.
Sənin gönünü aşılyacam!
Sənin gönünü soyaram!
Sənin papağını boş qoymasam, atamın oğlu deyiləm!
Sənə bir qaz çatığı çaldıraram!
Səni yarandığına peşman eləyərəm!
Sənə bir gəliş gəlləm, adın da yadından çıxar!
Pişiyini ağaca durmaşdıraram.
Cərcənəyini ayıraram!
Ətini şişə taxaram.
Anandan əmədiyin südü burmudan götürərəm.
Sənə dağ basaram.
Başın bədəninə ağırlıq cləməsin.

LAĞLAR, ATMACALAR

A

Ağzından süd iyi gəlir.
Arım var, arım var, eşşək arısı!
Aralıq atı, kor fatı.
Arığın nəyi var qoruda, vurub qıçasını sındıralar.
Acından günorta durur!
Acından dəyirməndə durur, yekəxanalığından şahad almır.
Andır, a andır, cındırından cin hürkür.

A keçəl, başını yudunmu?
Yudum da, daradım da.

A xala, xala xaldırına,
Bir tuman tikim baldırına,
O da qalsın andırına!

Açıbsan, arı ye,
Dəyirməndə darı ye.

A keçəl, haran yaxşısı,
Dağdan aran yaxşısı,
Başın keçəl, gözün kor,
Sənin haran yaxşısı?

B

Bağa başını, qurbağa leşini tanımır.
Başı girməyən yerə burnunu soxur.
Başını yarıb, ətəyinə qoz töküüb.
Bir ayağı burda, bir ayağı gorda.
Bir həsirdir, bir Məmmədnəsir.
Bu da arığını ilxıya qatır.
Bu da dağarcığını sürüyüb, çuvallar cərgəsinə qoyur!
Bu da adını kişi qoyub!

Baldızım, çuvaldızım,
Dəm-dəm batar.

Balağı batdaq,
Dabanı çatdaq.

Bəzənmişən bu gündəsən,
Bəzənmişən nə gündəsən?

Birə bitdən aşağı,
Bit birədən aşağı.
Gədərəm, qayıdıb gəlləm,
Ollam itdən aşağı.

C

Cəhənnəmə gedən özünə yoldaş axtarır.

Cavad xandı xanımız,
Unucadı unumuz.
Unucaya qurd düşüb,
Necə olacaq günümüz?

D

Daz daznan yatdı, daz da dazalıq atdı!

Dadanıbdı duzlu dolmaya,
O da bir gün olmaya!

Dədəmi öldürmüşəm ki, goruna and içəm!
Dəli dəliyə qoşulub, dəyənək göydən yağır!
Dərdi çəkər dərdəcər, eybi çəkər eybəcər!
Dimdiyindən tora düşüb!
Dədəmi öldürmüşəm ki, goruna and içim!

Dədəm hər yarağı,
Qaldı saqqal darağı.

Düzəldi hər yarağı,
Qaldı saqqal darağı.

Dayı, dayı, daylaqlayım,
Səni minim, oynaqlayım.

E

Evinde yel vurub, yengələr oynayır!
Elə bil yeddi eşşəyi sağına gəlir!

Eşşək nə bilir zəfəran nədir!

Evinde yoxdur urvalıq,
Könlündən keçir dərğalıq.

Eybi çəkər eybəcər,
Dərdi çəkər dərdəcər.

Ə

Ələ də, Əlləzə də!
Əli ətəyindən uzun gəldi!
Əli dəllal əlinə dəyməyib!

Əlimin içindən gəlir,
İçinin içindən gəlir,
İçində bir noxud var,
Onun da içindən gəlir.

G

Gəlin ayağa qalxdı, başlı başını saxlasın.

Gözəllər içində gözəlim itdi,
Başı sirkəliydi, yaxası bitdi.

Günümdə duranı gün vursun,
Şahmar ilanlar vursun.

Göy söyüd göyərdi,
Ərim məni döyərdi.

Gözəlağa çox gözəldi, vurdu çiçək çıxartdı.

Gəlirsən adam vurmağa!

H

Hamı hamıynan olanda keçəl də papağınandı.
Hələ yüz il qanqal otlar.
Hürən it dişləmir.

Hamı gedir quş götürir,
Şaqqulu bayquş götürir.

Harda aş,
Orda baş.

X

Xəccə bəzəkdə qaldı.

İ

İynə udmuş itə dönüb!
İtdən düşmüşə dönüb.
İtdən bir əppək borc alıb.
İt əlindən əppək almaz.
İtimə öyüd verdim, iki çivin də artıq tutdu.

K

Kor atın, kor da nalbəndi olar.
Kor kora kor deməsə, bağı çatlayar.

Keçəlin dördü, başı,
Bir qazan ayran aşı.

Q

Qara ağarmaz, su qurtarmaz!
Qara sudan qaymaq tutur!—
Qırxı ayaqüstə çıxıb.
Qoy desinlər Xaçaturun da xançalı var!
Qudurasan qurbağa!
Qızlar ərə gedir, ərə tapmayan gora.

M

Momədəli,
Çal qavalı!
Kim oynasın,
Gülzar qarı!

Ö

Özü doğub, özü də göbəyini kəsir.
Öz gözündə tiri görmür, özgə gözündə qıl axtarır.

Ölmə eşşoyim, ölmə,
Yaz gələr, yanan bilər.

P

Pişiyin əli etə çatmayanda adını iylenmiş qoyur.

S

Siçan deşiyini satın aldı.
Siçan olmamış dağarcıq yırtır.

Səbr elə, səbr daşı,
Su cürdəyi, daş bıçağı.

T

Toydan sonra nağara, xoş gəldin Bayramağa.
Tısbağa özünü apara bilmir, xalasını da dalına alır.

U

Uşaq başı aldadır.

V

Verəsən ötdən-mətdən,
Vuraram bərtədən-bərtədən.
Verəsən şordan mordan,
Vuraram ordan-burdan.

Y

Yağırını basdılar.
Yumurta yükü aparı.
Yumurtadan yun qırxır.
Yüz il namaz qılır, hələ qibləsini bilmir.
Yüz ilin eşşəyidi, dəyirmanın yolunu tanımır.

Yaxşılığa yamanlıq,
Kor eşşəyə samanlıq.

Yaz əkinçi,
Qış dilənçi.

GİLEYLƏR

Bağda ərək var idi, salammələk var idi, bağdan ərək qurtardı, salammələk qurtardı.

Bugünkü sərçə dünənkinə cib-cib öyrədir.

Bizdən gedən mat olur, bizə gələn at.

Biz getmişik gəlin görməyə, gəlin gedib təzək dərməyə.

Gözümün kökü saraldı.

Xalqa aftafa-ləyən gələndə, bizə də sarımsaqdöyən gəlir.

Xalqa şalonnandı, bizə talonnan.

İşinmədik istisinə, kor olduq tüstüsünə.

Mən oğru oldum, ay dana qaldı.

Sən gördüyün küllü kömbə yoxdu.

O baban getdi ta...

Yüz il oruc tutdum, iftarımı zəhərənən açdım.

TAPŞIRMALAR

Çörək Qur'andan irələdi. Sən ki, yalandan çörəyə and içdin, çörək bilsin, sən bil!

Səni o kəsdiyimiz duz-çörəyə tapşırıram!

Səni o göydeki Allaha tapşırıram!

Səni bu şərin dar vaxtına tapşırıram!

Səni yeri-göyü Yaradana tapşırıram.

Səni o bir Allaha tapşırıram.

Səni bu işığa tapşırıram.

Səni bu gecənin yiyəsinə tapşırıram.

Səni anda tapşırıram.

Səni əlimin əməyinə tapşırıram.

Səni bu yanar ocağa tapşırıram.

Səni bu isti təndirə tapşırıram.

Səni bu axar suya tapşırıram.

Səni gözümün yaşına tapşırıram.

Səni bu qızılı Qurana tapşırıram.

Səni bu şərnən şamın arasına tapşırıram.

Səni bu ağ birçeyinə tapşırıram.

Səni bu Əli yoluna tapşırıram.

Səni bu əllərimə tapşırıram.

Səni bu göy otu göyərdənə tapşırıram.

Səni bu yağışı yağdırana tapşırıram.

Səni bu yornuq qollarına tapşırıram.

Səni bu yuxusuz gözlerimə tapşırıram.

Səni bu axar suyun mələklərinə tapşırıram.

Səni İmamzadaya tapşırıram.

Səni oxuduğum Qurana tapşırıram.

Səni südümə tapşırıram.

Səni Haqq Yiyəsinə tapşırıram.

Səni bu Sabahın Yiyəsinə tapşırıram.

Səni Məkkə-Mədinəyə tapşırıram.

Tərəzi çəkənin yüzdə biri cənnətə gedir.

Tərəzi bilsin, sən bil!

ANDLAR

A

Axar su haqqı!
Atamın canına and olsun!
And olsun bizi yaradan Allahın birri birriyine!
Allah haqqı!
And olsun Yeri, Göyü Yaradana!
And olsun bizi yoxdan xəlq Eləyəne.
And olsun gecəni-gündüzü Yaradana!
And olsun Yerin-Göyün Sahibinə!
And olsun Yerə-Göyə!
And olsun gecənin-gündüzün Sahibinə!
And olsun bu otu Bitirənə!
And olsun bu yağışı Yağdırana!
And olsun küllü-məxluqatın Yiyəsinə!
And olsun bu şuyun mələklərinə!
Anamdan əmədiyim südə and olsun!
And olsun bizi Yaradan Allahın cəlahına!
And olsun bu küləyi əsdirənə!
Ay haqqı!
And olsun kəsdiyimiz duz-çörəyə!
And olsun Mişkin ocağına!
And olsun əzizlərimizin üz qoyduğu yaralı torpağa!
And olsun Günü Günortadan döndərənə!
And olsun bu əziz Bayramı!
And olsun dədəm oxuduğu Qurana!
And olsun göy otu göyərdənə!
And olsun qəbirlər ağası qərib İmam Rzanın qəbrinə!
And olsun şəhidlərimizin ruhuna!
And olsun əzizlərimizin goruna!
Namusum haqqı!
And olsun Qara daşa murad Verənə!
And olsun bağlı qapılar açana!
And olsun borclunu borcdan Qurtarana!
And olsun qeyb kəziləndən ruzu Verənə!
Aldədə haqqı!

B

Bərəkət haqqı!
Bu tam haqqı!
Bu yol haqqı!
Bu süfrə haqqı!
Bu ne'mət haqqı!
Bunun (məsələn: qoyunun) qurbanlığı haqqı!
Bu açılan sabah haqqı!
Bu axşama and olsun!
Bu suyun mələkləri haqqı!
Bizi yaradana and olsun!
Bu ruzi haqqı!
Bu od haqqı!
Bunun (məsələn: qoyunun) damazlığı haqqı!
Bu çıraq haqqı!
Babalarımızın ruhuna and olsun!
Bu qənd kimi gözüm ağarsın, yalan deyirəmsə!
Bu qızıllı Quran haqqı!
Bu su haqqı!
Bü qıvla haqqı!
Bunun Minada kəsilən qurbanlığı haqqı!
Bu qəndin halvalığı haqqı!
Bü dəzgah haqqı!
Bu od kimi gözüm yansın, yalan deyirəmsə!
Bu halal süfrən haqqı!
Bu halal süfrədə kəsdiyim duz-çörək haqqı!
Bu dünyünün qıvılları haqqı!
Bu nəzir haqqı!
Bu halal çörəyin haqqı!
Bu çirax haqqı!
Bu ocaq mənə qənim olsun, yalan desəm!
Bu işığa kor baxım yalan deyirəmsə!
Balamın əziz anı haqqı!
Balam ölsün, yalan deyirəmsə!
Bu əziz gün haqqı!
Bu gecənin yiyəsi haqqı!
Bu günkü günün İmamı haqqı!
Bu buğdanı Bitirən haqqı!

Bu qızıldan qiymətli başın haqqı! Bu duz haqqı!
Bu halal nemət haqqı! Bu duzun tamı haqqı!
Bu Sabahın Yiyəsi haqqı! Bu isti təndir haqqı!
Bu yanar ocaq haqqı!
Bu ocaq mənə qənim olsun, yalan desəm!
Bu Əli yolu haqqı!
Başın haqqı!

C

Canım haqqı!

Ç

Çörək haqqı!
Çörəyin bərəketi haqqı!

D

Duz-çörək haqqı!
Dədəmin canı üçün!
Dilim qurusun, birini altdan, birini üstəndə desəm.
Dədəmin görü haqqı!

Ə

Əzizləriniz yatdığı torpaq haqqı!
Ətağa!
Əzizlərimin ırfu haqqı!
Əlindən verdiyim çörək mənə qənim olsun, yalan desəm!

G

Göy haqqı!
Göy İmamın göy sandığı haqqı!
Göy İmamın göy günbəzi haqqı!
Gora imansız gedim, yalan desəm!

H

Halal nemət haqqı!
Haqq-salam haqqı!
Həzrət Abbas haqqı!
Haçaqaya haqqı!

İ

İmamzada haqqı!

İmamzadaya and içirəm.
İki gözəndə olum əgər yalan deyirəmsə!

K

Kəpəz haqqı!

Q

Qoşqar haqqı!
Qardaşımın canına and olsun!
Qətl haqqı!
Qurana əl basıram!
Qərrib Seyid haqqı!

M

Məslək haqqı!
Məçit haqqı!
Mir Qafar ağanın cəddi haqqı!

O

Ocağa and olsun!
O gün haqqı!
O işiq haqqı!
Oğlumun canına and olsun!
Oğlumun ölmüşü haqqı!

Ö

Öləndə üstümdə tapılmasın, yalan desəm!

P

Pir haqqı!

S

Səni and verirəm bu şərin dar vaxtına!
Sənnən kəsdiyim çörək burnumun iki deşiyindən gəlsin, əgər
yalan desəm.
Seyid Bayram ağanın cəddi haqqı!
Seyid Mürsəl ağanın cəddinə and içirəm!
Sənin canına and içmirəm. Öz canım haqqı!
Sənin əziz canına and olsun!

Ş

Şeyxin (Nizami Gəncəvi nəzərdə tutulur) qəbrinə and olsun!
Şamambəyimin cəddi haqqı!

T

Torpaq haqqı!

Ü

Üzünün nuru haqqı!

Y

Yer haqqı!
Yalan deyirəmsə, qudurum çiyinlərimin ətini yeyim!
Yediyim çörək haqqı!
Yalan deyirəmsə, bu axar su üstümdə tapılmasın!
Yalan deyənə and qənim olsun!
Yalan deyəni and kəssin!

III. MÖVSÜM-MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ VƏ ONLARLA BAĞLI İNAMLAR

ÜZƏRLİK YANDIRMA

Mərasimdə istifadə olunan üzərlik yalnız insan nəfəsi toxunmayan, yə'ni xoruz səsi eşitməyən yerdən yığılıb qurudulmalıdır. Üzərliklə birlikdə çox zaman soğan, sarımsaq qabığı da yandırılır. Həmin tüstünü nəzər toxunmuş adama iylədib oxuyurlar:

– Üzərliksən, havasan,
Hər dərclərə davasan,
Pis gözlərə yavasan,
Üzərliyim çirtlasın,
Yaman gözlər pırtlasın.

Bu nəğmədən sonra üzərlik çirtlayarsa, bəd ruhlar, bədnəzerin nəfəsi evdən qovulur. Göz dəyən adamı üç dəfə yanan üzərliyin üstündən keçirdikdən sonra mərasim sona çatır.

YAĞIŞI KƏSMƏK

Yağış həddindən çox yağıb kəsilmək bilməyəndə insanlar qorxu-ya düşür. Onda anasının ilki olan uşaq mis qazan götürüb daşla döyəcəyir, özü də belə oxuyur:

– Mən anamın ilkiyəm,
Ağzı qara tülküyəm,
Mən kəsirəm,
Sən də kəs!

XIDIR NƏBİ

Xıdır Nəbi bayramında uşaqlar hansı evə torba atsalar xorla oxuyarmışlar:

Xıdır Nəbi, Xıdır Ellaz,
Bitdi çiçək, oldu yaz.
Mən Xıdırın quluyam,
Boz atının çuluyam.

Xıdır gəldi hayınnan,
Bir qaraca dayınnan.
Qara day palçığa batdı,
Xıdır yanında yatdı.

Çatma-çatmaya,
Çatma yerə batmaya.

Kim Xıdırın payın verməsə,
Əri yanında yatmaya.

Saya yaxşı sayadı,
Yeri-yurdu qayadı.
Onun gözəl sözləri,
Yatanları oyadı.

Təkəmə bir pay getir,
Tikələri say getir.
Təkəni tez yola sal,
Özünə bir tay getir.

Tut qoyunun belini,
Ələ gəlmir yelini.
Bir doyunca göröydüm,
Onu sağan gəlini.

Qoyunum, ağ qoyunum,
Dərisi yağ qoyunum.
Mən öləndə istərəm
Qalasan sağ, qoyunum.

Nənəm qoyunun ağı,
Gədir dolanır dağı.
Qızlara cəhiz ağı,
Uşağa bələk bağı.
Qarı tutanda yağı,
Gəlin yeyər qaymağı.

Ala kərə, tayın gördüm,
Özünü görmək istərəm.
Qara kərə, özün gördüm,
Tayını görmək istərəm.

Nənəm sarıbaş qoyun,
Qarlı dağlar aş, qoyun.
Yağından plov olar,
Quyruğundan aş, qoyun.

İrandakı boz öküz,
Qoparıbdı toz öküz.
Ahlb yerin canını,
Çıxsın yaman göz, öküz.

Dağların enişi var,
Diki var, enişi var.
Cütə gedən öküzün
Özünün yerışı var.

Kotanın hodaqları,
Partlayıb dodaqları.
Qarğayın kotan sınısın,
Dincəlsin hodaqları.

Öküzüm qoşa getdi,
Güc vurdu daşa, getdi.
Cütün macı qırıldı,
Zəhmətim boşa getdi.

* * *

Öküzüm gedər başdan-başa,
Kotanını qoşaram qoşa.
Holal ho yeri, ho yeri.

Yaxşı ek, qoy buğda bitsin,
Düşmənnarın dönsün daşa.
Holal ho yeri, ho yeri.

Öküz, boynunu yağlaram,
Boyunduruğu dağlaram.
Holal ho yeri, ho yeri.

Öküzüm, sən xəyəyə çəkməsən,
Səni gözüm üstə saxlaram.
Holal ho yeri, ho yeri.

OVÇU PİRİM

Ovçu Pirim adında bir kişi vardı. Bir gün bu kişi ova gedir. Görür ki, iki ilan dalaşır. İlanın bir ağ idi, biri qara. Ovçu Pirim tufəngini qaldırıb qara ilanı vurmaq istəyir. Amma qara ilanın əvəzinə ağ ilanı yaralayır. İlanlar qaçıb gedirlər.

Ovçu Pirim evinə qayıdır. Bir gün iki ilan gəlib Ovçu Pirimə deyir ki, ilanların padşahı səni yanına çağırır. Ovçu Pirim ilanlarla gedir. Yolda ilanlar Ovçu Pirimə deyirlər:

- İlanların padşahı səndən nə istədiyini soruşacaq. Onda deynən ki, heç nə istəmirəm, eləcə mənim ağzıma üç dəfə tüpür. İlanların padşahı deyəcək ki, axı sən insansan, mən ilan. Ağzına tüpürsəm, ölərsən. De ki, sən tüpür, ölmərəm.

Ovçu Pirim ilanlarla gəlib ilanlar padşahının yanına çıxır. İlanlar padşahı Ovçu Pirimdən soruşur ki, niyə mənim qızımı yaralamısan? Ovçu Pirim görür ki, həmin yaraladığı ağ ilan orada yatır. O, ilanı görməməzliyə vurur. Ovçu Pirim cavab verir ki, mən qara ilanı vurmaq istəyirdim, güllə ağ ilana dəydi.

İlanların padşahı heç nə deməyib bütün ilanları bir yerə yığdı. Sonra Ovçu Pirimdən soruşdu:

- Bax gör qara ilan bunlardan hansıdı?

Ovçu Pirim baxıb dedi ki, həmin ilan burda yoxdu. İlanların padşahı vəzirə buyurdu ki, gör hansı ilan burda yoxdu? Vəzir qara ilanın burda olmadığını söylədi. İlanların padşahı iki qanadlı ilan yolladı ki, gedib qara ilanı gətirsinlər. Bir göz qırpmında qara ilanı gətirdilər. İlanların padşahı qara ilanı öldürdü. Sonra Ovçu Pirimdən nə istədiyini soruşdu. Ovçu Pirim dedi ki, səndən heç nə istəmirəm. Sən mənim ağzıma üç dəfə tüpür. İlanların padşahı dedi:

- Sən insansan, mən ilan. Ağzına tüpürsəm ölərsən.

Ovçu Pirim əl çəkmədi, yenə dedi:

- Sən tüpür, ölmərəm.

İlanlar padşahı Ovçu Pirimin ağzına üç dəfə tüpürdü, özünə də bərk-bərk tapşırıdı:

- Bax, bu sirri heç vaxt, heç kimə açma. İşdi bu sirri kiməsə açsan, onda dönüb daş olacaqsan. Bir də yadında saxla: kim səni çağırırsa, cavab vermə.

Ovçu Pirim evinə qayıdanda gördü ki, bütün dağlar, daşlar, otlar, güllər, heyvanlar hamısı onu çağırır. O, heç kime cavab vermədi, yoluna davam etdi. Gəlib evinə çatdı. Ovçu Pirim başına gələnləri arvadına söylədi... Bu sirri açdığına görə Ovçu Pirim daş oldu.

OCAX İLANI

Bir evdə ocax ilanı yaşayırmış. Özünün də bir neçə balası var imiş. Bir gün ev sahibi ağır xəstələnir. Qonşu qadın xəstəyə baş çəkməyə gəlir. Nəteri olursa ilan balasının biri evin ortasına düşür. Qonşu qadın bala ilanı götürüb çölə atır. İlan yuvasına qayıdanda balasının birini tapa bilmir. Elə bilir öldürüblər. Heyfını çıxmaq üçün otağın bir küncünə qoyulmuş qatıq qazanına yaxınlaşır, içinə zəhər tökür. Qayıdır öz yuvasına. Bunu gören qonşu qadın əhvalatı ev yiyəsinə danışır. Ev yiyəsi ilan balasını getirib götürdüüyü yerə qoyur. İlan balasının sağ olduğunu görüb yuvasına aparır. Sonra yenedən otağa düşür. İlan qatıq qazanına dolanıb onu tökür.

YEDDİ QARDAŞ İLAN

Bir kişi yolnan gedirdi. Gördü ki, iki ilan oynayıb. Kişi ilanın birini öldürür. Sən demə bunlar yeddi qardaş ilan imiş. O biri ilan kişini güdür. Kişi bunu başa düşüb ordan köçür gedir başqa yerə.

Bir gün bir dəvo karvanı gedirdi. Dəvələrin beli yüklü idi. İlan dəvələrdən birinin belindəki yükün içinə girir. Karvanı aparənlər da ilanı öldürmür. Onlar yol üstündə bir neçə adamın taxıl biçdiyini görürlər. Biçinçilərdən biri yanıqlı səsle oxuyurdu. İlan səsi eşidən kimi yükün içindən çıxdı, həmin səsə qulaq asmağa başladı. Sonra yükün üstündən düşüb getdi. Karvanı saxladılar, gördülər ki, ilan gedib bir su cürdəyinin içinə girdi. Onlar gedib su cürdəyinin ağzını möhkəm bağladılar. Cürdəyi də götürüb biçinçilərin yanına gəldilər. Əhvalatı söylədilər. Oxuyan kişi ilan onu güddüyünü başa düşdü. Adamlar cürdəyi ocağın içinə tulladılar. Cürdək partladı. İlanın sümüyündən bir qırığı kişinin gözüne düşdü. Kişinin gözül kor oldu.

QARA PIŞİK

Şəmkirdə bir Alı kişi var imiş. Bir gün Alı kişini qonşu kəndə toya çağırırlar. Kişi gəlir toya. Toyda görür ki, tanımadığı bir qadın or-

taya çıxıb oynayıb. Əynindəki paltarlar da arvadımındı. Alı kişi qalır məhəttəl. Axırda əlini yağlı xörəyə bulayıb çəkir paltarın küreyinə, qadının xəberi olmur.

Axşam kişi evinə qayıdır. Arvadına deyir ki, sənə aldığım o ipək paltarları bura gətir. Arvad səbəbini soruşanda kişi deyir:

- Sənin həmin paltarlarını bu gün toyda tanımadığım bir adamın əynində gördüm. Əlimi yağa batırıb küreyinə vurdum.

Arvad paltarları getirir. Görürlər ki, heçqətən də küreyi yağlıdı. Alı kişinin evində bir qara pişik var imiş. Kişi bunları danışanda pişik ayağa durub kişinin üzünə tüpürür, qeybə çəkilib.

V. ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

QARA İNƏK ZAĞASI (Daşkəsən rayonu)

Xaçbulaq kəndinin Əmirvar yaylağında gözəl bir qız var imiş. Ögey anası onu incidirmiş. Əl boyda quru çöreyi şişin burunda verirmiş. Bu qızın bir qara inəyi var imiş. Qız hər gün ağlaya-ağlaya inəyini otarmağa aparırmış. Deyilənə görə inək də qızı çox istəyirmiş. Qız ağlayanda qara inək ağzını ota tərəf uzatmış, eləcə qızın göz yaşını yalaymış. Ögey ananın qızla inəyin dostluğuna paxıllığı tutur. Ərinə deyir:

- Kişi, ya inəyi kəs, ya da mən çıxıb gedirəm atam evinə.

Kişi nə qədər dil tökürsə, arvadı yola getirə bilmir. Əlacsız qalıb inəyi kəsməyə razılıq verir. Qara inək bu söhbəti eşidən kimi baş götürüb qaçır. İnek qaçıb zağaya girir, qız da onun dalınca. Qızın atası inəknən qızı nə qədər axtarırsa, heç birini tapa bilmir.

Rəvayətə görə, o gündən həmin zağanın ağzından dörd bulaq qaynıyıb axır. O bulaqların hər biri inəyin bir əmcəyidir.

HƏZRƏT SÜLEYMANIN ÜZÜYÜ

Günlərin bir günü Həzrət Süleyman altı aylıq səfərə çıxır. Yolnan gedəndə görür yol qırağında bir gözəl qız oturub. Adam deyir yeməyim, içməyim bunun xətti-xalina, gül camalına tamaşa eləyim. Süleyman peyğəmbər bir könlüdən min könlü qıza aşıq olur. Sevgisini ona bildirir, sonra qıza deyir:

- Mən bir neçə aylıq səfərə çıxıram. Qayıdanbaş gəlib səni də özümə apararam.

Qız deyir:

- Bəs bir nişanə-zad vermirsənmi saxlayam?

Süleyman peyğəmbər tez barmağındakı üzüyü qıza verir. Sonra yoluna davam edir.

Həzrət Süleymanın altı aylıq səfəri başa çatır. Həmin yolla geri qayıdır ki, qızı götürüb aparsın. Gələndə görür qızın yerində bir qoca qarın oturub. Saçı ağarıb, qabaq dişləri tökülüb. Süleyman peyğəmbər qarına yaxınlaşıb soruşur:

- Qarı nəne, mən gedəndə burda bir cavan qız qoyub getdim. O

qız hanı?

Qarı deyir:

- Elə həmin qız mənəm.

Həzrət Süleyman qarının sözüne inanmır. Deyir ki, qarı nəne, zarafatı burax, de görüm hanı o qız? Qarı yenə dediyinin üstündə durur:

- O qız mənəm.

Süleyman peyğəmbər görür ki, yox, olmayacaq. Qarıya deyir:

- Qarı nəne, indi ki, o qız sənən, onda mənəm üzüyümü ver, çıxım gedim.

Qarı yanındakı sandığı göstərir. Süleyman peyğəmbər sandığı açır, görür burada minlərlə üzük var. Hamısının da üstündə yazılıb: "Həzrət Süleyman".

Süleyman peyğəmbər nə qədər əlləşirsə, öz üzüyünü tapa bilmir. Qarıya deyir:

- Qarı nəne, üzüyümü tapa bilmirəm.

Qarı gülüb deyir:

- İndi inandinmi mən həmin qızam. Oğlum, mən həyatın təsbihiyəm.

Sən burdan keçəndə yazbaşı idi. Gördünmü bütün güllər, çiçəklər, otlar, ağaclar hamısı canlı idi. Onda mən pardaqlanmışdım, cavan qıza bənzəyirdim. İndi isə payızdır, həyat solur, güllər, çiçəklər öz tərəvətini itirir. Mən də qocalıb qarın oluram. İndi isə get. Çox sənin kimi süleymanları yola salmışam, üzüyünü özümdə saxlamışam.

Həzrət Süleyman qarına heç nə demir, dinməz-söyləməz geri döner.

İMAM HƏSƏNİN ARVADI

Günlərin bir günündə Yezid İmam Həsənin arvadını öyrədir ki, ərinə öldür, səni oğluma alım. Arvad da xəlvətcə su cürdəyinə zəhər tökür. Gecə İmam Həsən bork susuyur. Cürdəyi başına çəkib su içir, ciyəri doğranıb ölür.

İmam Həsən öləndən sonra Yezid arvadı evinə gətirir. Arvad evdəki çıraqları görəndə soruşur:

- Bu nədi belə yandırsınız?

Yezid deyir:

- Bu çıraqdı. Gejələr bunun işığında otururuq.

Arvad:

- Biz hamımız gejelər İmam Həsənin işığına otururduq, onun üzü gün kimi işıq saçırdı,-deyir.

Arvadın sözüne bərk qəzəblənən Yezid:

- Sən ki, işığına oturduğun kişinin qədrini bilmədin, mənim oğlunun qədrini hardan biləcəksən?-deyib arvadı qatırın quyruğuna bağlatdırır.

Əfsanəyə görə, hələ də qatır o arvadı özü ilə hərləyir, dağda-daşda sürütmə çəkir. Belə deyirlər ki, ayaq üstə su içmək, əlini üst-üstə çatmaq günahdı. Onda arvadı sürüyən qatır dayanır, həməən nəhlet-dəmə arvadın yornuğunu çıxarır.

ELM XƏZİNƏDİR

Ən qədim əyyamda ərəb ölkəsində İbn Ziyad adında varlı bir bəy var imiş. Bu bəyin həddindən ziyadə dəvəsi, sürü ilə qoyunu, malı var idi.

Bu bəyin çoxlu torpağı da var idi. Öz vilayətində bütün xalq bunun varına hıyran qalmışdı. O, bəy olduğuna baxmayaraq çox rəhm-dil bir şəxs idi. Bunun qapısında olan nöqərlərinin içərisində Ziyadəli adında bir süfrə nöqəri var idi.

Bəyin övladdan qisməti yox idi. Uzun nəzir-niyazdan sonra Allah buna bir oğlan bəxş etdi. Böyük ziyafət edib oğlanın adını Mərdi-şah qoydular. İş-elə gətirdi ki, Mərdişah anadan olanı gecəsi süfrə nöqəri Ziyadəlinin də arvadı bir oğlan doğdu. İbn-Ziyad öz övladını istədiyi kimi, Ziyadəlinin oğlunu da çox istəyirdi. Ona görə ki, öz oğlu olan gecəsi həmin uşaq da anadan olmuşdu. İbn-Ziyad həmin uşağın adını Xanəhməd qoydu.

Aylar keçdi, illər dolandı, Mərdişah məktəb yaşına çatdı. İbn-Ziyad ağır töhfə ilə oğlunu məktəbə göndərdi. Mərdişah hər gün dərşdən gələndə dərşini hazırlayarkən Xanəhməd bunu çox ciddi dinləyirdi. Xanəhməd həmin dərşi Mərdişahdan yaxşı bilirdi. Xanəhmədin bu zəkasını görə Mərdişah atasından xahiş etdi ki, Xanəhmədi də məktəbə göndərsin.

Xanəhmədin taleyi anadan olan gündən getirmişdi. Ona görə ki, məktəbə rütbəli şəxslərin, ruhanilərin uşaqlarını götürürdülər. Bunun ismindəki xan sözü Əhməd adına təsadüfi ziynət oldu. Adındada «Xan» sözü olduğuna görə məktəbə qəbul etdilər.

Hər iki oğlan bir sinifdə oxuyaraq, təhsillərini davam etdilər.

Məktəbi qurtaranda ruhani müəllimi hər ikisinin əllərini arxadan çataraq töhfə almaq niyyəti ilə bunların evlərinə gəldi. İbn-Ziyad oğlunun məktəbi qurtarması münasibətilə müəllimə həddindən ziyadə bəxşiş verdi.

Ziyadəli isə bir illik zəhmət hesabına İbn-Ziyaddan bir qızıl üzük alıb, müəllimin şəhadət barmağına taxıb, böyük ehtiramla əlini öpdü. Ziyadəli bir illik haqqını almışdı. Bu, ailəyə çətinlik gətirdi. Atasına ağır vəziyyətə dözə bilməyib vəfat etdi.

Tək qalan Xanəhməd dolanmaq üçün çox fikirləşdikdən sonra İbn Ziyadın qapısında nöqər olmağı qərara aldı. İbn-Ziyad onu nöqəriyə qəbul etmədi.

Mərdişah isə atasının sayəsində onun pulu hesabına yaxşı vəzifə taparaq işləməyə başladı.

Sahibsiz, pulsuz qalan Xanəhməd nə qədər çalışdısa, heç bir vəzifə tapa bilmədi. Sərgardan qaldı. Sahibsiz qalan Xanəhməd şəhərdə hərbəliq edib dolanırdı. Hərbəliqdan gəliri az olanda dilənməyə başları. Bir müddət keçdi. Xanəhmədin bənizi saraldı pal-paltarı cırcırdı oldu, səhhəti artıq dərəcədə zəiflədi. İş görməyə taqəti qalmayan Xanəhməd dilənməyə məcbur oldu. İş elə gətirdi ki, təhsil aldığı şəhərin bazarında səhər tezdən duraraq gəlib- gedənə belə yalvarırdı:

- «Mərhəmət ediniz, əl tutunuz, üç gündür acam».

Bu əsnada Xanəhmədin müəllimi bazara gəlmişdi. O, Xanəhmədi görərkən çox təccüb etdi. Ona görə ki, məktəbi müvəffəqiyyətlə qurtaran Xanəhməd nə üçün dilənsin?

Müəllim öz gözələrinə inanmayaraq öz- özünə düşündü ki, bu Xanəhmədə oxşadığına baxmayaraq, o, olmaz. Müəllim Xanəhmədin yanından keçərkən, Xanəhməd müəllimi tanıyaraq utancaq bir halda qısılib yönünü arxaya çevirdi. Bu vəqif müəllimi inandırtdı ki, bu Xanəhməddir. Müəllim Xanəhmədi bir küncə çəkib bu sifətlərə düşməsinin səbəbini öyrəndi.

Xanəhməd dedi:

- Mənim əzizim, mən yoxsul balası idim. İbn Ziyadın vasitəsilə adım Xanəhməd olduğuna görə mənə məktəbə qəbul etdilər. Oxuduğum müddətdə atamın az pulu, Mərdişahın köməkdarlığı ilə məktəbi qurtardım. Sonra atam, anam vəfat etdi. Özümə bir iş tapa bilmədim. Mərdişaha nə qədər yalvardımsa, daha mənə kömək etmədi. Atasına yalvardım ki, mənə öz qarında nöqər saxla, o da mənə rədd etdi. Məcbur oldum küçələrdə dilənməyə.

Müəllim bir az buna pul verərək Xanəhmədə deyir ki, sabah mənə bu vədə burada gözle. Gələn səhər Xanəhməd həmin yerdə müəllimi gözlədi.

– Mənim övladım, hərənin bir dərdi var, qavalın da bir dərdi. Siz pula möhtacsınız mən isə elə bir dərdə düşmüşəm ki, onun dərmanını tapa bilmirəm. Xanəhmədcan, sənə dərдинin dərmanı çox asandır. Sən gəl bu qoca müəllimin dərдинə dərman etməyə çalış. Xanəhməd dedi:

– De görək müəllim, dərдин nədi?

Müəllim ah çəkib sözə başladı:

– Şəhər valisi məndən tələb edir ki, ya baldırının, ya əlinin, ya da gözünün birini kəşib mənə verməlisən. Mən isə çaresiz qalmışam. Valiyə deyirəm ki, gözüm balacadır, baldır əzəmin on çəkisi qədər qızıl verir, məndən əl çək. Yenə razı olmur. Valinin mənə verdiyi vədəyə üç gün qalıb. Ha fikirləşirəm bir yana çıxara bilmirəm. Mənim əzizim, indi gəl belə edək.

Xanəhməd deyir: – “Buyur”!

– Sən savadlısan, sənə istədiyin qədər pul verirəm, özünə sim tap. Oturub işləyəsən. Sənə baldıra çox chtiyyəcin yoxdur. Gəl sol baldırını kəs mənə ver. Xanəhməd razı olmadı. Müəllim yenə dedi ki, nə edək, yazını sağ əlin yazır, sən gəl sol əlini mənə ver. Xanəhməd yenə razı olmadı. Axırda müəllim yenə də dedi ki, iki əl birdən işləməlidir. Bunun kəsilməyinə sən haqlı olaraq razı olmadın. Sağ baldır ilə sol baldır növbə ilə yeriməlidir, bunun kəsilməyinə sən yenə də haqlı olaraq razı olmadın. İndi gəl belə izah edim ki, sən gəzərkən qolların sağ, ayaqların sağ, hər cür hərəkət edə bilərsən. Ancaq bir gözün olmaması insana o qədər də ziyan vermir. İndi gəl gözünün birini mənə ver. Sənə əvəzində istədiyən qədər pul verməklə bərabər, övladlarıma, nəvələrimə vəsiyyəət edərdəm ki, ömrü boyu Xanəhmədə, onun törəmələrinə hörmət etməklə, maddi yardım göstərsinlər.

Xanəhməd bu cavabın qarşısında hirsənərək müəllimin bütün təkliflərini qətiyyətlə rədd etdi. Bu vaxt müəllim dinməz-söyləməz çıxıb getdi.

Xanəhməd bu sırım mənasını nə qədər fikirləşdisə də, tapa bilmədi. Müəllim verdiyi puldan bir manat qalmışdı. Bu pulun beş- on qəpiyinə bir parça çörək araraq axşam yatdı.

Səhər şəhər valisinin yanına yollandı. Qapı qulluqçularından soruşdu ki, valinin bədən kəsiklərini almaqda məqsədi nədi? Qulluq-

çular Xanəhmədin dərrakəli danışığından onun ağsız olmadığını görürək belə şeyi şəhər valisinin axtarmadığını söylədilər.

Xanəhməd bir istədi ki, müəllimin yanına getsin, müəlliminin yanından küsüb getdiyi yadına düşdükdə getmədi. Küçə ilə qəmgin gələrkən əhli bir qadının əlində ağır yük ilə getdiyini gördü. Xanəhməd: “Anacan qoy kömək edim” – deyib yükü götürdü, qadının evinə qədər getdi. Qadın nurani bir qoca idi. Xanəhmədi evdə yaxşı yedizdirdi, bir qədər evdə yeməyinə təam qoydu.

Xanəhməd yenə evə gəldi, hey fikirləşdi, axırda belə nəticəyə gəldi ki, müəlliminin qurduğu qurğunun bir məqsədi var imiş. Bu məqsədlə müəllim mənə nə isə başa salmaq istəyirmiş. Bunun səbəbini Xanəhməd başa düşdü. Belə ki, demək istəyirmiş ki, sənə olan sağlam əzaları, beynində bilik xəzinəsini nə üçün işlətməyi bacarmayasan?

Xanəhməd fikirləşdi ki, indi nədən başlamalı. O öz-özünə belə dedi: «Atalar demişdir ki, nərdivana ayağı bir-bir qoyarlar; indi aşağıdan başlamalıyam». Elə həmin gün kağız fabrikasının yanından keçəndə gördü ki, uşaqlar cındır yığıb fabrikə satırlar. Xanəhməd özünə belə bir qəti söz verdi ki, bu iş mayasız gəlirdi. Şəhərdə cında çoxdur, yığıb gətirim satım. Həmin gündən sonra Xanəhməd cındır yığıb satmağa başladı. Gördü ki, çox ucuz götürürlər. Xanəhməd səbəbini soruşduqda qəbul edici dedi ki, bunu bir yuyur, növlərə ayırır. Əgər bacarırsansa özün yu, sortlara ayır. Ona yaxşı pul alarsan».

Xanəhməd savadı sayəsində hər parça növünü yuduqdan sonra növlərə bölüb gətirdi. O, cındırları gətirib verəndə təsadüfən fabrikə sahibi ilə parça növünü ayıran mütəxəssis orada oldular. Xanəhmədin gətirdiyi cındırların təmizliyini, onun düzgün növlərə ayrılmasını gördülər. Xanəhmədin savadlı olmasını və nə sənət sahibi olmasını soruşdular. O cavabında özünü ayağa salmamaq üçün belə dedi:

– Bəyim, bir az savadım var.

Fabrikə sahibi dedi:– Elə isə gəl səni fabrikəyə bir işə qoyum. Xanəhmədi fabrikədə onbaşı vəzifəsinə qoydular, balaca bir mənzil verdilər.

Xanəhməd öz işində çox bacarıqlı hərəkət etdi. İşçilərini nizamla işlətdi. Bir neçə vaxt işlədikdən sonra bəy onda olan bacarığı görərkən, onu parça növü ayıran vəzifəsinə təyin etdi.

Xanəhməd yenə yaxşı işləyərkən olına xeyli maye saldı. Fabrikə sahibi Xanəhmədin iş bacarığını görüb fikirləşdi ki, onu bütün fabri-

kaya nəzarətçi, rəhbər qoysa, fabrika yaxşı işləyər. O belə də etdi.

Xanəhməd belə nəticəyə gəldi ki, keçmiş günlərim mənə dərs oldu, səfələtdən qurtarıb, yüksəlmək üçün işləyirəm.

Bir neçə ildən sonra fabrika həddən ziyadə kağız istehsal etdi. Fabrika sahibi fikirləşdi ki, satmaq üçün bir karvan kağız Misirə göndərsin. Yolda karvan qasırğaya düşdü. Fabrika sahibi borc altından çıxma bilməyib, fabrikanı satmağa məcbur oldu.

İndi fabrikanı Xənehməd aldı. Bir neçə il Xənehməd fabrikanı idarə edib, rütbə almaq dərəcəsinə qədər pul qazandı. Köhnə qanun ilə Xənehmədə milyoner adı verdilər.

Bu gün Xənehməd müəllimin düşündü və özünün bu sahədə səhvinə anladı. Müəlliminin harada yaşamasını və sağ olmasını öyrəndi. Müəlliminin bu hörmətini qaytarmaq üçün həmin şəhərdə və həmin vilayətdə olan bütün rütbəli şəxslərin iştirakı ilə böyük ziyafət təşkil edib, həmin ziyafətdə müəlliminə minnətdarlığını bildirməyi qərara aldı. Ziyafət təşkil olundu. Xənehməd müəlliminə hörmətə ziyafət dəvət etdi.

Müəlliminin bazar küncündə Xənehmədə verdiyi nəsihəti Xənehməd məclisdə söylədi. Hamı öz şərbətini cəfakəş müəllimin şərifinə içib ona öz minnətdarlığını bildirdi.

MUSAYNAN FÜREY

Belə deyirlər ki, qədim zamanlarda Füreyn nəsli ilə Qureşin nəsli düşmən imiş. Bu vaxtlar Qureşin arvadı hamilə imiş. Bir gün arvad yatıbmiş, bir də görür bir qarı gəlib dedi ki, ey arvad uşağın olan kimi bir sandıx qayıtdır, onu bəhri-Nilə atdır. Arvad yuxudan oyandı görür ki, qarı zad yoxdur. Qureş gəlir, arvad əhvalatı Qureşə danışır.

Bəli, vaxt gəlir, arvad yükünü yerə qoyur. Bir oğlan uşağı doğur ki, elə bil Yusifi-Konandı. Qureşlə arvad ələcsiz qalıb, bir sandıx düzəldirlər, uşağı onun içinə qoyub bəhri-Nilə atırlar.

Bir gün Füreylə arvadı şəhərdən gəlirmiş, həmin bu bəhri-Nildən keçəsi olurlar. Gəmiyə minirlər, bir də Füreyn görür ki, bir şey dəryada atıla-atıla gəlir. Gəlhagəl, görürlər ki, bir sandıxdır. Füreyn kəmənd atıb sandığı tutur. Dəryanın kənarına çıxıb sandığı açırlar. Baxıb görürlər ki, bir oğlan uşağıdır ki, gözəlliyi ilə adamı heyran edir, bir baxan deyir ki, bir də baxım. Füreyn deyir ki, arvad deyəsən bu Qureş nəsilindəndir.

Füreyn arvadı deyir:

- A kişi, nə danışsın, kim bilsin kimin uşağıdır, nə Qureş nə zad. Belə gözəllikdə olan uşağı öldürmək olarmı. Arvad kişinin başını yozur, uşağı götürüb evə gəlirlər. Kişi dünyada olan bütün arvadları getirir ki, uşaq əmsin.

Uşaq hansı arvad gəlsə əli ilə onu itələyir. Bir də arvad dedi ki, bir arvad qalıb onu da götürək, bəlkə onu əmə. Bəli, adam göndərir-lər, arvad gəlir. Uşaq o saat onu əmir. Füreyn arvada deyir ki, bu uşağı apar iki il saxla, saxlamaq haqqının pulunu verərəm. Arvad uşağı aparır. Aradan iki il keçir, bir də kişi deyir ki, get uşağı getir. Uşağı getirirlər, Füreyn uşağı alıb dizinin üstündə oturur. Uşaq o saat başlayır kişinin saqqalını yolmağa.

Füreyn dedi:

- Arvad, mən sənə demədimmi ki, bu Qureş nəsilindəndir. Bax, indi saqqalımı yolur, gör sonra başımıza nə iş açacaq. Gəl vaxtəən bunu öldürək. Arvad deyir a kişi, ağıl yoxdumu, istəyirsən başqa uşaq götürək, görək onlar da yolmurmu? Gedib bir balaca qız getirirlər. Qızda başlayır kişinin saqqalını yolmağa. Bunu gören Füreyn uşağı öldürməkdən əl çəkir. Arvad deyir, a kişi, gəl uşağa da bir ad qoyaq. Füreyn deyir:

- Arvad, mənəən olsa uşağı öldürmüşdüm, indi ki, uşaq qaldı, onun adını Musa qoyuram.

Bəli, vaxt gəlir uşağın yeddi yaşı olur. Bir gün Füreyn evində böyük bir məclis düzəlibmiş. Bu vaxt Musa əlinə bir ağac alıb, Füreyn vurur. Füreyn bu işə bərk acığı tutur. Tez durub dar ağacı qurdurur ki, uşağı asdırınsın. Arvad görür ki, Füreyn uşağı asdıracaq, ona görə də Füreynə deyir:

A kişi, gəl bir şərt qoyaq, ondan sonra öldür.

Füreyn deyir:

- De görüm nə deyirsən?

Deyirəm ki, gəl bir sınıyə həm köz, həm də qızıl qoyaq özü də deyək ki, bunlardan birini ağzına al. Əgər qızılı alsın onda öldürək, yox közü alsın onda bil ki uşaqdır. Füreyn yaxşı deyib bir sinidə həm köz, həm də qızıl gətizdirir.

Musanı çağırırlar ki, bunun birini ağzına al.

Musa tez közü götürüb ağzına alır.

Arvad deyir:

- A, kişi gördünmü uşaqdır.

Aradan bir neçə il keçir, bir gün Musa yolnan gəlirmiş, bir də görür ki, iki adam dalaşır. Həmin bullar da Musanı görüb onun yanına gəlirlər, soruşurlar ki, Musa, de görək taxsır hansımızdadı. Musa da bullardan birini göstərir ki, səndə. Sən demə həmin adam da Füreynin qohumu imiş. Musanın ağzından söz çıxan kimi Füreynin qohumu Musanı vurur. Musa da bir daş götürüb onu vurur, o da o saat ölür.

Arvad bunu eşidir. Musanın əlindən tutub onu meşəyə getirib deyir:

- Oğul, get, səni Allaha tapşırıram.

Arvad Musanı yola salıb evə qayıdır. Axşam Füreyn gəlir, Musanın yerini soruşur. Arvad deyir ki, Musa şəhərdən çıxdığıdı. Füreyn qoşun töküüb hər yeri gəzir, Musanı tapa bilmir.

İndi sizə kimdən deyim, Musadan. Musa səkkiz gün meşə ilə yol getdi, doqquzuncu gün bir qocaya rast gəldi, ona dedi:

- Əmi, de görüm hara gedirsən, bəlkə yoldaş olduq.

Qoca dedi:

- Mən filan padşahın yanına gedirəm.

Bullar birləşib yola düzəldilər, xeyli getmişdilər ki, bir də qoca dilləndi:

- Oğul, o qoyun sürüsünü görürsənmi?

Kişi bunu deyib yox oldu.

Musa gördü ki, kişi yoxdu, tez durub sürünün yanına gəldi. Gəlib gördü, bir balaça göl var, iki qız bir-birilə dalaşır ki, qoyunumu əvəlcə mən sulayacam. Musa gördü ki, suyun qabağını bir qaya kəsib, əgər onu götürüb atsa, bütün qoyunun hamısı su içəcək. Buna görə də tez qayanı götürüb atdı. Qızlar tez qaçıb atasına xəbər verdilər ki, bir oğlan gəlib, suyun qabağndakı qayanı götürüb atdı. Kişi qızı göndərdi ki, get o oğlanı bura gətir. Qız gəlib oğlanı kişinin yanına apardı. Kişi soruşdu:

- Ay bala, de görüm haralısan?

Musa dedi:

- Ay baba, əlimdən xata çıxıb, filankəsi öldürmüşəm.

Kişi dedi:

- Lap yaxşı ələmisən, indi mənim yanımda qal.

Musa, on il də burada qaldı. Bir gün kişi dedi:

- Oğul, istəyirəm, səni evləndirəm, nə deyirsən?

Musa dedi:

- Baba, özün bilərsən.

Kişi qızının birini Musaya verdi.

Aradan bir-iki il keçdi.

Bir gün Musa dedi:

- Ay baba, mənə izin ver, gedim ata-anamla görüşüm.

Kişi Musaya izin verib dedi:

- Bala, mənə iki hasa (əl ağacı) var, ikisi də tilsimlidir. Al birini sənə verim. Musa kişi ilə hallalaşdı, bir sürü də qoyun götürüb getməyə üz qoydu. Bir xeyli getmişdi ki, bir də gördü qoyunun biri sürüden aralanıb gedir. Musa sürünü burda qoyub bu qoyunun dalınca getdi. Gedib gördü ki, bir ağac yanır, bu da nurdandı.

Ağac dilə gəlib dedi: - Səni Füreynə davaçı verirəm. Musa, geri qayıdıb, qoyunu da götürüb evə gəldi, ata-anası ilə görüşdü.

Sonra qoşun götürüb Füreynlə barışmağa getdi. Füreyn Musanı tanıyıb dedi:

- Mən səni mən böyütmüşəm, indi torpağımı almağamı gəlmisən?

Musa dedi:

- Mənə heç bir torpaq lazım deyil. Gəlmişəm ki, barışaq, bir-birimizə düşmən olmayaq.

Füreyn dedi:

- Heç elə şey yoxdu. Mən sizinlə öləncən düşmənəm. Özü də hazırlaş, dava edək.

Dava başladı.

Musa dedi, nə ilə dava edirsən?

Füreyn dedi:

- İlanla.

Musa gördü ki, ilan qoşunu gəlir, tez əlindəki hasanı tullayıb dedi: - Hasar ol. O, saat hasar əmələ gəldi ilanlar keçə bilmədi.

Qır il davadan sonra Füreyn dedi: Gəl ikimiz bir iş edək, ikimiz də çəliyimizi dəryaya çəkək, hansımız çəkəndə dərya yarılıb yol əmələ gəlsə ona inanaq. Belə də edirlər. Musa hasasını dəryaya çəkir, yol açılır, Füreyn çəkəndə yol açılır. Füreyn Musaya deyir: - İndi de görüm mənə tabe olursanmı.

Musa deyir:

- Yox, mən sənə tabe olmuram.

Təzədən müharibə başlanır. Füreyn Musanın qoşununu dəryaya qısdırır ki, qoşun suda qırılsın. Tez Musa hasasını dəryaya çəkir, dəryada yeddi yol əmələ gəlir. Musanın qoşunu o biri üzə keçir, dər-

ya yenidən birləşir. Füreylə öz qoşunu ilə özünü deryaya atır, hasasını nə qədər deryaya vurursa deryada yol əmələ gəlmir ki, gəlmir. Füreylə öz qoşunu ilə deryada həlak olur. Bununla Qureşin nəslilə Füreylənin nəslinə qalib gəlir.

ABUZƏRLƏ İLAN

Cavan bir qız Məhəmməd peyğəmbərin yanına gəlib ondan soruşur:
-Ya peyğəmbər, mənə yaş təyin elə. Mənim necə yaşım olar?
-Sənin otuz yaşım var-deyə peyğəmbər cavab verir.
-Ya, peyğəmbər, düzdü, mənim otuz yaşım var, özüm də on beş dəfə ərə getmişəm, amma qızam.

Qızın sözü ilə məhəttəl qalan peyğəmbər soruşur:

-O necə olan işdi?

Qız deyir:

-Hansı oğlana ərə getmişmə, toy gecəsi mənə əlini vurmamış yatıb, səhər yerindən qalxmayıb, ölüb.

Məhəmməd peyğəmbərin əsəbəsi Abuzər də onların yanında idi. Məhəmməd peyğəmbər Abuzərə deyir ki, sən bu qızı oğluna almalsan. Bu sözü eşidən Abuzərin qarına sancı dolur. Amma onun nə həddi vardı peyğəmbərin sözünü çevirsin. Tez dillənir:

-Ya peyğəmbər, sən buyurandan sonra mən nakarəyəm? Al, deyirəm, alım.

Gün o gün olur ki, Abuzər oğluna toy eleyəsi olur. Toy günü gөрürler ki, bir kor qarı gəlir, nəvəsinin yedəyində. Adamların yanına çatanda qarı yalvarır:

-Acam, çılpağam, Allah ırzasına mənə kömək edin!

Abuzər qarını da, nəvəsinə də yaxşı yedirib-içirdir, çoxlu pul, paltar, yeməli şeylər verib yola salır.

Arvad Abuzərin özü ilə, oğluna alxış oxuya-oxuya çıxıb gedir.

Gecə düşür, toy soğulur, gəlini bəyə tapşırıb dağılırlar. Elə bu vaxtda qızın o biri nişanlılarını öldürən qara ilan da sürünə-sürünə oğlanla qızın yatdığı döşəyin altındakı xalçanın arasına girir. Elə burdaca ilanı yuxu tutur.

Səhər açılır. Bu işin hamısı peyğəmbərə agah idi. Məhəmməd peyğəmbər deyir:

-Gedin üstündə böylə gəlin yatan xalçanı bükülü mənə gətirin!

Xalçanı gətirirlər. Məhəmməd peyğəmbər deyir ki, xalçanı açın!

Xalçanı açılar ki, orada iri bir qara ilan var. Məhəmməd peyğəmbər üzünü ilana tutub deyir;

- Sən buraya niyə girmisən? İlan Allahın əmri ilə dil açır:

- Mən Abuzərin oğlunu vurmağa gəlmişdim. Sonra mənə əmr gəldi yat qal xalçanın içində. Səni gəlib buraxacaqlar. Sonra Məhəmməd peyğəmbər Abuzərə üzünü tutub soruşur:

- Sən dünən nə etmişən?

Abuzər başına gələnə - kor qarı ilə nəvəsinə yedirib doyurduğunu deyir:

Məhəmməd peyğəmbər deyir ki, sənin bu hərəkətin Allaha xoş gəldi, ona görə də sənə rəhm edib. Hamı Allahın böyüklüyünə şükür edir.

YAQUB PEYÇƏMBƏR

Deyir Yaqub peyğəmbərin varı-döyləti başından aşırılmış. Özünün də beş oğlu varıymış. Yaqub peyğəmbər qəti ası tüşməzmiş. Bir gün Allahtaaladan səda gəlir ki, bu heç ası tüşmür. Allahtaalə Yaqub peyğəmbərin varını-döylətini əlindən alır. Peyğəmbər genə ası tüşmür. Bu dəfə Allah onun beş öyladının beşini də əlindən alır. Yaqub peyğəmbər muna da dözü, ası tüşmür. Özünü yorğan-döşəyə salır, canına qurt darəşir. Amma ası tüşmür. Onun Fatma addı arvadı varıymış.

Bir gün Fatma hər yeri gəzif dolandır. Çörək atdı olur, o piyada. Nə illah eliyirsə, bircə loxma çörək tapa bilmir. Fatmanın diləndiyi kəndə bir Firon yaşıyırmiş. Bunun varı-halı haşan-ğaşanıymış. Fatma gəzə-gəzə gedif çıxır Fironun qapısına. Firon yaman kömfirsatıymış. Fatmaya deyir ki, hörüyünün birini kəşif mana ver, nə qədər istiyirsən, çörək verim. Fatma muna razı olmur. Başdaşdı arvad hansı qarıya gedirsə, əliboş qayıdır. Axırda Allah əlacını kəşif Fir'onun dediyinə razı olur. Hörüyünün bir tayını kəşif Firona verir. Çörək alif qayıdır. Fatma bu yolnan gedəndə Firon da o biri yolnan özünü yetirir Yaqub peyğəmbərin yanına. Ona deyir ki, sənin arvadın çörək dilənməyə gedif, yoxsa pis yola qulluq etməyə? Mana inanmırsansa, öz gözünə bax! Bu da onun saçı. Hörüyünün birini kəşif getirmişəm. Birdən Fatma içəri girir. Yaqub peyğəmbər onun üstünə qışqırır:

-Arvad, mana de görüm sən çörək götürməyə gedirsən, yoxsa başqa yola?

Fatma başına gələnə yərvəyer Yaqub peyğəmbərə danışır. Ya-

qub peyğəmbərin səvir kasası daşır. Dözə bilməyif ası tüşür. Üzünü göyə tutuf deyir:

-Ey Allahtaala, keç günahımnan! Başıma bu boyda müsübətdər götdin, ası tüşmədim. İndi bu şərə, böhtana dözə bilmərəm.

Allahtaaladan sədə gəlir:

-Ya peyğəmbər özüm sənə qəsd elədim ki, ası tüşəsən. Varını özünə qaytarıram. Ölü dirilməz, beş oğulun əvəzinə sana bir oğul verirəm. Elə oğul ki, beş oğulun əvəzi olajax.

Allahtaala Yaqub peyğəmbərə igid bir oğul verir.

NƏ GƏZİRDİN OZANDA?

Ölümündən qorxan bir arvad varıymış. Günnərin bir günündə ərinə deyir ki, a kişi, gəl gedək özümüzə ölüm-itim olmayan bir yer tapax. Kişi də qayıdır ki, ay arvad, nə danışdığında, heç elə də yer olar? Arvad iki əyağını bir başmağa soxur:

-Axtaran tapar deyiflər, a kişi. Gəl əl-ələ verək, el-el, ova-ova tüşif gözək. Harda qavırsannıx görməsək, bil ki, orda yaşayannar ölmüllər.

Kişinin də Allah axlını əlinnən alır, gij söz beyninə batır. İkiyə də bir-birinə qoşuluf tüşüllər yola. Hansı kəndin, şəhərin həndəvərində qavırsannıx görüllərsə, orda bənd almullar. Davannarına tüpürüf qaçılar. Nəysə, uzun sözün gödəyi, gəlhagəl, gəlif qavırsannığı olmu-yan bir yerə çıxıllar. Ha göz gəzdırillər, qavırsannıx görmüllər. Arvad söyündüyündən bilmir nəyləsin. Kişiyə gözaydınığı verir:

-A kişi, nə yaxşı oldu, Allah üzümüzə baxdı. Elə burda qalax!

Deyir bu yerin adı Ozan imiş. Bunlar Ozanda binəliyəllər. Bir keylax keçir. Günnərin birində nətəri olursa, kişi işə gedənnən sonra arvad bir balaca sozalır, azarranan kimi olur. Təz Ozanda xəvər çatdıyır, nə çatdıyır, hamı arvadın kiminə yığışır. Sən demə, Ozanda xəstələnən adamı kəsib etini öy-öy paylıyırmişdər. Ta nolasıdı, hə-mən saat arvadın başını bədəninəndən ayırırlar. Ətini də alışma eliyil-lər. Şər qarışır, kişi öyə qayıdanda baxır arvad nə gəzir? Qonşular həresi bir yannan tökülüşüf kişiyə məstuluq xəvəri verirlər:

-Gözün aydın olsun, a qardaş! Vallah yaman halal adam imişsən. Bir tikə çörəyin osanata keşdi! Azca qalmışdı arvadın mundar ola. Elə zornan piçağa gəldi. Elə yağlı oti var imiş, gəl görəsən! Heş ti-kəsi də yərə tüşmədi, maa deyənə çatmadı. Qardaş, bizi bağışda, bir

də baxdix sana qalmıyif. Bircə baş-əyağı durur. Onu da asmışıx, oday qazanda qaynıyır.

Kişi başıdaşdı qazana baxıf deyir:

-Nə gəzirdin Ozanda,

Başın qaynıyır qazanda?

QANLI KÖRPÜ (Gədəbəy rayonu)

Qədim əyyamlarda bir kasıf kişi varmış. Bu kişinin də gözünün ağı-qarası bircə qızı varmış. Kişi geje-gündüz işləyər, bircə balasını saxlamaq üçün qan-tər tökərmiş. Qız da nə qız. Ağılda, mərfətdə bütün el-obada ad-san çıxarmışdı. Dindirəndə yüz yerdən qızarar-mış. Özü də elə gözəl, elə gözəliymiş ki, ay onu görəndə bir xeyli xəjalet çəkərmiş.

Günlərin bir günü bu yerdən bir zalım bəy keçirmiş. Elə ki, oba-ların yaxınlığındakı bulağa yaxınlaşır, ürəyi bərk susayır. Atlılara əmr edir ki, dayanın, bir az dincimizi alax, həm də bu bulağın suyun-dan içif gözümüzü işığa gətirəy. Atlılar atdan düşürlər, bulağın başına toflaşırılar. Bu hində həmin qız, çiyində də cürdəy bulağa gəlir. Adamları görəndə istiyir kin qayıtsın. Sən demə zalım bəyin gözü ondaymış. Qız qayıtmaq istəyəndə adamların birini göndərir kin, o qızı yanına gətirin. Gedif qızı gətirirlər. Bəy ondan soruşur:

-Ay qız, də görüm kimlərdənsən?

Qız utancaqlığından cavab verə bilmir.

Bəy gənə də soruşur. Qız bu səfər də cavab vermir. Onda bəy acıxlamf deyir:

Səni özümən aparası oldum. Sən çox xoşuma gəlirsən. Aparıf özümə arvad eliyəjəm.

Qız görürkün daha həyadan keçif, deyir:

-Ay bəy, mən kasıf bir kişinin qızıyam. Mən getsəm, atam məndən narahət olar. Qoy gedim onu xəvərdar edim kin mənə axtarmasın.

Bəy razılaşır. Onsuz da bilir kin, qız qaça bilməz. Harda olsa, axtarıf tafdırar. Deyir get, amma tez gəl, yolumuz uzaxdı.

Qız daha atasının yanına getmir. O da bilir kin, bu zalım bəydən yaxasını qurtara bilməz. Ona getməkdənsə, ölümü üstün tutur.

Qız doluxsuna-doluxsuna yaxınlıqdakı hündür bir qayalıxdə salınmış körpüyə tərəf gedir. Gedir çıxır düz körpünün üstünə. Sən

deme bəy onun başqa tərəfə üz tutduğundan şübhələnmiş. Dalınca adam salırkin, bir baxın görün bu qız hara gedəyər? Bəy adamları da onu qaravaqara izdiyirmişlər. Eləkin qız körpünün üstünə çıxdı, bəyin adamları indi annadılar kin, qız qəsd etmək fikrindədir. Ona görə də qışqırıdılar:

-Ay qız, özünə yazığın gəlsin. Bəy səni yağ içində böyrək kimi saxlayajax. Atma özünü.

Qız dedi:

-Gedin bəyinizə deyin kin, mən elin namusuyam. Bəy məni aparif bir azdan əskiye döndərəyər. Ona getməkdənsə, ölüm daha yaxşıdır. Zalıman yaşamaxdansa, torpağı qucaqlamax üstündür. Bəy hələ bilmirkin qəlbe zor etməy olmaz.

Qız bunu deyif özünü qayalıxdan başısağrı atdı. Qayalıxlara dəyif parça-parça oldu. Qanı daşların üstünə yayıldı.

Deyirlər o vaxtdan bu körpünün adı "Qanlı körpü" oldu. Buradan gəlif keçənlər bir anlıx dayanar, yazıx qızı yad edif, onun nakam ölməsinə göz yaşı tökərmişlər.

XAN ÇOVANLA SARA

Keçmişlərdə bir yurd varmış. Bu yurdda da bir oğlan varmış, bir də bir qız varmış. Oğlanın adına Xan Çovan, qızın da adına Sara deyirmişlər. Xan Çovan elin çovanı imiş, hamının sürülərini otarırmış, həm də deyilənə görə çox iyid adammış. Dünyasında heç nədən qorxusu olmazmış.

Sara da bir Saraymış. Uzun hörükləri dalında ilan kimi qıvrılarmış. Suya gedəndə su dayanarmış ki, onun ayax səslərini eşitsin. Sən demə Sara elə uşaxlıxdan Xan Çovana deyikliymiş. Vaxt gəlif, vədə yetişir. El dağa köçəsi olur. Xan Çovan da elin sürüsünü yaylağa aparmağa hazırlarmış. Gəlif Saraya deyir ki, bir az da döz, elin sürüsünü yaylağa aparım, güzdəyə gələndə toyumuzu edərək.

El dağa köç edir. Sara da anasının yanında qalırmış. Bir gün o, yaxınlıxdakı çay kənarında ojax çatır, qazan qaynadıf paltar yumax istiyir. Başını aşağı salıf öz işiylə məşğul imişkən uxaxdan bir gurultu, bir nəritli qopur. Sən demə dəhnəyə yağış yağmış. O qədər yağif ki, sel suya qarışif, dəhnə yerli-kümlü dağılıf. Yazıx Saranın da nə xəvəri. Elə başını sallıyif paltar yuyurmuş. Bir də onu görür ki, su dizə qalxdı, gözünü aşmamış sel onu qoynuna alıf suşağı apar-

mağa başladı. Sara da nə qədər çavalayır, seldən qurtara bilmir. Son anda söyğülüsü Xan Çovanı xatrlayır.

El-əbaya səs düşür. Köş etməyənlər tökülüf çay aşağı Saranı axtarırlar. Amma nə ölüsünü, nə də dirisini tapa bilirlər. Sara elə bil ki, heç dünyaya gəlməyif. Xəvər Xan Çovana çatır. Yazıx Xan Çovan neyləsin? Gəlib görür ki, lələ köçüf, yurdu qalıf.

Deyirlər, Sara elin sevimlisi imiş. Hamı onun xətrini istiyirmiş. Onun itkin düşməsi hamıya ağır dərd olur. İllər keçir, amma Sara yaddan çıxmır ki, çıxmır. Elə hey Saradan deyirlər. Sara sözə-söh-bətə çevrilir, mahnılara dönür. Kimi dindirən deyirmiş:

Gedin deyin Xan Çovana,

Gəlməsin bu il Muğana.

Muğan batıfı al qana,

Apardı sellər Saranı,

Bir uca boylu balanı.

Deyirlər, hər yağış yağanda adamlar çay kənarında toflaşır, Saranı yad edirlər. Elə bil Saranı elə indijə sel götürüf aparıf.

KİŞİLƏ CİN

Bir kişi gejë duruf toylaya baş çəkməy istiyir ki, görsün dana-duna, inəy, at nejëdir. Birdən hal-qəziyyədir boğulanı ola bilər. Gedif toylaya girəndə görür ki, atını mıxçadan çıxarırlar. Özü də at bir haldadı ki, çim qan-tərin içində. Öz-özünə düşünür ki, axı bu atı bütün günü işdətməmişəm. Elə toylada oluf. At bu qışın günü niyə qan-tərə bülənif? Elə fikirləşə-fikirləşə gəlif yerinə girir, amma bir şey annıya bilmir.

Daha heç kimə bir söz demir.

Düşünür ki, bir savax da baxaram görüm bu nə olan işdir. Savax açılır. Kişi gündüzü bir təhər gejë edir. Yənə də gejenin bir məqamında özünü toylaya salır. Görür ki, yox a, burada nəse bir sırr var. At yənə də qan-tərin içindədir. Deyir ki, yəqin kimse dadanıf, gejë atı xəlvətcə toyladan çıxarıf aparır, işdədif gotirir. Gərək pusam görüm at kim yerindən təpədir.

Savahısı gejësi kişi yatmır. Gəlif xəlvətcə toylanın bir kənarında dayanır. Gejenin bir vaxtı baxır ki, qadına oxşayan bir ağ geyimli gəlif toylaya girdi, atın bağını mıxçadan açıf çölə çıxartdı. minif

harasa səyirdi. Kişi az gözlədi, çox gözlədi, hannan-hana həmin ağ geyimli qadın atı gətirif qan-ter içinde öz yerinə bağladı.

Kişi o saat barmağını dişlədi. Bildi ki, bu qadın insan deyil,cindi. Cinnər də ki, at minməydən ləzzət alarmışlar. Kişi yəqin eləyəndən sora onu tutmağı qərara aldı. Amma kişini bir şey də narahat edirdi. Onun əynindəki ağ paltar arvadının cehizdiyinə oxşayırdı. Öz-özünə düşündü ki, bəlkə elə bu arvadımın özünü. Yəqin arvad havalanıf, gejelər duruf gəlif atı minir. Amma evə dönəndə arvadını öz yerində görəndə yəqin edir ki, yox o, olsa-olsa cin nəslindən olar. Bir də fikrini düristləşdirmək üçün savahsı atın belinə təzəy yaxır. Özü də güdür. Həmin vaxt ağ paltarlı qadın gəlif atı mıxçadan çəxarır minif gedir. Xeyli keçəndən sonra atı eyni halda qaytarif öz yerinə bağlayır.

Kişi səs-səmir etmir. Gəlif yerindəyə uzanır. Savah açılında arvadına deyir:

-Ay arvad, çoxdandır sənin cehizdiy paltarını görmürəm. Dur onu gətir bir baxax, cavannıgımızı yad edək.

Arvad deyir:

-Ay kişi, dəlimi olufsan? Bizim nə haymızdı ki, indi gəlinlik paltarına baxax? Mağlıja otur yerində.

Arvad nə qədər deyirsə, kişi əl çəkmir. Axırda arvad deyinə-deyinə bağlamadan gəlinliyni çıxarır. Kişi baxır ki, budey, axşam atın belinə sürtdüyü təzəyin izi paltarda qalır. Arvad da gören kimi göz-dəri böyüyür.

-Ay kişi, deyir. Bu nə əhvalatdı? Bunu mən elə əzizdiyirdim ki. Kim bunu bu kökə salıf? Heş onu boxçadan kənara aparmamışdım. Özün də bilirən ki, mən onu əynimə taxmamışdım da.

Kişi deyir:

-Arvad, hələ kırımış dur, deyəsən burada iş var.

Daha kişi bir söz demir. Əhvalatı da arvadına danışmır. Amma çox səvirsiz axşamı gözdüyür. Elə ki şər qarışır, kişi evdə hamını yuxuya verəndən sonra əlinə bir sancax alıf toylaya girir. Yənə də bir yanda gıznəf qadının gəlməsini gözdüyür. Cinsə də, arvadısa da gərəy onu tutsun.

Aradan bir az keçməmiş ağ paltarlı qadın gəlif elə atı mıxçasından açmax istəyəndə kişi qəfilcə əlindəki sancağı onun qoluna sancır. Arvad başlayır kişiyyə yalvarmağa ki, nə istəyirsən verim, sancağı qolumdan çıxart. Kişi onun sözüne baxmıyif əlindən tutuf evinə gətirir. Arvadı durğuzuf başına gələnləri ona nağıl edir. Üstəlik onun

gəlinliyinin də necə təzəyə bulandığını danışır. Sən demə cin arvadın paltarını boxçadan çıxarif geyinər, sonra da toylaya girif atı çıxardarmış. Amma paltarı neşə çıxartmasından kimşə nə xəvər tutarmış, nə də gözə görünərmiş.

Elə ki, savah açıldı, kişi arvadı buyurmağa başladı. Nə deyirdisə, arvad hamsını göz qırpmında yerinə yetirirdi. Ancax hamsını tərsinə edirdi. Kişi o saat başa düşdü ki, bu arvad cin nəslindədi. Ona tərs deməy lazımdır ki, düz eləsin. Elə o gündən arvadı işdədir. Arvad odun yarıf, ojax qalayır, paltar yuyur, yemək bişirir. Özü də əlini nəyə vurmuş, hər şey aşif daşırmiş. Belə-belə bir neçə gün keçir. Günlərin bir günü cin kişinin arvadının saqqızını oğurlayır. Onun qılığına girif deyir ki, nə desə verəyəy, təkcə onun qolundakı sancağı çıxartsın. Yazıx qadının nə xəvəri. Cinin yalvarışı ürəyni yumşaldır. Həm də verdiyi vədlərə allanır. Sancağı onun qolundan çıxarır. Elə də cinə bu lazım idi. Göz qırpmına aradan çıxıf yox olur. İş hara çatajax?! Qadın nə qədər başına, dizinə döyürsə, cindən xəvər verən olmur.

Deyirlər cin gedəndən sonra o kişinin evinin bərəkəti də yoxa çəkilir. Arvadnan kişi nə qədər işdəyirmişlərsə, qarın dolusu çörək tapa bilmirlərmiş.

QOÇ DAŞ (Kəlbəcər rayonu)

Deyirlər ki, keşmişlərdə bu yaylaqda Muğanlı elatı yaşayırmış. Onların yaxınlığında Kəbirli tayfaları da məskən salbmış. Bu iki tayfa arasında qədimdən ziddiyyət varmış. Amma hər dəfə qarşılaşanda Muğanlı tayfası qalib gələrmış. Kəbirliyə isə həmişə onları addım-addım izləyir, fürsət gözləyərmişlər. Belə fürsət bir gün olə düşür.

Özlərinə arxayın olan Muğanlı tayfasının igidləri atlanıb arana gedirlər. Obada arvad-uşaq, bir neçə adam, bir də tayfanın igid çobanı Qeyvalı qalıbmış. Bunu bilən Kəbirli cavanları iki dağın aşırımında çoban Qeyvalıya hücum edib sürünü aparmaq istəyirlər.

Düşmənlər çox, Qeyvalı isə tək. Bu qədər qüvvənin qarşısında gücsüz olduğunu, həmişə qalib çıxmış bir tayfanın bu gün bastılacağını hiss edən çoban əllərini göylərə qaldırıb allaha yalvarıb ondan kömək istəmişdir.

Deyirlər ki allah onun yalvarışlarını eşidib, sürü ilə birlikdə onu daş ələmişdi. Sürünün içində iri, burma buyuzlu qoçlar çox olduğundan həmin yerə «Qoç daş» adı verilmişdir.

GƏLİN QAYASI

Bir gün düşmənlər qəfildən hücum çəkirlər. El-obada qaçaqçaq düşür. Adamlar özələrini itirib ças-baş qalırlar. El-obanın çox igidləri qırılır. Yurtju düşmənlər qocaları, qarları, körpələri atların ayaqları altında tapdaq edir.

Bu qaçaqçaqda bir gəlin də gizlənməyə yer axtarır, ha göz gəzdirsə də, sığınacaq tapmır. Hər yanda düşmənləri görür. Başaıcaq, ayaqları yaxınlıqdakı dağlara tərəf üz tutur. Düşmənlər də onu görüb dalınca at salırlar.

Gəlin hamilə imiş. Özü də piyada. Hara qaça bilirdi? Düşmənlər çathaçatda gəlin üzün göylərə qaldırıb tanrıya yalvarır ki, düşmənlərdən xilas olsun, ələ keçməsin, el namusu tapdalanmasın.

Söz qurtaran kimi gəlin daşa dönür.

Qılıncıardan qan daman düşmənlər atlıların qarşılarında gəlin əvəzinə bir sal qayanın ucaldığını görüb don qalırlar. Cilovlarını gəmiren atlar isə ürək-ürək kişnəşirlər. Atlılar bu möcüzədən qorxub tələsik arxaya qayıdırlar.

Bənəniyar kəndinin yaxınlığında, dağ döşündə yüksələn bu qaya hamilə gəlinə bənzəyir. El söyləmələrinə görə, qanlı müharibələrin yadigarıdır. Elə adına da «Gəlin qayası» deyirlər.

PİRİ BABA (Şəmkir rayonu)

Daşüz kəndinin altı kilometrində bir bulaq var imiş. Bu bulaqdan su axıb həmişə kəndə gəlirmiş. Bulağın adı Qarağacılı bulaq idi. Bir gün bulağın suyu kəsilir. Bütün kəndin camaatı, onların mal-qarası susuz qalır. Bir gün Piri baba qılıncını da götürüb su gələn arxın kənarı ilə bulağın yanına gəlir. O, burda nə görse yaxşıdır? Görür ki, bulağın gözünü yekə bir əjdaha tutub, suyu kəndə buraxmır. O, çox çətinliklə əjdahanı yarılayıb, öldürür, «kafir, səni daşa dön» deyir. O dəqiqə əjdaha daşa dönür. Daşa dönmüş əjdahanın üstündə Piri baba ilə tulasının izləri qalmaqdadı.

HƏZRƏTALİ PEYĞƏMBƏR

Bir obada yaşayan div obanın camaatına güzəran vermirmiş. Sözüünə baxmayan, özü dediyi kimi hərəkət etməyən adamları dar ağa-

cından asırmış. Bir gün div yenə də 40-50 adamı öldürməyə hazırlaşır. Elə bu vaxt Allah tərəfindən Həzrətali peyğəmbər oraya gəlir, obada baş verən bu ağır hadisəni görür. O, divdən xəbər alır ki, bu adamlara bu qədər əzab-əziyyət verib öldürsən, de görək bunların günahı nədi? Div bu sözlərdən qəzəblənir, Həzrətali peyğəmbərin üstünə hücum çəkir. Div özünün ağır çəkili toxmağını Həzrətalinin başına vurmaq istəyəndə Həzrətali cəldlik edərək başının üstünə öz qalxanını tutur. O, bu zaman dizlərinə kimi torpağa girir. Növbə Həzrətaliyə çatanda o, qılıncını divin üstünə qaldırır. Elə bu vaxt ilahi bir səs Həzrətalinin qulağına deyir: «Həzrətali, qılıncını yavaş vur. Dəyirman daşını bölmə».

Həzrətali qılıncı ilə divi iki yerə bölmür, bir az dəyirman daşına toxunur. Həzrətali camaatın canını divdən xilas edir.

DAŞ OĞLAN

Rəvayətə görə, bir gəlin olur. Vaxt gəlir, vədə yetişir, gəlin bari-həmlini yerə qoymalı olur. Evdə də heç kim yoxuymuş. Evin kişisi çöl işinə gedibmiş. Gəlin rahat olandan sonra sevincək uşağa baxır. Bu onun çoxdankı arzusuymdu. Neçə dəfə uşaq dünyaya gətirmişdi, heç biri yaşamamışdı. Ona görə də hələ bu ailə bir ürək dolusu sevinib gülə bilməmişdi.

Halsız gəlin «can bala» -deyə-deyə körpəyə baxanda az qalır başına hava gəlsin. Dünya-aləm gözündə qaranlıqlaşır, evin divarları başına hərlənir, bütün ağır dərdlər düyünlənib çiynindən asılır. Sən demə bu uşaq da ölü doğulmuşdu.

Gəlin başını itirir, bilmir neyləsin, başına haranın daşını töksün. Ölüm onun üçün ən qiymətli arzuya çevrilir. Bir yandan da ərinin qorxusu onu haldan salır. Bilmir ki, çöl işindən qayıdacaq ərinə nə desin, necə bildirsin ki, bu körpə də ölü doğulub?

Gəlin çox fikirləşəndən sonra ölü uşağı gizlədib yerinə daş qoyur. Əri gələn kimi başlayır uşağı yürüməyə.

Kişi evdə bari həmlini yerə qoyduğunu bilib sevinir. İstəyir ki, uşağı görsün, bir duyunca ona tamaşa eləsin. Beşiyyə yaxınlaşmaq istəyəndə, gəlin qoymur.

Deyir:

–Ay kişi, bir hövsələni bas. Uşaq təzəcə yuxuya gedib, oya-darsan.

Kişi səbrini basıb gözləməyə başlayır. Gəlin içini yeye-yeye daş qoyulmuş beşiği yırgalayır, kişi də həsrətlə körpənin yuxudan oyanmasını gözleyir. Bir xeyli keçir, daha kişinin səbri qalmır. Gedib beşiyə baxır ki, orada oğlan uşağı var. Gəlin heyrətlənir ki, beşiyə qoyduğu daş gözəl-göyçək bir oğlan olub. Kişi də heyrətlənir ki, bir günlük körpə onu gören kimi başlayır oxumağa:

Əzizinəm daşdan mən,
Kiprikdən mən, qaşdan mən.
Nə atam var, nə anam,
Yaranmışam daşdan mən.

Gəlin heç bir söz demir. Bu sirri açıb ağırtmır. Hər ikisi şad-rəm körpələrini böyüdürlər.

ŞALFİRUZ BABA

Şalfiruz baba keçmiş zamanlarda Dağıstanda yaşayırmış. Onlar iki qardaşymış. Qardaşının adı Piri babaydı. İş ilə gətirir ki, Piri baba Şalfiruz babadan ayrılır. O köçüb Şəki rayonunun Daşüz (Cuman-kənd) kəndinin altı kilometrliyində dərənin arasında, dağlar qoynunda yurd salır. Onun yurd saldığı yerdə içməyə su tapılmır. O ələcsiz qalıb qardaşı Şalfiruz babaya xəbər göndərir. Şalfiruz baba qardaşına deyir ki, qardaş bir az döz, hər şey düzəlcək-yəni suyun olacaq! Şalfiruz baba Dağıstandan öz əsasını yerin altı ilə qardaşı yaşadığı yere atır. Əsa Piri babanın yaşadığı yere su ilə birlikdə gəlib çıxır, həmin su indi də Daşüz kəndindən axır.

PİRABDALQASIM

Bizim kəndin on iki-on beş kilometrliyində Pirabdalqasım deyilən bir kənd var. Rəvayətə görə o kənddə İsgəndər adında bir bəy yaşayırmış. Bu bəyin də bir naxır malı varıymış. Bəyin naxırını nöqərlər otarırmış. Bəyin Qasım adında bir nöqəri də varıydı. Qasım çox ağıllı, tədbirli, həm də gözəl bir oğlanıymış. Bəyin malları arasında Qızıl adında bir inəyi varıydı. Bu inək başqa inəklərdən xüsusilə fərqlənirdi. İnek olduqca gözəliydi. Bəy nöqərlərə bu inəyə daha yaxşı qulluq etməyi təfşirmişdi. Bir gün mallar örüşdən qayıdan vədə Qızıl inək gəlir. Bəy Qasımdan soruşur ki, inək niyə gəlmiyif, get

axtar, tapmasan evə qayıtma. Qasım inəyi axtarmağa gedir. Yol boyu o, fikirləşir ki, əgər mən inəyi tapmasam bəyə nə cavab verəcəyəm. Bəy mənə qapısından qovajaq. Qasım bu fikirlə gedərkən birdən hənərti duyur, başını qaldırıb görür ki, Qızıl inək Güllü təpədə otduyur. Qasım inəyə deyir ki, ay Allahın heyvanı, səndən ötəri bəy mənə evdən qovuf, niyə gəlmirsən? İnek birdən dilə gəlir deyir ki, ay Qasım, mən balam üçün oğurluyuf süd saxlıyırım, ancaq qaravaşlar onu da sağılar. Ona görə də gəlməy istəmirəm. Qasım inəyi gətirif gəlir. Deyirlər yerin də qulağı varmış. Bu xəbər gəlif bəyin qulağına çatır. Bəy bunu eşidib çox təəcüblənir və bunu yoxlamaq istiyir.

Bir dəfə bəyin nöqərləri deyir ki, gəlin Qasımın inəklə danışma-ğını yoxlyax. İndi elə edin ki, Qızıl inək naxırdan geç qayıtsın. Nö-qərlər bəyin dedikləri kimi edillər. Mallar örüşdən qayıdan zaman Qızılın ağzını güllü-çiçəklili bir təpəyə tərəf yönəldillər. İneyin başı otdamağa qarışır. Axşamın nə vaxt düşdüyünü bilmir. Qasımın da bu işlərdən xəbəri yox. Axşam olur, bəy yenə mallara baş çəkməyə başladıyır. Görür ki, inək yoxdur. Yenə də Qasımı evdən qovur ki, get inəyi tap gətir. Qasım çox qəmgin halda inəyi axtarmağa gedir. O, yol getdikcə fikirləşir ki, nə etsin, bəyin zülmündən lap cana yığılıf. Qaçıb getsin, hara getsin, yetim bir nöqər kimə pənah aparsın. Qasım yol gedə-gedə öz taleyindən acı-acı gileyilənir. Elə ki Qasım həyətdən çıxır, İsgəndər bəy də başlayır qarabaqara onu izdəməyə. Qasım da ki, işdən bixəbər. Qasım gəlib görür ki, Qızıl güllü-çiçəklili bir yamada otduyur. İnek onu gören kimi dilə gəlir deyir: ay Qasım deyirəm qoy doyunca otduyum ki, südüm çox olsun, bəlkə sağlında balama bir az oğurluya bildim. İsgəndər bəy görür ki, Qasım həqqətən inəklə danışır. Birdən bəy gizləndiyi yerdən çıxıf deyir:

—Ə Qasım, sən heyvanların dilini də bilirənsən?

Qasım çevrilif bəyi görür. Elə bu vaxt yer aralanıf Qasımı udur. Kəndə yayılır ki, Qasım pir oldu. O vaxtdan həmin kəndin adı Pirabdalqasım qalır.

KƏLƏMƏRC

Bizim bu qonşu kəndlər, məsələn, Gəndo, Qaraqaya, Yeniyoğ kəndlərində əvvələr mərc çəkişmək çox böyük dəb imiş. Elə olurdu ki, mərcdə çox böyük dəyərli əşyalar uduzurlarmış. Boziləri at, camış, inək, başqa qiymətli əşyalar uduzarmışlar. Bunlardan ən qiymətli

mətlisi at sayılırdı. Çünki at kişilərin namusu hesab olunardı. Kişinin ya atını apardı, ya da arvadını – ikisi də namusdan sayılırdı.

Qaranohurdan iki kilometr aşağı bir düzənlik var, oraya da Kələmər deyirlər. Deyilənlərə görə, Qaraqaya kəndində Musa adında 80-90 yaşında bir kişi olarmış. Musa kişi həmişə mərəcə qoşularmış. Bir dəfə Musa kişi qonşusu Məmmədveli ilə Ağsu rayonundan gələndə həmin dediyim o böyük düzə çatırlar. Söhbət əsnasında Musa kişi Məmmədveliyə deyir ki, Sərdəharlı Mirzəmməd on üç yaşında evləndi. Məmmədveli Musanın sözüne inanmıyır. Onlar bir atdan, bir camışdan mərəcə girirlər. Bunlar iki şahid götürürlər. Çünki bu, çox böyük bir mərəciydi. Bu vaxta qədər heç kəs belə böyük bir şeydən mərəcə girməmişdi. Nəhayət, onlar daha evə gəlməyib, birbaşa Sərdəhara – Mirzəmməd kişigilə gedirlər. Mirzəmməd kişi bunları görəndə kimi nə isə ürəyinə damır. Çünki o bildirdi ki, Musa kişi yaman mərəcə həveskarıdır. Mirzəmməd kişi onları güllərlə qarşılayır. Yeyib-içdikdən sonra ev sahibi onların nə mətləb üçün gəldiklərini soruşur. Musa kişi elə birinci sualda Mirzəmməddən soruşur ki, sən neçə yaşında evlənmisən? Mirzəmməd cavab verir ki, 13 yaşında evlənmisəm. Nə isə, bu mərəci də Musa kişi udur. Məmmədveli kor-peşman evə gəlir, bir at, bir dənə camış verir Musaya. Elə o vaxtdan həmin düzənliyin adı qalır Kələmər – yəni böyük-mərəcə. Kələ böyük deməkdir.

KƏRƏM KÖRPÜSÜ

Əsli ilə Kərəmin məhəbbəti dillərdə gəzir, eşidib bilənin ürəyini parçalayır. Qara Məlik bir yerdə durub fikirləşir, çalxır ki, Kərəm Əslini görməsin, Əsli də Kərəmi. Bu niyyətlə Qara Məlik gah arana, gah da uzaq dağlara köç eyləyirdi. O, həm də özünü, nəsil-nəcəbətini hamıdan gizli saxlamağa çalışırdı. Məqsədi də o idi ki, Kərəm onun, onun hara getdiyindən xəbər tuta bilməsin.

Qara Məlik bu dəfə də çox çətin qorxulu, təhlükəli keçidlərlə dolu olan dağ kəndlərindən birinə köç eyləyirdi. Onun bu səfərindən xəbər tutan Kərəm tək-tənha Qara Məliyin köçü gəlib keçəcək bir dərin dərənin qırağında dayandı. Dərənin dibinə baxanda qorxudan adamın tükü ürəşirdi. Kərəm fikirləşdi ki, dərənin dar keçidinə bir körpü düzəltsin. Bu məqsədlə o gedib iki uzun tir tapıb götürür. Tir-ləri dərənin bu tərəfindən o tərəfinə uzadır. Lakin tirin biri sıldırımın o biri tərəfinə gödək gəlir. İstəyir ki, gedib başqa bir tir götürsün.

Elə bu zaman Kərəm görür ki, Qara Məliyin köçü gəlir. Tez sıldırma girib tirin çatmayan yerinə özü dayanır. Köç arabaları gəlib Kərəmin çiyni üstündə dayanan körpüdən keçəndə, o fikirləşir ki, bəs mən necə edim ki, Əsli mənə burda olduğumu bilsin? Bu fikirlə də o, körpünü bir azca silkələyir. Doğrudan da Əsli bu körpünü silkələyən Kərəm olduğunu bilir. Ancaq köç körpüdən keçib gedir. Elə o zamandan körpünün adı Kərəm körpüsü qalır. Kərəmin düzəltdiyi bu körpü elin yoluna çevrilir.

NAMƏLUM AZƏRBAYCAN ŞƏHƏRİ

Deyilənə görə, eramızın I-IX əsrləri arasında bir tərəfi Xina dərəsi, digər tərəfi kəndimizin yaxınlığında Qalaça adlanan torpaq qala olmuş, həmin qalada müqəssirləri saxlamışlar. Qala ətrafında çəkilən hasarın uzunluğu 600 metr olmuşdur. Babalarımızın deməsinə görə, yerin altından Qala ilə Torpaqsəhər arasında əlaqə saxlanmışdır. Torpaq – səhər əhalisi gözəl incəsənət işləri ilə, heykəltaraşlıq ilə məşğul olmuşdur. 9 il bundan qabaq kəndimizin arası ilə Saratovka deyilən yer arasında yeni yol işlənərək yerin altından çıxan əşyalar buna parlaq misaldır. Tanınmış yarımbedən insan heykəlləri üstündə nəsihətli atalar sözləri tapılmışdır. Həmin sözlərdən mən bir neçəsini ağısaqqallarımızın köməyi ilə yazıb götürmüşəm. Həmin sözlərdə qocalığa dair deyilmiş təbiiyyəti hikmətlər daha diqqətəlayiqdir:

Cavanlıqda bir mənzilə yola saldı,
Getdi, məndən qabaq çatdı qocalıq.
Kəsdi qabağımı bir dar küçədə,
Tutub məni oda atdı qocalıq.

Nə qədər yalvardım, get kənarda dur,
Yaramaz işlərə məni az buyur,
Dedi yaranmışın qaydası budur,
Aldadıb başımı qatdı qocalıq.

Eramızın VII əsrinde ərəblərin Azərbaycan torpağına yürüşləri zamanı kəndimizdə bir sıra nişangahlar – Haçaqaya adlanan yer Dağdağan ojağı adlanan yer, ərəb karvansaraları, bir sıra ziyarət xanə-nələr olmuşdur. Həmin nişangahlar hal-hazırda da dini abidələr kimi yaşlıların qəlbindən çıxmıyır. Nişangahlar təbiiyyəti xarakter daşı-

yır. Belə ki, öz zamanəsinə görə nişangahlar olan yazılarda Azərbaycan xalqı ilə ərəb xalqlarının dostluğunu əks etdirən rəsmlər, nəsihətli sözlər də olmuşdur.

Məsələn: Şıx Sədi bir gün şəhəri gözərkən bir pineçiyə rast gəlir. Deyilənlərə görə, pineçi Sədidən xahiş edir ki, mən pineçilik ilə uşaqlarımı dolandıra bilməyirəm. Mənə də bir xanlıq ver, qoy həmin vəzifə ilə uşaqlarımı yaxşı dolandırım. Bu zaman Sədi pineçidən rüsvət almaqla vəzifə vermək istəyir, pineçi isə yoxsulluğa görə Sədinin bu fikri ilə razılaşır. Səbəbi isə yoxsulluq olur. Nəticədə Sədi ondan bir at almaqla onun xan olmasını məsləhət bildi. Pineçi Sədinin bu fikri ilə razılaşdı.

Sədi bu zaman pineçiyə dedi ki, səhər sizə gələcəyəm, xəngəl bişir, üstündə qurud süzməsi tökərsən. Həmin xəngəli gəlib yeyib səni xan qoyacam. Səhər Sədi pineçinin evinə gəlib pineçiyə dedi ki, xəngəli bişirərkən əmək bölgüsünə əməl edək. Beləliklə, sən qurudu öz, mən qazanın altını qalayım, arvad isə xəngəl kəssin. Bu zaman Sədi bir əla siri oxudu. Pineçi rüyada padşah oldu. Cəlladlar isə əllərində qılınc durmaqla şahdan əmr gözləyirlər ki, görək şah kimin boynunu vur deyəcək. Elə bu zaman, cəlladlardan biri şah deyir ki, Sədi tələb edir ki, şah mənə bir at verəcək onu versin. Əvvəlcədən danışmışıq. Şah (pineçi) dedi ki, Sədi nə zibildir ki, mən ona at verəm. Sədi elə edir ki, pineçi oyanır. Pineçi isə yuxudan ayılan kimi gördü ki, əli qurud əzməkdədir, Sədi isə ocaq qalayır. Arvad isə xəngəl kəsir.

Pineçi gördü ki, Sədi yanında durub ona baxır. Odur ki, bir söz deyə bilməyib utandığından yerə baxdı.

İSMAYIL QURBANI

İbrahim peyğəmbər hər səhər Məkkəni yanbayarı gəzib görürmüşkü, Məkkə uçub. Bir belə, beş belə axırda Allah-talının yanına gedib bu sirri ondan soruşur. Allahtala buyurur ki, əgər Məkkənin uçmağını istəmirsənsə, onda görək imamların yolunda ən əzizinin boynunu vurasan.

İbrahim peyğəmbərin bircə camışı var imiş. Gətirib bunun boynunu kəsir. Səhər Məkkəni gəzir onu yenə uçmuş görüb yenidən Allahtalının yanına gedib deyir ki, ay Allah, qurban olum, dediyni elədim, amma, Məkkənin binəsi yenə uçdu -deyir.

Allahtala camışın onun əzizi olmadığını söyləyir və ən əzizin

oğlun İsmayıldır deyir.

İbrahim peyğəmbər başladığı işin yarımçıq olmasını istəmir. Buna görə də çox götür-qoy etdikdən sonra, oğlunun bir qurban kimi kəsilməsinə razı olur.

İbrahim peyğəmbər səhər arvadından bir ip və bir xalça istəyib, oğlu İsmayılı Yəmənin dağlarına seyrə apardığını söyləyir.

Yol boyu İbrahim peyğəmbər oğluna fikir verir, oğlu isə hər şeydən bixəbər olduğu üçün ətrafı seyr edirdi. Birdən hardansa bir şeytan peyda olub İsmayılın qabağında o tərəf-bu tərəfə atılmağa başlayır. O, astaca İsmayıla xəbər verir ki, bəs atan sənin boynunu vurmağa aparır. İsmayıl deyir: ay ata bu şeytana bax, mənə deyir ki, atan sənin boynunu vurmağa aparır. İbrahim peyğəmbərin oğlunu bu işdən halı edən şeytana acığı tutur. İsmayıla deyir ki, yerdən bir daş götürüb gözünü çıxart. İsmayılın atdığı daş şeytanan gözünü kor edir. O vaxtdan, «nəhlət sənə kor şeytan» kəlməsi işlənməkdədir.

Yəməndə dağın çatıb Yaquub peyğəmbər istəyir ki, oğlunun əl-qolunu, gözünü bağlasın. İsmayıla hər şey ağah olduğu üçün əl-qolunun bağlanması razı olmur. İbrahim peyğəmbər xançalı oğlunun boynuna bir vurur, iki vurur, xançal kəsmir. Hirsənib xançalı böyük bir qayaya vurur. Qaya yarılır, oradan ağ, qara gözlü bir qoç çıxır. Allah taladan bir səda gəlir ki, bu, İsmayılın qurbanıdır. O vaxtdan, bu vaxtdək İsmayıl qurbanı hər il qeyd olunur.

GƏLİN QAYA

Hal-hazırda indiki Daşkəsən rayonunun Qabaqtəpə kəndi yaxınlığında «Gəlin qaya» adlanan bir qaya mövcuddur. «Gəlin qaya» haqqında Qabaqtəpə kəndində bir əfsanə var.

Deyilənlərə görə keçmişdə Hacı Abdal adlı bir kişi yaşayırmış. Bu kişinin övladı yox imiş. Onun əlindən demək olar ki, hər bir iş gəlirmiş. Xüsusiyə daşdan heykəl yonmağı, daş üzərində bəzəkli şəkillər çəkməyi, bir də ovcuğu çox sevmiş. Hacı Abdalın arvadı Pərişan çoban qızı idi. Bu ər ilə arvad bir-biri ilə çox mehriban yaşayırdılar. Onların arasında heç bir söz-söhbət olmaz, həmişə bir-birinə can deyib, can eşidirdilər. Bu ailə nə qədər mehriban olsa da onların bir övladı yox idi. Artıq kişinin saçlarına yavaş-yavaş dən düşürdü. Arvad isə çoban qızı olduğuna görə çox gülməyə görünürdü.

Bir gün Hacı Abdal öz sevimli arvadı Pərişanı yanına çağırıb ona

mehribanlıqla deyir: «Pərişan, çox güman ki yaşımızın xeyli hissəsi keçib, lakin bizim övladımız yoxdur. Bəlkə bizim bu torpaq bizə düşmür, gəl var dövləti satıb pula çevirək, buradan çıxıb başqa ölkəyə gedək. Bəlkə bir parça övlad qismətimiz oldu». Mehriban ərinin bu sözlərini maraqla dinləyən Pərişan bir qədər fikirləşib dedi:

-Hacı Abdal, mən sənin sözlərinlə razıyam, necə məsləhət görürsən elə də edək. Ancaq atalar məsələsidir, deyirlər «daş yerində ağır gələ», «səbr hər şeyə qalib gələ», qoy atamla məsləhət edim, hamıdan böyükdü. Çoban olmağına baxmayaraq, çox tədbirli kişidir, el ağsaqqalıdır. Ağullı məsləhətləri var. Bayaقدan fikrə getmiş Hacı Abdal mehriban arvadının bu sözlərini maraqla dinləsə də fikri çox uzaqlarda idi. Hər deqiqə həyatı haqqında, övladı haqqında düşünürdü. Pərişanın bu məsləhətinə qeyri-adi olaraq başı ilə razılığını bildirirdi. Pərişan çoban qızı olsa da çox dünyagörmüş, tədbirli bir qadın idi. O, ərinin piskməsinə hiss etsə də yenə ona ürok-dirək verirdi. Həmişə övlad söhbəti düşəndə bir maraqlı söhbət edib ərini ovundururdu.

Günlərin bir günündə Hacı Abdal meşəyə ova getmişdi. Pərişan fürsətdən istifadə edib cəld atasının yanına gəlmiş, əhvalatı atasına danışmış. Atasını bir qədər qızını dinlədikdən sonra əlini cibinə atmış, cibindən çıxarıb ona üç alma verib dedi:

-Qızım, bu almaları səhər-səhər yeyərsən, dənələrini südə qatıb ərinə yedirdərsən. Bir ildən sonra bir qızın olacaq, onda məni çağırarsınız, adını mən qoyacam.

Pərişan almaları atasından alıb çox sevindi. Atasının üz-gözündən öpüb ondan ayrıldı. Ata qızını yola salandan sonra çox fikirləşmiş, əllərini göyə qaldırıb xeyir-dua verdi. Pərişan axşam öz evinə gəlib çıxdı. Nə qədər gözlədisə, Hacı Abdal gəlib çıxmamış. Pərişan bərk narahat oldu. Evin yaxınlığında təpənin başına tərəf gəlmiş. Gözü işlədikcə uzaqda görünən meşəyə tərəf baxmış. Nə qədər gözlədisə, heç bir xəbər tuta bilməmiş. Kor-peşman evə qayıtmış. Gecədən xeyli keçənə qədər gözləmiş. Hacı Abdal gəlib çıxmamış ki, çıxmamış. Pərişan çarpayısına uzanmış, onu birdən yuxu tutmuş. Şirin yuxunun içində qulağına bir səs düşmüş: «Pərişan qəm yemə arzuna çatacaqsan. Atanın dediklərinə əməl et». Pərişan bu sözləri yuxuda eşidən kimi, cəld yuxudan ayılmış. Otrafına nəzər salmış, heç kim yox idi. O, cəld bayıra qaçmış. Dan yeri təzəcə ağarırmış. Əri gedən tərəfə baxmış. Çox uzaqdan nə isə qaraltı görünürdü. Bir qədər gözləmiş. Gördü ki qaraltı yavaş-yavaş ona yaxınlaşır. Pərişan daha diqqətlə tamaşa etməyə başlamış. Nəhayət, yəqin

etdi ki, gələn əri Hacı Abdaldır. Amma nə isə çiyində böyük bir şey var. Pərişan ərinin qabağına doğru yeridi. Yanına çatanda Pərişanı dəhşət bürüdü. Hacı Abdalın başı, qolu sanki özünü deyildi. Bütün üst-başını al qan içərisində idi. Yaralarını isə köynəyi ilə sarıtmışdı. Ərinin cəsərinə köhnədən bələd olan Pərişan ondan soruşmuş: «Ay kişi bu nə gündür düşsən? Bəs bu gecəni harada qaldın?»

Hacı Abdal dedi: «Pərişan mən ki sağ-salamat gəlib evə çıxdım, Allaha şükür elə, çox qorxulu bir hadisə ilə qarşılaşmışdım».

Pərişan ərinin halına acıyaraq ona bir söz deməyib çiyində gətirdiyi şeyə diqqət yetirdi. Pərişanı dəhşət yenidən bürüdü. Hacı Abdal çiyində gətirdiyi pələngi yerə qoyub bir daşın üstündə oturmuş, yavaş-yavaş nəfəs almağa başladı.

O, meşənin lap dərinliyinə getdiyini, heç bir ova rast gəlmədiyini, nəhayət, qaralıq düşən zaman dar bir qayanın dibində qəflətən böyük bir pələnglə qarşılaşdığını söyləmiş. Hacı Abdal elə güman etmiş ki, pələng ona qalib gələcək. Pələng onun başını, qolunu çeynəyirdi, didir. Lakin təcürbəli ovçu fürsəti əldən vermir. Əlini atıb belindəki xəncəri çıxarıb, pələngin qarına soxur. Bir qədər keçən kimi, pələng yerə sərilir. Hacı Abdal özünü ələ alır, köynəyini çıxarıb yaralarını bağlayır. Bir qədər dincini alıb pələngi bir böyük torbaya salır, gecə ikən pələngi də çiyinə alıb evə tərəf yol başlayır. Hacı Abdalın bütün yaraları göynəyirdi. Səhərə yaxın kəndə yaxınlaşır. Pərişana bu söhbəti eşidən sora sevimli ərlə arvad evə gəlib çıxırlar. Pərişan axşamdan hızzırladığı meşəyəni stola gətirir, Hacı Abdala deyir gəl otur nahar edək. Pərişanla Hacı Abdal birlikdə nahar edirlər. Hacı Abdal bir qədər dincəlir.

Pərişan gördüyü yuxunun sevincini ərinə söyləmək istəyirdi. Lakin çox götür-qoy edir. Əvvəlcə demək istəmir. Nəhayət, səbri tükənir. Ərinə yaxınlaşır, atasının verdiyi məsləhəti, yuxuda gördüklərini ona danışır. Hacı Abdalın sevinci bir-əbeş qat artır, bir anlığa xəyala dalır. Hacı Abdal yaralarının ağrısını unudur. Bu işin olacağına o qədər də inanmır. Çünki, bu neçə illərdə onlara heç bir belə iş təsadüf etməmişdi, ona görə də ona yuxu kimi gəlirdi. Onlar həyat qurallı 20 ildən çox vaxt keçmişdi, onların övladı yox idi. Fikirləşdi ki, bəlkə adı yuxudur. Bəs onda Pərişanın atasının verdiyi almalar nə üçündür? Bir qədər fikir xəyal edib yuxuya getmiş. Bir də gördü ki, yuxuda qulağı bir səs düşmüş: «Hacı Abdal, qəm yemə arzuna çatacaqsan». Hacı Abdal cəld yuxudan ayılmış, yan-yörəsinə baxmış. Gördü ki, heç

kəs yoxdu. Onu fikir yeniden bürürdü.

Aradan bir müddət gəlib keçdi. Bir gün el-oba bir xəbər bürüdü. Camaat ordan-burdan danışq eşitməyə başladı. Hacı Abdalın arvadı Pərişanın boyuna uşaq düşüb. Şadlıq, sevinc hissi gəzib dolaşmağa başladı. Kənd camaatı ara-sıra Pərişana gözaydınlığı verməyə başladı.

Nəhayət bütün el-oba yəqin etdi ki, Hacı Abdalın uşağı almalar. Onlar da arzusuna çatacaqlar. Pərişanın atasına qızına verdiyi olacaqların söz-söhbəti də dildə- ağızda gəzirdi. Hərə bir şey yozur, hərə bir şey düşündürdü. Həqiqətdə isə bu almalar «Cənnət alması» idi. Çobana bu almaları çöldə qoyun otararkən Zümrüd quşu yatdığı yerdə veribmiş. O, bir qayanın dibində qoyunu otlağa yayıb daşın üstündə oturubmuş. Çoban həmişə qızının taleyinə acıyır, hər dəqiqə onun övladı olacağı haqqında düşündürmüş. Elə buradaca çobanı yuxu tutub. Bir də qulağına bir səs düşür. Çoban bu almaları qızına ver yesin. Dənəsinə isə ərinə yedirtsin. Onların Zümrüd adlı bir gözəl qızı, iki oğlu olacaq. Çoban hövlank yuxudan ayılır, oyan, bu yana baxır, heç kimi görə bilmir. Xeyli düşünür. Çoban yuxuda gördüyü kimi də edir. Almaları qızı Pərişana verir.

Aylar gəlib keçir. Doğrudan da Pərişanın bir gözəl qızı olur. Neçə-neçə qurbanlar kəsilir, nəzir-niyazlar verilir. Çoban gəlib qızın adını Zümrüd qoyur. Zümrüd günlər keçdikcə böyüyür, böyüdükcə gözəlləşir. Bir neçə il də keçir. Hacı Abdalın iki oğlu da olur. Yənə həmin qaydada Pərişanın atası gəlib onların da adın qoyur. Birinin adın Adil, birinin adın Hafiz qoyurlar. Neçə-neçə nəzir-niyazlar verirlər. Hacı Abdal isə elə bil övladları olandan sonra cavanlaşır. Özünü elə xoşbəxt sanır ki, sanki bütün qəm-qüssədən uzaqdır. Hacı Abdalın oğlanları da böyüyür. Yavaş-yavaş atayla ana uşaqları ilə birlikdə şən həyat keçirməyə başlayırlar.

Aylar-illər gəlib keçir. Qız böyüyür, böyüdükcə də gözəlləşirdi. Nəhayət, Zümrüdün ərə gedəsi vaxtı olur, ata-ananı yeni fikir, yeni qayğı bürüməyə başlayır.

Uşaqların gələcək qayğılarını düşündülər. Həm də, artıq ərle arvad yavaş-yavaş qocalmağa başlayırlar. Onlar qocaldıqca bir-birini daha mehribanlıqla sevidilər.

Zümrüd isə həddi-buluğa çatmışdı. O qədər gözəlləşmişdi ki, heç el-obada tayı, bərabəri yox idi. Bütün kənd camaatı Zümrüdün gözəlliyindən danışdı. Onun bu gözəlliyinin səsi-sorağı hər yanı bürümüşdü.

Artıq Hacı Abdalın oğlanları da böyüyüb gənc bir oğlan olmuşdu. Adilə Hafiz də Zümrüd kimi gözəl idilər. Hacı Abdal həm qızını ərə vermək, həm də oğlanlarını evləndirməyi düşündü. Pərişan isə həmişə Hacı Abdalı tələsdirirdi ki, ay kişi, tez ol uşaqları evləndirif, qızı ərə ver, qoy biz də bir nəvəmizi görək, nəne, baba olaq. Qızın elçiləri isə gün-gündən çoxalardı. Lakin atası qıza gələn elçilərin bəzisinə "hə" vermək istəyəndə qız heç kəsə razılıq vermirdi. Ata nə-lac qalıb elçilərin qabağında məğlub olurdu. Zümrudün anası çoban qızı olduğuna görə, Zümrüd də çobana ərə getmək fikirində idi.

Deyilənlərə görə, qonşu kəndlərin birində Sayad adlı bir varlı kişi yaşayırmış. Bunun da gözünün ağı-qarası Həsən adlı bircə oğlu var imiş. Bir gün Hacı Abdalın qızı Zümrüdün sədəsı gəlib Həsənə çatır. Həsən öz dostları ilə gəlib bulaq başında Zümrüdə baxır, bir köndüldən min könlü qıza aşiq olur. Həsən atasına təkid edir ki, nə olursa olsun, Zümrüdü ona alsın. Həsənin atası əlacsız qalıb bir neçə ağsaqqal ilə Hacı Abdalın evinə elçi gəlir. Xoş-beş, on beşdən sonra Sayad kişi söz açır, fikrini Hacı Abdala bildirir. Lakin Hacı Abdal razılıq vermir. Sayad kişi çox bikef duruf ağsaqqallarla birlikdə evinə gəlir. Əhvalatı olduğu kimi oğlu Həsənə danışır. Həsən atasının boş qayıtdığını bilib çox pert olur, qarşısına məqsəd qoyur ki, nə olur olsun, Zümrüdü alacam.

O, kəndin bir dəstə cavanlarını başına toplayıb qızı zorla qaçırtmağı qərara alır. Hacı Abdal elçiləri yola salandan sonra Pərişanla da məsləhətləşir, Zümrüdün də fikrini öyrənir. Zümrüd isə narazılığını bildirir. Nəhayət, xəbər qızın qardaşlarına çatır. Bir gecə Həsən öz dəstəsi ilə Hacı Abdalın evinə hücum çəkir. Qızı zorla aparmaq istəyir. Zümrüdün qardaşları ilə Həsənin dəstəsi arasında qanlı vuruşmalar gedir. Nəhayət, hər iki tərəfdən ağır tələfat baş verir. Həsənin dəstəsindən bir neçə adam ölür. Zümrüdün qardaşları həlak olur, Həsən isə ölümcül yaralanır. Bu zaman xəbər kəndə yayılır. Kənd, el-oba bu hadisəni yatırı. Aradan bir müddət keçir, Hacı Abdalın arvadı Pərişan oğlanlarının dərindən dözə bilməyib xəstəliyə tutulur. Oğlanlarının dəfnindən sora bir il Pərişan yataqda yatır sonra ölür.

Zümrüd isə daha bu dərədə dözə bilməyib baş götürüb evdən qaçır, el-obadan çıxır. Gecə iken onu heç kəs görə bilmir. Səsi-sorağı tamamilə kəsilir. Bütün kənd camaatı onların halına acıyır. Pərişanın ölümündən sonra Zümrüdün gül yanağı solur, gözəlliyini itirir.

Yazıq Hacı Abdal kişi isə evdə tək-tənha qalır. Bütün bu hadisə-

ləri bir anlığa gözlərinin qabağına getirib, öz-özünə deyir: "Kaş Allah heç bizə bu övladları verməyeydi, ömrümüz bir anın içərisində gül kimi açıldı, lampa kimi soldu". Aylar, illər gəlib dolanır. Hacı Abdal kişinin saç-ısaqqalı tamam ağarır. Qəddi əyilir, beli bükülür. Yavaş-yavaş taqətdən düşür.

Bir gün Hacı Abdal yatıbmiş. Yuxuda görür ki, bir quş gəlib onun yatdığı evin başına qonub. Quş yavaş-yavaş ona nağıl edir. Sanki kişinin əhvalına quş da acır: «Ay Hacı Abdal, sənin ömrün qurtarır. Bu evdə tək-tənha qalıbsan, arvadın, iki oğlun həlak oldu, qızın Zümrüd isə baş götürüb getdi. Zümrüd daha yoxdur. Heç olmasa qızına bir xeyir-duva ver. Bəlkə gəlib çıxdı». Hacı Abdal isə cavabında deyir: «Görüm onu daşa dönsün. Gəlin ölsün. Qaya olsun» Quş bu sözləri eşidən kimi uçub gedir. Həmin gecə Hacı Abdal canını tapşırır. Səhər açılanda camaat xəbər tutur ki, Hacı Abdal ölüb. Kənd camaatının hamısı tökülüb gəlir. Onu aparıb bir uca dağ başında hörmətlə dəfn edirlər.

Aradan qırx gün keçir. Kənd camaatı bir gün səhər-səhər yuxudan duranda görürlər ki, Hacı Abdalın yaşadığı evin arxa tərəfində böyük bir qaya əmələ gəlib. Həmin qayanın arxa tərəfində də bir uşaq var. Kənd camaatını təəccüb bürüyür. El ağsaqqalları bir yerə yığılıb, bu qayanın necə əmələ gəldiyi barədə düşünürlər. Hərə bir şeyə yozur. Axırda bu qərara gəlirlər ki, həmin qaya Hacı Abdalın qızı Zümrüdüdür. Deyilənlərə görə, Zümrüd baş götürüb gedəndə uzaq bir kəndə gedib çıxır, orada yoxsul bir çobana ərə gedir. Çünki bu onun arzusu idi. Anası Pərişan çoban qızı olduğuna görə o, çobana ərə gedir. Aylar, illər ötür, Zümrüdü çobandan bir oğlu olur, adını isə Əfsanə qoyur. Bir gün çöldə qoyun otarkən Zümrüdü erini şimşək vurur, öldürür. Zümrüd isə kimsəsiz qalır. Atasının ölüm xəbərini eşidir. Nə qədər qəm çökür, ağlayır fəğan edir. Lakin heç nə edə bilmir. Nəhayət, belə qərara gəlir ki, gedib atasını evinə, varına-dövlətinə sahib olsun. Zümrüd bu məqsədlə uşağını da götürüb öz kəndlərinə gəlir. Gəlib gecə yar kəndin kənarına çatır, ata-anasını xatırlayır. Oradan durub evlərinə tamaşa edir. İstəyir ki, atasını səslesin, lakin heç bir cavab ala bilməyəcəyini düşünüb ağlayır. Bir qədər keçən kimi Zümrüdü yuxu tutur. Birdən gözlərinə atası görünür. O, cəld irəli yeriyib atasının boynuna sarılmaq istəyir. Atasından üz istəyəcəyini bildirmək istəyir. Lakin atası geri çəkilib onu rədd edib deyir:

«Namərd qızım, səni daşa dön, gəlin öl, qaya ol». Qız diksinib geri çəkilmək istəyir. Lakin nə qədər edirsə, tərpnə bilmir. Uşağı

dalında oradaca daşa dönüb, qaya olur.

Deyilənlərə görə, həmin gündən o kəndin adı «Gəlin qaya» kəndi qalır. Hacı Abdal dağın başında basdırıldığına görə isə həmin dağa «Hacabdal» dağı deyillər.

Hacı Abdalın qəbri uca bir dağın başında olduğuna görə, dörd bir yarı gül-çiçəyin içindədir.

Hacı Abdalın qəbri ilə «Gəlin qaya» da şı isə bir-birinə tamaşa edir. Hal-hazırda həmin dağın ətəklərinə hər il kənd camaatı yaylağa çıxır. Hər yerdən oraya qonaqlar gəlir. Hacı Abdal dağının mənzərəsi adami heyran qoyur. Gül-çiçəyinin içindəki adamlar nəfəs dolusu çəkirlər. Hacı Abdal dağının bir tərəfi də meşəlikdir.

DAŞQALAQ

Keçmişdə İslam dininin hökmanlıq etdiyi bir dövrdə, İslam ölkələrinin birində Cahankəşt adlı bir dəvriş var idi. O, öz zamanəsinə görə zirek, müdrik, uzaqqöran bir adam idi. Bu dəvrişin daimi məskəni yox idi. Bir müddət şəhərdə qalandan sonra, başqa bir şəhərə, ya mahala gederdi. Orada bir müddət qalandan sonra yenə də yerin dəyişib başqa bir yerə köçərdi. Heç bir yerdə özünə xüsusi ev, təsərrüfat düzəltməz, pul qazanmağa, sərvət toplamağa fikir verməzdi.

O, maddi həyatını təmin etmək üçün dərvişliyi seçmişdi. Yığıncaqlarda, toylarda, adamların bir yerə toplandığı yerlərdə qəsiddə oxumaqla, nağıl söyləməklə adamları əyləndirirdi. Zəhməti müqabilində aldığı az-çox pul ilə gündəlik həyatını təmin edirdi. Dəvriş hansı bir şəhərdə, mahalda, yaxud kənddə müvəqqəti məskən salarsa, o yerin adət, ənənələrini öyrənməyə çalışırdı. Xalqın yaşayış tərzini, mədəni səviyyəsini, ictimai işlərini müşahidə edirdi. Xalqın avamlığından əmələ gələn tərifiqət mübahisələri ilə orada baş verən başqa hadisələrlə maraqlanırdı. Özü isə heç kəsin işinə qarışmaz, mübahisələrə qoşulmazdı. Dəvriş bu xətti-hərəkətlə ölkənin hər yerin gəzib səyahət edirdi. Dəvrişin bu səyahətlərdəki, məqsədləri haqqında heç kim bir şey bilməzdi. Dəvriş bir əlində nacaq, bir əlində keşkül ölkənin çox yerlərində səyahət edəndən sonra, bir gün gəlib şah əyləşən böyük bir şəhərə yetişir. Bu şəhərə daxil olur, karvansarada özü üçün bir daxma kirayə edir, yemək üçün bir aşpazxananın daimi müştərisi olur.

Bir gün səhər dərviş əlində nacaq ilə keşkül şəhərə çıxır. Adət üzrə şəhərin abadlığına, mədəniyyətinə, binalarına, küçələrə, yollara.

bir sözlə, yaşayış səviyyəsinə fikir verir. Burada da yığıncılarda nağlı deməyə, qəsidə söyləməyə başlayır. Dəvriş şirin dilli, gülərüzlü, təvəzək adam olduğundan, heç kim ondan uzaqlaşmağa çalışmır, onunla dost olmağa, söhbət etməyə meyl edərdilər. Bunun nəticəsində dəvriş şəhərdə olan hadisələri tez öyrənməyə müvəffəq olurdu.

Dəvriş bir gün görür ki, çayxanalarda, dəllək dükanlarında adamlar bir neçə nəfərin gənc, gözəl qızları oğurlamağında danışırlar. Oğurlanan qızların içərisində şahın da qızı var imiş. Şahın qəzəbi həddini aşmışdı. Şəhərdə olan bütün əyanları ayağa qaldırmışdı. Cürbəcür tədbirlər görür, cinayətin üstünü açanlara ənəm vəd edirdi. Yüzlərlə şübhəli adamlar həbs olunmuşdu. Bütün şəhər əhli bu işə qoşulmuşdu. Günlər gəlib keçir, lakin heç bir nəticə əldə edilmirdi. Dəvriş bu əhvalatı eşitdikdə çox heyrətlənir.

Şəhərdə Şah məscidi adı ilə məşhur olan böyük bir məscid var idi. Neçə müddət idi ki, bu məsciddə böyük bir alim, müqəddəs bir şeyx hər gün səhər, günorta, axşam möminlərə peşnamazlıq edir, camaat namaz qılırdı. O, Allah-talanan bir nümayəndəsi kimi müsəlmanları doğru yola dəvət edirdi. Həftədə bir gün minbərə çıxıb ərəb kəlamları ilə xütbə oxuyur, möizə söyləyirdi. Adamları pis işdən yayınmağa çağırırdı. Öləndən sonra, son səadətə çatmaq üçün həmişə Allah-taladan təmənne edərdi. Bəli, şəhər camaatı şeyxi bu cür tanıyırdılar. Şeyxin hörməti, nüfuzu bütün şəhər əhlinin üzərində hakim idi. Əlahəzrət şahın özü də həmişə ona hörmət edərdi.

Şəhərin kənarında şeyx üçün möhkəm, gözəl, bağlı-bağçalı bir qalaça tikilmişdi. O, qalaça şeyxə iqamətgah hesab olunurdu. İqamətgahla məscidi birləşdirən yol pəyandazla bəzədilmişdi. Yeni yolunun eninə müvafiq ölçüdə dar, qeşəng, qiymətli xalçalar döşənilmişdi. Hər gün mömin müsəlmanlar namaz vaxtından qabaq məscidin həyətinə hazır olub, pəyandazın üstü ilə gələn şeyxin gəlişini səbirsizliklə gözləyərdilər. Şeyxi uzaqdan gören kimi, qabağına gedib onu təntənə ilə, salavat çəkə-çəkə məscidin yuxarı tərəfinə keçirərdilər. Şeyx cənabları məhrabın qabağında dayanıb, camaatla namaz qılmağa başlayardı. Şeyxin arxasında səf-səf duran adamlar öz hərəkətlərini şeyxin hərəkətləri ilə uyğunlaşdırmağa çalışırdılar. Namazdan sonra dua oxunur, bir nəfər uca səslə fətihe deyərdi. Sonra hamı Quran ayələri oxuya-oxuya ayağa durur, bir-biri ilə əl tutub görüşür, hər kəs öz evinə gedərdi. Şeyx cənabları da öz iqamətgahına təşrif aparırdı. Şeyxə ixtlas əlaməti olaraq onu iqamətgahına kimi müşayət etmək

istəyənlərə şeyx qətiyyənlərə icazə verməzdi. O, həmişə təklik sevdini söyləyir, təklikdə Allah-tala ilə söhbət etdiyini xatırladırdı. Bəli, Şeyx çox təvəzək, həlim, nəfəsi təmiz zat kimi tanınmışdı. Onun heç kimdən təmənna yox idi. Məhəmməd peyğəmbərin dini qanunlarını müsəlmanlara təbliğ etməkdən başqa bir məqsədi yox idi.

Dəvriş bu şəhərə daxil olub qaldığı müddətdə bir neçə dəfə şah məscidində olmuş, şeyxin moizələrinə qulaq asmışdı. Şəhərdə baş verən ciddi hadisədən sonra dəvriş məscidə daha çox gəlməyə, Şeyxin söylədiklərinə fikir verməyə, yavaş-yavaş ondan şübhələnməyə başladı. Lakin o, şəhər əhlinin heç birindən Şeyxə qarşı bir şübhəli söz də eşitməmişdi. Dəvriş öz şübhəsində səhv edəcəyindən qorxurdu.

Yenə bir dəfə dəvriş məscidə gəlib Şeyxin moizəsini dinləməyə oturdu. Diqqətlə Şeyxə qulaq asmağa başladı, Şeyxin bəzi kəlmələrindən dəvriş onun çox dərin biliyə malik olmadığını gördü. Şeyxin köklüvü, sağlam bədənliliyi, xalqın həddindən artıq avamlığı dəvriş düşündürdü. Onun yanına ataların söylədiyi hikmətli bir söz düşür: «Həkimin kökü, mollaının arığı xalq üçün nümunə olmalıdır».

Dəvriş çox düşündür, nəhayət, Şeyxi izləməyi qərara alır.

Bir gün dəvriş şam namazından sonra Şeyxin dalınca qarabaqara gedir. Uzaqdan görür ki, Şeyx qalaçanın qapısına çatıb cibindən açar çıxartdı, qapını açdı, sessiz-küsyüz qalaçanın içərisinə daxil oldu. Dəvriş tez gəlib qapıya söykənir, içəri qulaq asır. İçəridən heç həmir-ti eşidilmirdi. O, qalaçanın ətrafını gəzir, dolanır, hər tərəfi diqqətlə yoxlayır. Lakin içəri girməyə heç bir yol tapmayırdı. Qapı möhkəm, divarlar hündür, əlçatmaz idi. Dəvriş qaranlıq bir yerə çəkilib oturur, yenə fikirləşməyə başlayır. Yenidən diqqətlə qalaçanın ətrafını yoxlamağa başlayır. Birdən dəvriş su arxı ilə qalaçaya su axdığını görür. Dəvriş sevinərək ayağa qalxır, su arxına yaxınlaşır. Arxın içi ilə suyun qalaçaya daxil olan yerinə gəlir. Gecə qaranlıq idi. O, əli ilə su yolunu yoxlayır. Su yolu çay daşları ilə qaynılmış, genişliyi təxminən insan başının həcmi qədər idi. Eyni bir ölçüdə su yolu qalaçanın cənub tərəfində var idi. Həmin su ordan axıb çölə gedirdi. Dəvriş mənzilinə qayıtdı, müvəffəqiyyət ümüdü ilə yatıb dincini aldı.

Dəvriş ertəsi gün lazım olacaq bir-iki alət tapır, axşam tərəfi qalaçanın yaxınlığına gəlir. Bir yerdə gizləyib gözləyir. Şeyx hər gün olduğu kimi təmkinlə gəlib qalaçaya yaxınlaşır, ətrafını yenidən nəzərdən keçirir, lakin heç bir şübhəli yer görmür. Dəvriş sakitcə su yolunu genişləndirməyə başlayır. Dan yeri ağarana qədər təşvişlə

əlləşir, çalxır su keçən yolu özünün keçə biləcəyi səviyyədə böyüdür. Yorğun halda mənzilə qayıdır, yatıb bir az dincini alır. Axşam dövrü yenə də qalaçanın qapısını açıb, içəri girir və qapını bağlayır. Dövrüş bir neçə dəqiqə ətrafına fikir verir. Hər tərəfdə sakitlik olduğunu görüb, paltarını soyunur, bir daşın altına qoyur. Ehtiyatla gəlib su yolundan içəri daxil olur. Dövrüş diqqətlə ətrafına baxır. Burada çox yaraşlıq idi. Müxtəlif növlü ağaclar, zəngin bitkilər, yaraşlıq çarhovuz adamı istər-istəməz valeh edirdi. Ay doğmamışdı. Ulduzların zəif işığı altında həyəət qaranlıq idi. Birdən uzaqdan atəş böcəyi kimi bir işıq dövrüşün diqqətini cəlb edir. Dövrüş ehtiyatlı addımlarla işığa tərəf getdi. Gördü ki, işıq qalaçanın ikinci mərtəbəsindən gəlir. Dövrüş pəncərənin qarşısında olan qollu-budaqlı bir ağac görür, ağacın yuxarisına çıxıb özünə münasib yer rahatlayır. Pəncərədən görünən zəif işığa diqqətlə baxır. Otağın içərisi dumanlı şəkildə görünür. İçəridə şeyx səssizcə oturub təsbeh çevirirdi. Budaqlar dövrüşün bədənini incitsə də o, səbrlə gözləyir. Otağın içərisi dumanlı şəkildə görünür. İçəridə şeyx səssizcə oturub təsbeh çevirirdi. Budaqlar dövrüşün bədəninin incitsə də o səbrlə gözləyirdi. Şeyx bir neçə dəqiqədən bir divardan asılmış böyük saata gözcü baxır. Nəhayət, saatın zəngi dalbadal bir neçə dəfə səslənir. Həmin dəqiqə yarımqaranlıq otaq işıqlanır, içəri aydın görünür.

Şeyxin tanış səsi eşidilir:

—Ay oğlan, gətir! Götür!

Otağın altındakı zirzəmidən yuxarıya doğru bir qapı açılır, oradan bir neçə cavan oğlan, gəlin kimi bəzədilmiş cavan qızlar otağa daxil olur. Gənc oğlanlardan biri cəld Şeyxin labbadəsini, süni saqqalını çıxardır. Əmaməsini götürür. Başqa bir gənc eyni surətlə Şeyxin əyninə qiymətli, yaraşlıq paltar geyindirir. Otağın ortasına masalar düzülür, zəngin süfrə açılır. Ləzətli yeməklə, qiymətli içkilərlə süfrə bəzədilir, hamısı yemək-İçməklə, eys-İşrətlə məşğul olurlar.

Dövrüş müşahidəni davam etdirməyi lazım bilməyib yerə düşür. Məlum su yolu vasitəsi ilə çölə çıxır. Paltarlarını geyinib yubanmadan şəhərə tərəf yüyürür. Şah sarayına yaxınlaşır, saray gözetçilərinə təşvişlə müraciət edir: «Ağalar, mən təcili olaraq şahın hüzurunda olmağam. Mən onu mütləq görməliyəm». Gözətçilər cavab verirlər ki, gecə vaxtı şahı narahat edə bilmərik.

Dövrüş deyir ki, mənə şah ilə görüşməyi icazə verməsəniz sonra sizin üçün pis olar. Gözətçilər xeyli fikirləşəndən sonra, eşik ağasına

xəbər verirlər. Eşikağası dərbar vəzirinə xəbər aparır. Dərbar vəziri dövrüşü qulluğuna apardır və onun məramını öyrənmək istəyir. Dövrüş qəti olaraq bildirir ki, şahın özündən başqa heç kəsə bir söz deməyəcəkdir. Dərbar vəziri məsələni şahla xəbər verir. Şah dövrüşü çağırtdırır, qaş-qabaqlı, qəzəbli halda:

—Dövrüş, gecənin bu vaxtında nə cəsaretlə mənə narahat etdin, tez danış görüm. Dövrüş qorxa-qorxa dedi:

—Şahla təklidə deməliyəm. Şah gözünü dolandırır, otaqda dövrüşdən başqa heç kimə qalmayıb. Dövrüş özünü toplayıb, gördüyü hadisəni başdan ayağa şahla nəql edir...

Səhəri gün məsciddə ruhu yüksəkliyi hökm sürürdü. Camaat namazı başa çatdırmadı. Əlahəzrət şah öz mühafizə dəstəsi ilə şam namazına təşrif gətirmişdi. Namaz, dua mərasimini qurtarandan sonra mömünlər öz evlərinə getməyə başladılar. Şah bu gün Şeyxi iqamətgahına kimi müşayət etməyi lazım bildi. Şeyx təvəzökarlıq edib bu müşayəti lazımsız sayaraq, şahı fikirindən döndərməyə çalışdı. Şah Şeyxə nəzakətlə başa saldı ki, ağır cinayətə görə bir müqəssiri bu gün mühakimə etməlidir. Onun cinayəti haqqında Şeyxlə danışmalıdır. Bu gecə saat 10-da saraya qayıdıb müqəssirin edamına, yaxud azadlığa hökm verməlidir.

Şeyx şahın saat 10-da saraya qayıdacağını eşidib sakitləşdi. Şahla Şeyx söhbət edə-ədə yanaşı, şahın dəstəsi də onların arxasınca gəlirdilər. İqamətgahın qapısına çatanda Şeyx cibindən açar çıxardıb qapını açdı. Şah öz adamlarına saat 10-na kimi burada dayanıb onun qayıtmasını gözleməyi əmr edir. Şeyx hörmətlə şahı içəri dəvət etdi. Özü isə onun arxasınca qalaçaya daxil oldu. Şahın geri qayıtmalı olduğunu düşünən Şeyx qapını möhkəm bağlamağı lazım bilmədi. Qonaqla ev sahibi şahın arzusu ilə həyətdə bir neçə dəqiqə gözbə hava almaqla vaxt keçirdilər. Sonra gəlib pilləkənlə ikinci mərtəbəyə çıxıb Şeyxin otağına daxil oldular. Şah əyləşib Şeyxin danışmasına imkan vermədi. Şirin bir hekayə nağil etməyə başladı. Söhbət o qədər çəkdi ki, nəzərdə tutulan şəriət məsələsini danışmağa vaxt qalmadı. Saat on oldu. Zəngli saat on dəfə zəng çaldı. Şah ucadan səs-ləndi:

—Ay oğlan, gətir! Götür!

Şeyx nə gətir, nə götür, deyib şahla mane olmaq istədiyi vaxt zirzəminin salma qapısı açıldı, yuxarıda təsvir olunan oğlan ilə qızlar otağa daxil oldular. Şeyxə tərəf gəldikdə şahı onun yanında gördülər. Daha nə etməli, sirin üstü yavaş-yavaş açılırdı. Pusquda duran dövrüş

şahın səsini, saatin zəngini eşidən kimi qapını açdı. Şeypur çalınmağa başladı. Şahın qabaqcadan tapşırıq verdiyi saray adamları həyəətə doluşdu. Dəstənin başçısı gəlib şahın əmrinə müntəzir dayandı.

Şahı burada gören qızlar xəcalətindən başlarını aşağı salıb durmuşdular. Əsarətdən xilas olacaqlarını anlayıb qəlbən sevinirdilər. Şah ilə qızının gözləri bir-birinə sataşanda, qız həyacanla: «ata», deyib özünü şahın üstünə atmaq istərkən huşunu itirdi. Qızlar onu özünə götürmək üçün tədbir görməkdə ikən, şah burada olan qızların evinə adam göndərüb, onların atalarının gətirilməsini əmr etdi. Neçə vaxtdan bəri qızlarının oğlurlanmasının fikirləri ilə saralıb-solan atalar özlərini perişan halda Şeyxin iqamətgahına yetirdilər. Hər kəs öz qızını götürüb işin sonunu gözləməyə başladı. Şah qəzəbindən dil-dodağını çeynəyirdi.

–Cənab Şeyx, ay lotu əclaf, etdiyən bu işlər şəriətin hansı qanununda var? Belə namussuz hərəkətinə nə cür mənalandırırsən? Bu işə iqdam edəndə bu gününü düşünmədinmi? İndi mən səni bütün şəhər əhli ilə məhv edəcəyəm. Gərək xalqın sənin üstünə atdığı daşlardan bir təpə yaransın. Bu hadisənin xəbəri gecənin qaranlığında bütün mahala çatdı.

Şah tərəfindən şəhərin bütün əhlinə xəbər verildi ki, sabah şəhərdən 5 km aralı olan düzənlikdə Şeyxin, onun əlaltılarının ölüm hökümü yerinə yetiriləcəkdir. Ertesi gün şəhər əhlinin hər biri özünün ən yaxşı paltarını geyinib düzənliyə tərəf axışdılar. Şah taxta əyləşib hər tərəfə göz-gəzdirdi. Əhaliyə üzünü tutub dedi:

–Camaat, Şeyxin, onun adamlarının cinayəti, artıq hamınıza məlumdur. Onlar bu gün ən ağır cəza ilə cəzalandırılacaqdır. Bu gün işə bu alçaqların üstündə daşdan hündür bir təpə yaratmalısınız.

Hamı düzənlikdən o tərəfdə olan çaydan daş götürməyə tələsdi. Çox çəkmədi ki, bu düzənlikdə Şeyx, onun əlaltılarının üzərində hündür bir təpə ucaldı. Daşlardan əmələ gələn bu təpə isə «Daşqa-laq» təpəsi adlandı.

KƏPƏZ, ALVIZ, MUROV, QOŞQAR

Rəvayətə görə, övvəllər bu dağlar bir ailəni təşkil edərmiş. Bunların atası yox imiş. Anası Alvaz isə səva fətir salarmış. Bu üç qardaş isə acıblarmış. Anaları fətir salanda dava salırlar. Kəpəz deyir: birinci fətir mənimdər, Qoşqar deyir: mənimdər, Murov da deyir ki, yox, mənimdər. Fətir yarı bişmiş, yarı çiy olanda kiçik qardaşları Kəpəz

fətiri sajn üstündən götürür. O, fətiri götürən kimi Murov xançalı çıxarıb Kəpəzin başına vurur. Bunu belə gören ana (Alviz) ağlayır, qardaşların həresi isə bir tərəfə gedir, elə oradaca dağ olurlar.

Rəvayətə görə Kəpəz elə yerində qalır, yaralı Murov ondan bir az aralıda qalır, dəli Qoşqar isə onlardan keyli aralıda dayanır. Anaları isə ağlaya-ağlaya onlardan lap uzağa düşür. Söylənildiyinə görə Kəpəzin başı yarıq, Murovun başı isə yastıdır. Ona görə ki, Qoşqar sacı Murovun başına vurub. Qoşqar isə dəli, böyük olduğu üçün həmişə başı dumanla, qarla örtülü olur.

DƏLİDAĞ

Belə rəvayət edirlər ki, keşmiş zamanlarda Taleh adlı bir ovçu var idi. Özü də ovçu mərd, gözəl bir oğlan idi. Onun Pəri adında gözəllikdə tayı-bərabəri olmayan bir arvadı var idi. Onlar haradan gəlib çıxmışdılar, kimlərdən idilər, xəbəri olan yox idi. Amma kimsəyənlər işləri yox idi. Çiçəkli, dağın əyində özləri üçün bir koma tikdirmişdilər. Hər gün Taleh ova gedər, Allah verəndən vurub qayıdardı evinə, şad yeyərdilər, içərdilər. Belə xoşbəxt yaşayardılar. Amma burası da var idi ki, Pərinin gözəlliyi dilə-dişə düşmüşdü. Zalımın qızı elə bil Günəş idi, göydən enmişdi yerə. Qaməti sərv kimi, beli incə, dodağı nazik, dişləri mərcan kimi, yanağında iki qara xal, gözləri qapqara, özü də çıraq kimi yanırı. Zalımın qızı güləndə elə bilirdin bülbül kimi cəh-cəh vurur, adamı məst eləyirdi. Dağın əyindəki bulağa gedəndə arvadlar da həsrətlən baxırdılar onun dalınca. Beləcə-beləcə ər- arvad baş-başa verib dövrən keçirirdilər.

Amma yaxşı deyiblər ki, sən saydığın say, gör fələk nə sayır. Bu mahalda bir Hacı Salch var idi. Allah onun belini-qırsın, dinsizim, imansızın biriydi. Var-dövləti də ki, başından aşırı. Day onun kəsdiyi başa zaval yoxuydu. Özü vurub-tutan olmasa da, mahalın bəyləri ilə arası saz idi. Qorxusundan da heç kim qabağında dinib danışmırdı. Bilirdilər ki, mərdiməzar oğlu mərdiməzar əl çəkəsi deyil, şümmür kimidi, axırına çıxmayınca əl çəkməz. Hələ Hacınin bir kasiyyəti də vardı ki, gözəl arvad görəndə siçan görmüş pişik ağzı kimi ağzının suyunu saxlaya bilmirdi. Allah bilir neçə qız-gəlini siğə etdirmişdi, gözü də doymurdu ki, doymurdu.

Günlərin bir günü Hacı dağa çıxmışdı. Yayın gəl-gəl nəğməsinə dəyən vaxtıydı. Gül-gülü çağırdı, bülbül-bülbülü. Bir cah-cəlal va-

nydı dağda, gəl görəsən. Kəklik qaqqıltısı bülbül nəğməsinə qarışmışdı, qırqovulların səsi turac qaqqıltısına qarışmışdı. Pəri bu vaxt bulağın üstündə palaz yuyurdu. Saçları dağılmışdı üzünə, külək vurduca durma boynu kimi uzun boynu görməyirdi. Tumanın da ki, çirmələmişdi yuxarı. Hacınin ayağı bu bulağın üstünə düşdü. Qəfil Pəri gözüne sataşanda elə bil onu ildırım vurdu. Elə-beləcə dayanıb baxmağa başladı. O, Pərinə çox görmüşdü, sorasını da eşitmişdi. Amma hələ bu günki gözəllikdə təsəvvür edə bilmirdi. Pəri öz işində idi. Palazı çırpır, xoşbəxt-xoşbəxt oxuyurdu. Birdən qadın həssaslığı ilə yad kişi baxışlarını duydu, özünü yığışdırıb geri baxanda Hacınin onunla maraqlandığını gördü. Hacı irəli durdu:

-A gəlin, bir az su ver içim.

Pəri dolçanı suyan doldurub, hacıya uzatdı, gözləri bir anlıq onun gözlərinə sataşdı. Hacınin gözlərindəki qorxulu fikir onu çiməşdirdi.

Hacınin isə suyu içməyi görməyə də, axıra qədər içdi. Ürəyində fikirlədi ki, armudun yaxşısını ayı yeyərmiş. Bu ceyran balası gedə-gədə mali deyil. Həmin gündən sonra Hacı Saleh Pərinə addım-addım izləməyə başladı. Alaçığını götürüb düz Talehin evinin qənsərində qurdurdu. Nökər-qaravaşlarının da alaçığını elə tikdirdi ki, yarıq Pəri qaldı onların arasında. Dünyadan xəbərsiz Taleh isə buna sevinirdi ki, daha ova çıxanda Pəri sandan nigarançılığı olmayacaq. Hər necə olsa da - adam nəfəsi var, el-oba burdadı.

Hacı Saleh bir neçə dəfə Pərinə qaçırmaq istəmişdi. Amma, Talehdən qorxurdu. Pəri də bilirdi ki, Talehə desəydi qan düşəcəydi. Onun adamları Talehi öldürürdü. Talehə deməməyi isə ona xəyanət bilirdi. Axşamlar əri evə dönəndə pis bir iş tutmuş kimi gözlərini ondan gizlədirdi. Beləcə- beləcə onların xoşbəxt həyatında əzablı günlər başlamışdı. Talehsə heç nədən şübhələnmədən ova gedir, öz sevgili Pərisinə hər gün ov əti gətirirdi.

Yayın cırcacını idi. Çiçəklər dağın yol-yamaclarını xalı kimi bəzəmişdi. Həmin gün Pərinin elə bil ürəyinə nəse dammışdı. Özünü əzgin hiss edirdi. Bir neçə gün əvvəl Hacı Saleh Pərinin qabağını kəsib çox dil tökmüşdü ki, Talehdən əl çəksin, ona arvad olsun. Demişdi: nə görmüsən o lüt ovçuda? Səni qızıla bürüyüb, ömrün boyu qızıl içində bəsləyərəm. Pəri də dayı dözə bilməyib tüpürmüşdü Hacınin saqqalına. Hacı da onu hədələmişdi ki, sonin o lüt ərinə qurd-çuşa yem elməsən, getdiyim Hac mənə qonim olsun. Buna görə də Pəri ərinə dedi:

-Taleh, bu gün ova getmə, yalvarıram. Özümü çox pis hiss edərəm -deyə Pəri yalvarırdı. Taleh onun gül etirli saçlarını sıgallayaraq yanağındakı xalı öpdü.

-Qorxma-dedi. Nə qədər ki, sənin məhəbbətin mənə üreyimi qızdırır, mənə heç nə olmaz. Tez qayıdacağam. Pəri yenə də qeyrətə böğulub ərinə heç nə deyə bilmədi. Həmişə gülə-gülə yola saldığı Talehi bu gün göz yaşınan yola saldı.

Talehin getdiyindən heç iki saat keçməmişdi. Hacınin qoyun sürüləri yaylağa gəlmişdi. Nökərlərin səs-küyü aləmi başına götürmüşdü. Bircə Hacınin zalımlığı ilə ad qazanmış nökeri Əhməd gözə dəymirdi. Pəri nəse bunun pis əlamət olduğunu hiss edirdi. Amma əli hara çatırdı?

Birdən hay düşdü ki Taleh kişi qayadan düşüb. Pərinə elə bil ildırım vurdu. Pəri başı açıq, ayağı yalın qayaya tərəf qaçdı. Camaat da onun dalınca. Hamıdan tez Pəri özünü qayaya çatdırdı. Talehin hələ nəfəsi var idi. Sol tərəfdən köksünün altında xəncər yeri açıq-aydın bilinirdi. O, gözüni açıb saçlarını yolan Pəriyə baxdı, bircə kəlmə söz deyə bildi:

-Namərdlər... Arxadan vurdular...

Pəri qiyyə çəkdi. Dəli kimi özünü daşlara çırpırdı. Qayanın başına çataraq: «məni də gözle, Taleh» - deyə hayırdı, özünü qayadan tullaıdı. Camaat keyləşmişdi, baş verən hadisədən sarsılmışdı. Ona görə də heç kim Pəriyə mane ola bilmədi.

Pəri ilə Talehi torpağa tapşurdular.Camaat Hacı Salehə nifrət yağdıra-yağdıra evlərinə dağılırdılar.

Deyirlər həmin yay gecəsi qəflət çiçəkli dağın üstünü qapqara buludlar alıb, elə bir leysan, tufan olub ki, dulanı sel götürüb. Səhər camaat Hacı Saleh yurdunda iri-iri daş qalalarından başqa heç nə görməyiblər, gecə sel hamısını yuyub aparıb.

O vaxtdan qayaya fəlakət qayısı, Çiçəkli dağa isə Dəlidağ deyirlər. Həm də deyirlər ki, həmişə Dəlidağda tufan olanda Pərinin «Taleh, Taleh» deyən harayı eşidilir.

NAFTALAN

Qədim Gəncədən keçən karvan yolu Goranboy rayonunun Safikürd kəndi ərazisindən, indiki Naftalan hisəsindən keçərmiş. Buradan keçən karvanlardan birində çox zəifləmiş, bədənini müxtəlif

yaralar örtmüş bir dəvə varmış.

Həmin dəvə o qəder zəifləmişdi ki, karvanla ayaqlaşa bilməmişdi. Sarvan onu ikinci Naftalan ərəzində qoyaraq yoluna davam etmişdir. Bir ildən sonra şərq ölkələrindən qayıdan karvan başçısı yolda kökəlmiş, yaralardan azad olmuş dəvəni tanıyır. Həmin dəvə çöl otlarından yeyərək, neft gölməçələrində özünü müalicə etmişdi.

Həmin vaxtdan Naftalan nefti üzə çıxmış, hər yana səs salmışdır.

MƏHƏMMƏD PEYĞƏMBƏRLƏ İLAN

Məhəmməd Peyğəmbər Mədinəyə gərkən bir mağaraya çatır. Həzrəti Əbu Bəkir deyir:

- Ya Rəsulullah, siz girməyin. Qoy birinci mən girim. İçəridə zərərli bir şey varsa mənə gəlsin.

Əbu Bəkir içəri girib hər yeri təmizləyir.

Mağaranın deşiklərini bağlayır. Ancaq bir deşik qalmışdı. Onu da ayaqları ilə bağlayıb peyğəmbəri içəri dəvət edir. Peyğəmbər içəri girir, başını Əbu Bəkirin qucağına qoyub yatır. Bu vaxtı Əbu Bəkirin ayağını ilan sancır. Peyğəmbər oyanar deyərək heç hərəkət etmir. Ancaq gözü-nün yaşı Rəsulullahın üzünə düşür. Rəsulullah yuxudan ayılıb soruşur.

- Əbu Bəkir nə olub?

- Ayağımı, deşikdən bir ilan vurdu. Ayağımı çəksəm sizə zərər verəcəyindən qorxuram. Rəsulullah Əbu Bəkirə ayağını çəkməyi söyləyir. Ayağını çəkəndə bir ilan göründü, Rəsulullah ondan soruşdu.

- Ey utanmaz ilan. Mənim dostuma, sirdaşıma əziyyət edirsən. Məndən utanmırsan?

İlan dilə gəlib belə yalvardı:

- Ey Allahın həbib, səni yalnız insanlar deyil, quşlar, ilanlar, bütün heyvanlar sevir. Bu mağaraya gələcəyinizi bildirdim. Çoxdandır sizi bu mağarada gözlüyürdüm. Ancaq o sizi görməyimə mane olunca belə bir hərəkət etdim. Sizdən üzr istəyirəm.

Həzrəti Məhəmməd onu bağışlayır. Həzrəti Əbu Bəkirin yarasına tüpürçəyindən sürtən kimi sağalır.

LOĞMANIN CAVABI

Davud Əleyhisəlam Həzrəti Loğmana buyurur ki, bir qoyun kəşib onun bədəninin ən yaxşı olan iki tikəni götürsün. O, da gedib dil və ürək getirir.

Davud ona deyir:

«İndi də get ən pis hissəsindən iki kət getir.

Loğman yenə də dil, ürək getirir.

Bunun səbəbini soruşduqda Həzrəti Loğman:

«Dil ilə ürək yaxşı olarsa bütün bədən yaxşı olar. Pis olduqda isə pislərin pisi olar» - deyərək insanların yaxşıluq, pisliliyinin dille, ürəklə bağlı olduğuna işarət etdi.

GƏNCƏ

Cənabi Əmir bir gün səyrə çıxır, səhrada bir çobanla qarşılaşır. Çoban həmin səhraya sürülərini dağıdıb otarırmış. Cənabi Əmir ətrafa baxır, çobana deyir ki, burada bir şəhər salmaq heç də pis olmaz.

Çoban onun sözünü təsdiq edir, dili pəltək olduğu üçün deyir:

- Bura nə gəncə yerdir. Yəni demək istəyir ki, bura çox geniş yerdir. Cənabi Əmir həmin yerdə şəhər salır, çobanın sözündən həmin şəhərin adını "Gəncə" qoyur.

QIZILHACILI

Biri var idi, biri yox idi. Pənah adlı bir xan var idi. Onun iki oğlu var idi. Birinin adı Məhəmməd, o birinin adı Hacı idi. Məhəmməd Hacıdan böyük idi. Böyük qardaş 20 yaşa, kiçik qardaş 15 yaşa çatanda Pənah xan ömrünün onlara bağışladı. Atası öləndən sonra Məhəmməd var dövlətə sahib olmaq üçün Hacıya evdən qovdu. Hacı piyada yola düşdü, lakin hara gedəcəyini bilmirdi, az getdi, çox getdi gəlib bir çəmənlüyə çatdı. Hacı yorulmuşdu. Bir balaca yorğunluğuna almaq üçün uzandı. Bu vaxt onu yuxu apardı. -

Yuxuda Hacı gördü ki, başının üstündə bir dərviş dayanıb. Dərviş dedi: Hacı qardaşının səni evdən qovduğunu bilərəm. Ona görə gəlmişəm sənə kömək etmə. Sənə bir yol göstərəcəm, gərək o yol ilə gədəsən. Əgər getsən xeyir taparsan.

Hacı dedi:

- Dərviş baba sənin sözündən heç vaxt çıxmaram.

Dərviş dedi:

- Oğlum, Qəflə qatır yolu ilə Göyəzən dağına gədərsən, dağın başına çıxarsan, sol küncdə böyük bir qara daş var. Daşı qaldırırsan, altında bir küp qızıl var, onu götürərsən, bu qızıl həmişəlik sənə bəs

dər.

Hacı yuxudan sərşək oyandı, lakin yuxuya inanmadı. Bu fikirle yola düşdü, bir kəndə gəlib çıxdı. O bir evə getdi, qapını döydü, qapını bir qoca kişi açdı.

Bu evdə əldən düşmüş bir qoca kişi ilə bir qoca arvad yaşayırdı. Onlar Hacıyı qonaq saxladılar, axşam oldu. Hacı yatağa uzandı, yuxuya getdi, bu vaxt həmin nurani qoca yenə gəldi, həmin sözləri təkrar dedi. Hacı səhər tezdən durdu, yuxusunu qarı ilə qoca kişiye danışdı. Qarı dedi: "Oğlum, Göyəzən dağına gün əyilməmiş qalmaq olmaz. Gün əyiləndə özünlə bir qılınc da götürərsən. Allahın adını çağırıb gədersən".

Qarı ilə qoca dağın yerini Hacıya göstərdilər. Qəflə qatır yolu ilə Hacı Göyəzən dağına gəlib çıxdı. Dağın başına qalxdı. Dərviş necə demişdi, elə də oldu. Dağın sol küncündə qara bir daş var idi. Hacı bir neçə dəfə daşa güc verdi, gördü daş tərpənir. Hacı yoruldu, bir az dincini aldı, yenidən gücünü toplayıb daşı qaldırdı. Daşın altında qızıl küpənin altında böyük bir Şahmar ilanı yatmışdı. İlan Hacıның üstünə tullandı. Hacı qılıncı ilə iki yerə parçaladı, qızıl küpü götürüb qarı ilə qocanın yanına gəldi. Bu qızılla Hacı çox var-dövlət sahibi oldu. O vaxtdan Hacıya qızıllı Hacı adı verdilər. İndi Hacıның adı ilə həmin kəndi Qızıllı Hacı adlandırılır.

ALDƏDƏNİN QAZAN PLOVU

Deyəllər Gəncə tərəfdən Cavad xan adlı birisi Tovuz ərazisinə gəlir. Cavad xana xəbərleyirlər ki, deməzsənmi gümbəzin yanında bir seyid olur. Özü də möcüzəli. Cavad xan bu seyidnən maraqlanır. Üç nəfər adam göndərir ki, gedin seyidi buraya getirin. Həmin üç nəfər gəlir gümbəzin yanına. Seyidə deyirlər ki, səni Cavad xan çağırır. Mirəli (seyid) bunlara deyir ki, gedin Cavad xana deyin özü bura gəlsin. Həmin adamlar gəlib eləcə də deyirlər. Cavad xan açıqlanır, yenidən üç atlı göndərir ki, onu zorla getirin. Atlılar qışqırırlar ki, bayıra çıx. Mirəli çıxır. İş belə olanda gələn adamlar onu zorla əşiyə çıxarmaq istəyirlər. Mirəli əlindəki əsanı bərk yerə vurur. Yerdən ilan çıxır. Gələnlər ilanı görəndə qaçmaq istəyirlər. İlan bunların ikisini öldürür, biri isə qaçır, Cavad xana olan hadisəni xəbər verir. Cavad xan bərk açıqlanır. Qoşunu çəkib gümbəzi hər tərəfdən dövrəyə alır. Mirəli heç nə olmamış kimi çıxır bunların qa-

bağına. Cavad xana deyir:

- Əvvəlcə atdan düşsün qonağımsınız, sonra danışarıq.

Cavad xan öz-özünə təəcüblənir ki, bu kasıb seyid qoşuna nə yedirəcək. O, heç nə demir, oturlar. Mirəli bir balaca plov qazanı asır. Plov hazır olanda qoşunun bir tərəfinə düşüb paylayır. Qoşun görünür ki, plov ha paylanır, yenə qurtarmır. Cavad xan görünür ki, seyid möcüzəli. Cavad xan onun hikmətini bir də sınamaq üçün Mirəliyə yer vermək istəyir. Bir qucaq qarğı verir Mirəliyə ki, apar bu qarğıları bir günün içərisində mən dediyim yerlərə sanc. Hansı ki, Cavad xan aylaqla vaxt sərf olunması yerlər demişdi. Şah dağı, Əlviz, Murğuz.

Mirəli bir söz demir, qarğıları qoltuğına götürüb yola düşür. Eyni zamanda Cavad xan onun arxasında gizləncə adam göndərir. Həmin adamlar görürlər ki, Mirəli bir az getmişdi, birdən toz boğanağı qalxdı. Bu toz boğanağının içindən bir qatır çıxdı. O, qatırın belinə qalxdı, yox oldu. Səhər tezdən Mirəli Cavad xana deyir ki, qarğılar dediyiniz yerə düzülüb, yoxlaya bilərsiniz. Yoxlayıb görürlər ki, doğrudan da hər yerə qarğı düzülüb. Deyilənə görə Mirəli-Aldədədir.

NOVRUZ BAYRAMI

Novruz bir kasıb kişiydi. Hər bayramda təzə paltar geyərdi. Yumurtanı boyayardı, Şax bəzənərdi. Dedilər:

- A Novruz, niyə belə bəzənirsen?

Novruz dedi:

- Bu bayram ən əziz bayramdı. Lap belə bir toyuğum da olsa, satıb bəzənəcəm.

Novruzun sözü Allahtalaya xoş getdi. Ona nəşib bu bayramın adı Novruz bayramıdır.

QARININ BORCU

Deyir Qarının bir sürü oğlağı varıydı. İl gümrəh gəlibmiş. Bayramdan sonra göbək dombalan çıxıbmiş. Hər yan gömgöy imiş. Qarı oğlaqları buraxır göy ota. Deyir:

- Mart gözünə barmağım,

Dərd gözünə barmağım.

Yaza çıxdı, oğlağım.

Mart bunu eşidir. Yazdan on gün borc alır. Bir tufan, bir çalpo

ələyir gəl görəsən. Qarının oğlaqları qırılır.

On gün sonra hava açılır. Qarı otların üstündə çəhlim çəkir. Özü-nə deyir:

- Otlə gözüm, otlə!

QURD ZÖHRƏ

Keçmiş zamanlarda Samux rayonunun Alnəyt kəndində Zöhrə adlı bir qadın varmış. Bu qadın bir gün evinin bütün işlərini görüb, sonra gecənin qaralıqlaşdığı bir vaxtda rahatlanmaq üçün çimmək istəyir, ancaq o, çimərkən çöldə çimir. Çimib qurtardıqdan sonra o paltarını geyinmək istərkən, göyden ilahi qüvvə vasitəsilə ona canavar dərisindən paltar geydirilir. Bu vaxt Zöhrə canavar sifətinə düşərək, meşəyə, sohralara üz qoyur. Səhər açılarda isə Zöhrə evinə qayıdır, öz paltarını geyinib, canavar paltarını gizlədir. Bir belə, beş belə hər axşam canavar paltarını Zöhrə geyinib kəndlərə gedir. Qoyun, keçi, başqa heyvanları yeyir. Deyilənə görə, Zöhrə canavar sifətində Ağdaşa gedib orada bir ağ atı yoldaşları ilə parçalayarkən Zöhrəyə atın yaralı yeri düşür. Bu vaxt Zöhrə onu yemək istəməyib küsür. Bunu gören yoldaşları onu boğurlar, üst dodağına diş batırırlar.

Səhər yenicə evə gəlib libasını dəyişən Zöhrəyə əri göz qoyur, onun yarasını görür, ancaq bildürmir. Sonra arvadının bütün hərəkətini izləyir. Görür ki, arvadı gecə canavar, gündüz isə adam olur.

Bir gün Zöhrə çörək bişirmək üçün ertədən un ələyir sonra ailəsinə yuxuya verib yenə canavar olur. Əri onun paltarını soyunub pərdənin içinə gizlətdiyini görür. Zöhrə təndir qızdıran vaxt o, həmin canavar paltarını təndirə tullayır.

Bu vaxt Zöhrə bərk qışqırır. Sonra bu hiylənin sirrini ərinə açır. O gündən bu hərəkətlərdən əl çəkən Zöhrəni Qurd Zöhrə deyə çağırırlarmış.

SONA BULAĞI

Dağın yaxınlığında bir bulaq var idi. Bu bulaq olduqca sirli bir bulaq idi. Deyilənlərə görə burada kiçik bir kənd var imiş. Kəndin yuxarı hissəsində bütün evlərdən seçilən, olduqca yaraşlıq bir ev var idi. Bu evdə beş ailə yaşayırdı. Ailənin başçısı Qüdrət kişi idi. Qüdrət kişinin oğlanlarından ikisi ölmüşdü. Gecələr səhərə kimi nə

Qüdrətin, nə də Pərinin gözünə yuxu getmirdi. İki oğul dərdi onları yuxu üzünə həsrət qoymuş, qədlərini əymişdi. Sona isə körpə olduğu üçün heç nə anlamırdı.

Axır ki, gənc oğlanlarının dözülməz dərdi Pəri xalanı dünyadan köçməyə məcbur etdi. Onu öz vəsiyyəti ilə kəndin baş tərəfində «Yumru qaya» adını almış yerdə dəfn etdilər. Ağır dərd, arvadsız ev, baxımsız Qüdrət kişiye Sonaya baxmaq dözülməz dərd idi. Sonaya baxmaq ucundan ikinci dəfə evlənməli olur. Bu arvadın adı Nərgiz idi. Nərgiz Sonaya ana yox, belə gəlmişdi. O gəlmişdi ilk gündən qızı döyməyə, söyməyə başlayır. Öz atasının qazandığı çörəyi də ona çox görürdü. Qüdrət kişi qızının gündən-günə saralıb-solduğunu görür, onun səbəbini anlaya bilmirdi.

Bütün bu əziyyətlərə baxmayaraq o böyüdü, yaşa doldu. «Yetim böyüdü, pislik edənə qaldı» deyiblər. Sona böyüdükcə anasının yoxluğunu lap aydınca dərk edirdi. O, anası üçün ağlayar-ağlayar, anasının öz əlləri ilə əkdirdi əzgil ağacına pənah götürər, dərdini ona söyləyər, anasının iyini ondan alırdı. O həmişə vaxt tapan kimi özünü ağacın dibinə verər, onun gövdəsini qucaqlayar, ağlayardı. Elə bil ağac da onu qəlbən duyur, onun halına acıyardı. Hər dəfə Sona qollarını ağaca dolayanda ağac bütün başını yerə əyir, uclarından su ələyirdi. Bir gün ağacın hərəkətini gören Nərgiz bu hadisədən qorxdu, qıza ağacın dibinə getməyi qadağan etdi. Bu tapşırıqdan az sonra Sona yenə də yeganə ümidgahının dibinə hərənlər. Bunu Nərgiz görür, ona açıqlanır, hətta ona söyüş də söyür. Bundan bərk sarsılan Sona ayaqyalın, başı açıq barını aşır, özünü anasının qəbrinin üstünə yetirir. O orada ah-nalə çəkə-çəkə ağlayır. Nə onu ovunduran tapılır, nə dərdinə şərik çıxan. Onun ciyəri od tutub yanmağa başlayır. Susu deyə ah-nalə çəkir. O susuzluqdan göz yaşlarını yalamağa başlayır. O var qüvvəsini toplayıb «İlahi yandım mənə su» deyə bilir. Birdən qəfil onun üzünə sıçrayan su dənələri onu diksindirir. Onun ayağının altından su vurub göyə qalxır.

Qız sudan acgözlüklə içməyə başlayır. O sudan içdikcə ayaqdan başa daş olur. Onun ağır hissəsindən su axır. Kənd camaatı həmin sudan kəndin qəbiristanlığının hər tərəfinə çəkirlər.

Su oraları cənnətə döndərir.

Həmin bulağın adı nakam gəncin adı ilə «Sona bulağı» adlanır.

Belə nağul edirlər ki, bir şenlikdə adamlar çox yaxşı yaşayırmışlar. Həmişə deyif-güllüf, günlerini kef-damaxla başa vururlarmış. Nə fikir varmı, nə də keflərini pozurmuşlar. Hamı bir-birinin əlindən tutuf harayına yetərmiş. Bu iş şeytanları çox narahat etməyə başlayır.

Günlərin bir günü şeytanlar bir yerə toflaşır. Onların böyüyü qavağa çıxıf ajıxlı-ajıxlı deyir:

-Gör nə günə qalmıx ki, filan kənddə toy-bayramdı. Hamı sevinir, deyir, güdür. Nə dalaşan var, nə savaşan. Amma siz şeytanlar isə işsiz-güzsüz gezirsiniz. İndiyə qədər bir tədbir tökməmişsiniz. Bunun axırı haraya gedif çıxajax?! Başqa şenliklər də onlara baxıf clə edəcəylər. Onda görüm hansınızın güjü çatajax ki, dava-dalaş yaradasınız, adamları bir-birinə vuruşdurasınız.

Şeytanların lap arxasında bir total şeytan dayanmışdı. Fağır-fağır bir küncdə dayanıf baş şeytana qulax asırmış. Sən demə, həmin şenliyə də elə bu şeytanın özü təhkim olunmuşdu. Söhbət bu yerə çatanda total şeytan yavaşca aradan sivişif çıxır. Birbaşə özünü həmin şenliyə salır. Görür ki, bir arvad dananı inəyin yanında mıxçaya bağılyıf süd sağır. Şeytan arvadın xəvəri olmadan dananı mıxçadan açır. Dana özünü salır inəyə, başlayır əmməyə. Arvadın əlindəki sərnici də yerə salıf südü dağıdır. Bu hində arvadın kişisi çölə çıxır. Baxır ki, süd sərnici aşıf, dana da ki, inəyi əmir. Özünü salır arvadın üstə ki, korsan, görmürsən dana inəyi əmir? Di arvada bir-iki çırpır.

Şenlikdə hamı bir-birinə qohum imiş. Özü də bir-birinə yaxın-yaxın öy tikdirmişlər. Səsə arvadın qohumları tökülüşür. "Sən bizim adamımızı niyə döyüfsən" deyə, düşürlər kişinin üstünə. Bu tərəfdən də kişinin qohumları axışır. Bir dava başlayır ki, gəl görəsən. Şeytan gəldiyi kimi də onları dava-dalaşda qoyuf aradan sivişir, düz özünü yetirir şeytanlar olan yerə. Gəlif yenə bir künsdəyə dayanır. Şenliyin dava-dalaşı ondan qavax gəlib şeytanlara yetişir. Baş şeytan deyir:

-Görün, yenijə o şenlikdən danışırdıq ki, belə əmin-amanlıxdır, aradan bir az keşməyiv dava-dalaş qalxıb. Əhsən bunu edənə. Yəqin bu iş total şeytanın işi ola bilər.

Total şeytan sakit-sakit qavağa çıxıf deyir:

-Mən heş zad cləməmişəm. Eləjə birəcə mıxça çıxartmışam.

Deyir bir kişi Həcc ziyarətinə gedirmiş. Şər qarışır, gecələmək üçün bir evin qapısını döyür:

-Ay ev yiyəsi, Allah qonağı istəməzsənmi?

Qapıya bir qadın çıxır:

-Allaha da qurban olum, qonağına da. Gəl, xoş gəlibsən.

Kişi içəri girir. Sakitcə bir tərəfdə əyləşir. Görür budur ha arvad göydən bir qara daş asıb. Uşaqların hamısı gözünü zilləyib həməən daşa. Tez-tez də soruşurlar:

-Ana, yemək bişədi, bəs nə vaxt bişəcək?

Arvad hər dəfə eyni cavabı verir:

-Daş hədiyyə dönəndə.

Uşaqlar daşın hədiyyə dönməsinə gözləyə-gözləyə mürgüləyirlər. Bunlar yatandan sonra kişi dözə bilməyib xəbər alır:

-Ay bacı, bir məni bu sirdən agah clə... O daşı niyə göydən asıbsan?

Arvad cavabında qayıdır:

-Qardaş, Allahdan gizli deyil, səndən nə gizli. Evdə heç nə yoxdu. Uşaqların başını yozmaq üçün o daşı göydən asmışam.

Kişi heç nə deməyib çölə çıxır. Yol xərci üçün götürdüüyü pulların yarısını xəlvətcə bacadan içəri tullayır. Arvad pulları götürüb gedir bazara. Hər şey alıb getirir, uşaqların qarnını doydurur, qonağı da layiqincə yola salır. Kişi başlayır yol getməyə. Yolda qulağına səda gəlir:

-Ey Allahın bəndəsi! Sənin ziyarətin artıq qəbul olunub. Daha həccə getməyin artıqdı...

QOY SU NƏYİN ÜSTÜNDƏN AXIR AXSIN

Nişanlı oğlan dostuynan ova çıxır. Ovun şirin vaxtı tanımadıqları yad bir oğlan da bunlara qoşulur. Bir quşa həmin oğlan da, nişanlı oğlan da güllə atır. O deyir mən vurdum, bu deyir mən.

Nişanlı oğlanı şeytan yoldan çıxardır. Hikkəsindən oğlanı gülləyən vurur. Təzə gələn oğlan o saat canını tapşırır. Nişanlı oğlanın yadına düşür ki, adam öldürən birəcə cəzası var: asılmaq.

İstəyir özünü vursun. Dostu deyir:

-Get çayın ağzını o tərəfə kəs!

Çayın ağzını dəyişib ortasından çala qazırlar. Meyidi basdırıb çayı köhnə axarına bağlayırlar. Sonra kor-peşman evə qayıdırlar. Yolda nişanlı oğlan öz-özünə fikirləşir: "Toy ələyim, eləməyim? Birdən işin üstü açıldı? Bəs təzə gəlin?" O, çox götür-qoydan sonra toy eləməyə qərar verir. Amma dostunu toya çağırır. Dostu anasından soruşur ki, mənə toya dəvət ələyiblərimi? Anası deyir: yox.

Oğlan gəlir toya. Görür məclisin başında əl suyu verilir.

Bu da bir aftafa-ləyən götürüb ayaq tərəfdən əl suyu verir. Bəy gəlib buna bir şillə çəkir:

-De görüm, nə səbəbə mənim toyumda el adətini pozursan?

Oğlan su verməyini dayandırır deyir:

-Qoy su nəyin üstündən axır axsın...

Bəy dostunu bağrına basır.

PADŞAHLA DİLƏNÇİ

Günlərin bir günü padşah vəzirinə deyir ki, get mənə elə bir dövlətli gətir ki, varda, dövlətdə mənə çatan olsun.

Vəzir deyir:

-Şah sağ olsun, mən sənə özün kimi dövlətlini hardan tapım? Sənin altında qızıldan taxtın, başında qızıldan tacın var.

Şah deyir: - Mən bilmirəm, get mənə var-dövləti mənim qədər olan adam gətir.

Vəzir nələc qalib bikiş halda yola çıxanda görür ki, küçədə bir dilənçi oturub.

Dilənçi vəzirdən soruşur:

-Vəzir niyə belə bikiş gədirsən?

Vəzir deyir:

-Şah mənə deyir ki, get elə bir adam gətir ki, var-dövləti mənim qədər olsun.

Dilənçi bildirir ki, gəl sən mənə şahın yanına apar, mən onun qədər dövlətliyəm.

Vəzir deyir:

-A kişi, mən səni hara aparım?

Nəhayət axırda vəzirin əlacı kəsilir, dilənçini götürüb şahın qapısına gəlir.

Vəzir deyir:

-Şah sağ olsun, bu dilənçi deyir ki, mən var-dövlətdə onunla bə-

rabərəm.

Şah qəzəblənir, deyir ki, get dilənçiliyini elə, səndə harda idi o qədər var ki, mənə çatasan.

Dilənçi deyir:

-Şah sağ olsun, nə olsun ki, sənin altında qızıl taxtın, başında qızıl tacın var. Öləndə səni də ağa bükəcəklər mənə də. Yamana yaman səni ağa bükərlər, mənə bezə. Sənin bütün var-dövlətin hamısı bu dünyada qalandır.

GEC GƏLMİŞƏM

Bir cavan oğlan bir kişi ilə çox maraqlanırdı. Nə vaxt yolnan gedirdisə həmin kişini divarın dibində oturub dilənən görürdü. Kişi həmişə deyirdi: «Allahın yolunda pay verin, mən bu yola gec gəlmişəm».

Oğlan kişini çox izləyir.

Bir gün həmin kişini, dalınca düşür. Kişi evinə çatanda oğlan ona deyir:

-Ay əmi, mənim qalmağa yerim yoxdu, mənə bir gecəliyə Allah qonağı saxla.

Kişi cavab verir ki, Allaha da qurban olum, qonağına da, gəl evə.

Oğlan məhləyə girəndə bir cah-cələl görür ki, lap mat-məəttəl qalır.

Oğlanın qabağına süfrə sahlırlar, yemək gətirirlər. Yeməyə başlayan da oğlan deyir ki, əmi, səndən bir söz xəbər alacam, ancaq düzünü de.

Kişi deyir ki, oğlum, sən çörəyini ye, mən sözüne cavabı sonra verəcəm.

Çörəyi yeyəndən sonra oğlan deyir ki, əmi, mən səni hər gün təzəndə divar dibində dilənən görürəm. Sən dilənə-dilənə həmişə deyirsən ki, mən bu yola gec gəlmişəm. Bu sözün mə'nasını bilmək istəyirəm.

Kişi cavab verir ki, dilənmək pullu peşədi, ancaq mən gec bilmmişəm.

ARVADIN SÖZÜNƏ GAH BAX, GAH DA BAXMA

Günlərin bir günü kəndin mö'təbər hacılarından biri sayılan Hacı Mürsəl, arvadı ilə birlikdə kirkəsigilə qonaq gəlir. Ev sahibi onları çox yaxşı qarşılayır. Yeyib-içirlər. Ordan, burdan söhbət edo-ədə söz gəlib var-dövlət üstündə dayanır. O vaxtı da adamlar var-dövləti, mal-qarası ilə tanınardı. Ev yiyəsi arvadına deyir:

-Ay arvad, mal-dövlət demişkən, bizim güzdə otuz doqquz qoyu-

numuz var, yoxsa qırx doqquz?

Arvad ərinə deyir:

-Ay kişi, sən nə danışırsan, əlbəttə ki, qırx doqquz.

Kişi deyir:

-Yox, ay arvad mən biləni otuz doqquzdu.

Bu qayda ilə ər deyir belə, arvad deyir yox belə.

Qonaq görür belə getse, bunlar çox sözləşəcək, onları sakitləşdirib deyir.

- Ay kişi, nə olub, bir az səbrin olsun, səhər durub sayarsan.

Kişi deyir:

- Yox, kişinin sözü bir olar. Mən yaxşı bilərəm ki, bizim qoyun otuz doqquzdu.

Qonaqlar yeyib içəndən sonra durub evlərinə gedirlər. Yolda kişi arvadına deyir ki, ay arvad, gəlsənə qayıdıb güzdəki qoyunları sayaq. Əgər qırx doqquz olsa onunu götürərik. Onlar geri qayıdıb qoyunları sayırlar. Görürlər ki, qırx doqquz qoyun var. Qoyunlardan onunu seçib evə götürürlər.

Səhər açılır, kişi təzədən durub qoyunları sayır. Görür ki, otuz doqquz qoyun var. Evə gəlib arvadı deyir:

- Ay arvad, axşam mən deyirəm qoyun otuz doqquzdu, sən deyirsən qırx doqquz. Kişinin sözü bir olar. Dedim belədi, qurtardı, getdi. Qonaqların yanında mənə biabır elədin.

Arvad doğrudan da çox təəccüblənir. Aradan bir müddət keçir. Kirvələri onları qonaq çağırır. Qonaqlar gələndə kimi kişi qoyunlardan birini kəsir. Evlərinə gedəndə də qoyunun bir hissəsini onlara pay verir. Bu qayda ilə onlar hər gələndə kişi durub qoyunun birini kəsir. Yeyib-içəndə hər dəfə ev sahibi qonaqlara deyir:

-Ay kirvə, yaxşı yeyin, için. Elə bilin öz malınızdı.

Bəli, nəhayət, axırıncı qoyun kəsiləndə kişi özünü saxlaya bilməyib gülməkdən uğunur. Süfrə açılır, kabab şişləri ortalığa gəlir. Ev sahibi badə qaldırır, gah kirvənin sağlığına, gah da yedikləri qoyunun «kəlləsi»nin sağlığına.

Qonaq deyir:

Kəllənin sağlığına belə nitq söyləyərlər? Başa sal görək bu nə əhvalatdı?

Ev sahibi qonağa deyir:

-Yadımdan çıxmamış olar, o vaxt qoyunun otuz doqquz, ya qırx doqquz olduğu üstündə bərk mübahisə etdiniz. Sizin mübahisəyə

son qoymaq üçün, geri qayıdıb güzdəki qoyunları saydıq. Gördük ki, qırx doqquzdu. On dənəsini sayıb gətirdik. Sən belə bir söz dedin: «Kişinin sözü bir olar». İndi onda görək bizi ya bağışlayasan, ya da öz qoyunlarımızdan onunu ayırıb sizə verək.

Qonaq deyir:

- Əşi, sən nə danışırsan? Bu nə sözdü? Halal xoşunuz olsun. Biz ki, kəsilən qoyunların hamısını sizinlə birgə yemişik.

Sonra qonaq üzünü arvadına tutub deyir:

-Arvad, ataların bir yaxşı məsəli var. «Arvadın sözüne gah bax, gah da baxma».

VI. NAĞILLAR

YAZIYA POZU YOXDU

Bir gün Şah Abbas dərviş livasında Vəzir Allahverdi xannan öz ölkəsini görməyə çıxmışdı. İkisi də belə şərtdeşillər ki, gecləməyə hansı kəndə getsələr, sifte gördükləri adamın öyündə qonax qalsınar. Şər qarışır, bunlar elə şört qoyduqları kimi də eliyillər. Baxıllar ki, öyündə axşamladıqları kişi yaman kasıfıdı, öydə tişə dəyəsi heş nə yoxdu. Bir tərəfdə də arvad ağrı çəkir, kişi yazıx xəjələtinnən bilmir neyləsin. Öy də daracax. Belə yerdə qalmağı Şah Abbas özünə ar bilir. Xəlvətçənə vəzirinə qandırır ki, gəl çıxıf başqa yere gedək, nə çoxdu öy. Vəzir Allahverdi xan deyir:

-Padşah sağ olsun, sözüümüz sözdü. Elə burada gecləyibək.

Yatmax vaxdı gəlif çatır. Öy dar olduğuna görə şahnan vəzirə qapının ağzında yer salırlar. Hamı yatır, qonaxların yuxusu orşə çəkilir. Şahnan vəzir nə görmüşdü belə yerdə yatmağı? Gejənin bir əyyamında arvad bir oğlan doğur. Aradan bir az keçmiş Şah oğlu Şah Abbasnan Vəzir Allahverdi xan görüllər ödu ha, bunların üstünnən bir adam addıyıf çölə çıxdı. Şah Abbas üzünü vəzirə tutuf soruşur:

-Vəzir, mənə bu sirdən agah elə görüm, gejenin bu vaxtı bizim üstümüzdən yarıf keçən kim idi?

Vəzir bir-az fikirləşənnən sonra deyir:

-Şah sağ olsun, bu adam yazı yazandı.

Şah oğlu Şah Abbas bir də sual eliyir:

-Vəzir, tez ol mənə də görüm, indi yazı yazan nə yazdı?

Vəzir də cavabında qaydır:

-Qivleyi-aləm sağ olsun, yazı yazan sənin qızını bax indi anadan olan oğlan uşağına yazdı.

Şah qəzəflənir:

-Başına atmı topif, vəzir, mənəim qızım hara, bura hara? Mən belə yere qızını verərəm? O yazını pozmax mana borc olsun!

Nəysə, geje keçir, savax üzünüze xəyırıxnan açılısın, savax açılır.

Şah oğlu Şah Abbas yerindən qalxan kimi öy yiyəsini yanına çağırır:

-Qardaş, Allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlin, neçə ildi öylad üzünə həsrətəm. bir parça uşaxdan ötori tüşmüşəm çöllərə. Öyo-çşiyə də yığışa bilmirəm. Görürəm sənin də uşağın çoxdu, eytiyaş-

diğın da başınnan aşır. Gəlsənə bu axşam anadan olan uşağımı mənə satasan. Uşağı tərəzinin bir gözünə qoyum, qızılı da bir gözünə. Sana o uşax ağırığında qızıl verim.

Öy yiyəsi deyir ki, qoy bir arvad-uşaxnan məsləhətdəşim. Görüm onlar nə deyillər? Kişi gəlif əhvalatı arvadına söyləyir. Deyir ki, ay arvad, bir uşax nə olan şeydi, gəl qızılınan dəyişək, kasıfçılığın daşını atax. Ta nolasıdı, Allah yoxsulluğun üzünü qara eləsin. Arvad da uşağı verməyə razı olur. Şah oğlu Şah Abbas uşax ağırığında qızılı verif uşağı alır. Qundağı qoyur vəzirin qucağına. Bir xeylax gedənnən sonra Şah Abbas vəzirə deyir:

-Vəzir, sən deyirdin yazıya pozu yoxdu? İndi mən bu uşağı elə hündür qayadan atajam heş tikəsi də ələ gəlməsin.

Şah oğlu Şah Abbasnan Vəzir Allahverdi xan gəzə-gəzə gəlif bir hündür qayanın başına çıxırlar. Şah uşağı vəzirin qucağınnan alıf uçurumun divinə atır. Cəbrayıl Əleyhissəlam uşağı göydəje tutur, qoymur yere düşməyə. Uşağı aparıf qayanın divinə qoyur, Allahdan olan kimi bu qayalığın böyründə də bir ceyranın balası ölmüşdü. Ceyranın nalası dağı-daşı lərzəyə gətirirdi. Həmin bu ceyran yoruluf əldən tüşəndə qayanın divində yatmax istiyir. Yaxınnaşanda görür ki, qayanın divində bir uşax var. Ceyran çağanın lap böyründəje uzanıf yatır. Neçə günnən bəri aj olan uşax başdıyır ceyranı əmməyə. Ceyran mehrini salır uşağa. Hər gün çəmənnikdə otduyannan sonra gəlif uşağı əmizdirir. Gün keçir, ay dolanır, ceyran uşağı öz balası kimi bəsdiyir.

Günnərin bir günündə Şah Abbasın uşağı satın aldığı məmləkətdən bir oyçu oya çıxır. Nə qəder gəzif dolanırsa, güzənnə bir dənə də oy tüşmür. Yornuxlax oyçunu əldən salır. Oyçu bir təpənin başında oturur ki, bir az yornuğunu alsın. Birdən oturuğu qayanın divində bir ceyran görür. Bu oyçu çox sərrast atırmış. Amma ceyranı neçə dəfə nişan alırsa, hər dəfə gülləsi boşa çıxır. Oyçu bu işə laf məhət-təl qalır. Öz-özünə deyir ki, mən bu ceyrannan əl çəkən döyüləm. Görüm munun canında nə tilsim var, bu hara gedir, harda yatır? Oyçu axşama kimi ceyranı pusur. Görür ceyran axşama kimi otdadı, doydu, üst tərəfdəki qayanın altınnan çıxan bulaxdan su içdi. Sonra yavaş-yavaş dağın etəyinə tərəf gəldi. Ceyran dağın etəyindəki qayanın divində yatan kimi bir uşax ceyranı əmməyə başdıyır. Oyçu öz-özünə deyir, ayə, bu biyavannıxda uşax hardandı? Ceyran bu uşağı hardan tapıf? Oyçu bir az da gözdüyür, uşax əmif doyanann sonra

ceyranı qovalayıf uşağı qucağına alır. Qayıdır kəndə. Kənddə nə qəder körpə uşaxlı analar varıydısa, oyçu uşağı onların hamısını yanına aparır. Nə illah eliyirlərsə, uşax buların heç birinin döşünü götürmür. Birdən oçunun yadına düşür ki, bizim kəndin yuxarı başında bir arvad var, onun da uşağı olmuşdu. Aparım görün bəlkə onun döşünü götürdü. Sən demə həmin arvad uşağın öz anasıymış. Uşax anasının iysini alan kimi başdıyır əmməyə. Ay ötür, il dolanır, uşax böyüyüf on altı yaşına çatır.

Bir gün Şah Abbas genə vəziriyənə burdan keçirmiş. Yolun qırağında bir dəstə uşax dayanmış. Bir də baxıllar ki, bu uşaxlar arasında bir oğlan var, iki göz istiyir tamaşa elesin. Şahın gözü bu uşağa sataşan kimi Vəzir Allahverdi xannan soruşur:

-Vəzir, öyrən gör bu kimin oğludu?

Vəzir də cavabında qayıdır ki, şah sağ olsun, bu sənin qayadan atdığı uşaxdı. Görürsənmi ölmüyüf, yazıya pozu yoxdur.

Şah yenə deyir:

-Nə danışırsan, vəzir, dəli olufsan, nədi? Nəteri yanı yazıya pozu yoxdu? İndi gözünün qavağında mənə o yazını pozum, sən də bax!

Şah oğlanı yanına çağırır deyir:

-Bala, sana bir namə yazıf versəm, onu mənə sarayına çatdırıb bəlişsənmi?

Uşaq o saat dillənir ki, niyə çatdırmıram, çatdıraram. Şah Abbas o saat Qara Vəzire bir namə yazır ki, vəzir, bu oğlan yanına çatan kimi boynunu vurdurarsan. Uşax yazıx da beysavadıydı. Nə bilsin məktuba nə yazılıf? Şah Abbasın naməsini civinə qoyuf yola başdıyır.

Günə bir mənzil, gecəni gündüzə qatıf, yolun damarını qırıp şahın sarayına çatır. Sarayın yaxınlığında böyük bir bağ vardı. Oğlan bərk yorulduğuna görə bir ağacın kölgösündə yıxılıf yatır.

İndi sizə kimnən xəvər verim, şahın qızınan. Şah qızı qırx incəbel qızınan seyrə çıxmışdı. Qayıdanbaş yolu həməən bağdan düşür. Bağda giren kimi görür ağacın altında bir oğlan yatıf, bir oğlan yatıf, valahi yemə-ışmə, munun gül camalına tamaşa ilə. Baxdıqca adamın ağılı aparır. Qız nə illah eliyir, oğlanı oyada bilmir. Birdən qızın gözü oğlanın civinə sataşır. Qız naməni çıxardıf oxuyan kimi atasının niyyətindən halı olur. Tez vəzirə şahın adınan başqa bir məktub yazır. Yazır ki, bu oğlan ora çatan kimi toy eliyif qızımı ona verər-sən. Qız məktubu oğlanın civinə qoyuf gedir. Oğlan yuxudan ayılan kimi özünü yetirir saraya, məktubu Qara vəzirə verir. Qara vəzir də

toy eliyif padşahın qızını verir bu oğlana.

Gün o gün olur ki, Şah Abbasın səfərdən qayıtmaq vaxtı çatır. Qız oğlanı örgədir ki, atamın atını minif onu qarşılamağa gedərsən. Atamın yanına çatan kimi ədəblə salam ver, amma dayanma, atının başını çöyürüf dala qayıt. Şah Abbas vəzirdən soruşur:

-Vəzir, mənə agah ilə görüm bu kimdi? Nə cür'ətnən mənəmin atını minif?

Vəzir deyir:

-Şah sağ olsun, bu sənin kürəkənindi. Görürsənmi yazıya pozu yoxdu!

Şah öz-özünə fikirləşdi: "Mən heç vaxt qoymaram bir narıçı oğlu mənəmin qızımı ala". Şah oğlanı öldürməyə bəhanə axtarırdı. Bir gün şah öz yeznəsini yanına çağırtdırıb dedi: "Sənə üç sual verəcəyəm, əgər onu tapsan səni həm öz əvəzimə şah seçəcəyəm, həm də mənəmin qızım sənə halal olsun. Əgər tapa bilməsən sənin boynunu vurduracağam".

Oğlan kor-peşman evə qayıdır. Qız oğlanı bikiş görüb soruşur: "Sənə nə olubdur ki, belə bikişsən?" Oğlan əhvalatı qıza danışıf.

Şah Abbas bu məsələni təklidə yox, bir çox adamların qarşısında görmək istiyir. O, vəzirinə əmr edir ki, bütün adamları sarayın yanına toplayır. Şah bir hündür yerə çıxıb üzünü adamlara tutub: "Camahat, mən bu yeznəmə 3 sual verəcəyəm, əgər bu suallara düzgün cavab versə, onu öz əvəzimə şah qoyacağam. Əgər tapa bilməsə, onun boynunu vurduracağam". O, adamların qarşısında bir ağzi bağlı qab getirdir, ondan bir az o tərəfə başqa bir qab getirdir, deyir:

- "Bu qabların hərəsinin içərisində bir daş var. Bunlardan biri qırmızı, o biri isə qara daşdı. Əgər qırmızı daşı çıxarsan, sənin boynunu vurduracağam". Oğlan bir az fikirləşir. Birdən onun ağına gəlir ki, şah qabların ikisinə də qırmızı daş qoyar. O, qablara yaxınlaşır, əlini qabın birinin içinə salıb daşın birin çıxarır. O, daşı çıxaran kimi nə qəder qolunun gücü var, daşı atır. Adamlar nə qəder axtarırlarsa da, tapa bilmirlər. Şah hirsənib deyir: "Camahat, bu daşı çıxaran kimi görüb qırmızı daşdı, ona görə də tullayıb". Oğlan üzünə adamlara tutub deyir: "Əgər mən qırmızı daşı tullamışamsa, o biri qabın içərisindəki qara daşdı. Onlar qabı açıb baxıb görürlər ki, qabın içərisindəki daş qırmızı daşdı. Oğlan üzünü adamlara tutub deyir: "Deməli, mən atdığım daş qara daş imiş". Birinci sualı oğlan tapır. Şah ikinci

sual üçün iki alma götürür. Almalar bir boyda, bir rəngdə, bir ağırlıqda idi. Şah üzünü oğlana çevirib: “Oğlan, de görüm bu almanın hansı keçən ildən dərilib, hansı bu il dərilib?” Oğlan bir az fikirləşir. O, şaha deyir: “Şah, əmr edin iki qabda su götürsünlər”. Şah adamlarının üzünə baxan kimi suyu hazır edirlər. Oğlan almanın birini bir qaba, o birisini başqa qaba qoyur. Oğlan görür ki, qabların birinin içindəki alma suyun dibinə batdı. O biri alma isə suyun üzündə qaldı.

Oğlan üzünü şaha tutub: “Şah sağ olsun, keçən il dərilən suyun üzündə qaldı. Deməli, alma bir il qaldığı üçün suyunu itirmişdi. O biri alma bu il dərilib, ona görə də suyun dibinə batdı. Deməli, o alma isə hələ suyunu itirməyib”.

Şah Abbasın üçüncü sualı lap çətin idi. O, qırx adam götürdü. Bunların iyirmisi qız, iyirmisi isə oğlan idi. Şah Abbas üzünü oğlana tutub: “Oğlan bu cavanların yarısı oğlandır, yarısı qız, sən tapa bilərənməni bunların hansıları oğlan, hansıları qızdır?” Oğlan cavanlara baxır, görür ki, bunların hamısı bir boyda bir buxunda, bir formada – hamısının paltarı eynidir. Oğlan üzünü Şaha tutub deyir: «Şah sağ olsun, icazə verin bu sualı bir həftə fikirləşim, sonra cavab verərəm”. Şah əvvəlcə razı olmaq istəmir. Şahın adamları şaha deyir ki, icazə ver, gedib fikirləşsin. Sənin əyalın sənə “əhsən” deyəcək. Şah razı olur. Oğlan evə gəlir. Qız görür ki, oğlan çox qəmginidir. Oğlanın qabağına çıxıb soruşur: “Sənə nə olubdur ki, belə qəmginənsən?” Oğlan əhvalatı qıza danışır.

Şahın qızı çox tədbirli, ağıllı bir qız idi. O bir az fikirləşir. Axşam olur. Onlar yatırlar. Səhər açılır. Qız sevincək oğlanın yanına gəlib deyir. Mən o sualın cavabını tapmışam. Oğlan da sevinir. Qız oğlana dedi: “Sən bir qab su qızdırarsan. Çünki oğlanların canı qızlarınkindən bərk olur. Bu suyu onların əlinə vurarsan. Hansı əlini çəksə bil ki, o qızdır. Əlini çəkməyə, deməli, o, oğlandır”.

Nəhayət, bir həftə keçir, yenidən bütün ölkənin adamları sarayın yanına yığılırlar. Şah Abbas əmr edir ki 40 cavan gəlsin. Onlar gəlib adamların qarşısında dayanırlar. Adamlar bu cavanlara nə qədər baxırlarsa, bunların hansının qız, hansının oğlan olduğunu seçə bilmirlər.

Şah əmr edir ki, oğlanı götürsünlər. Oğlan gəlir. Şaha üzünü tutub: “Şah sağ olsun, mənə bir qab isti su götür” – deyir. Şah əmr edir, bir qab isti su götürürlər.

Oğlan bu 40 cavanın hamısının əlini sıra ilə suya vurur. Hansı

əlini sudan tez çəkirse bir tərəfə, hansı əlini sudan gec çəkirse onu başqa bir tərəfə düzür. Oğlan baxır görür ki, bu cavanların 20-si bir tərəfə, 20 – si də bir tərəfdə durub.

Oğlan üzünü şaha tutub deyir: “Şah sağ olsun, bu sırada duran 20 nəfər cavanlar qızdır. O biri cərgədə duranlar isə oğlandırlar. Oraya toplanan bütün adamlar oğlana “əhsən” deyirlər. Oğlan üzünü şaha tutub deyir: “Şah mən səndən heç nə istəmirəm. Ancaq mənə icazə ver bu torpaqda səssiz, küysüz yaşayım”. Şah bir söz demədən çıxıb gedir.

O gündən sonra şahın qızı ilə naxırının oğlu ömürlərinin sonuna qədər dərdsiz, qəmsiz yaşayırlar.

YOLÇUYLA ÜÇ HEYVAN

Günlərin bir günündə bir kişi Reydən çıxıb Misir ölkəsinə gedirmiş. Yolda bir kişiylə rast gəlir. Salam-ələyk edir. Kişi onun salamını alandan sonra soruşur:

-A kişi, hara gedirsən?

Kişi deyir:

-Misirə gedirəm, ağrın alım, iş görəəm.

Yolçu deyir:

-A kişi, mənim də yolum Misir tərəfədi. Elə yaxşı oldu. Bir yerdə gedərik. Yolumuz da qısalar.

Kişi dedi:

-Onda düş atdan bir az dincimizi ala. Mən piyadayam. Gün çıxandan da yol gəlirəm.

Ath dedi:

-Gəl yolumuzdan qalmayaq. Mən neçə gündü atla gəlirəm. Sən yorulubsan, min atma, mən də bir az piyada gedərəm.

Kişi razılaşdı. Yolçu atdan düşüb atını kişiylə verdi. Kişi də tez ata mindi. Başladılar yollarına davam etməyə. Bir az getmişdilər ki, Rey tərəfdən gələn gördü atını verdiyi kişi sür'ətini artırır. Dedi:

-A kişi, bir az yavaş sür, dalınca çata bilmirəm.

Kişi dedi:

-Eylə eləməz. Sən yavaş-yavaş gəl, mən səni qabaqdakı kəndlərin birində gözləyəyəm. Yavaş getməyə öyrəşməmişəm.

Bunu deyib ata bir qamçı vurdu. Yolçu gördü bunun fikri özgədir, dalınca qışqırdı:

-A kişi, insafın olsun, heç olmasa atın tərindəki xurcunda dörd çörək var, ikisi sənin, ikisini yerə tulla, götürüm. Acından ölərəm.

Atlı dedi:

-Əyə, başına atını təpib, nə çörək? Özümün bəyəm ağzım yoxdu? Mənə at lazım idi, Allah yetirdi.

Bunu deyib ata möhkəm bir qamçı ilişdirdi. Tozu dumana döndü.

Göz qırpımında gözədən uzaqlaşdı. Yolçu başına-gözünə döyə-döyə yola düzəldi. Şər qarışağarı idi. Gecələməyə yer axtarırdı. Gördü yan hər tərəfdə, balaca bir təpəliyin döşündə mağara var. Düşündü ki, elə yaxşı oldu. Gecəni bu mağarada keçirərəm. Girdi mağaraya. Yerini təzəcə isitmişdi ki, səs eşitdi. Nəsə donquldana-donquldana içəri girdi. Yolçu bir az da küncə qısılib nəfəsini belə çəkmədi. Mağaraya girən ayı idi. Bunun dalınca da bir tülkü və bir canavar gəldi. Onlar baş-başa verdilər. Ayı onlardan soruşdu:

-Nə var, nə yox qardaşlar, nə gördünüz, nə eşitdiniz?

Tülkü dedi:

-Nə olacaq, ayı qardaş. Bu yaxınlıqda bir siçan var. Bir xeyli də qızılı var, hər gün çıxarıb qurudu, axşamlar da yuvasına daşıyır. Toyux-cüce deyil ki, əlindən alıb yeyəsən.

Tülkü belə deyəndə canavar dedi:

Eh ay tülkü qağa, min sırr bilirəm. Bir çoban tapamıram ki, o sırrı deyəm, əvəzində qoyun-quzudan alıb qarnımı doyuram.

Tülkü deddi:

-Canavar qardaş, o nə sirdir ki, əvəzində qoyun-quzu almaq istəyirsən?

Canavar dedi:

-Burdan bir xeyli uzaxda bir padşahlıq var. O padşahın torpağında da bir dağ var. O dağın döşündəki qayanı qaldırsalar, altından yeddi dəyirmanı bəs edəcək su çıxar. Padşahlığın da adamları su deyin can verir.

Ayı dilləndi:

-Canavar qardaş, o padşahlığa mən də bələdəm. Padşahın da qızı anadan gəlmə ləldi. Nə qədər həkim çağırıblarsa, əlac edən olmayıb. Amma padşah bilmir ki, onun torpağında, filan yerdə bir ağac var. Yarpaqları dərmandı. Onun yarpaqlarından bir neçəsini özib suyunu qıza içirtmələr, olar anadan gəlmə. Dili açılar.

Yolçu bir küncdə bu deyilənlərin hamısını eşitdi. Amma sabaha qədər qorxusundan gözünü yummadı. Elə ki, səhər açıldı, heyvanlar

dağılıdılar, bu da mağaradan çıxıb tülkünün dediyi yoldan getməyə başladı. Bir az getməmiş gördü tülkü düz deyir. Burada bir balaca siçan var. Deşiyindən bir-bir qızilları çıxarıb günün altına sərir. Yolçu gözlədi. Elə ki siçan qızilları hamısını çıxardı, bu da bir balaca daş götürüb siçana tərəf atdı. Siçan qaçıb deşiyə girdi. Yolçu da qızilları yığıb padşahın torpağına tərəf yol aldı. Gedib ayı dediyi ağacın yanına çatdı. Tez onun yarpaqlarından bir az yığıb qoltuğunda gizlətdi. Düz oradan birbaşa padşahın sarayına gəldi. Keşikçilərə dedi ki, bəs padşahınıza xəbər verin ki, həkim gəlib, onun qızını sağaltmaq istəyir. Keşikçilər tez bu xəbəri padşaha çatdırdılar. Padşah hökm elədi, yolçunu onun hüzuruna apardılar. Padşah dedi:

-Yolçu, belə deyirlər ki, sən həkimsən, düzdümü?

Yolçu dedi:

-Padşah sağ olsun, düz deyirlər, həkiməm.

Padşah dedi:

-Mənim qızım, anadangəlmə laldır. Neçə illərdi ki, neçə-neçə həkim gətirmişəm, ancaq heç kim onun dərfinə əlac eliyə bilməyib. İndi gəl şert kəsək, əgər sən mənim gözümlə ağrı-qarası bircə qızımın dilini açsan, öz əlimlə qızımı sənə verib toyunu edəcəyəm. Yox əgər sağalda bilməsən, qanın halaldı, boynunu vurduracağam. Razısanmı?

Yolçu dedi:

-Padşah sağ olsun, razıyam. Sənin qızını elə sağaldacağam ki, tamam anadangəlmə olacaq. Ondan sonra söz sənidir, istəsən şertə əməl edərsən, istəməsən etməzsən. Mən nə karəyəm ki, padşahın qabağında şert kəsəm.

Bundan sonra əlavə etdi ki, gerek ayrıca bir otaq ayrılar. Qızınan ondan başqa heç kim o otağa qədəm basmaya. Padşah razılıq verdi, hökm elədi ki, həkimi ayrıca otağa aparsınlar, qızını da ora gətirsinlər. Padşahın əmrinə əməl elədilər. Yolçunu ayrıca, gözəl bir otağa apardılar. Bir azdan qızı da gətirdilər. Hamı dağılışdı. Yolçu qanrılıb baxanda nə görsə yaxşıdı? Qız nə qız, elə bil Allaha onu kefinin ən xoş zamanında yaratmışdı. Adam baxanda deyir bir də baxım. Baxanda da bu dünyadan əl üzür. Nə başını ağrıdım, bir kö-nüldən min könülə qıza vurulur. Amma vurulduğunu bürüzə vermirdim. Qoltuğundakı yarpaqlardan özib sonra onu bir piyaləyə töküüb qıza uzadı. Qız piyaləni başına çəkdi. Görür sinəsi alışıb-yanır. Yanğı yavaş-yavaş artmağa başlayanda qız dözə bilməyib qışqırır. Səsinə

özü diksinir, həm də sevincindən bilmir ki, nə etsin. Hiss edir ki, ağrılar azaldıqca boğazında nəsə geyişir. Gözünü həkimə zilləyəndə həkim deyir:

-Hə, indi de görüm, mənə gələrsənmi?

Qız "bəli" deyib özünü yolçunun üstünə salır. Onu başdan ayağa duz kimi yalayır. Xəbər padşaha çatır ki, bəs deməzsənmi, qızının dili açılıb. Padşah taxtından düşüb özü qızının pişvazına gəlir. Qızının dilinin açıldığını görüb üzünü yolçuya tutur:

-Həkim, doğurdan da sən dünyanın ən yaxşı həkimsən. Mən səni dünyaya malından qəni etsəm də yenə azdır. İndi de görüm məndən nə diləy diləyirsən?

Yolçu dedi:

-Padşah sağ olsun, sən böyük bir ölkənin padşahısən, mən isə qərib bir həkiməm. Mən cür'ət edib səndən nə dilək diləyə bilərəm? Sözümlü de demişəm. İstəyirsən şərtinə əməl et, istəyirsən etmə.

Padşah dedi:

-Həkim, mənim gözümlün ağrı-qarası bircə qızım var. Onu səndən yaxşısına verməyəcəyəm ki?! İndi de görüm toyunu nə vaxt edim? Yolçu dedi:

-Padşah sağ olsun, hökm sizindir.

Bundan sonra padşah hökm elədi. Toy məclisi quruldu. Hər yerdə şadıvanlıq başladı. Padşah yolçuya bir toy elədi, bir toy elədi, hələ ruzgarın-gözü belə toy görməmişdi. Qırx gün, qırx gecə toydan sonra padşah təzə kürəkəni hüzuruna çağırırdı. Dedi:

-Kürəkən, indi məndən daha nə dilək diləyirsən?

Yolçu dedi:

Padşah sağ olsun, neçə gündür ki, buradayam, görürəm adamların sudan çox korluq çəkirlər. Sən mənə bir xeyli adam ver, əyalətinə su çəkim.

Yolçu belə deyəndə padşahı təəccüb bürüdü. Dedi:

-Kürəkən, mənim əyalətimdə su çox qıtdı. Neçə vaxtdı axtarıyıq, su gördüm deyən olmur. Sən suyu haradan çəkdiəcəksən?

Yolçu dedi:

-Padşah sağ olsun, şəhərimizin yaxınlığındakı dağın döşündə böyük bir qayalıq var. Onun altından çay axır. O qayalıqı dağıtsaq, yeddi döyürman suyu gələr.

Padşah kürəkənin ağlına heyran qalmışdı. Düzdü, inanmasa da, xətrinə dəymək istəmədi. Tez hökm elədi ki, filan dağın döşündəki

qayalıqı dağıtmaq lazımdır. Kim işləmək istəyirsə, buyursun.

Padşahın buyruğunu eşidən kimi çoxlu işçi toplandı. Yolçu gördü ki, işləməyə gələnlərin arasında onun atını qaçıran da var. Day üzə vurmadı. Adamları dəstələrə bölüb qayalıqın dörd tərəfinə düzdürdü. Başladılar külünglə qayalıqı dağıtmağa. İşləyənlərin əmək haqqını isə axşamlar verdirirdi. Bir gün haqq verənlərə dedi ki, filan adamın haqqını verməyin, onu özüm razı yola salaram. Elə də elədilər. Elə ki axşam oldu, işləyənlər işlərini dayandırıb haqlarını almağa topladılar. Yolçu deyən adama isə bildirdilər ki, sənin haqqını padşahın kürəkəni özü verəcək. O da gəldi padşahın kürəkəninin yanına. Padşahın kürəkəni üzünü ona çevirib dedi:

-A kişi, mənə tanıyırsanmı?

Kişi zənn edib dedi:

-Yox, ağrın alım, mən bir kasıb adamam, sənin kimi dəyanətli adamı necə tanıya bilərəm?

Padşahın kürəkəni dedi:

-Bir yaxşı-yaxşı bax!

Kişi bir az da zənd edib dedi:

-Başına dönüm, tanıya bilmədim.

Onda padşahın kürəkəni dedi:

-Filan faxtı Misirə gedəndə heç atlıya rast gəlməmişən?

Kişi dedi:

-Gəlmişəm, başına dönüm.

Padşahın kürəkəni dedi:

-İndi de görüm, o adamın başına nə oyun götirdin?

Kişi padşahın kürəkəni tanımasa da, içində ağrı çəkdi. Bildi ki, bu kimdisə, əhvalatı tamam-kamal bilir. Dedi:

-Başına dönüm, bir qələtdi eləmişəm, atna minib aradan çıxmışam. Kasıb adam idim. Dedim atı satıb birtəhər gün keçirərəm. İndi atı da satıb pulunu yemişəm. Bu iş də olmasaydı, lap acından ölən bir kişi idim.

Padşahın kürəkəni dedi:

-Qorxma a kişi, həmin atlı mən özüməm. Sənə heç bir şey etmə-rəm. Çünki sənə pisdiyinə görə bu mənəbə çatmışam. Sənə cəzanı isə Allah özü verir.

Padşahın kürəkəni sonra başına gələn əhvalatı biz sizə nağıl elədiyimiz kimi ona danışdı. Kişi bu sözləri eşidəndə yenə də tamahı ona güc gəldi. Öz-özünə fikirləşdi ki, gedim mağaraya, heyvanlara

qulaq asım. Bəlkə yenə də xəzinədən-zaddan bir yer dedilər. Gedim tapım, kasıblığın daşını atım.

Kişi bu fikirlə də özünü mağaraya yetirdi. Bir küncə çökilib heyvanların gəlməsini gözlədi. Şər qarışan kimi övvəlcə ayı, sonra tülkü, axırda da canavar gəlib çıxdı. Ayı bərk hirsli idi. Üzünü tülküyə tutub dedi:

–Tülkü qardaş, nə var, nə yox?

Tülkü dedi:

–Nə olacaq. Yazıq siçanın dərisini soyublar. Kimsə xəzinəsini daşıyıb aparıb.

Tülkü belə deyəndə cavanar da yanıqlı-yanıqlı dilləndi:

–Ay qardaş hələ tülkünün dediyi bir yana dursun. O su ki, deyirdim ha, onun yerini məndən başqa kimsə bilmirdi. İndi həmin qayalığı dağıdırlar. Mən yazığın əli bir-iki qoyun-quzudan çıxdı.

Bu əsnada ayı bərkdən donqulandı, dedi:

–Qardaşlar, indi siçandi, biri yolnan gedəndə siçanı görər, qızilları da apara bilər. Qayalıqda çobanın biri eşələyər, suyun yerini tapa bilər. Amma bu ağac məsələsi məni bir az çaşdırır. Məndən başqa heç kim bilmirdi ki, onun yarpaqları hər bir dərdin dərmanıdır. O ağacın yarpaqlarından qopardıblar. Hələ qoparmaq bir yana, padşahın qızının da dilini sağaldıblar. Qız olub anadangəlmə. Toy da edib veriblər birinə.

Tülkü dedi:

–Qardaşlar, nə deyirsiniz deyir, mən şübhələniyəm. Necə oldu ki, az vaxtda nə ki, sirr bilirdik, onun hamısı açılıb. Xəzinəni də aparıblar, qayalığı da dağıdırlar, yarpaqları da dərib padşahın qızını sağaldıblar. Siz bundan bir şey anlamırsınız mı?

Canavar dedi:

–Tülkü, sənin deməyindən belə çıxır ki, bizdən başqa bu sirri bilən var? Axı kim, hardan bilə bilər?

Tülkü dedi:

–Vallah-billah, ya kimsə bizdən başqa bu sirləri bilən var, ya da kimsə bizim sözlərimizi eşidib.

Ayı dedi:

–Burda nə çətin iş var? Durun mağaranı axtaraq. Bəlkə doğrudan da bizim sözlərimizi gizləyib eşidirlər.

Ayı belə deyəndə heyvanlar yerlərindən durub mağaranı axtarmağa başladılar. Axtarıb bir küncə çökülmüş kişini tapdılar. Acıqlanmış

heyvanlar kişinin üstünə cumdular. Ayı pəncəsilə vurub onun belini qırdı. Tülkü ilə canavar hərəsi bir tərəfindən tutub parçaladılar.

İndi sizə xəbəri kimdən verim-padşahın kürəkənindən. Aradan bir neçə gün keçdi, padşahın kürəkəni gördü kişidən səs-soraq yoxdu, hər yana adam saldı, soruq verən tapılmadı. O saat barmağını dişlədi. Bildi ki, özünü mağaraya salıb. Yə'qin başında bir işi var. Adamlardan bir neçəsini götürüb mağaraya gəldi. Axtarıb yalnız sürsümüklərini tapdı. Öz-özünə dedi:

–Bəs mən sənə demədimmi ki, Allah sənin cəzanı özü verəcək.

ŞAH ABBASLA QIZ

Biri var imiş, biri yox imiş. Şah Abbas adında bir şahla onun bir ağıllı vəziri varmış. Bir gün bunlar birlikdə gəzməyə çıxırlar. Şah burada bir qızı görür, ona vurulur. Şah bir neçə adamla cəziliyə gedir. Buna qızın atası, anası razı olur. Qız isə buna razı olmur. Ata-anası ondan nə üçün şahla getmədiyini soruşurlar. Qız deyir: – Nə olsun ki o şahdır, amma sənəti yoxdur.

Bu sual şah Abbası çox narahat edir. Şah şəhərə gəzməyə çıxır ki, sənət öyrənsin. O bir dərzinin yanına gedib, ona bu sənəti öyrətməsini xahiş edir. Dərzi isə bu sənətin 3 il müddətinə öyrəniləcəyini dedi. Şah buna razı olmadı. Sonra yoluna davam etdi. O, bir çəkməçinin yanına gəlib dedi:

– Çəkməçi qardaş, sən bu sənəti mənə neçə müddətə öyrədərsən?

Çəkməçi cavab verdi: “Mən bu sənəti sizə 3 aya öyrədərəm”. Yenə buna Şah Abbas razı olmur. Sonra yenə şəhəri gəzməyə başlayır. O, gəlir bir xalça toxuyanın yanına çıxır. Şah yenə buna deyir ki, xalçaçı qardaş, sən bu toxumaq sənətini mənə nə vaxta öyrədərsən? O cavab verir ki, mən bu sənəti sizə üç gün müddətinə öyrədərəm. Şah buna razı olur. Xalça toxuyan üç gün müddətinə bu sənəti şahla öyrədir. Şah gəlib qızın atasına deyir ki, mən xalçaçı sənətini öyrənmişəm. Bu xəbər qıza yetdi. Qız buna razı oldu. Qırx gün, qırx gecə toy edib qızı alır.

Bir gün şah şəhərə gəzməyə çıxır. Şəhərdə Şah Abbas qırx nəfər oğlanın adamları soyduğunu görür. Sonra onların ardınca düşüb gedir. Qırx hərəmi başçısı arxaya dönüb kişinin gəldiyini görüb, onu tutdurur, onu götürüb zindana saldırır. Üç gün onu yedirdib-ıçırdırlar.

Dördüncü gün isə onu öldürmək istəyirlər. Şah əhvalatdan xəbərdar olub, hərəmilərin başçısına deyir ki, siz mənə öldürüb nə edəcəksiniz?

Başçı cavab verir ki, sizin ətinizdən sabun düzəldəcəyik, ondan min tümən qızıl alacağıq. Şah isə deyir ki, mən sizə elə xalça toxuyaram ki, ondan min tümən deyil, iki min tümən qazanarsınız.

Buna qırx hərəmin başçısı razı oldu. Sonra gedib şəhərdən ip götürür. Şah iki gün müddətinə bir xalça toxuyur, altından adını yazır. Sonra xalçanı hərəmilərə verib deyir, aparıb bu ünvanda satın.

Dörd nəfər adam xalçanı aparır. Qız xalçanı tanıyır, əmr edir ki, əgər onlar ikinci dəfə gəlsə onları tutub əllərini bağlasınlar. Qırx hərəmilərin yenə dörd nəfəri ikinci xalçanı ona götürür. Həmin xalça götürən adamları tutub həbs edirlər. Əsirlərin biri isə onları Şah Abbasın həbs olunduğu yerə aparır. Şah azad olunur. Burda olan qırx hərəmilərin tutub boynunu vururlar. Şah öz evinə qayıdır.

ŞAH ABBASLA OĞLAN

Biri varmış, biri yoxmuş, bir qoca qarı varmış. Bunun gözünün ağrı-qarası bir oğlu varmış. Oğulla ananın ümüdü ancaq bir keçiye gəlirmiş. Gündə keçinin südünü sağıb onunla dolanırmışlar. Bunların bir keçi ilə dolanması Şah Abbası maraqlandırır, onlara qonaq gəlir. Ana-oğul bir-birilə məsləhətləşib keçini kəsirlər. Şah Abbas keçinin qızarmış ətidən doyunca yeyir. Durub getmək istəyəndə oğlana deyir: "Səni bir gün mən də qonaq çağıracam, amma vaxtını deyə bilmərəm. Bu da mənim ünvanım".

Aylar keçir, illər dolanır Şah Abbasdan bir xəbər çıxır. Günlərin bir günü oğlan şah verdiyi ünvana gedir. Nökərlər oğlanı ədəblə qarşılayıb, şahın hüzuruna gətirirlər. Bu vaxt şah başqa otaqda namaz qılırdı. Oğlan bir az gözlədi, şah gəlmədi. Axırda durub otaqları axtarmağa başladı, gördü ki, şah Allaha yalvarır. Oğlan tez dayanmadan evlərinə gəlib anasına deyir: «Ana şah da Allaha yalvarır. Gəl biz də yalvaraq görək axırı nə olur. Bəlkə Xudaya bizə bir yaxşı həyat bəxş edə». Hər ikisi Allaha yalvarmağa başladılar. Axşam oldu, hər ikisi yatdılar. Yuxuda oğlan heyətlərində olan çuxurlarda üç küp qızıl gördü. Səhər açılan kimi oğlan heç kimə bir söz demədi, heyətdə olan çuxurları qazmağa başladı. Çuxurdan üç küp qızıl çıxdı. Oğlan qızıl evlərinə gətirib gözəl bir ev tikdirir.

İndi sizə xəbər verim Şah Abbasdan. Şah namaz qurtaran kimi öz

otağına keçdi, oğlanı görə bilmədi. Şah elə düşünür ki, yəqin oğlan bir şey aparıb. Otağa nəzər saldı, gördü ki, hamısı yerli-yerindədir. Bir müddətdən sonra şah oğlangilə getdi. Oğlanın yerini xəbər almışdı ki, bir də gördü oğlanın anası qarıya çıxıb şahı səsləyir. Şah gözlərinə inanmadı, irəli yeriyib onun həmə qoca arvad olduğunu görür. Qoca onu içəri dəvət edir. Şah evə girir. Oğlan şaha yer göstərib onu əyləşdirir. Şah oturub oğlana bir sual verir ki, sən bu imarəti hardan almısan? Oğlan deyir: "Şah sağ olsun, mən sənin evinə getdim, sənin Allaha yalvarmanı gördüm. Mən də gəlib Allaha yalvardım, bu cah-cələh Allah verib".

DƏRVIŞ XUDAYARIN NAĞILI

Xudayar adlı bir dərviş var idi. Bu dərviş qəsidə deyə-deyə bir neçə şahın paytaxtları ətrafında ənəm alırdı. O, günlərin birində bir şahın şəhərinə daxil olanda gördü ki, şahın dərgahında Günəş hər tərəfə şəfəq saçır. Dərviş bərgaha yaxınlaşanda gördü ki, şahın bərgahına daxil olmaq üçün bərgahın bütün ətrafında qırx darvaza var. Şahın bərgahının bir kərpici qızıl, bir kərpici gümüşdür. Xudayar dərviş birinci darvazada bir qəsidə oxuyur, dərvişə bir sini plov, bir sini qızıl verirlər. Dərviş qırx darvazada on gün qəsidə deyir, qırx sini qızıl yığıb özünə bir at alıb qayıdır. Xudayar dərviş böyük ad sahibi olan şahların hamısından ənəm almışdı. Başqa şahların ənəmindən doymayan acgöz dərviş qadın şahından aldığı qırx sini qızıl öz xəzinəsinə doldurub, İsfahanda böyük şöhrət sahibi olan Şah Abbasın bərgahına gəldi. Ətrafı dolanıb bircə darvaza olduğunu görüb, onun ağzında qəsidə deməyə başlayır.

Şahın xidmətçiləri dərvişə bir sini plov, bir də onluq qızıl verirlər. Dərviş qızıl almır, nə də qəsidəni kəsmir, elə oxuyur. Şah Abbas dərvişin oxumağını eşidib dərvişi qəbul edir.

Dərviş Şah Abbasın hüzurunda dayamb deyir: "Ey qibleyi aləm. Şah oğlu şah Abbas, sənin adın bütün dünyanı götürüb, bərgahın sadə kərpicdir, bərgahının darvazası bir dənədir. Məno bir sini plov, bir dəne də qızıl onluq göndərdin. İndi sən eşit Güldostə şahın bərgahının büsatını. Binasının bir kərpici qızıl, biri gümüşdü, bərgahının qırx darvazası var. Hər darvazada qəsidə deyən dərvişə bir sini plov, bir sini də qızıl verir".

Dərvişin sözlərini Şah Abbas eşidən kimi onu öz paytaxtında

nəzəret altında qoyub özü dərviş libasına girir. Çox əziyyətdən sonra gəlib Güldəstə şahın bərgahına çatır. Görür dərviş düz deyirmiş. Şah Abbas bir gün axşama kimi bütün darvazaları nəzərdən keçirir. Bir sini plov, bir sini qızıl alır, sonra şahın bərgahında sığınacaq tələb edir. Güldəstədə şah Şah Abbasa bərgahında yer veririr, eyni zamanda Güldəstə şah dərvişin Şah Abbas olduğunu bilib onu qəbul edir. Şah Abbasa Güldəstə şah qızıl-gümüşlü binaların sirlərini belə izah edir: "Ey Şah Abbas sən çox əziyyət çəkərsən bu sevdadan, qayıt öz paytaxtına. İndi ki məcbur edirsən, onda səhər tezdən mənim paytaxtımın qarşısında bir böyük bazar var. O bazara gedərsən. O bazara bir kor gələcək, o koru yedəkdə gətirəcəklər, korun yedəyində bir at olacaq. Həmin kor, atın yükünü boşaltdırmaq istəyəndə tayların ağzını açacaq, görəcəksiniz ki, taylarda qızıldır. Həmin kor öz üzünə tüpürtdürüb, boynuna bir yumruq vurub, özünə axirətə bir inam dedirib bir ovuc qızıl verir. Axşama kimi yenə qızıl qurtarmır. Ata yüklədi b aparrır. Get ondan öyrən, o sənə deyər mənim binamın nəyə görə qızıl-gümüş olduğunu.

Şah Abbas yenə səhər tezdən bazara gəlir ki, korun bir at yükü qızılı necə payladığını gör. Kor qızılı nə qədər paylayır yenə qızıl qurtarmır, axırda yenə qızılları ata yükləyib öz evinə qaydır.

Şah Abbas həmin günün axşamı yenə qonaq olur ki, bu qəribə siri öyrənsin. Həmin kor tacir Nəsir olur. Şah Abbas kordan sirri öyrənmək istədikdə, kor deyir:

Dərviş babasan, get qəsədən oxu, bir parça çörək pulu qazan, o, sirri sən öyrənə bilməzsən.

Dərviş Şah Abbas cürbəcür dəlillərlə kora dönə-dönə müraciət edir.

Kor deyir: "Dərviş, indi ki əl çəkmirsən, onda mənə qulaq as. Dərviş, bax bizim bu şəhərin sağ tərəfində bir məscid var, ikimərtəbəlidir. Günorta əzanının vaxtında pineçi ikinci mərtəbəsindən özünü yerə atar, nə yıxılmaz, nə qol-qıçası ağrımaz, yenə də oturub ayaqqabıları tikməyə başlayar. Get onun yanına, o, mənim dərdimi sənə deyər. Şah Abbas pineçini tapır. Korun söylədikləri doğru olur. İndi də o, pineçiyə qonaq olur.

Şah dərviş indi də pineçiyə yalvar-yaxardan sonra pineçi dərvişə deyir: "Dərviş, şəhərin qurtaracağında bir dəmirçi dükanı var. O dəmirçi dirnaqlarını tutmur, bıgının qabağını kəsdirir. Dəmiri əli ilə tutur, əli ilə döyür, əlinə çəkic almır, yenə əlləri tərtəmiz olur. Həm

də əllərini od yandırır, yanında bir donuz saxlayır özü nə yəsə qabaqca donuzu doydurur, sonra özü yeyir. Donuz səslənəndə donuzun istədiyi yerini qaşır, həm də donuzun üzündən-gözündən öpüb yenə dərdini döyür. Get onun yanına, mənim dərdimi sənə deyər".

Dərviş libasında Şah Abbas dəmirçinin qonağı oldu. Dəmirçinin sirrini bilmək istədikdə dəmirçi dedi: "Dərviş siz bu sirri bilmək üçün altı ay yol getməlisiniz. Altı aylıq yolda sizi çox təhlükələr gözləyir. Getdiyiniz yolun qurtaracağında bir ucsuz-bucaqsız meşəyə çıxacaqsınız, həmin meşənin vəhşi heyvanları sizi parça-parça edəcəklər. O, vəhşi heyvanların rəhbəri bəni-adəmdir. Siz onu vəhşilərdən qabaq tapa bilsəniz mənim dərdimi o, sizə deyər".

Dərvişlibas Şah Abbas deyillər, çox ağıllı, təmkinli şah olub. O, bu səfəri edəndə onu müşayət edən pəhlivanları vardı. Onlar hər cür silahlarla təmin edilmişdilər, ancaq onlar şahdan bir-iki vers aralı gedirdilər. Özləri də üç bir, beş bir gedirdilər. Şah Abbas həmin yolu qət etdikdə meşədən xeyli aralı çadır qururub özü ilə apardığı bilicini hüzuruna çağırıb soruşdu ki, de görüm mən necə edim ki, birinci dəfə o, bəni-insanı tapa bilim?

Şahın bilicisi deyir: "Qibleyi aləm sağ olsun, siz dərviş libasınızı soyunmayın". Səhərin dan yeli əsəndə siz meşənin qırağında olmalısınız. Çünki o, bəni-adəm necə illərlə vəhşilərlə bir yaşayıb, o bəni adam sübhün çağında meşənin kənarına çıxmaldır.

Dərvişlibas Şah Abbas bilici dedi ki, sözə riayət edir, məqsədinə nail olur. Vəhşilərin rəhbəri bəni-adam Şah Abbasa görün kimi tanıyıb qaçmağa başlayır. Nə qədər qaçırsa, şah ondan əl çəkmir, axır dayanıb deyir: "Ay Şah Abbas, məndən nə istəyirsən? Sizin əlinizdən qaçıb vəhşilərlə yaşayıram". Şah Abbas çox yalvardıqdan sonra bəni-adəm deyir ki, Şah Abbas sağ olsun, bu meşənin sağ tərəfində bir bina var. O, binada bir nurani qoca olur, bilir mən nə üçün vəhşilərlə yaşayıram. Şah Abbas bəni-adəmdən ayrılıb həmin bina ilə qocanı tapır. Qoca da Şah Abbasa tanıyır, deyir:

- "Ey şah, nə çox əzab çəkibsen, buyur qonağımsan.

Şah Abbas qocanın evinə daxil olmaq istədikdə qoca deyir: "-Şah sağ olsun, siz sizi müşayət edənləri də çağırmasanız, sizə heç bir sirr söyləməyəcəyəm". Şahın müşayətçiləri də gəlir, bir gecə orda qalırlar.

Səhər həmin qocanı da Şah Abbas özü ilə gətirir, bütün sirləri açacaq gəlib çatırlar Güldəstə şahın bərgahına. Güldəstə şah Şah Ab-

basın özü ilə getirdiyi qocanı tanıyır, Şah Abbasa ultimatum elan edir.

Şah Abbas azlıq edən öz dəsdesini çəkib həmin şəhəri tərk edir. Sonra qoşun çəkib Güldəstə Şahın şəhərinə müharibə elan edib, yeddi günlük döyüşdən sonra şəhəri alır, Güldəstə Şahı özü ilə öz qəsrinə götürür. Həmin şəhərdə qızıl xəzinələri Şah Abbasın ixtiyarına keçir.

YUSİF AYYAR

Biri var idi, biri yox idi. Bir kişinin üç oğlu var idi. Günlərin bir günü kişi ölüm yatağına yığılır. Oğlanlarına yanına çağırır deyir:

– Balalarım, o dağın dalına keçmiyin, ziyan taparsınız.

Nə isə, kişi ölür. Bir müddətdən sonra, günlərin bir günü böyük qardaş deyir ki, gedim görüm o dağın dalında nə var ki, atam bizi ora getməyə qoymur? Böyük qardaş gedir, lakin gəlmir. Bir müddət keçdikdən sonra ortancıl qardaş gedir, o da gəlmir. Növbə Yusifə çatır, gedəndə görür ki, dağda bir ceyran otlayır, istəyir ki, ceyranı vursun, ceyran qaçır. Yusif düşür ceyranın dalına, ceyran gedir, o gedir, axırda ceyran bir mağaraya girir. Tez Yusif də ceyranın dalınca mağaraya girir. Mağaradan bir qarı çıxır, Yusif deyir: “Qarı nəne, ver ceyranımı”. Qarı deyir ki, al bu suyu iç, sonra ceyranı apararsan. Yusif suyu vurub tökür, deyir ver ceyranımı. O, belə deyib içəri girir, görür ki, burada bir qız oturub. Qız nə qız, yemə, içmə xətti-xalina, gül camalına təmaşa elə. Qız Yusifi görək istəyir ki, üzündəki örtüyü götürsün. Yusif qıza bir sille çəkib deyir ki, ver mənim ceyranımı. Qız deyir ki, gəl nörtaxta oynayaq, kim udsan ceyran onundu. Yusif razı olur, oturlar oynamağa. Bir neçə oyundan sonra Yusif görür ki qız onu aparır. Qıza deyir ki, dur mənə su ver, qız deyir qoy qarı versin. Yusif deyir yox, dur sən gətir. Qız duran kimi Yusif gedib qızın yerində oturur. Qıza deyir ki, indi də sən orada otur, mən də burada. Yənə də oynamağa başlayırlar. Bu dəfə Yusif qızın pullarının hamısını udur. İndi Yusif deyir ki, di ceyranı ver. Qız deyir ki, bir şərtim var, al bu boyunbağını apar, atamın xəzinəsində xirdalat, gətir, yənə də oynuyax, udsan ceyran sənindir. Yusif razı olub boyunbağını aparıb qızın atasına verir, deyir ki, qızın göndərib, xirdala. Padşah o dəqiqə bilir ki, anasının dediyi adam budur.

O, vaxt anası deyif ki, oğul, səndən sonra dünyaya Yusif Ayyar adlı bir adam gələcək, ondan sənə zaval gəlməse, sənə ölüm yoxdur. Ona görə də padşah onu tapmaq üçün qızı həmin dağın dalına

tilsim oxutdurub göndərmişdi. Qız da həmin adamı tapıb atasının verdiyi nişanə ilə birlikdə göndərmişdi atasına. Padşah o dəqiqə vəzir-vəkiliyi yanına çağırtdırır ki, tədbir tökün, düşmənimiz öz ayağı ilə gəlib. Bunlar bu otaqda tədbir tökəndə Yusifə aydın olur ki, onu öldürəcəklər, tez oradan qaçır. Gedib şəhərin qurtaracağında övladsız bir qarının qonağı olur. Bir müddətdən sonra deyir ki, qarı nəne, al bu pulu, get mənə bir dəstə qız paltarını al gətir. Qarı deyir bir dəstə qız paltarını alıb gətirir. Yusif paltarını geyinib olur gözəl bir qız.

Günlərin bir günü padşahın pəhlivanı qarının qızını görür, qıza aşiq olur. Padşaha deyir ki, filan qarının qızını mənə al. Padşah o dəqiqə elçi göndərir, qızı alıb 40 gün 40 gecə toy edib qızı gətirir evinə. Pəhlivanla qızı bir otaqda qoyub hamı evinə gedir. Qız deyir ki dur otaqlarınızı gəzək. Otaqların hamısını gəzib gəlirlər 40-cı otağın yanına. Qız deyir ki, aç bu otağa da baxaq. Pəhlivan deyir ki, orada heç nə yoxdu, gəl gedək. Qız deyir, yox, aç baxaq. Nə isə, pəhlivan elacsız qalır, qapını açır. Qız görür ki, otaqda yekə bir şey var, deyir ki, bu nədi, pəhlivan deyir ki, et məşınıdı. Qız deyir ki, bu kimdən ötrüdür? Pəhlivan deyir ki, bizim Yusif Ayyar adlı bir düşmənimiz var, onu bu məşında doğrayacağıq. Qız deyir ləp yaxşı, indi mənə yaylığımın ucunu bu məşında çək görək necə doğrayır. Pəhlivan razı olmur, deyir ki, mənəim çuxamın ətəyini çək, ancaq mən deyəndə bəsdı, onda dayandır. Qız deyir yaxşı. Pəhlivan çuxasının ucunu məşının ağzına verib qıza deyir ki, bula. Qız başlayır bulamağa, bir qəder keçdikdən sonra pəhlivan deyir ki, daha bəsdır, dayandır. Qız isə bulayır, o qəder bulayır ki, məşın pəhlivanı tamam doğrayıb qırağa çıxarır. Qız pəhlivanı oradaca qoyub qaçır.

Yusif şəhərdən bir dəstə həkimi paltarını alıb geyinib çıxır şəhərə. Yusif qaçmaqda olsun, sizə kimdən xəbər verim, padşahdan. Flə ki, səhər açıldı, padşah gördü kü, pəhlivan qalxmadı. Adam göndərdi ki, gedin görün niyə qalxmayıflar, gedən adam tez gəlif padşaha xəbər verir ki, otaq boşdu. Padşah o dəqiqə otaqların hamısını gəzir. O gəlib 40-cı otaqda görür ki, düşmənlərini doğrayacaq məşını indi onun pəhlivanını doğrayıb, pəhlivan padşahı görək başladı zərmağa. Padşah o dəqiqə bildi ki, Yusif Ayyar imiş, yənə də qaçdı. Padşah həkimi çağırtdırır, lakin həkimlərin heç biri onu sağaltmağa söz vermir. Bu vaxt Yusif Ayyar həkimi paltarında gəlib ora çıxır. Padşah deyir ki, oğər sən bu pəhlivanı sağaltsan, səni dünya malından qəni eləyəcəm.

Həkim deyir ki, mən sağaldaram, ancaq görək dəryanın kənarın-

da bir çadır qurdurasan. Xəstəni ora qoyasan, 3 gündən sonra gəlib əhval tutarsınız.

Padşah o dəqiqə ömr elədi çadır quruldu, xəstəni aparıb qoydular çadıra, çıxıb getdilər. Həkim gəldi xəstənin yanına «Yusif Ayyarı öldürəcəydiniz» deyib, xəstənin salamat yerini bıçaqla kəsib içinə, duz doldurub, başladı tikməyə. O qədər tikdi ki, axırda pəhlivan öldü. Yusif Ayyar pəhlivani gecə çölə qoydu ki, donsun. Şəhər donmuş pəhlivani çadıra söykəyib başladı padşahi gezməyə, elə ki, gördü padşah vəzir ilə gəlir, tez gedib onların qabağını kəsib dedi:

– Soyunub bu çayda çimməseniz sizi xəstənin yanına buraxmaram. Padşahgil çox yalvardı, həkim razı olmadı, axırda soyunub girdilər suya. Həkim o dəqiqə onların paltarlarını götürüb çıxıb getdi. Gedib köhnə-cırıq paltar geyinib başladı o tərəflərdə hərlənməyə. Padşahgil çimib çıxanda gördülər ki, nə həkim var, nə də paltarlar. Padşah o dəqiqə bildi ki, yenə də Yusif Ayyarın kələyinə düşüb. Yan-yörəsinə baxanda gördü ki, bir uşaq oynayıb, tez uşağı yanına çağırıb deyir ki, bala, get bizdən bir dəst mənə, bir dəst vəzirə paltar gətir, sənə qızıl verəcəm. Uşaq tez gedib paltar alır, lakin aparıb vermir. Padşahgil o qədər gözdüyürlər ki, lap axşam olur, amma uşaq gəlib çıxır. Axırda əlacları kəsilib bir səhər gedirlər evə. Padşah evə çatan kimi arvadına acıqlanıb deyir: “Niyə bizə paltar göndərmədin?” Padşah bilir ki, Yusif Ayyardı, amma üstünü vurmur.

İndi bunlar burda qalmaqda olsunlar, sizə xəbər verim padşahın ikinci qızından. Padşah ikinci qızını da 7 yol ayrıncında çadır qurub 40 incə qızla qoymuşdu ki, bəlkə Yusif Ayyar da qızlar su apardığı bulağın başına gələ. Qızlar topal aşığı görün kimi tutub apardılar xanımın yanına. Xanım aşığı görən kimi bir könlüdən min könlüə aşığa vuruldu. Atasının dediyi söz də yadından çıxdı. Aşıq qızlardan oynayıb güldükdən sonra, axşam hərsinə içinə bihuşdar qatılmış bir dənə xurma verir. Qızlar bihuş olur, yıxılırlar, aşıx tez aradan qaçır. Bu xəbər padşaha çatır, bilir ki, Yusif Ayyardı, bilmir ki, nə təhər eləsin ki, canı onun əlindən qurtarsın. Bu padşahın böyük qardaşı Hindistanda padşah idi. Xəbər ona çatanda o, qardaşına belə bir namə yazıb göndərir:

«Qardaş, sənə ar olsun ki, bir balaca uşağın əlində aciz qalmısan, həm özünü biyabır elədin, həm də mənə».

Padşah bütün şəhərə car çəkdirib deyir: “Kimdi Yusif Ayyar, çıx-sın üzə, and olsun bu Qurana, ona əlimi də vurmaram. Ancaq bir

şərtlə ki, gərək mənə qardaşımın xəcalətindən qurtara. Camahatın içindən balaca bir oğlan çıxıb deyir ki, mənəm Yusif Ayyar. Sizi qardaşınızın xəcalətindən qurtararam. Ona gərək mənə bir dənə keçə dərisi verəsən hər tükündə bir zınqrov olsun, bir dənə də tabut düzəltdir. Padşah o dəqiqə bunun dediklərini hazırlatdı. Yusif Ayyar bunları götürüb üz qoydu Hindistana. Elə ki, gəlib padşah yaşayan şəhərə çatdı, öyrəndi ki, padşah səhər hamama gələcək tez hamamın bir küncündə dayanıb başladı padşahi gözleməyə. Elə ki axşam oldu, padşah gəldi hamama, çimib çıxan vaxt Yusif Ayyar keçə dərisinə bürünmüş halda kəsdi padşahın qabağını. Zınqrovların səsləndirib dedi: «Kəlməyi-şəhadətini dilinə gətir, mən Azreyiləm, canını alıram». Padşah başladı yalvarmağa ki, heç olmasa mənə 3 gün möhlət ver, gedim evimə, həm uşaqlarla görüşüm, həm də alın-sımı alım, veriləsimi verim, sonra gəlim sənə fəda olum. Yusif Ayyar deyir get, ancaq 3-cü günü axşam səni burda gözdüyürəm. Padşah deyir yaxşı, gələrəm. Üç gün tamam olduqdan sonra axşam padşah gəlir. Yusif padşahi görən kimi zınqrovları səsləndirib deyir ki, uzan tabuta canını alıram. Padşah əsə-əsə tabuta uzanır. Yusif dedi ki, öyər mən dediklərimi o dünyada təkrar eləsən, səni cənnətə göndərəcəm, yox öyər mən dediklərimi təkrar eləməsən, səni qır qəzəndə yandıracam. Padşah deyir ki, yaxşı sənə fəda olum, sən nə desən mən onu deyəcəyəm. Yusif Ayyar dedi ki, indi mən o dünyada dediklərimi indi deyəcəyəm, sən də təkrar elə, həm də yadında yaxşı saxla. Padşah dedi ki, yaxşı. Mən o dünyada sənə deyəcəyəm, ey-bəni insan, it kimi hür, onda sən də hür. Deyəcəyəm ey bəni insan, eşşək kimi anqır, ey bəni-insan xoruz kimi banla, ey bəni insan, donuz kimi xortda. Sən bunların hamısını eləsən, cənnətə gedəcəksən. Bunları dedikdən sonra Yusif Ayyar padşahi tabutda uzandırıb ağzını möhkəm-möhkəm qayırır, Hindistandan çıxdı, onu gətirib padşahın meydanına qoydu. Padşaha dedi ki, car çəkdir. Bütün camaatı yığ meydana, özün də gəl qardaşının başının üstündə otur ki, duranda əvvəlcə səni görsün. Padşah bütün şəhər əhlini meydana yığıdıqdan sonra gəlib özü də oturdu tabutun başında.

Yusif Ayyar çubuqla tabutu vuraraq dedi:

–Ey bəni-insan, it kimi hür, padşah başladı it kimi hürməyə.

–Ey bəni-insan, eşşək kimi anqır, padşah anqırdı.

–Ey bəni-insan, donuz kimi xortda, padşah xortdadı, bunların hamısını padşah dedikdən sonra Yusif Ayyar tabutun ağzını açdı dedi:

-Ey bəni-insan, dur cənnətin qapısı üzünə açıqdı, bu gündən sən cənnətdəsən.

Padşah duranda gördü kü, qardaşının ölkəsindədi, başının üstündə də qardaşı durub, bütün şəhər əhli də tamaşa edir. Padşah xacələtindən bilmədi ki, nə eləsin, başını aşağı salıb durdu.

Padşah dedi :

-Salam-ələyküm, qardaş, sən bizim ölkəyə xoş gəlib, səfa gətirmisən! Bū nə gündü düşmüşsən, həcəri bu uşağın əlində aciz qalmısan?

Padşah başını yuxarı qaldırıb dedi:

-Bağışla məni qardaş, mən belə bilmirdim.

Bütün bu əhvalatdan sonra padşah Yusif Ayyara dedi:

İndi gəl sən mənim yerimdə padşah ol, mən də sənə vəzirin, həm də mənim qızımı verim.

Yusif Ayyar dedi:

-Padşah sağ olsun, mənim atamın varı, dövləti var, mən öz vətənimə gedəcəm, mənə heç nə lazım deyil.

Padşah 40 gün, qırx gecə toy edib qızını verdi Yusif Ayyara. Sonra bir gecə qızı gəcavaya mindirib, Yusif Ayyarın vətəninə yola saldı.

Onlar yeyib, içib dünyadan köçdülər, biz də xoşbəxt olaq.

XANLA-NÖKƏRİN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir xan varmış. Xan çox qəddar olur. Nökəri hər gün çox işlədir. Xan bir gün səfərə çıxan zaman nökerə deyir ki, mən səfərə gedirəm. Sənə bir tula verəcəyəm. Tula nə qədər yeri gəzərsə, sən də həmin yeri şumlayarsan. Nökər razı olur, xan səfərə çıxır. Səhəri gün nöker öküzləri, xıçı götürüb çölə gedir. Tulanı buraxır. Nökər görür ki, tula bütün yeri gəzir. Buraları şumlayıb qurtarmaq olmaz. Nökər tulanı yanına çağırır. Tulanı öldürür. Yeri şumlamağa başlayır. Axşam olanda tulanın hər qıçını bir küncə basdırır, evə qayıdır. Bir neçə gün keçdikdən sonra xan səfərdən qayıdır. Səfərdən qayıdandan sonra nökerdən soruşur: "Ay nöker yeri şumladınımı?" Nökər deyir, xan sağ olsun, tula gəzən yerləri şumlayıb qırağını da çəpərləmişəm. Nökərin bu hərəkəti xanın xoşuna gəlir.

Xan nökerə deyir ki, səhər işləməyəcəksən. Qonaqlarımız olacaq. Sən qoyunları kəsərsən. Nökər çox sevinir. Səhəri günü xanın qonaqları gəlir. Nökər fürsətdən istifadə edib xanın bütün qoyunlarını başını kəsir. Bu vaxt xan nökerə deyir: "Nökər qoyunları kəs-

dinmi?" Nökər deyir, xan sağ olsun, qoyunların hamısını kəmişəm. Qonaqlar gedəndən sonra xan nökerin etdiyi hərəkətdən xəbərdar olub, nökeri döyür. Nökərə deyir ki, buralardan çıx get, səndən mənə nöker olmaz.

Nökər bir müddət gəzəndən sonra yenə xanın yanına gəlir. Xan nökeri tanımır. Onu yenidən özünə nöker götürür. Günlərin bir günü xan ailəsi ilə birlikdə gəzməyə çıxır. Bir az gədənən sonra xanın oğlu ağlamağa başlayır. Xan nökerə deyir, apar bunun ağlamağını kəs. Nökər uşağı aparıb, qılıncını çıxarıb uşağı kesib gətirir. Xan bunu gören kimi nökerə deyir: "Nökər, bu nədir, uşağı niyə kəmişən?" Nökər deyir, xan sağ olsun, sən dedin apar bunu kəs gətir, mən də kesib gətirdim. Mənim ki taqsırım yoxdur. Xan nökerə heç bir şey etmir. Sonra oradan evə qayıdır. Xan öz-özünə deyir:

- Nökər, səni öldürmək mənim boynuma.

Bir gün nöker öküzləri tövlədən çıxarıb sulamağa aparır. Sulayıb gətirəndən sonra yadına düşür ki, xan demişdi qapını açmamışı öküzləri içəri salsın. Keçəl tövlənin arxasından bir deşik açır. Sonra qılıncını çıxarıb öküzləri doğramağa başlayır. Doğrayıb qurtardıqdan sonra tövlənin deşiyindən öküzlərin saqqalarını bir-bir içəri tullayır. Sonra yeddi-səkkiz canlı pişik tapıb tövlənin deşiyindən içəri salır. Sonra xanın yanına gəlir. Xan deyir: "Öküzləri suladınımı?" Nökər dedi: "Bəli xan, öküzləri sulayıb gətirdim. Tövlənin arxasından içəri saldım. Qabaqlarına ot qoydum. İndi ot yeyirlər. İnanmırsan, gedək baxaq". Xan tövlənin qapısının yanına qədər gəlir, eşidir ki, içəridən səs gəlir. Qapının yanından qayıdır. Səhəri gün xan nökerə deyir, öküzləri aparıb sula gətir. Nökər tövlənin yanına gəlir. Tövlənin qapısını açıb içəridəki pişikləri çölə buraxır. Qapını bağlayıb xana deyir: "Xan, öküzlər, tövlədə deyil. Öküzləri oğurlayıblar". Xan əmr verir ki, öküzləri axtarsınlar. Nə qədər gəzirlərsə, öküzləri tapa bilmirlər. Axşam hamı kor-peşman evə qayıdır. Xan eşidir ki, öküzləri tapmayıblar. Xan axşam arvadına deyir ki, səhər tezdən ağaca çıxıb qu-qu eləsin. Arvad səhər ağaca çıxıb qu-qu eləməyə başlayır. Xan bunu eşidən kimi nökerə deyir, qu-qu gəlibdir. Gəl sənın haqqını verim çıx get. Heç demə axşam xanla arvadı danışan zaman nöker bunları eşidib. Nökər deyir: "Bu dəqiqə mən ağaca çıxıb onu öldürəcəyəm. Görüm qu-qu nə tez gəlibdir..."

Bu vaxt xan görür ki, nöker qılıncını çıxarıb ağaca yaxınlaşır. Xan tez nökeri tutub saxlayır. Keçəli ağaca çıxmağa qoymur. Onu evə apa-

rir. Bir azdan sonra xanın arvadı evə gəlir. Xan soruşur: “Sən indiyə qədər harada idin?” Arvad deyir ki, mən qonşunun yanına getmişdim. Xanın bu fikri də baş tutmur. Xan nə qədər fikirləşirsə, heç bir şey çıxmır. Belə qərara gəlir ki, bu vilayətdən çıxıb getsin. Axşam yatan zaman xan arvadına deyir ki, sən nöker yatan kimi ayağa dur. Sonra iki xurcun fəseli bişir. Amma elə elə nöker bilməsin. Nöker bilsə, iş düz götürməyəcək. Bunlar deyən nöker eşidirmiş. Nöker özünü yalandan yuxuluğa qoyur. Arvad görür ki, nöker yatıbdır. Ayağa durur, fəseli bişirməyə başlayır. Fəselini bişirib qurtardıqdan sonra yatır. Nöker yerindən durub, xurcunun birin boşaldır. Özü xurcunun içinə girib fəseliləri başının üstünə qoyur. Səhərə yaxın xan arvadını durquzur. İki eşşək gətirib xurcunları eşşəyə yükləyir. Sonra yavaş-yavaş yol getməyə başlayırlar. Yol getdikləri zaman xan arvadına deyir: “Nə yaxşı keçəli başımızdan elədik. İndi gedib başqa vilayətdə rahat dolanarıq”. Bunlar bir qədər gedəndən sonra yolda bunlara bir dəstə it rast gəlir. İtlər bunlara hücum etməyə başlayır. İtlər hücum edən zaman xan arvadına deyir: “Arvad nə edək? Heç olmasa nöker də burada yoxdur. Bu dəqiqə itlər bizi parçalayacaq”. Bu zaman nöker qışqırmağa başlayır: “Xan, qoyma, itlər mənə yedi”. Xan öz-özünə deyir: “Nöker burda nə gəzir?” Xan deyir: – “Nöker haradasan?” Nöker deyir: “Boz eşşəyin qarnında”. Xan qılıncını çıxarıb boz eşşəyi öldürür. Bu vaxt xan görür ki, keçəl xurcunun içindən çıxır. Xan deyir: “Yaxşı əlimə düşmüşən. Səni bu gecə nə təhər olsa, öldürəcəm”. Boz eşşəyin yükünü o biri eşşəyə yükləyib yollarına davam etməyə başlayırlar. Axşam olur. Bunlar gecələməyi çayın yanında məsləhət görürlər. Axşam fəselidən yeyib qurtarandan sonra xan arvadına deyir: “Arvad, nökerin yerini çayın qırağında, özününkünü nökerin bu tərəfindən, mənimkini isə öz yerinin yanında sal”. Nöker bütün işləri başa düşür. Bilir ki, yatan kimi onu çaya atacaqlar. Bunlar yatmağa başlayırlar. Gecənin bir vaxtında nöker yerindən durub arvadın yerinə öz yerini dəyişdirir. Bir qədər keçəndən sonra xan durub nökeri dümsükləməyə başlayır. Elə bilir ki, öz arvadıdır. Keçəl tez ayağa durur. Xan arvadının ayağından, nöker arvadın başından tutub çaya atırlar. Səhər açıldıqda xan yerindən durur. Elə bilir ki, nökeri çaya atıblar. Arvadının yerində yatan nökeri durquzur. Bu vaxt görür ki, arvad deyil, nökerdir.

Xan nökerə deyir: “Hə olan-oldu, keçən keçdi. İndi elə bil ki, mən sənin atan, sən də mənim oğlum”. Xanla nöker yollarını davam etdirirlər. Bir qədər getdikdən sonra xan nökerə deyir: “Keçəl, bir

az istirahət eliyək. Həm də sən məni çimizdir, mən də səni”. Nöker iri qazan götürüb içini su ilə doldurub suyu qaynadır. Sonra sudan azca götürüb xanın başından aşağı tökür. Xan deyir, su yaman soyuqdur. Bir az isti elə. Nöker qazandakı qaynar suyu gətirib hamısını xanın başından tökür. Xanı öldürür. Sonra xanın paltarını geyindirib eşşəyin üstünə qoyur. Bir az gedəndən sonra xan eşşəyin üstündən yerə yıxılır. Nöker xanı yenə eşşəyin üstünə qoyub onu kəndirib bağlayır. Sonra yolunu davam etdirir. Nöker görür ki, qabaqda bir xırmandar var. Nöker eşşəyi xırmana tərəf sürüb özü isə kolun dalında gizlənir. Xırmana araba ilə arpa, buğda gətirirlər. Bu zaman xırmandar görür ki, eşşəyin üstündə bir kişi eşşəyi arpanın üstünə sürür. Xırmandar deyir ki, ay kişi, görmürsən eşşək arpanı yeyir. Eşşək yenə yerindən tərpənmir. Yenə deyir: “Ay kişi, görmürsən eşşək arpanı yeyir”. Eşşək yenə yerindən tərpənmir. Bu zaman xırmandar bir ağacla eşşəyi vurur. Xan yerə yıxılır.

Bu vaxt nöker kolun dalından çıxıb ağlaya-ağlaya xırmandara deyir: “Bu dəqiqə gedib şikayət eləyəcəyəm. Sən mənim atamı öldürmüşən”.

Xırmandar nökerə yalvarmağa başlayır: – “Heç kəsə demə, mən sənə nə istəsən verərəm”. Nöker deyir:

“Mən heç bir şey istəmirəm. Mən atamı istəyirəm. Mənə heç bir şey lazım deyil”. Xırmandar yenə yalvarmağa başlayır. Nöker deyir: “Mənə bir ev, sonra yeddi araba buğda, yeddi araba arpa, on dənə qızıl verəcəksənsə, heç kəsə deməyəcəyəm”. Xırmandar yalvarmağa başlayır:

– “Dediklərinin hamısını verirəm. Ancaq heç kimə demə”. Nökerə əvvəl ev verir. Sonra deyir ki, səhər tezdən sənin dediklərini göndərəcəm. Nöker rahat evdə yatır, səhər tezdən yeddi araba buğda, yeddi araba arpa, qızıl, gümüş gətirirlər. Nöker bunların hamısını götürüb yavaş-yavaş yaşamağa başlayır. Sonra arabacıları yola salır. Aldığı qızılrla burada kefi kök, damağı çağ ömrünün axırına qədər yaşamağa başlayır.

EVİ KİM TİKƏR?

Biri varmış, biri yoxmuş, bir padşah varmış. Bu padşahın isə yeganə bir qızı varmış. Bir gün padşah nahar etdikdən sonra arvadından soruşur ki, ay arvad, evi kim tikər? Anasından qabaq qız cavab

verir ki, ata, evi arvad tikər.

Padşah buna çox qəzəblənir. İkinci gün yenə də nahardan sonra sual verir ki, arvad, evi kim tikər, yenə də qız cavab verir ki, ata evi arvad tikər. Padşah qəzəblənərək vəzirə, vəkilə əmr edir ki, bu qızı aparıb bir uzaq yerdə öldürüb qanlı paltarını mənə gətirərsiniz.

Bunlar qızı götürüb uzaq bir meşəyə yollanırlar. Meşəyə çatdıqda görürlər ki, burada iki nəfər paltarsız adam gezir. Vəzir bunları çağırıb qızı bunlara tapşırır, özləri isə bir quş vurub qızın paltarını qana bulayıb geriyyə qayıdırlar.

Bunlar getdikdən sonra qız oğlana bir tük verir. Deyir ki, get meşənin kənarında bunu yandır, o dəqiqə bir nəfər adam yanında hazır olacaqdır. Ondən iki dəst libas al getir. Oğlan belə edir, libası götürüb qıza verir.

Səhərisi gün qız oğlana deyir ki, indi sən get mənə iki şahı getir. Oğlan yola düşür gedir. Səhərdən axşamədək dilənir, iki şahı ilə yenidən meşəyə qayıdır.

Səhərisi gün yenə də Pəri xanım buna deyir ki, bu gün üç şahı gətirməlisən. Oğlan yenə də gedir. Diləndiyi zaman bir nəfər ona deyir ki, burada dilənməkdənsə, gədək mənim bir az yerim var, onu bellə, mən sənə bir manat verim. Oğlan onun sözüne razı olur. Gedib işi görür, axşam bir manatını alıb, yenidən meşəyə qayıdır.

Qız görür ki, bu oğlan yavaş-yavaş çox pul qazanmağa başlayır. Bir gün meşənin kənarı ilə bir karvan getdiyini görürlər. Karvanbaşı oğlanı görüb onun onlar ilə başqa vilayətə qazanca getməyini təklif edir. Oğlan karvanbaşını Pəri xanımın yanına aparır onunla razılaşmağı təklif edir. Pəri xanım karvanbaşı ilə şərt kəsir ki, mən İsrafilin səninlə getməyinə razıyam, ancaq altı aydan sonra qazancın üçdə bir hissəsini İsrafilə verəcəksən. Karvanbaşı çox xəsis eyni zamanda qəddar adam olur. O, buna razı olur, ancaq ürəyində fikirlər ki, bunu alver edib qayıdandan sonra yolda bir bəhanə ilə ya öldürər, ya bir təhər edər. Ona görə də Pəri xanımla razılaşıb İsrafilə də götürüb yola düşürlər. Karvan yola düşüb iki gündən sonra bir şəhərə çatır. Bu şəhərdə alver edib yenidən başqa bir vilayətə səfər edirlər. Birinci şəhərdə bunların alveri yaxşı gedir. Karvanbaşı yol gedərkən İsrafilə hansı yolla məhv edəcəyi haqqında düşünür.

O, bu fikirdə ikən karvan susuz bir səhradan keçirmiş. Həmin səhrada da bir quyu varmış ki, həmin quyudan karvanın qəflə-qatırı su içərmiş. Suyu isə quyudan böyük bir qab ilə bir adam çıxartmış imiş.

Karvan quyunun başına yetişdiyi zaman karvanbaşı əmr edir ki, suyu quyudan İsrafil çıxartsın.

Onu həmin böyük qabın içinə qoyub quyuya sallayırlar. İsrafil qabı su ilə doldurur, yuxarıdan çəkirlər. Beləliklə, bütün karvanın adamları həm də qəflə-qatır su içdikdən sonra İsrafilə çəkib yarı yolda ipini kəsirlər. O, bir müddət quyunun dibində oturub gözləyir. O, başa düşür ki, onu xəyanətlə bura atmışlar.

İsrafil durub quyunun su gələn tərəfinə gedir. Xeyli getdikdən sonra bu quyunun tilsimli bir quyu olduğunu başa düşür. O, görür ki, burada bir əcayb adam oturub. Adam İsrafilə görün kimi onu yanına çağırır deyir: "Səndən bir söz soruşacam, əgər mənə düzgün cavab verməsən səni öldürəcəyəm". İsrafil çox ağıllı olduğu üçün onun sözü ilə razılaşır.

Həmin əcayb adam İsrafilə soruşur ki, sən mənə de görüm dünyada nə gözəldir? İsrafil cavab verir ki, könül sevəndə gözəl heç nə yoxdur.

Əcayb adam bu cavabdan çox xoşlanır, ona iki nar verib deyir ki, bu narları aparıb evdə kəsərsən. Onu öyrədir ki, gedib otursan həmin quyunun ağzında, İki gündən sonra oradan bir karvan keçəcək. Onlar həmin quyudan su götürəndə sən quyuya düşən adamdan əvvəl həmin su qabına gir. Səni yuxarı çəkərlər.

İsrafil quyunun ağzına yollanır. İki gün gözlədikdən sonra quyunun ağzında səs-küy gəldiyini eşidib sevinir. Aşağı düşən adam quyuya çatanda İsrafilə görüb çox qorxur. İsrafil isə başına gələn əhvalatı buna danışıq, onun quyudan çıxarılmasını xahiş edir.

Onlar qəflə-qatırı saladıqdan sonra birinci olaraq su qabına İsrafil girir, onu yuxarı çəkirlər. O, başına gələn əhvalatı karyan adamlarına danışıq.

Sonra quyudakı adamı da çəkirlər. İsrafil həmin karvana qoşulub bir neçə aydan sonra gəlib Pəri xanımın yanına çatır. O, başına gələnəri söylədikdən sonra narları ona verir. Pəri xanım narların sehri olduğunu o dəqiqə bilir, narın birin kəsir. Görürlər ki, narın içərisi nar dənəsi yox, ən qiymətli ləl-cəvahiratla doludur. Bunnan sonra Pəri xanım İsrafilə şəhərə yollayıb ən məşhur ustaları çağırma-sını tapşırır.

İsrafil gedib şəhərdən ən məşhur ustaları yığıb meşəyə gətirir. Burada böyük bir imarət başladırırlar.

İmarət tikilib qurtardıqdan sonra onun içərisini gözəl bəzəyirlər. Bir

neçə müddətdən sonra padşaha xəbər çatır ki, onun vilayətində padşahın sarayından da böyük, gözəl bir imarət tikilib. Odur ki, bunu eşidən padşah vəzir, vəkilə əmr edir ki, qoşun hazırlansın, gedək görək bu neçə işdir ki, mənim sarayım onun yanında balaca bir dama oxşayır.

Onlar yola düşüb keyli getdikdən sonra Pəri xanımın tikdirdiyi imarətə yetişirlər. Nökərlər padşahı saraya aparırlar. Padşah saraya daxil olur, görünür ki, doğrudan da burada böyük bir cah-cəlal vardır.

Pəri xanım padşahın adamları üçün böyük bir məclis düzəltdirir. O, İsrafilə padşaha layiq bir libas geyindirib məclisin başında əyləşdirir. Pəri xanım isə bir pərdə dalında əyləşib padşaha tamaşa edirdi. Məclis qurtarıqdan sonra Pəri xanım pərdənin dahından padşaha sual verir ki, qibleyi-ələm sağ olsun, sənə mənim bir sualım var. De görüm evi kim tikər? Padşah bu sualı eşidən kimi, bu sual üstündə öziz bir balasını məhv etdiyini yadına salıb dərin fikrə gedir, sualı cavabsız qoyur. Bu zaman Pəri xanım pərdənin dalından çıxıb həmin suala cavab verib deyir ki, qibleyi-ələm, indi görürəm ki, evi arvad tikər. Padşah Pəri xanımın sağ qalmasını görüb çox sevindir. Məclis yenidən qurulur. Yeddi gün, yeddi gecə toy edib Pəri xanımı İsrafilə verirlər.

ŞƏRABANI XANIMIN NAĞILI

Biri vardı, biri yoxdu, bir padşah varıydı. Bu padşahın adı Zülal padşah idi. Padşahın iki oğlu var idi. Birinin adı Əhməd, birinin adı İbrahim idi. Bir gün padşah ölür, bunun arvadı bir yəhudi ilə evlənir. Yəhudi çox qaniçən idi. Arvadın bir dövlet quşu var idi. Bir gün arvad quşu kəsdirib aş bişirəndə quşun başı ilə ürəyini, ciyərlərini bişirib verir oğlanlarına. Quşu isə bütöv verir yəhudiyə. Yəhudi deyir ki, quşun başı ilə ürək, ciyərlərini neyləmişsənə ver! Arvad deyir ki, verdim çox uşaqlara, yedilər. Yəhudi deyir ki, bu saat onları öldürüb quşun başı ilə ürək-ciyərlərini çıxart ver mənə.

Arvad buna razı olur. Elə bu zaman böyük qardaş qapıdan bu sözləri eşidib qayıdıb əhvalatı kiçik qardaşına danışır. Sən demə quşun başını yeyən padşah, ürək-ciyərlərini yeyən isə həm gözəl, həm də yaxşı oxuyan olmuş. Qardaşlar bunu eşidən kimi baş götürüb vilayətdən çıxırlar. Böyük qardaş Əhməd görünür ki, kiçik qardaş İbrahim yorulubdur. Deyir ki, sən otur burada, mən gedim o görünən kənddən bir az çörək tapıb gətirim yə, taqəto gəl. Əhməd gəlib bir kəndə çatır. Görür ki, padşah ölüb, yerinə padşah seçmək üçün quş uçur-

durlar. Quş uçub qonur Əhmədin başına. Camaat baxıb görünür ki, bu qəribdir; odur ki, bunu tutub bir samanlığa salır, quşu təzədən uçururlar. Quş uçub bir deşikdən yenə girir içəri, qonur Əhmədin başına. Camaat deyir ki, gəlin qulaq asağ görək bu oğlan quşa nə deyəcək? Görürlər ki, Əhməd quşu sığallayıb deyir ki, ay quş niyə özünü yorusan, Allah istəsəydi elə mənə atamın yerində şah edərdi. Camaat görünür ki, bu padşah oğludur. Gətirif bunu padşah seçirlər.

Bu burada qalsın, görək İbrahimin başına nə gəldi? İbrahim gün-bəzini içində oturub gözəl səsle oxuyurmuş. Bu zaman buradan 40 haramı gəlib keçirmiş, bunların başçısı deyir ki, mənim övladım yoxdu, əgər bu oğlan uşağı olsa mənim, yox əgər karvan-zad olsa qarət edək, sizin olsun. Bunlar razı olurlar. Onlar baxıb görürlər ki, bu, gözəl bir oğlandır. Başçı bunu götürüb aparır evinə, bir daha quldurluğa getmir. Bunun qalan yoldaşları bir qarını öyrədirlər ki, get haramı başımın arvadına de ki, bəs bu oğlanı evə saldığımıza görə camaat sizi sözə qoyur, deyir ki, sən onunla yaşayırsan.

Qarı gəlib bu sözləri harambaşının arvadına deyən kimi, arvad ərinə dirənir ki, tez ol bunu bu evdən rədd et getsin, ya da öldür. Harambaşı İbrahimi öldürməyə qoymayıb onu bazarda azdırır.

İbrahim gəlib bir halvaçı dükanının qabağında dayanır. Halvaçı soruşur ki, ay bala, nə istəyirsən, burda niyə durursan? İbrahim deyir ki, heç kəsim yoxdur. Getməyə yerim yoxdur, onun üçün burada durmuşam. Halvaçı İbrahimi özünə şagird götürür. Bu da burada işləməkdə olsun, sənə xəbər verim yəhudidən.

Bir nəfər yəhudi Dağıstan xanı Hüseyn qızı Şərabanı xanıma aşiq olubmuş, lakin qızı buna vermirlərmiş. Bu yəhudi gəlib bazarda İbrahimi görəndə kimi fikirləşir ki, bu oğlan çox gözəldir, xan qızını bu oğlana verər, sonra bunu öldürüb qızı alaram.

Yəhudi bu fikirlərlə halvaçıya bir qab halva bişirməyi tapşırıb deyir ki, filan yerdə gözləyirəm, ver şagirdə gətirib pulunu aparsın. Halvaçı razı olur. İbrahim halvanı aparan kimi yəhudi bunu tutub salır sandığa, düz aparır Hüseyn xanın sarayına. Hüseyn xan oğlanı görəndə kimi Şərabanı xanıma verir ona. Yəhudi Hüseyn xana deyir ki, bu mənim oğlumdur, mən qızı buna alıram. Nəyə, qızı burdan götürüb gedib minirlər bir gəmiyə.

Yəhudi istəyir ki, İbrahimi öldürsün qolu quruyur, öldürə bilmir. Şərabanı xanım deyir ki, qoy bunu mən öz bildiyim kimi cəzalandırım. Kişi razı olur. Şərabanı xanım İbrahimi qoyur sandığa. Sandığın

ağzını mum ilə sıvayır, atır dəryanın üzünə. Özləri isə çıxıb gedirlər. Bunlar getməkdə olsun, İbrahim isə suyun üzündə, görək Əhməd şah necə oldu.

Əhməd şahın birdən yadına düşür ki, axı qardaşı bunu gözləyir. Camaatı yığıb deyir ki, biz hər cümə axşamı qəbiristanlığı ziyarət etməliyik. Camaat bundan çox razı qalır. Onlar yığılıb gedirlər qəbiristanlığa. Əhməd şah baxıb görür ki, nə qardaşı var, nə də heç kəs. Kor-peşman qayıdıb gəlir. Bütün körpüləri, gəmiləri, yeməklənləri pulsuz edir ki, qardaşının pulu olmaz, acından ölər.

İndi görək İbrahim necə oldu. İbrahim suyun üzündə o qədər qalır ki, sandıq qırılır, o qalır bir dənə balaca taxtanın üstündə, Allaha yalvarır ki, bir az ləpə olsun, vurub qırağa çıxsın. Elə bu zaman ləpə vurub bunu bir qamışlığa salır. Sən demə burada bir çoban Əhməd şahın sürüsünü otarırmış. İbrahim qamışlıqdan çıxanda qoyunlar hürkürlər. Çoban gəlib İbrahimi döyür ki, niyə qoyunları hürküdürsən? O deyir ki, bunu qəsdən eləmədim.

Çoban İbrahimi özünə köməkçi götürür. Bir gün bunlar gedirlər bazara ki, İbrahime paltar alsınlar. Bunlar bazarda olsun, görək yəhudi ilə Şərəbanı xanım necə oldular. Bunlar gəlib çıxdılar Əhməd şahın vilayətinə. Şərəbanı əmr edir ki, elə bir ev tikdir ki, oraya heç kim çıxa bilməsin, yecdi illik yemək-içmək azuqəsin də qoy oraya, daha yecdi il oradan düşməyək. Yəhudi buna razı olub xanımın dediyi kimi bir ev tikdirir, yecdi illik yemək-içməyi də yığır içinə. Şərəbanı xanıma deyir ki, indi ev hazırdır, gəl evlənək. Şərəbanı xanım deyir yaxşı, onda qoy mən əvvəlcə çıxım, sonra sən dalımcə çıx.

Elə Şərəbanı xanım yuxarı çıxan kimi pilləkəni qaldırır yuxarı, yəhudi qalır aşağıda. Yəhudiyə deyir ki, nə zaman əlimlə tikib İbrahime geyindiriyim köynəyi onun qanına bulayıb gətirsən, onda səninlə evlənəcəm. Yəhudi düşür İbrahimi axtarmağa. Gəlib bazarda görür ki, çobanla İbrahim qoyun satırlar. Qoyunun pulunu artıqlaması ilə verib çobandan xahiş edir ki, qoy uşaq mənə kömək etsin, qoyunları qəssabxanaya aparım. Yəne tez göndərəm. Çoban razı olur.

Yəhudi İbrahimdən qabaq girir qəssabın yanına, tapşırır ki, uşaq içəri girən kimi onu öldür, köynəyini qanına bula, ver mənə. Qəssab deyir ki, "yaxşı". İbrahim içəri girən kimi qəssab bunu tutub yıxır yerə, başın kəsmək istəyəndə görür ki, bunun gözləri Əhməd şahın gözlərinə oxşayır. Fikirləşir ki, bu oğlan Əhməd şahın qohumu olar, ondan sonra nəslimi yer üzündən götürdər. Tez oğlanın köynəyini

soyundurub bir qoyunun qanına bulayıb oğlanı dal qapıdan buraxır. Köynəyi isə verir yəhudiyə.

İbrahim gəlib Şərəbanı xanımın evinin qabağından keçəndə Şərəbanı xanım onu səsləyir. Pilekəni yendirib İbrahimi çıxarır yanına. Onu çimdərilib, geyindirib, oturdur yanında. Bir də görür ki, yəhudi tərəf batmış, köynək əlində gəlir. Gəlib deyir ki, ala bu da İbrahimin köynəyidi, indi pilekəni yendir, çıxım yanına.

Şərəbanı xanım deyir ki, rədd ol buradan, budu İbrahim oturmaq yanında. Bunu gören yəhudi başına bir az ot dolayıb gedir Əhməd şahın hüzuruna.

Əhməd şah evyandan bunu görüb əmr edir ki, onu gətirin bura, görək o niyə özünü yandırır?

Yəhudini gətirirlər, o deyir ki, bəs bir dənə oğlan arvadımı əlimdən aldı, özümü də evdən qovdu.

Elə bu zaman çoban, halvaçı, qəssab ilə harambaşı da İbrahimi axtara-axtara gəlib çıxırlar buraya. Qəssab işi başa düşür. Deyir ki, şah sağ olsun, sən adam göndər oğlanı gətirsən, ancaq içəridən çölə heç kəsi qoyma çıxsın. Şah belə də edir. Vəzir Rzanı göndərir İbrahimin dalınca.

Vəzir gedib Şərəbanı xanımdan İbrahimi tələb edir. Şərəbanı xanım deyir ki, al İbrahimi apar, ancaq sənə sözlüm var:

- Rza, mən səndən razıyam. Dağstanda Hüseyn xanın qızıyam. Bağrımın başı döndü qana, ey vəzir, İbrahimi salamat götür Əhməd şahın yanına. İlahidən bir od düşsün yəhudinin canına.

Vəzir İbrahimi gətirir şahın hüzuruna. İbrahim qardaşını tanıyır, lakin Əhməd onu tanımır. Əhməd şah deyir ki, oğlan nə üçün bunun arvadını əlindən almısan? İbrahim deyir ki, şah sağ olsun, icazə ver danışım. Şah izn verir.

İbrahim deyir:

Biz Zülal şah oğluyduq iki qardaş,

Vətəndən, eldən çıxdıq biz iki qardaş.

Elə bunu deyən kimi Əhməd şahın ürəyi gedir. Yəhudi tələb edir ki, tez onu öldürün, nə dedisə şahın ürəyi getdi. Vəzir razı olur. Deyir qoy şah özü ayılsın, nə edərsə özü bilər.

Bu zaman şah ayılıb qardaşından bütün əhvalatı öyrənir. Yəhudi ilə gəmi sürənin boynunu vurdu. Sürünü bağışlayır çobana, qəssabı dünyaya malından qane edir, harambaşıya da çox yaxşılıq edir. 40

gün, 40 gecə toy edib Şərəbanını alır, İbrahimlə bir yerdə şad-xür-rəm yaşayırlar.

TACİRLƏ DƏRVİŞ

Biri varıymış, biri yoxuymuş. Gülcahan şəhərində bir tacir varıymış. Tacirin arvadı özünü tacirə o qədər inandırmışdı ki, tacir deyirdi ki, varsa da, yoxsa da Gülcahan şəhərində mömün, müqəddəs mənim arvadımdır. Amma tacir bilmirdi ki, arvadın aşnası da var. Bir günləri arvad aşnasına dedi ki, gəl bu kişini uzaq bir səfərə göndərək, biz də bir rahat oturaq, söhbət edək. Arvad ikinci günü aşağıda oturub fikirləşdi: "Mən nətəri ölçü götürürəm ki, kişinin gəlməyi bir ay çəksin". Arvad qərara gəlib qayçı ilə çuxasının bir qırağından kəsib qırağa qoydu. Kişi günorta nahara gələn zamanda gördü ki, arvad namaz qılır. Amma çuxasının bir parçası yoxdu. Kişi bunu gören kimi çox təşvişə düşdü. Arvad namazını qurtarandan sonra soruşdu:

-Çuxanın qırağına nə oldu?

Arvad söylədi:

-Günaşıda oturan zamanında bir erkək pişik mundarladı. Ona görə də kəsdim.

Kişi soruşdu:

-Bəyəm arvad, erkək pişik mundardı?

-A kişi, sən nə danışırısan?! Mənim, üçün erkək sərçə də mundardır.

Kişi soruşdu:

-Arvad, mən neyim onda?

-Heç bir şey lazım deyül.

-Yox-yox, nə danışırısan, mən səni çuxasız qoymaram. El baxıb nə deyər mana? Bu mömün, müqəddəs arvadı kişi gör nə libasla saxlayır? Kişi:

- Arvad, mana sovqat qayır, mən gedəjəm Təbrizə, sana çuxa alajam.

-Yox-yox kişi, nə zəhmət çəkirsən!

Guya arvad buna razı olmadı. Sonra sovqat hazırlayıb kişini yola saldı. Kişi ala toran Təbrizə yetişib gördü ki, bəzzazın tükəni açıqdı. Bəzzaz olduğundan o parçadan olmadığını dedi:

Kişi, bu parçadan məndə yoxdu.

İkinci bəzzazı gözetdédi. Dükən açılan kimi kişi bəzzaza ya-

xınlaşıb:

-Sizdən xahiş edirəm, bəlkə bu parçadan ola? Bəzzaz cavab verdi:

-Nəçə top lazımdı? - deyə ona bənzər parçalar göstərdi.

Kişi dinmədi.

Bəzzaz:

-Parçamız xoşuna gəlmədi?

Tacir cavab verdi:

-Yox, bu parça boyda lazımdı-deyə evdən gətirdiyi parçanı göstərdi. Bu bəzzaz balaca parça olduğundan o saat tacirdən soruşdu:

-Neynirsən bu boyda?

Tacir cavab verdi:

-Bizim arvad evvanda oturduğu zaman «erkək pişik» mundarlamış, ona görə də arvad çuxasının bir qırağını kəsmişdi. Dübarə bu sözü eşidən bəzzaz taciri şəhərdə məşhur olan başqa bir bəzzazın yanına göndərdi. Bəzzazın yanına çatan kimi bəzzaz tacirdən soruşdu:

-Xeyr ola, nə var?

Tacir əhvalatı söyləyəndən sonra bəzzaz bildi ki, bunun arvadının aşnası var. Bəzzaz dedi:

-A kişi nə danışırısan? Bu parçadan məndə beş tonuydu, bunu dünən İsfahanlı Murtuzalı adlı tacirə verdim, apardı. Kişi bikiş öyünə qayıtdı. Arvad soruşdu:

-Kişi nə oldu?

Kişi cavab verdi:

-Arvad, getdim bəzzazı tapdım, dedi ki, bu parçadan varıydı. İsfahanda Murtuzalı adlı bir tacir var, o apardı. İndi mən İsfahana gedirəm. Arvad özünü naza çəkdi, kişini daha da inandırtdı.

Kişi əl çəkmədi, arvadın isə Allahından idi. Arvad kişiyyə sovqat qayırmada olsun, sizə kimdən danışım, arvadın aşnasından. Həmin gün aşna gəlib dedi:

-Nətəri elədin?

-Hey, kişiyyə bir iş düzəltmişəm ki, heç bir aya da qayıtmaz. Aşna dedi ki, kişin günorta gələndə denən ki, eşikdən gir rəzə qayırsan, gedəndə eşikdən qapını qıfıl ilə bağlarsan, gələndə isə qapını döyər, açarsan.

İndi sizə kimdən deyim, tacirdən. Tacir evə gələndə arvadı aşnasının sözlərini kişiyyə söylədi. Kişi isə səhər dəmirçidən bir rəzə, bir qıfıl aldı, bir dülgər gətirib onu düzəltirdi. Bundan sonra aşnası

rahat gəlif-gedərdi.

Aşna dedi ki, kişini yola salanda qoy itini də aparsın. Mən gələn zaman səs-küy edir. Arvad isə sovqatı kişi ilə itə qayırdı, kişini həm də iti yola saldı. Kişi İsfahana yola düşdü. Bir neçə gün yoluna davam edəndən sonra dörd dörd yolun ayrıcına çıxdı. Nolasıdı, bir neçə gün yol getdiyindən yornux halda dörd yolun ayrıcında oturub, huşa getdi. Bu zaman it çox bərk hürdü. İtin səsine kişi ayıldı, gördü bir atlı gəlir, öz-özünə dedi:

–Gör arvad məni nə qədər istəyir ki, bu iti mənim yanıma saldı, yoxsa bu attı məni öldürəcəkdə.

Attı kişiyyə yaxınlaşıb soruşdu:

–A kişi haraya gedirsən?

–İsfahana.

–Nə var, xeyir olsun! Bu iti nə gəzdirirsən?

Arvadım dedi ki, yollar qorxuludur, yanınca apar.

–Nə məcbur edib?

–Heç, sağlığına bu parçadan bir az alajam.

–A kişi, bu parçadan Təbrizdə, Tehrandə tapılmır ki, sən İsfahana gedirsən?

–Nə bilim, bəzzazdan soruşdum, dedi ki, bir neçə top var idi, İsfahana göndərdim.

– A kişi, dur iti də burax gedək.

Kişi dünyagörmüş bir dərviş idi. Dərviş başa düşdü ki, bu tacirin arvadının aşnası var. Dərviş tacirə dedi ki, arvadının aşnası var. Tacir dedi:

–Yox-yox, mənim arvadım mömin, müqəddəs arvaddır. Dərviş əl çəkmədi.

Taciri də ata mindirdi, yola düşdülər, şəhərə çatdılar. Dərviş atı satıb, kişiyi də yanına aldı.

Deyirlər rəvayətə görə keçmiş zamanda dərviş cinsi hansı qapıya həsasını asarsa, o gecə orada qalmalı idi. Gəlib tacirin kəndinə çatdılar. Dərviş dedi:

–Sənin qapını mana görkək, hasamı asım. Tacir qapını görkəkdi.

–Tacir, indi mən sənin gözünü bağlayacağam ki, səni tanımasınlar. Qapını döyüb hasanı asdı. Bir qədər evdən aralandılar. Tacirin arvadı gəldi qapıya, gördü ki, dərviş hasasını asıfıdı. Tez qayıdız aşnasına dedi ki, nolujax, dərviş hasasını asıfıdı, pişirdiyimiz burnumuzdan gələjəhdi. Nə bilir ki, aşnamsan, ərimsənmi?

Arvad pilo-çilo hazırladı. Bəli, dərviş ilə tacir evə daxil oldular. Arvad tez bunların hərəsinə bir stəkan çay qoydu. Aşnası isə qabağında bir stəkan çay, qəlyanını fısıqırda-fısıqırda yastığa söykəmişdi. Arvad isə qırğı kimi aşnanın qabağında çay qoymağda, xörək çəkməkdə idi. Xörək çəkildi. Xörəyə “Bismillah” deyən zaman dərviş aşnamı elə vurdu ki, heç yerindən qalxa bilmədi, tacir isə arvadıyla aşnamı öldürdü.

–Kişi, indi inandınmı?

Kişi mətbəxdə yeri qazıb iki küpə qızıl çıxartdı. Qardaş, biri sənin, biri mənim, hara gətсэн gedək bir yerdə.

Dərviş dedi:

–Məndən sənə qardaş olmaz. Gətdim, görkəkdim, indi ki, gördün mömin, müqəddəs arvadının axırı nətəridir?!

Nə isə, dərviş bir yana, tacir qızılı götürüb, üz tutdu başqa bir padşahın torpağına. Getdi, neçə vaxtı başını bir təhər hərədi. Sonra getdi çıxdı başqa bir padşahın şəhərinə. Bir neçə gün burda yaşadı. Günlərin bir günündə bir pineçi ilə tanış oldu. Onun yanında söhbət eliyirdi. Pineçi deyirdi:

–Qardaş, bilmirəm nə olan işdisə, şəhərdə var-dövlət qalmadı, hamısını quldurlar oğurladı, ancaq tapa bilmirlər.

Tacir isə nə olurdusa hamısını üreyində saxlayırdı, heç kimə bir söz demirdi. Pineçinin bir damı var idi, tacir orada qalırdı.

Bir gecə padşahın xəzinəsini apardılar. Pineçinin evindən tutmuş hamının evini axtardılar. Ancaq Abidin evinə dəymirdilər. Abid isə özünü elə aparırdı ki, padşah elə bilirdi ki, varsa da Abiddi, yoxsa da. Ancaq bilmirdi ki, quldurlar Abidin evində yerləşir. Yenə də padşah hər yerə car çəkdi, xəzinə tapılmadı.

Pineçinin işlədiyi yer elə bir görkəmli yerdə idi ki, hara gediləsi olsaydı, görək oradan keçəydilər. Bir də gördü ki, o tərəfdən bir dəstə adam gəlir. Tacir təsbih çöyürə-çöyürə fikri bunlardaydı. Bir nəfər yolu süpürür, bir şəxs isə başına ağ salıb, sağ-solunda mömün adamlar bura gəlir. Tacir üreyində dedi ki, burada iş var. Tacir dedi:

–Pineçi qardaş, bu nə işdi?

–Şəhərin Abididir.

Tacir soruşdu:

–Yolu niyə süpürürlər, onun başına niyə ağ salırlar?

–O yolu süpürülər ki, ayağının altında qarışqa qalmasın, günahdır. Başına da ağ salıfıdı ki, naməhrəm adam görməsin.

Tacir üreyində dedi ki, vallah, bu da elə mənim arvadım kimi mömün, müqəddəsdi. İndi mən buna tədbir tökərəm. Axşam oldu. Pineçi ilə tacir daxil oldular evə, çörək yeyib, çay içdikdən sonra tacir dedi:

–Pineçi qardaş, sabah mən padşahın hüzuruna gedəyəm. Xəzine apararı tapajam.

Pineçi dedi:

–Səni and verirəm öz canına, mənim öyümü dağıtma, get harada qalırsansa qal, mənim evimi dağıtma. Mənim balalarını düzde qoyma, padşah eşitsə mənim evimi yıxajax. Tacir dedi:

–Yaxşı getməyəm.

Sabah pineçini yola salandan sonra yol başladı padşahın hüzuruna. Tacir qapını döyüb, dedi:

–Məni padşahın yanına buraxın, deyin bir nəfər gəlib. Padşah dedi ki, buraxın gəlsin. Padşah soruşdu:

–Kişi, xeyir olsun, nəyə gəlmisən?

–Padşah sağ olsun, sənnən xüsusi söhbət var.

Padşah yanındakıları çölə çıxardıb, tacirmən söhbətə başladı.

Tacir dedi:

–Padşah sağ olsun, sənin şəhərində olan oğurluqları, sənin xəzinəni aparırları mən taparam.

A kişi, nə danışsən, səni dünya malından qane edəyəm.

Padşah sağ olsun, mənə bir-şey lazım deyül, ancaq mən nə desəm, onu sən yerinə yetirərsən, Padşah dedi:

–Sənin əmrinə tabeyəm, nə qədər qoşun desən taparam. Tacir dedi:

–Sənin şəhərinin abidinin evini mühasirəyə alarsan, abidi tutub buraya gətirərsən.

Padşah Abidi dustax şəklində bura gətirdi.

Abid məsələni başa düşən kimi:

–Padşah, nə danışsən, göyden daş tökülər, sən mənim evimi yıxarsan. Padşah Abidin sözüne baxmayıb tacirin sözüne əməl etdi. Abidin evi axtarılan zaman qırx nəfər haramı çıxdı. Bundan sonra şəhərdə nə qədər oğurluq var idisə hamısı Abidin evindən çıxdı, bir də padşahın xəzinəsi çıxdı. Padşah tacirə dedi ki, indi səni özümə vəzir saxlayacağam. Tacir dedi: “Padşah sağ olsun, mənə heç bir şey lazım deyül. Sənin də Abidin mənim arvadım kimi Abid idi”.

Padşah nə qədər dedisə, Tacir vəzirlikdə qalmadı, üz tutdu başqa şəhərin padşahının məmləkətinə.

Biri var idi, biri yox idi. Keçmiş zamanlarda bir padşah var idi. Padşah öz vəziri ilə bir gün səyahətə çıxırlar. Bunlar qəbiristanlıqdan keçirdilər, gördülər ki, burda üç adam oturub. Padşah bunlardan soruşdu:

–Siz nəçisiniz?

Bunlar padşaha cavab verdilər ki, biz oğruyuq. Oğrular da qayıdıb bunlardan soruşdular:

–Bəs siz nəçisiniz?

Padşah da bunlara belə cavab verdi ki, biz də oğruyuq.

Sonra bunlar fikirləşdilər ki, hansı tərəfə oğurluğa gedək. Oğrular cavab verdi ki, biz gedirik padşahın xəzinəsini yarmağa.

Bu padşah soruşdu ki, siz nə sənnət sahibisiniz? Bunlardan birisi dedi ki, mən hara oğurluğa getsəm bütün xəzinənin qapıları mənim üzümə açıq olur. O birisindən soruşdu:

–Bəs sən nə işlə məşğulsən? O, cavab verdi ki, mən qaranlıq gecədə kimi görsəm, onu gündüz tamiyram. O, birisindən soruşdu:

–Bəs sən nə sənnət sahibisən? O, da dedi ki, mən oğurluğa gəndə it hürsə bilərəm ki, it nə deyir.

Bunlar padşahdan soruşdular ki, bəs siz nə sənnət sahibisiniz? Padşah cavab verdi ki, mən qıçımın sol tərəfini tərپətsəm şəhərlə kəndin bir tərəfini xaraba qoyaram. Qıçımın sağ tərəfini tərپətsəm işə camaata, rəhm eyləyib, vergidən, istismardan azad edəyəm. Bu üç oğru gedib padşahın xəzinəsinin qapısının ağzına çatanda xəzinəsinin qapısı açılır. Bu qapı açılarda balaca bir it hürür. Böyük it qalxıb, bunu boğub deyir:

“Gələnin özü görmürmü? Sən niyə hürürsən?”

Bunlar padşahın xəzinəsini yarıb, oğurlayıb aparırlar həmin qəbiristanlığa. Orada qızılı dörd yerə bölürlər. Üç pay oğruların özlərinə, bir pay işə padşaha götürürlər. Oğrular qəbiristanlıqda qalır. Padşah gedib öz taxtına çıxır. Padşaha xəbər verirlər ki, bu gecə xəzinəni dağıdıblar. Padşah qırmızı geyib taxta çıxaraq deyir:

–Filan qəbiristanlıqda üç oğru var. Onları gətirin buraya. O saat gəlib onları padşahın hüzuruna aparırlar. Padşah soruşur ki, bu gecə padşahın xəzinəsini dağıdıbsınız, sizi asdıracağam. Oğrulardan o dəqiqə biri deyir: “Padşah sağ olsun, ayağının sağ tərəfini tərپəd, biz azad eyle”. Padşah görür ki, gecə bunlara dediyi sözdür. İndi onu saha deyir.

Gecə gördüyü oğrunun biri padşahı tanımışdı. Padşah onları azad eyləyib deyir: "Gedin qızlları götürün. Xəzinəyə təhvil verin!" Padşah da hərosinə bir neçə qızıl verir.

Günlərin bir günü padşah yenə öz vəziri ilə səyahətə çıxır. Bir neçə kəndi, şəhəri gözdikdən sonra yol ilə gedirlər. Görürlər ki, yolun kənarında bir kişi yemiş satır. Padşah vəzirlə yemiş satan kişiye yaxınlaşıb deyir:

-Kişi bu yemişlər neçəyədir?

Kişi deyir:

--Biri beş manatdır. Padşah vəzirə deyir:

-Ay vəzir, bu çox bahadır. Buna bizim gücümüz çatmaz. Baxdılar, gördülər ki, bir keçəl gəlir. O da kişidən soruşdu:

-A kişi, bu yemişi neçəyə verirən? Kişi cavab verdi ki, biri beş manatdır. Keçəl pulu çıxarıb verir, yemişi götürür, yemişi kəsib yeyir. Padşah qayıdıb vəzirə deyir ki, vəzir, bu dünyanın zövqi-səfasını gədə sürür. Keçəl onlardan xahiş edir ki, bu kəlməni bir kağıza yazın, mənə verin. Kağızı padşahdan aldıqdan sonra Keçəl gedib, özge padşahın şəhərinə çıxır, həmin şəhərdə bundan soruşurlar ki, sən kimsən? O isə deyir ki, şah Abbasın oğluyam: Şaha xəbər verirlər ki, bizim şəhərə qonaq gəlib. Padşah bunu yanına çağırırdı buna bir neçə otaq bağışlayır. Padaşahın evində gözəl bir qızı olur. Padşah keçələ deyir ki, gərək mənim qızımı alasan. Keçəl razı olur. Padşah öz qızını qırx gün, qırx gecə toy edib keçələ verir, bir neçə şəhəri də keçələ bağışlayır. Sonra bir il burada yaşayırlar. Sonra padşah şah Abbasa xəbər verir ki, oğlunuz bizə qonaq gəldi, qızımı verdim ona, qırx gün, qırx gecə toy elədim, bir neçə şəhər də bağışladım. İndi sizə qonaxlığa gəlirlər. Şah Abbas deyir:

"Keçəl adlı mənim oğlum yoxdur. Gəlirlər gəlsinlər".

Bunlar şah Abbasın evinə gəlirlər. Şah Abbas da qırx gün qırx gecə toy vurdurur. Bunlar burada şən həyat qurmağa, ailə həyatı sürməyə başlayırlar.

İLANLA QIZIN NAĞILI

Biri var imiş, biri yox imiş. Keçmiş zamanlarda bir kişi, onun da üç qızı, bir oğlu var imiş. Bunların balaca bir əkin yerləri var imiş. Bu kişi həmişə əkin olanda gedirmiş, yeri əkib-biçirmiş. Ondən aldığı məhsulla dolanırmışlar. O, əkinə bir də gedəndə görür ki,

yerini əkiblər. Su vaxtı gedirmiş ki, gedim yeri suluyum. Gedəndə görmüş ki, yer sulanıb. Bir gün biçin vaxtı olur. Atası oğluna deyir ki, oğul, gedək taxılı biçək. Gedəndə görürlər ki, taxılı biçiblər. Bir də gediblər ki, götürələr. Baxıb görürlər ki, getirib xırmana yığıblar. İndi kişi oğluna deyir:

-A bala, xırmanı qayıraq, taxılı döyək.

Bunlar səhər qalxanda görürlər ki, taxılı döyüblər. Üstündə bir ilan quyrulub yatır. Kişi ilana deyir:

-Ay ilan, sən düş mən taxılımy götürüm.

İlan kişiye dedi:

-Sən qızının birini mənə ver, mən taxılı sənə verim.

Kişinin əlacı kəsilir. Gedib əhvalatı böyük qızına danışır. Qızı deyir ki, "mən ilana gedərəmmi?" Kişinin əlacı kəsilir. Ortancıl qızının yanına gəlib əhvalatı ona danışır. Bu qız da "mən ilana gedərəmmi?" deyir.

Sonra kişi əhvalatı lap kiçik qızına danışır, kiçik qızı razı olub deyir:

-Mən gedərəm.

Atası qızını ilanın yanına getirir. İlan düşür, kiçik qız ilanın yanına gəlir. İlanla qız uzaq bir yol gedib bir təpənin başına çıxırlar. Bura uzaqdan baxanda təpə görünür. İçəri girəndə bir otaq olur. İlan otağa girən kimi donunu dəyişir, bir oğlan olur. Bunlar burada ailə qurub yaşamağa başlayırlar. Günlərin bir günü qızın atası dedi:

-Ay arvad, bir qızımızı bir ilana verdik, indi gedək qızımızı axtaraq. Görək ilan qızımızı neylədi? Kişi gecə yatır, səhər qızı axtarmaq üçün uzaq bir yol gedir. Kişi az gedir, çox gedir, bir də görür ki, qızını verdiyi həmin ilan dərviş paltarında yolun kənarında durub. Kişi ilana çatdıqda ilan kişiye dedi:

-Nə axtarırsan?

Kişi başına gələn əhvalatı söyləyir. İlan kişiye dedi:

-Get o təpənin başına çıx, orada bir qapı açılacaq. Qızın oradadır, get görüs. Kişi gedib qızı ilə görüşür. Qız atasına qızıdan sovsat düzəldib verir. Atası sevinə-sevinə evinə qayıdır. Ata qızını tapdığına arvadına söyləyəndə demə qızlar eşidirmişlər. Bir-iki gündən sonra bacıları dedi:

-Biz də bacımızı gedib tapacağıq.

Bacıları səhəri uzaq bir yol gedirlər. Bu zaman onların qabağında ilan yenə bir dərviş paltarında rast gəlir. Qızlar əhvalatı dərvişə

danışdı. Dərviş bu bacılara da dedi:

–Gedin o təpənin başına çıxın. Orada bir qapı açılacaq, bacınız oradadır.

Bunlar gedib, qapıya çatdıqda qapı açılır. Burada bacılarını gördükdə sevinirlər, görüşürlər. Bacıları gedib, bu ilanın donunu tapırlar. Bacılar kiçik bacısına dedi:

–Get bizə o bulaqdan su gətir.

–Qız bulağa su götürməyə gedən kimi bacıları ilanının donunu ocağa tullayıb yandırirlar. Sonra qaçırlar. Kiçik bacı ağlaya-ağlaya qahr. Bir də dərviş gəlib deyir:

–Mənim donumu gətir geyinim. Qız dedi:

–Mən bulağa su götürməyə getmişdim, gəldim gördüm bacılarım donunu ocağa tullayıb yandırılıblar. Birca quyuğu qalıb. Kişinin barmağında bir üzük var imiş. Üzüyü çıxarıb qıza verib dedi:

–Mən daha getdim.

Oğlan bunu deyib gedir, bir daha geri qayıtmır.

KƏLLƏGÖZÜN NAĞİLİ

Biri var idi, biri yox idi. Yer üzərində, bir şah var idi. Bu şahın varı, dövləti başından aşırı. O, çox ədalətli şah idi. Onun övladı yox idi. Şah vəzirinə hökm elədi ki, bir tədbir töksün, onun övladı olsun. Vəzir fikirləşdikdən sonra belə qərara gəldi ki, şah dövlətini üç hissəyə bölüb, iki hissəsini yoxsullara paylasa, onun övladı olacaq. Şah vəzirin dediklərinə əməl etdi. 9 ay, 9 gün, 9 saat keçdikdən sonra şahın bir oğlu oldu. Şah car çəkdi, hökm elədi, bütün şəhərin adamlarını çağırırdı oğluna ad qoydu. Onun adı Aslan oldu. Bir neçə ay keçdikdən sonra, bir gün anası Aslanı bağa aparmışdı. Anası uşağı beşikdə qoyub başladı gül yığmağa. Bu zaman bir pələng Aslanı oğurladı. Anası qayıdıb gördü ki, uşaq beşikdə yoxdur. Bu xəbər gedib şahı çatdı. Şah hökm elədi, qoşun atlandı. Başladılar Aslanı axtarmağa. Nə qədər axtarıdılar, onu tapa bilmədilər. Kor-peşman cvə qayıdarkən yolda bir bükülmüş palaza rast gəldilər. Şahın əmri ilə palazı açdılar. Palazın içindən bir oğlan uşağı çıxdı. Baxıb gördülər ki, bu uşağın bir gözü var, amma kəlləsindədir. Şah çox fikirləşdikdən sonra onu özünə oğul götürdü. Adını isə Kəlləgöz qoydu. Uşağa dayələr tutuldu. Bir neçə gündən sonra xəbər gəldi ki, beş dağın südü uşağı görmür. Şah əmr elədi ki, sürüdən bir inək ayırsın-

lar ki, uşağı yedirsinlər. Kəlləgöz illərlə yox, saatlarla yekəlirdi. Bu hadisənin üstündən on beş il keçdi.

Şahın oğlundan isə hələ heç bir xəbər yox idi. Günlərin birində şəhərə hay düşdü ki, bir nəfər adam yoxa çıxdı. Axırda camaat yığılıb dedi ki, gedib şahı desinlər. Şah əhvalatdan xəbərdar olduqdan sonra şəhərə qaravulçular qoydu ki, bu nə olan sirdir? Bir neçə gündən sonra xəbər gətirdilər ki, adamları Kəlləgöz oğurlayır. Deməssənmi Kəlləgöz işdən xəbərdar olan kimi şəhərdən qaçdı. Bunlar burada qalsın, sənə kimdən danışım, şahın doğma oğlundan. Pələng Aslanı oğurlayıb aparandan sonra Aslanı yeməyib balaları ilə birlikdə böyütdü. Aslan artıq böyük bir pəhlivan olmuşdu. Günlərin bir günündə Aslan gözə-gözə gəlib şəhərə çıxdı. Baxdı ki, camaatın hamısı qara geyinib. Aslan işdən xəbərdar olduqdan sonra çıxıb getmək istədikdə bir də gördü ki, bir cavan qızı cəllad qabağına qatıb gətirir.

Soruşdu ki, bu qızı hara aparırsınız? Cəllad dedi ki, aparım Kəlləgözün yeməsi üçün. Aslan cəllada dedi ki, qızı burax, ancaq gəl mənə apar. Cəllad Aslanla birlikdə üz tutdular Kəlləgözün yanına. Aslan Kəlləgözün yanına çatıb başladı onunla vuruşmağa. Nə qədər vuruşdularsa, bir-birini öldürə bilmədilər. Axırda hər ikisi yorulub oturdular. Bir az dincəldikdən sonra yenə vuruşmağa başladılar. Yəni də yorulub oturdular ki, dincəlsinlər. Beləliklə, qırx gün, qırx gecə nə qədər vuruşdularsa, heç biri qalib gələ bilmədi. Axırda Aslan çıxıb getdi. Pələng anası Aslandan soruşdu ki, bu müddət harada idin? Aslan başına gələn əhvalatı pələng anasına dedi. Pələng anası Aslanı dedi ki, sən şahın oğlusan. Mən səni uşaq vaxtı oğurlayıandan sonra atan səni axtararkən Kəlləgözə rast gəlib, onu özünə üçün oğul götürübür. İndi ey oğul, Kəlləgözə qalib gəlmək çox çətinidir. Kəlləgözün əcdadı divdir. Aslan anasından əl çəkmədi. Ya öləcəyəm ya da Kəlləgözə qalib gələcəyəm. Pələng Aslanı dedi ki, sən əgər Kəlləgözə qalib gəlmək istəyirsənsə, gedərsən atanın yanına deyərsən ki, babandan qalmış yadigar oxu, qılıncı, qalxanı, bir də tövlədəki qara atı versin. Bunları aldıqdan sonra yanına gələrsən. Ondan sonra atı sürüb şahın yanına gəldi. Şah gördü ki, belə pəhlivan olmaz. Aslan dedi ki, şah, izin ver indi gedim Kəlləgözün yanına. Ordan birbaşa gəldi pələng anasının yanına. Pələng anası baxdı ki, doğrudan da gələn Aslan ən qiymətli pəhlivanların birinə döndü.

Dedi ki, gedərsən Kəlləgözün yanına onun gözünü nişan alarsan. Birinci oxun dəyməyə dize qədər daş olacaqsan, 2-ci oxun dəyməyə

qurşağa qədər, 3-cü oxun dəyməyə təmiz daş olub orada qalacaqsan. Aslan atı ilə Kəlləgözün yaşadığı mağaranın yanına gəldi. Kəlləgöz insan iyi duyduğu üçün mağaradan çiyə çıxdı. Aslan nişan alıb bir ox atdı. Birinci ox dəymədi. Aslan dizə kimi daşa döndü, ikinci oxu atdı, o da boşa çıxdı. İndi Aslan qurşağa qədər daşa döndü. Üçüncü oxu nişan alıb atanda ox Kəlləgözün gözüne batdı. Aslan Kəlləgözün başına kondir salıb şəhərə apardı. Şah bunu görüb çox sevindi. Əmr etdi ki, Kəlləgözü edam etsinlər. Onu şəhər darvazasından asdılar. Şah Aslana dedi ki, gəl mənim yanımda qal. Mənə pəhlivan ol. Aslan isə dedi ki, anamdan icazə istəyim, əgər icazə versə, gələrim.

Aslan gedib əhvalatı anasına danışdı. Anası dedi ki, get qal, ancaq bizi yaddan çıxartma. Əgər çətinə düşsən, bu tükü yandırarsan. Aslan atasının yanına gəlməkdə olsun, Kəlləgöz şəhərin darvazasından asılmağa, sənə kimdən danışım, şahın vəzirindən. Vəzir çox fikirləşdikdən sonra belə qərara gəldi ki, əgər Aslan şahın yanında qalarsa bundan vəziro ziyan gələr. Məhz ona görə də fikirləşdi ki, Aslanı şahın gözündən necə salsın? Vəzir şahın yanına gedib söylədi ki, əgər Aslan qoçaq pəhlivandırsa, gedib yeddi qardaşın bacısı Pəri sultan xanımı sənin üçün gətirsin. Şah əmr elədi ki, Aslanı çağırın. Aslan şahın hüzuruna gəlib baş əyərək şahı dinlədi. Şah dedi ki, oğul, dünyada yeddi qardaş var, onların bir Pərisultan adlı bacısı var. Sənə qırx gün möhlət verirəm. Ya onu mənim yanıma gətir, ya da səni öldürəcəyəm. Aslan baş əyib getdi. Yaraqlanıb-yasaqlanıb pələng anasının yanına getdi. Anasına deyilən bütün əhvalatları danışmağa başladı. Pələng anası belə bir tədbir gördü ki, yeddi gün yeddi gecə yol gedərsən. Yolda bir qalaçaya rast gələcəksən. Pərisultan xanım həmin qalaçada yaşayır. Atını sürüb ona yaxınlaşan kimi onu dik qaldırıb atın üstünə qoyarsan. Sonra atını sürərsən ancaq geri dönmə baxmazsan. Geri dönmə zaman daş olarsınız.

Aslan pələng anasının söylədiklərinə qulaq asdıqdan sonra üz qoydu həmin deyilən qalaçaya. Aslan yeddi gün yeddi gecə yol getdi. Nəhayət, deyilən həmin qalaçaya çatdı. O, qalaçanın yanında dayanan Pərisultan xanımı gördü. Aslan qıza yaxınlaşıb onu atın belinə qaldırıb şəhərə tərəf üz qoydu. Bir neçə gün yol getdikdən sonra şəhərə çatdı. Pərisultan xanımı atasına verdi. Şah da, vəzir də Aslanın igidliyinə heyran oldular. Hər kəs öz işinin dalınca getdikdən sonra Pərisultan xanım dura bilməyib şahdan soruşdu ki, mən kimin üçün gətirmisən?

Pəri sultan xanım şahın başına gələn əhvalatdan xəbərdar idi. Nə-

hayət, şah bildirdi ki, səni özüm üçün gətirmişəm. Pərisultan xanım bundan sonra bütün olmuş hadisələri danışmağa başlayıb dedi ki, şah, Aslan sənə öz doğma oğlundur.

Şah soruşdu: “Buna sənənin sübutun varmı?”

Bu zaman Pərisultan xanım Aslanı yanına çağırtdırdı. O, Aslandan soruşdu ki, oğlan, sənənin atan-anan kimdir? Aslan cavab verdi ki, atam yoxdur, anam isə pələngdir. Beləliklə, şah bundan sonra inan-dığı, doğrudan da, Aslan onun doğma oğludur. Şahın sevinci yerə-göyə sığmadı. Şah qırx gün, qırx gecə toy edib Pərisultan xanımı Aslana aldı. Vəzirin isə şəhərin darvazasından – Kəlləgözün yanından asdırılmasını əmr etdi. Vəzirə dar ağacından asdılar.

ƏCCƏR OĞLUNUN NAĞILI

Biri var imiş, biri yox imiş bir İbrahim Soltan adlı padşah, onun da Əccər oğlu adında bir qardaşlığı var imiş. Bir gün Əccər oğlu gəlib görünür ki, İbrahim Soltan çox fikirli oturub, ancaq o, Əccər oğluna heç nə demir. Bir gün belə, beş gün belə, elə Əccər oğlu görünür ki, İbrahim Soltan gündən-günə sınıxır, Əccər oğlu İbrahim Soltandan əl çəkmir ki, de görüm sənənin dərdin nədir? İbrahim Soltan axır ki, bu dərdə tab gətirə bilmir. Bu sirrini Əccər oğluna açıb deyir. İbrahim Soltan deyir ki, Şahın Dilavər xanımın şəklin atamın cibindən tapmışam. Şekli görəndə gündən ona aşiq olmuşam. Ona görə də mən onu harada olursay-olsun axtarıb tapmalıyam. Əccər oğlu İbrahim Soltanın dərdinə şərikin oğlu İbrahim Soltanı götürüb gedir qarnın yanına, qarı əvvəlcə başı ilə işarə edir, onlara deyir ki, on günlük yol ilə gedin, qabağınıza yeddi qardaş divin 40 otaqlı evi çıxacaq. Şahın Dilavər xanımı orda taparsız. Onlar gedirlər. Qapıya çatanda divlərin böyüyü çıxıb deyir:

“Adam-badam iyسی gəlir”. Onları görəndə div deyir ki, burdan gedin, qardaşlarını gəlir, sizi parçalayacaq. Bu vaxt divin anası gəlir. Əccər oğlu divlərin anasından xahiş edir ki, divlərə desin ki, biz onların qardaşlarıyıq, onlar bizə dəyməsin. Divlərin anası onlara deyir ki, mən qabağda bir oğlana getmişdim, indi bunlar mənə oğlumdur, gəlib mənə tapıblar. Div anasına yenə də inanmır, deyir ki, indi ki

onlar sənin oğlundur, onda Əccər oğlu kiçik qardaşlarımla güləşsin görək, doğrudur ya yox? Bu vaxt Əccər oğlu divləri bir-bir əli ilə yuxarı qaldırır, yerə qoyur. Böyük divi isə yuxarı qaldıranda ona deyir ki, səni yerə necə qoyum bərk, yoxsa yavaşı? Bu vaxt div ona inanır ki, onun qardaşıdır. Sonra bunlar dərđini bir-birinə açır. Əccər oğlu Dilavər xanımı da azad edib verir İbrahim Soltana. Sonra Əccər oğlu da divlərə qoşulub gedirlər quş ovuna. Onlar ova getməkdə, İbrahim Soltan isə bu evləri gəzməklə maraqlanır. 40 otağı gəzərkən axırın-cı otaqda görür ki, inilti gəlir. Yaxınlaşıb görür ki, qara divi deyirman daşının altına qoyublar. Şahin Dilavər xanımı isə ondan alıb zindana salıblar. İbrahim Soltan hamıdan gizli, gündə qara divi yemləyir. Nəhayət, qara div cana gəldikdən sonra qalxıb İbrahim Soltanı daşın altına qoyub, Şahin Dilavər xanımı götürüb gedir. Əccər oğlu axşam golib görür ki, nə pişiyin boğazında açar var, nə xanım, nə də İbrahim Soltan. Əccər oğlu gəlib axtarıb İbrahim Soltanı zindandan tapır. İbrahim Soltan əhvalatı Əccər oğluna danışıır. Qara div isə xanımı götürüb 3 günlük yol gedirlər. Əccər oğlu atlanıb düşür qara divin arxasına. Qara divi tapıb öldürür, xanımı isə götürür. Onlar atlanıb, yığışıb qarının evinə gəlirlər. Əccər oğlu yatıb yuxuda görür ki, İbrahim Soltanın atası padşah bir zəhərli ilan, bir tula bir at qoyub qapıda ki, İbrahim Soltan o şəkli apardığına görə ata minse yixilsin ölsün, tulanı sığallayanda həlak olsun, ilan isə yatanda onu vursun.

Əccər oğlu bu yuxunu İbrahim Soltana demir. Onlar durub gəlirlər, şahın qapısına çatanda at gəlir, Əccər oğlu atı qılnc ilə öldürür. İlanı isə gözləyir. Gecə yatmır, ilanı da öldürür. Bu vaxt İbrahim Soltan Əccər oğlundan əl çəkmir, ona deyir ki, bu sirri mənə də aç. Qarı da Əccər oğluna tapşırıb ki, mənəm bu sözümlü kim eşitdi, daş olacaq. Vaxt gəlir, xanımın İbrahim Soltandan bir oğlu olur. İbrahim Soltan yerdə xəstə yatır ki, bu sirri niyə mənə açmırsan? Əccər oğlunun əlacı kəsilir, bir gün İbrahim Soltana sirri açır, özünün ölümünə razı olur. Bu vaxt Şahin Dilavər xanım özünü öldürür ki, niyə o sirri ona açdırdın ki, o daş oldu?! Xanım dincəlir, o yatarkən yuxuda görür ki, ona deyirlər ki, onun əncamı qarındadır. Onu biz orada saxlayırıq, o sağdır. Əccər oğlu bizimdir. Onlar üçü də gedirlər qarının evində qalırlar, bu vaxt qarı görür ki, bir qız ondan soruşur ki, qonağı kimdir? O deyir Əccər oğlunu daş eyləyib gəliblər ki, görək əncam nodir. Deyir onun bir oğlu var, xanım Əccər oğlunun dərđini çox çəkir. Ona görə də gə-

rək oğlunun başını kəsib onun qanını daşa sürtə. Xanım ərindən xəlvət oğlunun başını kəsib onun qanını daşa yaxır. Əccər oğlu sağdır. İbrahim Soltan görür ki, oğlunun başını xanım xəlvət kəsib, Əccər oğlunu dindirir. Evdən çıxıb gedir. Xanımın bu hərəkəti Allaha xoş gedir. Böyük Allah hökm edir ki, xanımın oğlu dirilsin. Allahdan suda gəlir ki, sən ki, oğlunu Əccər oğlunun yolunda qurban verdin, sən onun etibarını itirmədin ona görə də sənin oğlunu sağaldıram.

ÇƏRXİ - GƏRDİŞ

Biri varmış, biri yoxmuş, bir kasıb kişi bir padşahla qonşu imiş. Kişi hər axşam gedib padşaha yaxşı söhbətlər edirmiş, padşah isə bunun əvəzində ona bir nimçə qızıl verərmiş. Bu işə vəkilin paxıllığı tutmuş. Elə ona görə də, bir gün arvad kişiyyə deyir ki, bir də padşahın yanına getmə. Məhəmməd axşam yatır, səhər görür ki, qışın ortasında həyotdə yemiş bitib. Tez bu yemişlərdən 5-6 dənə götürüb şahın evinə aparır. Ancaq onun heç nədən xəbəri olmur. Şah onun xurcununa iki çanaq qızıl tökür.

Şahın bu kasıb kişiyyə qızıl verməsini istəməyən vəzir ilə vəkil gedib yolda Məhəmməd kişinin qabağını kəsir ki, qızılı alsınlar. Bu zaman Məhəmməd kişi onlara belə məsləhət edir ki, siz mənə çərxi-gərdişi göstərin, mən qızılı sızə verim. Vəzir ilə vəkil bu sözü çox təəccüb edirlər. Onlar heç nə başa düşməzlər, bir-birlərindən soruşurlar ki, bu nə deməkdir? Məhəmməd kişi görür ki, onlar heç nə başa düşmür. Vəzir ilə vəkilə deyir ki, onda mən sizi başa salaram. Vəziərə deyir ki, sən mənəm paltarımı geyin, mən də sənin. Buna razı olurlar. Paltarını dəyişəndən sonra, Məhəmməd vəziərə deyir ki, çərxi-gərdiş bax budur! Bir vaxt mən kasıb idim, indi isə sən kasıb oldun, deyir atı çapıb gedir şahın yanına. Şah bu əhvalatdan xəbər tutandan sonra vəziri çağırtdırır yanına, onu zindana saldırır. Məhəmmədi isə özünə vəzir təyin edir. Məhəmməd gəlib görür ki, Gülxanım evdə xurcunun içindəki qızılı yığmağa yer tapmır. Kişi deyir ki, arvad onu da verən Allahdır, mənə vəzir edən də Allahdır.

ŞAHZADƏNİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir dərviş vardı.

Bir gün dərvişin arvadı xəstələnir. O, ərini çağırıb deyir ki, mən ölürom. Bilirəm ki, sən bir gün evlənəcəksən. Olub-qalan birçə

qızımı sənə tapşırıram. Evlənəndə mənim ayaqqabımı aldığın qadının ayağına keçir. Əgər yaxşı olsa, al.

Arvadı öləndən sonra kişi ayaqqabının bir tayını əlinə alıb bütün şəhəri gəzir. Ayaqqabı kiminin ayağına böyük, kimininkinə isə kiçik olur. Kişi isə doğma qızıyla evlənmək istəyir. Odur ki, evə gəlir, qızına deyir ki, mən ananın vəsiyyətinə əməl edib, səninlə evlənməliyəm. Çünki ayaqqabı sənin ayağına yaxşı olur.

Qız çox ağlayır, yalvarır, lakin bir xeyri olmur. Axırı qız razılaşır. Qız atasına deyir ki, indi ki beledi, qoy çayın qırağına gedim. Lakin kişi razı olmur. Qız deyir ki, yaxşı onda belimə kəndir bağla, gedim gəlim. Kişi elə də edir. Qızın belinə kəndir bağlayır. Qız gedir yolda kəndiri belindən açıb kola bağlayır. Özü isə meşəyə doğru qaçır. O, meşədə gecələməli olur.

Bu zaman padşahın oğlu – şahzadə ova çıxıbmiş. O, meşəyə çarkən görür ki, ağacda bir qız yatır. O, qıza ürəkdən bağlanır. Qızı atın təkinə alıb yoldaşlarına deyir ki, mən ovumu etdim, gəlin gedək.

Onlar bir şəhərə gəlirlər. Padşah əsirdir ki, oğlu qız qaçırb. Onu yanına çağırır, əhvalatı öyrəndikdən sonra oğluna xeyir-dua verir. Sonra qırx gün, qırx gecə oğluna toy edir.

Toy günü qız şahzadəyə deyir ki, səndən bir xahişim var. Bizim evimizə heç bir vaxt dərviş qoyma gəlsin. Şahzadə qızın xahişini qəbul edir.

Onların şəhər, xoşbəxt günləri başlayır. Günlər keçir, şahzadə oğlan atası olur. Bir gün dərviş oxuya-oxuya qızıgələ gəlir. Qız atasını tanıyır, bir söz demir.

Dərviş Şahzadəyə deyir ki, mənə bir gecəliyə yer verin. Qız şahzadəyə yalvarır ki, dərvişi qoyma qalmağa. Lakin şahzadə razı olmur. Dərvişə evin birində yer verilir.

Dərviş gecə qızı yuxuya verəndən sonra qalxıb beşikdə oğlanın başını kəsir, qanlı bıçağı isə qızın xələtinin cibinə qoyur.

Səhər qız yuxudan durur, görür ki, körpəsi beşikdə al qanın içində. O, ağlayır, şivən qoparır.

Şahzadə deyir ki, uşağı kimin öldürdüyünü bilse, onun gözələrinin çıxartdıracaq. Bütün sarayda axtarış başlayır. Lakin uşağı kimin öldürdüyünü tapmaq olmur. Çox sonra dərviş deyir ki, bir anasının da üstünü axtarsınlar. Qızın cibindən qanlı bıçaq çıxanda, şahzadə əmr edir ki, qızın gözələri çıxarılsın, özü də bayıra tullansın. Qız çox yalvarır, yaxarır, bir şey çıxmır. Nəhayət, qızın gözələrin çıxarırlar.

Onu gözələrinə qan süzülə-süzülə çölə tullayırlar.

Qız yuxılda-dura yol gedib bir ağacın altında gecələyir. O, öz taleyindən gileylenib ağlamağa başlayır. Bu zaman iki göyərçin bu söhbəti eşidir. Qıza deyir ki, sən başını yuxarı tut, mən sənin gözələrinə iki damcı gözümün yaşından tökəcəm. Onda sən də onu əlinlə sil. Bu zaman gözələrinə işıq gələr.

Qız tez evə gəlir, oğlunun cənəzəsini bağrına basaraq qaçır. Gəlib həmin ağacın altında oturub göyərçinlərə yalvarıb imdad istəyir. Göyərçinlər yenə də öz göz yaşlarından uşağın boğazına salır, qız əhliylə sürtür. Uşağ ayılır. Qadın sevincək uşağı bağrına basıb gedir.

Şahzadə pərt olur, deyir ki, mən şah oğlu şaham. Bu belə-ola bilməz, qadını tapıb gətirin. Tez qadın içəri girir, gülüb deyir: – Padşah sağ olsun, bəs ana da öz oğlunun başını kəsərmii? O, belə deyib uşağı şahzadəyə göstərir.

Şahzadə başa düşür ki, bu uşağ onun öz oğludu. O, tez uşağını bağrına basıb üz-gözündən öpür, arvadından üz istəyir, evə aparır. Onlar şəhər, firavan həyat sürürlər.

SULDUZLU BAYRAM

Biri var idi, biri yox idi, Bayram adında bir oğlan var idi. Bayram Sulduz kəndində doğulduğu üçün onun adına Sulduzlu Bayram deyirdilər. Bayram yetim bir oğlan idi, nə varı vardı, nə varisi. Bayram olduqca əziyyətli bir gün keçirirdi.

O, səhərdən axşamadaq varlıların qapısında nökrəklik eləyir, qazancı isə qapısında işlədiyi bəylərin süfrələrinin qırıq-quruğu, artıq-uruğu idi. Günlərin birində Bayram evlənmək fikrinə düşür. Çox çətinlikdən sonra özü kimi kasıb bir kişinin qızını alır. Bayramın arvadının yaxşı əl qabiliyyəti vardı. O, yaxşı dərziilik bacarırdı, lakin kasıb olduğundan heç kəs ona tikməyə bir şey vermirdi. Odur ki, o da ərli Bayram kimi xırda-para işlər görüb qarnını doydururdu.

Yazda Bayram arvadını çağırır deyir:

–Arvad, belə görürəm ki, biz bu cür yaşayışla ancaq yazı, yayı dolanacağıq. Qış gələndə kimi biz acından, soyuqdan öləcəyik. Çünki əynimizdəki paltarlar da artıq tökülür. Odu ki, mən bir ağaya nökrək durum, bir iş işləyim, bəlkə bir az pul qazandıım.

O, bu fikirlə çox gəzib dolandıqdan sonra gəlib Fətullah adlı bir bəyə nökrək durur. Bayram Fətullah bəylə şərt bağlayır ki, ona üç ay

nökər olacaqdır. Ancaq muzdur haqqı haqda heç bir kəlmə də kəsmir. Bəli, nağıl dili yüyrek olar deyirlər, üç ay gəlib keçir, Bayram Fətullah bəyin yanına gəlib, ondan muzdur haqqını istəyir. Lakin bundan Fətullah bəyin bərk acığı tutur:

“Üç aydı süfrəmin ən yaxşı yeməkləri ilə yemlənsən, utanmırsan, hələ məndən muzdur haqqı da istəyirsən, rədd ol mənim qapımdan!” O, belə deyib, Bayramı bir az da kötkəldir.

Bayram kor-peşman evinə qayıdır. Arvadı onu döyülmüş vəziyyətdə görəndə məsələni başa düşür, başlayır Bayrama təsəlli verməyə. Bir müddət keçir, Bayramın kötek yaraları sağalır. O, yenə də işləmək, pul qazanmaq fikrinə düşür. Bayram bir qəder gözdikdən sonra başqa bir vilayətə getməyi, orada nə iş olursa-olsun işləməyi, qış üçün pul qazanmağı qərara alır. O, bunları demək üçün arvadının yanına məsləhətə gəlib deyir:

-Ay arvad nə deyirsən? Belə görürəm ki, belə avara-avara gəzməklə burada bir iş tapa bilməyəcəyəm. Deyirəm heç olmasa gedim bir vilayətə, bəlkə bir iş tapdım? Onsu da burada işləməklə mənə heç kim muzdur haqqı vermirdi. Gedim başqa bir vilayətə, bəlkə orada bir insafli adam tapdım.

Bu fikirlə Bayram heybəsinə bir az çörək götürüb yola düşür. Çox yerlər gəzir, axırda o, bir kəndə gəlib çatır. O, orada Məşədi Ulu xan adlı bir mübarizə rəncbər durur. Məşədi Ulu xanla sözləşir ki, onça ancaq üç ay işləyəcəkdir.

Məşədi Ulu xan çox hiyləgər, həm də qansız adam idi. O, hər dəfə özünə nabeləd adamlardan muzdur tuturdu. Onlara yağlı dili ilə gözəl-gözəl vədlər edirdi, ancaq vədə başı muzdurlara pul verməmək üçün onları öldürərdi.

Bayram bütün bu işlərdən xəbərdar deyildi. Yazıq Bayram bilmirdi ki, Məşədi Ulu xan vaxt tamam olanda onu da əvvəlki muzdurlar kimi öldürəcəkdir. O yazıq hər gün səhərdən axşamədək Məşədi Ulu xanın zəmilərində biçin biçirdi. O, həm də elə işləyirdi ki, axşam yatmağa gələndə daş kimi yıxılır, o dəqiqə yuxuya gederdi.

Günlərin birində Sulduzlu Bayram günorta vaxtı biçin biçərkən görür ki, həmişə onun yanına gələn, ona yemək gətirən nöker Canəli zəminin kənarında onu səsləyir. Yazıq Bayram həmişə olduğu kimi işdən ayrılmaq istəmirdi. Bayram istəyirdi ki, nöker Canəli həmişə ağası Məşədi Ulu xana onun haqqında yaxşı sözlər söyləsin ki, bəlkə Məşədi Ulu xan insafa gələ. O fikirləşdi ki, birdən Məşədi Ulu xan

da Fətullah bəy kimi onu vədə başı döydürüb pulunu verməz. Odur ki, o, həmişə özünü işgüzar adam kimi göstərmək istəyirdi.

Lakin Canəli onu ikinci dəfə çağırdı. Bayram dəryazı qoyub yavaş-yavaş zəminin kənarına, Canəlinin yanına gəlir. Canəli bir yumurtanı və bir parça quru çörəyi kirli bağlamadan çıxarıb yerə qoyur. Bayram çatanda adətli üzrə Canəlinin sol əlində tutduğu balaca su dolçasını alıb yarsını içir.

Sonra o üzünü qibləyə tutub namaz qılır, bardaş qurub Canəli ilə üzbəüz öyləşir. Bayram yumurtanı soyur, sonra da quru çörəkdən bir parça kəşib yeməyə başlayır. Bayramın Məşədi Ulu xanla bağladığı vədəyə üç gün qalırdı. Onu həmişə fikirləşdirən bir qorxu yavaş-yavaş özünü göstərirdi. Bayramın ürəyinə dammışdı ki, Məşədi Ulu xan onun muzdur haqqını vermiyəjək. O, üzünü könülsüz halda nöker Canəliyə tutub deyir:

-Necə bilirsen Canəli qardaş, Məşədi Ulu xan mənim haqqımı verəcəkmimi?

Canəli onun sualından diksinir. Çünki bu üç ayda birinci dəfə idi ki, Bayramdan bii sözü eşidirdi. Canəli çoxdan Bayrama çox qorxulu sirin üstünün açajeydi. Amma onun dili gəlmirdi ki, desin. Bu sualdan sonra Canəli bir az özünə toxday verir. Çoxdan Bayrama demək istədiyi sözləri ona deməyə başlayır:

-Bayram, Məşədi Ulu xanın necə adam olduğu hələ sənə doğrudürüst bəlli deyil. Mən iki ilə yaxındır ki, Məşədi Ulu xana nökerçilik eləyirəm. Bu iki ildə ona qədrə nökerin Məşədi Ulu xan tərəfindən öldürüldüyünü öz gözələrimlə görmüşəm. O, çox qaniçən, zalım adamdır. Həmişə özünə nöker tutar, haqqını istəyən nökerləri isə öldürərdi. İndi mənim sənə yazığım gəlir. Görürəm ki, Məşədi Ulu xan o biri rəncbərlər kimi sənə də öldürəcəkdir. Ancaq mənim sənə çox yazığım gəlir. Odur ki, sənə deyirəm ki, elə günü sabah qaç buradan. Yoxsa sənə öldürəcəklər, yazıxsan.

Məşədi Ulu xanın belə bir adam olması Bayramın ürəyinə dammışdı. O, son tikəni uda bilmirdi. Bərk çəçəyir. Sonra kuzonin dibində qalan suyu içib yavaş-yavaş ayağa qalxır. Canəliyə verdiyi məsləhətə görə “çox sağ ol” deyir. Nöker Canəli gedəndən sonra bir az uzanıb dincəlmək istəyir. Lakin çox yorulduğundan yuxu onu tutur, o yatır. Bir də yuxuda görür ki, arvadı dəryaya düşüb boğulur. Elə hey Bayramı haraylayır. Bayram hövlənk yuxudan ayılır, görür ki, artıq axşamıdı. O ayağa qalxır. Dəryazı da götürüb öz vilayətlərinə tərəf

getməyə başlayır. Gecə səhərədək yol gedir. Səhərə yaxın kəndlərinə çatır. O, evlərinə gəlib görür ki, arvadı ağır xəstədir. O, yuxusunun düz olduğunu indi bilir. Onun arvadı bərk soyuqlamışdı. Çünki havalar artıq soyuyurdu. Qışa cəməsi on beş gün qalırdı. Bayram əynindəki çuxasını çıxarıb arvadının üstünə saldı. Axşamayaxın arvadın əhvalı bir az yaxşılaşdı. Səhər o, tamam yaxşı oldu. Sanki ərinin cırıq çuxası ona sağlamlıq gətirmişdi.

Səhər Bayram Məşədi Ulu xanla olan əhvalatı arvadına danışır. Arvadı artıq heç bir söz demir. O bilir ki, bu qış ikisi də acından, soyuqdan öləjəklər. Lakin Bayram yeni bir plan hazırlamışdı. O fikirləşirdi ki, necə olursa-olsun başqa bir vilayətə gedib orada varlı bir kişiye kölək gəlsin. Bu düşüncələr içərisində Bayram arvadı ilə xudafizləşib yol başlayır. O, çox yerlər keçib, gəlib Mərəndə çatır. Bayram soraqlaşsa-soraqlaşsa gəlib varlı, tamahkar bir kişinin evinə çıxır. Həmin kişinin adı Hacı Mürsəlqulu idi. O, Mərənddə hamıdan dövlətli olsa da, həddindən artıq tamahkar idi.

Bayram Hacı Mürsəlqulunun yanına gəlir. Hacı onun nə üçün gəldiyini soruşur. Bayram deyir:

-Hacı, mən bu yayı xeyli ot-ələf toplamışam, istəyirəm onu satam. Özüm də Sulduzdanam.

Hacının xeyli mal-qarası var idi. Ancaq qış üçün mal-qaraya yemək verməyə otu çatmayacağını bilirdi. İndi Bayramdan bu sözləri eşidəndə tamahdan onun gözləri parıldadı, dedi:

-Bayram, düzdür mənim heyvanım həddindən artıqdır. Bilirəm ki, mal-qaranı bu qışdan çıxarmaq çox çətin olajax. Ancaq görürəm ki, sən çox xeyirxah adamsan. Odur ki, mən öz heyvanlarımı sənə etibar eliyirəm, götür apar. Yaza kimi onlara əgər yaxşı baxsan, hər cinsdən sənə bir heyvan verərəm.

Bayram onunla razılaşıır. Tez çıxıb tövləyə gedir. Camışları, öküzləri, atları, qoyunları, keçiləri, toyuqları, başqa cinsdən olan heyvanların hamısını çıxarıb qabağına qatıb yol başlayır Sulduz kəndinə tərəf. Günə bir mənzil, teymənzil axır gəlib yetişir öz kəndlərinə. Mal-qaranı sürür öz həyətlərinə. Arvadı görür ki, budur Bayram gəldi, özünün də qabağında böyük bir heyvan sürüsü. O, ərinin qabağına çıxıb heyvanları haradan aldığını soruşur. Bayram ona bütün əhvalatı danışır. Sonra öküzlərdən onunu bazara çıxarıb satır. Pullara bir neçə günün içində bir böyük pəyə tikdirirlər. Sonra Bayram camışlardan da bir neçəsini satıb bir az ot alır ki, heyvanlar ya-

zatan qırılmasınlar. Bəli, Bayramgil gündə bir heyvanı kəşib yeyirlər. Üç ay onlar varlılara məxsus ömür sürürlər. Yaza qədər həm Bayram, həm də arvadı o qədər kökəllirlər ki, dərilərinə sığmırlar. Bəli, vaxt tamam olur. Bayram təzə paltar geyib Hacıya yanına gəlməyi qərara alır. Arvadı çox qorxur ki, birdən Bayram gedər, Hacı onu öldürər. Lakin Bayram çox yaxşı bilirdi ki, Hacı onları axtaracaqdır. Odur ki, arvadına tapşırır ki, evdə nə qədər qiymətli şeylər varsa cəmləşdirsin, üç günə kimi qayıdacaqdır. Özü isə yol başlayır Mərəndə tərəf. Bayram iki günə özünü yetirir Mərəndə. Düz gəlir Hacı Mürsəlqulunun evinə. Sözsüz-soraqsız girir qapıdan içəri. Hacı Mürsəlqulu qəlyan sümürürdü. Gördü ki, aya budu Bayram kişi içəri girdi, özü də elə bil bordan çıxıb. Tez dedi:

-Aya, Bayram, xoş gəlmisən, de görüm heyvanlar necədi? Bayram ona deyir ki, Hacı hələ qoy bir nəfəsimi dərim, sonra hamısını danışacağam.

Hacı çox qorxur. Elə bilir ki, Bayram heyvanı yəqin qurda-quşa yedizdirib. Bayram görür ki, Hacı çox qorxdı. Tez deyir:

-Hacı, heyvanlar bərədə heç narahat olma, hamısı elə kökəlliblər ki, üstlərində yumurta durar.

Hacı bu sözdən çox sevinir. Tez qulluqçularına tapşırır ki, Bayram bir yaxşı yemək versinlər. Bayram möhkəm yedikdən sonra üzünü Hacı Mürsəlquluya tutub deyir:

-Hacı, indi qulaq as, gör heyvanlar necədirlər.

Bunu deyib Bayram başlayır oxumağa:

Hacı mənə tapşırıb qırx atnan, qırx qatır.

Yarısı şirəkədi, yarısı qotur.

Tamamı çöllükdə yan-yana yatır,

Biri də pəyədə dildən olubdu.

Hacı çox qorxur, deyir:

-Aya, Bayram, yoxsa heyvana qotur düşüb?

Bayram deyir:

-Aya, Hacı, qotur-zad düşməyib, elə sözdü, ürəyimə gəlib deyirəm də. Başlayır oxumağa.

Sənə qurban olum, mərdlərin mərdi,

Məni də yandırır dananın dərdi.

Qırx inək vermişdin qalıbdır dördü,
O da qalmağına peşman olubdu.

Səhər olar, qar yağar qaşdan-qabaqdan,
Mərhamət çöreyin kəsdı tabaqdan.
Öküzlər ağrıdan tutub dabaqdan,
Camişlar sabaha ilqar alıbdı.

Ay ağalar, deyək qışı, soyuğu,
Gömbөлən tutdu qırdı toyuğu.
Qurmuşdum mən orda-burda oyuğu,
Bir tülkü yüz leşə sərdar olubdu.

Sulduzlu Bayram deyər, Allahın aman,
Qurtarıbdı otum, qalmayıb saman.
Bir qotur oğlağa gəlirdi güman,
O da samanlıqda murdar olubdu...

Bunları deyib Bayram çıxıb qaçıb axşamədək yetişir evlərinə. Arvadı ilə köməkləşib, şeyləri yığırlar bir arabaya. Sonra onlar uzaq bir vilayətə gedib orda məskən salıb başlayırlar çox firavan yaşamağa.

UÇAN PADŞAH

Biri varıymış, biri yoxuymuş, öyyami-qədimdə Əhməd adlı bir padşah varıymış. Bu padşah ömrünün çoxunu keçirmiş, azını yaşayırmış. Həmin padşahın üç oğlu vardı. Birinin adı Cümşüd, birinin adı Hətəm, kiçik oğlunun adı isə İbrahim idi. Bu padşahın oğlanları artıx qonum-qonşu, vəzir-vəkil qalmamışdı atasının yanına göndərsin ki, oğlanlarının evlənmək vaxtıdır, onları evləndir. Padşah isə bunlara heç bir cavab vermirdi.

Bir gün oğlannar sözü bir yere qoydular ki, indi ki atamız bizi öyləndirmir, gəl biz də baş götürüb gedək başqa bir ölkəyə, orada öylənək, üç qardaş çiyin-çiyinə verib yaşayaq. Şahzadələr buradan getməkdə olsun, eşit padşahdan. Padşah gecə yatan zaman bir qorxulu yuxu görür. Aləmi rəyyada üç əjdaha bəronin ağzında durub, padşahı udmaq istəyir. Nə qədər qoşun, ləşkər gəlsə əjdahalar onları udur. Bu zaman padşahın oğlanları atasına deyirlər ki, ata, bizi at əjdahanın ağzına. Padşah bəroni keçməyə az qalanda görür ki, əjdahalar dalınca elə gəlir ki, yel kimi. Padşah bir təhər canını qurtarır.

Amma sora qabağına bir ağ paltarlı dərviş çıxıb, padşaha deyir, «ay insafsız» oğlanların sənin ucbatından özlərini öldürdülər, sənə onlara yas tutmaq əvəzinə canını qurtardın». Padşah gözünü yumub açanda görür ki, qoja dərviş qeybə çəkildi.

Padşah yuxudan sərsəm oyanan kimi tez vəzir-vəkilə xəbər göndərir ki, bura gəlsinlər. Vəzir, vəkil, rəmmal, münəccim tez gəlirlər padşahın yanına. Padşah gördüyü yuxunu yozmağı bunlara əmr edir. Münəccimbaşı padşaha baş əyəndən sonra deyir ki, padşah sağ olsun, bu yuxu elə bir qorxulu şey deyil. Bu o, deməkdir ki, sən özün hər bir şeyi görüb, dövrənini sürmüşsən, indisə oğlanlarının hərəsi bir gümə qaraldıb, içinə girməlidir ki, səndən sonra bir şam yandıranın olsun. Yasda ki, toydur. Dərviş sana demək istəyirmiş ki, sən niyə oğlanlarının toyunu etmirsən? Padşah sevinir, münəccimbaşıya çoxlu xələt, ənam verir. Sonra tutduğu işdən peşiman olub, oğlanlarını öyləndirmək fikrinə düşür. Padşahın özü çoxdan vəzirin qızında idi ki, onu böyük oğlu Cümşüdə, Vəkilin qızını isə Hətəmə aısın. Amma tərəddüd edib, oğlanlarını evləndirmirdi.

Padşah yuxu gören gecənin səhəri əmr etdi ki, oğlanların hüzuruna gəlsin. Bu hadisədən bir qədər keçdikdən sonra qasid gəlib padşaha baş əyib dedi ki, padşah sağ olsun, oğlanlarınızı heç yerdə tapa bilmədim. Padşah məcbur olub, şəhərə car çəkirdi. Yene də oğlanlarından bir xəbər verən olmadı. Bir tərəfdən padşahın arvadı gecə-gündüz göz yaş axıdıb, ahu-nalə edirdi ki, sən vaxtında onları öyləndirsəydin belə olmazdı. Odur ki, padşahın arvadı ərinə dedi: – Əgər üç günə kimi oğlanlarımdan bir xəbər çıxmasa özümü öldürəcəyəm». Padşah qaldı çar-naçar. Bilmədi nə eləsin. Bu vaxt padşah car çəkirdi ki, kim mənəm oğlanlarımdan yerini desə, ona böyük ənam verəcəm. Bu sözləri eşidən şəhər qaçıncısı padşahın hüzuruna gəlib baş əyib dedi ki, padşah sağ olsun, qabaqca istədim ki, deməyəm qorxumdan, sonra da düşündüm ki, sonra öyrənib, boynumu vurdurarsan, amma indi qalıb sən öz mərhəmətinə, ya öldür, ya da bağışla. Üç gün qabaq oğlanların şəhərdən getdilər.

Padşah şəhər qaçıncısına öz qızıl toqqasını bağışladı, qırx dənə çapar çağırıb hərəsini bir padşahın yanına göndərdi ki, oğlanlarını tapıb qolu bağlı onun hüzuruna gətirsinlər. Padşah taxt-tacını idarə etməkdə olsun, çaparlar yol etməkdə. Eşit indi sən oğlanlardan.

Padşahın oğlanları az getdi, üz getdi, dərə-təpə, düz getdi. Orada illə, burada şirin dillə, gündə bir mənzil, tayeyi-mənzil üçüncü günə gəlib

çatdılar, bir şəhərin kənarına. Böyük qardaş, ortancıl qardaşa dedi:

- Hətəm, biz burada oturaq bir az dincələk, sənə get şəhərə bir az yeməkdən-zaddan al gətir, yeyək, qarnımızı doyduraq, axşama yaxın gedərək şəhərə. Bir də bax gör, buranın camaatı necədir, şəhərdə nə var, nə yox? Hamısını öyrənib gələrsən.

Hətəm şəhərə getməkdə olsun, eşit sən Cümşüd ilə İbrahimdən. Bu qardaşlar çox yorğun idilər. Odur ki, getdilər yaxınlıqda olan çinar ağacının altına kölgələnməyə. Çinar ağacının ətrafında böyük bostan var idi. Bu bostanın yiyəsi çox mehriban bir kişi idi. Nə oğlu vardı, nə də ki qızı. Bir qarısıydı, bir də ki, özü. Qoja gördü ki, it çox hürür. Bildi ki, bu sədaqətli köpək havaydan hürməz. Odur ki, qoja eşiyə çıxıb ətrafa göz gəzdirdi. Gördü ki, çinarın altında iki nəfər adam var. Qoja bunlara yaxınlaşanda gördü ki, bunlar elə gözəl cavanlardı ki, Yusif bunları görə vələh olar. Özləri də elə bil bir almıd, yarı bölünüb. Qoja cavanlara yaxınlaşıb salamladıqdan sonra, onlardan hal-əhvallarını, kim olduqlarını soruşdu. Cümşüd başına gələnləri, mən sizə söylədiyim kimi qojaya danışdı. Qoja dedi, ay oğul, mənim də övladım yoxdur. Allah sizi elə yaxşı göndərmişdir. Gəl bizimlə ol. Biz də bu gün-sabahlıq. Heç olmasa bilərəm ki, öləndən sonra yurdumda adımlı anan, çırağımı yandıran, ojağımı közərdən bir varisim var. Oğlanlar razı oldular. Bunlar söhbətdə olsunlar, eşit ortancıl qardaş Hətəmdən.

Hətəm şəhərə girəndə gördü ki, bu şəhərin camaatı hamısı matəm libas olublar, qara geyiniblər. Hətəm bir qojaya yanaşıb, soruşdu ki, baba nə üçün bu camaat qara geyinib? Qoja oğlanın üzünə baxıb dedi:

- Ay oğul görürsən ki, sən qorubəsən, heç bir şeyi bilmirsən. Oğul, bizim qonşu padşahın üç oğlu itib. Nə öldüsü bilinir, nə qaldısı. İndi Əhməd padşah hər məmləkətə bir qasid göndərib, o məmləkətin də padşahından xahiş edibdir ki, oğlanlarını tapıb ona göndərsinlər. Hətəm kişiyyə razılıq edib ayrıldı. Gedib darzi dükanından üç dəst qara paltar, bir qəder də azuqə alıb, qayıtdı qardaşlarına eşitdiklərini danışdı. Qardaşları sözü bir yerə qoydular ki, bir daha evlərinə qayıtmasınlar. Bu minvalla düz üç həftə bunlar qojanın yanında qaldılar. Şəhərdən axşama kimi qardaşlar yer belliyir, əkin əkirdilər. Bir gün Cümşüd Hətəmə dedi:

- Qardaş yenə şəhərə get gör şəhərdə nə var, nə yox. Bir də bir az otdən-zaddan al.

Hətəm qara libası geyib, şəhərə yollandı. Hətəm şəhərə çatanda

yenə gördü ki, camaat qara paltardadır. O, qəssabdan soruşdu ki, nə üçün bu camaat qara geyib? Qəssab dedi:

- Ay oğlan Əhməd padşahın bu gün iyirmi dörd gündür ki, oğlanları itib, ona görə padşah qara geyinib. Bir də ki, Əhməd padşahın arvadının gözü ağlamaqdan kor olub, ona görə. Hətəm anasının kor olmasını eşidəndə az qaldı bihuş ola, ancaq bir təhər özünü saxladı. Gəlib bu acı xəbəri qardaşlarına danışdı. Onlar tutduqları işdən peşman oldular. İstədilər qayıtsınlar evlərinə, gördülər ki, pulları yoxdur, qojadan da istəməyə utandılar. Bu zaman qardaşlar belə fikirləşdilər ki, ikisi qocaya kömək ələsinlər, biri də gedib, şəhərə bir iş tapıb, yol pulu qazanana kimi işləsin. Şəhəri belə oldu. Hətəm getdi şəhərə iş axtarmağa. Amma oğlanlar bu sözü qojadan gizlətdirdilər.

Günorta Cümşüd, İbrahim yer bəlləyəndə belləri nəyə işə toxundu. Nə qəder elədilər, həmin şeyi çixara bilmədilər. Əl atdılar küllüngə, bir qəder qazdıqdan sonra gördülər ki, bu, bir müjürdür. Müjürünü çıxarıb açdılar. Gördülər ki, müjürünün içi doludur qızılın, ləl-cəvahiratın. İstədilər götürsünlər, sora dedilər ki, bəlkə bu qojandır. Oğlanlar gəlib həmin müjürünü qojaya verdilər. Qoja dedi:

- Oğlanlarım, çox qedimlərdə atam mənə bir dəfə demişdi ki, onun babası harasa bir müjürü qızıl gizlətməmişdi. Onu indiyə qəder hamı axtarmış, amma tapmamışdır. Çünki, onu basdıranı qaçaqlar öldürmüş, sığır indiyə qəder üstü örtülü qalmışdır. İndi ki, onu siz tapmışınız, götürün özünüzə. Oğlanlar çox dedilər, qoja az eşitdi, qoja çox dedi, oğlanlar az eşitdilər. Axırda qoja bir qəder qızıl götürüb dedi:

- Bu mənim də, qarımın da götürülməyinə, basdırılmasına çatır. Yerdə qalanı sizin. Oğlanlar çox sevindilər. Anasının gözləri tutulmasını, evlərinə qayıtmaqlarını qojaya bildirib, onlara izn verməsini xahiş etdilər. Qoja onlara xeyir-dua verib yola salmamışdan qabaq hələsənə bir qarpız verib dedi: - Balalarım, bu qarpızı aparıb verərsiniz atanıza, deyərsiniz yesin. Qarpızı kəsəndən sonra deyərsiniz ki, bunun mənasını tapsın. Şəhər sübh tezdən oğlanlar vətənlərinə sarı rəvan oldular.

Bunlar yol getməkdə olsunlar, eşit xəbəri Əhməd padşahdan. Əhməd padşah çox peşiman olmuşdu. Nə gəjesi vardı, nə gündüzü. Bir tərəfdən oğlanları, bir tərəfdən də arvadının kor olması. Padşah o təbib, o loğman qalmamışdı ki, arvadına ondan ələc istəməsin. Heç biri Əhməd padşahın dərdinə ələc edib, onun arvadının gözlərini sağalda bilməmişdi. Axırda padşah nələc qalıb, başqa dövlətlərdən də loğmanlar gətirmişdi. Yenə də bir murad hasil olmamışdı. Odur

ki, padşah gözünü tikmişdi, Allaha ki, bəlkə Allahın rəhmi gəlib, bir əlac eləyə. Odur ki, padşah bütün yağır-fuğaranı, əji-yoxsulu, əlsiz-ayaqsız yedirir, içirdir, köməklik edirdi. Bundan bir şey çıxmadı. Əlqərəz padşah əlacsiz qalıb rəmmal çağırırdı. Əmr etdi ki, bir rəm at, gör başımıza nə iş gələcək? Arvadımın gözü sağalajaxmı? Rəmmal bir rəm atdı, tutmadı, ikinci rəmi atdı tutğunluq gətirdi, üçüncü rəmi atanda sevindiyindən elə qışqırdı ki, bütün saray əhli onun başına yığıldı. Rəmmal dedi:

– Padşah sağ olsun, bu saat oğlanların saraya qayıdılar. Qürub çağrı sarayda olacaqlar. Bir də rəm göstərir ki, arvadının gözü qırxıncı günə qədər sağaldı, sağaldı, sağalmadı heç kəsdən imdad gözləmə. Bir də rəm göstərir ki, arvadının gözlerini açan adam kiçik oğlun İbrahimin gələcək arvadıdır. Odur ki, onlar gələn kimi onları evləndir. Padşah razı olub, bu şad xəberi arvadına çatdırdı. Padşahın arvadı sağalajağına o qədər sevinmədi ki, nə qədər oğlanlarının qayıtmasına sevindi.

Axşama az qalmış padşah gördü ki, sarayı bütün şeypur səsi başına götürüb, bildi ki, oğlanları qayıdılar. Odur ki, başda padşah olmaqla bütün saray əhli şahzadələrin pişvazına çıxdılar. Padşah istədi ki, oğlanlarına icazəsiz getdiyi üçün cəza versin, sonra arvadı yadına düşüb bu fikirdən vaz keçdi. Gələn kimi onları evləndirəcəyinə söz verdi. Şahzadələr sağ-salamat evlərinə gəldilər. Amma analarının gözlerini kör görən kimi hor üçü də bihuş olub yıxıldılar. Bu minvala üç gün onlar ayıla bilmədilər. Şahzadələr ayıldıqdan sonra bütün başlarına gələn əhvalatı ata-analarına mən sizə danışdığım kimi danışdılar, qoja bağbanın verdiyi qarpızları atalarına verdilər. Padşah ilk qarpızı kəsəndə gördü ki, bu qarpız tamamilə çürüüb, Hətəm verən qarpızın yarısı xarab olub, yarısını yemək olar, İbrahimin qarpızını isə lap yeməlidir. Padşah tez vəzirli-vəkili çağırıb, bunun mənasını nə olduğunu onlardan soruşdu. Vəzir dedi:

– Padşah sağ olsun, bunun mənası odur ki, Cümşüdü öylənmək vaxtı keçmiş, Hətəmin də vaxtını, Cümşüd kimi keçirmə. Nəhayət qoja demək istəyir ki, İbrahimin əsil evlənmək vaxtıdır. İzdıvacı yubatma. Oğlanlarını öyləndir. Padşah bu kəlamə əhsən deyib, həmin qojanı götürmək üçün onun dalınca adam göndərdi.

Padşahın arvadının artıq düz bir ay iydi ki, gözləri tutulmuşdu. Odur ki, padşah oğlanlarını yanına çağırıb, dedi: -İndi ki, siz öylənmək istəyirsiniz, öylənin. Mən Cümşüdə, Hətəmə nişanlı tapmışam.

Amma İbrahimə layiq nişanlı tapmamışam. Odur ki, mən indi sizin həronizə bir kaman, bir ox verəyəm. Həmin oxu çıxıb Qaf dağından atarsınız. Kimin oxu hansı dama, kimin damına düşsə, həmin ojadan ona arvad alajam. Oğlanlar sevindilər. Ox-kamanlarını götürüb yollandılar Qaf dağının zirvəsinə. Qabaqca Cümşüd atdı, oxun iziylə gəlib çıxdı vəzirin evinə, sonra Hətəm atdı. Bu da düşdü vəkilin damına, sonra növbə çatdı İbrahimə. İbrahim var qüvvəsiylə kamanı dartıb oxu atdı. Ox gedib, düşdü dağın döşünə. İbrahim gedib, oxu götürdü, qayıdıb bir də atdı. Beləliklə o, üç dəfə oxunu atdı. Ox yenə də gəlib həmin nöqtəyə düşdü. Axırda İbrahim öz-özünə dedi:

– Eh, görünür mənim bəxtim belə imiş. İstədi qayıtsın saraya, sonra düşündü ki, heç olmasa gedib həm oxumu götürürəm, həm də bir ovuj torpaq götürüb atama aparım ki, ata mənim də bəxtimə bax bu düşdü. İbrahim qayıdıb oxu götürəndən sonra əyilib bir ovuj torpaq götürmək istəyərkən gördü ki, nə işə şey yarıb onun çığıla barmağına. İbrahim qolunu qaldıranda gördü ki, bu, bir balaca meymundur. Elə qışqırı ki, «mən də senin qismətin, mən də sənin qismətin». İbrahim qavaxca istədi meymunu öldürsün ki, biyabr olmasın. Qılıncı çəkəndə yenə meymun dilə gəlib dedi: - Ey oğlan, sən mənim qismətimdən, sənin qismətin isə mənəm. Götür mənə apar, peşman olmazsan. İbrahim çar-naçar qalıb, meymunu da götürüb saraya gəldi. Amma bu haqda heç kimə utandığandan bir söz demədi. Səhəri gün padşah öz oğlanlarını yanına çağırıb, kimlərlə qohum olajağıni öyrənmək istədi. Cümşüd atasına baş əyib, vəzirin qızın istədiyini, oxunun vəzirin damına düşdüyünü, Hətəmin oxunun vəkilin damına düşdüyünü söylədi. Padşah çox şad oldu. Növbə İbrahimə çatanda İbrahim dedi ki, atacan, mənim oxum bir naxırçının damına düşdü. Padşah bundan bir qədər dilxor oldu. İstədi ki oğluna başqa bir qız alsın, düşündü ki, axı mən car çəkdimişəm, söz verməşəm ki, qərarım dəyişməzdir. Padşah oğlanlarına xeyir-dua verib, oğlanlarına dedi ki, yeddi günün ərzində gəlinlərimin hərası mənə bir yaylıq tikməlidirlər ki, onların əl qabiliyyətlərini görənmədi. Sonra padşah xəzinədarı yanına çağırıb əmr etdi ki, bu gündən etibarən mənim oğlanlarıma istədiyini qədər pul, qızıl verərsən, oğlanlarına tapşırı ki, toy gününə qədər hər biriniz, özünüzə şəhərdə istədiyiniz yerdə yeddi mərtəbəli ev tikdirəsiniz. Buna görə sizə qırx gün möhlət verirəm.

İbrahim evə gəlib çox fikir elədi. Uzandı dərddən yatağa. Meymun İbrahimə yaxınlaşıb soruşdu ki, ay İbrahim, nə üçün son elə

həmişə bifeşon? Yəddi qızın bir dərədə qalmasını ki, ya da dərədə gəmilərin batmayıb ki, dərən varsa, aç mənə söylə. İbrahim qabaqca atasının tapşırıqlarını, sonra anasının kor olmasını, vaxtının qurtarmasını meymuna danışdı. Meymunun ona bərk acığı tutdu. O dedi: «Ay İbrahim su ki, doldu qaba oldu içməli. Mən bütün biyabırçılığı və andlarını pozub səni sevdim. Sən isə dərəni məndən gizlədirən. Bəs ər-ərvada, arvad-ərə nə gündə lazımды? Sənin birinci günahın olduğu üçün səni bağışlayıram. Amma bir də mənə yalan danışsan, sözümdən çıxsan səndən üz döndərəjəm. Sonuncu təklifim sənə budur ki, məndən kim olduğum haqda bir kəlmə də olsun soruşma, tutduğum işin əleyhinə çıxma. Xeyir görməzsən. Mən özüm haqqında deyə bilərəm ki, adım Meymunə xatındır, özümüz də ki, üç bacıyıq. Qaldı sənin fikir eləməyinə onu da eləmə. Qulax as görə, sana nə deyərəmsə, ona əməl edərsən. Mənim böyük bacım deryada bir balıxdı. Gedərsən Nil deryasına, bu üzüyü suya salıb üç dəfə çalxalay, deyərsən ki, ey deryalar sultanı, nənənin eşqinə çıx üzə. Bu zaman bənim deryanın ortasından sahilə yaxınlaşacaq. O zaman səndən məni soruşajax. Deyərsən ki, Meymunə xatının işi dara düşüb. Odur ki, məni sonin yənimə göndərdi ki, nənənin bağışladığı ləpiyi ona çatdırım ki, dardan qurtarsın». Bunu deyib, Meymunə xatın barmağından üzüyünü çıxarıb verdi İbrahime. İbrahim üzüyü əlinə alanda gördü ki, üzüyün qaşığı az qalır öz soxu ilə adamı kor elosin. Qorəz, İbrahim üzüyü alıb yola düşdü. Meymunə xatın İbrahimi yola salanda ona tapşırdı ki, nə bədə mənim haqqında bənimdən bir söz soruşasan, bir də nabadə qayıdıb geri baxasan.

Meymunə xatın saraya qayıtmaqda olsun. Sənə kimdən danışım balıxdan. Bu balıx Meymunə xatının böyük bacısı Pəri xanım idi. Bir il olardı ki, bir-birindən xəbərsiz idilər. Gecə-gündüz Pəri xanım bəjələrinin həsrotini çəkirdi. Birdən Pəri xanım gördü ki, deryanı xoş bir iy götürdü. O, elə bildi ki, Meymunə xatın gəlibdir. Tez özünü deryanın dibindən verdi deryanın üzünə. Sahilə yaxınlaşanda gördü ki, bir oğlan deryanın qırağında dayanıb, boynunu büküb. Pəri gördü ki, bu elə bir oğlandı ki, gözəllikdə tayı-bərabəri yoxdur. Amma qorxdu Pəri bu bəni-insanın gözüne görünməyə. Odur ki, özünü yenə də vurdu deryanın dibinə. Pəri deryanın dibinə getməkdə olsun, eşit yenə də İbrahime. İbrahim ikinci dəfə üzüyü çalxaladı deryaya, bir şey olmadı. Axırda dedi atalar üçəcən deyib, qoy bir də bəxtimi sınayım. Üçüncü dəfə üzüyü çalxalayıb dedi: «Ey deryalar sultanı, nənənin eş-

qinə üzə çıx». İbrahim elə bunu demişdi ki, birdən gördü ki, göy guldadı, şimşək çaxdı, derya təlatümə gəldi, deryada qasırga başladı. Bir balıx sahilə çıxıb İbrahime dedi: «Ey bəni insan, nə cürot edib buraya gəlib, məni narahət əleyirsən? Bilmirsən ki, mənim gözüme görünənə aman yoxdur» İbrahim bir az qabağa gəlib balığa dedi:

- Ey balıqların padşahi, deryaların sultanı, məni sənin yanına göndərən doğma bənim Meymunə xatındır. O, dara düşüb, səndən kömək istəyir. Pəri bəjələrinin adını eşidib sevindi.

O, üzə çıxıb Meymunə xatının arzusunu yerinə yetirir. İbrahim geri qayıdır. Ləpiyin köməyi ilə Meymunə xatını dardan qurtarır. Onlar şad-xürrəm ömür sürməyə başlayırlar.

AĞLAR-GÜLƏYƏNİN NAĞILI

Biri varıymış, biri yoxuymuş bir padşah varıymış. Bu padşahın iki uşağı varıymış. Bunların biri qızıymış, o biri oğlan. Qız o qədər ağılıymış ki, şəhərin camaatı onu həmişə tərifləyərmiş. Həm də qız oğlandan böyük imiş. Günlərin bir günü padşah bərk xəstələnir. Hələ ölməmişdən qavax uşaqlarını çağırıb vəsiyyət edir. Padşah yazıx da baxıf görür oğlan hələ həm uşaxdı, həm də qızı ondan ağıllıdı. Odur ki qızını öz yerinə padşah qoyur, canını tapşırır.

Bu qızın bu oğlan can bir qəlifnən yaşayırmış. Bunların bir alması olsa yarı bölüb yeyərmişlər. Oğlan günü-gündən böyüyür. Qız da ədalətlə padşahlıq edir. Bir gün yazıx qız deyir ki, qardaş, artıq sən böyüyüfən. Gəl səni öyləndirim, özün padşahlıq etylə. Mənə yaraşmaz ki, qardaşım ola-ola padşah olum. Qardaşı deyir ki, bəni, özümdən böyük bənimdən nə deyə bilərəm.

Bəjəsi qardaşına bir varrı qız alır, özü padşahlıqdan çıxır. Oğlan bəjəsini o qədər çox istəyirmiş ki, arvadının buna paxıllığı tutarmış. Bir gün oğlan bacısına bir gözəl yaylıx, alıf getirir. Bunu yengəsi qarnı yanmışın qarnı götürmür. Qız yazıx da yengəsinin* əlini qoy-mazmış isti sudan soyuq suya vursun. Oğlan padşahlıq eliyif qayıdanda görür ki, arvadı mısırmıqını sallayıf. Nə qədər edirsə arvadının sirtini bilmir.

Günlərin bir günü bu öyü yıxılmış, qızı bazara göndərir, padşah öyə gəlir, o deyir ki, daha sənə oturmaram. Əri çox yalvarıf, yaxa-

* Yengə - qardaş arvadı

rannan sora arvadı deyir: «Sənin namusun yoxdu. Bajın hər gün bir keçələ oynamağa gedir. Mən nə qədər eyləyərim sözlümə baxmır. Sənin heç namusun yoxdumu?». Oğlan deyir ki, ay arvad, nəhlət şeytana de, o mənim atamın ən çox istədiyini övlad oluf. Özü də böyük bajımdı. Mən ona heç nə demərəm. Daha bu belə keçif gedər. Gədə bacısına bir şey deməyir ki, üzü qara olmuş arvadım belə deyir. Genə mehriban dolanırlar..

Bir gün padşahın bir oğlu olur. Yazıq qız da bunu o qədər çox istəyirmiş ki, gəl-görəsən. Ancax gəlin buları nə qədər fitnələyirsə, erini baldızıynan dalaşdırı bilmir. Genə bu qardaş-bajı mehribanca dolanırlar.

Günlərin birində bu Allah nəhlət eləmiş gəlin o qədər qudurur ki, day dura bilmir. Odur ki, bir gecə yatdıqları vaxtı duruf oğlunun başını kesif də, qanı pıçağı qızın döşəyinin altında gizlədif, savax qalxanda bir vay şivən salır ki, deməzsənmi uşağın başını kesiflər.

Cəlladlar axtaranda görürlər ki, pıçax qızın yatdığı döşəyin altındadı. Daha oğlan dözə bilmir. Həm də bacısına yazığı gəlir. Ancax axırda qəzəblənir, qızın qollarını ikisini də kəsdirir. Sonra aparıb öz torpağından çıxartdırır. Qız yazıx da, nə qədər yalvarırsa olmur. Qızı aparıb bir meşəyə tullayırlar.

Əşit kimnən deyim, bu qızı tulladıqları vilayətin padşahının oğlundan. Oğlan yuxuda görür ki, ova çıxıf. Bu meşədə bir ahu var. Yemə-içmə, xətti-xalına gül camalina tamaşa eylə. Savax tezdən yayını-oxunu götürürf, nökerinnən meşəyə oy-oylamağa gedir. Bunlar o qədər gözillər ki, daha əldən düşürlər. Axırı gəlif su gölünün yanında dincələlilər. Padşahın oğlu nökerə deyir ki, apar atdarı sula. Bular atdarı gölə yaxınlığından atdarn hamısı su içir, padşahın oğlunun atı su içmir. Padşahın oğlu gəlif gölə baxanda görür ki, göldə nəşə var. Atdar bundan huyuxur. Sonra bu zənnən baxanda görür ki, Allah, göldə, ağacın başında bir qız şəkli var, elə bil mələykedi. Atdar bundan huyuxur. Padşahın oğlu dönüf ağacın başına baxanda görür bir gözəl qızdır. Bunun da şəkli gölə düşdüyündən atdar su içmir. Şahzadə deyir. «Allah bunu mənim baxtına göndərif. Dilənçi qız da olsa bunu alacam». Bu yazığı düdürüf görürlər ki, bunun əlləri yoxdu. Vəzir-zad razı olmayır ki, yaqın oğurluq üstündə bunun əlini kesiflər. Bunnan xeyir gəlməz, gedək. Şahzadə görür o, çox gözəl qızdı, ancaq nə beləsa buna üz verib, heç kimə qulaq asmayıb bunu öz öyünə aparır.

Şahzadənin ata-anası da bunu qəbul ələyirlər ki, bizim oğlumuz

bəyənil, bizim qızımız olsun. Buna poladdan əl qayırlar.

Bir padşah da varıymış. Bu, bütün padşahlara qan ağladarmış. Bir gün qızın əri qoşun göndərif özü döyüş paltarları geyinir. Sonra da arvadını atasına, anasına tapşırıf düşmənin canını almağa gedir. Özü də deyir ki, ata, mənim oğlum ya qızım olsa, muştuluxladarsan. Oğlan gedənnən üç-dörd ay sonra qız bir cüt oğlan doğur. Oğlanlar da gül parçası kimi. Nökəri padşah oğluna muştuluxçu göndərif deyir ki, bu kağızı oğluma ver. Ona de ki, sən gələne kimi onları gözüm üstə saxlayacağam.

İndi sənə kimdən deyim, nökerdən. Nökər o qədər yol gedir ki, gəlif qızın qardaşının öyünə çıxır. Orda yalvarıf qonaq qalır. Sonra başına gələnləri burada danışıf. Bu nəhlətdəmələr də nöker yatan-dan sonra kağızı götürüf yerinə ayrı kağız yazıf qoyullar. Padşahın dili ilə yazıllar: «Ay sənə öl oğul. Gətirdiyin topal bir cüt küçük doğuf, nökerin özünə də inanma». Sonra nökerə pul verib deyillər ki, gələndə də burdan gəl. Nökərin nə xəbəri var ki, gedib Şahzadəyə nə qədər deyib oğlun olub, o inanmayıb. Şahzadə yazıf: «Mənim arvadımın yüz cüt küçüyü olsa yənə saxlayın». Nökər qayıdanda genə də burada qalır. Bu dəfə yazıllar ki, ata, mən gələne kimi ifritəni uşağıynan öz torpağından çıxart.

Elə ki, gəlib nöker kağızı verir, bunlar məhəttəl qalırlar ki, neyləsinlər. Padşahın arvadı nəvələrinə çox istəyirdi. Odur ki, bir xurcun qızıl doldurub qızın çiyinə salır. Sonra uşaxları xurcunun üstünə mindirif ağlaya-ağlaya yola salır. Yazıx qız o qədər gəlir ki, su deyir ciyəri yanır. Bir dəfə baxır ki bir bulaq var. Bu bulaq da bir az dəriniymiş. Bu, əylilf su içəndə qavaxdakı uşax suya düşür. Allah görkəzmiş, qız ağılnı itirif yıxılında bir səs gəlir: «Ay qız ağlama, əllərin sağdı, nə durmusan balalarını çıxarsana?!» Qız deyir ki, hanı mənim əllərim, qardaşım kesif. Bir də baxanda görür ki, canım fəda olmuş əlini sağaldıf. Sonra uşaxlarını sudan çıxarıf bir kəndə gedir. Orada bir tükənə girif kişi paltarları alıf geyinir. Özüdə o qədər gözəliymiş ki, başına qarın geyinif keçəl olur ki, bunun incintməsinlər.

Kəndə bir qarıya qonaq olur. Sonra qarıya deyir ki, nəne, mənim arvadım qaçıb dedəsi öyünə. Gəl nə qədər istəyirsən pul verim ancaq mənim uşaxlarını gözün üstə saxla. Hər həftə də gəlib baş çəkəcəyəm. Nəyin çatmasa deyərsən. Özü də bir padşaha mehtər olur. Bu padşahın bir atı varıymış ki, kim yaxın gələsə başını qopararmış.

Bir gün qız deyir ki, şah sağ olsun sənin o atını tövlədən çıxarıb

qoşaram. Şah buna təəcüb cüləsə də razı olur. Özü də möhlət alır. Sonra bir gün qapının çölündə qalır. Belə-belə iyirmi günə kimi beləyə ata yaxınlaşır.

Vəhşiləşmiş at da qıza meylini salır. Beləliklə, qız atı töylədən çıxarır. Padşah buna çoxlu bəxşiş verir. Sonra hara getsə padşah onun gədermiş.

Bir gün xəbər yayılır ki, filan padşahı məğlub ediflər. Qız ərinin qəhrəmanlığına çox sevinir. Bütün padşahlar həmin şahzadəyə çoxlu bəxşişlər verirlər. Qızın padşahı da tapşır ki, biz hamıdan tez ora çataq.

Qız padşahdan xahiş edir ki, nə desən yerinə yetirəcəm. Ancaq arada deyənlər ki, mənim mehtərim bir ağlar-güleyən nağil damınsın. Padşah buna razı olur. Qız keçəl libasında öz padşahını hamıdan qabaq ora yetirir. Bütün padşahlardan bərabər qızın qardaşından yengəsi bura gəlif çıxırlar. Elə ki, ara sakitləşəndə padşah nökrünün bir yaxşı nağil danışmasını bildirəndə hamı bir səslə deyir: «Əgər doğrudan da o ağladan-güldürən danışmasa onun boynunu vurajıyız. Qız da buna razı olub, öz şərtini belə deyir:

– «Mənim də ağalardan bir xahişim var. İçəri adam buraxılınsın», çölə adam buraxılmasın. Buna da razılaşandan sonra qız öz başına gələnləri bir-bir danışır. Ancaq orasını da deyim ki, Şahzadə gəlib arvad-uşağının başına gələn müsivətə dözmürdü. Gecə-gündüz ağlayırdı. Gördü yox, bu keçəl danışdığı əhvalat bunun başına gələndi. Qız gördüyü vaxtda yadına düşdü. Onda ağlayıb dedi:

«Ay keçəl, sən qadan alım, sonra nə oldu?..»

Onda keçəl dedi: «Ey padşahları zülmdən qurtaran qəhrəman oğlu, qulaq as!».

Belə olanda qızın qardaşı, yengəsi gülmürdü. Qız başına gələnləri danışanda əri ağlayırdı. Elə ki, əli sağaldığını eşidəndə şahzadə güldü. Onda qardaşığı ağladı ki, işin üstü açılarsa, vay halımıza. Şahzadə oğlan söyündü ki, arvad – uşağı sağdı, harada olsa tapacaq.

Əhvalat qurtarana yaxın qardaşığı mahna* edib çıxmaq istədilər. Onda qız razılıq vermədi. Sonra ərini intizarda qoymamaq üçün əlin atıb başının qarını götürəndə saçları qulaş-qulaş dalına tökülür. Onlar elə sarmaşdılar ki, bir səhənk su töksən də ayra bilməzdin. Axırı qız uşaqlarını da xəlvət gətirib qonşu bir qarının öyündə qoyduğunu

* mahna etmək - bohana etmək.

dedi. Əri ürək eyləyib, ona baxa bilmədi. Nökrələri göndərib uşaqlarını gətirdi. Yenidən həsrət-həsrət qucaqlaşib ağlaşdılar. Sonra əri qardaşığına də cəzasını verib, qonşu ölkəyə geri qaytardı. Sonra yoxsullara nazir-niyaz verib, bayram elədilər. Onlar yeyif yerə keçdi, biz yeyif dövrə keçək.

ADIGÖZƏLLƏ ASLAN ŞAHIN NAĞILI

Şah Abbas cənət məkan,
Tərəziyə vurdu tekan,
İki qoz bir girdəkan,
Milçək mindik, çay keçdik,
Yabaynan dovğa içdik.

Sizə kimdən deyim, kimdən xəbər verim, Yəmən vilayətindən. Yəmən vilayətində kimdən? Həmin vilayətin padşahı Hacısayaddan.

Günlerin birində padşah öz vəzir-vəkili, qoşun-ləşkəri ilə ova çıxmışdı. Onlar keyli ov etdikdən sonra gəlib bir çölü-biyabana çıxdılar. Birdən göyün üzün qara bulud aldı. Bir külək qalxdı ki, yerdəki tozu göyə sovurdu. Padşahı tozanaq tutub iki gözlərini kor elədi. İllər keçdi.

Günlerin birində qapıya bir dərviş gəlib çıxdı. Hacısayad dərvişə dedi ki, mənim iki gözlərim kor olub. Əgər onun dərmanını desən, sənə özün ağırlıqda qızıl verərəm. Dərviş çox fikirləşdikdən sonra dedi:

–«Padşah sağ olsun, deryada bir balıq var, onun qanı sən gözlərin dərmanıdır. Əgər o balığı kəşib, qanını gözlərinə çəksən onda gözlərin sağalar».

Hacısayadın iki oğlu vardı. Böyüyünün adı Aslan, kiçiyinin adı isə Adıgözəl idi. Günlerin birində Hacısayad vəzir-vəkili vilayətin qurtaracağındakı deryaya göndərib ki, gedin deryadakı balığı tutub gətirin. Vəzir-vəkil deryaya nə qədər tor atırdısa, balıq heç birinin toruna düşmürdü. Nəhayət, Hacısayad padşah öz oğlanlarını göndərməyə məcbur olur. Oğlanlar toru atan kimi balıq tora düşür. Onlar baxırlar ki, bu çox yaraşığı balıqdı. Fikirləşirlər ki, atamızın yaşının çoxu gedib, azı qalib, bu balıq da hayıfdir. Balığı atırlar deryaya. Deyirlər ki, «Balıq da bilməsə, xalıq bilər».

Oğlanlar kor-peşman gerə qayıdırlar. Qapıcılar padşaha xəbər verirlər ki, balıq oğlanlarının toruna düşdü, onlar da balığı yenidən deryaya atdılar. Padşah çox qəzəbləndi, oğlanlarını vilayətdən qovmaq

ömr etdi. Anası bədbəxt övladlarının çantasına bir qədr yavanlıq qoyub erindən xəlvət ikisinə bir at verdi.

Qardaşlar az getdilər, çox getdilər baş götürüb ölkədən çıxdılar. Günlərin birində onların çöreyi qurtardı, atları yoruldu. Onlar bir məzaristanlığa pənah gətirdilər. Adıgözəl Aslan şahı çörək dalınca göndərdi. Lakin çox gözlədi, şər qarışdı, Aslan gəlib çıxmadı. Adıgözəl gözləməkdə olsun, sizə kimdən deyim Aslan şahdan. Aslan şah gəlib bir kəndə çıxdı, o, gördü ki, burada böyük bir məclis qurulub. Görür ki, məclisdəkilər dövlət quşu uçurdurlar. Quş gəlib Aslan şahın başına qonur. Məclisdəkilər Aslan şahı aparıb bir daxmaya saldılar ki, biz səni tanıyıraq, öz şəhərimizdən şah seçmək istəyirik. Onlar təkrar quşu uçurdurlar, quş daxmanın dalından bir yırtıq tapıb içəri girib Aslan şahın başına qonur. Ağsaqallar məsləhət gördülər ki, onu padşah seçsinlər, əgər padşahlıq eləyə bilər qalar, eləyə bilməz çıxardıb başqasını qoyarıq. Aslan şahın başı işə qarışdı, qardaşı isə tamam yadından çıxdı.

Adıgözəl çox gözlədi, ancaq qardaşı gəlib çıxmadı. Adıgözəl yola düşdü, xeyli ketmişdi ki, yolda bir tacirə rast gəldi. Tacir onu şəhərə apardı. Yolda vilayət padşahının qızı Nazlı xanım onu görüb bir qəlbədən min qəlbə ona aşiq oldu. Günlərin bir günündə vilayətdə yaşayan bir şəmi cuhudu tacirin qılığına girib dedi ki, bu oğlanı mənə sat. Adıgözəl qızıl olmuş şəmi cuhuda satıldı.

Şəmi cuhudu İstanbul padşahının qızına aşiq olmuşdu. O, padşaha demişdi ki, qızını oğluma alaram. Padşah isə şert kəsmişdi ki, oğlunu götürərsən baxım, sonra. Şəmi cuhud Adıgözəli bir bağlı sandığı qoyub bir nökrin dəvəsinə yüklədi və dedi ki, ey karvançı, mənim karvanımı Nazlı xanımın qapısından keçirdərsən. Karvançı sandığı Nazlı xanımın qapısından keçirəndə Adıgözəl sızlayaraq dedi:

Ey Nazlı xanım,
Atım-atım atılmışam.
Nər, qutulara tutulmuşam.
Nər mayaya çatılmışam,
Bir qızıl almaya satılmışam.
Şəmi cuhuda satılmışam,
Nazlı yarım, halal cəyə,
İstambula aparılır.

İstanbul padşahı oğlanı görən kimi ona aşiq oldu, qızını ona verib

40 gün, 40 gecə toy elədi. Qoşuna gəcəəvə qoşub onu gəmiyə mindirdilər. Gəmi dərryanın ortasında olanda şəmi cuhudu gəmiçiyə dedi ki, Adıgözəli at dəryyəyə. Gəmiçi Adıgözəli yanına gətirib dəryyəyə atmağa hazırlaşanda o bir torbanı qucaqlayıb dedi:

Sənə qurban olum, loğmanlar başı,
Axtıma gözlərimdən qanlı yaşı.
Adıgözələm, Aslan şahın qardaşı,
Tut qolumdan, qoyma düşəm dəryyəyə.

Loğman şəmi cuhuddan qızıl aldığına görə qaramıx kolu ilə Adıgözəlin əllərinə o qədr vurdu ki, o, dəryyəyə düşdü. Adıgözəl suya düşən kimi qızıl balıq onu udub dəryyədən kənara çıxarır. Burada Adıgözəl atlı bir çobana rast gəlir. Çoban onu evlərinə gətirir, anasına tapşırır ki, mənə elədiyin hörməti buna da elə. Mənim qardaşım olmayıb. Mən bu oğlanı özümə qardaş götürürəm. Adıgözəl burda qalsın, indi sizə kimdən xəbər verim, Şəmi cuhuddan.

Şəmi cuhudu Adıgözəli dəryyəyə atandan sonra padşahın qızını öz evinə gətirdi, dedi ki, səni özüm üçün götürmüşəm. Şah qızı çox ağlayıb ah-fəryad eləyəndən sonra deyir ki, mən 7 il Adıgözəl üçün yas saxlayacağam.

Aylar, illər keçir, bir gün Şəmi cuhuduna xəbər gedir ki, bəs filan şəhərdə Adıgözəli görüblər. Şəmi cuhudu tez padşahın yanına gedib deyir ki, filan şəhərdə Adıgözəl adlı bir oğlan var. O, mənim ev-əşiyimi var-dövlətimi qarət edib qaçıb. Görək sən onu öldürdürsən. Padşah ömr edir ki, gedin Alı çobana deyin ki, yanındakı Adıgözəl adlı oğlanı mənim yanına gətirsin. Alı çoban çox qoçaq, fərasətli bir oğlan olduğundan padşahın bu əmrinə acıqlanır, deyir ki, gedin deyin ona bir çomaq vuraram, taxt-tacı ilə yerə gələr. Mən ona qardaşımı verən deyiləm. Bu xəbərdən padşah çox acıqlanır, Alı çobanla Adıgözəli hüzuruna gətirir. Padşahın otağına girəndə Şəmi cuhud Adıgözəli görən kimi həm qorxur, həm də hiddətlənərək deyir:

«Oğlan, bu gün sənin boynun vurulan gündür». Padşah carçılara car çəkdirir ki, hamı meydana toplaşsın. Adıgözəl padşaha baş əyib deyir ki, padşah sağ olsun, icazə ver bu son günümde mən başıma gələn qəzavü-qədərdən bir neçəsini sənə danışım. Deyir:

- Bir padşahın qızı Nazlı xanım sevgilim idi. Məni karvan ilə aparanda dedim ey sarvançı, Nazlı xanımın qapısından sür karvanı. Dedim ey Nazlı xanım, bir almaya satılmışam. Mən mayaya çatılmış-

şam. Məni İstambula apardılar. Orada padşah öz qızını mənə verdi. Sonra mənə dəryaya atdılar.

Bu vaxt padşahın gözləri qaraldı, o, tələsik taxtından enib Adıgözəl qucaqladı. Taniyib gördü ki, öz qardaşı Adıgözəl şahdı. Əmr edib Şəmi cuhudunun boynunu vurdurdu. Sonra 40 gün, 40 gecə toy eləyib Nazlı xanımı Adıgözələ aldılar. Aslan şah qızları qoşunla gəcəvə qoşub Adıgözəllə atasının vilayətinə göndərdi.

Qoşun çox gedir, az gedir gəlib bir çəmənləkdə düşərgə salır. Birdən Adıgözəl görür ki, bir oğlan gəlir. Deyir ki, bir qab gətirin, o, qolunu çərptib qolundan qanı qaba axıdır. Oğlan deyir ki, bəs dəryaya atdığın balıq mənəm.

Adıgözəlin qoşunu yığışib yola düşür. Onlar az gedirlər, çox gedirlər gəlib atasının vilayətinə çatırlar. Adıgözəl görür ki, ağlamaqdan anasının gözləri tutulub. O tez getirdiyi qanı ata-anasının gözüne çəkir. Ata-anasının gözləri açılır, onlar şad-xürrəm, xoşbəxt ömür sürürlər.

ÜÇ BACININ NAĞILI

Biri varmuş, biri yoxmuş Məhəmməd adlı orta yaşlı bir kişi varmış. Bu kişinin arvadı neçə illər idi ki, vəfat etmişdi. Günlərin birində Məhəmməd qonşu-kənddən bir dul qadınla evlənir. Bir müddət keçdikdən sonra ərvad Məhəmmədə deyir ki, bu evdə ya gərək mən qalam, ya da çıxarın. Kişi arvadına deyir ki, sən getmə, mən qızlara bir əncəm çəkərəm. Günlərin birində kişi qızlarına deyir ki, gəlin meşəyə gedək. Mən çiyələk görmüşəm, gedək onnan bir az yığib gətirək. Məhəmməd qızları başına yığib meşəyə apardı. Meşənin ortalarına çatanda o, qızlara dedi ki, siz çiyələk yığın, mən də bir az odun doğrayım. Qulaq asarsız, nə vaxt baltanın səsi kəsiləndə hazırlaşsınız gəlib sizi apararam. Bu vaxt meşədə bərk külək əsirmiş. Məhəmməd gedib iki ağacı bir-birinə bağlayır ki, budaqlar bir-birinə dəyib səs salsın. Kişi işi qurtaran kimi xəlvətcə çıxıb evinə gedir.

Şər qarışır qızlar nə qədər gözləyir, ataları gəlib çıxmır. Ağaclardan da taqqılıtsı kəsmək bilmirdi. Qızlar çox gözləyəndən sonra böyük bacı deyir ki, gedək görək atamız işini nə vaxt qurtaracaq? Qızlar az gedirlər, çox gedirlər ancaq atalarını görmürlər, nəhayət, gəlib taqqılıtsı gələn yerə çıxırlar, ancaq görürlər ki, burada adam-zad yoxdu, Atası iki ağacı bir-birinə bağlayıbdır. Taqqılıtsı da onlar sa-

lır. Qızlar çox qəmlənib bir ağacın dibində oturdular. Gecə yarıya kimi üçü də ağacın altında oturub atalarını gözlədilər.

Ancaq onların atalarından bir xəbər-əter olmadı. Qızlar qəmgin halda oturmuşdular ki, bir də gördülər meşənin dərinliyindən bir işıq gəlir. Qızlar bu işdən həm qorxdular, həm də sevindilər. Tez işıq gələn tərəfə yollandılar. Çox getdilər, gəlib işıq olan yerə çatdılar. Baxıb gördülər ki, bəs bu, böyük tövlədir. Tövlədə də çoxlu yekəlibalacalı atlar bağlanıb. Ancaq bir ins-cins yoxdu. Ataların axuruna da ağzına kimi qeysi, kişmiş töküblər. Qızlar bu qeysi kişmişdən xeyli göttürdülər ki, yeyərik, bu minvalla bir müddət dolanarıq.

Günlərin birində padşah atlarına baxmaq üçün yola çıxmışdı. Padşah tövləyə girəndə gördü ki, atlar çox sınıxıblar. O, tez mehtəri yanına çağırıb dedi ki, atlara yaxşı qulluq eləməmişən, onlar çox sınıxıblar. Mehtər nə qədər and aman elədi ki, mən bir dənə də qeysi götürməmişəm, ola bilər ki, gecə tövləyə oğru girib. Padşah mehtərə dedi ki, gecə keşik çək, gör tövləyə giren kimdi. Mehtər gecənin bir vaxtında tövlənin yanında oturmuşdu ki, gördü üç qız tövləyə yaxınlaşdı. Mehtər bunu gören kimi tez qızların dahnca tövləyə girdi, gördü ki, qızlar axurda olan qeysi-kişmişin hamısını yığışdırıb çıxmaq istəyirlər. Elə bu vaxt mehtər tez qızların birindən yapışdı. Sonra onları üçünü də tutdu.

Onları səhər açılan kimi, mehtər, padşahın hüzuruna gətirib dedi ki, atların yemlərini yeyən bunlardır. Padşahın qızlara çox acığı tutdu, onları ən dərin zindana saldırdı. Qoca bir qarını da onlara gözətçi qoydu ki, gör onlar təkləkdə nə danışırlar? Qızlar zindanda bir qədər öz bəxtlərindən şikayətlənib, ağladılar. Axşam olanda söhbətəlməyə başladılar, böyük qız dedi ki, nə olaydı padşah mənə alaydı, onda mən elə bir xalça toxuyardım ki, üstündə padşahın bütün qoşunu otursa da hələ bir az da boş yer qalardı.

Ortancıl qız dedi ki, nə olaydı vəzir mənə alaydı onda mən iki yurmurtadan elə qayğanaq bişirərəm ki, padşah yeyər hələ bir az artıq da qalar.

Kiçik qız dedi ki, nə olaydı vəkil mənə alaydı. Onda mən elə bir uşaq doğardım ki, onun birçəyinin biri qızıldan, biri gümüşdən olardı.

Qarı bu söhbəti eşidən kimi onu padşaha danışdı. Padşah bu əhvalatdan sonra böyük qızı vəzire, ortancılı vəkile, verdi, kiçiyi isə özü aldı. Padşah bu üç bacını sınaqdan keçirdi. Böyük qız toxuyan xalçanın üstündə oturanda qızıl adamı incitdiyindən heç kim xalçanın

üstündə otura bilmədi. İkinci qız iki yumurta, bir girvəngə duz götürüb qağanaq bişirdi. Ancaq heç kim bu qağanaqdan yeyə bilmədi.

Kiçik qız hamilə oldu. Hər iki bacı onun paxılığını çəkirdi. Günlərin birində kiçik qızın vaxtı tamam oldu. Böyük ilə ortancıl qız padşahın arvadını azad etmək üçün bir küpəgiron ara arvadı getirdi. Padşahın arvadının bir qızı, bir oğlu oldu. Həqiqətən uşaqların bir-qeyinin biri qızıldan, biri gümüşdən idi.

Vəzir-vəkilin arvadlarının uşaqları olmadıqlarından buna çox paxılıqları tuturdu. Onlar küpəgiron qarını öyrətdilər ki, sən bu uşaqları gizlət, qoy padşah uşaqları görməsin. Küpəgiron qarı uşaqların ikisini də bir sandığa qoyub suya atdı. Padşaha isə xəlbirdə iki kiçük göstərib dedi ki, bunlar sənin uşaqlarındı. Padşah arvadının bu işinə çox qəzəblənib onu ən dərin zindanına atdırdı. İndi isə sizə kimdən xəbər verim, uşaqlardan.

Kəndin kənarında bir dəyirman vardı. Dəyirməndə isə qoca dəyirmançı, bir də onun qarısı yaşayırdı. Onlar çox mehriban yaşayırdılar. Onların bircə dərd-səri var idisə o da övlad dərdi idi. Günlərin birində dəyirmançı yenə dəyirməndə işləyirdi ki, birdən gördü ki, dəyirmanın sovuracağında düz arxın ortasında bir sandıq var. Dəyirmançı tələsik sandığı arxan çıxardı, qapağını açanda gördü ki, içində bir oğlan, bir də qız uşağı var. O, uşaqları sandıqdan götürüb, içəri getirdi. Uşaqlar da soyuqdan tamam donmuşdular. Qarı qocası ilə sevindiklərindən bilmirdilər nə etsinlər. İllər, aylar, ötürdü, uşaqlar tamam böyümüşdülər. Artıq onların 10 yaşı vardı. Qoca dəyirmançı belə qərara gəldi ki, oğlanı artıq mollaxanaya qoymaq olar. Oğlan adətli üzrə hər gün mollaxanaya gədir, bir də şər qarışanda evə qayıdırdı. Günlərin birində padşah öz vəzir-vəkililə yoldan ötəndə dəyirmançının oğlu ilə rastlaşdı. Nə isə, bu oğlanda özünə qarşı möhəbbət oyandı. Səhərisi o oğlanı yanına çağırırdı, onun ata-anası, kimliyi ilə maraqlandı.

Hələ oğlan saraya girəndə vəzir-vəkilin arvadları onu gözlən kimi tanımışdılar. Arvadlar tez küpəgiron qarını çağırırdı dedilər ki, bayaq padşah oğlu həyətdə gəzirdi. Küpəgiron qarı bu işə bir öncəm çəkməyə söz verdi.

Səhərisi qarı, dəyirmançının həyətinə girəndə gördü ki, bir qız qarının yanında oturub. Qarı qızı görəndə ağılı başından çıxdı, az qaldı ki, yıxılınsın. Çünkü ömründə belə gözəl görməmişdi. Qarı qıza yaxınlaşıb şirin dilə tutub onun ata-anasının kimliyini öyrənəndən sonra müəyyən etdi ki, bəs bu uşaqlar suya atdığı uşaqlardır.

Qarı qızdan soruşdu ki, qardaşın səni çoxmu sevir, qız dedi ki, lap dünyalar qədər. Qarı işin düzəldiyini bilib dedi:

– Bəs səni niyə tək qoyub darıxmağına razı olur, qonşu kənddə bir çalıb oxuyan qız var, de, qoy o qızı sənənin yanına gətirsin.

Axşam qardaşı evə girəndə qız ağlayıb dedi ki, mən təklikdən darıxıram, get qonşu kənddəki çalıb oxuyan qızı evimizə gətir, qoy mənimlə qalsın.

Dəyirmançının oğlu bacısını çox sevdüyündən onun könlünə dəymək istəmədi. Ona görə də səhər evdən bir az çörək, su götürüb yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, nəhayət, gəlib bir dağın etəyində alçaq bir komaya rast gəldi. Oğlan komaya sarı getmək istəyirdi ki, birdən daxmadan nurani bir qoca çıxdı. O, oğlanı içəri gətirib onun kimliyini, haradan gəlib hara getdiyini öyrəndi. Qoca çox fikirləşəndən sonra dedi: «Oğlum gəl sən bu fikirdən daşın, qayıt geri. Ora getmək mümkün olan şey deyil». Oğlan isə öz sözündən dönməyib həmin kəndə gedib özü çalıb oynayan qızı gətirəcəyini söylədi. Qoca gördü ki, yox, oğlan etəyindən daşı yerə təkən deyil. Odu ki, dedi: “Oğul, sən ki, getmək istəyirsən onda əvvəl mənim məsləhətlərimi qəbul et”. Qoca sözüne davam etdi. “Oğul, bu gördüyün dağı aşandan sonra dağın etəyində yekə bir ağac görəcəksən. Ora çatan kimi çıxarsan həmin ağacın başına, günortaya kimi gözləyəsən. Günorta ora bir dəstə adam gələcək. Onların arasında gözəl bir qız görəcəksən. Onlar nahara oturanda qız öz sehirlə donunu çıxardıb ağacdan asacaq. Onun adı da Gülzərdi. Onda sən onun həmin paltarını tez götürüb qaçarsan. Onu da bil ki, sən qaçdıqda qız da sənə arxan qaçıb səni çağıracaq, ancaq sən geri dönmə, əgər geri dönsən, onda özün bir parça daşa çevrilərsən. Sən çalış ki, o paltarı gətirib mənim daxmadan keçirdəsən. Elə ki, bu daxmadan ötdün, onda donun tilsimi itəcəkdir”. Qoca sözünü bitirəndən sonra oğlan yoluna davam etdi, dağı aşıb həmin qoca deyənin başına çatdı, cəld ağaca çıxıb orada gözləməyə başladı. Birdən gördü ki, elə bil yer-göy silkələnir. Birdən baxdı ki, ağacın altında bir dəstə adam var. Onların arasında da gözəl bir qız. Sonra oğlan qocanın dediyi kimi hərəkət elədi. Qızı düz gətirib evlərinə çıxardı. Güzlar içəri girəndə orada bir qoca qarı ilə bir gözəl qız gördü. O, tezliklə bu ailəyə uyğunlaşdı. Günlərin birində qarı uşaqların başına gələn əhvalatı ona danışdı. Yenə həmin adətli üzrə padşah hər gün oğlanı evinə apardı. Günlerin birində Güzlar dəyirmançı oğluna dedi ki, bu gün

sən padşahı evimizə qonaq çağır. Oğlan səhər tezdən saraya gedib padşahı günorta naharına evlərinə qonaq çağırdı. Padşah da bu təklifi qəbul etdi. Çünki, o, oğlanı dünyalar qədər sevirdi. Oğlan evə gələndə gözələrinə inanmadı. Onların daxmalarının yerində uca bir bina ucaldı. O, içəri girəndə stollar düzəlib, qonaqları gözəldirdilər. Günorta padşah öz qoşunu ilə deyirmançı ilə getdi. Onlar xeyli yeyib içdikdən sonra çıxıb getdilər. Padşah da vəzir-vəkil ilə çıxıb getməyə istəyəndə Gülzar onların bir qədər oturmasını xahiş etdi, qulluqçudan yemək gətirilməsini tələb etdi. Qulluqçu tavada iki dənə qızardılmış küçük gətirdi, padşahın qabağına qoydu. Padşah bir tavaya baxdı bir də vəzir vəkilə, sora fikirləşdi ki, oğlanın xətrinə dəyər, yəqin bunlarda belə adət var. O, əlini tavaya uzadanda Gülzar dedi ki, şah sağ olsun bu ki, küçükdü siz nə üçün bunu yeyirsiniz. Şah dedi ki, düzdü, mən də yemək istəmədim ancaq fikirləşdim bədən bu oğlanın könlünə dəyər, həm də elə hesab etdim ki, bu sizdə adətdi. Sonra qız dedi ki, bəs siz küçük olan balalarınızı nə üçün qəbul etmirsiniz? Bu sözdən padşah çox qəzəbləndi, o qızı öldürmək əmri verdi. Bu vaxt deyirmançının qarısı gəlmiş bütün hadisəni, vəzir-vəkilin arvadlarının, küpəgirən qarının tutduğu işləri yerli-yataqlı nağıl etdi. Padşah övladlarını qucaqladı, əmr etdi ki, arvadını zindandan çıxartsınlar. Səhərişi şah qırmızı geyinib taxta çıxdı, iki gəlinləri, bir də küpəgirən qarını çarımxa çəkdirib darvaza qapılarında asdı. Sonra o, öz tacını götürüb oğlunun başına qoydu. Onlar şad, xürrəm ömür sürməyə başladılar.

GÜLQAHQAHIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Məhəmməd adlı bir çoban var idi. Məhəmməd bir bəyə çobanlıq edirdi. Bir gün qoyun otararkən onun yanına bir kişi gəldi. Həmin şəxsin adı Əli idi. Əli Məhəmmədə yaxınlaşdı dedi:

- A kişi, bərəkətli olsun.

Məhəmməd dedi:

- Xoş gəlibsən qardaş.

Əli dedi:

- Qardaş, soruşmaq ayıb olmasın bu qoyunlar özünündü, ya başqasının? Məhəmməd cavab verdi:

- Yox, qardaş, özümün deyil. Bəyindir.

Əli soruşdu:

- Qardaş, bəy sənə nə qədər çoban haqqı verir?

Məhəmməd dedi:

- Haqqım bütün ömrüm boyu on qoyunadır. Neçəki sağam, ona çobanlıq edəcəm.

Əli dedi:

- A çoban qardaş, sən bu on qoyunu ver mənə. Bazara gələrsən, on qoyunun əvəzinə sənə otuz qoyun verərəm.

Çoban fikirləşir ki, mən ömrüm boyu on qoyuna çobanlıq edirəm, ancaq bu on qoyunu versəm otuz qoyun öz-özünə gələcək.

Məhəmməd razılaşıb qoyunları Əliyə verdi. Ertəsi gün qoyunları almaq üçün bazara gəldi. Əlini çox axtardı, amma tapa bilmədi. Axşama kimi bazarı hərələndi, axşamı gəlib məscidin yanında yapıncısını başına çəkib yadı.

İndi haradan sənə xəbər verim, padşahın qızından. Padşahın qızı vəzirin oğlunu sevirdi. Vəzirin oğlu da onu istəyirdi. Lakin padşah qızını vəzirin oğluna layiq bilmirdi, o qızını ayrı padşahın oğluna vermək istəyirdi.

Qız vəzirin oğlunu çağırtdırıb dedi:

- Atam məni ayrı padşahın oğluna vermək istəyir. Fikrin nədir?

Vəzirin oğlu dedi:

- Mənim gücüm nəyə çatar, nə edə bilərəm?

Padşahın qızı dedi:

- Gəl belə məsləhətləşək; mən iki at hazırladım. İki dəst də kişi paltarı götürürəm. Birini mən geyinim, birini də sən geyin. Sən məscidin yanında məni gözlə, gəlmişəm, baş götürüb atamın torpağından çıxmaq. Ayrı vilayətə gedək. Ondən sonra bir təhər dolanarıq. Oğlan razı olur. Sonra evə gəlib fikirləşir ki, əgər mən padşahın qızını apararsam, padşah bütün qohum-qəbiləmi öldürdü, ondan sonra qızı neyləyəcəm? Oğlan vədə verdiyi yerə getmir.

Padşahın qızı bir qədər qızıl-gümüş götürüb atın birini minir, birini də yedəyinə alıb məscidin yanına gəlir. Görür ki, məscidin yanına da bir oğlan yapıncısını başına çəkib yatır. Padşahın qızı qılıncının ucu ilə onu qurdalayıb qaldırdı. Çoban tez yerindən qalxdı.

Padşahın qızı dedi:

- Oğlan, min!

Atın birin də çoban mindi, sürüb şəhərdən çıxdılar.

Çoban dedi:

- Əli, mənə hara aparırsan? Mənim qoyunlarımı ver.
Padşahın qızı geri çənəndə gördü oğlan əli çomaqlı bir çobandır.
Qız fikir etdi ki, qayıtsın. Sonra fikirləşdi ki, daha keçib, baxtuma
çığıb. Yaxşı olar, baxtım kəsdə, pis olar, qovaram. Atları sürdülər,
gəlib bir düzəngaha çıxdılar. Çoban yenə dedi:

- Əli, mənim qoyunlarımı ver.
Padşahın qızı dedi:
- Hələ bir az dincələk, sonra qoyunlarımı verəcəm.
Düşüb atları bağladılar. Padşahın qızı yol üçün özü ilə hər şey
götürmüşdü. Qız çobana dedi:

- Çoban fərasətli olar. Buraları axtar, gör su taparsanmı? Çoban
gəlib bir bulağa çatdı. Əl-üzünü yuyub su doldurdu sonra isə suyun
içindəki daşlardan bir qədər götürüb geri qayıtdı.

Çoban suyu gətirib padşahın qızının yanına qoydu, sudan götür-
düyi daşları ona verdi. Çörək yeyib qurtardıqdan sonra çoban ye-
nə padşahın qızından qoyunlarını istədi. Padşahın qızı dedi:

- Çoban, gedək bir mənzilə çataq, qoyunlarını verəcəm. Atları
minib yola düşdülər. Gəlib bir şəhərə çıxdılar, atları satıb bir imarət
aldılar.

Padşahın qızı çobana dedi:

- Çoban, get bazara, bir az ət, kişmiş, çörək al!
Padşahın qızı çobana bir qədər qızıl verib bazara göndərdi. Çoban
gedəndən sonra padşahın qızı fikirləşdi ki, əgər çoban aldığı şeyləri
bir nökrin dalına verib, özü də ciblərini noğul, kişmişlə doldurub
yeyə-yeyə gəlsə, əsil mənim malımdır. Yox, özü dalında gətirsə,
qovacam getsin.

Çoban bazardan aldığı şeyləri bir nökrin dalına verib, özü də no-
ğul, kişmiş yeyə-yeyə evə gəldi. Padşahın qızı gördü ki, iş onun
fikirləşdiyi kimi oldu. Dedi: "Çoban əsil mənim malımdır".

Padşahın qızı çobanın aldığı şeyləri alıb dedi:

- Çoban, indi də get, bir axund gətir, sənin qoyun haqq-hesabını
qurtarım.

Çoban axundun dalınca getdi. Qız tez kişi paltarını dəyişib, öz
qiymətli paltarını geyindi. Evin ortasına bir pərdə çəkdi, özü də
aylənə pərdənin dalında.

Çoban axundu götürüb evə qayıdanda gördü ki, evin ortasına
pərdə çəkilib. Pərdənin dalına baxanda çoban gördü ki, bir gözəl qız
aylənə, yemə, içmə onun camalına tamaşa edə.

Çoban fikirləşdi ki, qızı yəqin bəy özünə gətirib. Gəlib axundun
yanına oturdu ki, görək bəy nə vaxt gələcək. Bu zaman padşahın qızı
pərdənin dalından dilləndi:

- Axund əmi, mənim köbinimi çobana kəs.

Axund çobandan soruşdu:

- Çoban, razısanmı?

Çoban dedi:

- Razıyam, axund əmi, canla-başla razıyam.

Padşahın qızı ilə çoban Məhəmməd xoşbəxt yaşamağa başladılar.

Günlərin birində padşahın qızı Məhəmmədə dedi:

- Məhəmməd, gəl yaxşı bir xonça düzəldək. Sən apar padşahın
hüzuruna, de ki, qərrib adamıq bizə əlkölgəlik et, dolanaq.

Məhəmməd qızın fikrinə razı oldu. Bir xonça bəzədilər. Məhəmməd
qıza dedi:

- Sudan tapdığım daşlardan ikisini də gətir qoayaq xonçaya yaxşı
görünsün.

Amma qız razı olmadı. Padşahın qızı bilirdi ki, o daşlar qiymətli
ləldir. Padşah onları görərsə yenə istəyəcək. Qız nə qədər etdisə, çoban
dediyindən dönmədi. Axırda qız naələc qalıb daşlardan ikisini
xonçaya qoydu.

Çoban xonçanı aparıb padşahın hüzuruna qoyub dedi:

- Qibleyi-ələm sağ olsun, biz qərrib bir adamıq. Sən bizə əlköl-
gəlik elə, sənin sayəndə bu qərrib eldə dolanaq.

Padşah çobanın kim olduğunu öyrəndikdən sonra ona getməyə
izn verdi. Çoban qayıdıb evə gəldi.

Günlərin birində padşah öz vəziri ilə şəhərə gəzməyə çıxmışdı.

Şəhərin içi ilə gəlib çobanın evinin yanından keçəndə külafirəngidə
bir qız gördülər. Padşah qıza vuruldu. Vəzirə dedi:

- Vəzir, daha mən şikarımı aldım, gəl qayıdaq. Gəl xəbər al görək
bu kimin qızıdır?

Vəzir öyrəndi ki, bu, həmin çobanın arvadıdır.

Padşah dedi:

- Vəzir, nə edək?

Vəzir dedi:

- Qibleyi-ələm sağ olsun, əlac bircə çobanın başını əkməkdir.

Sən çobanı çağırırdın, de ki, xonçada gətirdiyin daşlardan 40 dənə
məne gətirməlisən. Əgər gətirməsə, boynunu vurdurarsan, qız sənə
qalar.

Padşah vəzirin fikrindən razı qaldı.

Ertəsi gün padşah çobanı çağırtıb dedi:

- Çoban, həmin daşlardan qırxını mənə gətirməlisən. Gətirməsən boyununu vurduracam.

Çoban kor-peşman evinə qayıtdı. Padşahın qızı soruşdu:

- Məhəmməd, padşah sənə nə dedi? Çoban əhvalatı arvadına söylədi.

Padşahın qızı dedi:

- Məhəmməd, o vaxt sənə dedim ki, o daşları aparma. Sən mənə qulaq asmadın. İndi o qədar daşı haradan alacaqsan? Çoban fərasətli olar, getsən həmin bulağı tapacaqsanmı?

Çoban dedi:

- Gündüz getsəm taparam, gecə getsəm tapmaram.

Nə isə çoban hazırlayıb yola düşdü. Günün bir mənzil gəlib işıqlanda bulağa çatdı. Çoban bulaqda əl-üzünü yuyurdu, birdən suya bir damcı qan düşdü. Çoban o yan-bu yana baxıb gördü ki, ağacdan saçlarından bir qız asılıb. Burnundan damcı-damcı suya qan düşür. Qanın hər damcısından suda bir daş əmələ gəlir.

Çoban tez qızın saçını açıb yerə endirdi. Əl-üzünü yuyub başını dizli üstünə aldı. Qızın huşu özünə gələndən sonra gözüünü açıb dedi:

- Məhəmməd, quş quşluğu ilə bura səkə bilmir. Sən hara, bura hara? Div gəlib görsə, səni də, məni də öldürəcək.

Qız başına gələn əhvalatların hamısını Məhəmmədə nağıl etdi. Dedi ki, div hər gün məni saçımdan asır, gələndə isə açır.

Məhəmməd dedi:

- Qız, eşitmişəm divin canı özündə olmaz. Axşam gələndə de ki, div eşitdiyimə görə divin canı özündə olmaz. Məni niyə saçımdan asırsan? Divin canının yerini de, sən gəlincə onunla məşğul olum.

Günorta div evə gələndə yaxın Məhəmmədə gizləndi. Qızı da əvvəlki yerindən asdı. Div gələndə qız soruşdu:

- Deyirlər, divin canı özündə olmaz. Məni niyə saçlarımdan asırsan? Canının yerini mənə de, sən gəlincə onunla məşğul olum.

Div axşam gələndə qız yenə canının yerini soruşdu.

Div dedi:

- Mənim canım o qara daşdadır. Div gedəndən sonra Məhəmməd gizləndiyi yerdən çıxdı. Qızla həmin qara daşı güllə-çiçəklə bəzədi. Div axşam gələndə gördü ki, tikani bəzəyiblər.

Dedi: - Ay ağılsız bəni-insan, divin də canı tikanda olarmı? Mə-

nim canım şüşənin içərisindəki göyərçindədir. O da bahaqdır. Sən onu oradan çıxara bilməzsən. Div gedəndən sonra Məhəmməd bulağın başına gəldi. Şüşəni bulağın gözündən çıxardı. Göyərçinin başını üzüb atdı. Div gurultu ilə yıxılıb öldü. Div öləndən sonra qız dedi:

- Məhəmməd, mən sənə, sən də mənə.

Məhəmməd dedi:

Mən səndən ötəri gəlməmişəm. Mənə daş lazımdır.

Qız dedi:

- Daşı neyləyirsən? Dediyin daş məndən əmələ gəlir.

Məhəmməd dedi:

- Nağdını qoyub, niyə dalınca niyə gedirəm. Məhəmməd xurcunu daşla doldurub qızla bərabər geri qayıtdı. Həmin daşdan qırx dənəsinə padşahın hüzuruna apardı. Sonra qayıdıb evinə gəldi.

Padşah dedi:

- Vəzir, bir ələc, çoban daşları da gətirdi.

Vəzir dedi:

- Padşah sağ olsun, darıxma. İndi də çobanı Gülqahqaha göndər. Dənən get oradan mənə qırx dəstə gül gətir. Qoy gedib orada daş olsun. Padşah çobanı çağırıb dedi:

- Bilirsənmi nə var, Məhəmməd?

Məhəmməd dedi:

- Qibleyi aləm sağ olsun, mənə görə nə qulluq?

Padşah dedi:

- Çoban, görə gəlib mənə qırx dəstə gül gətirəsən. Təzə imarət tikdirirəm, lazımdır.

Çoban dedi:

- Padşah sağ olsun, mənə izin ver, fikirləşim.

Çoban evə gəldi. Padşahın qızı gördü ki, Məhəmməd çox bəkefdir.

Arvadları soruşdu:

- Məhəmməd nə olub?

Məhəmməd dedi:

- Arvad, padşah deyir ki, görə gəlib Məhəmməddən mənə qırx dəstə gül gətirəsən.

Arvadlar dedi:

- Qorxma, get padşahdan möhlət al, gəl.

Çoban gəldi padşahın hüzuruna - dedi:

- Padşah sağ olsun, izin ver gedim.

Məhəmmədin ikinci arvadı bir kağız yazıb ona verib dedi:

- Məhəmməd, gedorsən əvvəlcə sənə bir dərya rast gələcək. Bu kağız göstərən kimi sənə yol verəcək. Ondan sonra sənə bir dağ rast gələcək. Görəcəksən ki, dağ od tutub yanır. Kağız göstərən kimi dağ sənə yol verəcək. Ondan sonra o yerə çatacaqsan ki, ora Gülqahqah adlanır. Orada minlərlə adam daş olub yatır. Sən onun 100 metrliyində dayanacaqsan, orada bir luh var. Oxu həmin luha atacaqsan. Əgər birinci dəfə dəyməsə dizə qədər daş olacaxsan. İkinci dəfə qurşağacan daş olacaxsan. Üçüncü dəfə dəyməsə tamam daş olacaxsan.

Məhəmməd qızın dediyi haman yerdə dayandı. Birincini atdı dəymədi, dizəcən daş oldu, ikinci dəfə atdı yenə dəymədi, qurşağacan daş oldu. Üçüncü dəfə atanda luh sındı, içindən Gülqahqah gülsü-gülə gəldi. Bütün dağlar, daşlar çiçək oldu. Bütün daş olmuş insanlar hamısı ayağa qalxıb getdilər, tilsim sındı.

Qız dedi:

- Məhəmməd, sən mənimsən, mən də sənin.

Məhəmməd dedi:

- Mən səni neynirəm? Mən padşaha qırx dəstə gül götürməyə gəlmişəm.

Qız dedi:

- Evin yıxılmasın gülü neynirən? Mən güləndə hər yer gül olur.

Məhəmməd dedi:

- Mən nağdını qoyub, nisyənin dalınca niyə gedim?

Axırda qız ələcsüz qalıb Məhəmmədlə birlikdə qırx dəstə gül yığdı. Məhəmməd gülləri də, qızı da götürüb geri qayıtdı. Bu qızın da kobinini özünə kəsdi. Başı qarışdı yeyib-içməyə. Bir də gördü ki, güllər xarab olub. Məhəmməd qorxuya düşdü.

Axırncı qız dedi:

- Məhəmməd, qorxma, mən güləndə hər yer gül-çiçək olur. Yığıb aparıb verərsən.

Qız güldü, hər yer gül oldu. Məhəmməd yığıb padşahın hüzuruna gətirdi.

Padşah vəziri çağırıb dedi:

- Vəzir, bu köpək oğlu güldü də gətirdi. Buna bir əlac, mən ölürem.

Vəzir dedi:

- Qibleyi aləm sağ olsun, səbr eyle. Səhər yenə çobanı çağırıdır. Denən ki, dənizdə mənə bir imarət tikdir, bir tərəfi qızıl, bir tərəfi də gümüş olsun. Özü də əmr et ki, bir gecədə hazır etsin. Sabahısı gün padşah çobanı hüzuruna çağırırdı.

Çoban gəlib baş əyib dedi:

- Qibleyi-aləm sağ olsun, mənə görə nə qulluğunuz var? Hər əmrinizə tabeyəm.

Padşah dedi:

- Çoban, görək dənizin içində mənə bir tərəfi qızıl, bir tərəfi gümüş bir imarət tikdirəsən. Özü də bir gecənin içində hazır ola.

Çoban dedi:

- Padşah sağ olsun, izn ver, fikirləşim. Çoban kor-peşman evinə qayıtdı. Arvadları gördü ki, Məhəmməd çox bikişdir. Axırncı arvadı soruşdu:

- Məhəmməd, olmasın azar, sənə nə olub? Məhəmməd qəmgin halda cavab verdi:

- Padşah deyir görək bir gecənin içində bir tərəfi qızıl, bir tərəfi gümüş imarət tikdirəsən.

Qız dedi:

- Qorxma, get padşaha denən baş üstə.

Çoban padşahın hüzuruna gəlib dedi:

- Qibleyi-aləm sağ olsun, əmrini yerinə yetirirəm.

Çoban qayıdıb evinə gəldi. Qız çobana bir kağız verib dedi:

- Məhəmməd, bu kağız əlində gedib dənizin qırağında durarsan. Mənim bacım dənizdədir. Sən kağızı göstərəndə o çıxıb bir daşın üstündə durub deyəcək: "Mənə görə nə qulluq?" Sən deyərsən ki, mənə bir imarət tikdir. Bir tərəfi qızıl, bir tərəfi gümüş olsun.

Çoban qızın dediyini yerinə yetirdi. Gəlib yadı, səhər durub gördü ki, imarət hazırdır. Çoban padşahın yanına getməmişdən əvvəl qız dedi:

- Məhəmməd, padşah imarəti görəndə deyəcək bunun qapısı, pəncərəsi düz deyil. Onda sən deyərsən ki, günahkar üstüdür. O deyəcək ki, ustanı çağır. Sən yenə gələrsən dənizin qırağına, həmin kağızı göstərərsən. Bacım çıxacaq, səndən soruşacaq ki, nə istəyirsən? Onda sən denən ki, daşdı daşını, kərpicdi kərpicini çəksin, imarət dəryaya qər q olsun.

Çoban gəlib padşahın hüzuruna dedi:

- Qibleyi-aləm sağ olsun, imarət hazırdır.

Padşah adamları ilə gəlib girdilər imarətə.

Vəzir dedi:

- Padşah sağ olsun, denən ki, evin qapısı, pəncərəsi əyridir.

Padşah çobanı çağırırdı dedi:

- Çoban, imarət düz tikilməyib.

Çoban dedi:

- Qibleyi-ələm sağ olsun, günah tikəndədir.

Padşah əmr elədi ki, ustanı gətir. Çoban qızın dediyi kimi yenə dənizin qırağına gəldi. Kağızı göstərdi, qız çıxdı.

Çoban dedi:

- Daşdı daşını çəksin, kərpicdi kərpicini, imarət deryaya qərq olsun. Qız "baş üstə!" – deyib yox oldu.

İmarət deryaya qərq oldu. Çoban Məhəmməd padşahın taxt-tacına da əyləşdi. Arvadları ilə xoşbəxt yaşamağa başladı. Sizi də xoşbəxt yaşayasınız.

XOCANIN NAĞILI

Biri var imiş, biri yox imiş, bir mahalda Xoca adlı kasıb bir kişi yaşayırmış. Xocanın külfəti çox, qazancı isə olduqca az idi. Külfətini dolandırmaq üçün hər gün səhər çıxar, bir də gün batanda gəlirdi. Ailə yarı ac, yarı tox günlərini bir təhər başa vurardılar.

Xoca bir axşam övretinə deyir:

- Ay arvad, deyirəm elə adam var ki, heç mənim qədər əziyyət çəkmir, güzaranları da bizdən qat-qat yaxşıdır?! Uşaqlar da lap çıln-çılpaqdır. Yeməkləri də özün görürsən, güclə çatdırıram. Deyirəm ki, Allah təala bizə də öz evimizdə ruzi yetirseydi, biz də insan kimi yaşayardıq.

Arvad ərinə təsəlli verir, əri isə elə dediyini deyir:

- Yox, arvad, Allah mənə ruzunu qoy öz evimizdə versin. Çöldən gələn ruzu mənə lazım deyil. Onsuz da külfət dolanmır. Xoca axşam yatır, səhər tezdən yenə baltanı, küllüğü götürüb iş dalınca gedir. Dağın yamacına gəlib çatır, bir az dayanır ki, nəfəsini dərşin. Qərara alır ki, burada əkin əkim, məhsul yetişdirim. Bu qayda ilə Xoca yer şumlamağa başlayır. Az şumlayır, çox şumlayır, birdən bel nəyəsə ilişir. Xoca əyləşib görür ki, bir küp qızıl. Dayanır, bir qədər fikirləşib deyir:

- Allah-taala mənə nə ruzi verirsə qoy öz evimdə versin. Çölün düzündə verilmiş ruzi mənə lazım deyil.

Axşam Xoca evinə gəlir. Evdə oturub bayağ gördüklərini gözləri qabağına gətirir. Bu vaxt qapı açılır. Qapının ağzında iki dilənçi dayandığını görür. Onlar əlini açıb, xocadan pay istəyirlər.

Xoca onlara deyir:

- Ey Allahın yoxsul bəndələri, mən də Allahdan öz evimdə pay istəmişdim. Allah mənə payı öz evimdə deyil, dağın yamacında verdi. Mən də götürmədim. İndi gedin siz mən deyən yerə. Bir küp qızıl var. Nə qədər istəyirsiniz götürün.

Dilənçilər Xoca deyən yerə gəlib çatdılar. Axtarıb qızilla dolu küpü tapdılar. Hər ikisi sevinə-sevinə xurcunlarına istedikləri qədər qızıl doldurub evlərinə sarı getməyə başladılar. Onlar yolda Xocanın avamlığından deyib gülür, bir küp qızıldan götürmədiyini yadlarına salanda uğunub gedirdilər. Onlar bir az dincəlmək üçün bir ağacın kölgəsinə yetişdilər. Oturub bir-iki tikə çörək yedilər. Ayağa durub xurcunu götürmək istəyəndə nə görsələr yaxşıdır? Xurcundakı qızıllar hamısı ilana dönüb. Dilənçilər dinməz-söyləməz xurcunu həmin Xocanın evinə gətirib dedilər:

- Bu bəlaya bizi Xoca salıb. Biz də ilanları gəl onun evinin buxarısından içəri təkək.

İçəridə Xoca ilə arvadı oturub, söhbət edib dərşirdilər. Birdən onlar çöldən ilan töküldüyünü gördülər. İlanlar isə töküldükcə qızıl çevrilirdilər. Xoca sevinə-sevinə arvadına dedi:

- Arvadı sənə deyirdim Allah mənə ruzunu qoy öz evimdə versin, gördünmü Allah mənə nə qədər qızıl göndərib? Yığışdır onları, hələ bir hissəsi də dağın yamacındadır. Gedək onları da gətirək.

Onlar hər ikisi sevinə-sevinə küpdəki qızılları da evlərinə gətirdilər. O gündən sonra bu kasıb ailə şən, firavan yaşamağa başladılar. Siz də yeyin-için, şən, firavan yaşayın.

PADŞAHIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi bir padşah var idi. Padşah öz-özünə fikirləşib vəzirə dedi:

Vəzir, görəsən bu dünyada mənim kimi padşah varmı? Vəzir dedi: Padşah, necə?

Padşah dedi:

- Ona görə ki, mən bir saray yaptırmışam, 40 qapı qoymuşam, hər qapıya da bir kisə gümüş pul. Camaata yaxşı lətif xörəklər yedirdirəm, bir manat da xəclik verib yola salıram.

Vəzir cavab verdi ki, padşah sağ olsun, sənin bu var-dövlətin heç. Ona görə ki, uzaq yerdə bir bakirə qız var, padşahdır. O, bir saray

yapdırıb, 80 qapı qoydurub, hər qapıya da bir kisə qızıl pul qoyub, yanında da adam. Lətif xörəklər yedirdib-içirdir, hərəsinə də bir qızıl pul verib yola salır.

Padşah dedi: Vəzir, bu iş gerçək olmasa, gedib-qayıdanda sənin nəslini yer üzündən kəsəcəyəm.

Padşahla vəzir dərviş libasına girib yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər gəlib saraya çatdılar. Yemək yedilər, elə ki çıxmaq istədilər qapıda duran adam dedi:

Dərviş baba, qızillarmızı götürün.

Padşahla vəzir dedi:

– Biz cahankeş dərvişik, bizim qızıla ehtiyacımız yoxdur.

Bəs nə istəyirsiniz?

Biz padşahı görmək istəyirik.

Onda dayanın gedim padşaha deyim.

Həmin adam getdi padşahın yanına. Padşah sağ olsun, iki dərviş gəlib, qızılı götürür. Sizi görmək istəyirlər. Padşah buyurdu ki, qoy gəlsinlər.

Elə ki, dərvişlər salam verdi padşaha, padşah dedi: - Dərviş baba qızılı niyə götürmədiniz? Dərvişlər cavab verdi ki, bizim qızıl ehtiyacımız yoxdur, biz cahankeş dərvişik. Padşah dedi: – Bəs məndən nə istəyirsiniz? Dərvişlər məsələləri açib dedilər. Padşah dedi:

– Mən bu sirri sizə deyə bilməyəcəyəm. Bir şəhər var, iki günlük yoldur. Orada bir nurani kişi var. Hər şəhər gəlib qızılı tökülür qabağına, həvəngdəstədə döyüb sovrur. Onun sirrini öyrənin mənə desəniz, mən bu sirri sizə deyərəm.

Günə bir mənzil dərvişlər gedib həmin şəhərə çıxdılar. Gördülər ki, doğrudan da şəhərin kənarında bir nurani kişi əyləşib, qızılı tökülür qabağına, həvəngdəstədə döyüb göyə sovrur. Dərvişlər dedi ki, əmi, hayıf deyil, bu qızılı göyə sovrursan? Bu sirdən bəzi ağah eylə. Nuranı kişi cavab verdi ki, mən bu sirri sizə deyə bilməyəcəyəm. Filan şəhərə bir günlük yoldur. Orada bir pinəçi var, ayaqqabı yamayır, onun sirrini öyrənin mənə desəniz, mən də bu sirri sizə deyəcəyəm. Dərvişlər gedib həmin şəhərə çatdılar, baxdılar ki, şəhərdə bir dükən var, orada qoca bir kişi işləyir. Salam-kəlamdan sonra gördülər ki, bu kişi ayaqqabı tikir, əvvəl bizi dizlərinə, sonra dilinə, axırda isə ayaqqabıya soxur. Dərvişlər dedi ki, yazıq deyilsənmi, özünə bu qədər əziyyət verirsən? Bu sirdən bizi ağah eylə. Dərviş baba, bu sirri mən sizə deməyəcəyəm. Bir şəhər var, bir

günlük yoldur. Həmin şəhərdə bir oğlan var, oturub yolun kənarında şəhərdən axşamədək ağlayır. Bu sirri öyrənin mənə desəniz, mən də bu sirri sizə deyərəm. Elə ki, dərvişlər gedib həmin şəhərə çıxdılar, baxdılar ki, gözden məhrum bir oğlandı, başına döyür, ağlayır. Dərviş dedi ki, oğul, yazıq deyilsən, niyə ağlayırsan? Bu sirdən bizi ağah eylə. Oğlan dedi ki, siz kimsiniz? Dərviş cavab verdi ki, biz dünyanı gəzən dərvişik. – Dərviş baba, mən bu sirri heç kəsə deyən deyildim, ancaq siz cahankeş dərviş olduğunuz üçün sizə deyərəm.

Günlərin birində şəhərə çıxmışdım, baxdım ki, yeyib-içənə bax, deyib-gülənə bax. Dedim ay Allah, mən də sənin bəndənəm, mən də yazığam. Mənə də rəhm eylə. Rəhm eylə deyəndə baxdım ki, bir dərviş böyürdən çıxdı, salam verdi, sonra dedi: “Oğul, dalımcə gəl”. Dalıncə getdim, mənə bir şəhərə apardı, gördüm 3 dənə at orada hazırdı. Dedi: “Oğul o atı çək”. Atları üstü çuval, xurcunla dolu idi. Atın birini mən mindim, birini dərviş mindi, birini isə yedəyimə aldım. Dərviş baba, bura da qızilla dolu idi. Qızılı doldurub çuvala, gəldik. Şəhərin kənarında dərviş atın birini mənə verdi, dedi: “Oğul, ye onu, mənə dua oxu”. Sonra iki qədəm getdim, gedəndən sonra dedim ki, dərviş, bu gün-sabah sən qoca kişisən, öləcəksən, o atı da mənə ver. “Ay oğul, mən qoca kişi piyada gedim?” dedi, sonra o atı da mənə verdi. İki qədəm gedəndən sonra dedim gərək o qızıl hasanı da alaydım, o öləndən sonra hasa kimə qalacaq? Qızıl hasanı da aldım. Alandan sonra içməyə su tapmadım, alışıb yandım. Dedim ki, dərviş baba, mənə su, alışıb yanırım. Dedi: “Ay oğul, bəs bu suyu görmürsən ki, alışıb-yanırsan?” Suyu içdim, sonra Allah gözümü əlimdən aldı. Yalvardım ki, dərviş baba, amanın bir günüdür, mənə qapıma sal. Baxdım ki, nə tas var, nə hamam, nə at var...nə dərviş. Bundan sonra dərvişlər gəldilər pinəçinin yanına. Oğlanın danışdıqlarını nağıl eylədilər pinəçiyə. O, öz sirrini bunlara dedi:

Allah mənə bundan da pis günə qoysun, görürsən də əhvalımı, dərviş baba! Nə qədər çalışırdım, bir abbası zoran qazanırdım. Bir də baxdım ki, bir nurani kişi bir cüt ayaqqabı əlində gəldi, dedi ki, bunun bir iyənlik yeri var onu tik, tikdim, bir onluq qızıl verdi, dedi: “Başına dönüm, mənim xırdam yoxdur”. Dedim ki, elə onun qiyməti odur. Bir ay gəldi, bir il gəldi. Dükanın bir tərəfi qızilla doldu, özüm də saymıram. Fikir eylədim ki, olmaya bu padşahın xəzinəsini yarıb, padşah mənim boynumu vurdurur, gedim padşaha deyim. Getdim dedim: “Padşah sağ olsun, sonra mənim boynumu vurdurarsan”. Bir nurani ki-

şidir, ayaqqabı götürür, iynə vururam, bir qızıl verir. Mənə iki yasovul veridilər, götürüb dükanın yanında gizlətdim. Bir də baxdım ki, nurani kişi elində ayaqqabı gəldi: “Əmi, bunun dabanına iki mismar vur”. İşarə cəylədim yasovullara, quş olub çıxdılar. Dedi: “Əmi, mən sənə nə pislik cəylədim? Mən padşahın xəzinəsini yarmışdım ki, indi sən mənə tutdurmaq istəyəsən? Geri döndüm ki, nə qədər qızıl var hamısı dəmir olub. İndi ondan ötori bu bizi dizlərimə soxuram ki, qırılmışlar, niyə getdiniz padşahın yanına? Dilimə ondan ötrü soxuram ki, o qarılmışlar getdi, sən lal olaydın, o getmişdi, sən deməyöydün.

Dərvişlər gəlib nurani kişinin yanına, sirri ona danışdılar. Nurani kişi öz sirrini dərvişlərə dedi: “Camaat yığıldı mənim varımı – dövlətimi yedilər, qurtardılar, sonra mən şəhərə çıxdım, salam verdim. Salamımı almadılar. Məni görəndə şəhərdə gizləndilər. Fikirleşə-fikirleşə gəldim ki, bunlara mən nə pislik cəyləmişəm, salamımı almırlar. Onda baxdım ki, bir qara ilan ağ ilanı tutur. Bir daş götürüb qara ilanı vurdum, daş gedib ağ ilana doydı, ağ ilan yaralandı. Öz-özümə fikirleşdim ki, mən hansını vurdum. Onda baxdım ki, iki qara ilan gəldi, mənə qabaqlarına salıb apardılar. Dədilər ki, pul versələr, alma, denən 40-cı otağı sənə versinlər. Məni apardılar bir zağanın içində. Padşaha salam verdim. Xoş səfadan sonra dedi: “Məndən nə istəyirsen istə”. Dədim ki, padşah sağ olsun verirsən 40-cı otağı mənə ver. Bu anda gördüm ki, açarları tulladı üstümə, dedi:

– Get, hansını istəyirsən götür. Gedib otaqlara baxdım ki, ləlcə-vahir doludur. 39-cu otağı götürdüm. Padşah açarı mənə verdi. İndi bir dəyirman ki, gecə-gündüz işləyir, onun sərvəti tükenərmi? Ona görə də onların acığına bu qızılı qabağıma töküb soxururam. Ondan sonra dərvişlər gəldilər qızın yanına. Sirri ona söylədilər. Qız dedi:

Biz çox kasıb olmuşuq, gedib o meşəyə, odunu qaldırdım belimə, belim yara olduğundan götürə bilmədim. Allaha yalvardım ki, mənə rəhm eylə. Onda baxdım ki, bir qoca dərviş gəldi, dedi ki, gəl min tərkimə. Dədim dəlisən, nəsən mən niyə sənəin tərkinə minim? O, mənə dörd mənzilə apardı. Bir dağın dibində saldı, dedi: “Get o dağın başında ot var, get o otdan mənə gətir”. Gedib otdan gətirdim. Sünbüllü vurdum döşlərə hamısı oldu qızıl. İstəşəm dünyanı qızıl edərdim. Padşah dedi: “Ay qız, mən də filan yerin padşahıyam. Bu mal-dövlət bir yerdə olsun, biz də evlənək, qurtarsın əhvalat”. Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağılı söyləyənin, biri də qulaq asanın.

Günlərin bir günündə Hindistan vilayotinin şəhərlərinin birində bir padşah yaşayırmış. Bu padşahın meşələr qələm olsa deryalar mürəkəb, var-dövlətini yazıb qurtara bilməzdilər. Padşah özlüyündə isə öz xalqına qarşı ədalətli, rəhmkar idi. Bu padşahın adına Abdürəhman şah deyərmişlər. Şahın iki oğlu var idi. Böyük oğlunun adı Cümşüd, kiçik oğlunun adı isə Qəşəm idi. Hər ikisi qüvvətli, şüca-yetli pəhlivanlar idilər. Böyük qardaşı Cümşüd şah atasının hüzurunda böyük qəhrəmanlıq göstərmiş, ölkələrdən bac-xarac alıb xalq arasında böyük hörmət qazanmışdı. Kiçik qardaşı Qəşəm şah isə yeni-yetmə, həddi buluğa çatmış bir oğlan idi. Əbdürəhman şah isə hər hansı bir xeyir, şər iş tutanda oğlanlarının birini sağında, o birisini isə solunda oyləşdirib hökm verərdi. Beləliklə, şah öz xalqı arasında xoş güzaran keçirib, hökmdarlıq edirdi. Əbdürəhman şahın Kim vilayətindən olan bir tacir dostu var idi. Tacir ticarət çıxanda mütləq dostu Əbdürəhman şahın yanına böyük töhfələrlə gəlib onu çəitdiyi, gördüyü yeniliklərlə tanış edərdi. Bir gün həmin tacir böyük bir töhfə ilə şahın yanına gəldi. Hər ikisi görüdülər. Şah axşama böyük bir ziyafət düzəldib tacirlə, öz ailələrini dəvət etdi. Hər kəs öz yerini tutandan sonra şah üzünü tacir dostuna tutaraq dedi:

– Eşitdiyin, gördüyün əhvalatlardan danış, biz də qulaq asağ. Tacir söhbətə başladı:

– Ey padşah, yolnan gəlirdik, qafiləmizi yolda gözəl bir çəmənləkdə dayandırmışdıq. Bu anda gördük ki, üç nəfər cavan oğlan toztorpağa bulanmış halda özlərini bizim qafiləmizə saldılar. Mənim nökrələrim həmin oğlanları mənim yanına gətirdilər. Mən baxdım ki, bu oğlanlar üz-gözündən gözəl oğlanlardır. Ancaq sir-sifətlərindən yorğun, ac olduqları aydın bilinirdi. Mən qonaqlarım üçün xörək pişirtim, çörək yeypib qurtarandan sonra mən onlardan soruşdum: «Siz haradan gəlib haraya gedirsiniz?» Əvvəl oğlanlar bir-birlərinin üzlərinə baxıb söyləmək istəmədilər. Nədənsə bunlardan daha yaşlı görükenin biri dedi ki, «Qardaşlar, qoyun dərdimizi bu tacirə söyləyək». Qardaşlar razı oldular. Böyük oğlan sözə başladı: «Biz Güllüstan-Bayram padşahının qullarıyıq. Üçümüz də qardaşıq. Bizim şahımız bizi çox sevir. Həmişə öz yanında saxlayır. Bir gün şahın nökrələri atları suvaran zaman çaydan bir dənə gül tapırlar. Elə bir gül ki, nə bu dünyada, nə behiştə bu gülün tayı, bərabəri tapıl-

maz. Nökərlər həmin gülü padşaha verdilər. Güllün həm iysinə, həm gözəlliyinə valch olan padşah güllün harada bitməsinə bilmək üçün bütün əlimləri yığdırır. Hərə öz fikirini söylədikdən sonra qoca bir alim rəmm kitabını qabağına qoyub rəmmi atmağa başlayır. Nəhayət rəmm kitabını qabağına qoyub rəmmi atmağa başlayır. Nəhayət deyir: - Ey padşah, bil, agah ol ki, bu gül Gülcücağa adında bir qızın ağzından düşən güldür. Padşah soruşur ki, ey alim, bu güllün macərəsini söylə. Alim söyləməyə başladı: "Padşah sağ olsun, bizim vilayətlərdən çox uzaqlarda, harada isə tilsimdə bir şah yaşayır. O şahın bir qızı var. Adına Gülcücağa deyirlər. Qız olduqca gözəl qızıdır. Bu qızın dalısınca neçə-neçə pəhlivanlar və şahlar gediblərsə də nəticədə heç nə əldə edə bilməyib məğlub olublar. Həmin qız ağlayanda gözlərindən bir tavax mirvari, güləndə isə bir tavax gül tökülür". Padşah bunu eşidən kimi üzünü biz qardaşlara tutaraq" ey mənim əziz qullarım, siz ki tilsim duvasını bilirsiniz, oxuyub olarsınız gəyərçin, həmin qızı nə təhər olursa olsun mənim üçün götürərsiniz. Sizi bütün dünya malı ilə qane edəcəyəm. Biz isə əlimizi gözümüzlün üstünə qoyub, yeddi ildə ki, bütün hər torpağı, hər diyarı gəzirik, ancaq heç nə əldə edə bilməmişik. Ey tacir, bir il bundan qabaq tilsimli olan bir bağa düşmüşdük ki, bir az yatıb dincələk. Bu halda gördük ki, qızların gülüşmə səsi gəlir. Biz özümüzü kolların dibində gəzlədik ki, görək qızlar hansı tərəfdən gələcək. Bir də baxdıq ki, bir dostu qız bağın sağ tərəfindən oynuya-oynuya gəlirlər. Bu qızların arasında üç nəfəri bir-birinə daha çox oxşayırdı, həm boyda, həm də gözəllikdə. Bunlar elə gözəl idilər ki, bütün dünyada tayı, bərabəri yox idi. Qızların biri nə dedisə, ortadakı qız qəh-qəhə ilə güldü. Güllün qızın ağzından o qədər gül töküldü ki yerə, arxadan gələn qızlar gülləri yığışdırmaq istədilər. Bu zaman bizi gördülər, hamısı çığırıb birdən-birə bağdan yox oldular. Biz indi başa düşdük ki, bu həmon Gülcücağa imiş. Biz həmin gülləri yığışdırdıq. Yenə də bir il sərbəsər həmin bağı gəzib qızlardan heç bir əsər tapa bilməyib nəəlac qalıb qayıtdıq. Ey tacir, bizim macərəmiz belədir".

Ey padşah, həmin oğlanlar o güllərdən üç dənəsini mənim üçün veriblər. Mən də həmin gülləri sənə üçün töhfə götürmüşəm.

Padşah gülləri görəndə kimi ağlı başından gedib yıxıldı. Padşahı uzun bir çətinlikdən sonra özünə gətirdilər. Padşah həmin gülləri götürüb sol tərəfində oturan Qəşəm şahı üzünü tutaraq dedi:

-Oğlum, qardaşın Cümşüd şah böyük igidliklər göstərüb ad qazanmışdır. Özü üçün dünyanın ən gözəli olan Pəri xanımınla evlənmişdir.

Sən də get həmin Gülcücağı tap, onunla evlən. Qoy güləndə ağzından gül tökülüb səhəgimizin yaraşığı, ağlayanda isə gözündən mirvari tökülüb xəzinəmizin olsun. Qəşəm şah atasından bu sözü eşidən kimi gözlərinə qannıq enib qıp-qırmızı oldu, atasına baş endirib saraydan çıxdı. Gəlib öz mənzilində üç gün üç gecə behuş halda yatdı. Şah bu sözü oğlana dediyinə görə şahı əyanları danladılar ki, -ey şah, Qəşəm şah hələ heç bir yeri görməyib, o haradan gedib Gülcücağı tapa bilər? Şah da öz dediyindən peşman olub, tapşırırdı ki, Qəşəm şahın başını qatsınlar, həmon sözü onun yadından çıxarsınlar. Qəşəm şah üç gün yatan sonra fikrini dağıtmaq üçün başında bir neçə atlı ilə dəniz kənarına səyahətə çıxdılar. Bu zaman Əbdürrəhman şahın bəliqçiləri deryada bəliq tuturdular. Bəliqçilərin böyüyü bəxib gördü ki, Qəşəm şah bir dəstə qoşunla dəniz kənarına doğru gəlir. Bəliqçi özünü yetirib Qəşəm şahın qabağında torpağa düşüb dedi:

-Ey şahzadə, biz bu gün atacağımız toru sizin baxtınıza atacağıq. Gəlin gedək, tordan nə çıxsa sizinkidir.

Qəşəm şah bəliqçinin sözünün yerə salmayıb torun çıxmasını gözlədi. Torçular toru uzun çəkə-çəkədən sonra tor qırağa çıxdı. Torda cəmi iki bəliq var idi. Bəliqlər o qədər gözəl idilər ki, hələ indiyənə kimi belə bəliq görməmişdilər. Qoca torçu şahzadəyə baş əyib dedi ki:

-Ey şahzadə, mən yaşımın çoxunu bəliqçiliklə məşğul olmuşam, hələ indiyənə qədər belə bəliqlər görməmişəm. Şahzadə bəliqləri götürüb bir gölməçəyə qoydu ki, ölməsinlər, dedi ki, qayıdanda atama töhfə aparacağam. Qəşəm şah nə qədər çalışdı ki, bəliqlər gölməçədə o tərəf bu tərəfə gedib oynasın, bəliqlər hərənib gözlərini Qəşəm şahın üzünə dikib, elə bil ki, danışmaq istəyirdilər. Şahzadə bəliqlərdə bu sirri görəndə kimi hər ikisini götürüb suya tulladı. Üzünü çevirib qoşuna dedi:

-Siz burada durun, mən dəniz yuxarı gedib qayıdacağam. Qəşəm şah atını məhmizləyib dəniz yuxarı getmişdi ki, bir də gördü ki, bir oğlan qabağına çıxıb dedi:

-Qəşəm şah, xoş gəlmisən.

Qəşəm şah tərəddüd içində dedi:

-Mənim Qəşəm şah olduğumu haradan bilirsən?

Oğlan dedi ki:

-Bil, agah ol ki, mənim adım Səlimcinindir. Cinlilər padşahınım oğluyam. İstəsəm suda, istəsəmdə quruda gəzə bilərəm. İki saat bundan qabaq derya padşahı ilə söhbət edirdik. Derya padşahına xəbər

verdilər ki, sənin oğlanlarının ikisini torçular tutub Qəşəm şahə peşəkş ediblər. Dəryə padşahı oğlanlarının qurtarılmasını mənədən xahiş etdi. Az keçmişdi ki, xəbər gəldi ki, Qəşəm şah oğlanlarını suya buraxdı. Odur ki şah mənədən xahiş etdi səni onunla görüşdürem.

Qəşəm şah razılıq verdi. Həmin oğlan o saat özünü suya vurdu. Aradan bir neçə dəqiqə keçməmiş dəryə təlatümə gəldi. Qəşəm şah baxdı ki, miqdarı bilinməyən balıq sürüsü gəlir. Ortalarında da mirvaridən qırılmış bir taxt üzərində yarıya qədər adam gətirirlər. Taxtı qırağa yaxınlaşdırdılar. Həmin yarı balıq, yarı isə adam olan şah dilə gəlib dedi:

– Ey Qəşəm şah, yaxın gəl, mən tam sudan çıxma bilmərəm.

Qəşəm şah ayaqlarını soyunub suya girdi, bir qədər söhbətdən sonra şah təşəkkürünü bildirib və dedi:

– Özün istədiyən zaman gəlib mənəmlə burada görüşə bilərsən, bu işi isə Səlimcinin edəcəkdir.

Hər ikisi halallaşib ayrıldılar. Səlimcinin cibindən bir üzük çıxarıb Qəşəm şahə verib, dedi:

– Al bu üzüyü, bax bu zağanın ağzındakı daşı görürsənmi, həmin daşa vurub mənə səsləyən kimi mən hazır olacağam. Səlimcinin elə də halallaşib, qoşunun içinə qayıtdı. Qoşunu götürüb şəhərə daxil oldu.

Aradan bir neçə gün keçəndən sonra Qəşəm şah öz dərđini dağıtmaq üçün şəhərə çıxmışdı. Gördü ki, bir nəfər dəvriş cibindən bir şəkil çıxarıb həm gülür, həm də ağlayır. Qəşəm şah xəlvətcədən arxadan dəvrişi tutdu. Dəvriş nə qədər çalışdısa, onun əlindən çıxma bilmədi. Qəşəm şah dəvrişin nə üçün ağlayıb, nə üçün güldüyünü soruşdu. Dəvriş dedi: “Ey şahzadə, Allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlin olacaq. Al bu şəkli bax, bu dünya gözəli Pəri xanımın şəklidir. Bu bir div əlində giriftardır. İldə bir dəfə gətirib bu Süleymani şəhərində xalqa göstərir. Hər bir görüşü yüz tımən puldur. Odur ki, mən fikirləşirdim ey Allah, elə bir adam ola, mənə yüz tımən pul verə, mən də gedəm o qıza baxam, onda gülürəm. Bir də deyirəm, kim pulunu mənə verər, onda da ağlayıram. Qəşəm şah soruşur:

– Qız nə vaxt gələcək? Dəvriş təxminən bir aydan sonra bizim şəhərdə olacağını bildirdi. Qəşəm şah dəvrişi də götürüb öz evinə qayıtdı. Dəvrişi evdə qoyub, atını sürüb dəryə kənarına gəldi ki, dəryə padşahı ilə görüşüb yola çıxsın. Üzüyü zağanın ağzındakı daşa vurub Səlimcinini səslədi. Səlimcinin hazır oldu. Qəşəm şah dedi: – Dəryə padşahını çağır, görüşək. Səlimcinin özünü suya vurdu. Aradan bir az

keçmişdi ki, dəryə padşahını qabaqından da daha ağır təmtəraqla kənara çıxartdılar. Qəşəm şah dəryə padşahının qabağına getdi. Şahla öptüdürlər. Bir az söhbətdən sonra Qəşəm şah dedi: – Mən Gülcəğanın dalınca gedirəm. Şah nə qədər dedisə getmə, Qəşəm şah dediyindən dönmədi. Axırda şah Qəşəm şahdan soruşdu: “Sənin ora getmək üçün atın hansıdır?” Qəşəm şah atını, qılıncını göstərdi.

Şah dedi: “Belə atla, qılıncıla getmək olmaz. Xızır peyğəmbər buradan keçərkən onun atı, qılıncı, paltarı dəryaya tökülmüşdür. Həmin onları mən sənə bağışlayıram”. Şah əmr elədi bahıqlara bütün şeyləri göstərsinlər. Bir azdan hər şey hazır oldu. Atın altı ayaqları var idi. Ona görə ata Şəşbaşbəri deyirdilər. At insan kimi danışa bilirdi. Hərbi ləvazimat isə elə möhkəm idi ki, heç bir qılınc onu kəsə bilməzdi. Qəşəm şah ata minib, qılıncını belinə bağlayıb, polad paltarını geyəndən sonra dəniz atı ilə yola nəzərli. Şəhər əhli Qəşəm şahın altındakı atı görüb atasına xəbər apardılar ki, oğlun belə bir əcaib at gətirib. Şah çox sevindi ki, oğlu həmin fikri başından çıxarıbdır. Qəşəm şah dəvrişə yanına çağırıb öz atını dəvrişə verib, Şəşbaşbərini də özü minib yola düşdü. Bir neçə gündən sonra Süleymani şəhərinə yetişdilər. Qəşəm şahı dəvrişə pul verib, özü üçün bir dəst çoban paltarını almasını əmr etdi. Dəvriş paltarını alıb gətirdi. Qəşəm şah öz paltarının üstündən çoban paltarını geyib, başına çoban papağı, əlinə çomağ alıb dəvrişlə dünya gözəli olan Pərinin görüşünə gəldilər. Bu zaman div özü hər bir adamdan yüz tımən pul yığdı, elə ki, çatdı Qəşəm şahə, dedi: – Ay axmaq çoban, bu başının papağına, əyninin paltarınamı yaraşır dünya gözəlinə baxmaq? Qəşəm şah hirsələnib pulu divin üstünə tulladı. Div pulları yığıb bir səkinin üstünə çıxdı. Divin işarəsi ilə Pəri xanımı külafrəngiyə çıxardılar. Pəri xanım gözəlliyi ilə bütün məclisi işıqlandırdı. Div dedi: – Hər kəs Pəri xanımın yolunda canından keçərsə, mənəmlə vuruşsun. Bir neçə pəhlivanla şahzadələr divlə vuruşdularsa da hamısı öldülər. Bu zaman Qəşəm şah çoban paltarını tullayıb özünü meydana atdı. Div çobandakı bu hərəkəti görəndə çox qorxdu. Hər ikisi bir-birinin kəmərlərindən yapışdılar. Heç hansı bir-birinə güc gələ bilmədilər. Axırda əllərini qılıncıla atdılar. Qəşəm şah divin qılıncını vurub yerə saldı, ikinci qılıncı vurub divin qolunun birini yerə saldı. Div əhvalatı belə görəndə kimi bir tilsim oxuyub, Pəri xanımı da götürüb ordan çıxdı. Bütün hamı bildi ki, div Pəri xanımı tilsimlə apardı. Qəşəm şah dedi: “Heç kəs nəyrən olmasın, mən gedib onu tilsimdən qurtaracağam”. O, Şəşbaşbəri minib yola başladı. At bir

qədər gedəndən sonra dilə gəlib dedi: -Ey şah, daha yorulmuşam, düş, burdan belə tilsimdi, getmək olmaz. Qəşəm şah atın üzündən öpüb onu buraxdı. Az yatmışdı ki, gördü bir səs gəlir. Ayılıb gördü əlində əsa bir kişi dayanıb, dedi:- Qəşəm şah, hara gedirsən? Qəşəm şah cavab verdi ki, Gülcağanın dalınca gedirəm. Qoca Qəşəm şaha dedi:

-Al bu iki oxu, görükən dağın başına çıxarsan, orada iki əjdaha yadır. Sol tərəfdəki, əjdahanın yanında durub sağ tərəfdəki əjdahanın başına bu oxu atarsan, qayıdıb bura qədər gələrən. Ancaq dalınca baxmazsan. Sonra sağ tərəfdəki əjdahanın yanında durub sol tərəfdəkini vurarsan. Ondan sonra tilsim sinar, sən də hara istəsən gedə bilərsən.

Qəşəm şah qocanın dediyi kimi tilsimi sundurub Şəşbaşbəhri minib yola başladı. Bir qədər gedəndən sonra at dilə gəlib dedi ki, bura Behisdirehli şahının bağıdır. Bura girmək qadağandır. Odu ki, Qəşəm şah atdan yerə enib özünü bağa atdı. Bağda nə görə yaxşıdır, bağdakı Gülcağa, başında qırx incəbelli qızla bağı seyr edir. Qəşəm şah özünü qızlara yetirib Gülcaqaya bir köndüldən min könlü aşiq oldu. Gülcağa da Qəşəm şaha aşiq oldu. Qəşəm şah qızların qabağına düşüb qızın atası Əli şahın yanına getdi, Gülcağanın elçiliyini özünə etdi. Əli şah Qəşəm şahdakı qəhrəmanlığı görüb qızını ona verdi.

Qəşəm şah Gülcağanı orada qoyub dünya gözəli Pəri xanımın dalınca yola düşdü. Bir neçə gün yol gedəndən sonra Pəri xanım olan tilsimə çatdı. Gördü ki, orada böyük qalaça var. Qalaçanın içərisinə baxanda gördü ki, dünya gözəli Pəri xanım əlində kitab oturub ağlayır. Qız Qəşəm şahı görə kimisi ayağa qalxıb divin yaddığını söylədi. Qəşəm şah əl atıb divin yaxasından tutub qaldırdı, hər iki düşməni vuruşmağa başladılar.

Bir qədər əlbayxadan sonra Qəşəm şah divi öldürdü. Div öldükəndən sonra Pəri xanımı da götürüb Gülcağanın yanına qayıtdı. Orada bir neçə gün qaldıqdan sonra Əli şahla vidalaşub Gülcağanı, Pəri xanımı götürüb öz vilayətlərinə yola düşdülər.

Bir neçə gün getdikdən sonra gəlib Hindistan vilayətinə çatdılar. Əbdürrəhman şaha xəbər getdi ki, oğlun dünya gözəli Pəri xanımı, Gülcağanı götürüb gəlir. Əbdürrəhman şah qoşunla oğlunun qabağına çıxdı. O oğlunu, qızları böyük təmtəraqla şəhərə daxil etdi. Böyük bir məclis düzəldib qırx gün, qırx gecə toy edib dünya gözəli Pəri xanım ilə Gülcağanı Qəşəm şaha aldı.

Beləliklə göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağl deyən, birisi isə qulaq asanın.

Biri var idi, biri yox idi bir padşah var idi. Bu padşah əzəzil, camaatın dolanmayan idi. Ancaq bunun bir vəziri var idi ki, bu padşahın əksinə. Bütün camaat onun sevir, onun hər bir əmrini can-başla yerinə yetirirdilər. Bir gün vəzir padşaha deyir ki, mənə icazə ver, gedim dünyanı gəzim. Padşah ona icazə verir. Vəzir gedir paltarını dəyişir, yola düşür. O gedir-gedir bir çobana rast gəlir. Görür ki, çoban uzanıb tütək çalır, qoyunlar isə hərəsi bir tərəfdə yatır. Çobanın yanında isə bir it var. Vəzir bu itdən qorxub yaxına getmir. Uzaqdan çobanı çağırır. Çoban dinmir, ancaq ayağının birini göyə qaldırır. Vəzir heç bir şey başa düşmür, bir də çağırır, bu zaman çoban dalı üstə qalxır, üzünü vəziərə tutub deyir: "Nə deyirsən, səhərdən sənə hay vermərəmmi?" Vəzir çobana deyir: "Ay çoban, bu qoyun səninkilərdi, yoxsa kimindi? Yox özge adamındı". Vəzir gördü ki, yox, bu ağıldan kəmdir, üzünü ona tutub deyir: "Ay çoban, mən bu ölkənin vəziriyəm. Apar qoyunları yiyəsinə tapşır, sənə sözüüm var". Çoban deyir yaxşı, de görüm nə deyirsən. Vəzir başlayır çobanı öyrətməyə. Sən gedib padşaha deyərsən ki, ay padşah mənim sənə gizli bir sözüüm var. Padşah da deyəcək yaxşı de. Onda sən ona belə deyərsən: "Ay padşah, filan çoban mənim dörd qoyunumu aparıb, buna sən nə deyə bilərsən. Sən ona belə deyəndə padşahın sənə acığı tutacaq ki, mənə dolayarsan, sənin gizli sözün budurmu. Bu vaxt o cəllad çağıracaq ki, sənin boynunu vursun. Bu vaxt sən qorxma, mən gəlib səni azad etdirərəm. Ancaq sən bu vaxtı ağlayarsan. Mən səndən soruşacam ki, ə, niyə ağlayırsan? Onda sən deyərsən ki, ay vəzir, padşah məni öldürür. Mən öz ölümümə ağlamıram, ancaq bir neçə vaxt olar ki, quş dili öyrənmisəm. Ancaq heç kəsi öyrədə bilmədim, qamımda gedir. Ona görə də ağlayıram. Onda deyəcəyəm, əy, onu mənə öyrədə bilərsənmi? Deyərsən ki, niyə öyrətmirəm. Onda deyəcəyəm, neçə günə öyrədərsən, deyərsən ki, 2-3 aya. Onda padşahın əlindən səni alacam. Deyəcəm ay hökmdar, bu çoban nə qanır, qoy quş dilini bizə öyrətsin, lazım olar. Çoban onunla razılaşıb, saraya tərif üz tutdu, padşaha necə ki, vəzir demişdi o cürə də dedi...

Doğrudan da padşah açıqlandı, cəllad çağırıldı ki, onun boynunu vurdursun. Bu vaxt necə ki, vəzir demişdi, gəlib çıxdı, çobanı onun əlindən alıb əsbaxzanaya götürdü. Aşpaza tapşırırdı ki, ona nə qədər ki, yemək istəyir verin yesin. Çoban burada qalmaqda olsun, sizə kim-

dən deyim, vəzirdən.

Elə üç ay keçmişdi ki, padşah vəziri yanına çağırır, ona tapşırır ki, qoşun-zad hazırlasın, səyahətə gedək. Vəzir qoşun-ləşkər yığıb, padşaha xəbər verir, birlikdə gedirlər. Az gedirlər, çox gedirlər, gedib bir xərabə olmuş şəhərə çatırlar, barının üstündə iki quş görürlər. Padşah görür ki, bunlar bir-biri ilə danışırlar. Vəzir bir az dincəldikdən sonra deyir ki, ey hökmdar, bu quş öz oğluna o biri quşun qızını istəyir. O biri quş ona deyir ki, yaxşı mən qızı versəm nə verəcəksən. O biri quş deyir ki, xərabə yer görəsən bunların hamısının adını sənin qızının adına saldıracam. Quş buna razı olmur, deyir ki, bu azdır. O biri quş ona deyir ki, sən heç narahat olma. Bu gələn padşahı görürsən. O bu ölkənin hökmdarıdır. Bu padşah hara getsə ora xərabə qalacaq, mən də hamısın sənə verərəm. Padşah bu vaxt bərk qəzəblənir, vəzirə deyir ki, vəzir, mənim zülmkarlığımı quşlar da bilir. Bunlar elə burdanca geri qayıtdılar. Gecə düşdü, hamı yatmağa getdi. Ancaq padşah yata bilmədi. O, fikirləşdi. İndi mən zülmü necə aradan qaldırım, haqqan, nahaqqı necə ayırım. Bu fikrən o yadır. Səhər yuxudan ayılanda görür ki, evyandan aşağı bir zəncir sallanır. O bu işə çox məəttəl qalır, vəziri çağırtdırır. Vəzir gəlib padşaha deyir ki, mənə görə qulluq. Padşah deyir ki, ay vəzir gör bu zəncir nədir, buradan niyə sallamb. Vəzir deyir ki, de görüm bu gecə yatanda nə fikirləşib yatmışsan. Padşah deyir ki, heç, elə fikirləşirdim ki, görəsən mən nə bilim haqq nədir, nahaq nədir. Vəzir bunu eşitdikdən sonra əmr edir ki, dustaqları bütünü dustaqları bura götürün. Bütün dustaqlar gələndən sonra vəzir üzünü padşaha tutub deyir ki, indi bilərsən. Vəzir əmr edir ki, dustaqlar gəlib bir-bir bu zəncirdən tutsunlar. Hansı ki, haqq dustağıdır zəncirdən tuturdu. Hansıki nahaqqdır, zəncirdən tutan kimi zəncir yuxarı qalxırdı. Burada padşaha, vəzir haqla, nahaqqı seçdilər. Bundan sonra vəzir üzünü padşaha tutub dedi ki, bu zəncirə ədalət zənciri deyillər. Padşah həmin gün çox kədərlə gəzdi. Səhəri gün o yenə yuxudan durub eyvana çıxanda, buradan zəncirin yenə asıldığını gördü, qabağa getdikdə gördü ki, zəncirin üstündən yekə bir ilan yuxarı qalxır, aşağı enir. Padşah qorxub vəziri çağırtdırdı. "Ay vəzir, gör bu ilan nə istəyir?" Vəzir baş üstə deyib, qabağa gəldi. Sonra padşahın yanına gəlib danışdı: "Ey hökmdar, bu ilanın dərdi var. Ərz elə səhərdə olan nə ki, sənətkarlar var hamısı bura yığılsın. Görək ilanın hansı sənətkarlarla işi var". Bütün sənətkarlar hamısı yığıldılar. Bu vaxt ilan zəncir-

dən açılıb dülgərin otağından tutdu. Dülgər qorxdı, qışqırdı ki, axı mən nə pislik eləmişəm. Vəzir ona dedi ki, qorxma. Camaat dağıldı. Vəzir dülgəri götürüb padşahın yanına gəldi. Dedi: "Ey hökmdar, ilanın işi dülgərlərdir, ancaq o qorxur ki, oğər başına bir iş gəlsə, onun övladlarını kim saxlayacaq? Padşah ona dedi ki, ey dülgər, sən ilanla tə-qorxma, oğər sənin başına bir iş gəlsə, onda mən sənə söz verirəm, sənin övladlarını mən saxlayacam. Dülgər qorxa-qorxa razılaşır ilanla getməyə başlayır. Az gedir, çox gedir axırda gəlib ilanlar şəhərinə çatır. Buraya çatanda dülgərin qorxudan ürəyi sıxılır, bir azdan özüne gələndə görür ki, ilanların hamısı bunun başına topla-nıb. Bununla gələn ilan dülgərə him eyləyir ki, qorxma, dalınca gəl. Dülgər ayağa qalxır, ilanın dalınca dərəyə düşür. Birdən o gördü ki, bir səs gəlir, qorxudan gözləri qaralmağa başladı, dizləri əsdi. İlan ona işarə elədi ki, qorxma, gəl. Dülgər yenə onun dalınca getdi. Bunlar getdikcə səs çoxalır. Getdilər, gördülər ki, bir əjdaha uzanıb, ağzında maral. Ancaq maralın buynuzları qoymur ki, o maralı yesin. Bu çıxırtı ona görədir. İlan dülgərə him eyləyir ki, qorxma. Gəl bu maralın buynuzlarını kəs. Dülgər gedib maralın buynuzlarını kəsir. Əjdaha özündən gedib yığılır. Qalxanda ilana him eyləyir. İlan da dülgəri yanına çağırıb onunla bərabər gedib bir zağaya girirlər. Dülgər bura girəndə qorxdı, istədi geri qayıtsın, gördü ki, zağanın ağzı bağlıdır. İlan ona him elədi ki, qorxma, gəl. Dülgər də qabağa getdi, gördü ki, burada o qəder buğda sünbül var ki, zağanın bir tərəfini tutub. İlan dülgərə him elədi ki, bundan götürsün. Dülgər az götürdü. Ancaq ilan him elədi ki, xurcunun hamısını doldursun. Dülgər xurcunu ağız-ağıza doldurdu, ilanın qabağına düşdü. İlan onun gəldikləri yola qəder gətirdi, dedi ki, sağ ol!

Kişi sevinçək evə gəldi. Arvadı xəbər aldı, ay kişi, de görüm ilan səni neyləyirdi? Kişi başına gələnin hamısını arvadına danışdı, axırda dedi ki, ay arvad, o xurcundakı buğda sünbülünü mənə verdilər. Arvad durub xurcunu götürüb dedi: "Ay kişi, nə çox sünbül veriblər. Bunlar sünbülün birini qıranda gördülər ki, bu buğda deyil, bunun içi ləldir. Bunlar axşam yatdılar. Səhər dülgər həmin xurcunu padşahın yanına gətirdi. Başına gələnin hamısını padşaha neql elədi. Padşah baxıb gördü ki, doğurdan da bunun içi ləldir. Tez vəziri çağırtdırdı: "Ay vəzir, de görüm bu nə olan şeydir?" Vəzir dedi: "Ay padşah, bu çox çətin şeydir. Mənə möhlət ver gedim görüm bu nə işdir". Padşah vəzirə möhlət verir. Vəzir yol tedarüki görüb gedir ki, harada qoca varsa on-

ları yığsın, öyrənsin. Gedir-gedir bir qocaya rast gəlir. Deyir: "Ay qoca, neçə yaşın var. Deyir: 200. O, əhvalatın hamısını söylədi. Qoca dedi ki, yox mən elə şey görməmişəm. Vəzir soruşdu ki, ay qoca, ayrı qoca yeri bilirsənmi. O dedi: "Ay oğul, get Təbrizə, orada bir qoca var, 300 yaş var, bəlkə o bildi. Vəzir buradan üz tutur Təbrizə, gedib qocanı tapıb əhvalatı ona danışır. Qoca deyir ki, ay oğul, mən bilmirəm. Ancaq İsfahanda mənəm bir qardaşım var, onun 400 yaş var. Get onun yanına, o bilər. Vəzir İsfahana gedir, qocanı tapır. Əhvalatı ona danışır. Qoca deyir ki, ay bala, belə bir əhvalat var. Vəzir deyir ki, ay qoca, onu yerli-yerində mənə danış. Qoca başlayır danışmağa. Deyir ki, ay oğul, neçə illər bundan əvvəl bir kəndli bir əkin yeri alır. Bu başlayır buranın torpağını yumşaltmağa ki, taxıl əksin. Bu taxılı ekdiyi yerdə birdən əlindəki dəmiri yəltə batır. Bu nə qədər əlləşirsə dəmiri çıxara bilmir. Bunu belə qoyub evə gedir, evdən bel götürüb bir də geriyyə qayıdır. O, gəlib yeri qazmağa başlayır. Görür ki, burada bir zəncir var, dəmir də gedib ona ilişib. O, bu yeri qaza-qaza getdi gördü ki, bu zincir bir qazana dolanıb. O, qazanın ağzını açanda gördü ki, bunun hamısı qızıldır. O, hər şeyi burada qoyub, hansı ki bu yeri satmışdı o adamın yanına gedir. Deyir ki, ay kişi, sənin yerindən qızıl çıxıb, gəl hamısını apar ki, mən də yerimi ekim. Kişi ona deyir ki, öyə qızıl sənə çatır. Çünki o yer sənindir. O, öyə mənəm olsaydı mən o yeri ekəndə çıxardım. İndi o sənə bəxtinə çıxıb. Bunlar başlayırlar burada dalaşmağa. Axırda camaat bunlara deyir ki, niyə dalaşırsınız. Gedin qazının yanına o ayırd etsin. Bunlar bu işə razı olurlar, ikisi də qazının yanına gedir. Qazı bunları qarşılayır, nə olduğunu soruşur. Bunlar bütün əhvalatı söyləyirlər. Qazı deyir ki, yaxşı, deyin görüm hansının oğuldan, qızdan var. Bunlardan biri deyir ki, mənəm oğlum, o biri deyir ki, mənəm də qızım var. Qazı deyir: "Lap yaxşı. Onda sən qızını ver onun oğluna, qızıl da elə bil ki, ikinizə də çatıb. Hə oğul, o həmon sünbüldür ki, ondan da ilan aparıb". Vəzir qocayın görüşükdən sonra ona öz təşəkkürünü bildirib geriyyə qayıdır. O, gəlib necə ki qoca ona danışmışdı, hamısını nəql edir. Bundan sonra padşah vəzirə deyir ki, ay vəzir, gör o kəndli necə yaxşı adam olub ki, o qızılın hamısını özü heç kəsə bildirmədən götürməyib.

Bundan təsirlənən padşah, o gündən ədalətli, camaatla yaxşı dolanmağı fikirləşdi, belə də etdi. Vəzir isə onun bu işinə çox sevindi.

BƏHRUZUN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, keçmişdə bir padşah var idi. Bu padşahın üç oğlu, üç qızı var idi. Bir gün padşah azarlayır. Oğlanlarını yanına çağırır deyir:

- Oğlanlarım, mənəm sizə iki vəsiyyətim var. Biri budu ki, mən öləndən sonra üç gün qəbrimi qoruyun. Birinci gün böyük oğlum, ikinci gün ortancıl oğlum, üçüncü gün balaca oğlum qəbrimin üstündə qaravul çəksin. İkincisi budur ki, mənəm elçi daşımın üstündə hər kim oturub qızımı istəsə, verərsiz ona.

Bir neçə gündən sonra padşah öldü. Padşahın kiçik oğlu o biri qardaşlarından çox qoçaq idi. Axşam padşahın balaca oğlu dedi:

-Atamızın vəsiyyətinə əməl etməliyik, böyük qardaş bu gün sənə növbəndir. Böyük qardaş geyinib, atını mindi, yola düşdü.

Böyük qardaş gedəndən sonra kiçik qardaş Bəhrüz öz yaraq-paltarını geyib, onun dalınca getdi ki, görsün qardaşı atasının qəbrini doğurdan da qoruyacaq, yoxsa yatacaq.

Kiçik qardaş gedib gördü ki, qardaşı qəbrin üstündə bir saat dayanıb, sonra gedib samanlığa, çardağa çıxıb yatdı. Bunu görən Bəhrüz atasının qəbrinin üstündə qaravul çəkməyə başladı. Gecə idi, bir də gördü ki, bir atlı gəlir. Atlı qırmızı geymiş, qırmızı yaraq taxıb, qırmızı ata minmişdi. Atın ağzından qırmızı alov çıxır. Atlı oğlanın üstünə hücum etdi. Padşahın oğlu bunu görüb, cəld öz qılıncını siyirib elə çaldı ki, atının başı yerə düşdü. Atlının yarağını, atını da götürüb evə gəldi, gətirdiklərini gizlətdi. Səhər açıldı, böyük qardaş gəldi. Qardaşlar soruşdular:

-Nə gördün? Nə eşitdin?

Böyük qardaş cavab verdi ki, heç bir şey görmədim.

Yenə axşam oldu, bu gecə də ortancıl qardaş getdi. Bu gedəndən sonra yenə balaca qardaş öz atına minib onun dalınca getdi. Bir qədər sonra gördü ki, bu da böyük qardaşı kimi bir az dayanandan sonra gedib samanlı çardağa yatdı. Bəhrüz gəlib atasının qəbrini üstündə dayandı. Gecənin yarısı gördü ki, bir atlı gəlir. Yaşıl paltar yaraq geyinmiş, yaşıl da at minmiş. Atın ağzından yaşıl alov çıxır. Atlı oğlana həmlə edəndə, padşahın oğlu buna aman verməyib, onu da öldürdü. Oğlan atı tövləyə çəkdi, yaraq-paltarları evdə gizlətdi.

Təzədən ortancıl qardaş da evə gəldi, bundan da soruşdular ki, qardaş nə gördün. Bu da böyük qardaş verən cavabı verdi. Üçüncü

gün kiçik qardaş getdi. Bir də gördü ki, uzaqdan bir sarı atlı, sarı paltar, sarı yaraq taxmış, atın ağzından sarı alov çıxan bir atlı gəlir. Padşahın kiçik oğlu bunu da öldürdü. Paltarını, yarağını, atını götürüb səhər tezdən gəlib atı o biri atların, paltarları paltarların, yarağı da yaraqların yanına qoydu. Qardaşlar soruşdular ki, nə gördün. Nə eşitdin? Bəhrüz cavab verdi ki, heç nə görmədim, heç bir şey də eşitmədim. Beləliklə, bir neçə zaman keçdi. Bir gün günorta vaxtı padşahın kiçik oğlu bazardan evə qayıdarkən gördü ki, elçi daşının üstündə bir yekə quş oturub. Oğlan quşdan soruşdu:

– Nə istəyirsən?

Quş dedi:

– Atanın vəsiyyəti ilə sənin böyük bacını istəyirəm.

Bəhrüz bacısını götürüb quşa verdi. Axşam qardaşlar soruşdular:

– Böyük bacımız hamı?

Bəhrüz əhvalatı danışanda, qardaşların acığı tutub dedilər:

– Bundan sonra sən evdə oturub bacımızın yerində işlərsən. Bir gün yenə Bəhrüz gördü ki, elçi daşının üstündə bir ilan oturub. Oğlan soruşdu:

– İlan qardaş, nə istəyirsən?

İlan dedi:

Mən ilanlar padşahıyam. Sənin atanın vəsiyyəti ilə ortancıl bacını istəyirəm. Oğlan bacısını götürüb ilana verdi.

Axşam qardaşlar bacılarını evdə görməyib soruşdular:

– Bəs bacımız hamı?

Bəhrüz əhvalatı danışdı. Qardaşlar dedilər:

– Sən dəli olmusan nədi?! Bundan sonra hər iki bacımızın yerinə işləyəcəksən.

Bir gün yenə bir aslan elçi daşının üstündə oturdu.

Bəhrüz soruşdu: – Nə istəyirsən?

Aslan dedi:

– Atanızın vəsiyyəti ilə kiçik bacınızı istəyirəm. Bəhrüz kiçik bacısını da götürüb aslana verdi. Qardaşları bundan çox acıqlanıb dedilər:

– Bundan sonra hər üç bacımızın işini sən görəcəksən. O gündən Bəhrüz evdə qalıb evi süpürür, xörək bişirir. ev-eşiyi təmizləyirdi. Bir neçə ay bu cür dolandılar. Bu zaman səhərdə ən böyük bəylərdən biri sayılan Əhməd adlı bir varlı var idi. Bunun üç gözəl qızı var idi. Bu qızları çox bəylər, xan zadələr istəyirdi, ancaq Əhməd bəy heç birini verə bilmirdi. Çünki birisinə versə, o biriləri bundan inciyərdi.

Ona görə də səhərin kənarında bir böyük xəndək qazdırıb, içini su ilə doldurub, dedi:

– Hər kim atını xəndəyin bu qırağından o biri qırağına sıçratsa, qız onundur.

Bütün səhərdə olan bəylərin, xan zadələrin oğlanları atlanıb xəndəyin qırağında at çapmağa başladılar. Heç kim xəndəyin o bir qırağına atını sıçrada bilmədi. Padşahın iki oğlu da 500 manatlıq at alıb buraya gəldilər. Bəhrüz yalvardı ki, mənə də aparın, qoymadılar ki, sənə yerin deyil. İki böyük qardaş atlanıb gətdilər. Bəhrüz də tövləyə gedib atasının qəbri üstündən birincini gecə gətirdiyi qırmızı atı, paltarını, yarağını götürüb yola düşdü.

Xəndəyin qırağında toplaşmış adamlar gördülər ki, bir qırmızı atlı gəlir. Atın ayağı yerə dəymir, ağzından qırmızı alov çıxır. Onlar kənara çəkildilər. Bəhrüz yaxınlaşdı atını elə sıçratdı ki, at qırx addım da xəndəkdən o yana düşdü. Bir də atı qaçıtarıb, böyük qızı ötürüb gözdən itdi. Oğlan evə çatan kimi paltarını, yarağını soyunub yenə də gizlətdi, atı isə tövləyə çəkdi. Axşam oldu, qardaşlar çox bیکef gəldilər.

Bəhrüz soruşdu:

Söyləyin görüm, nə təhər oldu, qızı kim apardı?

– Bir qırmızı atlı gəlib qızı apardı, ancaq biz gərək səhər adama 1000 manatlıq at alaıq. Səhər tezdən qardaşlar gətdilər. Bəhrüzü isə yenə də aparmadılar. Bir az sonra Bəhrüz tövləyə gedib ikinci gecə gətirdiyi yaşıl paltar, yarağını götürüb getdi. Camaat gördü ki, bir atlı gəlir, ağzından da yaşıl alov çıxır. Oğlan gəlir, xəndəyin qırağına çatan kimi atı elə sıçratdı ki, iyirmi addım da o yana düşdü, ortancıl qızı götürüb gözdən itdi. Bəhrüz qızı evdəki qızın yanına apardı, paltarlarını, atı da öz yerinə qoyub, ev işləri ilə məşğul olmağa başladı. Axşam oldu, qardaşlar gəldilər. Bəhrüz soruşdu:

– Nə gördünüz? Nə eşitdiniz?

Qardaşlar dedi: nə olacaq, yenə bir yaşıl atlı gəlib qızı apardı. Əgər qismət olsa, səhər gərək hərəməz 2000 manatlıq at alaıq. Bəlkə bir iş edə bildik. Səhər tezdən gəlib, hər iki qardaş durub at tedarükünü başladılar. Yenə Bəhrüz yalvarmağa başladı ki, mənə də aparın, axırıncı gündü, tamaşa eyləyim. Qardaşları razı olmadılar, özləri gətdilər. Bunlar gedəndən sonra Bəhrüz üçüncü gecə gətirdiyi sarı atı, paltarını, yarağını da götürüb yola düşdü. Camaat gördü ki, yuxarıdan bir atlı gəlir. Atın ağzından sarı alov çıxır. Camaat dedi:

Bu gün də qızı bu apardı. Bəhrüz bu minvalla axırıncı qızı da

götürüb gözdən itdi. Axşam Bəhrüz yenə də qardaşlardan soruşdu:

–Deyin görüm bu gün qızı kim apardı? Səhər tezdən iki qardaş bazara öz işlərinə getdilər. Balaca qardaş da ev işləri ilə məşğul oldu. Beləliklə bir neçə gündən sonra Bəhrüz dedi:

–Qardaşlar, atamız öləndən sonra biz bilmirik ki, atamızdan bize nə qalıb. Durun evləri gözək, görək nə var?

Qardaşlar razı oldular. Əvvəlcə tövləyə getdilər, gördülər ki, üç dənə at var, hərəsi bir rəngdədir. Qardaşlar bunu görüb içəri yürüməyə başladılar. Bəhrüz onları dala itələyib:

–Atamızdan qalan atlar bunlar deyil,-deyib qapını bağladı, dedi:

–Gəlin otaqları gözək. Otaqların birisinin qapısını açan kimi gördülər ki, üç dəstə yaraq asılmışdır. Qardaşlar özlərini yarağın üstünə saldılar. Bəhrüz otağın qapısını bağlayıb, o biri otağın qapısını açdı. Gördülər ki, üç qız bir-birindən gözəl, taxt üzərində oturmuşlar. Qardaşlar özlərini içəri soxdular. Bəhrüz qabaqların kəsib dedi:

–Dayanın!

Qardaşların ikisi də dayandı. Bəhrüz böyük qardaşına dedi:

–Qardaş, yadındadırmı, atamızın birinci gecə qəbrini qorumağa gedəndə çıxıb samanlığa çardaqda yatdın. O gecə mən qırmızı atı, o qırmızı yarağı da bu qıza gətirmişəm. Al, bunlar sənindi. Sonra üzünü ortancıl qardaşa tutub dedi: sən də yatdın, bu yaşıl atı, yarağı da o gecə gətirmişəm. Bunlarla da bu qızı gətirmişəm. Al, bu da sənindi. Üçüncü gecə də növbəmdə bu sarı atı, sarı yarağı gətirmişəm. Bunlarla bu qızı gətirmişəm. Bunlar da mənimdi. Mənim arvadım evdən bayıra çıxmıyacaq, çünki bu qızın Abid Kosa adında bir düşməni var ki, on ildi bu qıza aşığı. Beləliklə, hər iki qardaş öz arvadına tapşırı ki, Bəhrüzün arvadından göz-qulaq olsunlar, evdən eşiyyə çıxmağa qoymasınlar. Bu gündən sonra hər iki bacı silirdi, süpürürdü, bişirirdi. Bir gün bu iki bacının kiçiyə acığı tutub həsəd aparırdılar. Öz aralarında dedilər ki, biz bunun qaravaşı deyilik ki. Qoy bir gün də o işləsin. Bunu deyib kiçik bacını çağırdılar ki, gəlib evi süpürüb, zibili aparıb tullasın. O gedən, qız bir də geri qayıtmadı. Axşam oldu, qardaşlar gəlib əhvalatı bildilər. O saat Bəhrüz qızın dalınca getdi. Səhər aslanın evinə çatdı. Bəhrüz məsələni açıb söylədi, qızın yox olmağını bildirdi. Aslan o saat dedi ki, qızı Abid aparıb. Bəhrüz gecə aslanın evində qalıb, səhər tezdən ilanın mənzilinə gəldi. Bəhrüz əhvalatı söyləyib, Abid Kosanın mənzilini soruşdu. İlan dedi:

–Tanıyıram, sən bu gecə qal, səhərdən qoşun götürüb gedərik.

Oğlan dedi:

–Yox, mən tək getməliyəm. İlan nə qədər elədisə, oğlanı yoldan döndərə bilmədi. Oğlan ilanla salamatlaşıb yol getməyə başladı. Axşam üstü quşun mənzilinə çatıb qapını döydü. Qapını açıb gördülər ki, Bəhrüzdu. Bəhrüz quşu görüb, əhvalatı söyləyib, Abid Kosanın mənzilini soruşdu.

Quş dedi:

–Gecəni burada qal, səhər mən sənə yol göstərəm.

Bəhrüz gördü ki, axşamdı, gecə vaxtı bir yerə gedə biləsi deyil. Gecəni quşun mənzilində qaldı. Səhər tezdən durub, quşdan Abid Kosanın mənzilini soruşdu. Quş dedi:

–Bax bu yol elə düz ora gedir, ancaq ehtiyatlı ol, çünki Abid Kosa yaman məlundu, özünü gözələ. O hər gün tezdən ova gedir. Bir tərəfdə dur gözlə. O gedən kimi, sən gedib qızı götür, qaç. Bəhrüz gəldi, Abid Kosanın mənzilinə çatdı. Bir vaxt gördü ki, Abid Kosanın altında üç ayaqlı at darvazadan çıxıb dağa tərəf yol getməyə başladı. O saat oğlan həyəətə girib, qızı səsədi. Qız gələn kimi, onu atın tərkinə alıb, başladı yol getməyə. Bu halda Abid Kosa onların dalınca tərpendi. Bir vaxt Bəhrüz gördü ki, Abid Kosa bunlara çatmaqdadır. Atını nə qədər bərk sürdüsə, qürtara bilməyib Abid Kosanın qabağına döndü. Abid Kosa Bəhrüzə çatan kimi qılıncını vurub onun tərpinə iki yerə böldü. Sonra atdan düşüb oğlanı parça-parça doğrayıb xurcununu gözüne doldurub atın belinə qoydu, qızı aldı, yenə də öz mənzilinə gətirdi. Oğlanın atı bir baş gəlib quşun mənzilinin qabağında dayandı, bərkədən kənədi. Quş bunu eşidən kimi, qapını açdırdı, gördü ki, Bəhrüzün atı, amma özü yoxdur. Atın üstündən xurcununu düşürüb gördülər ki, Bəhrüz xəncəl kimi parça-parça doğranmış parçalarını necə ki, lazımı öz qaydası ilə yerinə düzdü. Qanadının altından bir tük çəkib Bəhrüzün cəmdəyinə çəkdi. O saat Bəhrüz qalxıb oturdu, soruşdu ki, bəs qız hamı?

Quş soruşdu:

–Qızı görə bildinmi, yoxsa yox? Bəhrüz əhvalatı quşa söylədi.

Quş dedi:

–Dur atı min, get Abid Kosanın mənzilinə. Bir kənardə durub gözlə. Nə vaxt Abid Kosa ova getsə, sən gedib qıza deyərsən ki, Abid Kosa gələndə atın haradan alındığını öyrənsin. Özün də bir tərəfdə gizlənib, onların danışqlarını tamam eşidərsən. Ondan sonra qızı qaçıрмаq asandı. Bəhrüz quşdan bu sözləri eşidəndən sonra atını

minib yol getməyə başladı. Gedib Abid Kosanın bağında bir ağacın dalında gizləndi. Bir vaxt gördü ki, Abid Kosa atını minib evdən çıxdı. Bəhrüz o saat gəlib qıza dedi:

–Abid Kosa gələndə ondan soruş gör üçayaqlı atı hardan alıbdı. Axsam oldu. Abid Kosa ovdan gəldi, atını bağlayıb qızın otağına getdi. Abid Kosa qızın ağlamağını görüb səbəbini soruşdu. Qız göz yaşlarını silib dedi: Sən mənəndə öz sirlərini gizlədirsen. Elə olur ki, mənə üçgünlərlə evdə tək qoyub gedirsən, hara gedirsən, hardan gəlirsən, o üçayaqlı atı haradan alıbsan, mənə söyləmirsen.

Abid Kosa dedi:

–Mən hər səhər tezdən ova gedirəm. O ki, üç gün gedib, gəlmiyəm, onda bu dağın dalında mənə bir qoca anam var, onun yanına gedirəm. Mənə bu atım da bizim bu eşikdə bir daş var, hər kim o daşın üstündə oturur, qamçısını tez vurub qalxırsa, oradan dördayaqlı at çıxacaq. O ata heç bir quş çata bilməz. Yox, tez vurub qalxıza bilməzsə, oradan üç ayaqlı at çıxacaq ki, o at birincidən bir az yavaş gedəcək. Mən də bu atı ordan çıxarışam. İndi bildinmi. Bunlardan başqa mənə heç bir sirrim yoxdur.

Səhər tezdən yenə Abid Kosa atını yəhərləyir ova gedir. Bu gedən kimi, Bəhrüz evdən çıxıb birbaşa eşikdəki daşın yanına getdi. Daşın üstünə çıxıb qamçını cəld vurub qalxızdı. O saat daşdan bir dördayaqlı at çıxdı. Bəhrüz ata minib, qızı da tərkinə alıb yol getməyə başladı. O saat Abid Kosaya xəbər getdi ki, qızı apardılar. Abid Kosa da Bəhrüzün dalınca atını tərpetdi. Bəhrüz atının cilovunu çəkib aram ilə gedirdi. Bir vaxt gördü ki, Abid Kosa gəlir.

Bu halda Abid Kosanın atı bərkədən qışqırıb qabaqdakı ata dedi:

–Ay nankor, mənə yiyəmin arvadını hara aparırsan?

O saat oğlanın atı dala dönüb dedi:

–Sən hələ dalına alıb mənə üstümə gətirdiyin adamın üzünə bax, sonra mənə üstümə gəl, heç olmasa mən bir qərribə, igid oğlan gəzdirirəm. Sən isə bir kaftarı almısan dalına, mənə üstümə gəlirsən.

Bu halda Abid Kosanın atı dayandı, dönüb yiyəsinin üzünə baxdı. Bu vaxta qədər at Abid Kosanın üzünə baxmamışdı. At gördü ki, üstündəki bir kaftardı. O saat silkələndi, Abid Kosanın ayaqlarını altına salıb öldürdü. Bəhrüz Abid Kosanın atına qızı mindirib düz öz evlərinə gəldilər. Qırx gün, qırx gecə toy edib, şad xürrəm yaşamağa başladılar.

Keçmiş zamanlarda Şah oğlu şah Abbas bir vilayətdə hökmranlıq edirdi. Çalışdı ki, onun xalqı həmişə yaxşı güzaran keçirsin. Belə ki, şah Abbas həmişə şam edərkən əvvəlcə deyirdi:

Ey bizi xəlx edən Allah, əgər mənə vilayətimdə ac adam varsa qarşımdakı xörəyi mənə qismət etmə. Beləliklə hər axşam bu sözləri dedikdən sonra şam edərdi. Günlərin bir günündə axşam şam etmək istərkən həmin sözləri təkrar edib əlini xörəyə uzatdı. Bu zaman əlinə götürdüyü xörək töküldü və ona qismət olmadı. O əlini geri çəkib yerindən qalxdı. Öz imarətinin ətrafından bir imarətə çıxıb şəhərə göz gəzdirdi. Bu zaman şəhərdə evlərin bütün lampası sönmüş, lakin şəhərdən kənarında bir evdən işıq gəlirdi. Şah Abbas öz şahzadə libasını dəriş libası ilə dəyişib, bir qədər xörək götürüb həmin işıq gələn aynaya tərəf yola başladı. Get ha get bir qədər getdikdən sonra gəlib o evə çatdı. Aynanın pərdəsi cırıq olduğundan evin içi görünürdü. Bu evin içinə baxıb nə gördü? Təxminən əlli yaşında bir qadın, evin müəyyən hissəsində olan ocağın üstündə bir qazan var. Bu qazanın altını qalayaraq hönkür-hönkür ağlayır, ətrafda isə cındır bir həsirin üzərində beş uşağın bir mitil altında uzandığını görür. Uşaqlar, “ana, bişdimi, ana, bişdimi?” – deyib feryad qoparırlar. Ana isə gözündən qanlı yaş axıda-axıda deyirdi: Hələ bişməyib.

Şah Abbas bu hadisəyə bərk təəccüb edib bu sirri öyrənmək fikri ilə qapını döydü.

Qadın: Kimsən? – deyər cavab verdi.

– Dərviş babayam, Allah qonağıyam. Qapını aç – deyər şah Abbas dilləndi. Qadın qəmli-qəmli köksünü ötürərək, get ruzunu başqa qapıdan istə, mənə heç bir şey yoxdur, dedi. Şah Abbas dilləndi:

– Mən pay verən dərvişəm, ay bacı, qapını aç. Qadın istəməz qapını açır, Şah Abbas dərviş libasında otağa daxil olur. İrəli yeriyir, ocaqdakı qazanın ağzını açır, görür ki, qazanda su ilə birlikdə qara çay daşı qaynamaqdadır. Şah Abbas onsuz da bu sirri bildiyinə baxmayaraq qadından soruşur:

Bu nə işdir, bunu mənə başa sal.

Uşaqlar qəmli, intizarlı gözləri ilə qonağı süzdü. Qadın dedi: Allahdan gizli olmayan sizdən nə gizli olar. Bu gün səhər tezdən indiyə qədər uşaqların, mənə dilimə heç nə dəyməyib. Beləki heç bir şeyimiz yoxdur, yoxdan Allah da bezardır. Odur ki, qazandakı

daşı qaynadaraq uşaqları aldadıram ki, yuxuya getsinlər. Bildiyimiz kimi ac adamın gözüne yuxu çətin gedər. Bəli mənim müsübətim belədir – deyə yenidən hönkürtü ilə ağladı. Bu zaman hirs başına vuran Şah Abbas vilayətində olan vəziyyətə təəccübləndi, gətirdiyi xəbəri ortalığa qoyaraq qadını, uşaqları donuna yedirdi. Nəhayət atasından yadigar olan üzüyü çıxarıb qadına verib dedi: Mən dövlətli dərvişəm bacı, necə ki, mən sağam, sizin dolanmağınızla mən kömək edəcəyəm. Al bu üzüyü, səhər get, bazarda qırx ədəd zərgər tükəni var. Həmin tükənlərin qırxında da yəhudi işləyir. Birinci, ikinci yox, üçüncü tükənçiyə müraciət edib, bu üzüyü xırdalarsan. Sizə lazım olan şeyləri alıb, qaytarıb gətirərsən. Beləliklə sən o pulu xərclə, mən özüm səni həmişə yoxlayacağam. Bu sözü deyərək Şah Abbas qapıdan çıxır. Uşaqlar bir ağızla “çox sağ ol dərviş baba” dedilər. Şah Abbas öz imarətinə gəldi. Qadın, uşaqlar isə yattı.

Necə deyirlər Allah səhəri üzümüzə açsın. Səhər açıldı. Qadının beş nəfər olan uşaqlarının böyüyü 8 yaşında, kiçiyi isə 3 yaşında idi. qadın uşaqları başına toplayıb evin qapısını qıfıladı, uşaqlarına dedi: Mehriban balalarım siz məni qapıda gözləyin. Mən sizə hər şey əlb gətirəcəyəm.

Uşaqların həyəsi bir tərəfdən dedi: Mənə qırmızı çəkmə al, biri isə mənə don al, digəri isə qırmızı yaylıq almağı təklif edirdilər. Hamısına vəd verərək, balalarını qapıda qoyaraq ana bazara üz qoydu. Gəlib həmin tükənlərin qarşısında durub üçüncü tükəni müəyyən edib tükəni daxil olur. Uzun göz, seyrək saqqalı olan tükən sahibi yəhudiydi:

Qardaş, xahiş edirəm mənim bu əmanətini xırda edəsən, deyərək kağızın arasından birliant üzüyü çıxarıb ona tərəf uzatdı. Yəhudi cəld qalxıb qadından bükülü kağızı aldı, açıb birliant üzüyə diqqətlə nəzər saldı, qadına təklif etdi ki, içəri keç, xırdalayım. Qadın içəri keçdi. Yəhudi əlindəki birliantı nəzər salıb müəyyən etdi ki, baxmayaraq qırx dükənçinin içində ən dövlətli mənəm, əgər dükənimdəki malı, qıraqdakı pulumu versəm yenə üzüyün qiymətini ödəyə bilmərəm. Qadına şər atmaq məqsədi ilə istər-istəməz qadına möhkəm bir şillə vurdu. Qadın özündən gedərək ağzı-burnu qanamış halda üzü üstə yerə düşdü. Bu halda həmin yəhudi haray salır, camaata belə elan edir ki, guya bir il bundan qabaq bunun tükəni yarılmış, həmin birliant üzükdən bir cüt oğurlanmış ki, üzüyümün birinin başını bu qadında tutmuşam, digərini isə bu qadından tələb edirəm.

Haray-həşirə gələn camaatın içərisində bazar dağası olan yəhudi gəlir, bu nə hadisədir – deyərək qoca yəhudidən soruşur.

Yəhudi isə bazar dağasına göz vuraraq deyir. Sənin yaxşı yadındadır ki, bildir mənim dükənüm yarıldı, bildiyin kimi iki birliant üzüyüm oğurlandı. Onun isə birini bu qadında tutmuşam deyib, qadını göstərib təkrar edir.

– Əgər yalan deyirəmsə 12 imamın 6-sı sənə qənim olsun, 6-sı mənə. Vurğunu başa düşən dağa qoca yəhudinin dediklərini təsdiq edərək zavallı qadının qollarını bağlayaraq aparır salır öz yaşadığı evin zirzəmisinə. Ağzına qıfıl vuraraq yəhudinin yanına gedir, onunla qarşı-qarşıya oturub şərab içərək qəniməti bölmələri haqqında söhbət edirlər. Qadının uşaqları isə intizarla analarının yolunu gözləməkdə idilər.

Qadın zirzəmidən fəryad qopararaq kimi isə köməyə çağırırdı. Darğanın arvadı zirzəminin qapsına gəlib, nədir deyərək, soruşur. Ay bacı, yanırım mənə rəhm et, mənə bir qədər su ver. Darğanın arvadı gedir, bir çaynıq su gətirir, qadına su içirdir. Qadın su içdikdən sonra yalvara-yalvara deyir:

– Mənim uşaqlarım yiyəsiz qaldı, qan-ürək olacaqlar. Ərin göləndə də ki, aldıqları üzük də onların olsun, məni buraxsınlar. Mənim heç bir işdən xəbərim yoxdur. Mən oğru deyiləm.

Darğanın arvadı deyəcəyini vəd edib, evinə döndü. Bir qəddərdən sonra dağa sərxoş halda evinə daxil oldu. Arvadı qadının dediyi sözləri ərinə söylədi. Əri isə arvadına “qadını get gətir” dedi. Darğanın qarşısında diz çökən qadın çox and-aman etdi ki, mən oğru deyiləm. Bunu gecenin birində bir dəvriş verib. Məni azad et, gedim uşaqlarımın yanına. Dağa isə qadının dediklərini rədd edir, təzə itilədiyi dəhrə ilə kötüylü qarşıya gətirir. Qadına axırıncı dəfə müraciət edir. Ya üzüyün digərini boynuna al, ya da biləkdən iki əlini vurub salacağam. Qadın necə demişdi, yenə də elə söylədi. Çünki başqa çıxış yolu yoxdu. Düzü nədir o da budur. Dağa qadına əhəmiyyət verməyərək onun əlini biləkdən vurub salır, rədd ol get, deyir. Qadın qanlı gözü yaşlı axıdaraq darğanın arvadına müraciət edir. Açı mənim şalımı, əllərimi bağla, boynumdan as. Darğanın arvadı qadının əllərin boynundan asır, qadın uşaqlarının yanına yola düşür. İntizar içərisində analarını gözləyən uşaqlar analarını bu müsibətdə görüb hamısı vay-sivən edərək içəri daxil olurlar. Ana ilə balaları vay-sivənlə ağlamaqda olsunlar, sizə xəbər verim Şah Abbasdan. Şah

Abbas həmişəki kimi həmin gecə də həmin sözləri təkrar edərək yemək istədikdə bu zaman elə bil onun qolu qurudu. Belə ki, xərəyə əl apara bilmədi. Qəzəbli halda həmin minarəyə çıxaraq şəhərə nəzər saldı, həmin aynalıqdan işıq gəlməsini müəyyən etdi. Cəld dərviş paltarları geyib üz tutdu qadının evinə. Həmin aynanı görürkən yerindən içəri nəzər salıb gördü ki, qadının iki əlləri biləkdən kəsilmiş, boynundan asılmışdır. Qadın qızıl qan içərində çırpınır, uşaqlar ətrafında qoyun-quzu kimi mələşirlər. Bunu görüb qəzəblənən Şah Abbas qapını döyür. Qadın deyir kimsən, şah cavab verir, həmin dərviş babayam, qapını aç.

Qadın deyir sən gələnlər yollara daş yağaydı, mən ona-buna nökrəklik edərək uşaqları birtəhəri saxlayırdım. Niyə sən mənə oğurluq üzüyü verib, əllərimi kəsdirib, məni zəlif etdin. İndi nə istəyirsən, get.

Şah Abbas inad edərək qapını açıdıraraq içəri daxil olur. Xörək-dən uşaqları doyurub yatırır. Qadını isə özü yedirdib, hadisənin necə baş verdiyini öyrənir. Mən sizə danışdığım kimi qadın da dərviş paltarında olan Şah Abbas deyir. Şah Abbas səbr et, hamısı aydın olar- deyib evdən çıxır. Gecə ikən əmr verir, səhər heç bir tükən-bazar işləməsin. Səhər açılır. Şah Abbas qırmızı paltar geyib intiqam meydançasına gəlir. Bütün şəhər əhli meydançaya toplaşır. Şah Abbas öz əyanlarına qırx yəhudinin qolu bağlı gətirilməsini əmr edir. Əyanları otuz doqquz yəhudini qolu bağlı gətirib, cərgə ilə düzür, şahın hüzuruna gedib, qoca yəhudi darğanın tapılmamasını deyirlər. Şah əmr edir ki, bir saatlıq möhlət verirəm, əgər hər ikisin gətirmənsiz sizin boynunuzu özüm vuracağam. Necə deyərlər, can şirin olar. Əyanlar özlərini hər tərəfə vurub müəyyən bir samanlıqda, samanın altında bazar darğası ilə yəhudini qolları bağlı şahın hüzuruna gətirirlər. Şah öz oturduğu yerə gətirilməsini əmr edir, hər ikisini şahın yanına gətirirlər. Şah həmin birliyant üzüyü gətirdir, soruşur, qadının əllərini kim kəsib?

Qoca yəhudi darğanın üzünə baxır. Darğa cavab verir: "Bir oğurluq etdiyinə görə onun əllərini mən kəsmişəm".

Şah deyir: "Nə oğurlayıb?"

Bu zaman darğa qoca yəhudinin üzünə baxır. Qoca yəhudi deyir: Keçən il mənim tükənimdən bir cüt qızıl üzüyümü oğurlamışdır ki, onun da birini qadının əlində tutmuşam, digərini də istəyirəm.

Bu zaman şah deyir: Əgər bu üzük sizdən olmasa sizə qarşı cəzanı qəbul edirsiniz?

Bəli, deyərək darğa, qoca yəhudi cavab verir. Həmin üzüyü bağışlayan Şah Abbasın atasının ən yaxın dostu 125 yaşlı zərgəri Şah Abbas gətizdirib deyir: Əmi, bu üzüyü tanıyırsanmı?

Qoca zərgər üzüyə baxan kimi üzüyün hansı tarixdə kim tərəfindən kimə hazırlanmasını deyir. Bu zaman darğa ilə qoca yəhudi sübut tələb edir. Qoca zərgər cəld bir halda neqqaş üzüyün zümrüd qaşını götürür, qaşın altında zərgərin dediyi sözlərin olduğu sübuta yetirilir. Bu zaman şah deyir, nədir sözünüz, bu zaman hər iki nankor müqəssir heç bir söz demədən başlarını aşağı salır. Şah qoca yəhudi ilə birlikdə qırx yəhudinin başını vurdurur. Darğanı isə qadının qarşısında qadına bir qədər təsəlli olsun deyə aşağıdakı kimi qətlə yetirir. Onun qollarını, qılçlarını bağladır, uzadır, sərenamındakı ləzgini çağırtdırır, işi başla deyir. Ləzgi altı santimetr uzunluqda mismarların hər iki üzünü biz edib darğanın ağzını açır mismarın bir ucunu üst damağına o biri ucunu alt damağına qoyur. Qurğuşunu əridərək damcı-damcı onun xirtəyünə tökür. Bu zülm ilə onu məhv edir. Mərəkə dağılır, şah vəzirinə əmr edir. Həmin qadını uşaqları ilə birlikdə apar, öz ailən kimi onlara baxarsan. Vəzir onları qəbul edib uşaqları ilə birlikdə qadını öz imarətinə gətirir, hamısına təzə paltar verib, lazım yemək-içmək ilə təmin edir. Günlerin birində şahın, vəzirin arvadı həmin qadını götürüb hamama gedirlər. Hamamdan qayıdarkən Allahın şikayətxanasına daxil olub ziyarət edirlər. Biləkləri boynundan asılmış qadın getmir. Bunların gətməsini buyurur, mən bir qəddərdən sonra gələyəm deyir. Bir qədər ağlayaraq Allahaaladan özünə şəfa istəyir. Qadını yuxu aparır. Bir qəddərdən sonra görür ki, bunu kim isə durqubuz deyir ki qalx zavallı qadın, istədiyinə çatdın. Qadın gözünü açıb heç kimsənə gəlmür. Lakin hər iki əlin sağ-salamat olduğunu görüb ağlayır. Ağlaya-ağlaya uşaqların yanına gəlir, bunda sonra şad-xürrəm yaşayırlar.

BAZUBƏND NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, çox yaraşlıq bir qoca padşah var idi. Bu qoca padşahın 3 oğlu var idi. Bir gün padşah bərk xəstələndi. O ölmək yatağında ikən öz böyük oğlunu yanına çağırır. Padşah görür ki, onun böyük oğlu çox mərifətsiz, cəhircansızdır. Ona vəsiyyət edir ki, padşahlığı sənə verirəm. Padşah sonra ortancıl oğlunu yanına çağırır. O da böyük qardaşı kimi atası ilə kobud rəftar edir. Padşah bu oğlunu

da vəzirliyə verir. Axırda padşah kiçik oğlunu yanına çağırır. Kiçik oğlu içəri girərkən atasına baş əyir, onun sol əlindən öpərək sağına keçir. Padşah bunu görüb, cibindən bir dənə qutuya oxşar bir şey çıxarıb kiçik oğluna verir. Bir həftə keçdikdən sonra padşah ömrünü oğlanlarına bağışlayır. Padşahın böyük oğlu taxta çıxıb padşahlıq edir. Padşahın ortancıl oğlu da vəzirlik edir. Kiçik oğlu bunu görüb padşahdan bir iş istəyir. Padşah ona acıqlanıb deyir:

- Rədd ol buradan. Yəqin atam da sənə bir iş verib, sən özün bizdən gizlədirsən. Kiçik oğlu bundan hirsələnib anasının yanına gedib deyir:

- Ana, mən bu vilayətdən gedəcəyəm, mənim üçün yol tədarüki göb.

Anası onu bu yoldan qaytarmaq istəyir. Ancaq İbrahim öz sözündən dönmür. Anası məcbur olur, ona yol tədarüki görür, üstəlik ona bir at da bağışlayır. İbrahim ata minərək başlayır yol getməyə. Az gedir, çox gedir, dərə-təpə, düz gedir, nəhayət bir düzənliyə çıxır. Onun yol tədarüki qurtardığı üçün məcbur olur ki, atını kəşib yesin. İbrahim bir neçə gün bu atın əti ilə dolanır. Nəhayət, bu at əti də qurtarır. O piyada, acqarına gəlib bir ağacın dibində uzanıb yatır. Atasının ölərkən ona verdiyi qutu onun heç yadına düşmür. Yatarkən onu nə isə incidir. O yuxudan oyanır, əlini cibinə salır. Bu vaxt o əlini nəyə isə toxunduğunu görür. Çıxarıb baxır ki, bir qutudur. O, bunu əlində oynadıb sevinərək öz-özünə deyir: Mən şəhərdən gedərkən bunu satıb özümə çörək pulu edərəm. Birdən qutuya diqqətlə baxarkən onun üstündə bir yazı görür. Oxuyub görür ki, bu qutunun qiyməti yeddi padşahın xəzinəsindən də artıqdır. O əlini qutuya sürtür. Bu vaxt birdən qutunun qapağı açılır, bir qoca kişi hazır olur. Qoca üzünü İbrahimə tutub deyir: Mənim üçün nə qulluq?

İbrahim dedi:

- Bu necə olan işdir. Sən haradan gəldin?

Qoca kişi isə dedi:

- Sən atanın verdiyi bu bazubəndi möhkəm saxla. O, sənin üçün hər şeydən artıqdır. Sən nə kimi çətinliyə düşsən bu bazubənd sənə kömək edər. Sən nə istəsən o dərhal sənin arzunu yerinə yetirəcək.

İbrahim onun bu sözlərindən çox sevinib deyir: Mənim üçün bir neçə dadlı xörəklər gətir.

Bir neçə anın içində qoca onun dediyi şeyləri hazır edir.

İbrahim yeməyini yeyib qocaya deyir:

- Məni buradan şəhərə apar. Qoca bir dəqiqənin içində onu şəhərə gətirir, deyir: İbrahim, sən bu bazubəndi heç kimə göstərmə, heç kimə vermə. İbrahim şəhəri dolanıb özünə iş tapmaq istəyir. Axırda bir ustanın yanına gəlib çıxır, deyir: Usta, məni özünə şagird götürərsənmi?

Ustabaşı dedi: mən heç özümə çörək pulu qazana bilərəm ki, qaldı sən.

İbrahim ona dedi: Mənim yemək-içməyim özümdən. Ancaq mən bu sənəti öyrənmək istəyirəm. Bir çox sözdən sonra ustabaşı İbrahimi özünə şagird götürür.

Günlərin bir günündə bu şəhərin padşahının qızının toyu imiş. Toy üçün paltar tikməli idi. Lakin heç kim padşahın qızının paltarlarını tikməcə istəmirdi. Çünki əgər dərziyə tikdiyi paltarlar qızın xoşuna gəlməsə dərhal boynu vurulurdu. Bir gün padşahın adamları usta başının yanına gəlib deyirlər: Padşah əmr edir ki, bu paltarları tikəsən. Lakin ustabaşı qorxub paltarları tikmək istəmir. Bu vaxt şagirdi İbrahim irəli yeriyyə deyir: Usta paltarları götür, mən tikərəm.

Ustabaşı hirsələnib ona deyir ki, bir belə camaat tikə bilmədi, sən necə tikəcəksən.

İbrahim söz verir ki, paltarları tikəcəkdir. Ustabaşı çar-naçar razı olur. Qonşu ustalar İbrahimin yanına gəlir, ustabaşını danıyırlar. Sən qırx günə bu paltarları necə tikəcəksən? Özün-öz əlinlə ölümə gedirsən. Paltarları tikə bilməsən boynun vurulacaq.

Usta görür ki, onlar düz deyirlər. Çox qəmgin evə gəlib bu məsələni arvadına deyir. Arvad hirsələnib deyir:

- Onlar çox düz deyirlər, sən paltarı tikə bilməyəcəksən.

Ustabaşı çox fikirləşir. Axırda arvadına deyir: Mən bu işə bir əncəm çəkməliyəm. Usta həyətdə bir quyu qazdırır. Qırx günlük yemək-içməyin bura yıqır. Arvadına tapşırır ki, kim məni soruşsa deyərsən ki, ustabaşı ölüb, onu dəfn etmişəm. Ustabaşı arvadına deyir:

- Arvad, iki gündən bir İbrahimin yanına gedərsən, baxıb görərsən ki, o paltarı tikir, ya yox.

Arvad həmişə gedir, görür ki, paltarlar necə gətirilərsə elədir. İbrahim bütün günü heç bir iş görmür. Bazubəndi silir, bu vaxt qoca hazır olur. İbrahim əmr edir ki, bir tay kişmiş, bir tay findıq gətirsin. Qoca onun dediyi şeyləri hazır edir. İbrahim bütün günü kişmiş yeyir. Bir gün ustabaşının arvadı onun yanına gəlir, görür ki, İbrahim boş-bekar oturub findıq yeyir. Paltarları tökülüb qalib. Kişi arvadına

deyir: Arvad səə salma, kim məni soruşsa deyərsən ki, ölüb.
Günün ötür, qırx günün tamamı olmağına az qalır. 38 gün keçir.
Axşam olanda İbrahim qutunu silir. Bu vaxt qoca hazır olub deyir:
Mənə nə qulluq?

İbrahim: Qul sahibi olasan. Bu paltarları iki günə tikib hazır-
lamalısan.

İki günə paltarlar hazır olur. Hamı gəlib paltarlara baxır, onun ti-
kilməsinə heyran qalırlar. Gələnlər ustanı soruşurlar. Lakin şagird
ustanın yerini bilmir. Qırx günün tamamında padşahın adamları gəlib
paltarları istəyirlər. İbrahim deyir ki, ustabaşı gəlib çıxmayınca mən
paltarları verə bilmərəm. Nə qəder gözləyirlərsə də usta gəlib çıxır.
Axırda İbrahim ustanın evinə gəlir, arvadından soruşur. Arvad deyir
ki, usta 20 gündür ki, ölüb, hələ sən indi onu soruşursan. İbrahim onun
sözünə inanmır. Deyir ki, sən yalan deyirsən. Usta evdədir. İbrahim
evə axtarır, ustanı quyudan tapır. O ustanı quyudan çıxarır.

Usta deyir: – Mənə yaxşı gün ağıladın. İkimizin də boynu
vurulacaq.

İbrahim deyir: – Qəm yemə usta, paltarlar hamısı hazırdır.

Usta qorxa-qorxa gəlib şahın sarayına çatır. Padşahın adamları
ustanı şahın hüzuruna gətirirlər. Usta baş əyib kənarında dayanır.
Padşah ustaya deyir: Usta sən tikdiyin paltarlar mənim çox xoşuma
gəlir. Məndən nə istəyirsən istə, nə desən verəcəyəm.

Usta deyir: Mən paltarları tək tikməmişəm. Mənim şagirdim pal-
tarları tikib.

Padşah ustaya qiymətli daş-qaş verib yola salır. Usta sevinə-
sevinə evə gəlir. Padşah sonra da İbrahimi saraya çıxırdır. İbrahim
şahın hüzuruna gələrkən ona ədəblə baş əyir. Padşah üzünü İb-
rahimə tutub deyir: Oğlum, məndən nə istəyirsən istə. Oğlan istə-
istəməz utancaq bir tərzdə dedi: Bu paltarları tikilən qızı istəyirəm.
Padşah bunun ağıllı olduğunu görüb öz qızını ona verməyə razılaşır.
Bu sözdən sonra onlar vidalaşib ayrıldılar. İbrahim gəldi dükanına.
Səhəri gün usta dükana gələndə İbrahim ustanı görüb dedi: Get
padşahın yanına. O bir yer təyin etsin, mən orada imarət tikdirim.

Usta gəldi padşahın yanına. Padşahdan əvvəl vəzir qəzəbləndi. Bir
böyük nəhəng daşlı dağı nişan verib göstərdi ki, imarəti orada tikdirin.
Bu sözdən padşah narazı qaldı. Ancaq kürəkənin cəsarətini öyrənmək
üçün bir söz demədi. Usta xudafizləşib İbrahimin yanına gəlib dedi: –
Qız tapmırdın evlənməyə. Gör sən necə çətinliyə saldın.

İbrahim dedi: – Usta cybi yoxdur. Haranı nişan verirlər mən orada
imarət tikdirərəm. Elə ki, gecə oldu, İbrahim tək qaldı dükanda. Ata-
sı bəxşiş edən bazubəndi cibindən çıxardı. Düyməsini basdı. Bazu-
bəndin qapağı açıldı. Dərhal yanında bir qoca kişi hazır oldu. Dedi:
oğul, mənim üçün nə qulluq? İbrahim dedi: o hündür dağları uçurub
yerində imarət tikdirərsən. Özü də bir kərpici qızıl, o biri kərpici
gümüş. Bir şərtlə ki, bu gecə ərzində hazır olsun. Qoca İbrahime
təzim edərək ondan ayrıldı. Qocaya yeddi padşahın qoşunu tabe idi.
Yarım gecənin müddətində dağı sökdülər, torpağını kənara atdılar.
Yerində qalan hissəsində imarəti qurdular. Səhər günəş təzəcə
boylanırdı ki, imarətin qızıl-gümüş kərpicləri günəş işığına qarışıb
padşahın pəncərəsindən onun gözüne düşdü. Padşah ətrafa nəzər
saldı. Dağların yox olduğunu görüb çox təəcübləndi. Padşah fikirləş-
di ki, belə adama qızımı verməklə mən heç də uduzmuram. Bu adam
gələcəkdə mənə lazım olar. Padşah bu fikrindən sonra qırx gün toy
çaldırıb qızını İbrahimin evinə köçürdü. Qızın İbrahimi görməyə
gözü yox idi. Yarıkənül qızla oğlan yaşayırdı. Gəlin kədərli surətdə
öz nişanlısı ilə rəftar edirdi. İbrahim öz nişanlısına dedi: – Nə üçün
sənin üzün gülmür? Səni mən necə cah-calala gətirmişəm.

Nişanlısı cavab verdi: – Əgər mənim gülməyimi istəyirsənsə mə-
nim sualıma düzgün cavab ver. Məni nəyin səbəbinə ala bilibsən?

Bu sözdən İbrahim öz nişanlısının bu halını görüb onun könlünü
aldı. Bazubəndi çıxarıb dedi ki, bunun səbəbinə. O gün gülə-gülə
keçirdilər, axşam oldu. Onlar gecə yatdılar. Amma qızın gözüne yu-
xu getmədi. Gecə yarısından sonra qız gördü ki, İbrahim ağır yuxu-
dadı. İbrahimin üst-başını axtarıb bazubəndi tapdı. Dərhal bazubən-
din qapağını açdı, qoca yanında hazır dayandı. Çox məyus halda
soruşdu: Mənim üçün nə qulluq?

Qız dedi: – Mənim bu nişanlımı aparıb dəryanın yanında, orada
daşa elə çırparsan ki, onun əti, şilləsi da qalmasın.

Qızın əmrini qoca yerinə yetirdi. Apardı, ancaq oğlanı öldürmədi.
Ona töhmət verib geri döndü. Gəldi qızın yanına. Qız əmr etdi ki və-
zirin oğlunu mənim yanına gətir. Qoca da elə həmin anda vəzirin
oğlunu gətirib qızın yanına qoydu. Qızın birinci nişanlısı olmaq üçün
bir-biri ilə söhbətə başladılar. Bunlar burada söhbət ələsinlər, görək
İbrahimin halı necə keçdi. Cənlər padşahın qızı Ağca Pəri xanım
bu əhvalatı gecə yuxuda gördü. Səhər durub belə qərara gəldi ki,
yuxunu sınamaq üçün görək bu düzdürmü? Ona görə bir ovsun oxu-

buy bir göyərçin oldu. Qabaqca qərara gəldi ki, Nil dərəyasının yanına gəlib. İbrahimin orda olub-olmamasını bilsin. Gəldi bir ovsun oxudu, oldu gözəl bir qız. Gördü ki, İbrahim əzab çəkir. Soruşdu: İbrahim bu nə gündür. Niyə bu hala düşmüşsən. İbrahim ağlayır, qıza yalvarırdı. Məni burdan xilas et. Qızın rəhmi gəldi İbrahimə. Oradan oğlanı xilas edib apardı öz imarətində. Ağca Pəri xanım öz qulluqçularına əmr etdi ki, İbrahimi yuyundurub təzə libas geyindirsinlər.

Bir neçə gün beləcə yaşadılar. İbrahimin üzü gülürdüsə, qəlbindən qara qanlar axırdı. Ağca Pəri xanım soruşdu: İbrahim, mən səni xilas edib burə gətirmişəm. Sən nə üçün gündən – günə solub-saralasan? İbrahim cavab verdi ki, dərdim çox böyükdür. Ağca Pəri xanım maraqlandı bunun dərđini öyrənməyə. İbrahim belə qərara gəldi ki, bu günə kimi olan əhvalatı Ağca Pəri xanıma söyləsin.

Bundan sonra qız gördü ki, vəziyyəti nə yerdədir. Dedi: mən sənin bazubəndini alıb gətirsəm rəngin açılarmı?

Çox böyük maraqla İbrahim cavab verdi ki, ayaqlarına diz çökərəm. Bu danışıqdan sonra Ağca Pəri Xanım qərara gəldi, uçub gəldi imarətin üstünə, göyərçin şəklində qondu. Səhər vəzirin oğlu ilə nişanlısı imarətin bağçasında gəzişirdilər. Necə oldusa padşahın qızı göyərçini görüb dedi: Oxu gətir, bunu vur. Vəzirin oğlu buna razı olmadı. Dedi nə üçün, gör quş nə gözəldir. Bu sözlərdən sonra göyərçin özünü gizlətdi. Vəzirin oğlu öz nişanlısı ilə gününü keçirib öz evlərinə gətdilər. Bu vaxt göyərçin yerə endi, imarətin yanına gəldi. Bütün imarətin qapısını axtardı ki, bir yol tapsın. Lakin yol tapa bilmədi. Bu vaxt göyərçin bir ovsun oxuyub oldu bir qarışqa. İçəri daxil olandan sonra bir ovsun oxuyub oldu bir siçan. Bütün imarətin hər yerini axtarırsa bazubəndi tapa bilmədi. Oğlanımda hər yerini axtardı, lakin heç nə tapa bilmədi. Sam yeməkləri çox yağlı olduğu üçün yemək stoluna sirkə qoyulmuşdu. Siçan quyruğunu batırdı sirkənin içərisinə, sonra qızın burununa saldı. Elə bu vaxt qız asqırdı. Asqıranda qızın ağızından bazubənd kənara düşdü. Siçan bazubəndi götürən kimi dərhal ovsun oxuyub oldu bir qarışqa. Oda bir ovsun oxuyub oldu bir göyərçin. Uçdu qondu imarətin üstünə. Özlüyündə belə qərara gəldi ki, bu qız İbrahimin sinəsinə dağ çəkib, gərək mən onun sinəsinə dağ çəkəm. Səhərin açılmasını gözlədi. Bunlar bağçaya çıxıb gəzinəndə bazubəndi onlar göyərçinin ağızında gördülər. Qız çağırır haray saldı ki, Göyərçin bazubəndi apardı. Lakin onlar silah gətirənə kimi göyərçin çox uzağa uçmuşdu. Onların qərarı puça çıxdı. Göyərçin öz

yerinə uçub gəldi. Yənə də bir ovsun oxuyub oldu bir qız. Ağca Pəri xanım bazubəndi götürüb İbrahimə verdi. İbrahim həddindən artıq sevindi. İbrahim razılıq verdi ki, Ağca Pəri xanıma evlənsin. Sonra bazubəndi silib oxuyan kimi qoca yanında hazır oldu. Çox salamdan sonra İbrahim dedi: – Əmi, o imarəti söküb götürərsən, yerində həmin dağı qurarsan. Qoca əmr etdi, imarəti söküb götürdülər, yerində əvvəlki dağı qurdular. Bundan sonra İbrahim Ağca xanımı da götürüb, bazubəndə özü sərkərdə oldu. Gəldilər həmin qızın atası padşah olan torpağa. Çadırlar quruldu. Adam göndərdi. Qaynatasını çağırdı. Padşah da sevinə-sevinə böyük bir sovqatla gəldi. Padşah nə qədər baxırdısa imarəti görmürdü. Buna da çox təəccüb edirdi. Nəhayət gəlib çadırlara çatdılar. Bunları böyük ehtiramla qarşıladılar.

Padşah bəzəkli çadırın içinə apardılar. Padşaha layiq yer düzəltmişdilər. Oraya dəvət edib əyləşirdilər. Ağca Pəri xanım padşaha özü qulluq edirdi. Padşah elə bildi ki öz qızıdır. Dərhal qalxdı ayağa. Ağca Pəri xanımı qucaqlayıb öpdü, əhvalatı soruşdu. Ağca Pəri xanım cavab verdi: Mehriban ata, qızını tanıırsan?

İbrahim Ağca Pəri xanımın sözünü kəsdi, qoymadı danışmağa, əhvalatı danışdı. Buna padşah çox qəmgin oldu. Daha orada qalmağa qərarı gəlmədi. Qəzəblənib öz qızını, vəzirin oğlunu həlak etdi. İbrahim ilə Ağca pəri xanım da padşahın torpağını tərk etdilər. Oradan birbaşa ata yurduna yol aldılar. Gəldilər öz ata torpağına çatdılar. Çadırlar qurub rahat olandan sonra İbrahim öz doğma qardaşı padşaha elçi göndərdi, müharibə elan etdi. Elçilər gəldilər, İbrahimin sözünü padşaha yetirdilər. Padşah üç gün möhlət istəyib cavab verəcəyini bildirdi. Nümayəndələr geri qayıdandan sonra padşah günahlı surətdə bir neçə nəfər göndərdi ki, göz qoysunlar. Vəzir İbrahimin çadırına yaxınlaşanda gördülər ki, onların qoşunu çox böyükdür. Onlar qorxub geri çəkildilər. Padşaha vəziyyətin nə yerdə olduğunu xəbər verdilər.

Padşah fikirləşdi ki, bunlara gücü çatmayacaq. Dərhal öz tərəfindən elçi göndərdi İbrahimin üstünə, nə istəyirsinizsə verək, bizim müharibə etməyə gücümüz yoxdur.

İbrahim dedi: – İndi ki, müharibəyə gücünüz yoxdur, Mən də sizdən heç nə istəmirəm. Ancaq sizin padşahı görmək istəyirəm. Mənim onnan söhbətim var.

Padşah İbrahimin görəndə onu tanımadı. İbrahim söhbətə başladı. Söhbət o yerə gəldi çatdı ki, bu padşah onun doğma qardaşıdır. İbra-

him başına gələn əhvalatları söylədi. Bu sözdən sonra hər ikisi çox sevindilər, yeddi gün yeddi gecə toy çaldırdılar. İbrahimlə Ağca Pəri xanımın toyu oldu. Ömürlərinin sonuna kimi öz ata yurdlarında ömür sürdülər. Xoşbəxtliklə yaşadılar.

TÜLKÜNÜN NAĞILI

Biri var imiş, biri yox imiş. Bir meşə varmış. Bu meşədə bir tülkü yaşayırmış. Tülkü tək-tənha ömür sürürdü. Bu ətrafda bir dəyirmançı da varmış. Bir gün tülkü fikirləşir ki, tək yaşadığım bəsdir, gedirəm dəyirmançının yanına. Tülkü onun yanına gəlib deyir:

–Aya, dəyirmançı, bir qulaq əs gör nə deyirəm. Gəl əl-ələ verək, qardaş olaq, köməklə dolaşaq. Nə deyirsən, fikrin nədir?

Dəyirmançı deyir: – Tülkü qardaş, mən razı. Lap yaxşı fikirdir. Bəli, həmin gündən etibarən tülkü ilə dəyirmançı birlikdə yaşamağa başladılar. Onların həyatı kasıbçılıqla keçirdi. Tülkü fikirləşdi ki, gərək nə yolla olursa olsun biz varlanaq. O düşünüb tədbirlər tökməyə başladı. Tülkü ilə dəyirmançının yaşadığı bu yerdə bir padşah da var idi. Övlad sarıdan padşahın gözünün ağı-qarası təkə bir qızı var idi. Əhd eləmişdi ki, qızını varlı bir adama verəcək.

Bir gün tülkü gəlib padşahın elçisi daşının üstündə oturdu. Heç kim ona fikir vermirdi. Lakin padşah onu gördü, nöqə-naibə əmr etdi:

–Ey, tez gedin o tülkünü bura getirin, görüm orada nə məqsədlə oturur. Yəni tülkü mənim qızım üçün gəlib?

Bunu eşidən qulluqçu-qarabaşlar yüyürərək tülkünü şahın hüzuruna dəvət etdilər. Tülkü daşın üstündən qalxdı. Ağır-ağır, qulluqçulara yuxarıdan aşağı baxa-baxa gedirdi. Nəhayət o şahın hüzuruna yetişdi. İçəri daxil olan kimi şaha baş əydi. Padşah dedi:

–Ey tülkü, de görüm sən kimsən, nə səbəbə mənim elçisi daşının üstündə oturmuşdun?

Tülkü dedi:

–Böyük hökmdar, mən belə bir xəbər gətirmişəm ki, siz mütləq sevinəcəksiz. İndi isə bil, ağah ol ki, mən İrən şahının elçisiyəm. Gəlmişəm sizə deyəm, bizim hökmdar qızınızı oğlu üçün istəyir. Fikriniz nədir?

Bu xəbər padşahu çox sevindirdi. O, dedi: – Mən razıyam, tülkü qardaş. Bu qohumluq mənim üçün şəfəfdir.

Bəli, onlar çox danışdılar, çox götür qoy elədilər. Belə müəyyən

etdilər ki, tülkü toy gününü qabaqcadan xəbər versin.

Məxləs, tülkü şad-xuraman, keyfi kök evə qayıtdı. Dəyirmançıya dedi: – Aya, qardaş sadlıq evinin qapısını döyür. Padşahın qapısını iyələmişəm. Qızı verir. Birdən varlanacaqsan.

Nəhayət toy günü yetişdi. Tülkü dəyirmançını da götürüb yola düşdü. Şahın sarayı yanında bir meşə var idi. Meşəyə çatcaq tülkü dedi:

– Dəyirmançı qardaş, sən burada dur, mənə gözlə. İndi gəlirəm.

Tülkü gəlib saraya yetdi. Onu böyük hörmətlə şahın hüzuruna dəvət etdilər. Yetəcək tülkü baş endirib dedi:

– Böyük hökmdar, gəlmişik qızı aparmağa. Şahzadə də gəlib. Ancaq bizim yerlərdə belə bir adət var ki, gərək qaynatası kürəkənə bir dəst gözəl paltar, şahənə qılınc, kəhər at versin. O paltarı geyib, qılıncı taxıb, atı minib toya gəlsin. Şah əmr etdi, tülkünü dediklərini hazırladılar. O bunların hamısını götürüb dəyirmançının yanına gəldi. Dəyirmançı paltarı geydikdən sonra dönüb bir gözəl oğlan oldu. Tülkü qardaşını saraya apardı. Padşah oğlandan çox razı qaldı. Padşah da öz adətlərinə görə oğlana bir gözəl, misli-bərabəri olmayan saray bağışladı.

Padşah qırx gün, qırx gecə toy elədi. Qızını dəyirmançıya tapşırırdı. Bəli qız, dəyirmançı, tülkü padşahın bağışladığı sarayda kefi kök, damağı çağ ömür sürdülər. Bir gün tülkü, fikirləşdi ki, aya, mən bu dəyirmançıya bu qədər yaxşılıq etdim, görəsən, o mənim qədrimi bilirmi? Gəlsənə onu bir yoxlayım. Bir gün tülkü özünü xəstəliyə vurdu. Tir-tap uzandı yerə. Quraqdan baxan deyirdi ki, tülkü dənədən ölüb. Eyvana çıxan dəyirmançı dedi:

–Gedin görün o tülkü niyə uzandı?

Nökərlər gəlib tülkünü tərپədildilər. Lakin o heç qımıldanmadı da. Nökərlər dedilər:

–Ağa, tülkü çoxdan ölüb.

Dəyirmançı əmr etdi:

–Tez aparın onu bir dərəyə tullaşın. Qoymayın həyətdə qalsın. Tez olun, aparın tullaşın.

–Nökərlər yaxınlaşıb tülkünü götürmək istəyəndə o ayağa qalxdı, dəyirmançıya baxıb dedi:

–Ay namərd, dostluğun, mərdliyin bu imiş! Mən sənənin yolunda nə əziyyətlər çəkdim, ancaq yenə də dinmədim. Ay dəyirmançı oğlu dəyirmançı, bəs sən nə etdin? Hə, nə etdin?

Padşahın qızı tülkünün sözünü eşitdi. Tülküden hər şeyi soruşub öyrəndi. Gördü ki, bu adam ona layiq döyül. Qız tez öz atasının yanına qayıtdı.

Tülkü də dəyirmançıdan ayrılıb getdi. Bir daha onun yanına ayaq basmadı.

Tək qalanda dəyirmançı yenə öz köhnə peşəsiylə məşğul olmağa başladı. Öz əməlinin nəticəsi olaraq yenə də kasıbcılıqla ömür sürməyə başladı.

MƏHƏMMƏDİN KƏLƏYİ

Sizə xəbər verim, Təbriz şəhərindən. Bu şəhərdə Məhəmməd adlı bir kasıb oğlan yaşayırdı. Onun qohum əqrabasından yalnız bir anası, dayısından başqa heç kəsi yox idi. Ancaq dayısı başqa şəhərdə yaşadığından Məhəmməd onu tanımırdı, kim olduğunu bilmirdi. Günlərin bir günündə Məhəmməd anasından soruşur ki, ana, bə bizim heç bir qohumumuz yoxdur? Anası bir qədərdən sonra deyir ki, bala sonin İsfahan şəhərində birçə dayın var, ondan başqa bizim heç kimimiz yoxdur. Məhəmməd anasından izn alıb dayısının yanına gedir.

Çox əziyyətlər çəkdikdən sonra Məhəmməd dayısını tapır. Anasının göndərdiyi kağızı dayısına verir. Məhəmməd baxıb görür ki, dayısının həddindən artıq cəh-cəlah, var-dövləti var. Bir müddət qalandan sonra baxır ki, dayısı heç bir işlə məşğul deyil. Məhəmmədi bu iş çox maraqlandırır. Odur ki, dayısından xəbər alır ki, dayı, sən işləmirsən, eləmirsən bə bu qədər mal-dövləti haradan alıbsan? Məhəmmədin dayısı istədi Məhəmməddən dansın, ancaq bir qədər fikirləşdikdən sonra deyir ki, mən oğurluq etməklə bu qədər dövlətlənmişəm. Sən var-dövlətdən götür, get ananın yanına, o təkdir.

Məhəmməd deyir: Mənə heç bir şey lazım deyil. Mən də qalıb səninlə oğurluq edəcəyəm. Dayısı Məhəmmədi sınamaq üçün deyir ki, əgər sən də mənim kimi olmaq istəyirsənsə, mənim qapımda bir çinar ağacı var, ağacın budağında bir quş yuvası var, quşun yuvasında da balası var. Sən ora çıxıb quşun balasını elə götür ki, quşun xəbəri olmasın. Yenə qaytar apar yerinə qoy.

Məhəmməd dayısının hiyləsini başa düşüb deyir: dayı qabaqca özün çıx, baxım görüm necə çıxırsan? Sonra da mən çıxaram. Məhəmmədin dayısı ağaca çıxan kimi Məhəmməd tez dayısının ayağından ayaqqabısını çıxardır ancaq dayısı bunu bilmir, çünki Məhəmməd

məd çox bacarıqla ayaqqabını çıxardır. Dayısı başa düşür ki, Məhəmməd ondan üstün oğru olacaq. Məhəmmədin dayısı deyir ki, indi ki sən oğurluqda mənədən üstün oldun, sabahkı səfərimiz şahın xəzinəsinə oğurluqdu. Gecə dayı, bacı oğlu gedib şahın xəzinəsini yarıb gətirirlər. Bundan heç kəsin xəbəri olmur. Gündüz paltarlarını dəyişib şəhər çıxırlar ki, görək kim nə danışır. İsfahan şəhərində oğurluq həddən ziyadə idi. İsfahan şəhərinin əhalişi götürüb Türkiyə şahına xəbərdarlıq edir ki, bizim şəhərdə oğurluq həddən artıqdır. İsfahan şah bunun öhdəsindən gələ bilmir. O idi ki, Türkiyə şahı götürür belə bir namə yazır, əgər oğrunu tapa bilmirsənsə mənə tabe ol. Gəlim mən oğrunu tapım. İsfahan şahı vəziri, vəkili çağırır ki, gələn bir məsləhət görək, bütün şahlar mənə tənqid eləyir. Belə bir məsləhətə gəlirlər ki, xəzinənin dörd tərəfini xəndək düzəldib qırla içərisini dolduraq. Həmin gecə elə də edirlər. Ancaq bu işdən Məhəmmədin dayısının xəbəri olmur. Elə həmin gecə yenə xəzinəni oğurluğa gəlirlər. Bu zaman dayısı qıra batır. Məhəmməd görür ki, dayısı qıra batıb. Nəalac qalıb dayısına deyir: Dayı icazə ver, mən sənə çiyindən keçim xəzinəni oğurlayım, sənənin başını kəşib evimizə aparım, çünki sənənin başın burada qalsa, sənəni üzəndən tanıyarlar, şah bizim nəslimizi qırdırar. Məhəmməd xəzinəni yarıb dayısının başını kəşib evə gətirir. Şəhərisi şah görür ki, həm xəzinəni, həm də xəzinəni oğurlayanın başını üzüb aparırlar. Şah heç bir şey başa düşə bilmir ki, bu nə sirdir. Məhəmməd evlərinə gedib dayısının arvadına bərk bərk tapşırır ki, olmaya bu sirri bir adama deyəsən, küçədə ağlayasan. Şah eşidib hamımızı qırar. Qorxma dayının meyitini də oğurlayıb götürəcəm. Bunlar burada qalsın görək şah nə edir. Şah nə qədər axtarırsa meyitin yiyəsini tapmır. Əmr edir ki, bu meyit-hər kimindir gəlsin aparsın. Məhəmməd çox çətinliklə də olsa dayısının meyitini şahın sarayından oğurlayıb gətirir. Şah belə sərəncam verir ki, kim mənim xəzinəmi, oğrunu aparıb üzə çıxsa qızımı ona əvə verərəm. Məhəmməd şahın hüzuruna gəlib deyir: Şah sağ olsun, bu işləri mən etmişəm. Ancaq mən sənənin qızını bir şərtlə alıram. Şah dedi, o şərtin nədi, Məhəmməd dedi: Şah sağ olsun, mən sənənin qızını ona görə hələ almıram ki, Türkiyə şahı çox töhmətli məktublarla sənə hədələyir. İzn ver, gedim Türkiyə padşahını sənənin sarayına oğurlayıb gətirim. Sonra sənənin qızını alım.

Məhəmməd çox əziyyətdən sonra əzrail sifətində türk şahının sarayında gözüne görünür. Türk şahı qorxusundan özündən gedir.

Bu vaxt Məhəmməd şahın əl-ayağını sarıyıb ata mindirir. Gətirib şahı təqdim edir. İsfahan şahı baxır ki, doğrudan da şahlığa layiq bir oğlandır. Öz qızını qırx gün qırx gecə toy edib Məhəmmədə verir. Məhəmmədi öz yerində şah qoyur, onlar şah-firavan həyat sürürlər.

ŞİRZADIN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, İsfahan şəhərində bir padşah var idi. Bu padşah övlad üzünə həsrət idi. Günlərin bir günündə padşahın arvadı hamilə olur. 9 ay, 9 gün, 9 saat tamam olandan sonra padşahın arvadının bir oğlu olur. Ancaq padşahın adamlarının buna paxıllığı tutur. Odur ki, bir it küçüyünü həmin oğlanın yerinə qoyurlar, oğlanı isə bir kolun dibinə atırlar ki, padşahın xəbəri olmasın. Sizə hardan xəbər verim, çöldə yaşayan vəhşi bir şirdən. Şir çölü gözə-gözə gəlib uşaq olan kolun yanına çatanda qulağına bir ses gəldi. O tərəf bu tərəfi iylədi. Gördü ki, kolun dibində bir uşaq var. Şirin də təzəcə balası öldüyündən döşləri südlə dolu idi. Oduki uşaq şiri emməyə başladı.

Bunlar burada qalmaqda olsun, sizə kimdən xəbər verim həmin padşahın qardaşı Məhəmmədən. Məhəmməd on beş min qoşunla ova çıxmışdı. Onlar gözə-gözə gəlib bir düzənliyə çatdılar, bu vaxt şiri gördülər. Başladılar şiri oxlamağa. Şir tez durub qaçdı. Məhəmmədlə adamları həmiş şir olan yerə gəlib gördülər ki, şirin altındakı bir oğlan uşağıdır. Onlar uşağı danışıdırmaq istədilər. Ancaq uşaq danışa bilmirdi. Elə hey adamların üzünə tamaşa edirdi. Məhəmməd uşağın adını Şirzad qoyur. Günlər aylar keçdi, Şirzad Məhəmmədin yanında qalmaqda olsun, sizə kimdən xəbər verim, həmin şəhərdə Məhəmmədin Qara vəzir adlı bir düşməni vardı. Qara vəzir gördüki Məhəmmədin yanında pəhlivan gövdəli bir oğlan olur. O öz-özünə dedi: Aslan bir idi, indi oldu iki. Bunların başları bir gündə özilməlidir. Qara vəzir İsfahan şəhərində on beş ağaclıq o tərəfə çarhovuzlu bir bina tikdirib qızı Gülgözi orada saxladı. Qara vəzir qoşunlarını məşolikdə gizlətərək gözləməyə başladı. Bu vaxt Şirzad əmisindən izn alıb, ova çıxmışdı. Şirzad çox gəzdi, çox dolandı. Çox susamışdı, su axtara-axtara gəlib Gülgöz xanım olan imarətin qabağına çıxdı. Elə Gülgöz xanıma bu lazım idi. Atası Qara vəzir Şirzadı tutmaq üçün qoşunu məşədə gizlətməmiş, özü isə Gülgöz xanıma tapşırmışdı ki, Şirzad adlı oğlan bura gəlsə dilə tutub evə gətir, dalısınca sənin işin yoxdur. Gülgöz xanım baxdı ki, qapıda bir pəhlivan gövdəli gözəl bir oğlan durur. Ondan

soruşdu ki, oğlan nə axtarırsan burada? Şirzad axtardığını qıza bildirdi. Qız oğlanın adını soruşub onun Şirzad olduğunu biləndə çox sevindi, oğlanı dilə tutub evə gətirdi. Şirzad evdə qoyub qapını daldan bağladı, atasına xəbərə qaçdı ki, day nə durmusan, Şirzad öz ayağı ilə bizə gəlib, durma gəl. Qara vəzir də bu lazım idi. Oradan qoşuna əmr edib düz Şirzadın üstünə gəlirlər.

Sizə kimdən xəbər verim Şirzaddan. Eləki Şirzad Gülgöz xanımın imarətinə gəldi, oturma Gülgöz xanımı gözlədi ki, ona su gətirəcək, çünki, Gülgöz xanım Şirzada dedi ki, sən burada gözlə, gedim sənə su gətirim. Şirzad heç bir şey başa düşmədən oturub Gülgöz xanımın yolunu gözlədi. Şirzad dözə bilməyib eşiye çıxmaq istəyəndə gördü ki, qapı bağlıdır. Tələyə düşdüyünü dərhal anladı, aynadan özünü eşiye tulladı.

Nə görse yaxşıdır?

Gördü ki dörd tərəfi qoşun mühasirəyə alıb, tez qılınca əl atıb qoşunu çala-çala özünü ata çatdırdı. Başladılar qılinc çalmağa. Şirzad tək on beş min qoşunla bir gün, bir gecə qılinc çalıb, nəhayət əldən düşüb yoruldu. Qara vəzir qoşunu tökülüb Şirzadı diri-diri tutmaq istəyəndə əmisi Məhəmməd özünü yetirdi. Şirzad əmisini görcək çox şad oldu, qollarına yeni qüvvə gəldi. Məhəmməd qoşunu ilə bir tərəfdən, Şirzad da bir tərəfdən Qara vəzir qoşununa bir hay verdilər ki, gəl görəsən. Qoşun qırılandan sonra başladılar İsfahan şəhərinə getməyə. Məhəmməd padşahın 2 oğlu var idi. Birinin adı Əhməd o birisinin adı Hümət. Bunlar Şirzadın paxıllığını çəkirdilər. Odu ki, ataları oğlanlarını çağırub dedi: oğlanlarımız siz Şirzadın yerini verə bilməzsiniz. Şirzad çox qoçaq oğlandır. Mən Şirzadı ona görə çox istəyirəm.

Günlərin bir günü Əhməd atasından izn alıb uzaq bir səfərə gedir. Gəlib bir meşəyə rast gəlir, çox axtarıb gözdəndən sonra bir ağacın altında oturub dincəlmək istəyir. Ağacın budaqlarına baxır ki, bura qızıl almalarla doludur. Əhməd ömründə bu qızıl almalarından heç birini də görməmişdi. Almalarla valeh olur, öz-özünə fikirləşir ki, yaxşı oldu, bunlardan yığıb atama hədiyyə apararam. Atam görür ki, Şirzad qoçaq oğlandı ya mən. Əhməd almalarından xurcunun iki gözünü doldurub atasının yanına qayıdır. Atası Əhmədin gəlməyinə çox şad olur. Əhməd almaları atasına göstərib deyir ki, ata bunlardan heç harada yoxdur bu qızıl almaları sənə hədiyyə götürmüşəm. Atası heç bir söz deməyib Əhmədə bir dəstə açar verib deyir: Get otuz

doqquzuncu qapını aç. Əhmədə gəlib otuz doqquzuncu qapını açanda görür ki, otaq bu qızıl adamlarla doludur. Çox bikiş olur. İkinci dəfə Hümmət atasından izn alır. Hümmət çox gəzib, dolanır. Gəlib bir cıncılığa rast gəlir. Xurcunu daş-qaşla doldurub atasını yanına gəlir. Bu gətirdiyi şeyləri atasına göstərir. Atası heç bir söz deməyib yenə Hümmətə bir döst açar verir və deyir get qırxıncı otağın qapısını aç. Hümmət gəlib qırxıncı otağın qapısını açanda görür ki, doğrudan da bura daş-qaşla doludur. Heç bir söz deməyib çox bikiş olur. Üçüncü dəfə Şirzad əmisindən izn istəyib uzaq bir səfərə getməsinə bildirir.

Məhəmməd Şirzadı gözündən kənara qoymaq istəmədi. Şirzad çox yalvardıqdan sonra əmisi ona izn verdi. Şirzad atını mindi, qılcığını götürdü, yola düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi. Gəlib bir düzənliyə çatdı. Atdan yerə düşüb bir az dincəlmək üçün bir daşın üstündə oturdu. Bir də baxdı ki, yerdə bir paslı lampa var. Tez onu götürüb o tərəf bu tərəfinə diqqətlə baxdı. Bu vaxt gözü lampanın böyründə bir yazıya sataşdı. Burada yazılmışdı «ey mənə tapan, mən dünyada iki dənəyəm, mənəm tapmışam o birisini tap «Şirzad bunu oxuyub heç bir şey başa düşmədi». Bir istədi əmisinin yanına qayıtsın. Lakin geri qayıtmayıb başladı yol getməyə. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə, düz getdi. Gəlib bir qarının mənzilinə çatdı. Qarı Şirzadı çox mehribanlıqla qarşıladı, Şirzadı evində qonaq saxladı. Axşam oldu, qaranlıq düşdü: Qarı gətirib lampanı yandırdı. Şirzad baxdı ki, həmin tapdığı lampadan qarının evində də var. Şirzad qarıya yalvarıb dedi: Qarı nəyə, nəçiyə verirsən ver, o lampanı mənə ver. Qarı deyir ki, mən lampanı bir şərtlə sənə verərəm. Get bu yaxınlıqda ağ divin mənzilində sənə layiq bir qız yatır. O qırx günlük yuxuya gedib, get onu getir. Lampanı da verirəm, qızı da götür, get. Şirzad durub yola düzəldi. Az getdi, üz getdi gəlib bir meşəyə çatdı. Bir ağacın altında oturub, fikirləşdi ki, indi mən hara gedim? Bu vaxt göyərçin gəlib Şirzad oturan ağacın budağına qondu, Şirzadı səsləməyə başladı. «Ey Şirzad, eşit, bil, ağah ol, qarı səni gedər-golməz yola göndərir. Qızı da aparasan sənə verməz. Şirzad get o qara dağın dibində Ağ divin mənzili yerləşir. İçəri giron kimi qızı görəcəksən. Qız qırx höriyü ilə dirəyə bağlanıb, özü də yuxuya gedib. Sən çatan kimi bir qılıncla onu biləkədən ayır. Oğor iki qılinc çalsan o yuxudan ayılar, səni divlərin əlinə verər. Sən qızı birinci dəfə yerədən götürdün-götürdün, götürməsən olacaq daş. Şirzad yoluna düzəlib düz qız olan ağ divin sarayına gəldi.

Saraya girəndə gördü ki, qız yuxuya gedib, ancaq qırx höriyü dirəyə bağlıdır. Ancaq qız, nə qız yemə, içmə, xətti-xalina, gülcəmalına tamaşa elə. Şirzad birçə qılıncla qızın höriyününün qırxını da dirəkədən ayırdı, tez var qüvvəsilə onu yerə götürdü. Atına minib yola düşdü. Həmin quş gözə görənib dedi: Şirzad, durma, tez özünü o uzaqda görünən ağacın altına çatdır, qızı ağaca bağla, vaxt isə ağacdan bir az aralı bir xəndək var, ora gir, gizlən. Qız bir vaxt yuxudan ayılıb sənə çox yalvaracaq ancaq nəbada çıxasan. Sən qızı anasının südüne and içir ki sənə bir xata yetirməyəcək. Qız anasının südüne and içəndən sonra çıxarsan. Şirzad göyərçinin dediyi kimi etdi. Qızı həmin ağaca bağladı, özü isə xəndəkdə gizləndi. Qız yuxudan qalxıb elə qışqırdı ki, xəndəkdə Şirzadın qulaqları tutuldu. Şirzadı səsləyib dedi: Oğlan, and olsun ananın südüne, sənə heç bir şey etməyəcəyəm, quyudan çıx. Şirzad quyudan çıxdı. Onlar başladılar yol getməyə. Yolda bir qarıya rast gəldilər. Qarı dedi: Şirzad mən bilirəm sən haradan gəlib, hara gedirsən. Qarı div cildini dəyişib qarı libasına girib, qız sənəndən alacaq, səni öldürdüür, lampanı da əlindən alacaq. Mən bu qızın cildinə girirəm, sən mənə aparıb qarıya (divə) verərsən. Qızı da, bir gün lampanı da götürüb gedərsən. Şirzad qız cildinə girmiş qızı aparıb lampa olan qarıya (divə) verir. Lampanı da alıb başlayırlar yol getməyə.

Onlar az gedir, üz gedir, dərə-təpə, düz gedirlər. İsvahan şəhərinin qırağına çatırlar. Bunlar burada qalsın, sizə Məhəmməddən xəbər verim. Eləki, Şirzad uzaq səfərə gedəndən bəri Məhəmmədin günü ağlamaqla keçirdi. Bir nəfər Şirzadı tanıyıb Məhəmmədə xəbər çatır ki, bə deməzsənmi Şirzad bir gözəl qızla gəlir. Məhəmməd çox şad oldu. Şirzadın qabağına on beş min qoşun çıxdı, ayağının altında çoxlu qurbanlar kəsildi. Şirzad gətirdiyi sehri lampaları əmisinə göstərdi. Məhəmməd qırx gün qırx gecə toy edib Pəriخانı Şirzada verdi. Məhəmməd oğlanlarını çağırıb dedi: Oğlanlarım görün ki, Şirzad çox qoçaq oğlandı. Mən Şirzadı ona görə çox istəyirəm. Qarı toy gecəsi hazır olub dedi: Mənim yerimi Şirzadla Pəriخانım yatdığı otağın qapısı ağzında salın. Elə də etdilər. Şəhəri Şirzad əmisinə dedi, ömi, bu qarını öldür. Bizi səhərə qədər qoymayıb yatmağa. Qarı Şirzadın gözündən çox pis olub dedi: Şirzad mənə sənə pislik etməyirəm ki, sən mənə öldürdürsən? Mən olmasaydım səni həmin qarı libasına girmiş div öldürərdi, bunu deyib üstündə yatdığı kilimi götürdü. Bir yoğun ilan Pəriخانımın üstünə atıldı. Pəriخانım elə qışqırdı ki, orada olanların qulaqları tutuldu. Qarı

dedi: Qız bu ilan sənin nəyindi?

Pəri xanım dedi: Bu ilan mənim nişanlımdı. Qarı dedi: Mən bu gecə burada qalmasaydım bu ilan Şirzadla səni tas-tas eləyərdi. Qarı sözünü deyib, cildini dəyişib, on beş yaşında gözəl bir qız olur. Qız Şirzada deyir: -Şirzad mən əhd eləmişdim ki, bir bəni-insana kömək edim. İndi əhdim yerinə yetdi. Mən indi dönüb daş olacam. Əgər məni yenidən diriltmək istəsən, sən bir oğlun olacaq, onun başını mənim sinəmin üstündə kəssən, mən yenidən dirilib adam olaram. Bunu deyib qız daş oldu. 9 ay, 9 saat, 9 dəqiqə, 9 saniyə keçəndən sonra Pəri xanımın bir oğlu olur. Şirzad tez bu uşağın başını daş olmuş qızın sinəsi üstündə kəsir. Qız o dəqiqə qalxıb adam olur. Şirzadla bu qız bacı-qardaş olurlar. Onlar yedi yerə keçdi, siz də yeyin, mətləbə keçin.

Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri sənin, biri nağıl söyləyinin.

ŞUMXIYAR

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. Bu padşahın övladı yox idi. Bir gün padşah arzu edir ki, bir oğlum olsun. Özü də at çapan olsun. Körpünün bir gözündən yağ, o biri gözündən də bal axıdacağam.

Vaxt olur, il dolanır padşahın bir oğlu olur, özü də at çapan. Padşah körpünün bir gözündən yağ, o biri gözündən bal axıdır. Gəlib-gedən kənd əhalisi bunlardan yığır. Bu zaman bir qarı gəlib çıxır. Soruşur ki, bu nədi yığırırsınız. Camaat deyir ki, padşahın oğlunun bu gün at çapan günüdür. Ona görə də padşah belə edir. Qarı da axıdılan baldan, yağdan yığmağa başlayır. Bu vaxt padşahın oğlu atını çapıb gələrkən atın ayağı dəyib, qarının yığdığını tökür. Qarı hirs-lənib deyir ki, səni görüm şumxiyara qismət olasan. Oğlan onun yanına gəlib: «Qarı nəyə nə dedin?» deyər soruşur. Qarı cavab verir ki, pis söz demirəm, deyirəm ki, Şumxiyara çatasan. Orada qəşəng qızlar var. Onlardan birini alasan.

Oğlan gəlir evə. Atasına-anasına deyir ki, mən gedirəm Şumxiyara. Atası deyir nəyə gedirsən? Oğlan cavab verir ki, orada gözəl qızlar var, qız almağa gedirəm. Atasını bildirir ki, kimin qızını istəyir-sən-sə alım sənə, ancaq getmə. Oğlan inadından dönmür.

Oğlan yola düşür. Bir qədər yol getdikdən sonra qarşısına bir nə-

fər adam çıxır. Oğlan ondan soruşur: - Əmican, Şumxiyarın yolu haradandı?

Kişi deyir: - Neyləyirsən?

Oğlan deyir ki, ora gedirəm əmi, orada qız alacağam.

Kişi deyir: - Oğul, gəl sən mənim sözümə bax, getmə.

Oğlan deyir: - Yox əmi, gedəcəyəm.

Kişi görür ki, oğlan sözdündən dönmür. Rast ki, bala, gedirsən, bəndən bağa gir. Atını sür bağın başına. Orada zəncirdən üç xiyar var. Üçünü də qır, amma bəri qayıdanda baxçada nə qədər ağac, meyvə varsa, hamısı dillənəcək, lakin sən dönüb geri baxma. Onlar div olub səni yiyər. Onları da getir, sulu yerdə kəs. Nəbədə susuz yerdə kəsəsen. Özü də yandım deyən kimi suya sal. Oğlan kişinin dediyi kimi də edir. Lakin bir qədər gəldikdən sonra çox susuzlayır, amma su tapmır. Xiyarın birini kəsir. O, yandım-yandım deyib ölər. Oğlan az gəlir, çox gəlir, dəyə-təpə düz gəlir, yenə də susuzluqdan yanır. Xiyarın o birini də kəsir. Bu da ölər. Oğlan çox fikirləşir. Özünə söz verir ki, necə olursa-olsun üçüncü xiyarı kəsməyəcəyəm. O, bir qədər də gəldikdən sonra bir suya rast gəlir. Xiyarı suyun kənarında kəsir. Yandım-yandım deyən kimi suya salır. Bu olur bir qəşəng qız. Oğlan baxır ki, bu qənirsiz gözəldir. Fikirləşir ki, bunu atla kəndə aparmalıyam. Burada bir çinar ağacı var idi. Oğlan qıza deyir ki, sən çıx bu ağacda otur, mən işə gedim kənddən at götürüm. Qız razı olur. Oğlan baxır ki, o qədər gözəldir ki şəkli suya düşür. Oğlan at götürməyə getsin, eşit qızdan. Qız oturub yola baxırmış. Bir də görür ki, yoldan köç gedir. Bu köçdə bir qız var, özü də bu qızı hamı döyür. Qızı yanına çağırır. Soruşur ki, səni niyə döyürlər. Qız deyir ki, mənim atam-anam yoxdur, yetiməm, ona görə də hamı məni döyür. Qız deyir: -Gəl mənim yanımda qal. Köç qızı çox şad olur. Şumxiyardan gələn qız onu yanında otuzdurur. Köç qızı onu aldadıb nəyi vardisa öləndən alır. Qızı itəliyib salır yərə, özü isə oturur ağacda. Şumxiyardan gələn qız bir qızıl gül olub, ağacın dibində bitir. Bir neçə gündən sonra oğlan gəlir. Suya baxdıqda qızın şəklini görmür. Ağaca baxıb görür ki, ağacda bir qara qız oturub. Soruşur ki, ay qız niyə belə qaralmısən? Gec gəldin, gün məni vurub qaraltdı. Yaxşı düş min ata, gedək. Qız düşüb ata minir. Oğlan görür ki, ağacın dibində bir qızıl gül var. Onu qırıb qızın ölinə verir. Oğlandan xəbərsiz qız gülü didikləyib tökür yərə. Bu bir quzu olub düşür mələyə-mələyə atın dalına. Oğlan qızdan icazə alıb quzunu qoyur atın üstünə. Kəndə

çat ha çatda qız deyir gərək quzu kəsilə. Oğlan qızın sözü ilə quzunu kəsir. Bu zaman quzunun qanından bir damcı yola düşüb, olur bir yorğan iynəsi. Oğlan qızı kəndə aparıb 40 gün 40 gecə toy edir. Bundan bir neçə gün sonra qarı yol ilə gedirmiş. Qarı görür ki, yolun kənarında bir yorğan iynəsi var. Qarı iynəni götürüb evə getirir. Qarının da heç kəsi yox idi. Ancaq bu qarı bundan sonra hara gedirdisə, gəlib işin hazır görürdü. O, fikirləşir ki, bu nə olan işdir. Bir gün qarı yenə qapını bağlayıb, həyəte çıxır. O, burada gizlənin. Bir də görür ki, tapdığı iynə bir qız oldu, başladı ev-əşiyi yığıdırmağa. Qarı tez içəri girib, qızı qucaqladı. Ay bala sən kimsən? Qız başına gələn hədisəni qariyə danışdı. Qarı dedi, eybi yoxdur sən mənim qızım ol, mən də sənın anan. Baş-başa verək, dolanaq. Bunu qoyaq, sizə kimdən xəbər verək, padşahın gəlinindən. Bu gəlinin boyun bağısının zənciri qırılır. Padşah car çəkib, bildirir ki, kim bunu düzsə onu dünya malından qane edəcəyəm. Qarı bunu eşidir. Gəlib evdə qıza danışır. Qız deyir ki, sən al gətir mən düzüm. Ay bala, düzə bilməzsən, padşah boynumuzu vurdurur. Sənın nə işinə qalib, sən al gətir. Qarı padşahın yanına gəlib, deyir ki, ver mən aparım zənciri düzüm. Ay arvad, sən qoca arvadsan. Heç yolunu yeriyə bilmirsən, mənə zəncir düzəcəksən? Əgər düzə bilməsəm boynumu vurarsan -deyə arvad cavab verir. Padşah razı olur. Qarı evə gəldikdən sonra oğlan çox fikirləşir. Qarı yolunu gedə bilmir. Görəsən bu nə işdir? Burada bir sırr var. Səhər oğlan gəlib qarının qapısını pusur. Baxıb görür ki, burada bir qəşəng qız var. Zinciri düzə-düzə deyir:

Biz üç bacı idik zincirdə:

Zincirim düzül-düzül.

İki bacım susuz yerdə kəsildi, zincirim düzül-düzül.

Sonra mən sulu yerdə kəsildim,

Zincirim düzül-düzül.

Bir oğlan məni çinar ağacında otuzdurub,

at gətirməyə getdi. Sonra mən baxdım ki,

köçdən bir qız gedir,

Zincirim düzül-düzül.

O qızı mən çağırardım yanına,

Zincirim düzül-düzül.

Ona yaxşılıq etdim. O, isə məni itələyib saldı ağacın altına,

Zincirim düzül-düzül.

Gül oldu bir quzu mələyo-mələyə düşdü atın dalına,
Zincirim düzül-düzül.

Kəndə çat ha çatda qız dedi, quzu kəsilsin,

Zincirim düzül-düzül.

Quzu kəsildi,

Zincirim düzül-düzül.

Quzunun bir damcı qanı oldu iynə, düşdü yolun kənarına,

Zincirim düzül-düzül.

Bu zaman oğlan girib gördü həmin qızdır. İkisinin də ürəyi getdi. Arvad mətəl qaldı ki, görəsən bunlara nə oldu. Sonra su töküb hər ikisini oyatdı. Oğlan qarını qucaqlayıb, üzündən öpdü. Qarı nəne bu gündən sən oldun mənim anam. Sonra oğlan evə gəldi. Əmr etdi ki, 40 qatr gəlsin, 40 da qancıq. Gəlini bağladılar qatırın quyruğuna. Yanında da qancıqlar. Oğlan yenə də əvvəlki nişanlisinə toy elədi. Onlar yedilər, içdilər, ömür sürdülər. Siz də yeyin, için, ömür sürün. Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri nağl deyənın, biri də qulaq asanların.

QOLUYOX QIZIN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, yer üzündə Allahdan başqa heç kəs yoxmuş. Bir bacı varmış, bir qardaş. Bacının adı Mələk, qardaşın adı Tapdıq idi. Bir müddətdən sonra bunlar böyüyüb, boya-başa çatdılar. Oğlan evlənməli, qız erə getməli oldu. Əvvəlcə qız qardaşını evləndirdi. Tapdığa aldığı qızın adı Gülgöz idi. Bəli, ay dolandı, günlər keçdi, bu Gülgözün bir cüt oğlu oldu. Bu iş bunların hər üçü şad oldular. Tapdıq bir erkək kəsib, şadyanalıq keçirdi. Uşaqlar da yavaş-yavaş böyüyürdülər.

Bir gün qaş qaralanda bunların qapısında bir dərviş göründü. Dərviş gecəni bunlarda qalmasını Tapdığa dedikdə Tapdıq bir şadlıqla razı oldu ki, gəl görəsən. Amma, Mələyin nədənsə könlü olmadı. Qardaşı dediyinə görə dinmədi. Dərviş gecə onlarda qalmalı oldu. Axşam şamından sonra hər kəs öz otağına çəkildi. Hamı yatmaqda olsun, sənə kimdən deyim, dərvişdən. Dərviş elə ki, gördü hamı yatıb, yataxdan qalxdı. Asta-asta gedib, Tapdığın uşaqlarının ikisinin də başını kəsdi. Onların qanından bir az şüşəyə töküb, qanlı bıçağı da getirib Mələyin cibinə qoyub, ehtiyatla kənddən çıxdı.

Dərviş getməkdə olsun, sənə kimdən ərz eləyim, Gülgözədən.

Gülgöz səhər açılan kimi qalxıb, inəyi sağdı, qapı-bacanı süpürüb, təmizlədi. Səhər yeməyini hazırladıqdan sonra getdi ki, uşaqları oyatsın. Gülgöz uşaqların çarpayısını yaxınlaşanda nə görse yaxşıdır? Uşaqların yerləri qızıl al qana boyanıbdır. Gülgöz donub qaldı. Hay düşdü kənd əhlinə. Dərvişi axtardılar. Dərviş tapılmadı ki, tapılmadı. Dərviş kənddən çoxdan çıxmışdı. Bir neçə atlı atlanıb, onu axtarmağa getdi. Nəhayət, dərvişi tapıb, gətirdilər. Dərviş kənd əhlini bir yerə toplayıf dedi:

- Tapdığın uşaqların qatilini tapmaq üçün ancaq birçə yol var ki, o da uşaqlardan tutmuş, böyüklərə kimi hamının cibi gezilsin. Qanlı bıçaq kimdən çıxsa, o uşaqların qatilidir. Bütün kənd əhlini bir yerə yığıb uşaqlardan böyüyə kimi axtardılar. Növbə Tapdığın bacısına çatdı. Mələk əlini cibinə atan kimi qardaşının gözü qabağında qanlı bıçaq onun əlinə keçdi. Mələk donub qaldı. Dərviş ucadan dedi:

- Hə, Tapdıq bala, öz bacın sənin uşaqlarının qatili imiş. İndi biz getdik, bacının cəzasını özü ver.

Tapdıq dərvişin sözüünə baxıb öz əli ilə bacısının hər iki qolunu kəsib, gecə ikən onu saldı çölü biyabana. Həmin gündən Mələk oldu çöl heyvanı kimi vəhşi insan.

Mələk az getdi, çox getdi gəlib bir xarabalığa çatdı. Oturub bir az dincini aldı, gördü ki, səhərin gözü açılır, durub özünü pünhan yerə saldı. Gündüzü gizləndi, axşam olanda başladı yol getməyə. Çox kəndlər keçdi. Nəhayət bir kəndə yaxınlaşdı. Mələk həmi bərk acmışdı, həm də yaraları onu incidirdi. İstirahət etdikdən sonra qalxıb hərləndi görsün yeməyə bir şey tapırmı. Hərələnib gəlib bir bostana çıxdı. Bir az ayaqları ilə qovun-qarpızın yaxşısından qırıb yedi. Özü-nə də gündüzlər daldalanmaq üçün yaxşıca bir yer tapdı. Gündüzlər yatıb, gecələr həmin bostanda yeyib yatmaqda olsun, sənə kimdən deyim, bostanın sahibindən. Bostançı görür ki, hər gün yetmiş qovun-qarpız qırılıb, içi yeyilir. Bir az fikirləşdi, izə düşdü, heç bir şey başa düşmədi. Evə qayıdıb bütün əhvalatı nəql etdi. Bostançının oğlu fikirləşdi ki, bu nə ola bilər?!

Atasına dedi:

- Ata, bu gecə mən bostanı gözləməyə gedəcəm.

Atası çox tərəddüd etdi ki, getmə. Oğlan əl çəkmədi, gedib bostandan xeyli aralıda gizləndi. Bir azdan sonra qız öz komasından çıxıb gəldi bostana. Qovun-qarpızdan yenə qırıb qarını doyurduqdan sonra qayıdıb getmək istədikdə oğlan qızın qabağını kəsdi. Qız

qaçmaq istədi, gördü ki, oğlan onu tutacaq, dayandı. Oğlan yaxınlaşdı gördü ki, bir qız xeyləğandır, özü də qollarının ikisi də yoxdur. Soruşdu ki, ey bacı, de görüm, hardan gəlib, hara gedirsən, mənə bu sirdən ağah elə.

Qız əhvalatı olduğu kimi oğlana danışdı. Oğlan əhval tutduqdan sonra fikirləşdi ki, bu mənim ilk ovumdur. Nə təhər olursa, olsun bunu alacağam. Qıza paltar gətirib paltarını dəyişib, apardı kəndə. Atasına bildirdi ki, bu qızı alacam. Razılıqdan sonra toy etdi. Bir az sonra oğlan çıxıb başqa məmləkətə getdi. Bir azdan Mələyin bir cüt oğlu olur. Ata-ana bu işə çox sevinir, bir neçə gün sədyanlıq edir. Oğlanın atası götürüb oğluna bir məktub yazır ki, bəs oğul, gözün aydın olsun, bir cüt oğlun olub. Məktubu bir nəfərə verib, göndərir oğluna. Qasid az gedib, çox gedib, bir kənddə gecələyir. Ev yiyəsi qasidin hardan gəlib-hara getməsini soruşur. Hamı yatağına çökülən kimi ev yiyəsi durub qonağın cibini yoxlayır, məktubu tapıb, məzmununu dəyişib yazır ki, bəs oğul, üzün qara olsun, bir cüt it küçüyün olub. Məktubu əvvəlki kimi gətirib qoyur qasidin cibinə, çəkilib öz yatağına gedir.

Sübhdən qasid tez geyinib yoluna rəvan olur. Məktubu gətirib verir oğlana. Oğlan məktubu oxuyub çox qəmgin olur. Lakin atasına yazır ki, ata, hər nə olsa mənə qəbuldu, heç narahat olma. Məktubu verir qasidə. Qasid çox yol gedib, az dayanır, bir gün gəlib gecələdiyi kəndə yetişir. Gəlib həmin evdə yenə qonaq qalır. Ev yiyəsi onu çox şad üzlə qarşılayır. Axşam olcaq qonaq yorunmuş olduğu üçün tez yıxılıb yatır. Ev yiyəsi yenə qonağın cibindən məktubu çıxardıb oxuyur. Məzmununu dəyişdirib, yazır ki, ata, mən kəndə gələndə kimi uşaqları da şəlləyin onun dalına, onu kənddən qovun.

Qasid məktubu gətirib kişiye verir. Kişi məktubu oxuyub çox pərt olur. Əhvalatı arvadına danışır. Çox götür-qoy edirlər. Qız isə bunların vurmuxduğunu görüb, fikirləşir ki, görəsən nə olub. Axırda kişinin üstünü kəsib əhvalatı öyrənir. Qız bilir ki, bu işdə yenə həmin dərvişin əli var. Qaynanasına deyir ki, mənə bir xurcun tik, bonyumdan asım, elə et ki, uşaqları əmizdirmək mümkün olsun.

Gəlinin dedikləri hazır olandan sonra, uşaqları xurcuna qoyub, gəlinin boynundan asırlar.

Mələk kənddən çıxdı, uzaq bir kənddə bir qarının yanında qalmaqda olsun, sizə kəndə deyim, Mələyin nişanlısından. Elə ki, qasid xəbər verəndən sonra kəndə gəlməyə çox narahat oldu. Bir gün

kəndə gəldi, gördü nə Mələk var, nə uşaqlar. Atasından əhvalatı öyrəndi. Atası əhvalatı necə olmuşdu oğluna nəql etdi, oğlunun ona yazdığı məktubu verdi ona. Oğlan məktubu oxudu, az qaldı ki, deli olsun. Qasidi çağırırdılar. Qasid heç bir kənddə qalmadığını dedi: -Qasid oğlanın atası öldürdü. Oğlan düşdü kəndbəkənd, o fikirləşdi ki, müəyyən bir şey aparıb, kəndlərdə satmaqda bəlkə də Mələyi tapdı.

Sənə kimdən öz çəyim Mələkdən. Mələk ki, gəldi həmin qarının evinə, gündüzlər işləyib, gecələr rahatlanırdı. Mələk bir gecə yatmışdı, yuxusunda gördü ki, bunların evinin arxasında olan ağacın altında oturub, bu vaxt iki göyərçin uçub qondu ağacın başına başladılar bir-birilə söhbət etməyə. Göyərçinlərdən biri, o birisinə dedi: Bacılı, - bacılı, bəs bu ağacın altında oturan Mələyi görürsən, onun başına nə müsibətlər gəlib. İndi də qovular gəlib bir qarını özünə pünhan eyləyib, buna biz nə cür kömək edək, o biri göyərçin dedi: - Gəl Mələyə bir yaxşılıq edək. Göyərçinlər hər ikisi üzlerini Mələyə tutub dedilər: Mələk, yatmışsan oyan, oyaqsan eşit. Gördüyün o kəndin baş tərəfində olan çay 40 gündən bir öz-özünə daşır. İndi sən gərək onu gözləyəsən, hər gecə gedib həmin çayda çiməsen.

Qırxıncı günündə həmin çay coşanda gərək çiməsen ki, qolların üstünə gələ, deyib uçub çıxıb getdilər. Mələk yuxudan qalxdı. Qarı uşaqları beləyib Mələyə əmizdirdikdən sonra Mələk çıxıb işə getdi. Belə ki, axşamlar hamı yatandan sonra mələk özünü yetirirdi həmin çayın üstünə, çimib qayıdırdı evə. Qırxıncı gün gecə gedib, bir az gözlədi, gördü həmin çay öz-özünə coşdu. Tez gözünü yumub özün atdı çaya. Gözün bir vaxt açdı ki, çay tamam sakitləşib, özünün qolları da tamam sağalıb. Qayıdıb gəldi evə, yatdı. Səhər adəti üzrə yenə uşaqları yerləşdirəndən sonra işə getdi. Axşamlar qarı yatırı, durub görürdü ki, işlər tamam öz qaydasındadır. Həyəət-baca gül kimi təmiz, inək sağılıb, qarı Mələkdən şübhələnir, onun üstünü kəsir ki, bu sırtında mənə agah clə. Mələk qarını başqa cür başa salır ki, özüm clə etdim ki, mənimlə heç kəsin işi olmasın. Qarı; bu işə çox sevindi. Uşaqlar da xeyli irilənmişdilər.

Sənə kimdən deyim qızın qardaşı Tapdıqdan. Tapdıq bir müddət keçdi, bacısı üçün çox darıxdı, bacısının qollarını kəsdiyinə çox heylifsilənirdi. Alver məqsədi ilə bir az yük götürüb, kəndbəkənd düşüb bacısı Mələyi axtarmağa getdi. Nəhayət, Tapdığın bacısının nişanlısı ilə Tapdıq bir kənddə rastlaşıb, hər ikisi birləşib kəndbəkənd alver cləməyə başladılar, ancaq fikirlərini heç bir-birinə bildirmə-

dilər. Nəhayət gəlib Mələk olan kəndə çıxdılar, bir neçə gün orada qaldılar. Bunlar burada alma, armud alveri edirdilər, Mələk qarını göndərdi ki, get uşaqlara meyvə al getir. Qarı aldı getirdi, bəs cləmədi. Bu dəfə özü getdi, meyvə çəkdirib 2 kloy aldı. Mələk qardaşını da, öz nişanlısını da tanıdı. Özü tanışlıq vermədi. Axşam olduğundan qonaqlar gecələmək üçün yer axtarırdılar ki, Mələk qarını göndərib, onların hər ikisini qonaq getirdi. Qardaşı gəlini bacısına oxşadı, istəyir soruşsun, ancaq fikirləşir ki, mən bacımın qollarını öz əlimlə kəsmişəm, həm də ki, bunun uşaqları var, deyir, fikrindən daşınır. Oğlan da qızı oxşadı, ancaq qolları olduğuna görə dinmir. Axşam şam vaxtı ancaq uşaqlar Tapdığa dayı, qızın nişanlısına isə ata deyir. Bunlar heç uşaqlara fikir vermirlər. Axşam bunlar yatan sonra Mələk öz qəmoltisini aparıb qoyur qardaşının xurcununa gəlib yatar. Səhər bunlar nahar eləyəndən sonra hazırlaşır ki, gəlinlər, Mələk qardaşının qabağını kəsib deyir, bəs deyilmi, biz qonaq saxladığ, siz isə bizim qəmoltimizə oğurlayıb aparırsınız. Bunların hər ikisi donub qalır. Qız əl atıb qardaşının xurcunundan qəmoltini çıxardır. Tapdıq məətəl qalır ki, bu nə olan işdi başıma gəldi. Qız görürki, qardaşı çox pis oldu. Ürəyi durmur, deyir qardaş, mən həmin sənin öz bacın Mələyəm ki, dərviş sənin uşaqlarının başını kəsib, qanını şüşəyə doldurub götürdü, sonra da qanlı bucağı qoydu mənim cibimə, mənə 2 qollarından şikost edib, saldın çölü-biyabana. Belə dedikdə qardaşı atılır bacısının üstünə, öpüşüb-görüşür. Sonra qız üzünü çevirir, oğlan tərəfə ki, bəs sənin də arvadınam. Həmin dərvişin məktubu ilə uşaqlarımı boynuma asdırıb çöllərə düşməyə vadar oldum. Burda bunlar təzədən görüşüb, oğlan qızı, uşaqları götürüb öz kəndlərinə, Tapdıq isə öz kəndinə getdi.

ALIN YAZISI

Biri var idi, biri yox idi, Həsən adlı yoxsul bir dəmirçi, onun Gülsün adında gözəl bir arvadı vardı ki, hədsiz xoşbəxt gün keçirib, şad-xuraman yaşayırdılar, bir-birlərinə can deyib, can eşidirdilər. Ancaq paxıl qonşular həmişə onların paxılıqlarını çəkir, həmişə bir yerdə oturanda onlardan danışır, tez-tez Gülsünə bəxtəvər verərdilər. Günlərin birində Gülsün əri evə gələndə onu hədsiz sevindirdi, bu yaxınlarda ana olacağını söylədi. Həsən çox söyündü, Gülsünün alnından öpüb onu əzizləməyə başladı. Bu gündən başlayaraq Həsən

Gülsünü çox işləməyə qoymadı, ona hər cür rahat şərait yaratmağa cəhd etdi. Kasıb olsalar da bu kiçik daxmalarında bütün cahana sığmayan sevgi dolu ürəkləri bir-birinə hörmət hissələri bəsləyirdi. Ay ötdü, artıq Gülsünün ağrıları başladı, lakin vaxta var idi, ilk doğuş olduğu üçün Gülsün böyük həyacanla mama adlanan el anasını götürüb məsləhətlər aldı, mama tez-tez baş çəkəcəyinə söz verib çıxıb getdi. Bir axşam yenincə yemək qurtarmışdılar ki, astaca qapıları döyüldü. Həsən qapıya getdi.

- Kimsən?

- Açıq qardaş, Allah qonağı istəmirsənmi?

- Allaha da qurban olum, onunu qonağına da.

Qonaq keçib rahatlandı o yana baxdı bu yana baxdı, gördü elə bunlar iki nəfərdilər. Özü də arvad iki cannıdı. Bir az kişi utansa da heç üzə vurmayıb üzünü oyana çevirdi.

- Kimsən ay qardaş, hardansan, bu gecə vaxtı hardan belə?

- Yaylaqdan gəlmişəm ki, görün səhərdə dolanışqı nəteridir, tək adamam, orda da heş kəsim yoxdu, mən onsuz da, harada olsam qəribəm.

- Ay qardaş ajdığın yoxdu ki, varsa utanma de, olanımızı əsirgəmərik.

- Allah var cləsin, heç nə yimərəm. Elə bir yer göstərin, oradaja bürüşüm yatım. Gəlin ehmalca durub keşdi o otağa, iki yer hazırıyıb ərinən qonağı ora götürdü, özü də yerinə girdi.

Az keşdi, çox keşdi; gecənin bir vaxtı gəlin ağrıdığını hiss edib, ehmalca Həsən deyib çağırdı. Həsən səsə diksinib cəld qalxdı. Tez geyinib mamamın dalınca qaşdı, Gəlin o cür ağrıların qarşısında yene qonağın yanında biabır olduq deyə xəjələt çəkirdi. Az keçmişdi ki, qonşudan gələn arvad qorxa-qorxa Həsənin yanına xəvərə getdi. O elə bilirdi ki, qız olmağına Həsənin acığı gələcək, özü də yaxşı muştuluq ala bilməyəcək. Lakin, əksinə, Həsənə Gülsünün yaxşı qurtarması, hələ yenincə anadan olan balasının da həzin səsi bəs idi...

Səhər heç nədən xəbəri olmayan qonaq yanında heç kəsi görməyib xofa düşdü. Belə tezdən Həsənin qalxmasını səbəbini bilmədi. Bu halda yan otaxdan körpə səsi, zahı arvadın ufultusunu eşidib hər şeyi başa düşdü. Kişi uzanıb gözlərini tavana dikmişdi, heç bir səs-səmirdə yox idi. Ona görə də qalxıb qapının arasından baxmağa başladı. Gördü ki, pəncərədən bir məleykə içəri qonub uşağın alını yazmağa hazırlaşır. Zahı arvad isə bir qayda olaraq bir saat doğandan sonra çox ağır

yuxuya gedir. Kişi hər şeyi görür, ehmalca içəri girib mələkdən onun alınına nə yazdığını soruşur. Məleykə deyir bunu bilməyə həvəsini, çünki bunu heç kəsə demək olmaz. Kişi çox yalvarır, məleykəni getməyə qoymur. Məleykə məcbur olub deyir, bu iş sənə əlaqəlidir ona görə də sənə deyirəm, yoxsa heç kəsə demək olmaz.

Bu qızın alını yazdım ki, aylar, illər ötəcəy, bu qızı sən bulaq başında görüb bəyənəcəksən, onu alıb xoşbəxt olmaq istəyərkən bədbəxt olacaqsan. O qızı böyə vuracaq, o öləcəy, sən də onun dərindən əvvəl dəli olacaqsan, sonra öləcəyən. Kişi gözünü açıb bir də baxanda görür heç kim yoxdu, özü də düz çağanın yanında dimdik durubdu. Eşiddiklərinə əvvəl inanmır, sonra doğrudan da bütün bədbəxtliyini yadına salıb çağanı öldürmək qərarına gəlir. Xəncəlini çıxarıb çağanın beləyini açır, onun düz sinəsindən aşağı xəncəli qarnına çəkir. Sonra həmin qonaq çıxıb gedir, onu görün olmur. Zahı arvad birdən beləyi qan içində görür, mamanı çağırtdırıb atəmi başına tökür. Tez ara həkimləri uşağın qarnını tikib üstündən uşağın yarasına bal tökürlər ki, tez bitişsin. Aylar ötür, illər ötür qız elə bir gözəl olur ki, hamı qızın gözəlliyinin qarşısında heyran qalır. Qız bir gün qızlarla bağdan gəzməkdən gələndə həmin Səyyah adlanan qonaq qızı qıraqdan görür, ancaq tanımadan, bilmədən qıza bir könlüdən min könlü əşiq olur. Düz hər gün bu yerdən durub o qıza uzaqdan baxır. Az qalır məhəbbətdən dəli olsun. Axırda ələcsiz qalıb evlərinə elçini-elçi dalınca, minnətçini minnətçi dalınca göndərür. O qədər yalvar-yaxardan sonra toy edib qızı evlərinə köçürür. Bu uzun illər ərzində Səyyah dükanlarda işləyib axırda sərbəst tacir olmuşdu. Var dövləti başınnan aşırı. Qız bir gün çimirdi ki, Səyyah gəlib çıxdı, qızın qarnındakı cırığın nədən olduğunu soruşanda Sənəm özünün anasından öyrəndiyi əhvalatı Səyyaha danışdı. Əhvalat eşidən Səyyah işin nə yerə gəlib çatdığını, eşitdiyələrinin yavaş-yavaş həqiqətə çevrildiyini gördü. Səyyah hər şeyi başa düşüb, xatırlasada Sənəmə bu barədə heç nə demədi. O yavaşca evini başqa yerə köçürüb, gənc arvadını gözələnən bədbəxtlikdən xilas etməyə yollar aramağa başladı. Gözəl göy çəməndə, çay kənarında hüdürlər, ikimərtəbəli, bir neçə otaqdan ibarət ev tikirdi. Gəlini ora köçürüb artıq onu böyüdən xilas etməyə çalışdı. O tez-tez qadınına özünü böyüdən xilas etməyə yollar göstərir. Böyə gördüyü yerə getməməyi, onu tez bir qalın şeylə götürüb atmağı məsləhət gördü. Bir gün bu söhbət əsnasında Sənəm dedi:

hüzuruna. Padşah Fatma qarıya dedi: - Ey qoca, de görüm oğlanlarını harada gizlətmisən? Fatma qarı and-aman elədi ki, bilmirəm. Padşah yenə soruşdu, qarı dediyini dedi. Bu zaman padşah əmr eylədi ki, qarını zindana salın, bütün məmləkətə car çəkirdi ki, əgər 40 günə kimi Fatı qarının oğlanları üzə çıxıb divana təslim olmasalar - qarının boynu vurulacaq. Fatma qarı zindanda qalsın, carçılar da car çək-məkdə, sizə deyim darğadan. Darğa gördü ki, Fatma qarı zindanda, oğlanları da itkin düşüb, Gülpəri qalib evində tək-tənha, odur ki, bir gecə gəldi Gülpərinə qaçırınsın. Gülpəri bu zaman yatmışdı. Birdən gördü qapı döyülür. Tez oyandı. Atasından qalma xancalı götürüb durdu evin ortasında. Darğa qapını qırıb Gülpəriyə hücum edəndə Gülpəri xancalı onun sinəsinə sancdı gecə iken üz qoydu bəri-biyabana, səhər gəlib darğanın meyidini apardılar. Camaat ona nəhət oxumaqda, Fatma qarı zindanda. Gülpəri yol getməkdə, itkin qar-daşlar qayıbana yerdə olsunlar, eşit padşahın oğlundan.

Padşahın böyük oğlu kiçik qardaşının oğurlanmasını eşidəndən dərddə düşmüşdü. O, çox istəyirdi ki, sarayı buraxıb kiçik qardaşını axtarmağa getsin, amma padşah, saray adamları buna razı olmurdular ki, gedib sən də itkin düşərsən. Taxt-taca yadlar yiyə çıxar. Padşahın arvadı da and içmişdi ki, Məlik Cümşüd getmə, özümü öldürərəm. Odur ki, Məlik Cümşüd qalmışdı nələc. Padşah gördü ki, Məlik Cümşüd çox fikir edir. Odur ki, vəzirin-vəkilin oğlunu çağırıb onlara dedi ki, bir qədər qoşun götürün, öz dostunuz Məlik Cümşüdü ova aparın, bəlkə onun dördi azala, eyni açıla.

Vəzirin vəkilin oğlu Məlik Cümşüdlə dost idilər. Onlar öz dost-larının dərđini azaltmaq üçün padşahın bu təklifinə ürəkəndə sevin-dilər. Səhəri gün boylananda 40 atlı vəzirin, vəkilin oğlu Məlik Cümşüdü meşəyə ova apardılar. Bunlar ov etməkdə olsunlar, eşit Gülpəridən. Gülpəri bildi ki, padşah onu zindana salacaq, boynunu vurduracaq, darğanın da qohumları onu dinc qoymayacaqlar, ona gö-rü də baş götürüb bəri-biyabana qaçmışdı. Gülpəri gördü ki, hava işqlaşır, özünü verdi meşəyə. O, qədər gəzdi, dolandı ki, axırda acıdı. Ac adamın burnu çox iyli olur. Odur ki, Gülpəri gördü ki, hara-dansa burnuna kabab iyi gəlir. Tez başladı tüstü gələn tərəfə getmə-yə. Çox axtardı, axırda gəlib bir yerə çatdı, gördü ki, burada üz nəfər padşah balası kimi oğlan oturub ceyran kababı yeyirlər. Amma biri-nə nə qədər cloylolsa, nə çörək yeyir nə də şərab içir. Qız bir könlüdən min könlü bu oğlana aşıq olur. Amma oğlanlar Gülpərinə

görmürdülər. Vəzirin vəkilin oğlu o qədər şərab içdilər ki, axırda kefləndilər. Dedilər Məlik Cümşüd gəl bir az dincimizi ala. Səhər-dən at belində yorulmuşuq. Bu zaman Gülpəri eşitdi ki, bu oğlan padşahın böyük oğlu Məlik Cümşüddür. Gülpəri bu sözü eşidən kimi qəlbində intiqam hissi baş qaldırdı, oğlana bənd olduğu üçün özünü xeyli danladı. And içdi ki, padşah ki, bizim evimizi dağıtdı, qardaş-larımı itkin saldı, anamı da zindanda saxlayır, gərək onu gülləyə qur-ban ələyem ki, padşah bilsin mən nə çəkirəm. Oğlanlar başladı yat-mağa. Onlar yatmışdılar ki, Gülpəri öz-özünə dedi: - Padşah nə-mərdlik edibse mən hələ nəmərdlik edib, yuxulu, yatan yerdə öldürməyəm. Qoy yuxudan oyansınlar, ondan sonra mən onlara vuruşaram. O, mənə öldürsə öldürər, onsuz da heyatda bir kəsim yox-dur. Anamdan, qardaşlarımdan ayrı mənə yaşamaq da haramdır. Əgər mən onu öldürsəm heç olmasa onların yanında o dünyada xə-cələt çəkmərəm. Gülpəri bu fikirlə oğlanların oyanmasını gözləyirdi ki, birdən gözlərinə meşenin sıx yerindən bir dəstə adam gəldiyini gördü. Gülpəri özünü göstərməkdən ötrü gizləndi, bu məsələni öyrənməyə çalışdı. Homin dəstə yaxınlaşıb oğlanların yanına, aşağı endilər. Bu zaman biri o birisinə dedi ki, istədiyimizi Allah özü bizə rast götürdi. Bu yatanlar padşahın, vəzirin, vəkilin oğludur. İndi bun-ları oğurlayandan sonra padşahın ocağını kor qoyacaq, quldurbaşının əhdini yerinə yetirəcəyik. Onlar öz yapıcılarının altından kəndir çıxarıb oğlanların üstünə cumdu, onların hər üçünün əl-qolunu bağ-layıb yapıcıya büküb apardılar. Gülpəri tez barmağını dişləyib bildi ki, səhərdən adam oğurlayanlar ələ deyəsen bunlardır. Gülpəri tez gizləndiyi yerdən çıxıb onların dalına düşdü. Pusa-pusa gəldirdi ki, yolda bir xəncər tapdı. Xəncəri götürüb baxanda gördü ki, bu şahənə xəncərdir. O saat bildi ki, bu Məlik Cümşüdü xəncəridir. Gülpəri xəncəri götürüb qoltuğunda gizlətdi, quldurların dalınca getdi. Qul-durlar getməkdə olsun, Gülpəri də onları pusmaqda, sizə kimdən deyim qoşundan. Qoşun başçısı gördü ki, şər qarışmaq üzrədir. Tez qayıtmaq lazımdır. Odur ki, onlar Məlik Cümşüdü axtarmağa başla-dılar. O qədər axtardılar ki, gün batdı, ay çıxdı. Hər yer qarış-qarış gəzdilər, oğlanlardan bir xəbər-əşər tapmadılar. Kor-peşman qayıtdılar saraya, onlar düşündülər ki, bəlkə onlar bizsiz qayıdıblar. Qoşun başçısı sarayın qapısından soruşdu ki, sən Məlik Cümşüdü görmüsənmi, onlar saraya qayıdıbmı, dedilər, yox. Odur ki, qoşun başçısı özünü 40 pəhlivana tutub dedi: - Görünür padşahın oğlunu,

yoldaşlarını qurd-quş yeyib, yadəkı azıblar. Odur ki, mən saraya getmirəm. Kim də getsə, bilirəm ki, padşah boynunu vurduracaq. Buna görə mən baş götürüb gedirəm. Ya padşahın oğlunu tapıb götürəcəm, yadəkı, bir də bu torpağa qayıtmayacağam. 40 pəhlivan da öz başçılarından təvəqqe etdi ki, onları da özü ilə aparısın. Qoşun başçısı buna razı oldu, 40 pəhlivan da üz tutdular meşəyə tərəf.

Padşah o qəder gözlədi ki, qaş qaraldı, camaatın gedəni gəldi, ayaq kəsildi, çıraqlar söndü, amma gedənlər qayıtmadı. Padşah, vəzir, vəkil bilmirdilər ki, narahatlıqdan neyləsinlər! Padşah saray qapıçısını yanına çağırıb əmr etdi ki, səhərə qəder darvazanı bağlama, çünki, oğlum hələ ovdan qayıtmayıb. Bu zaman qapıçı 40 pəhlivanın, başçısının elədikləri söhbəti padşaha danışdı. Padşah vəziyyəti bütün saray əyyanlarına danışdı, kömək, məsləhət istədi. Saray əyyanları padşaha dedilər ki, səbr eləsin, hər şey səbrlə başa gəlir. O gecə nə padşah, nə arvadı, nə vəzir, nə vəkil nə də onların ailələri yata bildilər. Səhər padşah qara geyib taxta çıxdı, carçıları yanına çağırıb tapşırı ki, kim mənim adamlarımdan mənə bir xəbər versə qızı toqqamı ona bağışlayacam. Car çəkildi, amma heç bir xəbər gətirən olmadı. Bir həftə keçdi, gedənlərdən bir xəbər çıxmadı. Axırda padşah təzadən car çəkirdi ki, hər kim itənlərdən bir xəbər versə toqqamı, toqqamı ona verəcəyəm. Vəzir də padşahdan icazə alıb car çəkirdi ki, vəzirliyimi ona verəcəyəm. Bu minvalla on gün keçdi.

Padşah, vəzir car çəkirməkdə olsunlar, sizə xəbər verim Gülpəridən. Gülpəri o qəder getdi ki, gördü quldurlar meşədən çıxıb, dağın altındakı bir mağaraya girdilər. Gülpəri axşama qəder gözlədi. Hava qaraldı. Göz gözü görmürdü. O, gəlib mağarının ağzında durdu ki, görsün bir şey öyrənə bilirmi. O, qəder gözlədi ki, gördü mağaradan iki nəfər adam çıxdı. Bu bayaq Məlik Cümşüdgili gətirən quldurlardır. Sakitcə dayanıb onlara qulaq asdı. Bu zaman quldurun biri, o birisinə dedi ki, sabah səhərə gedib, Məlik Cümşüdü gətirdiyim üçün quldurbaşının mənə verdiyi üzüyü satıb karvansarayda keyf eləcəyəm. Gecə də əlimə bir şey düşsə oğurlayıb gətirəcəyəm. Bu sözlərdən sonra Gülpəri arxayın oldu ki, oğurlanan adamlar buradadır. Ancaq yerinə yetmək fikrinə düşdü. Quldurlar mağaraya qayıtdıqdan sonra Gülpəri də meşəyə qayıtdı. Səhəri günün axşamı Gülpəri səhərə gəldi, düz getdi karvansaranın qabağına. Amma Gülpəri başına qara çadra örtmüşdü ki, onu tanımasınlar. Gülpəri o qəder gözlədi ki, axırda quldur gəlib çıxdı. Gülpəri qulduru görəndə kimi

onun dalınca karvansaraya girdi. Gülpəri quldurun nə məqsədlə gəldiyini bildiyi üçün bir təhər ona yaxınlaşdı. Quldur sözə başlayıb dedi ki, onda bir üzük var, onu satıb xərcləmək istəyir, belə üzük heç padşahın sarayında yoxdur. Gülpəri quldurla söhbət etdikdən sonra ona özünü bir falçı kimi göstərib dedi ki, bu üzüyü sənə filan mağarada olan quldurbaşı verib. Özü də padşahın oğlunu oğurladığın üçün.

Quldur bu sözləri eşidib məhəttəl qaldı, Gülpəridən təvəqqe etdi ki, bildiyi sirri pünhan saxlasın. Gülpəri gördü ki, quldur bərk qorxur. Odur ki, ona dedi: İndi ki, sən deyirsən sirri saxlayım, onda de görüm siz 7 qardaşları neylədiniz. Quldur dedi ki, oğurlanan bütün adamlar mağarada bir qalacaq var, oradadırlar. Bundan sonra Gülpəri bütün sirrləri quldurdan öyrəndi. Gecə onlar karvansarada qaldılar. Gülpəri yatağının altına qılinc qoyub yatdı ki, ona quldur yaxın gəlməsin. Bir də o, quldura tapşırırdı ki, əgər o ona yaxın gəlsə, aləmi bura tökəkək. Səhər açıldı, görüş verib onlar ayrıldılar. Həmin gün Gülpəri Məlik Cümşüdü meşədə tapdığı xəncərini bir balaca sandığın içinə qoyub padşaha göndərdi. Bu o, gün idi ki, sabah Fatma qarının boynu vurulacaq idi. Həmin hadisədən 39 gün keçmişdi. Gülpəri karvansara mehtərinə sandığı verdi, içinə bir kağız yazıb qoydu. Mehtərə tapşırı ki, əgər bunu aparıb padşaha versən, o, səni dünya malından qane edər.

Mehtər sandığı alıb üz qoydu padşahın sarayına. Padşaha xəbər gəldi ki, padşah sağ olsun, səhər karvansarasının mehtəri gəlib deyir ki, padşaha bir hədiyyəm var, buraxqamı gəlsin hüzuruna?

Padşah dedi: Buraxın.

Mehtər gəlib sandığı padşaha verib, dedi ki, bu sandığı qara çadra örtmüş bir zənən xəylağı verdi. Padşah sandığı açıb gördü ki, yazılıb üz padşah, bu sənin oğlunun xəncəridir, əgər oğlunun qayıtmasını istəyirsənsə, Fatma qarını zindandan azad et. Ondən üzr istə, onu mən sənin oğlunu gətirənə qəder sarayda saxla. Mən gedirəm sənin oğlunu azad etməyə.

Bu zaman meydan sulanmış, süpürülmüşdü. Günorta carçı car çəkəydə ki, sabah Fatma qarının başı bədənindən ayrılacaq. Çünki onun oğlanları əhdə naxələf çıxmış, qızı isə dərğani öldürmüşdü. Padşah tez vəzir-əyanı çağırıb dedi, ey məni istəyən, mehtərə xələt. Mehtərə o qəder xələt verdilər ki, üç gün daşıyıb, qurtara bilmədi. Sonra padşah arvadını, saray xanımlarını çağırıb əmr etdi ki, gedin tez Fatma qarını zindandan çıxarın. Hamama aparın, libas geydirib, saraya

götirin. Bu zaman Fatma qarı zindanda oturub ahu-zar edirdi ki, ömrü nə pis əcəllə sona yetdi. Oğlanları, qızı yanında olmadı ki, onu çiyində qəbrə aparalar. Əlqərəz, Fatma qarı bir də gördü ki, zindanın qapısı açılır. Öz-özünə dedi ki, mənimki də bura qədər imiş. Amma qarı açılan kimi Fatma qarı gözlərinə inana bilmədi. Elə bildi yuxu görür. Padşahın arvadı, vəzirin, vəkilin əyalı qarının ayağına yıxılıb ondan üzr istədilər, əvvəl hamama, sonra saraya apardılar.

Fatma qarı sarayda, qırx incəbel qız qulluğunda olsun, çeşit Gülpəridən. Gülpəri gördü ki, anasını padşah öldürmədi. Öz-özünə düşündü ki, artıq işə başlamaq olar. Gülpəri həmin gecənin sabahı quldura söz vermişdi ki, gələrsən karvansaraya, görüşərik. Quldur da gəlmişdi. Onlar doğunca söhbət etdikdən sonra quldur dedi biz 40 yoldaş, varımız-dövlətimiz həddindən aşılıb, hamısı da arvadsızdır. Hər gecə günümüz yeyib-içməklə keçir. Əgər Gülpəri onun arvadı olmaq istəyirsə, getsin onunla mağaraya. Gülpəri yalandan razı oldu, dedi ki mənə 7 gün möhlət ver fikirləşim, buna indidən hazırlaşım. Gülpəri gecələr mehmanxanaya gedib, orada qalar, mehterin komasında, səhərlər də meşəyə çəkilərdi. Gülpəri qoca mehtərlə ata-bala olmuşdular. Bir gün Gülpəri meşədə gəzərkən 40 atdıya rast gəlir. Qabaqda gələn atlıların başçısı Gülpərinə meşədə tutub elə bildilər ki, Məlik Cümşüdü oğurlanmasında, deyəsən bu qızın əli var. Odur ki, o, Gülpəridən naçı, kim öldüyünü, niyə meşəyə gəldiyini soruşdu. Qız elə bildi ki, onlar onu öldürəcək. Odur ki, başına gələn bütün hadisələri başçıya danışdı, dedi ki, indi quldurun biri onun əlindədir. 40 atlılar bu görüşdən çox sevindilər. Onlar Gülpəriyə "çox sağ ol" dedilər, tapşırıdılar ki, qulduru tapsın, ondan mağaranın yolunun sirtini öyrənsin. Bu halda vəzirin qızları da car çəkildilər ki, kim bizim qardaşımızı xilas etsə, ona gedəcəyik. Vəzirin də yeddi qızı var idi, gözünün ağı-qarası bir oğlu. Əlqərəz, Gülpəri qulduru görüb, karvansarada onu içirdib sərxoş etdi, dedi ki, gəl gedək mağaraya. Quldurla Gülpəri mağaraya gedən zaman 40 atlı onların dalına düşüb pusa-pusa gəldilər mağaraya. Atlıların hər biri bir quldurun üstünə cumub, onların qollarını bağladılar. Sonra gedib bütün oğurlanan adamları qaladan xilas etdilər. Padşahın kiçik oğlu ilə Məlik Cümşüdü sağ olması hamını sevindirdi. Gülpəri qardaşlarını da tapıb, görüşüb, öpüşdülər. Bütün mağaradakılar sağ-salamat, yanlarında da qolları bağlı 40 quldur oradan çıxıb gəldilər padşahın sarayına. Padşaha xəbər gətdi ki, gözün aydın, oğlanların, bütün itmiş adamların sağ-salamat qayıdırlar. Padşah əmr

verdi yollara xalı döşədilər, saray bütün çıl-çıraqla, xalı-gəvə ilə bəzəndi. Qızlar, gəlinlər gələnləri gül-çiçəklə qarşıladılar. Padşah qırmızı geyib taxta çıxdı, əmr elədi ki, bütün şəhər bayram etsin. Padşah öz oğlanlarını sağ-salamat görüb sevindi, onların xilaskarını yanına çağırıb dedi: Sən ki, mənim oğlanlarımı ölümdən qurtardın, xalqın düşmənlərini tapdın, nə əmr eyləsən mən yerinə yetirərəm. Sonra da vəzir qızlarının əhdini Gülpəriyə danışdı. Gülpəri dedi:

- Madam ki, vəzirin qızları belə əhd ediblər, onda qoy o 7 qız mənim 7 qardaşıma ərə getsinlər. Ey padşah, mənim səndən istədiyim budur ki, mənim anamı, qardaşlarımı azad et. Mən də senin darğanı öldürən Gülpəriyəm. İndi sən mənə nə cəza verirənsə, ver.

Sonra Gülpəri başına gələn əhvalatı padşaha, bütün xalqa danışdı. Padşah Gülpərinin günahsız olduğunu bilib ona barət verdi. Məlik Cümşüdü Gülpərinin belə qoçaqlığını görüb bir könüldən min könülə ona bənd oldu. Padşah bunu belə görüb Gülpəridən soruşdu ki, Məlik Cümşüdə gələrsənmi? Gülpəri dedi: - Qardaşlarım, anam olan yerdə mən nə deyə bilərəm? Onlar vəkildi. Hamı razı oldu. Bu zaman padşah üzünü Məlik Cümşüdə tutub dedi:

- Oğul, artıq biz qocalmışıq. Bu gün sabahlığıq. Mən sağ ikən öz taxt-tacımı sənə verirəm.

Vəzir də, vəkil də padşahdan icazə alıb, öz vəzifələrini padşaha tapşırıdılar. Padşah vəzirin oğlunu vəzir, vəkilin oğlunu isə vəkil qoydu. Bu zaman karvansara mehteri saraya gəlib padşaha göz aydınlığı verdi. Mehterin adı dillərdə gəzən 2 gözəl ekiz qızı var idi. Padşah mehtərdən icazə alıb, onun qızının birini vəzirin, o birini vəkilin oğluna aldı. Səhərisi gün sarayda on yerdə toy çalındı. Toy 40 gün davam etdi. Cavan padşahla, cavan vəzir, vəkili hamı təbrik etdilər. Camaat yeddi qardaşı təbrik etdi. Deyirlər ki, həmin dövətdə o qədər var-dövlət əmələ gəldi ki, kasıblıq sözünü hamı unuddu. Onlar yeyib içib yerə gətdilər, siz də yeyin, için dövrün sürün. Göydən uluq alma düşdü. Biri mənim, biri nağılı yaradamin, biri də bu nağıla qulaq asanların.

MƏHƏMMƏDLƏ GÜLCAHANIN NAĞILI

Keçmiş zamanda öz qəddarlığı, zalımlığı ilə məşhur olan bir şah yaşayırmış. Şah qocalanda ona arxa dursun deyərək - oğlan övladı istəyir-miş, lakin nə qədər arvad almırsa bədbəxtlikdən qızı ölmüş. Buna görə də arvad alarkən əvvəlcədən sört qoyurmuş - əgər qız olsa, səni

də, qızı da öldürdürecəyəm, yox əgər oğlan olsa səni qızıl-gümüş
içində saxlayacağam. Beləliklə neçə arvad alırsa mümkün olmur, şah
da sözüünə əməl edib onları öldürtdürür. Şah axırıncı arvadı Pəri
xanıma da bildirir ki, oğlan olmasa səni də qızınla birlikdə öldür-
dürecəyəm. Şahın zalımlığını bilən Pəri xanımın canına qorxu düşür.

Həmin şəhərdə yoxsul bir naxırçı yaşayırdı. Naxırçının o, qəder
uşağı var idi ki, qazandığı cüzi gəlirlə onları bir qarın ac, bir qarın
tox zorla saxlaya bilirdi. Aylar keçdi, bir gün naxırçı çöldən evə
qayıdan zaman ona xəbər verdilər ki, arvadın ağrı çəkir, tez mamaça
gotirmək lazımdır. Bu xəbərdən şad olmaq əvəzinə bərk kədərlənən
naxırçı bəxtinə lənət yağdırıya-yağdırıya şəhərdə birçə nəfər olan ma-
maçanın dalınca yollandı. Mamaça gəlib arvadın yanına girdi, naxır-
çı isə bayırda oturub cibindəki olan-qalan qəpik-quruşu toplamağa
başladı. Nəhayət mamaça çıxıb naxırçını muştuluqladı ki, bəli gözün
aydın, səkkizinci oğlan dünyaya gəldi. Naxırçı topladığı pulları ma-
maçaya verib yola saldı.

Şəhərin ortasında şahın imarətində də böyük çaxnaşma var idi.
Pəri xanım da ağrı çəkirdi. Tez həmin mamaçanı tapıb getdirdilər.
Ancaq yazıq Pəri xanıma ağrıdan çox qorxu əldən salmışdı, bilirdi ki,
əgər qızı olsa şah hər ikisini öldürtdürəcək. Buna görə otaqdakı
adamları olaqdan çıxartdırdı. İçəridə yalnız qoca mamaça ilə tək
qaldıqdan sonra, mamaçanı başa saldı ki, əgər qızım olsa şah hər
ikimizi öldürtdürəcək. Mamaça işi belə görüb həm özü qazanmaq,
həm də Pəri xanıma ölümdən qurtarmaq qərarına gəldi. Nəhayət
Pəri xanımın qızı oldu, o qorxusundan qarıya yalvarmağa başladı.
Qarı isə əgər uşağın ağırlığı qəder qızıl verərsə qız ilə bir saatda
doğulmuş naxırçının oğlunu dəyişməyə söz verdi. Tez uşağı bir cin-
dıra бүküb naxırçının yanına qaçdı. Qızılın yarısını verməklə onları
razı saldı, uşaqları dəyişdi. Özü isə şahı muştuluğa-getdi ki, bəs
gözün aydın, oğlan olub. Şah bu xəbəri eşidib bərk sevindi, əmr etdi
ki, üç gün, üç gecə kef məclisi qurulsun. Qarıya isə ürəyi istəyən qə-
dər pul verilsin. Aylar, illər keçdi, uşaqlar on yeddi yaşına çatdılar.
Şah oğlu Məhəmməd gəlib elə bir oğlan oldu ki, gəl görəsən.

Naxırçı qarından aldığı pula böyük bir imarət tikdirib, külfəti ilə
birlikdə kef-damaqla ömür sürdürdü. Qız isə elə bir qız olmuşdu ki,
yemə-içmə xətti-xalına, gül camalına tamaşa etyə. Günlərin bir gün-
nündə Gülcahan xanım pəncərə qabağında oturub özünə siğal verən
zaman, şah öz başının dəstəsi ilə ova gedirmiş. Şah Gülcahan xanıma

görüb bir könləndən min könlə ona aşıq olur. Həmin gün şah ova
getməyib geri qayıdır. Vəzir-vəkili çağırtdırıb elçi getmələrini əmr
edir. Qıza elçi gedirlər, naxırçı şahın qorxusundan qızın ona verilmə-
sinə razı olur. Bu xəbəri Pəri xanıma eşidir, bu xəbərdən bəkef olur.
Məhəmməd bu xəbəri eşidib anasının yanına gəlir, görür ki, anası
çox bəkefdi. Məhəmməd soruşur ki, ana niyə qəmginсэн? Pəri xa-
nım məsələni olduğu kimi Məhəmmədə danışır. Deyir ki, oğlum bil
və agah ol, sən həmin naxırçının oğlusun, uşağ vaxtı səni şahın qor-
xusundan mən öz qızımla dəyişmişəm. İndi şah öz qızı ilə evlənmək
istəyir. Məhəmməd deyir ana, sən fikir eləmə, mən qızı da götürüb
bu vilayətdən qaçaram.

Məhəmməd Pəri xanımla görüşüb, bir başa öz doğma anasının
yanına gəlib, onlarla da görüşüb Gülcahan xanıma da götürüb şəhər-
dən çıxır. Bacı-qardaş bir neçə gün yol getdikdən sonra bir qalaçaya
rast gəlirlər. Bunlar içəri girib mağarada gecələyirlər. O, gündən
bunlar burada yaşamağa başlayırlar.

İndi sənə kimdən xəbər verim, yeddi qardaş divlərdən. Həmin
qalaça yeddi qardaş divlərin idi. Onlar bir neçə aylıq səfərə getdik-
ləri üçün, qalaça boş qalmışdı. Axşam böyük qardaş yatır, yuxuda
görür ki, evlərində nə isə bir hadisə baş verib. Tez yuxudan ayılıb
qardaşlarını da yuxudan oyadır, deyir, mən gərək evimizə qayıdam.
Məni üç gün gözleyin, gəldim gəldim, yox əgər gəlmədim, siz evə
qayıdanda görüşərik. Div qardaşları ilə görüşüb yola düşür. Bu boş
qalaçaya gəlir, burada nə görsə yaxşıdır. 17 yaşında bir qız, elə gö-
zəldir ki, aya deyir sən çıxma, mən çıxacam, günə deyir sən çıxma
mən çıxacam. Div bir könləndən min könlə qıza aşıq olur. Qız divi
görüb qorxur. Div isə bunu hiss edib qıza deyir, əgər-səsinə çıxarsan
səni öldürəcəyəm, de görüm kimsən, səni buraya kim gətirib. Qız
başına gələn əhvalatı danışır, deyir ki, məni buraya Məhəmməd gə-
tirib. Div deyir. Əgər mənim burada olduğumu Məhəmmədə desən
səni də onu da öldürəcəyəm. Gülcahan Divin qorxusundan Məhəmmə-
dədə heç bir söz demir. Gecə yatırlar, səhər açılan kimi, Məhəmmə-
də ova gedir. Div isə gizləndiyi yerdən çıxıb qızla söhbət etməyə
başlayır. Belə-belə Məhəmməd hər səhər durub ova gedir, dev isə
gizləndən çıxıb qızla əylənir. Aylar keçir, Gülcahan hamilə olur. O
deyə deyir, bəs indi neyləyək? Məhəmməd bilsə bizi öldürəcək. Div
deyir, qulaq as, Məhəmməd gələndə sən özünü xəstəliyə vur, de ki,
yeddi ağaclıqda bir qara div yaşayır, əgər onun bağında olan almalar-

dan mənə gətirməsən mən öləcəyəm. Axşam olur, Məhəmməd evə qayıdır, görür ki, bacısı xəstədir, soruşur bacı, sənə nə olub? Gülcahan deyir, qardaş, yeddi ağaclıqda bir qara dev yaşayır, əgər onun bağındakı almaldan gətirməsən bir də mənə görməyəcəksən. Məhəmməd altdan geyinib, üstə qıfıllanır, üstə geyinib altdan qıfıllanır, bacısı ilə görüşüb yola düşür.

İndi eşit Gülcahan xanımdan. Məhəmməd yola düşəndən bir neçə gün sonra devdən oğlu olur. Gülcahan xanımın gündüzlər kefə baxan, gecələr gizlənən Dev indi şad-xuraman yaşamağa başlayır.

İndi görək Məhəmməd necə oldu.

Məhəmməd bir ay yol getdikdən sonra nəhayət qara devin məkanına yetişir. Məhəmməd bir təhər bağa girə bilər. Bağdakı meyvələrdən heybəsinə yığıb, qara Dev qırx mərtəbəli otaqlarını görməyə başlayır. Qırxıncı otağa girəndə görür ki, burada bir qız var, özü də elə gözəldi ki, yemə içmə, onun xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Məhəmməd qızı görəndə kimi bir könlüdən min könlüə aşiq olur. Qız saçından asılı idi. O, Məhəmmədi görəndə kimi dedi, ey cavan, yazıqsan, tez buradan çıx get, indicə qara dev gəlib səni parça-parça edər.

Məhəmməd dedi: – Mən qovun-qarpız deyiləm ki, mənə parçalasin.

Qız çox dedi, Məhəmməd az eşitdi. Ey gözəl, sən mənə kömək elə, bir yol göstər, buradan çıxmaq. Qız razı olub dedi, əgər sən qılncınla birinci zərbədə mənim hörüklerimi kəsib, mənə tutsan, mən sənə kömək edərdəm, yox əgər kəsə bilməsən onda hər ikimiz dəş olacağıq. Məhəmməd razı oldu. Qılncını götürüb, birinci zərbədə qızın hörüklerini kəsdi, tutub yerə qoydu. Qız deyir: -ay pəhlivan, bu gündən mən sənə, özüm də cinlər padşahının qızıyam, yeddi ildir ki, bu Dev mənə burada saxlayır, indi isə gedək atamın vilayətinə, orada biz xoşbəxt yaşayırıq.

Məhəmməd deyir: -Yox Gülzar xanım, mən qara Devi öldürməyə burdan gedən deyiləm.

Gülzar xanım deyir: -Məhəmməd, sən qara Devi öldürə bilməzsən. Qara Dev öldəndən sonra onun qənədindən yeddi dəne dev əmələ gəlir.

Məhəmməd Gülzar xanımın dediklərinə qulaq asmır. Qara Devi öldürmək üçün öz kəməndini qırxıncı mərtəbəyə bağlayır. Məhəmmədin kəməndi rezin kimi idi. O, kəməndi belinə bağlayıb qırxıncı mərtəbədən yerə tullanır, Məhəmmədin ayağı yerə dəyən kimi kə-

mənd onu yuxarı çəkir. Məhəmməd bir neçə dəfə məşq edir, elə bu vaxt qara Dev gəlir, görür ki, bir oğlan aşağı tullanır, yuxarı qalxır. Qara dev bunu görüb hirsələnir. Ağacı kökündən çıxarıb deyirən daşına taxır. Məhəmməd bunu görür, Dev ağacı elə tullayır ki, Məhəmmədə dəyməyərək yerə girir. Məhəmməd yuxarı qalxır, Dev yaxına gəldikdə tullanıb, onu qılncı vurur. Qara Dev Məhəmmədin vurduğu zərbəyə dözə bilməyib ölür. Bu zaman Dev qanadından yeddi dəne Dev əmələ gəlir. Məhəmməd hər tullandıqca devin birni öldürür. Nəhayət yeddiinci Devi öldürə bilər. Kəmənd belindən açılıb yerə düşür. Onlar qırx gün qırx gecə gülüşürlər. Axırda Məhəmməd Gülzar xanımı da götürüb yola düşür. Gülzar xanım Məhəmmədin buraya gəlməsinin səbəbini soruşur. Məhəmməd başına gələn hadisələri Gülzar xanıma söyləyir. Gülzar xanım deyir, Məhəmməd, bacın səni aldadıb. Onun devdən bir oğlu var. Səni də ölümə göndərən həmin Dev sözləridir ki, bacın onları sənə yalandan demişdir.

Məhəmməd, gəl atamın vilayətinə gedək, orada biz xoşbəxt yaşayarıq.

Məhəmməd Gülzarın dediklərinə inanmır: -Yox, Gülzar xanım, görək gedim, bacım xəstədir, mənə gözləyir.

Gülzar çox dedi, Məhəmməd az eşitdi. Gülzar xanım dedi, onda al bu üzünü, qaşı solsa bil ki, mən ölmüşəm. Məhəmməd də öz üzünü Gülzar xanıma verib dedi, əgər bu üzünü qaşı qırmızı rəngdə olsa, onda bil ki, mən ölmüşəm. Əgər başıma bir iş gəlməsə, mən səni axtarıb taparam.

Gülzarla Məhəmməd görüşüb ayrıldılar. İndi eşit devdən, dev eşidir ki, Məhəmməd qayıdır. O tez qızın yanına gəlir deyir: -Xanım, qardaşın qara Devi öldürüb qayıdır. Gülcahan xanım dedi: -Bəs indi biz neyləyək?

Dev dedi: -İndi sən qulaq as. O durub bir mumlu düzəldilmiş kəndir gətirib deyir, al bu kəndiri Məhəmməd gələndə de ki, qardaş, sən ki, belə güclü sən gətir qollarını bu kəndirə bağlayım, əgər kəndiri qırsan onda bilərəm ki, qara dev öldürübsən.

Məhəmməd bu kəndiri qıra bilməz, onda mən onu öldürərəm, sonra biz arxayın yaşayarıq.

Məhəmməd bir neçə gün yol gəldikdən sonra qalaçaya çatır, içəri girir, görür ki, bacısı həmin kimi yatır. Bacısı ilə görüşüb almaları ona verir. Qız almaldan yeyən kimi yerindən durur. Məhəmməd başına gələn əhvalatı danışır. Gülcahan fürsətdən istifadə edib deyir: -

kasıb oğlan var idi. Bu Məhəmmədin varı-yoxu bir qoca atası, bir də bir bacısı var idi. Atası həmişə ovçuluqla məşğul olardı. Bir gün o, Məhəmmədi yanına çağırıb dedi:

- Oğlum, mən artıq qocalmışam, bu gün sabah dünya üzündən köçməliyəm. Qulaq as mənə, bir-iki söz deyim. Bax, biz dörd dağ ət-rafında yaşayıyıq. Ova gedəndə o üç dağa gedərsən. Amma bu qarşı-mızdakı dağa heç zaman getmə, xeyir tapmazsan.

Aradan bir neçə vaxt keçir. Məhəmmədin atası rəhmətə gedir. Məhəmməd el qaydası ilə atasını götürüb basdırır, bacısı ilə birlikdə yaşamağa başlayır.

Bir müddətdən sonra Məhəmməd atasının silahını götürüb ova gedir, atası göstərən o, üç dağda ov edib qayıdır. Bir neçə il keçir Məhəmməd beləcə ov edib bacısı ilə dolanır. Bir gün Məhəmməd yenədə ova çıxmışdı, fikirləşdi ki, görün o, dağda nə var ki, atam mənə dedi o, dağa getmə. Məhəmməd bir qədər fikirləşir, sonra öz-özünə deyir: - Bu gün necə olur-olsun mütləq o, dağa ova gedəcəm.

Məhəmməd yola düşür. Dağın hər yanını gəzir, ancaq əlinə heç bir ov keçmir, kor-peşman evə qayıdır. Yolda ona bir kiçik muncuq rast gəlir. Məhəmməd muncuğu götürüb cibinə qoyur, fikirləşirdə halda evə gəlir. Bacısı Məhəmmədi görüb deyir:

- Nə olub qardaş, nə səbəbə görə belə fikirləşən. Sən ki, həmişə evə şah qayıdardın.

Məhəmməd başına gələn əhvalatı bacısına söyləyir. Bacı, mən atamın vəsiyyətinə yerinə yetirmədim, o boz dağa getdim, amma heç bir ova rast gəlmədim, ona görə də fikirləşiyəm.

Bir gün Məhəmməd ova getdiyi zaman bacısı onun paltarını yuyur, ciblərini axtarır. Bu zaman Məhəmmədin cibindən bir muncuq tapır. Əli sabunlu olduğuna görə muncuğu ağzına alır, yadından çıxıb muncuğu udur. Bu hadisədən bir neçə ay keçir, Məhəmmədin bacısı hamilə olur. Məhəmməd bunu başa düşür, istəyir bacısını öldürsün, ancaq camaat tökülüb qoymur. Qız başına gələn əhvalatı söyləyir. Məhəmməd buna inanır, yenə də əvvəlki, kimi yaşamağa başlayırlar.

Vaxt olur, Məhəmmədin bacısının bir oğlu olur. Oğlanın adını Cimeş qoyurlar.

Bir gün Məhəmməd öküzləri qoşub yer şumlamağa getmişdi. Bacısı istədi ona çörək aparsın, ancaq uşağı sahibsiz qoymaq istəmədi. Bu zaman uşaq dilə gəlib dedi:

- Ana, çörəyi ver mən aparım dayıma.

Anası bunun danışmasına çox təəcübləndi, dedi:

- Bala sən hələ uşaqsan, böyüyəndə apararsan.

Uşaq eşitmədi, dedi:

- Yox, olmaz ki, olmaz, dayımın çörəyini mən aparacam. Tövlə-dəki eşşəyi getir, palanını belinə qoy, sonra da xurcunu belinə sal, suyu, çörəyi xurcununun bir gözüne, mənə də bir gözüne qoy, son-rası ilə işin yoxdur.

Anası Cimeşin dediyi kimi etdi, eşşəyi qardaşı işləyən tərəfə yö-nəldi. Cimeş «ism-əzəm» oxuyub eşşəyin qulağına girdi, eşşəyin qulağını bizləməyə başladı. Cimeş gedib dayısına çatdı. Yerini bu başında durub dayısını çağırdı.

Dayı ho, dayı ho.

Dayısı ora baxdı, bura baxdı bir şey görə bilmədi. Bir də baxıb gördü kü, bir eşşək görünür, yavaş-yavaş eşşəyin yanına gəldi, gördüki bacısı oğlu Cimeşdir.

Məhəmməd deyir:

- Ay balama qurban olum, ay balama qurban olum, dayısına çörək götürüb.

Cimeş eşşəyin üstünə minib evlərinə qayıdır. Özü eşşəkdən düşö bilmədiyini üçün anasını çağırır:

- Ana ho, ana ho! Anası gəlib oğlunu düşürür. Axsam Məhəmməd evə gəlir, səhəri həmin qayda ilə yenə də işləməyə gedir.

Bunlar burda qalsın, sizə kimdən deyim, İran xanı Əhməd xandan, Əhməd xanın qırx arvadı varmış, gündə bir arvadı buna xörək bişirib götürmüş. Bir gün arvadlarının biri balıq qızardıb götürir. Əhməd xan təəcüblənir, gülür. Yenə də balıq, gündə balıq, bu nə təhər balıq imiş, bunun heç dadı tam yoxdu. Bu vaxt balıq qəh-qəh çəkib Əhməd xana gülür. Əhməd xan qorxur ki, heç bismiş balıq da gülərmə?

Əhməd xan vəziri, vəkili yanına çağırırdır. Deyir, vəzir-vəkil bu işə tədbir tökün, yoxsa boynunuzu vurduracam.

Bunlar qırx gün möhlət alırlar. Ayaqlarına dəmir çarıq, əllərinə dəmir əsa götürüb, səhərdən çıxırlar. Az gedirlər, dərə-tərə düz gedirlər, qaça-qaç, nallı dovşan, çullu qurd, gəlib bir səhərə çatırlar. Səhərdən hərəsi bir at alıb yola düzəlirlər. Yolda bir eşşəyə rast gəlirlər, baxıb görürlər ki, eşşəyin üstündəki xurcunda həm çörək, həm də su var. Toquş-toquş deyib eşşəyi dayandırmaq istəyirlər. Bu zaman Cimeş eşşəyin qulağından qışqırır. Yoldan çıxın, yoldan çıxın. Çox təəcüb edirlər ki, görün bu səs haradan gəldi. Qorxuların-

dan eşşəyə əllərini vura bilmirlər, bir-birinə deyirlər ki, gəl bu eşşək haraya getsə biz də onun dalınca gedək, onsuz da otuz doqquz gün keçib, bir gün qalib, səhər xan bizi asdıracaq.

Eşşək gəlib Məhəmmədin yanına çatır. Bunlar da eşşəyin arxasınca gəlirlər. Məhəmməd bunlara çörək təklif edir. Bunlar da o saat oturub çörək yeyirlər. Məhəmməd bunlardan soruşur ki, xeyr ola buralarda nə gözürsünüz? Vəzir bütün əhvalatı söyləyir. Kim bu sirri tapsa Əhməd xan ona öz ağırlığında qızıl verəcək deyir. Onlar getmək istəyirdilər ki, Cimeş dilləndi: - Dayı, mən o sirri açaram.

Dayısı dedi:

- Oğlum, sən hələ balacasan.

Cimeş dedi:

- Yox dayı, mən bu sirri mütləq açaram. Atlılar bunu eşidib dayındılar. Məhəmmədin evinin yerini öyənib getdilər. Səhəri gün Əhməd xan əmr etdi ki, vəzir-vəkili çağırır. Vəzir-vəkil gəlib baş əyib dedilər, xan sağ olsun, sirri açmaq üçün biz adam tapmışıq, adam göndər götürsünlər. Əhməd xan adam göndərdi, Məhəmmədi, onun bacısı oğlu Cimeşi götürdilər.

Cimeş dedi:

- Gətir bir kağız, bir qələm yaz ki, bu sirri kim açsa ona öz ağırlığında qızıl verəcəyəm.

Əhməd xan o saat bir kağız, bir də bir qələm getirdi, tez kağızı yazıb, qol çəkdi, Cimeşə verdi.

Cimeş kağızı alıb dedi: - Xan, iki usta gətir, bu iki evin arasından bir qapı açun.

Usta gəlib qapını açdı. Qapı açıldıqdan sonra Cimeş, xanı, vəziri, vəkili çağırıb dedi:

- Baxın, görün içəridə nə var.

Baxıb gördülər arxadakı otaqda qırx kişi, qabaqdakı otaqda isə qırx arvad var.

Cimeş dedi:

- Ay camaat, siz hələ bizim bu xana baxın, bunun qırx arvadı, hər arvadın bir kişisi var. Xan bunlara gülmür, yağın içində qızardılmış balığa gülür.

Xan, bax buna görə də balıq sənə gülüb deyir: - Mənə güllüncək özünə gül.

Padşah cəlladları çağırıb arvadların, kişilərin boynunu vurdurur. Cimeş xanın öz dəstixətti ilə yazılmış kağızı çıxarır, qızılı tələb

edir.

Xan Cimeşə baxıb deyir: - Bunun ağırlığı beş qızıl ağırlığında olar, siz ona on qızıl verin.

Cimeş deyir: - Xan sağ olsun, gerek mənə öz ağırlığımda qızıl verəsiniz.

Xan xəzinədarı çağırıb deyir ki, buna özü ağırlığında qızıl ver.

Cimeş «ismi-özəm» oxuyub tərəziyə minir. Xəzinədar bütün xəzinəni çəkir, yenə də Cimeş ağırlığında olmur. Xəzinədar tez qaçıb xanı çağırır. Əhməd xan gəlib görür ki, hələ beş xəzinə də olsa Cimeş ağırlığında ola bilməz. Əhməd xan Cimeşi yanına çağırıb deyir: - Oğlum, səni ağırlığında mənim xəzinəmə yoxdu. Gəl sən mənim yerimə xan ol, artıq mən də qocalmışam.

Cimeş dedi:

- Yaxşı xan, o ki, elə oldu, onda mənim dayım Məhəmməd vəzir, sən də öz yerində xan ol.

Bəli, belə də etdilər, Məhəmməd xanın vəziri oldu. Əhməd xan Cimeşi özünə oğluluğa götürdü. O gündən şad, xoşbəxt yaşamağa başladılar.

ŞORGÖZ PADŞAH

Biri olur, biri olmur, keçmiş əyyamda iki qardaş olur. Qardaşlardan biri padşah, o biri isə onun vəziri olur. Bullardan böyük qardaş, yeni padşah olan qardaş çox əzazil, rəhmsiz, şorgöz idi. Harada bir gözəl görsə mütləq onu hərəm xanasına qatmalı idi.

Kiçik qardaş rəhimli, ağıllı idi. Bu iki qardaşın heç birinin övladı olmurmuş. Günlərin birində vəzir olan qardaş, padşah olan qardaşına evinə çağırır. İki qardaş yeyib-içib kefdirlər. Bir də görürlər ki, qapı döyüldü, içəri nurani bir qoca girdi. Qoca içəri girən kimi ədəb-ərkanla baş əyib salam verir. Padşah salanı alıb ona oturmaq üçün yer göstərir, sonra isə deyir:

- Qoca, de görüm nə üçün gəlmisən?

Qoca deyir ki, bala, mən dərvişəm, oxuya-oxuya gəzirəm. Padşah deyir:

- Nə isə, onda bir az oxu, qulaq asa.

Dərviş baş üstə deyib oxuyur. Padşah cibinnən bir qızıl çıxarıb dərvişə uzadır.

Dərviş deyir, padşah sağ olsun, mən pay alan dərvişlərdən deyiləm.

ləm, pay verən dərvişlərdənəm.

Padşah deyir:

- Baba dərviş, sən bizə nə pay verərsən, bizim varımız- dövlətimiz həddindən artıqdı.

Vəzir olan qardaş sözə qarışib deyir:

- Baba dərviş, dünyada ən şirin şey nədi?

Dərviş deyir dünyada övladdan şirin şey ola bilməz. Vəzir də qayıdır ki, elədir, dünyada övladdan şirin şey yoxdur. Bax, bizim dər-dimiz də övlad dər-didi.

Dərviş cibinnən iki alma çıxarıb hər qardaşa birini verir, tapşır ki, almaları iki bölüb arvadları ilə yesinlər. Dərviş bu sözləri deyib yox olur. Qardaşlar dərvişi nə qədər gezirlərsə də bir şey tapa bilmirlər, kor-peşman evə qayıdırlar.

Axşam olur, qardaşlar almaları arvadları ilə bölüb yeyirlər. Bəli, deyirlər nağıl dili yüyrək olar. Ay dolanar, il keçər, padşah qardaşın oğlu, vəzir qardaşın isə qızı olar. Bu qızla oğlan bir-birinə elə oxşar ki, elə bil bir alma imiş iki kəsibsən. Qardaşlar böyük bir məclis düzəldirlər, yeyib-içib, şadlıq edirlər, elə orada da qızı oğlana göbək-kəsmə eləyirlər.

Qızla oğlan bir-birinə o qədər mehriban olurlar ki, bir-birindən bir dəqiqə də ayrı durmurlar.

Padşahın çoxdan idi ki, qardaşı arvadına gözü düşmüşdü. Bilmirdi necə ələsin ki, onu ələ keçirsin. Buna görə də o vəkili yanına çağırıb dedi:

- Vəkil, bir tədbir tök, görürsən qardaşım mənə yola getmir. Bir təhər edib başını batırsaq, sən də onun yerinə vəzir olarsan.

Vəkil sevindiyyənin bilmədi nə etsin. O, çoxdan istəyirdi ki, vəzirin başını əksin, özü onun yerinə vəzir olsun. Ona görə də dedi:

- Padşah sağ olsun, ona nə var ki, mən sizi evimizə qonaq çağıraram, onun xörəyinə zəhər tökdürərəm, o da ölər.

Bunu eşidən padşah vəkile afərin söylədi. Axşam vəkil padşahlə vəzirini evinə qonaq çağırır. Böyük bir məclis düzəldir. Vəzirin xörəyinə zəhər tökdürür. Aradan bir-iki gün keçməmiş vəzir bərk xəstələnir, qardaşını yanına çağırtdırıb deyir:

- Qardaş, artıq mən ölüərəm, uşaqların toyunu görmək mənə qismət olmadı. Mən ölənnən sonra onlara bir yaxşı toy elə.

Padşah dedi:

- Qardaş, doli olma, niyə ölürsən, Allah qoysa qalxarsan,

uşaqların da toyunu edərik.

Padşah bu sözləri demişdi ki, vəzir gözlərini yumdu.

Padşah sevinə-sevinə onu basdırdı. Hiyləgər vəkil padşahın vəzirini oldu. Aradan beş-altı gün keçmişdi ki, padşah vəzirini yanına çağırıb dedi:

- Vəzir, gerek qardaşımın arvadını mənə alsan.

Vəzir o saat dedi:

- Padşah sağ olsun, ona nə var ki, istəyirsən bu gün alım.

Padşah dedi ki, vəzir, di durma.

Vəzir durub arvadın yanına gəlir, yağlı dilini işə salıb deyir:

- Padşah səni istəyir, onsuz da ərin dirilməyəcək, sən ona get. Həm özüyün vəziyyətin, həm də uşaqların vəziyyəti yaxşı olsun.

Arvad vəzirini yağlı dilinə aldandı razılıq verir. Padşah arvadı alır.

Vaxt gəlir, qızla oğlanın on beş yaş tamam olur.

Bir gün padşah bağa gəzməyə çıxıbmiş, bir də görür ki, budur hovuzun başında bir oğlan bir qızla qucaqlaşib yatıblar. Padşah bunları belə görəndə ağzının suyu axır. Baxıb görür ki, oğlan öz oğlu, qız da qardaşının qızıdır. Padşahın oğluna acığı tutur, tez qılını çıxarıb oğlunun başını kəsib hovuzla atır.

Sonra qızı qucaqlayıb üzündən öpür. Qız da elə bilir ki, əmisi oğludur. Bir də gözlərini açıb görür ki, əmisinin qucağında. Əmisini itələyib əlindən çıxır. Padşah nə qədər əlləşirsə qızı tuta bilmir. Padşah görür ki, bir şey çıxmır, tez evə gəlib qızın anasını öldürür ki, bu işdən xəbər tutmasın.

Padşah vəzirini yanına çağırıb deyir ki, vəzir, tədbir tök. Arvadımla oğlumu oynadıqları yerdə tutdum, ikisini də öldürdüm. İndi qorxuram qız özünü öldürər. Tez qızı götürmək lazımdır.

Bullar burda qalsın, sizə kimnən deyim, qızdan. Qız gördüki əmisi getdi, gəlib ağacın dibində oturub ağlamağa başladı.

Ağlayıb-ağlayıb yatdı. Bir də gördü ki, budur, bir qoca dərviş ona deyir:

- Qızım, səni də, nişanlımı da atanıza mən pay vermişdim. Mən bunu bildirdim ki, əmin sizə xəyanətkarlıq edəcək, Sənin atanı öldürdü ki, ananı alsın. Oğlunu öldürdü ki, səni alsın. İndi sən qorxma, gözünü aç, bu lələyi götür. oğlan hovuzdadır, başını yerinə qoy. lələyi boğazına çək, o saat sağalacaqdır. Özünü də burada durmayın, tez qaçın.

Qız gözlərini açıb görür ki, yerdə bir lələk var. Lələyi götürüb tez

hovuzun yanına qaçır, özünü hovuzda atıb oğlanı qırağa çıxardır, dervişin dediyi kimi edir. Oğlan sağalır. Qızla oğlan təzədən qucaqlaşır.

Qız başına gələni oğlana danışıır, deyir ki, dərviş dedi ki, tez buradan çıxın, yoxsa sizi öldürərlər.

Bəli, bullar getməyə üz qoyurlar. Az gedirlər, üz gedirlər, dərə-təpə, düz gedirlər, taki gəlib bir bulağa çatırlar. Bulaqdan su içib uzanırlar ki, bir az dincələrini alsınlar, ancaq yuxu bulları aparır.

Sən demə, burada divlər üstündə işiq yanır. "Adam-madam iyisi gəlir, yağlı adam iyisi gəlir deyə bulağa divlər yaxınlaşır. Baxıb görür ki, bir qız bir oğlanla qucaqlaşib yatıb ki, qız oğlandan gözəl, oğlan qızdan. Div yaxınlaşıb qızı oğlannan aralayır, götürüb aparır. Oğlan yuxudan oyantıb görür ki, qız yoxdu, bu işə özü də məəttəl qalıb deyir ki, yəqin atamın adamları aparıb. İstədi durub geri qayıtsın, bir də gördü ki, dağın təpəsinnən nəriltili, gurultulu bir div gəlir ki, adam baxanda az qalır ki, bağı çatlasın. Div yaxınlaşır deyir:

- Ey bəni-insan, sən bilmirsənmi bura divlər padşahının torpağıdır, nə cürət edib bura gəlmisən? İndi mən səni yaxşıca yeyərəm.

- Ey div, o yan-bu yan elmə, istəyirsən gəl güleşək, kim yıxsın, onun başını kəssin.

Bunu deyib güleşməyə başladılar. Oğlan bir dəli nəre çəkib divi yerə vurdu, istədi başını kəssin. Div yalvarmağa başladı ki, sən in yanındakı qızı mən aparmışam. Ancaq divlər padşahi əlimnən aldı. Sən məni öldürmə, mən sənə hər vaxt kömək edəyəm. Div dedi:

- Oğlan, bu gün divlər padşahi buranı gəzməyə gələcək. İstəyirsən gözəl. Ancaq sənə bir şey deyim, əgər ona üstün gələcək o, sənə yalvarmağa başlayacaq, onda sən qızı istə.

Div elə bunu demişdi ki, birdən gurultu qopdu.

Div oğlana dedi:

- Divlər padşahi gəlir. Mən gedirəm, əgər burada olşam görək ona kömək edəyəm. Div bu sözü deyib yox oldu.

Divlər padşahi guruldaya-guruldaya özünü bulağın üstünə yetirdi, oğlanı görüb dedi:

- Ey bəni-insan, de görüm sən kimsən, bura nə üçün gəlmisən? Bu saat mən səni yeyərəm.

Oğlan: "Gücün çatsa yeyərsən -deyib başladılar güleşməyə. Nə qədər əlləşdilər bir-birini yıxa bilmədilər. Axırda oğlan bir dəli nəre çəkib divi dizinin altına qoydu. Div yalvarmağa başladı.

Oğlan başına gələni əhvalatı divə danışdı, qızı divdən geri istədi.

Divdən razılıq alıb onu ayağa qaldırdı.

Divlər padşahi oğlanı da götürüb evə gəldi, qızı oğlana verdi, bütün divləri yanına çağırıb dedi ki, hazırlaşın səhər başqa yerə səfərimiz var.

Bəli, səhər divlər padşahi oğlanla qızı da götürüb oğlanın atası padşah olan yerə gəldilər.

Divlər o saat hücum eləyib padşahi, vəziri, vəkili parça-parça etdilər. Qoşunu tamam qırdılar. Divlər oğlanı padşah, qızı vəzir seçdilər. Toy tədarükü başlandı, qızı oğlana verdilər. Toydan sonra divlər evlərinə qayıtdılar. Oğlanla qız şad, xoşbəxt yaşamağa başladılar.

HƏZRƏTİ SÜLEYMAN EŞQİNƏ

Biri varydı, biri yoxuydu. Bir padşah varydı. Bu padşahın da üç qızı. Qızların üçü də yetişmişdi. Padşahın qorxusundan heç kəs bunlara ağız açammırdı. Bir gün bacılar fikir elədilər. Biz neyləyək? Bunu atamıza nəteri çatdırraq? Kiçik qız dedi ki, gəlin bir qar çağıraraq, dərdimizi açaq. Belə də elədilər.

Qarı gəldi. Dedi:

- Nökəri göndərin bazara. Üç yemiş alsın. Biri bir az ötmüş, biri lap yeməli, biri də tam yetişməmiş.

Bəli, nökrer yemişləri alıb gətirdi. Qızlar bunu qızıl məcməyədə padşaha göndərdilər. Padşah əyan-ərfanı yığdı. Dedi:

- Gəlin, bu yemişləri kəsək!

Padşahın bir ağıllı vəziri varydı. Dedi:

- Qibleyi-aləm sağ olsun! Bu yemişlər elə belə gəlməyib. Bax bu vaxtı ötmüş yemiş böyük qızındı. Yeməli ortancıl qızındı, bu biri də kiçik qızındı.

Padşah barmağını dişlədi. Dedi:

- Vəzir, belə?

Dedi:

- Belə.

Padşah car çəkirdi. Vilayətində nə qədər cahıl varydı hamısını yığdırdı. Meydan sulandı. Qızın hərəsinə bir qızıl alma verdilər, bəyendiyi oğlana atsın. Böyük qız vəzirin oğluna, ortancıl qız vəkilin oğluna atdı, kiçiyin alması əlində qaldı. Atmadı. Bu qız bağmanın yanında bir keçəl varydı onu sevirdi. Gördüyü keçəl deyildi; bir teli qızlıydı, bir teli gümüş. Özü də padşah oğluydu. Sirri açılmasın

deyin başına qarın keçirərdi.

Gördülər kiçik qız almanı atmadı. Dedilər kim qalıb, kim qalmayıb? Bəs deməzsənmi bağmanın yanındakı keçəl qalıb. Padşah bərk qəzəbləndi. Dedi:

- Allah bu qızın əvəzinə mənə bir qara daş verəydi. Bu ki mənə xar elədi, qoy elə keçələ də getsin. Heç buna toy-zad lazım deyil.

Kiçik qız keçəlin dalına düşüb getdi. Keçəl qızı hər gün döyürdü. Gecə yatanda qılınıcı sıyırtıb ortaya qoyurdu. Qız dinib-danışmırdı. Günlərin bir günündə, iraq üzümündən, padşah bərk azarlandı. Buna ov əti buyruldu. Kürəkənlər hərəsi bir at minib ova çıxdı.

Keçəlin adı Məlikməmməd idi. Məlikməmməd iki tükü bir-birinə tutuzdurur. Həzrət Süleyman eşqinə nə istəsə hazır olurdu. Bir dəfə də Süleyman peyğəmbəri çağırırdı. Bir quyu açıldı. Quyudan yohərli, yüyənli bir at çıxdı. Məlikməmməd ata mindi. Süleyman peyğəmbər eşqinə nə qədər quş varıydı, ceyran-cüyür varıydı, hamısını bir dəreyə doldurdu.

Vəzirən vəkilin oğlu ha gəzdilər, ha dolandılar, əllərinə ov keçmədi. Gəldilər Məlikməmmədin yanına. Məlikməmməd başındakı qarını atmışdı. Gözəl libasdaydı. Kürəkənlər bunu tanımadı. Gördülər dərə ovnan doludu. Məlikməmməddən ceyran-cüyürün birini istədilər. Dedilər qızılın bir çəkək, ver bunlardan bizə. Məlikməmməd dedi:

- Elə şey olmaz. Məndə damğa var. Gərək sizin kürəyinizə damğa basam. Siz mənim qulum olasınız.

Bunlar bir-birinin üzünə baxdılar. Dedilər, əşi kimdi kürəyimizi görəndə? Vurur, qoy vursun.

Məlikməmməd vəzirən vəkilin oğluna damğa vurdu. Sonra ceyranlardan birini kəsdi, soydu. Süleyman peyğəmbər eşqinə dua oxudu:

- Dadı başına,

Tüpürüm ləşinə.

Bunu deyə-deyə ətə tüpürdü. Kürəkənlər ovu götürüb getdi.

Məlikməmməd ceyranın başını evə gətirdi. Arvadına dedi:

- Bunu təmizlə, bişir. Atana apar.

Qız Məlikməmmədin dediyini elədi. Ceyranın başını gətirib anasına verdi. Anası gəldi padşahın yanına, yalvar-yaxar elədi.

- A kişi, sənin o kəsiyin gözünün yaşını tökür. Nolar bundan birçə qaşığı ağzına al. Bəlkə düşəri düşdü.

Padşah birçə qaşığı yeyən kimi gözünə işıq gəldi. Dedi:

- Arvad, bundan varsa, yenə gətir!

Qada-bala sizdən uzaq olsun, padşahın azarını o vermişdi, o da aldı. Padşah qalxdı ayağa.

Bu padşahnın bir ayrınsı dava eləyəsi oldu. Dedi ki, qızının üçünü də mənə verməliyəm. Keçəlin anası qavılı eləmədi. Gəldi şahın imarətinə. Bir silah, bir də bir at istədi. Buna bir axsaq qatır verdilər.

Keçəl Həzrət Süleyman eşqinə yenə iki tükü tutuzdurdu. Yəhərli-yüyənli bir at, bir də bir qılnc hazır oldu. Girdi meydana Keçəl, nə girdi? Düşmənlər tərəfi qırılıb tökdü. Qılnc dəydi başına, keçəl yaralandı. Padşah özü də vuruşurdu. İş belə görəndə yaylığını oğlanın yarasına soxdu. Keçəl öyə gələndə qız dədəsinin yaylığını tamdı. Gedib xəlvətcə anasına dedi:

- Ana, dədəmin yaylığı keçəlin başındadı.

Padşah car çəkirdi. Dedi:

- Mənim qızıl yaylığım kimin başındadısa, gərək həmin adam tapıla. Keçəl gördü sırr açıldı, mindi axsaq qatıra, getdi imarətin qabağına. Padşah öz-özünə dedi əşi, yəqin nəmərə gəlib. Qız da yuvada Allaha yalvarırdı. Oğlan dedi:

- Padşah sağ olsun, davanı yatızdırın yuxarıda Allah, aşağıda mənəm. İndi kürəkənlərini çıxart ortaya. Bir sirri açmalıyam.

Padşah soruşdu:

- O nə sirdi?

Keçəl dedi:

- Kürəkənlərinin kürəyini aç, ortasına bax. Orada mənim adıma damğa var.

Baxdılar ki, keçəl doğru deyir. Keçəl yenə üzünü padşaha tutdu:

- Qibleyi-ələm, mən keçəl deyiləm. Filan padşahın oğluyam. Atamın sələnəti mənimdi.

Padşah Keçəli bağrına basdı:

- Bu günənən mən də taxt-taxımı sənə bəğışləyirəm.

Padşah qırx gün, qırx gecə toy vurdurdu. Oğlan hər iki vilayətin padşahı oldu.

VII. QARAVƏLLİLƏR

KEÇƏLİN KƏLƏYİ, HACININ TAMAHI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir keçəl varmış. Keçəlin adı Qədir imiş. Keçəl Hacının nökeri idi. O, gecə-gündüz işləyirdi. Lakin anasını, özünü dolandıra bilmirdi. Keçəl çox fikirləşdi, nəhayət bir gün bazarı dolandıqdan sonra Hacının yanına getdi.

—Hacı əmi, bazara getmişdim. Nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, dəvə toxumu satırlar, mən də gəldim ki, səndən pul alım. Türkmən vilayətinə dəvə toxumu almağa gedim.

Onlar çox danışıdılar. Nəhayət, Hacı keçələ min tükən verdi. Keçəl tez özünü bazara yetirdi. Evə qış azuqəsi, anasına, özünə paltar, iki kiloqram da çuğundur toxumu alıb evə gətirdi. Anası görən kimi keçəlin pulu haradan aldığı öyrəndi.

Bir neçə gündən sonra keçəl Hacının yanına getdi.

—Ağa, dəvə toxumunu gətirdim. Sabah ökəcəm torpağa, sulayacam, bir aydan sonra dəvələrin qulağı çıxacaq, sonra bədənləri, ayaqları çıxacaq. Biz aparıb bazara birini yüz tükənə satıb çoxlu pul əldə edərək.

Hacı keçəlin sözlərinə inandı, gecə-gündüz çoxlu pul alacağına sevindi. Keçəl isə öz kefində idi. Dəvə toxumu artıq torpağa səpilmişdi. Bir müddətdən sonra Hacı keçəlgilə gəlib, birlikdə dəvə toxumu əkilən sahəyə getdilər. Hacı dəvələrin qulaqlarının çıxdığını görüb sevindi.

Keçəl fikirləşdi ki, gecə-tezi kələyin üstü açılacaqdır.

Bir gün keçəl anasına dedi:

—Anacan, pul götür bazara get, on metr güllü çit al, gətir.

Qarı bazardan on metr güllü çit alıb evə gəldi. Keçəl dedi:

—Anacan, bu çitin beş metrinə don, beş metrinə isə tuman tik. Keçəlin anası donu, tumanı tikib hazırladı. Keçəl sahəyə baxıb gördü ki, dəvələrin torpaqdan bayıra çıxan qulaqları da günün şüası altında quruyub yox olmuşlar.

O, tez evə qayıdıb anasını çağırdı.

—Ana can, mən bu qadın paltarını geyib oturacam evdə. Hacı isə mütləq gələcək. O, evdə heç bir şey tapmayacaq, mənı aparacaq, sən də ağla, Hacıya yalvar ki, mənı aparmasın, sonra fikir eləmə, qoy aparsın.

Bir neçə müddətdən sonra Hacı sahəyə baxmağa gedir. O, görür ki dəvələrin qulaqları da yoxa çıxmışdır. Hacı hirsələnir, tez keçəlgilə gedir. Bu vaxt keçəlin anası həyəti süpürürdü.

—Hacı, qurbanın olum, o vaxt keçəl səndən ayrıldıktan evə gəlməyib. Hacı tez evə girir, görür ki, evdə heç bir şey yoxdur. Pulunu ödəyəsə heç nə görmür. O, bir də görür ki, evin kücündə bir qız oturmuşdur, tez qızın qolundan tutub, çəkə-çəkə aparır. Keçəlin anası nə qədər yalvarır, yaxarır, Hacının ürəyi yumşalmır. O, qızı evinə aparır. Bu qızdan başqa Hacının iki qızı da var idi. Onu qızlarına kənz təyin edir.

Günlərin birində bir dövlətli Hacının qızına elçi gəlir ki, qızın birini oğluna alsın. Hacı bu xəbəri eşidən kimi sevinib qonaqları qəbul edir.

O, arvadı ilə məsləhətləşir ki, keçəlin bacısını verək, üstəlik çoxlu pul ala. Hacı başlığı təyin edir. Gələn qonaqlar da gəlib qızın şirinliyini içib-gedirlər.

Aradan bir müddət keçir. Qıza toy edib köçürmək istəyirlər.

Qız isə getmək istəmir, deyir:

—Mən əhd etmişəm ki, mənı köçürəndə bir gecə səhərə kimi qız-gəlinlə çalib oynayacağam. Oğlan tərəf qızla razılaşır. Gəlini köçürürlər. Təzə gəlin xoruzların birinci banına kimi qız-gəlinləri o qədər oynadır ki, hamı təqətdən düşür. Hərə bir tərəfə yuxılır, yatır. Bu fürsətdən istifadə edən keçəl gəlinlərlə qızların qızllarını boyunlarından acrib səhərə yaxın pəncərədən çıxıb qaçır. Keçəl kəndə gəlib anasını da götürüb uzaq şəhərlərdən birinə gedir. Onlar yeyir, içir, bütün arzularına çatırlar.

KEÇƏL

Biri var imiş, biri yox imiş, bir şəhərdə bir keçəl var imiş. Bunun adına bəzən dızmır keçəl də deyərmişlər. Bu keçəlin özündən başqa iki qardaşı, bir gözəl anası varmış. Keçəlin birinci qardaşının adı İsgəndər, o birisinin adı isə Əlisgəndər imiş. İsgəndər cütlük edər, axşamlar isə yasin oxuyarmış. İkinci qardaşı Əlisgəndər isə dəyir-manda dən üyüdürmüş. Keçəlin vəzifəsi isə hamudan pis imiş. O, həmişə öz yerlərində olan malları aparıb otarmış. Keçəlin anası isə çox xəbərçi arvad imiş. Qardaşları axşam olanda evlərinə gəlir, başlarına gələn hadisələri bir-birinə danışdılar. Səhər açılan kimi

anası bütün söhbətləri qonşulara söyləyərmiş.

Günların bir günündə bir tacir dəvə yükləyib başqa şəhərə gedirmiş. Yolda taciri yuxu aparır, dəvələr isə çıxıb gedirlər. Gün günortadan bir az əyilmişdi, keçəl naxırın arxasınca ağır-ağır addımlayırdı. Birdən keçəl başını yuxarı qaldırır, yüklü dəvələri gördü. Sonra onları yatırır yükünün nə olduğunu yoxladı. Dəvənin birinin yükü düyü, o birinin yükü isə qızıl, gümüş, kişmiş idi. Axşam keçəl dəvələri evlərinə gətirdi. Qardaşları məsləhətləşib dəvənin kəsilməsini keçələ söylədilər. Keçəl buna razı oldu, dəvəni kəsdilər. Səhər açılan kimi keçəl bazara gedib, aşıq dəstəsini öz qapılarına gətirib, deyir ki, axşama kimi qapıda çalsınlar. Keçəl isə naxıra gedir. Gün günortanın yerinə qalxanda keçəlin anası yuxudan ayılıb görür ki, qapıda çalğı çalınır. Durub aşıqlara deyir ki, bu nə deməkdir. Aşıqlar isə dinmədən çalğı çalmağa davam etdilər. Keçəl gedib bir qoca kişiyə deyir ki, anamı sənə verirəm. Qoca buna çox şad olur, axşam olanda keçəlin anasının kəbinini qocaya kəsirlər. Bir neçə gün ona toy edirlər.

İndi sizə xəbər verim tacirdən. Tacir ayılıb görür ki, dəvələr yoxdu. Durub dəvələri axtarmağa başladı. Şəhərbə-şəhər, kəndbə-kənd axtarmağa başladı. Gəlib bir dəyirmanı tapdı. Burada Əlisgəndərə rast gəldi. O Əlisgəndərdən dəvə soruşdu. Bunun əvəzində isə Əlisgəndər dəyirmanın yaxşı işləmədiyini söylədi. Tacir belə hesab edir ki, Əlisgəndər həlkə onu yaxşı əsitməyib, ona görə onu dəyirmandan çölə çıxarıb, ikinci dəfə ona deyir. Siz iki yüklü dəvə görməmişinizmi?

Əlisgəndər isə cavab verir:

–Dəyirmanın sağ tərəfini deyirsiniz, onu bu yaxınlarda düzəldəcəyəm.

Tacir bunun dəli olduğunu zənn edib, yoluna davam etdi. Amma Əlisgəndər yalandan belə deyirdi.

Sonra tacir cütçüyə rast gəldi. Cütçü İsgəndər xışı öküzə qoşub, cüt ökirdi. Tacir bunu görüb ondan sual etdi: “Cütçü qardaş, dəvə görmüşənmi?”

Cütçü cavab verdi: “Öküzüm yaxşıdı, amma dəni az verirəm”. İkinci dəfə yenə tacir həmin sualı verdi. Cütçü İsgəndər isə «xışım köhnədir, təzəsini almamışam» cavabını verdi.

Tacir bunun da guya dəli olduğunu düşünüb, yoluna davam etdi. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, gəlib bir kəndə çıxdı. Səhər yenidən açılmışdı. Keçəlin anası yuxudan durub bir adam axtardı ki,

bir neçə gün bundan əvvəl oğlanların dəvəni kəsməsini xəbər versin. Göz gözdirib uzaqdan bir adam gəldiyini gördü. Öz-özlüyündə düşündü, bu kimdirse dəvənin kəsilməsini ona deyim. Bu fikirlə o, evin arxasındakı arxın üstündə oturdu. Tacir bunu görüb, ona yaxınlaşdı və dedi: “Ay arvad, dəvə görməmişən?” Keçəlin anasının bu sual üreyindən idi. O, dedi: “Ay kişi yaxın gəl, deyim dəvəni kim kəsib”. Tacir dedi: “Ay arvad, de, sənin qadan alım”. Keçəlin anası dedi: “Dəvəni mənim oğlanların kəsib”.

Tacir dedi: “Ay arvad havax?” Arvad dedi: “Toyumnan bir gün qabax”. Tacir təccüb etdi. Sonra dedi: “Ay arvad, sənin neçə yaşın var?” Arvad dedi: “76 yaşım var”.

Sonra tacir dedi: “Bəs sizin toyunuz havaxt oldu?” Arvad dedi: “Mən 16 yaşında ərə getmişəm”. Tacir düşündü demək bunun 16 yaşında toyu olub, hələ ondan bir gün qabaq dəvəni kəsiblər. Sonra tacir yaqın arvadın da dəli olduğunu düşünüb yenə yoluna davam etdi. Səni yüz yaşa, mənə iki əlli, bu həmişdən bəlli. Göydən üç alma düşdü, biri danışanın, bir yazanın, biri qulaq asanın.

KEÇƏLİN SƏRGÜZƏŞTİ

Bir qoca kişinin iki oğlu var imiş. Qoca öləndən sonra var-dövlət qaldı bu iki oğula. Amma böyük oğul Əhməd bütün var-dövləti mənimsəyib, balaca keçələ heç nə vermədi. Gün keçdi, ay dolandı bu keçəl böyüyüb ərğən bir oğlan oldu. Gördü ki, onun evlənmək vaxtıdır. Amma heç nəyi yoxdur. Gəldi qardaşının yanına, dedi ki, mənə bir qədər qızıl ver, özüm toy eyləyim. Əhməd simic olduğu üçün keçələ pul vermədi, dedi ki, pulum yoxdur. O, zaman keçəl dedi: “Bəs mənim atmandan qalan var-dövlət hanı, niyə mənim payımı vermirsən?” Əhməd dedi ki: “Atamızdan nə qalmışdısa hamısını xərcləyib səni böyütdüm”. Əhməd bir qədər keçələ torpaq verib dedi ki: “Get bu yeri ək, məhsulunu apar sat, pulunu topla, sonra evlən”. Keçəl razı oldu. Amma Əhmədin gözü keçələ verdiyi torpaqda qaldı. Sonra Əhməd fikirləşdi ki, bir qədər pul verib, torpağı keçəlin əlindən alaram. Keçəl deyirlər bil olar. Odur ki başladı torpağı becərməyə. Kotanı, xışı, arabası yox idi. Odur ki, o, gəldi qardaşı Əhmədin yanına dedi ki: “Atını mənə ver yeri kətanlayıb, axşam yenə atı qaytararam özünə”. Keçəl Əhmədə bir təhər razı saldı. Keçəl atı sürüb gətirdi öz sahəsinə, kotana qoşdu. Əhməd keçələ arıq, təmbəl bir yabı vermişdi. Odur ki,

nə qədər keçəl atı vurdu, at yerindən tərənmədi. Odu ki, atı soncuqladı. At soncuğa dözməyib baş qoydu qaçmağa. Keçəl yüyürüb atı bir təhər tutdu. Amma at yerindən tərənmədi. Keçəl atı dartmaq istədikdə atın quyruğu yerindən qopub qaldı keçəlin ölinde. Keçəl bilmədi ki, neylesin. Gəldi Əhmədin yanına. Yalvardı ki: "Məni bağışla, atının quyruğu qopdu". Əhməd heç cür razı olmadı, keçəlin ömindən qazıya şikayətə getdi. Keçəl bilmədi ki, nə eləsin. Çox fikirləşdi, çox dərddə çəkdi, axırda özünü öldürmək qərarına gəldi. Keçəl körpünün üstünə gəlib kəlməyi-şəhadətini deyib özünü atdı körpüden çaya. Sən demə şəhərin mollası bu zaman çaya enib dəstəməz alırdı. Keçəl özünü atıb, bu Mollanın üstünə düşür. Molla həmin saat mürdar olur. Mollanın arvadı Keçəli aparıb verir divana ki, onu zindana salsınlar. Bu zaman Əhməd eşidir ki, keçəl qazının hüzurundadır. Əhməd gəlir ki, bir təhər qazıya rüşvət verib, keçəli bir təhər eləsin. Əhməd gəlib qazı ilə cücə-plov yeyir. Keçəl də taxçada oturmuşdu. Bu zaman o acliqdan başı gicəllənir, yıxılır qazının beşikdəki uşağının üstünə. Qazının uşağı ölür. Qazı Keçəlin bu hərəkətini görüb onu gətirir padşahın hüzuruna. Padşah ömrü edir ki, divan qurulsun, keçəlin işinə baxılsın. Keçəl bilirdi ki, qazı ilə qardaşı Əhməd məhkəmənin divanbəyisini rüşvətlə ölinə alacaq. Odu ki, keçəl məhkəməyə gələndə əbasının altına çoxlu daş yığır ki, əgər divanbəyi ona cəza təklif eləsə vursun onu öldürsün. Məhkəmədə divanbəyi keçəldən söz soruşanda Keçəl əbasının altındakı daşı göstərir. Divanbəyi elə bilir ki, keçəl rüşvət gətirib odur ki, Keçələ bəraət qazandırmaq məqsədi ilə divanbəyi belə bir hökm verir:

- Atın quyruğu çıxana qədər Əhmədin atı Keçəldə qalsın.
- Mollanın arvadı Keçəldən qisas almaq üçün çıxsın körpünün başına, özünü atsın ordan çayın içində olan Keçəlin üstünə.
- Qazı arvadını versin Keçələ o vaxta kimi ki, arvadın Keçəldən uşağı olsun, o da verilsin Qazıya.

Məhkəmə qurtarandan sonra divanbəyi Keçəli yanına çağırıb gətirdiyi rüşvəti ondan istəyir. Keçəl əbanın altından daşı çıxarıb verir divanbəyinə. Divanbəyi deyir ki: "Bu ki, daşdır, daşdan da rüşvət olarmı?" Keçəl deyir ki, bu rüşvət-zad deyil: "Mən daşı ona görə götürdüm, ona görə sənə göstərdim ki, deyim əgər kim mənim xeyrimə olmasa bu daşla başını əzəcəyəm, vurub kəlləsini dağıdacağam. Allahın verdi ki, məhkəmə mənim xeyrimə oldu". Yoxsa kəlləni bu daşla dağıdacaq idim. Divanbəyi sevinir ki, yaxşı oldu ki, belə qərar verdi.

A

Arpaya qatsan at yeməz, kəpəyə qatsan it.

Arxı hoppanmamış hop demə.

Alan alıb allamb, satan satıb pullarıb.

Ata oğula bir bağı qıydı, oğul ataya bir salxımı qıymadı.

Aclıq bir il gedər, töhmət min il.

Adam yediyi qaba qusmaz.

Ağladan yanında otur, güldürən yanında oturma.

Ağanın malı gedər, nökrin canı.

Analı qızın işi görünər, anasız qızın diş.

Ağıllı olub dərddə çəkinəcə, dəli ol, qoy dərddini çəksinlər.

Aşına ha aşına, çıxdı ocaq başına.

Abırı kimdən öyrəndin?-Abırısdan.

Allah adamı sonku ayıbından saxlasın.

Ay mənənnə olsun, ulduz-mulduz nə qələt eliyir.

Athı qonaq sığışdı, itli qonaq sığışmadı.

At olan günü atdı, oğul olan günü oğul.

At ölənə qədər yeyər.

Ağ at arpa yeməz?

Ana deyər: Nişanlısı qızımı çörək bişirəndə görsün. Qaynana deyər: Oğlum gəlinimi paltar yuyanda görsün.

Atıcı vurur, kürd oynayıb, bir oynayan bir də oynayıb.

Atdım göyə fındığı, nəyimə lazım nə qaldığı, nə sındığı.

Az qan uddurar, çox yağ.

Aftafa düzəldən bilir lüləyini hardan qoyur.

A xala, donun niyə gödəkdi? Deyir: Bezin qıtlığından.

Ağıllı zəhər də versə iç, nadanın balından da qaç.

Allah dəvəyə qanad versə, uçurmamış dam-daş qoymaz.

Adam torbanı dibindən silkələməz.

Ağzım çörəyə çatan yerdə canımı əzrail aldı.

Ağzıma dad, qarnıma feryad.

Alı da od tutub yanar.

Ağac ağacını götürdü, suçlu suçunu başa düşsün.

Ağ yelnən Qara yeldi.

Adam bir il uşaq anası olar, bir il iş anası.

Allah əyməyəni bəndə öyə bilməz.

Allah heç kimin əppəyini tək eləməsin.
Ağır hapılı, taxta qapılı.
Allah dərdi çəkənə verər, ağını yalayana.
Atı torbalı dalaşdırır.
Ayı qandı, ayırım qanmadı.
Adam torbanı tüpürsən, elə bilər yağış yağır.
Almağa alıcı quşdu, verməyə kor yapalaq.
Axşam bəzəyi - yer təzəyi.

Ağam bir xanım aldı,
Davamı satın aldı.

Almanı say ye,
Armudu soy ye.

Armud kaldı, yemək olmur, hər sözü demək olmur.

Ayran duru, çörək quru,
Ağız yara, qanın qara.

Ağzına sığan söz danış.
Aza dedilər: hara gedirsən, dedi: çoxun yanına.
Acda iman olmaz, toxda aman.

Aranda tutdan olduq,
Dağda qurutdan.

Ağac naziklikdən, insan yoğunluqdan.
Adını çıxart, dəyirmanda dur.

Asta vur,
Rasta vur.

Ağda nə var ki, kirə də nə verə?
Adam iki dəfə uşaq olar.
At alanda cavan gözüynən bax, arvad alanda qoca.
Axmaq köpək qaysavadan pay umar.
At mixini qopardanda bir yerə vurar, beş də özünə.

Aftafa görməyən xorruyar.
Allah heç kəsin əvvəlini əziz, axırını ucuz eləməsin.
Allah adamı sonlu ayıbdan saxlasın.
Acıqlandıın yüzə kimi say.
Acığın tutdu, bir parç su iç.
Allah sağ əli sol ələ möhtac eləməsin.
At almamış nal alır.
Adamınkı Allahdan üzülməsin.
Achiq adama hər oyun öyrədir.
Avara qonaq ev yiyəsini də avara elər.
Arvad bənnadır, kişi fəhlə.
Atın ağzına baxıb arpasını verərlər.
Axşam - sabah yalan deyil ha.
Allah-Allahla donuz darıdan çıxamaz.
Ağac barınnan gözəldi.
Ağıllı düşmən axmaq dostan yaxşıdı.
Ağlamağın dalı gülməkdı.
Acam - quyruq acıyam, bağır öfkə acı deyiləm.

Ağıllı deyər: bu gün işlərəm, sabah oynaram,
Tənbəl deyər: bu gün oynaram, sabah işlərəm.

Ağzını yandıran aş olsun,
Başını yaran daş olsun!

Ağ olsun, bez olsun,
Əynimdəki təzə olsun.

Allahdan qorxmayan kafirdi.
Arını bilməyən itinin adını Gümüş qoyar.
Ağacın yumşağını qurd yeyər.
Arif tərif istəməz.
Ağıllı gördüyünü, ağılsız eşitdiyini söylər.
Ağılsız baş əlindən səfil ayaq nələr çəkər.
Adam iş başında bəlli olur.
Ayıb söyləyənin, ayıbını söyləyərlər.
Atın ürkeyi, oğlun qorxağı.
Axacaq qan damarda durmaz.

Andına inanım, ya qoltuğundakı xoruza?
Ağladan yanında otur, güldürən yanında oturma.

B

Buğdanın qarnı yarıqdı.
Bala bağır etidi.
Boğaz başdan aşağıdı.
Bir dərədə iki axsaq ceyran olmaz.
Bu evin işığı o biri evə düşməz.
Bir qız ərə gedər, yüz qız yelə.
Basdırdığın özü özündən qabaq gəlib.
Bayram əmisiz toy olmaz-məsəldir.
Baş sağ olsun, papaq tapılar.
Bir adam ki, səhər yalan danışdı, axşamacan yalan danışar.
Biri acından paltarını satırdı, dedilər: - Nisyə verərsənmi?
Borc alan bicdir, borc verən gicdir.
Burda oturma atamındır, orda oturma anamındır.
Bulud altından çıxan gün, yaşmaq altından çıxan dil.
Bir gün gələn bir gün gedər.
Bostañının kar vaxtıdı.
Birə də hey, minə də.—
Birənin ya qınıni aldın ya canını.
Başına kül də sovarsan uca kəklikdən sovr.
Bulaq gözünü kor istəməz.
Baltanı ağaca vurduqca deyər: Sanım səndədi.
Bir tikənin qırx il haqqı var.
Bir tikəni bilməyən min tikəni də bilməz.
Biri yeyər, biri baxar, qiyamət onda qopar.
Bala baldan şirindi.
Bir gün duz yediyin yerə düz qırx gün salam ver.
Bar gətirən ağaca balta çalmazlar.
Borelunun dili gödək olar.

Bir kəndin iki koxası mürdəşir ola,
Heç olar ki, orda xeyir ola.

Bir gördün yoldaş, iki gördün qardaş.
Bu evin işığı o evə düşməz.

Bir əli oddu, bir əli su.
Buğda çörəyin yoxdu, buğda dilin olsun.
Bu da dağarçıcını sürüyüb çuvallar cərgəsinə qoyur.
Balını yadlar yeyir, mən çəkirəm bəlasın.
Başımı yarıb ətəyimə qoz tökür.
Baxmaqla öyrənmək olsaydı, sallaqxanadakı itlər qəssab olardı.
Belimizə qara yun bağladı.
Bir şeyin önünə baxma, sonuna bax.
Bir sənnən böyüyü, bir də səndən kiçiyi dinlə.
Borc qaldıqca balalar.
Bəla gələndə "gəlirəm" deməz.

C

Can sənin, cəhənnəm Tanrının.
Can candan ayırdı.
Cökədən saz da olur, paz da.

Cavanlıqda daş daşı,
Qocalanda ye aşı.

Camış ola,
Qamış ola.

Ç

Çağrılan yerə ar eləmə, çağrılmayan yeri dar eləmə.
Çarıxçını saymırlar, çəkməini sayırlar.
Çox qarışqa bir fili öldürər.
Çörək Qurandan irəlidir.
Çay hər axanda qızıl alma gətirməz.

Çolaq dedi: durun qaçaq,
Çətini öyrənənə qədərdir.

Çeynənən saqqız çürüyər.
Çöp altı dəyirman tikir.
Çömçə tutan bir tərəfdi.

Çiy ət ət gətirər,
Çiy çörək dərd gətirər.

D

Düz adam düzdə qalar.
Diriyə də rəhmət var, ölüyə də.
Dəm dəm gətirər, qəm də qəm.
Dava-dalaşdan bir büküm halva yaxşıdı.
Dost adımı ansın, bir çürük qoznan.
Dərdi çəkər dərdəcər, eybi çəkər eybəcər.
Dağarcığını sürüyüb çuvallar cərgəsinə qoyur.
Dəli dəliyə qoşulub, dəyənək göydən yağır.
Döş döşnən də toqquşur.
Dəvənin nəri, kişinin əri.
Dədə evində də soğan-çörək, ər evində də soğan-çörək?
Dəvə bir fikir eləsə, sarvan iki fikir elər.

Dılqır ələk,
Dılqır saç.

Dostluq bir almadı, dəm səndə, dəm məndə.
Dəvə şllağa qalxanda qar yağar.

Deyir: Dədən acından öldü,
Deyir: Tapdı, yemədi?

Dəmiri çox döyərən itilənər, əlini kəsər.
Dəvə böyüdükcə çulu da böyüyər.
Dünyanın quyruğu uzundu.

Dedilər: Əzrayıl oğul paylayır,
Dedi: Özününkü özünün olsun, mənimkinə dəyməsin.

Diriyə dirrik gərəkdı.
Dişnən dodaq arsızdı.
Dəlini yüz öyrət, yenə öz bildiyini elər.
Dəli öz xeyrini, şorini bilsə, niyə adına dəli deyirlər?
Dost daşı baş yarmaz.
Dost adamın eyibini üzünə deyər.
Dovşan balasına üçcə gün süd verər.
Dolunu yeyib, boşa bir təpik vurur.
Dadanmış duzlu dolmaya, o da bir gün olmaya.

Düşməni ocaq başında tanı.
Dərviş qarnı doyunca gözü yolda qalar
Dərd-dərdi açar.
Dərdin yoxsa dillən, borcun yoxsa öylen.
Dərd olsun, ürək dələn söz olmasın.
Dərviş Türkiyədə, hacı Məkkədə.
Dərvişin fikri nədi, zikri də odu.
Dünyada hər zaman mərdə arxalan.
Dəlisi olan hər gün ağlar.
Doğru sarsılar amma yıxılmaz.
Dədəmin dədəsi, dədəsizin Allahı.
Düşmən-düşməne Quran oxumaz.
Davadan, bir büküm halva yaxşıdı.

Dünən şeş,
Bu gün beş?

Doğru qapıdan gələndə, yalan bacadan qaçar.

E

Evdə dingnən dəyirmandan başqa hər şey olar.
Elini hürküt, axsağından yapış.
Eşşək palçığa bir dəfə batar.
Ev davasız, gor əzabsız olmaz.
Erkək atın çulu cırıq olar.
Evin kiçiyi olunca, donuz otarının böyüyü olasan.
Ellərə gülən canım, indi olmuşam el gülüncü.
~Elə bilir yuxa içində halva var.
Ev davasız, kor əzabsız olmaz.
~Elə bil İsa yeyib, Musa təpib.
Elə elə ki, qapına bir də şorsatan gölsin.
Ev satan qırx gün varlı olar, ev alan qırx gün kasıb.
Ellərə gülən canım, indi olmuşam el gülüncü.
~Elə bilir yuxa içində halva var.
~Elə bil İsa yeyib, Musa təpib.
Ev yıxanın evi yığılar.
Elin keçdiyi körpüdən sən də keç.
El dəlisini çölə atmaz.

El gözü sərraf olar.
Ev oğrusunu tutmaq olmaz.
El atan daşı qaldırmaq olmaz.
Eşşəyin buynuzu çıxmayıb.
Eşşəyim körpüdən keçdi.
Elindən ayrılanı qurd yeyər.
Eşşək palçığa bir dəfə batar.
Eşşəyə dedilər mərifətini göstər, getdi samanlıqda ağnadı.
Ehtiyatlı igidin anası ağlamaz.
El üçün ağlayan göz kor qalmaz.
Evçiyə zaval yoxdu.
Elə yerdən yıxılıım, heç yerim ağrımazın.
Elmi bilməyənin, heç zaman cəmiyyətdə yeri olmaz.
Ev yıxanın evi olmaz.
Elini hürküt, axsağından yapış.

Ə

Əziz ölür, boğaz ölmür.
Əkinçi ol, bilici olma.
Ər evi, gor evi.
Əmiyə qalan dəmyə qalar.
Əvvəl məscidin içi, sonra çölü.
Ərindiyindən erməniyə ər deyir.
Əvvəlin golinə axırın gəlsin.
Ərsiz arvad, yüyensiz at.
Əzrayılın çilingacağ oynayır.
Əti az alginən, küftəni yekə salginən.
Ərə gedən gora gedər.
Ərin başı, arvadın daşı.
Əmən arvadın torpağı bir yerdən götürülər.
Əsnək əsnək götürər, vay samanlıqdakının halına.
Ət yeyən quşun dimdiyi əyri olar.
Əl tutmaq Əlidən qalıb.
Əsəbləşən tez qocalar.
Əti ətdən kəsərlər, uman yerdən küsərlər.
Əcəl göldi dabana, baş ağrısı bahana.
Əlin dəllal əlinə dəyməyib.
Ələ də yetir, ölləzə də.

Əlim xəmir.
Qarnım ac.

Ətin çiyi ət götürər, xəmirin çiyi dörd götürər.
Əbləh odur dünya üçün qəm yeyə.

Ərsiz arvad -
Yurdsuz at.

Əlim xəmir, qarnım ac,
Ağzıma dad, qarnıma vay.

Əl əldən üstün olar,
Əl ələ hökm edə.
Əlim daş altıdadı.
Əl tutmaq Əlidən qalıb.
Əldəki sərçə göydə uçan göyərçinə yeydür.

Əkinçi ol,
Bilici olma!

Əyni parıldar,
Qarnı quruldar.

Əziz ölür,
Boğaz ölmür.

Əzizim əziz, tərbiyəsi ondan əziz.

F

Fərəsətdi oğulun papağı şiş durar.
Filin gücü xortumundadır, dəvənin gücü-dizində.
Fərli cücə yumurtadan cikkildər.

X

Xanım qıran boşqabın səsi çıxmaz.
Xalqa qarın ağrısı gələndə bunun tuman bağı öləndədi.
Xalqa aftafa-ləyəm gələndə bizə də sarımsaqqəyən gəlir.
Xoca məndə, xurcunu səndə.
Xəngəl, əngəl.

Xəşil, lümbədən aşır.
Xəmiri linc olana.
Xam adam xoflu olar.
Xəmir aşı-bəylər aşı, umac onun yoldaşı.
Xiyar pulu ilə alınan eşşək suda boğular.
Xanım qıran boşqabın səsi çıxmaz.
Xəsisin malı arvadın sonunku ərinə qalar.
Xetir ucundan xəstə yatır.

Xalam bildi,
Aləm bildi.

G

Göz gördüyündən qorxar.
Gəlin ayağa durdu, başdı başın saxlasın.
Gəlin ocağa gələr.
Gəlin gəlin olmaz, gəlin düşən yer gəlin olar.
Gündə gedən kül üstə, ayda gedən gül üstə.
Gəzən ayağa daş dəyər.
Gəzəyən gəzməyə bilməz, gəzməsə dözə bilməz.
Görək lələ şələni basacaq, yoxsa şələ lələni.
Gədədən bəy olmaz, dəlidən dargə.
Gec danışsan, kələmin gül olar.
Gölməçəyə su gəlincə, qurbağanın gözləri bərələr.
Gülmə güllünc olana,
Gün keçir, ömür gedir, dəli bəzənir ki, bayram gəlir.

Get naxıra,
Gəl axıra.

Gəlin bəzəncə toy əldən gedər.
Göydən nə yağsa, Yer götürməli.
Göydə yeddi batman ağırlığında dəyirman daşı var, kim özünü pis
bilsə, başına düşəcək.
Göy üzünə bulud gəldi, vay sarının halına,
Gəzən ayağa daş dəyər.

Gəzəyən gözə bilməz,
Gəzməsə dözə bilməz.

Günorta bəzəyi - yar bəzəyi,
Görən desin habele.
Gecə dərd artırən olur.
Gözü ilə görən mən, xəbər verən sən?
Gücün çatan işdən yapış.
Gücünə bax, şələni bağla.
Gəlin ayağa durdu, başlı başını saxlasın.
Gəlmişdi bay olmağa, yan quyruğunu da qırxdılar, day oldu.
Gen qaz, dərin qaz. Özün düşərsən.
Göz haqqı, qulaq nahaq.
Gözün ağını başa qaxarlar.
Gödek xəlbir sudan nə çıxardar?

H

Hax haxdan kəsəndə Murtuzəli hər ikisindən kəsər.
Hərənin qarğası özünə qırğıdı.
Haca gedən gəldi, saca gedən gəlmədi.

Həsən xəstə,
Hüseyn bəmar,
Hər kəs nə elosə, özünə eləyər.

Hörmət var xalvar-xalvar,
Hesab var dinar-dinar.

Hər çayın bir dənizə yolu vardır.
Həmişə bayram şənbəyə düşməz.

Hərə bir tük versə, kosa da saqqalılı olar.
Hərənin öz örüşü özünə xoş gələr.
Hərə öz keçəlini özü yaxşı qaşır.
Hər kəs öz ölüsünü oxşar.
Hərcayı sözün mərəcayı cavabı olar.
Hər dərdin dərmanı var, axtarıb tapan gərək.
Haray bəri başdan.
Hərə öz şəhəridən xəbər verər.
Hamı hamıynan olanda, keçəl də papağınlandı.
Harada yaşasan, ora vətəndi.
Hər şey vaxta baxar, vaxt heç nəyə baxmaz.

Həvəsdi - bəsdı,
Gılasdı - bəsdı.

Hər keçəlin baxtı bir olmaz.
Hər üzə güləni evə qoymazlar.
Heyvanın dişinə baxarlar, insanın işinə.

İ

İlan yuvasına girəndə dəvə də çıxarda bilməz.

İt itnən boğuşdu, yolçuya girəvə düşdü.

İki düşmən arasında elə söz danış ki, onlar barışanda utanma.

İrəmədə yovşan da yiyosiz bitməz.

İş olanda qız deyər: ərə gedəcəm, gəlin deyər: doğacam, qarı
deyər: öləcəm.

İtin hürəni yox, tutanı yaxşıdı.

İt əppəyə, uşaq məhəbbətə.

İt deyər: Yiyəmin yeddi oğlu olsun, qarıya çıxanda hərəsi mənə
bir loxma çörək tullasın. Pişik deyər: Yiyəmin yeddi qızı olsun, özü
də kor. Bir-bir yeddisinin də əlindəki kökəni qapım, yeyim.

İlan ilandı, o da torpağı isrifnən yalayır.

İtin axmağı tula olar, atın axmağı yorğa.

İt özünü mürdər bilməz.

İştah diş altındadı.

İki arvadlı ev zibilli olar.

İşi kim görər? - Boynuna düşən.

İlanın balası özünə qənimdi.

İştahın çəkməyən xəbəyi yemə.

İki cürə qoca var; ipək qoca, köpək qoca.

İlanın dili,
Dəvənin kini.

İtin qulağını kəssən, beşi deyər uzundu, beşi deyər gödəkdı.

İndi gəl bu kolu körpüden keçirt.

İnsan dilindən dağlanar, heyvan belindən.

İşi hacatnan görərlər, höcətnən yox.

İynəynən gor qazır.

İtdən bir əppək borc alıb.

İtdən çox çarıq yığan yoxdu, ycnə ayağı yalındı.

İtin ayağını köçdən əsirgəməzlər.
İş tərs gələndə, xəşil də diş sındırar.
İki yana baxan çaş qalar.
İtin qursağı yağ götürməz.
İlan yerisin, balası dalınca.

İt ola,
Küt ola.

İnsafsız ağa,
Yağmursuz hava.

İlanı görənə lənət,
Öldürüb basdırmayana lənət.

İtə arpa atır, ata sümük.
İş tərs gətirəndə, burunun suyu gözə damar.
İtə qoşulan it damına düşər.
İpi ilə quyuya düşən quyuda qalar.

İşdəyənin ömrü uzun
İşdəməyenin günü qısa olar.

İnsanın zilləti də öz əlindədir, illəti də.

K

Kasıb köçəndə varlanar.

Kələknən gələn küləknən gedər.

Keçinin qoturu döl başına keçər.

Keçi öldü, qoturu kəsildi.

Kor günortayatan nə görüb, günortadan sonra da nə görə.

Kar iki dəfə gülər.

Kasıbın sacı qızanda kündəsi qurtarar.

Kasıb mərd olar.

Kir kiri açar, sirr sirri.

Keçəlin dərdi-başı, bir qazan ayran aşı.

Kasıb toy eliyəndə gecə gödək olar.

Kasıb təzə geyəndə deyər: Hardan almısan? Varlı təzə
geyəndə deyər: Sağlıqnan.

Kök nəzilincə arıq üzülər.
Kasıbın sacı çörəyi qurtarana qızar.
Kürəkən imam kimi gələr, sonra yezidə dönər.
Külü küllükdən götür.
Kotan nə bilir, qayış nə çəkir.

Kasıbın sözü,
Ulğunun közü.

Kor dedi: səs gəlir, kor dedi: odur bax, oğru gəlir.
Lüt dedi: tərpenməyin, gələrlər soyarlar.

Küsülü qardaş, gəl bu yükü qataq, sonra yünə küsün, üz yerində qalsın.

Kürəyi yayda al, orağı qışdı.
Kar nə bilir taqılı hardan gəlir.
Kor canvarını Allah yuvasında yetirər.
Korun tutuşu, karın vuruşu.
Kölgədən heç zaman insana arxa olmaz.
Kişi gətirməyi bilməli, qadın yetirməyi.

Q

Qarğa çoxbilməşliyindən uzağa düşər.
Qoyun qoyun deyil, oyundu.
Qışın günü adamı isitməz.
Quru süfrəyə dua olmaz.
Qız baxt üstündə oturur, taxt üstündə oturmaz.
Qurd da qonşusuna döyməz.
Qol qırılında boyundan asarlar.
Qatıq özünə qab tapacaq.
Qorğanın gözə çöp düşər.
Qapının itini döyörsən, zəncirini qırıb qaçar.
Qoyunu soyub quyruğunda bıçaq sındırır.
Qəbrə girən ölü geri qayıtmaz.
Qorib itin quyruğu belində olar.
Qız anadan olanda deyər: Bu baca bizimki deyil.
Qız qarında dayısının boynunda qalar.
Qonağı evdən qovmazlar, altından palazı çəkərlər.
Qonaq gəlməyən ev xaraba qalar.

Qohum qohumun ətini yəsə də, sümüyünü çölə atmaz.
Qoy qazan ağzı örtülü qaynasın.
Qapının nökrəi uzağın boyindən yaxşıdır.
Qoyunu olmayanın bıçağı iti olar.
Qərbin boynu uzun olar, dili qısa.

Qışa, dedilər-Harada qışladın?
Dedi: - Yoxsulun yanında.

Qulluqçudan borc eləmə, ya toyda istər, ya yasdı.
Qohum qohumun ətini yəsə də, sümüyünü çölə atmaz.
Qırılan qonşundadı.
Qız qapısı, şah qapısı.
Qurbağa gölünə daş atıblar.
Qazıcaq da bilir, quzucaq da.
Qar yağıb ayaq üşüməyə.
Qurban olum o qala, üstündən bir gün keçə.

Qızını qoy beşiyə.
Cehizini qoy eşiyə.

Qılınc kəsməyəni söz kəsər.
Qarına gedən qazançıdır.

Qasıq qayıranın öyündə qasıq tapılmaz.

Qara ağarmaz,
Su qurtarmaz.

Qarğalar mənim toyuğum, yumurtasını ki, görmürəm.
Qurddan qorxan qoyun saxlamaz.
Qurd qocalanda köpəyə gülünc gələr.

Qoyunun oldu əlli,
Adın oldu bəlli,
Qoyunun oldu yüz,
Süd gölündə üz.

Qız deyər: Qarnımı doydur, qora basdır,
Oğlan deyər: Qarnımı doydur, qara basdır.

Qoy mənim xoruzum özge çəpərində banlasın.
Qoyun olmayan yerdə keçiyə kərəməddin ağa deyərler.
Qarğa özünü quş bilər, xəşil aş.
Qonaq evin güllüdü.
Quş dənə gələr, milçək qana.

Qoca quyruq yedirdər,
Cavan yumruq.

Qurd balası qurd olar.
Qonağın ruzusu özündən qabaq gəlir.
Quru süfrəyə dua olmaz.
Qara sudan qaymaq tutur.
Qorx payızdan, qabağından qış gəlir,
Qorxma qışdan, qabağından yaz gəlir.

Qışın günü adamı isitməz.
Qorxulu baş salamat olar.
Quyruğu qapı arasında qalıb.
Qara gün adamı tez qocaldar.
Qonşu qızı gözəl olmaz.
Qurd da qonşusuna dəyməz.
Qohumu kimdi? - yaxın qonşu.
Qarğa çoxbilmişdiyindən buzağa düşər.
Qılıqlı min evi yeyər, qılıqsız bir evi də yeyə bilməz.
Quyuya girməmişdən övvəl çıxmağı fikirleş.

Qızsız - ana,
Duzsuz ana.

Qardaş adamın təkcə ölümünü istəməz.
Qız qızıl qırığıdı.
Qızın oldu qırmızı, donunu soyun qoy.
Qalan işə qar yağar.
Qaranı qaraya tutmazlar.
Qızın vətəni olmaz.
Qardaş sümüyü ölçür, sonra udur.
Qızıl odla, arvad qızılla, kişi arvadla imtahan cдилər.
Qonağa hörmət gerek, kafər də olsa.

Quru quyudan su çıxmaz.
Qadının biri əla, ikisi bəla.
Qəbul olmayacaq duaya amin demə.
Qerib quşun yuvası çox olar.
Qələm qılıncdan kəskindir.
Qəm qəm götürər, dəm dəmi.

Qazan altdan köz,
Adam altdan söz.

L

Lalın dilin nənəsi bilər.
Loxma dediyoyn boğmadı.

M

Meyvə pis olanda ağacın dibinə düşər.
Məclisin dalı-qabağı olmaz.
Mal bir yerə gedər, güman min yerə.
Mal can yonqarıdı.
Mərdi qova-qova namərd eləyirlər.
Mən oğru oldum, Ay dala qaldı.
Min xala yığışa, bir ananın yerini verməz.
Mənə dəyməyən qurd yüz yaşasın.
Malın mal olunca, bazarın bazar olsun.
Milçək şirəyə qonar.
Məsciddə yerini bil. Deməsinlər dur burdan.

Məndən sənə öyüd,
Öz dənini özün üyüt.

Milçəkdən fil düzəldir.
Mərd ilə daş daşı, namərd ilə bal yemə.

N

Nəslində olan dırnağında bildirər.
Naxırçı qızının könlü naxır əppəyi istəyir.
Namərdi bir gördüm, bir də görsəm namərdəm.

Nə işim işdi,
Nə əlim boşdu.

Nə altda undu nə üstdə kəpək.

Ö

Özgənin sözünü sənə deyən, sənin də sözünü özgəyə deyər.
Özü üçün yatıb, özgələr üçün yuxu görür.
Özgə danası bağlayanın çatsı əlində qalar.
Özgə özgənin itini hololo bayatıyan çağırar.
Özgənin sözünü özgəyə deməyə nə var.
Ölünü qoyub dirini ağlamazlar.
Ölümün atı yüyürək olar.
Ölən inək südlü olar.
Öz əliylə özünə quyu qazır.
Öz daşımız öz divarımız.

O

Oğul da bir cv tikir, qız da.
Otuz ilə yelinlədi, qırx ilə qulunladı.
Oynasa ümid olan, ərsiz qalar.
Oğlan cvi alınca, qız evi ölüncə.
Olan oldu, torba doldu.
O dağa yağdı qar, bu dağı yıxdı xəbər.
Oğru tülküdən şir olmaz.

Od qonşusu,
Gor qonşusu.

P

Paxılın yeri cəhənnəmdi.
Pəh-pəhlə plov olmaz, yağ ilə düyü görək.
Pis qonşu adamı hacatlı elər.
Paxıl artmaz.
Pişiyi divara qısnarsan qayıdıb üzünü cırar.
Pişiyi torbada boğarlar.
Pıçı-pıçı ev yıxar.

S

Söz sözün söykəyidi.
Surfa duası hər duadan əvzəldi.
Süddən ağzım clə yanıb, clə bilərəm qatıq da yandıracaq.

Saqqalım yoxdu, sözüüm ötmür.
Sürüdən ayrılan qoyunu qurd yeyər.
Sənnən öteri nə bağayarpağı, nə quzuqulağı?
Sözü ağzında bişir, sonra danış.
Söz sözü götürər, arşın bezi.
Salam Allah salamıdı.
Siftə bazarını kor eləmər.
Sənnən hərəkət, mənənən bərəkət.
Süddü qoyun sürüsünən ayrılmaz.
Salyan arabası kimi cırıldayır.
Sənə bir toy tutaram ki, əlindən it ətəyini alar.
Söz sözü kəsər,
Soğan kimi acı olma, bal kimi şirin.

Sağalarsa, həkiməm,
Sağalmasa, mən kiməm?

Səhər bəzəyi - cl bəzəyi.

Soruşan dağlar aşar,
Soruşmayan düzdə çaşar.

Siçandan olan çuval dibi kəsər.
Su sudu, o da bir yerdə duranda iylenər.
Söymə nöker atamı, söyməyim bəy atanı.
Sən sözünü əvvəl demə.
Sonlayan sonda qalar.
Sən özünü bəyənmə, qoy səni bəyənsinlər.
Səbr Allahın adıdı.
Sümüksüz ət olmaz.
Söz vaxtına çəkər.

Sırrı açar,
Kir kiri.

Sənətkar günortaya kimi ac qalar.
Suçılmaz arxa çuvar oldum.
Sən gedən yolu getmişəm də, qayıtmışam da.

Sözü acı olanın,
Dostu az olar.

Saç ürekdən su içər.
Sifarişinin hacı qəbul olunmaz.

Ş

Şor yağdan baha olub.
Şabalıddan yağ çıxmaz.
Şəriətin kəsdiyi barmaq qanamaz.

T

Tamarzıdan al, dadmala ver.
Turpun sıxından seyreyi yaxşıdı.
Tumanın balağını bərk tut, qonşunu oğru görmə.
Tərəzi çəkənin yüzdə biri cənnətə gedər.
Təqşir həmişə öləndə olur.
Tök ortaya xəngəli, artsın onun xəngəli.
Toy gedər, tövlə qalar.
Təzə süpürgə yaxşı süpürər.
Təzə bardağın suyu sərin olar.
Tova (tövbə) toxluqdan, üz-göz yoxluqdan.
Tata baxanda kürd musurmandı.
Toyuq eşələnib, özünə bıçaq qazanar.
Toyuq toyuqdu, o da su içəndə Allaha baxar.
Təndirə saldım, külfədən çəkdim.
Tox deyər acmaram, ac deyər doymaram.
Təmiş gəlin, tarıx gəlin, bir uşağın olsun, görək, qaynanan ölsün,
görək.

Tanımadığın adamı evə buraxma.
Tatın gəlişi, kürdün görüşü.
Tula itdən murdar.
Təknədən əppək qurtardı, vay qaranın halına.
Tanrı bilir kim qazana, kim yeyə.
Taqqılıtsını eşidirəm, üzünü görmürəm.
Toyuğun uçuşu zibilliyə qədər olar.

Torpağı daşdı yerdən,
Qızı qardaşdı yerdən.

Toyuq qaz yerışı yeriməz.
Tamahkarın imanı olmaz.
Toyuq yumurtasına görə qaqqıldar.

Tövbə toxluqdan,
Üz-göz yoxluqdan.

Tövbə, tövbə, nə tövbə?! Öyrənmişə nə tövbə?!
Tanrısına təpik atır.
Tutulən işdən gül iyi gələr.

U

Urvan mənənmə olmasa, çöreyin küt gedər.
Uzun saçlının ahı yerdə qalmaz.
Utanırsan, üzünə ələk tut.
Uşağın ağı, itin ağı.
Uşaq anadan yetim qalar.
Uşaq dedəsini hamıdan güclü bilər.

Uzundıraz beynamaz,
Yetim yarımaz, yarısa da qarımaz.

Utanmağın da öz yeri var.
— Utanırsan üzünə ələk tut.
Uşaq gördüyünü götürər.

Ü

Ürək süfrə deyil, hər yetənə açasan.
Üz tanınar qaşu ilə, qız qardaşı ilə.
Üzülkəslilik döy ha.
Üzü öpülənin əli öpülməz.

V

Var əli kərəm əli, yox əli vərəm əli.
Varlı arvadın cehizi sonra gələr.
Vay o gündən ki, adamın öz iti özünü qapa.
Var adamın gözünü açar.
Varlıya bəli deyər, yoxsula dəli.
Vərəm əli kəsməzlər.

Varlığın gözü dar olar,
Kasıb üreklililər.

Verən əli kəsməzlər.
Vurammayan çomağın yekəsini götürər.

{ Var əli verən əli,
Yox əli, vərəm əli.

Verən Allahdır.
Varlığa tələsən yoxsulluğa tez düşər.
Varlığa toxun keç, yoxsuldən qorun keç.
Varlığın əli yaralansa, yoxsul ötəyin cıraq.
Ver qırxı, çəkmə qorxu.
Vətənə arxa olmayan,
Evinə dayaq olmaz.

Y

Yüyürən yıxılana baxmaz.
Yüz mamaça yığıla, güc doğanındı.
Yalamasan doymazsan, yamamasan geyməzsən.
Yüz il quraqlıq oldu, aclıq olmadı, bir il yağınlıq oldu, aclıq oldu.
Yad gələ-gələ qohum olar, qohum gedə-gedə yad.
Ya üz, ya düz.
Yüz iyirmi dörd min peyğəmbərə yalvarınca, bir Allaha yalvar.
Yüyrək at özünə qamçı vurdurmaz.
Yağmasa da guruldayır.
Yiyə gözü, həkim gözü.
Yaxşını yer tanıyır.
Yoxdən Allah da bezardı, bəndə də.
-Yatan ölmür, yetən ölür.
Yatmaqnan deyil, yetməknəndi.
Yayın yaxantısı-qışın yavanlığı.
Ya Allah əmrinnən, ya yan dəmirinnən.
Yaman deyənün olunca, yaman yeyənün olsun.
-Yatan ölməz, yetən ölər.
Yolnan gedən yorulmaz.
Yctişən meyvə ağacda qalmaz.
Yara yctişəndə deşilər.

Yeməyə də kömək, işləməyə də.
Yeməknən doymayan yalamaqnan heç doymaz.
Yağın şora ziyanı yoxdu.
Yüz dərənün başı bir dağa bağlandı.

Yarın yara sovqatı,
Bir dəstə bulaq otu.

Yolu azana it səsi xoş gələr.
Yüyürən at arpasın artırar.
Yırtıcı quşun ömrü az olar.

Yaxşılığa yamanlıq,
Kor eşşəyə samanlıq.

Z

Ziyanın yarısından qayıtmaq da hünərdir.
Zalim görər, zorla alar, fağır görər, yalvarıb alar.
Zurnada pişro olmaz, bəxtinə nə çıxsaxal.
Zərb zəyərekdən yağ çıxardar.

IX. TAPMACALAR

- Həşədən, ay həşədən,
Bir səs gəlir meşədən.
Atamın beş oğlu var,
Hamısı bir peşədən.
(Corab milləri)
- Gedər, gələr, evə girməz.
(Qapı)
- Yerdə doğar, göydə ölər.
(Tüstü)
- Çəpərdən bir kişi baxır,
Ağzından ayran axır.
(Bulaq)
- Ağ yumaq, qırmızı yumaq,
Nə vaxt gəldi bizə qonaq.
(Xonça)
- Dəmirədən at, şeytan milçək,
Allah qüdrət.
(Tüfəng)
- Gecə qızarar, gündüz bozarar.
(Çırağ)
- Hap-hapı, dəmir qapı, şah ölkəsi,
xan bağı.
(Hamam)
- Evimizdə bir kişi var,
Ağzında qırx dişi var.
(Oraq)
- Ağac başında dalı taxtalı qarı.
(Xirnik)
- Ayağında qıllı-qıllı corablar.
(Ayı)
- Xədcəvani, Xədcəvani,
Altı qıçı, iki davanı.
(Tərəzi)
- O nədir ki, yerir-yerir, izi yox.
(Bulud)
- Əzan çəkir,
Namaz bilmir.
Arvad alır,
Kəbin kəsmir.
(Xoruz)
- Bir qutum var, iki əppək tutur.
(Qoz)
- Hilli-hilli mərciməyim,
Qırağı güllü mərciməyim.
Nə iyiməz,
Nə çürüməz.
(Ad)
- Tap-tapı,
Qızıl qapı.
Şah ölkəsi,
Xan bağı.
(Arı pətəyi)

- Gündüz dirilər,
Gecə ölər.
(Ayaqqabı)
- Bu gülün adı nədir?
Çevir gör ardı nədir?
Dəryamızda min gül var,
Onların adı nədir?
(Ürəkdə söz)
- Sildim, süpürdüm,
Gəl oynayaq, a dıvraq!
(Cəhrə)
- Bizdə bir kişi var,
Köndələn yatışı var.
(Farmaş)
- O nədir ki, uzun hoqqar?
Onu tapmayan olsun çaqqal.
(Qarğıdalı)
- Ləkdə yatır mışıl-mışıl,
Çiçəyi sarı, özü yaşıl.
(Xiyar)
- Bir dərədə yeddi təpə,
Bir təpədə yeddi dəlmək.
Bir dəlməkdə yeddi tülkü,
Bir tülkünün yeddi balası,
Eyləyir neçə hamısı?
(İyirmi səkkiz tülkü balası)
- İlim-ilim ilməsi,
İlmə xatun düyməsi.
Hərkim onu bilməse,
Yeddi ilin xəstəsi.
(Üzərrik)
- O nədir ki, geri baxır, gözü yox?
(Zəli)
- Qara toyuq qarnı yarıq.
(Buxarı)
- Qara ayı yağladım,
Qaya dibinə bağladım.
(Sac)
- Bizdə bir kişi var,
Saqqal yer süpürür.
(Süpürgə)
- Səfər bu evdə yatır,
Qol-qanadın o biri evə atır.
(Bostan)
- Əlim ətdə, gözüm süddə, başım
yunda.
(Qoyunun sağılması)
- Dörd qardaşın bir papağı var, ha-
mısı birdən qoyur.
(Stol)
- Tapdım bir haça, -
Lazımdır saca.
Atdım bir itə,
İt də lap qoca.
(Kösöv)
- O nədir ki, göbəyindən nallanır?
(Pul)
- Dəryada bir gül bitib adı yox.
Şirinlikdən yemək olmaz, dadı yox.
(Yeni doğulmuş uşaq)

Ana bir qız doğdu, nə əli var, nə ayağı.

(Yumurta)

Tat tatı götürdü, tat oğlunu götürdü,
Oğlu yarpax götürdü, yarpax torpax götürdü.

(Ev)

Bizə bir qonaq gəlib Qüdrətdən,
Bir qoyunumuz var, xırpətdən.
Nə qonağımızın dişini yoxdu,
Nə qoyunumuzun sümüyü.

(Körpə uşaq)

Hacılcıyək haca gedir,
Gündüzü qoyub gecə gedir.
Bir yumurta içində
Yüz əlli cücə gedir.

(Nar)

Tut, tut, tuğulğa,
Tutdan bir tuğulğa çəkdim,
Nə tutdu, nə tuğulğa.

(Qatır)

Sağsağan səkər,
Quyruğun bükər.
Qaz qaqqıldayar,
İhiyin tökər.

(Nəhrə)

Göyden gəlir yağış kimi,
Suyunu dadmaq olmaz.
Toxuyur Culfa şalı,
Onu da geymək olmaz.

(Hörümçək)

Atası üç yaşında, oğlu bazara gedir.
(Xiyar)

Duzsuz bişər, tez düşər.

(Qovut)

Üstü yanıb dağıldı, altı hələ çiy qaldı.

(Qəlyan)

Nar da var,
Nardan şirin harda var?
Əl tutmaz, bıçaq kəsməz,
Ondan şirin harda var?

(Ana döşü)

Başa yapışıq,
Bir sapsız qaşığı.

(Qulaq)

Bir atım var mehriban,
Kösü suda hər zaman.
Gecə-gündüz kişnəmər,
Arpa-saman istəmər.

(Qayıq)

Ağrısız-qəmsiz ağladır.

(Soğan)

Adam udar, canı yox.

(Qəbir)

Bir balaca adacıq,
İçti dolu ağ muncuq.

(Ağız, dişlər)

Bu gün şənbədi,
Küyləmə, düşünbədi.
Od yox, ocaq yox,
Qazanda bişən nədi?

(Pendir)

Qıçları var, əli yox, yanları var,
qabırğası yox.

(Səndəl)

Dam üstə daylaq oynar.

(Dolu)

Məcnunda yoxdu, Leylidi var,
Yusifdə yoxdu, Züleyxada var.

(L hərfi)

Bir atım var ağ alaca, özü gedər
yəhəri qalar.

(Körpü altında su)

Üç qardaşım var: biri sulayır, biri
üfürür, biri bitirir.

(Yağış, yer, günəş)

Biri gəlir, biri oturur, biri yatır.

(Çay, ağac, torpaq)

Bir qapağı, yüz yarpağı.

(Kitab)

Bir qarpızım var, cığır üstünə
dünya sığar.

(Qlobus)

Bakıda bişər, Gəncədə düşər.

(Məktub)

Özü qara, sözü ağ.

(Yazı lövhəsi)

Mən aşiqəm buz bağlar,
Qışda çaylar buz bağlar.
Tapın görüm o nədir?
Od içində buz bağlar.

(Qaymaq)

Əziziyəm bir bəndi.
Qızlar bağlar hər bəndi.
Bağban oldum bir bağa,
Yüz arxı var, bir bəndi.

(Bulaq)

Ağ qıza əl uzatdım,
Məsti budaqda qaldı.

(Pambıq)

Dərya qırağı düzdü,
Sınasan əlli, yüzüdü.
Yaşıl əkdim, al bitdi,
Görən esli nə düzdü

(Xına)

O nədi ki, boyanıb boyasız.

(Qızılgül)

Özü ala,
Yeri tala,
Para-para,
Qəlbi qara.

(Lələ)

Qapı-tapı
Gəcgə sapı
Altı gülü,
Beş yarpağı.

(Zəfəran)

Yaşılı yamanca bərkdi,
Sarısı lap göbələkdi,
Əl vurma düşəcəkd.

(Ağac yarpağı)

Yer altında qılı baş.

(Soğan)

İpsiz iynə, deşiksiz muncuq,
Allah düzər, adam üzər.
(Üzüm) Bir işıqım var lampa deyil,
İşıq saçır Günəş deyil. (Ay)

Gözlərində çıraq,
Dişlərində qırmağı,
Yağı adam küsdürər,
Zəhmi heyvan əsdirər.
(Canavar) İçi boşdu,
Səsi xoşdu. (Qaval)

O nədi ki, evə girməz,
Sodaqəti cldə gəzər.
(İt) Altı tavan üstü tavan.
Çində bir qırmızı oğlan. (Ağız, dil)

O nədi ki, iynəsi çoxdu
Sap yeri yoxdu.
(Kirpi) Aş gördüm, aş gördüm,
Köpük qusan daş gördüm. (Sabın)

Başı daraq, quyruğu oraq,
Tezdən durar, surun vurar.
(Xoruz) Əldə yapılır,
Ətdə asılır. (Sırğa)

Otuz iki divar arasında,
Xan otağında.
(Dil) Dayım oğlu İsmayıl,
Şapalağa daim mayıl.
Qulağı dəmirdəndi,
Köynəyi dəridəndi. (Dəf)

Açıram danışır,
Bağlayıram barişir.
(Televizor) Buxarı ha buxarı,
Tüstü çıxar yuxarı.
Cənnətdən viri gəlmiş,
Çiyini yaşıl çuxalı. (Bənövşə)

Yayda yaşillanır,
Payızda sarılır.
(Ağac) Bir kişi çay keçdi,
Götürdü çay keçdi,
On iki qoyun, dörd keçi,
Götürdü çay keçdi. (İl, ay fəsillər)

Səhər açır axşam solur,
Hər yana ətir saçır.
(Qızılgül) (İl, ay fəsillər)

Zülfün ucu gümüşdür,
Sal boynuma ilişdir.
Yemişlərin içində,
Çiçeksiz nə yemişdir?
(Yer alması) Evin dalı gəlmədi,
Xana-xana bölmədi.
Bülərgədə xalım var,
Səksənsəkkiz ilmədi. (Arı şanı)

Əzizim, bir anası,
Hərənin öz anası.
Quşlardan hansı quşdu
Yüz bala, bir anası.
(Arı) Dəmdə damdıldar,
Suda gumbuldar,
Heyva qalar,
Nar parçalar. (Dolu)

Əl-ayağı dəstədi,
Qolları qəfəsdədi.
Nə yerdədi, nə göydə,
Çərxi fələk üstədi.
(Pəncərə) Daşdəmir daşdan,
Qarnı talaşdan.
Daşdəmir doymaz,
Min tağar aşdan. (Ding dəyirman)

Əyə, ha əyə,
Hamıya dəyə.
(Ad) Dam üstə yağlı fətir,
Gücün çatır get gətir. (Ay)

Əvvəl meşədə idi,
Bircə peşədə idi.
İndi yarpaq olubdu,
Babam dayaq olubdu.
(Əl ağacı) Dağlarda qar əridi,
Ayaq tutub yeridi.
Dərə görüb çığırdı,
Derya görüb kiridi. (Çay)

Əzəl vardı yeyərdik,
Yeməsəydik ölərdik.
İndi də var yemirik,
Yeməşək də ölmürük.
(Arı südü) Dağdan gəlir ərəblər,
Ayağında corablar.
Elimizə qoymuruq,
Obamızı xarablar. (Sel)

Dili yoxdu, dişləyir,
İliyiməcən işləyir.
(Saxta) Qara toyuq qaq elər,
Qanadları şaq elər,
Demir vurub hürkütmiş,
Qapısını bərkətmüş. (Sandıq)

Qara çadır açıldı,
İçindən nur saçıldı.

(Sübh)

Balaca quyu,
Taqıldar suyu.

(Sulu qəlyan)

Qaş-qaş qalacıq
Qan piyaləsi.
Uçdu anası
Qaldı balası.

(Buğda, səməni).

Başı iki,
Ağzı bir,
Beldə kəməz,
Doşab əməz.

(Çəllək)

Bura gələn hacıdı,
Aş bişirən bacıdı.
Zoğ atar, yarpaqlamaz,
Görən nə ağacıdı?

(Keçi buynuzu)

Babam məndən nar istədi,
Yuxu bilməz, var istədi.
Sancılmamış çillikdən
Dərilməmiş bar istədi.

(Övlad)

Qanadı var, quş deyil,
Buynuzu var, qoç deyil.

(Kəpənək)

Bu dərə meşəliidi,
Gərməşöv döşəliidi,
Bir atadan qırx oğul,
Hamısı bir peşəliidi.

(Arı)

Qanadı yoxdur, uçar,
Ayağı yoxdur, qaçar.

(Bulud)

Br toyuğum var, yer alışanda
yumurtlar.

(Kartof)

Bu dərə mərhəmlidi,
Qüdrət dirəhlidi.
Xarrat əli dəyməmiş,
Xırmana görəklidi.

(Yel)

Bircə qardaşım var,
Gətdi qayıtmadı.

(Nəfəs)

Dağda od-alov gördüm,
Suda Süleyman gördüm,
Duzsuz bişmiş aş gördüm.

(İldırım, bahq, halva)

Bir quşum var,
Balası özündən tez uçar.

(Patron)

Bazarlarda satılmaz,
Tərəzidə çəkilməz,
Baldan şirin dadı var.

(Yuxu)

Tut-tut tubulğa,
Tutda bitər tubulğa.
Ağzı Quzey dağına,
Heç açılmaz tubulğa.

(Qəbir)

Bir təpədə yeddi dəlik.

(Ağzı, iki qulaq, iki göz, iki
burun deşiyi).

Aşıq-aşıq bişirir,
Yanır, aşı bişirir.
Burda bir hikmət gördüm,
Ayaq başı bişirir.

(Sümbülün samanı)

Hacılar haca gedər,
Cəhd edər, gecə gedər.
Bir yumurtanın içində
Qırx-əlli cücə gedər.

(Nar)

Eləmi qan başı,
Qan-ayağı, qan başı,
Bu gün bir hikmət gördüm,
Üç başı on ayağı.

(İnək balası, sağıcı)

Bir atım var dərində,
Arpa yeyər sərində.
Gecə gündüz yol gedər,
Yerindədi yerində.

(Dəyirman)

Gül heyran bağında,
Gül bitər qırağında.
Yel vurur yelləndirər,
Sırğası qulağında.

(Gilas)

Bir otağım var iki ağzı.

(Burun)

Çin-çin otaq,
Mın bir otaq,
Yüz piləkən,
Mın bir otaq.

(Kitab)

Dağdan aşaram mən,
Duman kimi qaçaram mən,
Coşqun bir qazanam mən,
Xodumu az qoy, daşaram mən.

(Çay)

İlim-ilim düyməsi,
İlim xatun düyməsi.
Kim onu tapanmasa,
Yüz manat cəriməsi.

(Lobyə)

Yay gedən leylək,
Huy gedən leylək,
Gecəbə-gündüz,
Yol gedən leylək.

(Su)

Bir evim var,
Bir dirəkli.

(Göbələk)

Körpü altı qaz gedər,
Taqıldaşar qaz gedər,
Bu qazlarda bir qaz var,
Yeddi il boğaz gedər.

(Dəvə)

Bir öküzüm var,
Çulunu alanda,
Qabırğaları səyrir.

(Dəyən)

Atasının beli donqar,
Anası dümbələmdüz,
Bacısı eller gözəli,
Qardaşı hamıdan dəli.
(Tənək, budağı, üzüm
yarpağı, şərab)

Burdan vurdum baltanı,
Ordan çıxdı qalxanı.
Anam bir oğlan doğub,
Yerin, göyün sultanı.
(Ay)

Dağda dəliman gördüm,
Suda süleyman gördüm.
Şit bitmiş aş gördüm,
Dəli yatmış daş gördüm.
(Ceyran, balıq, halva,
dəyirman)

Qara toyuq qaqqıldar,
Qanadları şaqqıldar.
(Yəhər)

Biri gedir, biri durur, biri başın
silkləyir.
(Su, daş, camış)

Ələmin su deyib ağlar,
Gecə-gündüz durmaz, çağlar.
Dəryada bir gül bitib,
O, hey su deyib ağlar.
(Ürək)

Başında var budağı,
Ağzında var orağı.
(Maral)

Min bir oğul, bir ata,
Hamısı minib bir ata.
(Qarğıdalı)

Harava gedər, hisi yox,
Ulğuna yanar, közü yox.
(Çıraq)

Bir güzgüm var,
Altı-üstü saçaqlı.
(Göz)

O gedən leyli, bu gedən leyli,
Gündə bir qarış yol gedən leyli.
(Beşik)

Şişə ötdən, kababı dəmirdən.
(Barmaq və üzük)

Evi gəzər, küncü bəzər.
(Süpürgə)

Şəkiddə şəkər, kündə tökər.
(Toyuq)

Az gedir, çox gedir,
Bircə qarış yol gedir.
(Qapı)

Yil kilim, zincir kilim,
Silkinəndə İrəvana gedər.
(İldırım)

Hacıləyliyim haca gedər,
Yumurtası taca gedər.
Yumurtanın içində,
Yüz iki cüce gedər.
(Nar)

Yer küinə, yeriməz küinə,
Yüz il qalsa çürüməz küinə.
(Ad)

Yer altıda qızıl qamçı.
(İlan)

İki haça.
(Qıç)

İlim-ilim düyməsi,
İlim xatın düyməsi.
Hər kəs onu tapmasa,
Yeddi ilin xəstəsi.
(Üzərlik)

Haçanın üstü küpə.
(Bədən)

Küpənin üstü təpə.
(Baş)

İki ləyən qapa-qap,
Biri itdi, birin tap.
(Günəş və Ay)

Təpənin üstü meşə.
(Saç)

O nədir ki, kötüyü göydədir,
budağı yerdə?
(Günəş)

Meşəni donuzlar eşə.
(Bit)

O nədir ki, gecə-gündüz yol
gedər, yorulmaz?
(Su)

Qara köpək qanıda yatar.
(Qıfıl)

Qulağını bururam,
Dilini çıxardır.
(Lampa)

Bir təndirim var, iki əppək tutur.
(Qoz)

Duzsuz bişmiş aş.
(Halva)

Əmioğlu, dur gedək,
Bığlarını bur, gedək.
Otuz iki qapıya,
Bir qıfılı vur gedək.
(Ağız)

Göydən düşdü,
Yerə yapışdı.
(Yağış)

Səksən səkkiz quş gördüm,
Hamısı bir yuvada.
(Arı yuvası)

Meşədən çıxdı bir zoğ,
Üç gün onun adı yox.
(Uşaq)

Gələn leyli, gedən leyli,
Dabanı üstə duran leyli.
(Qapı)

İki qoyunqurban qanı yox.
(Ana döşü)

Altı ayağı var, iki dabanı.
(Tərəzi)

Üç qardaşım var,
Biri suluyur, biri üfürür,
Biri bitirir.

(Yağış, yel, Günəş)

Bir kilimim var,
Minbir naxışı.
Yel baba süpürür,
Payızı, qışı.

Ağacda var bağıracaq,
Yel babanı çağıracaq,
Ağzın açıb ney çalar,
Süleymanı çalıracaq.

(Kaman)

Ayağından aldırılmaz,
Ağza yüyən vurdurmaz.

(Yel)

Ahanı ha, ahanı,
Gəzər cümələ-cahanı.
Dərələrdə öldürdüm,
Nə əti var, nə qanı.

(Külək)

Tərəzide durmaz, bazarda satılmaz,
Ondan şirin şey olmaz.

(Yuxu)

Su aşağı ziy-ziyi,
Su yuxarı diy-diyi.
Nə iliyi var, nə sümüyü.

(Kəpənək)

(Yer) Heşədən ay heşədən,
Gün düşübdü meşədən.
Padşahın beş oğlu var,
Hamısı bir peşədən.

(Corab iynəsi)

(Kaman) Əl boyda məzar,
Dünyanı gəzər.

(Ayaqqabı)

Tərəzide durmaz, bazarda satılmaz,
Ondan şirin şey olmaz.

X. BAYATILAR (AĞILAR)

Ay azaldı,
Qış gəldi, ayaz aldı.
Könlüm yar sevdasında,
Ömrüm ay azaldı.

Dağ- dağ oldu,
Yağ yandı, dağ-dağ oldu.
Sən yadıma düşəndə,
Ürəyim dağ-dağ oldu.

Buda məni,
Xənjər al, buda məni.
Gör nə günə qalmışam,
Bəyənmir bu da məni.

Kürd qızı nara bənzər,
Qaynar bulağa bənzər.
Kürd qızının qaş-gözü,
Qaynar bulağa bənzər.

Bu deryadan kim keçdi?
Kim qorq oldu, kim keçdi?
Əzrayıl sinən üstə,
Ürəyindən kim keçdi?

Gedərəm elinizdən.
Qurtullam dilinizdən.
Yaşılbaş ördək ollam,
Uçaram gölünüzdən.

Qızıl üzüyün qaşı,
Yandı bağrımın başı.
Mən deyən yar olmasa,
Yandırırım dağı-daşı.

Dağları gözdüm göldüm,
Daşını düzdüm göldüm.
Baxdım viranə kəndə,
Əlimi üzdüm göldüm.

Əziziyəm nə qaldı,
Nə qurtardı, nə qaldı? -
Fələk mənim başıma,
Gətirməmiş nə qaldı?

Evləri hasar neylim,
Qəm məni basar neylim?
Özü bir tülək tərən,
Anası yasər neylim?

Üzüm sarı,
Bağda bitər üzüm sarı.
Tutaydım yar dəstindən,
Çəkəydim özüm sarı.

Qarabağı,
Gənjəni, Qarabağı.
İtirdim tülək tərən,
Qoynunda qara bağı.

Nərgiz dər,
Bənövşələr, nərgizdər.
Əsrəmiş maya gördüm,
Qoltuğunda nərgizdər.

Sim bağlar,
Aşıq, sazın sim bağlar.
Köhnə yaram qövr eylər,
Təzə yaram sim bağlar.

Sənə dağlar,
Göy gecmiş sənə dağlar.
Tutaydım yar dəstindən,
Çıxaydım sənə, dağlar!

Dağlar, maralımı ver,
Sobri-qərarımı ver.
Sağ maral sənin olsun.
Mənim yaralımı ver!

Alı dayı,
Xoş gəldin, Alı dayı.
Könlü bədoy istəyən,
Vaxtında alı, dayı.

Güləzardan,
Yol gedər Güləzordan.
Xarın ölsün, a bülbül,
Qurtarsın gül azardan.

Tək-tək əli,
Tək evli, tək tokəli.
Qulun dara düşəndə,
Çağırır tək-tək Əli.

Gənjenin gejeləri,
Banlaşır bəcələri.
Mən neçə yalnız yatım,
Bu uzun gejeləri?

Bakı böyük şəhərdir,
At belində yəhərdir.
Gəlir öz yarım gəlsin,
Ürəyim birtəhərdir.

Qızıl iynənin sapı,
Yar yolu bizim qapı.
Yarı mənənin eliyən,
Dilənsin qapı-qapı.

Qızıl iynə qınanmaz,
Bu qədər yar sınıanmaz.
Canı qurban eliyəsən,
Yad oğludu, inanmaz.

Aftafanı doldurdum.
Doldurdum, gendə durdum.
Yad oğlundan öteri,
Gül yanğım soldurdum.

Armud ağacı haça,
Əlim dolaşdı saça.
İgird oğlu istəyən,
Sevdiyin alıb qaça.

Əzizim yar içərdən,
Kəs bağrım, yar içərdən.
Gözüm yollarda qaldı,
Girmədi yar içərdən.

Gənçədən yəndim düzə,
Tikan tək batdım düzə.
Dul arvaddan kam aldım,
Həsret qaldım mən qıza.

Gün getdi sarı qaldı,
Günün əfsəri qaldı.
Gözüm yola dikməkdən,
Gözümde sarı qaldı.

Mən aşığam, yaxşı din,
Yaxşı məssəb, yaxşı din.
Mərəkədə lal otu,
Dinəndə də yaxşı din.

İrəmələr, ha irəmələr,
İrəlidə kəklik mələr.
Ağ eller, ağ bileklər,
Dəhnədə qar kürəklər.

Ax-vay dedim, əridim,
Ax-vaydan nə yaradım?
Qüzeylər qarı kimi,
Gün görmədim, əridim.

El gedər dağa sarı,
Ujadı dağ hasarı.
Havax vaxtım çatanda,
Gedirəm qəbrə sarı.

Mən aşığam, mən kiməm?
Loğman mənəm, həkiməm.
Sərraf götür, bazara,
Qoy görsünlər mən kiməm.

Mən aşığam, ay mədəd,
Ülkər mədəd, ay mədəd.
Dan ulduzu ağladı,
Ayrıhda, ay mədəd!

Sel-sular axdı getdi,
Daş, qaya yıxdı getdi.
Dünya elə güzgüdü,
Hər gələnin baxdı getdi.

Aşiq Əli dadına,
Xalın Əli dadına.
Əli dadına yetəndə,
Məni də sal yadına.

Qazan ağlar,
Od yanar qazan ağlar.
Qərrib eldə ölənin,
Qəbrini qazan ağlar.

Salı bağlar,
Deryalar salı bağlar.
Gözlerim gözlerini,
Yadına salıb ağlar.

Deryada qaldı,
İşim feryada qaldı.
Ölməyimdən deyiləm,
Heyif, yar yada qaldı!

Ahular mələr gələr,
Dağları dələr gələr.
Yar yarımı istəyə,
Gəçəni dələr gələr.

Əzizim o güneylər,
O qüzey, o güneylər.
Yar yarımı görəndə,
Bayramı o gün eylər.

Araza saldım teşti,
Dingildəmədi, keçdi.
Anama xəbər verin,
Ağ günüm qara keçdi.

Eləmi düşən yeri,
Atdanıb düşən yeri.
Göz yaşım ataş oldu,
Yandırdı düşən yeri.

Əzizim yaman yara,
Pis yara, yamaq yara.
Qorxuram naşı təbib,
Yaramı yaman yara.

Ələk-ələk elədi,
Oxum lələk elədi.
Girdi bülbül bağçama,
Ələk-vələk elədi.

Bu dağlar, Korəm dağlar.
Gülün yox dərəm, dağlar.
Gözləyən, sən gəlməsən.
Ürəyim vərəm bağlar.

Aldı bu yara məni,
Gətdi zinhara məni.
Aparın yar yanına,
Bəlkə qurtara məni.

Aji-qıjılar yarpağı,
Astanalar torpağı.
Hər kim yarı istəmir,
Gözüne biber yarpağı.

Sandıq üstə səməni,
Oğlan, sevirem səni.
Bəs sən neyə sevmirsən?
Heç dindirmirsən məni?...

Eləmi Məşəd olsun.
Gət, yolun Məşəd olsun!
Səni məndən ayıran,
Nə gülsün, nə şad olsun!

Qarşıda çıraq yanar,
Məndən çox iraq yanar.
Dərdim çoxdu, ay ellər,
Çəkdikjə ürek yanar.

Əzizinəm əvəngəz,
Dağda bitər əvəngəz.
Yadlardan arxa olmaz,
Öz arxana güvən, göz.

Örən dağlar,
Gülü yox, dərəm dağlar.
Günüm belə keçərsə,
Ürəyim vərəm bağlar.

Lala yalqız,
Gül qoşa, lala yalqız.
Qorxuram, qarib öləm,
Cənazam qala yalqız.

Bulaq ollam, bulannam,
Dağları dörd dolannam.
Əlin əlimə versən,
Sail olub dilənnəm.

Qərübəm bu vətəndə,
Qərüb quşlar ötəndə.
Qərüb əsər eylər,
Tənəli söz yetəndə.

Dağların başı qara,
Dibi göy, başı qara.
Bir qız mənə ox vurdu,
Gözü göy, qaşları qara.

Arazın qırağınyan,
Yol gedir qırağınyan.
İtirmişəm yarımı,
Gəzirim sorağınyan.

Eləmi buroy dağlar,
Başları qar, quroy dağlar.
Yüz il ovçuluq etdim,
Almadım bir oy, dağlar!

Eləmi, haralısən?
Yaman göylü, qaralısən.
Mən səni tanımıram,
De görüm, haralısən?

Əzizim gəmisinə,
Od düşdü zəmisinə.
Heç igidin balası,
Qalmasın əmisinə.

Eləmi yazıq mən,
Qəməndə oldum yazıq mən.
Nə qədər cəfa çəkdim,
Gün görmədim yazıq mən.

Çəpərə çəpər oldu, gəl,
Çəpərə quşlar qondu, gəl.
Dolaxsız gedən oğlan,
Dolax tamam oldu, gəl.

Sandıq üstə səməni,
Oğlan sıxma məməni.
Sıxarsan, injidərsən,
Oyadaram nəməni.

Naxçıvanın kişimişi,
Qızların yetişimişi.
Al qoynuna sıxjala,
Mən boğazı şişimişi.

Arazın qırağınyan,
Yol gedir qırağınyan.
İtirmişəm yarımı,
Gəzirim sorağınyan.

Arı şana, bu şana,
Arı qonmaz bu şana.
İyidin oğlu gərək,
Qızdan olmaz nişana.

O da məni yandırır,
Bu da məni yandırır.
Əlimi atdım oda,
Od da məni yandırır.

Mən aşığam dəmə gəl,
Söhbətə gəl, dəmə gəl.
Dərdi də dərd bilənə,
Dərd bilməzə dəmə, gəl!

Aşığam, yazmamışam,
Oxuyub, yazmamışam.
Quyu qazan özü düşər,
Mən quyu qazmamışam.

Mən aşığam Daşkəsən,
Kiprik üstə qaşkəsən.
Gəldin dərdim artırdın,
Gəlməyəydim keşkə sən.

Gözlərin yedi məni,
Qurd oldu yedi məni.
Bir nadana sırr verdim,
Aləmə dedi məni.

Kəklük otdar gözə də,
Otdar durar gözədə.
Qurban olum o qaşa,
Onu görəng gözə də.

Mən aşiq daldə yeri,
Daldə dur, daldə yeri.
İki könül bir olsa,
Tez tapar daldə yeri.

Mən aşığam baxtı kəm,
Bağman tikə, bağ tikəm.
Mən fələyə neylədim,
Fələk mənə baxdı kəm.

Qaladan yendim ancaq,
Başıma qızıl səncaq.
Nə qız oldum nə gəlin,
Odlara yandım anjaq.

Quşlar vətənə gedər,
Oxur, vətənə gedər.
Durrəm dərdim söyləyəm,
Ellər yatana gedər.

Baxtımı qara yazım,
Ujadı hara yazım?
Dolub sinə dəftərim,
Dərdimi hara yazım?

Mən aşiq gülə-gülə,
Gül ökdim gülə-gülə.
Canımı elə al ki,
Üzümə gülə-gülə.

Arxalığı bir üzdü,
Bir astardı, bir üzdü.
Üzün qoy üzüm üstə,
Görən desin bir üzdü.

Əzizim səndə qalsın,
Yaz dərdim səndə qalsın.
Can cismimdə dayanmaz,
Gəl verim səndə qalsın.

Köynəyin ağa dönsün,
Yuduqca ağa dönsün.
Sən gəl qapımızda dur,
Ürəyim dağa dönsün.

Araza gəmi gəldi,
Sanadım hamu gəldi.
Evin yıxılsın, fələk,
Ayrılıq dəmi gəldi.

Karvanım gejë keçdi,
Bəzirgan, xoja keçdi.
Mənimki ah-vayınan,
Sizinki nejë keçdi?

Məni bir yağı vurdu,
Dolandı dağı, vurdu.
Nə axşamdı, nə sabah,
Gejonin çağı vurdu.

Çəkməni çəkdir, oğlan,
Boyun gödəkdir oğlan.
Sən gördüyün o dağlar,
Əlvan çiçəkdir, oğlan.

Bajımın bajı dərdi,
Yoxdur ilajı, dərdi.
Getdi şirin məhəbbət,
Qaldı bir aji dərdi.

Bajı, bajım deyilsən,
Başda təcim deyilsən.
Bu günümdə gəlməsən,
Daha bajım deyilsən.

Haray, ellərim haray,
Fitnə, fellərim, haray!
Bir amansız yel əsdi.
Tökdü güllərim, haray!

Aşiq haradan gedər?
Bayqu haradan gedər?
Uçubdu könül quşu,
Görün haradan gedər.

O, taydakı quşa bax,
Qanadları düşə, bax!
Aləmə gələn yazsa,
Mənə gələn qışa bax!

Bulağın başı ala,
Dibinin daşı ala.
Adına dayı deyəm,
Anam qardaşı ola.

Dağlarda gözən mənəm,
Al geyib bəzən mənəm.
Dilim şad, ürək yara,
Dünyada gözən mənəm.

Çay mənim, çeşmə mənim,
Çayımnan keşmə, mənim.
Ürəyim yaraladı,
Yaramı deşmə, mənim.

Əzizim çiskin olmaz,
Qar yağar, çiskin olmaz.
Ağlamayım, neyləyim?
Bundan da pis gün olmaz.

Dağlar duman arzular,
Çaylar çəmənlər arzular.
Mənim bu sınıq könlüm,
Səni yaman arzular.

Mən neyim, özüm neyim,
Bu dərdə dözümlə, neyim?
Ah çəksəm aləm yanar,
Çəkməsəm özüm neyim?

Mən aşiq el başına,
Ceyranı çöl başına.
Mənim başıma gələn,
Gəlməsin el başına.

Yoxuşda enənə bax,
Qaz kimi dönənə bax!
Diləyi hasil olub,
Çırağı yanana bax!

Yaralandım yanımdan,
Quşlar doymaz qanımdan.
Elə bir dərdə düşdüm,
Bezar oldum canımdan.

Ağrım var ürəyimdə,
Yaram var kürəyimdə.
Allah, məni öldürmə,
Arzum var ürəyimdə.

Qərbin səsi gəlməz,
Gülər, həvəsi gəlməz.
Baş yastıqda, göz yolda,
Gözlər, kimsəsi gəlməz.

Əzizim bizə gəl,
Çəpərdən keç, düzə gəl.
Əgər mənim olmasan,
Səni yaman gözə gəl.

Əzizim Ağdaşdan,
Bir quş gəlir Ağdaşdan.
Qardaş doysa bajıdan,
Bajı doymaz qardaşdan.

Əzizim çəkənə ver,
Qəlyanı çəkənə ver.
Bu dərdi çəkməməyəm,
Qaldır, bir çəkənə ver.

Əzizim qara gəlsin,
Züflərin dara gəlsin.
Məni yardan edənün,
Bayramı qara gəlsin.

Əzizim bu dağınan,
Yol gedər bu dağınan.
Sənə yaxşı deməzlər,
Mən ölsəm bu dağınan.

Mən aşiq yeri qalsın,
Yer salsın yeri qalsın.
Yaxşı gözəl sevməsən,
Gözünün yeri qalsın.

Bülbül giribdi bağa,
Qonub güllü budağa.
Sayana qul olginən,
Saymaya ol ağa.

Əzizim kimə gedim?
Kimim var, kimə gedim?
Canım bir dərdə düşüb,
Dərmana kimə gedim?

Mən aşıq qızarıanda,
Dan yeri qızarıanda.
Qalırsa oğlan qalsın,
Qalmasın qız aranda.

Göydə ulduz san verməz,
Qorxma, yaram qan verməz.
Yardan yaralı könlüm,
Əzrayıla can verməz.

Əzizim alışanda,
Şam yanar alışanda.
Cəsəddə can titrəyir,
Göz gözə alışanda.

Əzizim durma, keç, get,
Dərdimi sorma, keç, get.
Bir saralmış kövşənəm,
Sən də od vurma, keç, get.

Sənəm, yasamı gəldin?
Dabanbasamı gəldin?
Sağlığında gəlmədin,
Öldü, yasamı gəldin?

Mən aşıqəm gələndə,
Axar çaylar gələndə.
Dərd üstümdən azalar,
Yar üzümə güləndə.

Əziziyəm kim saya?
Kim qazana, kim saya?
Ye malın, sür dövrənəm,
Dünya qalmaz kimseyə.

Əzizim bağda nə var?
El köçüb, dağda nə var?
Dəirsən dər şamama,
Qurumuş tağda nə var?

Ölürəm, üstümə gəl,
Yanıram, tüstümə gəl.
Əlməüzənnik eləmə,
Ayrılıq istəmə, gəl,

Gedirsən yara deynən,
Telini dara deynən.
Əgər məni soruşsa,
Günümü qara deynən.

Mən aşıq naz, bəri gəl,
Yolunu az, bəri gəl.
Bir öpüş versən mənə,
Dünya qopmaz, bəri gəl.

Mən aşıq asan dağlar,
Qar başı basan dağlar.
Şənə gələnlər gedər,
Sən elə osan, dağlar.

Mən aşıqəm, nədən var?
Nə söhbət var, nə dem var.
Dəyirmanı getməyə,
Nə ulaq var, nə dən var.

Əzizim dalda gəzər,
Gün gedər, dalda gəzər.
Mərdlər qabağı gözlər,
Namərdlər dalda gəzər.

Əzizim çaldı zalım,
Sazını çaldı zalım.
Götürüb qəm xəncərin,
Sinəmə çaldı zalım.

Mən aşıq qora çin-çin,
Mey çin-çin, qora çin-çin.
Yığıdı dünya dərdlərin,
Aparadı gora çin-çin.

Əzizim nərdivana,
Ayaq qoy nərdivana.
Zər qədrin zərgər bilər,
Nə bilər hər divana.

Təbriz üstü güneydi,
Şüşələr dolu meydi.
Balamdan kağız gəlib,
Tamam ərzi-gileydi.

Əziziyəm sis günə,
Pərdə tutub pis günə.
Özün öldün qurtardın,
Məni qoydun pis günə.

Mən aşıqəm nə çarə?
Biçarəyə nə çara?
Ət qoxudu düz gətir,
Düz qoxudu, nə çarə?

Əziziyəm çiçəkdi,
Gülü ləçək-ləçəkdi.
Şəkide qız sevmişəm,
Göycəklərdən göycəkdi.

Əziziyəm başda dur,
Ayaqda yox, başda dur.
Ağıl ki var satılmışır,
Ağıl özü başdadır.

Əzizim sizə düşdü,
Gözlərim gözə düşdü.
Səslədim, səsə gəldim.
Əzrayıl sizə düşdü.

Dədiyən demiş olsun,
Yediyən yemiş olsun.
Söykəndiyin qapının,
Yanları gümüş olsun.

Aşıq, bağça-bağ olsun,
Gülləri calaq olsun.
Yarım gələnlər yollarda,
Üroyim çırağ olsun.

Mən gələndə qış idi,
Çöllər dolu quş idi.
İstədim namə yazam,
Barmaqlarım üşüdü.

Əziziyəm başdıqnan,
Qoyun gəlir daşdıqnan.
Qardaşa qız seçmişəm,
On min tımən başdıqnan.

Telləri varaq-varaq,
Heyifdi, vurma daraq,
Mən ki səni sevmirəm,
Almə salma soraq.

Eləmi, gəlisenmi?
İlqara bəllisenmi?
Çallad, bıçaq gələndə,
Çağıraram, gəlisenmi?

İpək yaylıq ad oldu,
Yırtıldı bərbad oldu.
Sən mənə yar olmadın,
Üstümə bir ad oldun.

Əzizim nədən oldu?
Ayrılıq nədən oldu?
Allah, görənlər neylədim?
Yar küsüb gedən oldu?

Eyvanında quş mənəm,
«Kiş» desələr uçmanam
Yarım mənə göz cülər,
Mən heç başa düşməmə.

Əzizim, tən, geri dur,
Dağlara çən, geri dur.
Sənə gələn qadani,
Mən alım, sən ger dur.

Əzizim başa çalar,
Çalmasın başa çalar.
Yemə namərd çörəyin,
Qaldır b başa çalar.

Bulaq başı buz bağlar,
Dörd yanı yarpız bağlar.
Güllə dəyən oğlanın,
Yarasını qız bağlar.

Dağda maral xoş mələr,
Xoş inildər, xoş mələr.
Mənim ahu-zarımdan,
Dağ inildər, daş mələr.

Haralıyam, haralı,
Bu dağların maralı.
Dost olursan yaxşı ol,
Olmursan, göz aralı.

Qarabağda dağ olmaz,
Qara salxım ağ olmaz.
Qürbət eldə qalanın,
Ürəyində yağ olmaz.

Aşiq deyər oyan gül,
Oyan bülbül, oyan gül.
Qoy bir üzündən öpüm,
Sən yuxudan oyan gül.

Aşiq der nə bağışlar,
Dost dosta nə bağışlar?
Başım cəllad ölində,
Nə kəsər, nə bağışlar.

Mən aşiqəm ala göz,
Canı məndən ala göz.
Sevgi yükünü çökən,
Yorularını ala göz?

Bu dağdan aşmaq olmaz,
Qızıldan başmaq olmaz.
Fələk elə fələkdi.
Əlindən qaçmaq olmaz.

Mən aşiqəm o dalar,
Tikilibdi odalar.
Könül elə kövrəlib,
Bir çinqıldan od alar.

Neyləmişəm, neyliyəm?
Fələkdən gileyliyəm.
Şinəm qəmdən yaralı,
Halım yox dərdim deyəm.

Mən dostdan aralandım,
Oxlarla yaralandım.
Mən gördüm yar üzünü,
Dərdimdən aralandım.

Mən aşiq məzə qala,
Mey qanlı, məzə qala.
Qorxuram nakam öləm,
Eşqimiz təzə qala.

Mən aşiq eldən gələr,
Şirin söz dildən gələr.
Qardaş tapılan deyil,
Ər oğlan eldən gələr.

Mən aşiqəm qalasız,
Şəhər olmaz qalasız.
Qürbətə teylənirom,
Siz salamat qalasız.

Aşiq deyər nə qaldı?
Nə qovğadı nə qaldı.
Yaxşı, sənə min rəhmət,
Yaman, sənə nə qaldı?

Mən aşiqəm, ağam gəl,
Yanında üzəgəm, gəl.
Elə dərd vermisən ki,
O dərdə dustağam, gəl.

Mən aşiq yana canım,
Od tutub yana canım.
Özümə nə idim ki,
Sənə də yana canım.

Mən aşiq dağda nə var?
El köçüb, dağda nə var?
Məjnun xəyalı könlüm,
Leylisiz dağda nə var?

Aşiq min aya deyər,
Min qış, min aya deyər.
Sənin ikijə qışın,
Bil ki, min aya deyər.

Mən aşiq sərinə yaz,
Yaz başı sərin ayaz.
Mərdə gələn qadani,
Namərdin sərinə yaz.

Mən aşiq ay amandı,
Xəbisdən ay amandı.
Namərd mərdi qovlayır,
Qoymayın, ay amandı.

Mən aşiq yerdə məni,
Salmayın dərdə məni.
Namərdə qul olmaram,
Qurban kəs, mərdə məni.

Mən aşiq nərdivana,
Ayaq qoy nərdivana.
Qədrimi hardan bilər?
Hər nadan, hər divana.

Mən aşiq nədə yandı?
De canım nədə yandı?
Nejə sinəm qaladın,
Nə alışıdı, nə yandı.

Mən aşiqəm nə yardı.
Bu gözəl can nə yardı.
Gözün canım doğradı,
Nə kəsdə nə də yardı.

Mən aşiqəm hər aylar,
Kəçdi illər, hər aylar.
Namərdə aman olmaz,
Dilim mərdi haraylar.

Mən aşiq Şirvana yaz,
Burda yaz, Şirvan ayaz.
Yar Şirvanda yurd edib,
Məni də Şirvana yaz.

Mən aşiq qara dağ var,
Muğanda qara dağ var.
Müxənnətin əlindən,
Sinəmdə qara dağ var.

Mən aşiq qara dağlar,
Bürünüb qara dağlar.
Qoy dərdimi söyləsin,
Sinəmdə qara dağlar.

Mən aşiq aylar məni,
Həftələr, aylar məni.
Yüküm dərdədən tay vurub,
Yordu bu taylar məni.

Mən aşiq yasdı dağlar,
Çən gəldi basdı dağlar.
Doqquz ay kef-damaxdı,
Üç ayı yasdı dağlar.

Mən aşiq bağda dara,
Aç zülfün bağda dara.
Ay insafsız, üstündə,
Çəkilmə bağda dara.

Mən aşiq qara gözlər,
Baxsana yara, gözlər.
Sinəm üstə tuş olub,
İstəyir yara gözlər.

Mən aşiq hər ayına,
Can verərəm hər ayına.
Dara düşsən bir çağır,
Can gələr harayına.

Aşiq eşqə a dalar,
Deryada yar adalar.
Nəmərd qeyli-qal gəzər,
Mərdlər yaxşı ad alar.

Aşiqəm, sənəm sənsiz,
Dözmürəm sənəm, sənsiz.
Bir dərdli ah çəkəndə,
Bilginən mənəm sənsiz.

Mən aşiq sənəm, sənəm,
Çağıraram Sənəm, Sənəm!
Dedim dodağın kimin?
Söylədi:- Sən əm, sən əm!

Mən aşiqəm ya Xalıq,
Zər düyməli yaxalıq.
Kişilər süfrə açıb,
Hcy göstərə səxalıq.

Dağları gəzdim, gəldim,
Güllərin özdim, gəldim.
Yarı beyvəfa gördüm,
Əlimi üzdü, gəldim.

Mən aşiqəm, sar gəzər,
Sar yerində sar gəzər.
Yarı bir gün görməsəm,
Canım canımdan bezər.

Dağları dələrəm mən,
Torpağı ələrəm mən.
Belə ki dərd vermisən,
İnanma gülərəm mən.

Mən aşiqəm sım sarı,
Aşiq sarı, sim sarı.
Yüz il keçsə unutmaz,
Heç sım sarı heç sım sarı.

Mən aşiq gözəl varı,
Sallan gəl gözəlvarı.
Çirkini gözəl eylər,
Dünyanın gözəl varı.

Mən aşiq a çilovlar,
Qəm mənə a çilovlar.
Yarın nazik əllərin
İncitmə, a çilovlar.

Mən aşiq aram-aram,
Gəlginən aram-aram.
Sən mənə yaranı vur,
Mən özüm sağalaram.

Mən aşiq yüz ötkəle,
Yaş yanmaz yüz ötkəle.
Nəmərdə mürvət olmaz,
Yüz yalvar, yüz ötkəle.

Mən aşiq telə bağlı,
Yel vuran telə bağlı.
Sinəmdə öz kilidin,
Qoymusan elə bağlı.

Mən aşiqəm nə yana,
Nə alışa, nə yana.
Bir gəlib söndürsənə,
Qalmışam yana-yana.

Mən aşiqəm nə dedin,
Nə danışdıq, nə dedin.
Əğyar, sənə neylədim,
Məni yardan eylədin?

Qardaş, gəl, gərəyim sənə,
Ümidim, dirəyim sənə.
Həmi könlüm istəyir,
Həmi gəl, köməyim sənə.

Qardaşım birdi mənəm,
Gözümə nürü mənəm.
Talehimdən küsərəm,
Talehim kordu mənəm.

Mən aşiq gülə-gülə,
Gül əkdim gülə-gülə.
Nəmərdə bel bağladım,
Ağlatdı gülə-gülə.

Əzizim, ay gəlin,
Zülfün üzə yay, gəlin.
Təzə nehrə yığandan,
Göndər mənə pay, gəlin.

Stəkanım yağlıdı,
Əl vurma, dərmanlıdı.
Mənəm sevdiyim qızın,
Anası Bozalqanlıdı.

Əzizim çəni mən,
Dumanı mən, çəni mən.
Dostuma xoş gün dedim,
Düşmənimə çəni mən.

Əziziyəm qəm qalar,
Qəm üstündə qəm qalar.
Hər yerdə yer quruyar,
Səvən canda nəm qalar.

Əzizim yaza qaldı,
Dağlar üz-üzə qaldı.
Sevgilim yenə küsdü,
Dərdimiz təzə qaldı.

Otağım dərd arxalı,
Tikili dərd arxalı.
Varmı heç mənim kimi?
Qəm yüklü, dərd arxalı.

Qarşımızda vay dərdim,
Vay dərmanım, vay dərdim.
Dərya mürəkkəb olsa,
Yaza bilməz vay dərdim.

Bu yollar bada yollar,
Sırr verməz ya da yollar.
Gözüm yollarda qaldı,
Havaxtı vədə, yollar?!

Əzizim keçdi gəldi,
Keçinin üçü gəldi.
Darvazanı gen açın,
Atamın köçü gəldi.

Fələk mənə üz gördü,
Meydanımı düz gördü.
Getdi dolandı gəldi,
Məni hey yalqız gördü.

Eləmi var gül bağda,
Gül bağda, bülbül bağda.
Sənsiz dözə bilmərəm,
Xəzan olsa gül bağda.

Fələkdən ay fələkdən,
Qolum çıxıb biləkdən.
Mənim çarxım dönübdü,
Üzü dönmüş fələkdən.

Mən aşiqəm haraylar,
Var çeşmələr, saraylar.
Başım cəllad əlində,
Dilim səni haraylar.

Gözüm o yola tikim,
Sağa yox, sola tikim,
Hansı yoldan gəliрсən?
Gözüm o yola tikim.

Duman dərə başına,
Çiskin bərə başına.
Heç özüm də bilmədim,
Bu iş gələ başıma.

Əzizim, yazığam mən,
Əl vurma, yazığam mən.
Mən ölsəm sənə qurban,
Sən ölmə, yazığam mən.

Enişdən enənə bax!
Dolayı dönənə bax!
Muradına çatmayıb,
Çırağı sönənə bax!

Arxam, hayanım, qardaş,
Harda dayanım, qardaş?
Baş qoyum dizin üstə,
Qoy çıxsın canım, qardaş.

Sözün demə aşkara,
Dərdə tapılmaz çara.
Dindirmə, qan ağlaram,
Ürəyimdə var yara.

Qalmadı azan yerdə,
Qəbrimi qazan yerdə -
Görüm qələmin sinsın,
Yazımı yazan yerdə.

Ay çıxıbdır kənarsız,
Niyə məni qınarsız?
Açıb desəm dərdimi,
Od tutarsız, yanarsız.

Əzizim, qaranı yaz,
Ağ üstən qaranı yaz.
Hər dəftərin başına,
Mən baxtı qaranı yaz.

Bağında giləs deydi,
Yetişdi, giləs, deydi.
Əlin qurusun, ovçu,
Atdığın nə rast deydi.

Göydə ulduz üç keçdi,
Cavan ömrüm puç keçdi.
Fələk bir dərd göndərdi,
Ürəyimdən tuş keçdi.

Getmədin, qaldın fələk,
Xoş günüm aldın, fələk.
Yanar odun içinə,
Məni də saldın, fələk.

Dağlarda gözən mənəm,
Əhdim var, bəzən mənəm.
Ürəyim yaralıdır,
Bu dərdə dözən mənəm.

Bir quş gəlir Ağdaşdan,
Papağım düşdü başdan.
Bu qız mənə yar olmaz,
Eylər qohum-qardaşdan.

Mən cavanam utancaq,
Başımda vardı sancaq.
Nə qız oldum, nə gəlin,
Odlara yandım ancaq.

Əzizim, olmasın,
Heç bir dava olmasın.
Tər açılmış bənövşə,
Yaşıl qalsın, solmasın.

Əziziyəm, yatalar,
Şirin-şirin yatalar.
Oğlu davada olsa,
Heç yatarmı atalar!?

Deməyinki yavadır,
Acı, şirin havadır.
Kəlmələrin içində,
Ən acısı «dava»dır.

Əzizim, qoy aşım,
Dərə keçim dağ aşım.
Vətənimdən uzaqda,
Ölüb əziz qardaşım.

Əzizim binə qaldı,
El köçdü, binə qaldı.
Bir də görüşməyimiz,
Qiyamət günə qaldı.

Əzizim Qarabağ,
Şəki, Şirvan, Qarabağ.
Tülək tərhanım itiv,
Ayağında qara bağ.

Dağlar marala qaldı,
Otlar sarala qaldı.
Göy yaylaq sərin bulaq,
Yanmış marala qaldı.

Qarabağdan gələsən,
Qara salxım dərəsən.
Gözüm yolunda qaldı,
Görüm yolnan gələsən.

Qarabağda quş durmaz,
Yaz əyləşər, qış durmaz.
Küsülüsən, gəl barış,
Mənim dilim dinc durmaz.

Qarabağ küçələri,
Banlayır beçələri.
Mən çağırıram yarımı,
Hay verir neçələri.

Çəpərə çərç oldu, gəl,
Quş çəpərə doldu, gəl!
Vəfa verdin, gəlmədin
Vədə tamam oldu, gəl!

Əzizim ləkdə var,
Qarpız-yemiş ləkdə var.
Ay cüt gözən bəxtəvər,
Demirsən ki, tək də var.

Əzizim gəl bəri,
Uzaq durma gəl bəri.
Küsmüsən, könlün allam,
Gəndə durma, gəl bəri.

Səhəngin götürdü yar,
Gör hayana getdi yar?
Hava bulud, göy çömən,
Aralıqda itdi yar.

Eləmi qarğamağına,
Qar yağar qar qalağına
Elə mən də neyləyim,
Fələk qarğamağına.

Qızım qızdar ağası,
Başında gül topası.
Qızma elçi göndərir,
Şahların böyük ağası.

Yaylaqda quzu mələr,
Dili yox, gözü mələr.
Gülüm, qırağa düşsən,
Leysanı gözüm ələr.

Dağ başını qar alıb,
Bağçaları bar alıb.
Namərd, alma canımı,
Bir canım var, yar alıb.

Sən mənim ağa dostum,
Gəl gedək bağa, dostum.
Sən duman ol, mən çiskin,
Çəkilək dağa, dostum.

Eləmi üzüm yandı,
Tənəkdə üzüm yandı.
Sərt baxışa tuş oldum,
Alışdı üzüm yandı.

Əzizim birdənəsen,
Təkcəsen, bir dənəsen.
Ölsəm də qoy mən ölüm,
Sən ölmə, bir dənəsen.

Əziziyəm yenə yaz,
Bulud olsun yenə yaz.
Qələmin qurbaniyam,
Tez açılısın yenə yaz.

Aşiq, aşın bişdi gəl,
Bişdi yerə düşdü, gəl.
Yaxşı günüm səninlə,
Yaman günüm düşdü, gəl.

Mən aşiq belə bağlar,
Baxçalar, belə bağlar.
Xarav olsun belə il,
Bərbaddır belə bağlar.

Papirosun qəşəngi var,
Çəkməyə qəşəngi var.
Mən dedim sən qəşəngsən,
Səndən də qəşəngi var.

Bu qız kimin qızıdı,
Geydiyi qırmızıdı.
Səhər-səhər çıxanda,
Deyən dan ulduzudu.

Dağ başı qala yeri,
Göz, dolan, qala yeri.
Yüz candan yanan olsa,
Heç verməz ana yeri.

Əzizinəm düşdüm gəl,
Atdandım gəl, düşdüm gəl,
Gen günümün qardaşı
Yaman günə düşdüm, gəl.

Yaqut Yəməndən gəlir,
Geynib çəməndən gəlir.
Qırmızı tuman, ağ baldır,
Gündə hamamdan gəlir.

Yaqut Yəməni neynir,
Geynib çəməni neynir.
Qırmızı tuman, ağ baldır
Gündə hamamı neynir?

Eləmi o gün eylər,
Qar yağar, o gün eylər.
Ana balasın görso,
Bayramın o gün eylər.

Ata mindim köndələn,
Qolum yoxdu, döndərəm.
Yara bir məktub yazdım,
Adam yoxdu, göndərəm.

Allah məni quş eylə,
Budağa qonmuş eylə.
Dar yerdə, dar küçədə,
Yarı mənə tuş eylə.

Əzizim sarı qaldı,
Gün getdi, sarı qaldı.
Qardaş, yol gözləməkdən,
Gözümdə sarı qaldı.

Əzizim yaş olaydım,
Su dəyib yaş olaydım.
Yar naxoş olan yerdə,
Mən ölmüş kaş olaydım.

Almanı qoydun getdin,
Qabığın soydun getdin.
Sinəmə yara vurdun,
Yaramı oydun getdin.

Bu gələn naxırdımı?
Saranı çaxırdımı?
Deyir qardaşım gəlir,
Mənzili yaxındımı?

Gülü əkdim ləyəndə,
Gül boynunu əyəndə,
Qoşa qurban kəsərəm,
Yarım bizə dəyəndə.

Alınca çiçəkdimi,
Çiçəyi göyçəkdimi?
Deyirlər yarım gəlir,
Görəsən gerçəkdimi?

Qərənfiləm, qalxaram,
Qanadlarım çalxaram.
Desələr yarım gəlir,
Xəstə olsam qalxaram.

Əzizinəm yaz gəlsin,
Bahar gəlsin, yaz gəlsin.
Ağ kağız da tapmasan,
Yarpaq üstə yaz, gəlsin.

Əzizinəm ayranı,
Yemək olmaz ayranı.
Üzü cənnət görməsin,
Səni məndən ayranı.

Əzizinəm tər-tərə,
Bu yol gedər Tər-tərə.
Qoy üzün üzüm üstə,
Qarışsın qoy tər-tərə.

Heyva könlüm, nar könlüm,
Heyva könlüm, bar könlüm.
Gülməknən işim yoxdu,
Ağlamağa var könlüm.

Əzizim qazan ağlar,
Od vurur, qazan ağlar.
Bel batmaz, külüng kəsməz.
Qəbrini qazan ağlar.

Əzizinəm tər dəysin,
Aç köynəyin yel dəysin.
Qürbətə kefində ol,
Qoy ananı dərd əysin.

Əzizinəm dörd üzdü,
Ördək göldə dörd üzdü.
Səndən məktub gəlincə,
Üreyimi dörd üzdü.

Əzizim sənə dağlar,
Yol gedir sənə, dağlar.
Tutaydım yar əlindən,
Çıxaydım sənə, dağlar.

Əzizinəm sim bağlar,
Aşiq sazda sim bağlar.
Köhnə yaram qövr eylər,
Təzə yaram sim bağlar.

Kəklik gördüm boz, ala,
Qaş qaradır, göz ala.
İgid ona demişəm,
Sevdiyini tez ala.

Əzizim sini-sini,
Doldur yer sini-sini.
Mən istərəm oğlumu,
Neynirəm özgəsini.

Arxalığım mən özüm,
Boyunda qalib gözüüm.
Qonşular sənə qurban,
Birinci də mən özüm.

Kəklik daşda durubdu,
Qələm qaşda durubdu.
Yarı çirkin olanın,
Allah başına vurubdu.

Əzizim nazik ağlar,
Geyməyə nazik ağlar,
Ölüm çox ucuzlaşib
Anam çox nazik ağlar

Arxalığım şaldı, yar
Dərdin məni aldı, yar.
İkimizin sirr sözü,
Qiyamətə qaldı, yar.

Aftafa güm-güm eylər,
Bizim yar sizə neylər?
Əlində mərmər tüfəng,
Dağlara sürgün eylər.

Dağlar başı meşədir,
Qəlbim sınıq şüşədir.
Yarın yara töhfəsi,
Bir dəstə bənövşədir.

Əzizim aşiq gəldi,
Elə yaraşiq gəldi.
Yel vurub sinən açdı,
Gözümə işiq gəldi.

Əzizim bağ çəpəri,
Dolan gəl bağ çəpəri.
Çəpər bağı dolanmır,
Dolanır bağ çəpəri

Əzizim yaza nə qaldı,
Daha yaza nə qaldı?
Əldə qələm neyləsin,
İnsaf yazana qaldı.

Əzizim sağa nə qaldı?
Soldan sağa nə qaldı?
Sahibi ölmüş inək,
İndi sağana qaldı.

Əzizinəm düşəndə,
Atdananda, düşəndə.
Yaxşı günü bilərsən,
Yaman günə düşəndə.

Əzizim aralı dağlar,
Həkim yarımı bağlar.
Baxıram vətən görünüür,
Kəsib aranı dağlar.

Əzizinəm güləm mən,
Güləm mən, bülbüləm mən.
Yar üzünü görməsəm,
Çox çətin ki, güləm mən.

Ağ alma, qızıl alma,
Gəl yola düzül, alma.
Mənim də sevgilim var,
Qoy mən də üzüm alma.

Bağçamızda gül varmı?
Gül dibində yol varmı?
Bir gecənin qonağı,
Evinizdə gül varmı?

Bağçamızda gül də var,
Gül dibində yol da var.
Bir gecəlik deyirsən
Min gecəlik yer də var.

Durnalar yazda gələr,
Quzular onda mələr.
Yazın gözəl çağında,
Hicranlı xəstə ölər.

Aşiq gəraylı deyər,
Mizrab simlərə deyər.
Biri muraz alarsa,
Biri kim-muraz gedər.

Oba-obaya bənzər,
O bağda sürü gəzər.
Biri çiçək açarsa,
Yüzünü quzu əzər.

El-clə olur dayaq,
Hamusun bir-bir sayaq.
Azadlıq olan yerdə,
Nə sərsem ol nə sayıq.

İnsan-insana bənzər,
Hər kəs tayıyla gözər.
Tayını tapmayan kəs,
Şirin canından bəzər.

Kölgəyə düşəndə gül,
Vurmuxar seyda bülbül.
Əgər gülün tapmasa,
Bahar gülməz həmin il.

Bu meşə qanlı meşə,
Yarpağı yere düşə.
Dolana dövrənımız,
Keçən gün ələ düşə.

Ağçalar a ağçalar,
Yarpağı yaşıl çalar.
Meydimi daldan aparın,
Düşməni görsə əl çalar.

Dağlarda əkdim əkin,
Aldılar əlimdəkin.
Düşmanın da balası,
Olmasın mənim tekin.

Bostan əkdim xiyarsız,
Cana necə qıyarsız?
Səni yuxumda gördüm,
Oyandım ixtiyarsız.

Eləmi yad əli,
Ya divanə, ya dəli.
Qəbrim od tutar yanar,
Dəysə sənə yad əli.

Kür qırağı ad alar,
Yığılıb bəyzadalar.
Keşko mənə gələydi,
Sənə gələn qadalar.

Gecələr, il gecələr,
Dərdimi bil gecələr.
Mən burda ağlayaram,
Sən orda gül gecələr.

Gecələr gecə keçdi,
Bilmədim necə keçdi.
Mənimki ah-vay oldu,
Səninki necə keçdi?!

Eləmi ləngəridi,
Qaş gözün ləngəridi.
Çox bilib az danışmaq,
Cavanın ləngəridi.

Əzizim gül açar,
Bülbül ötər, gül açar.
Yarı yanımda görsem,
Gözlərim də dil açar.

Əzizim qan axar,
Xəncər batar, qan axar.
Səndən ayrılan gündən,
Ürəyimdən qan axar.

Əzizim gül bağa,
Bülbül bağa, gül bağa.
Mən küsmüşəm, gəlmirəm,
Bari özün gəl bağa.

Əzizim dönə-dönə,
Şam yanır söne-söne.
Yara qurban oluram,
Yarım da özgəsinə.

Əzizim yara bənddi,
Yar seven yara bənddi.
Bülbül ağlar, yaş tökər,
Güllüdü, xara bənddi.

Əzizim yuxuma,
Bil dərdimi, oxuma.
Axsamdan yatıram ki,
Yarım girsin yuxuma.

Əzizim sinə-sinə,
Gir bağa sinə-sinə.
Mən həsrətdən ölürəm,
Sən baxsan özgəsinə.

Əzizim dəstə-dəstə,
Qızıl gül dəstə-dəstə.
Gül istədim, vermədin,
Gətir qoy sinəm üstə.

Əzizim araz məni,
Kür məni, Araz məni.
Eşqindən alışmışam,
Söndürməz Araz məni.

Əzizim mərdanə,
Gəl divanə, mərdanə.
Ya öldür, ya rəhm elə,
Ya qoy olum pərvanə.

Apardın başdan məni,
Uçurtdun daşdan məni.
Fələk, yaman ayırdın,
Qohum-qardaşdan məni.

Gözlərin şuxdu sənin,
Kipriyin oxdu sənin.
Dərdin məni öldürür,
Xəbərin yoxdu sənin.

Ağzımda dadsan, oğul,
Gözümdə odsan, oğul.
Qorxsan yad gülləsinnən,
Mənə də yadsan, oğul.

Göy üzü ilim-ilim,
Yar itdi ilim-ilim.
Kəsin düşməni dilini,
Doğrayın dilim-dilim.

Söz varmış demə səndə,
Demirsən, demə sən də.
Sırrın gözədən oxunur,
Nə fərqi deməsən də?

Ağ üzdən xal umursan,
Baxırsan lal, umursan.
Sancırsan arı kimi,
Dilimlə bal umursan.

İstədim bir söz açam,
Bir yol salam, iz açam.
Bu namərd gözüm yaşdı,
Heç qoydu ki, göz açam?!

Mən aşıq göyem, yerlər,
Göyərüb göyem yerlər.
Məndən yadigar qalsın,
Əllərim dəyən yerlər.

Əlimə saz verdilər,
Sazıma naz verdilər.
Gətdim loğman yanına,
Dərmanı az verdilər.

Ördək, gölə bir də gəl,
Ceyran, çölə bir də gəl.
And verirəm gözlərə,
Bizim elə bir də gəl.

Ceyran, çöldə nəyin var?
Ördək, göldə nəyin var?
Gedirəm başqa yərə,
Sizin yerdə nəyim var?

Ördək, gölə gəlmərəm,
Ceyran, çölə gəlmərəm.
Elə yərə getmişəm,
Sizin elə gəlmərəm.

Ay belə tək-tək doğar,
Gün belə tək-tək doğar.
Sənin kimi oğuldan,
Analar tək-tək doğar.

Əzizim, Kərəm kimi,
Dinərəm Kərəm kimi.
Yarım mənnən ayrılısa,
Yanaram Kərəm kimi.

Eləmi ana yeri,
Qurulub xana yeri.
Yüz qohum yığılsa da,
Heç verməz ana yeri.

Gəncənin gedikləri,
Xurmadı yedikləri.
Yadıma bir-bir düşər,
Yarımların dedikləri.

Sarı simə,
Əl vurma, sarı simə.
Gözlərim qan-yaş tökər,
Toxunsan sarı simə.

Mən aşıq Laçın, Şuşam.
Alınmış Laçın, Şuşam.
Düşməni tutmuş yurdumu.
İndi yurdsuz qalmışam.

Mən sevirəm bu eli,
Bu el Cəbrayıl eli,
Gözəllərlə məşhurdu,
Gözəl Cəbrayıl eli.

Mən aşıq Qarabağa,
Baxmam qaraya, ağa.
Bir gün igidlər ilə,
Mən sarıllam silaha.

Əzizinəm gün gələr,
Gün gələr üzrlər güler.
Qarabağ alınan gündü
Toy-düyünlər düzülər.

Əziziyəm yenə gül,
Yenə bülbül, yenə gül.
Dəryacan qəmin olsa,
Düşməni görsən, yenə gül.

Getdiyim bir il oldu,
Verən bağlar gül oldu.
Getdini ki qayıdacam,
Nə yalançı dil oldu.

Getirəm qırağnan,
Gül biçdim orağnan.
İtirmişəm vətəni,
Gəzirəm sorağnan.

Ələylər hay ələylər,
Çirməli ağ biləylər.
Allahdan diləylədim,
Həsəl oldu diləklər.

Mən aşıq nəzər sala,
Yanaqda bir cüt xala.
Sən yadıma düşəndə,
Düşərəm haldan-hala.

Həsret əzizlər məni,
İçində gözlər məni.
Sən yanımda deyilsən,
Xəyalın izlər məni.

Əzizim oda gəldi,
Pərvanə oda gəldi.
Qorxurdum bircə dərdədən,
Başım o da gəldi.

Bülbül gülünən düşər,
İgid əlinən düşər.
Adam dərdə-bəlaya,
Yaman dilinnən düşər.

Tulla daşı aşığı,
Üzük qaşığı.
Dünya namərd dünyası,
Mərdin başı aşığı.

Bülbülə qəfəsdilər,
Külək kimi əsdiilər.
Zor ilə nigahımı,
Bir özgeyə kəsdilər.

Sevən aşıq sınınamaz,
Sınıansa da qınammaz.
Çıxdım neçə sınaqdan,
Yenə yarım inanmaz.

Bu quş üstədən bahar yox,
Bitən ağacda bar yox.
Dəyişib qoca dövrən,
Sabaha etibar yox.

Ay dünya, bica dünya,
Ucadan uca dünya.
Süleymana qalmayan,
Vəfasız qoca dünya.

Əzizinəm, söz olsun,
Yağı heç, dost yüz olsun.
İgid verdiyi sözdə,
İqarında düz olsun.

Əzizim düşən yeri,
Atdanif düşən yeri.
Göz yaşım oda dönüf,
Yandırır düşən yeri.

Əzizim daşa dəydi,
Üzündə qaşa dəydi.
Qolun qırılısın, ovçu,
Ox yenə daşa dəydi.

Əzizim nəyə dəyər,
Gül açar, nəyə dəyər?
Sevdiyini çirkin olsa,
Yediyini nəyə dəyər?

Əzizim gül üstünə,
Meh düşər gül üstünə.
Bülbül yenə qayıdar,
Getmə də gül üstünə.

AĞILAR

Eləmi ana yeri,
Quruldu xana yeri.
Yüz min loğman yıqılsa,
Verməz bir ana yeri.

Qərib öldü, götürün,
Dar küçədən ötürün.
Qəribin vay xəbərin,
Anasına yetirin.

Əziziyəm belə yaz,
Oxu dərsin, belə yaz.
Nə bitsin belə güllər,
Nə açılıs belə yaz!

Mollanın azan yeri,
Oxuyub yazan yeri.
Kor olaydı gözlerim,
Gördüm sən gözən yeri.

Eləmi bülbül düşər,
Atdanar, bülbül düşər.
Sənnən keçən günlərim,
Yadıma bir-bir düşər.

Eləmi yaralandım,
Ox deydi, paralandım.
Mən səndən ayrılmazdım,
Güjünən aralandım.

Dəryada sijim gördüm,
Sijimin unu gördüm.
Gəlirdim yar yanına,
Fələyin güjün gördüm.

Ölürəm, üstümə gəl,
Yanıram, tüstümə gəl.
Sağlığımda gəlmədin,
Qəbrimin üstünə gəl.

Dam üstə yığdım taya,
Yel vurdu, tökdü çaya.
Çəkdiyim zəhmətlərin,
Hamısı getdi zaya.

Enişdən enənə bax,
Dolaydan dönənə bax.
Murazına çatmayıb,
Çırağı sənənə bax!

Arxalıq aldırmaşam,
Yaxalıq saldırmaşam.
Dərdim artandan bəri,
Ürəyim aldırmaşam.

Yaralandım yanımdan,
Quşlar doydur qanımdan.
Canım bir dərdə düşdü,
Bezər oldum canımdan.

Nərgizlər, ay nərgizlər,
Döşdə bitər nərgizlər.
Cavanda nə qaydadı,
Torpaq örtər, yer gizlər.

Əzizim badam olmaz,
Əkməsən badam olmaz.
İstərəm görə özün,
Şəkildən adam olmaz.

Əziziyəm, ay qardaş,
Qaşın uju yay, qardaş,
Ölsə bəjilər ölsün,
Heç deməsin: vay qardaş!

Bir ev tikdim dəyirmi,
Çubuqları iyirmi.
Qoyub hara gedirsən?
Bu ev sənün deyilmi?

Bir bağ saldım bağbansız,
Dəvə gördüm sarvansız.
Fələk bir yara vurdu,
Həkim gördüm dərmansız.

Qaladan endirdilər,
Qara don geydirdilər.
Ölməyə könlüm yoxdu,
Zülmə öldürdülər.

Qardaşlar, ay qardaşlar,
Yağış kəsər, qar başlar.
Çağırırım hay vermir,
Hayandadı qardaşlar?

Ağajda var ağ alma,
Böyrü çürük ağ alma.
Sənə kimlər qarğadı?
Sən bu dərddən sağalma!

Əziziyəm boyana,
Bağın yönü hayana?
Burda bir oğlan ölüb,
Layla çalın, oyana.

Qəlbim qara qazandı,
Dilim ərzə yazandı.
Fələyə bel bağlama,
Fələk pərgar pozandı.

Duman, dağdan belə gəl,
Belə dolan, belə gəl.
Əzrayıl ova çıxıb,
Səni vurur, belə gəl!

Eləmi hasan dağlar,
Başın qar basan dağlar.
Yetim gülsə zor güllər,
Ağlasa hasan ağlar.

Dağlar başı qarıymış,
Dibi bahram-barıymış.
Şirin dünyanın sonu,
Yaman zəhrimarıymış.

Eləmi qoşa dağlar,
Durub baş-başa dağlar.
Gəldik xəstə görməyə,
Xəstə köçüb, yurd ağlar.

Eləmi qalan qardaş,
Qahmarım qalan qardaş.
Ox deydi, ucu sındı,
Qəhrimə qalan qardaş.

Fələyi dindirəydim,
Dindirib güldürəydim.
Mənə tale yazanın,
Qələmin sındırəydim.

Bir at mindim köndələn,
Qolum yoxdu döndərəm.
Nə qələm var nə dəftər,
Halmı yazam göndərəm.

Əzizim ağlamaqdan,
Bağa su bağlamaqdan.
Bağda xəzəl qalmaqda,
Yarama bağlamaqdan.

Fələyi dindirdilər,
Bilməzin bildirdilər.
Mənə qələm çalanın,
Qələmin sındırdılar.

Ayın tamaşasına,
Günün tamaşasına.
Burda bir oğlan ölüb,
Gəlin tamaşasına!

Dəyirmanın püskünə,
Dən tökərlər püskünə.
Sən özün öldün getdin,
Məni qoydun pis günə.

Tüfəngin lüləsi var,
Silməmişəm pası var.
Burda bir oğlan ölüb,
İllərəcən yası var.

Mən aşıq başdan ağlar,
Kiprikdən, qaşdan ağlar.
Bunun anası olsa,
Durub o başdan ağlar.

Qamışlıq qalın oldu,
Ayağım yalın oldu.
Mən evdən ayrılmazdım,
Ayıran zalım oldu.

Açıq qoy pəncərəni,
Gözüm görsün gələni.
Necə qəbrə qoyarlar?
Qərrib yerdə ölənini?!

Yaralı, yaran necədir?
Qəmnən aran necədir?
Mənim yaram sağalıb,
Sənin yaran necədir?

XI. GÜLMƏCƏLƏR

SORAĞINI NALTÖKƏNNƏN ALMIŞAM

Bir ayırım Gəncədə qonaq qalası olur. Ev yiyəsi süfrəyə çay gətirir. Ayırım ömründə çay deyilən şey görməyibmiş. Gözünün altından çaya tərs-tərs baxır, amma nə oldğunu anlaya bilmir. Soruşmağa da üzü gəlmir. Axırda ayırım canını dişinə tutub stəkani əlinə alır, bir-nəfəsə çəkir başına. Tərslikdən çay da yaman qaynarıymış. Dili-ağızı pörşələnir. Ayırım qınağa boğulub heç kəsə heç nə demir. Gecəni yatır, səhər özünə söyə-söyə kəndə qayıdır. Naltökən deyilən yerə çatanda bir də baxır budə ha, qabaqdan bir adam gəlir. Ayırım eşşəyin belində gələn ayırımla tanış çıxır. Əhvallaşandan sonra soruşur:

-Ə, xeyir ola, haana gedəysin?

-Gəncə.

Gedəysin get, uğuruna xeyir. Bax, Gəncədə hansı öydə qalsan gətirib qabağına bir qırmızı şey qoyajaxlar. Olma-bilmə dilinə vurasan. Başın haqqı mənim atamı yandırıb o qırmızı şey.

Eşşəyin belindəki ayırım deyir:

-Əşi, arxayın ol, şaxsanımı?

Kənddən gələn ayırım axşam tərəfi Gəncəyə çatır. Bu da bir evdə gecələyəsi olur. Yeməkdən qabaq ayırıma bir stəkan çay qoyurlar. Ayırım çaya əyri-əyri baxıb deyir:

-Nə buğlanəysin, haveyi buğlanma! Sorağını Naltökənnən almışam...

MÜBARƏK OLSUN, AY ABBASƏLİ!

Abbasəli adında bir nöker varıymış. Novruz bayramında ev adamları ilə bərabər buna da təzə çuxa tikdirirlər. Gözü hamının üzündə qalan nöker ha gözəlirsə, çuxasına "mübarək olsun" deyən tapılır. Çuxanı geyir, bir o başa gedir, bir bu başa. Yəni də heç kəs Abbasəlinin çuxasına tərəf baxmır. Nöker daha dözə bilməyib deyir:

-Mübarək olsun, ay Abbasəli! Mübarək olsun, ay Abbasəli!

SEYFƏLİSƏN, KEÇ BAŞA

Şəmkinin Seyfəli kəndində toy imiş. Ev sahibi öz kəndçilərini görə kimi tez süfrənin başında yer göstərir:

-Seyfəlisən, keç başa... Seyfəlisən, keç başa...
Qonşu kənddən gələn qonaqları heç saya salan olmur. Birdən toy mağarının qabağından bir it keçir. Qonaqlardan biri özünü saxlaya bilməyib itə deyir:

-Seyfəlisən, keç başa!

GÖRMÜŞÜM DƏ, YİMİŞƏM DƏ

Bir ayrım o birisindən soruşur:

-Hamam görüfəsənmi?

O biri ayrım forslanır:

Görmüşəm də, yimişəm də.

BƏS O BİRİ KİMDİ?

Bəy evinə fəlçi gəlir. Fəl açır deyir:

-Bu evdən iki ölü çıxacaq.

Hamı nökrənin üzünə baxır. Nökrə özünü o yerə qoymayıb deyir:

-Biri mənəm, bəs o biri kimdi?

KÜÇÜKDƏN SÜDƏ GETDİ

Ayrım qadın südü ocağa qoyub qonşuya gedir. Qızına da tapşırır ki, südə baxın, birdən küçük südü içər. Qayıdanda qızından soruşur:

-Aaz, aaz, a günüqara, südə baxdınımı?

-Ana, ana, dayımın başı haqqı, küçük başını elə yenice qazana soxmuşdu. Tutdum elə sıxdım, elə sıxdım küçükdən südə getdi ki, süddən küçüyə getmədi.

MƏNNƏN BULAMAQDI

Gəncədə Usta Zeynal adında bir kişi varıymış. Bir gün Ziyad xan camaatı Kür qırağında ot biçməyə göndərir. Usta Zeynal da bu camaatın arasındaydı. Nə qədər deyirsə ki, ayağım şişib, mən iş görə bilmərəm, xeyri olmur. Kişini məcbur göndərirlər biçinə. Deyirlər ayağın şişib, qolun ki salamatdır. Kərəntini bulamağa nə var ki?

Hamıya vər bölünür. Ustaya da bir vər düşür. Kərəntini bir çalır, iki çalır, bir də baxıb görürlər ki, usta heç yerindən tərpenmir, eləcə

kərəntini bulayır. Deyirlər:

Ay usta, bu nə işdi, camaat vəri başa vurub, amma sən hələ yərində sayırsan.

Usta Zeynal halını pozmayıb deyir:

-Əşi, bəs mən sizə demədimmi ki, ayağım şişib. Mənnən bulamaqdi.

HEÇ YANA QAÇAN DEYİL

Gejə yarı bir ayrımın evinə oğru giribmiş. Ayrım sərvaxt yatıb-mış. Ona görə də tez oyanır. Ayağa qalxıb bir kəndir tapır, başlayır qarabaqara oğrunu izləməyə. Fürsət tapan kimi oğrunun üstünə atılaraq onun ayaqlarını bağlayır, amma nədənsə əllərini bağlamağı unudur. Ayrım baxıb görür ki, oğru elə öz kəndçilərirmiş. Oğru ayrımın çox özab veribmiş. Odur ki, ayrım öz-özünə fikirləşir: "Bu köpəyoğlunun başına oyun açmalıyam". Tez oğrunu evdə qoyub milis idarəsinə qaçır. Əhvalatı olduğu kimi danışır. Milis işçisi soruşur:

-Bəs oğru hanı?

Ayrım deyir:

-Oğrunu evdə qoyub gəlmişəm.

-Ə, bəs demirsənmi oğru pəncərədən düşüb qaçar?

-Əşi, heç yana qaçaşı döyül. Ayaxlarını bərk-bərk bağlıyıf da gəlmişim.

-Bə əllərini?

Ayrım iki əlli başına qapaz vurur:

-Vay dedəm, vay. Əllərini bağlamaq heç yadıma da düşmüyüf.

-Paho, indiyə qədər oğrunu qalar? Yəqin ki, çoxdan ayaqlarını acıf qaçmış olar.

Ayrım arxayınca deyir:

-Bileysəmmi oğru bizim kəndçidi. Mənim ağımdan çıxan şey onun yadına düşməz.

BU DA MƏNİM BAXTIMDANDIR

Bir kişinin iki oğlu varıymış. Günlərin bir günü böyük oğul evlə-nir. Ertəsi gün arvadına deyir ki, aftafə-ləyən gətir, ayağımı yu. Gə-lin ərinin tapşırığını canla-başla yerinə yetirir. Əri çıxıb işə gedir. Qaynı tez o biri otaqdan çıxıb deyir:

-Az, atafa-ləyən gətir, mənim də əyağımı yul!
Bunu eşidən gəlin bərk dəyərrənir. Oğlan görür ki, gəlin onun əyağını yumaq istəmir, gəlinə gözağartması verir:

-Az, eşitmirsən? Karsan? Sənə demirəm gəl ayağımı yul!
Gəlinin hirsindən gözdəri dolur. Tez özünü verir qayınatası olan otağa. Kişiyə deyir:

-Mən gedirəm dedəm evinə. Bu nədir, mən bilmirəm kimin arvadıyam? Ərim də deyir gəl ayağımı yu, qaynım da. Mən belə yerdə qala bilmərəm.

Qayınata şalvarının çirmələnmiş balağını düzəldə-düzəldə deyir:
-Get, a bala, get. Nə deyirəm ki! Bu da mənim baxtımnanıdır. Mən bildirdim ki, növbə mana çatanda belə olajaq.

ŞOFER ÖLÜB

Qol saatının təzə çıxdığı vaxtlarda ayırım kəndlərinin birində bir ayırım öz arvadına saat albmış. Bir gün arvad ərinə deyir:

-Ay kişi, aldığın saat yerimdir. Yəqin təkərləri xarab olub.

Kişi deyir:

-Bu saat baxaram, görüm niyə işləmir.

Kişi saati açır. Baxıb görür ki, saatin içində bir dənə milçək ölüb.

Tez üzünü arvadına tutub deyir:

-Ay arvad, sən demə şofer ölübmüş, ona görə saat yerimirmiş.

SULU QURAN

Bir kişi yatırmış. Birdən dədəsi gəlir girir yuxusuna. Dədəsi deyir ki, a bala, neçə illərdi ölmüşəm, amma sən hələ də mənə Qur'an oxutdurmamısan. Səhər tövlədəki dananı apar ver Balçılı mollasına, qoy mənə bir Qur'an oxusun.

Kişi yuxudan sərsəm oyandı. Səhər lap o başdan durub özünü verdi tövləyə. Tövlədə onun var-yox bircə danası varyıdı. Dananın çarısından yapışib çölə çıxartdı. Elə bu vaxt arvad səs eşidib pənçərədən çölə baxdı. Gördü ki, kişi dananı dəhmərləyib harasa aparır. Tez kişinin yanına gəldi:

-A kişi, dananı hara aparırısan?

-Balçılı mollasına.

-Sən nə danırısan, ay kişi, havalanıbsan nodi?

-Allah özü xeyirə döndərsin, arvad, dədəm rəhmətlik bu gecə yuxuma girmişdi. Dedi ki, niyə indiyə qədər mənə bir Qur'an oxutdurmamısan. Sonra da dedi ki, tövlədəki dananı apar ver Balçılı mollasına, qoy mənə bir Qur'an oxusun. Hə, arvad, indi mən o rəhmətliyin sözünə əməl etməsəm, o dünyada inkir-minkirlər əl çəkməzlər yaxasından.

Arvadın əli ağzında qaldı. Ağ-bir, qara-iki, heç nə deyə bilmədi. Kişi dananı yedəyinə salıb Balçılı kəndinə tərəf üz tutdu. Xeyli gədənə sonra bir irəməliyə rast gəldi. Burada da, Allah göstərməsin, ilan mələyirdi. Kişi bir az da gedəndən sonra qabağına tanımadığı bir adam çıxdı. Onlar yaxınlaşıb bir-birlərinə xeyli tamaşa edədlər. Axırda naməlum adam dilləndi:

-Yolçu qardaş, uğur olsun, hara belə?

Kişi əhvalatı bu adama da danışıdı. Naməlum adam dərhal hiylə-gərcəsinə dananı süzdü, köksünü ötürüb dedi:

-Eh, qardaş, belə baxıram, ürəyim yanır sənə. Vallah, havayı yərə zəhmət çəkib o dananı uzaq bir yerə aparırsan. Allah özü səninkini yetirib. Bax, mən özüm mollayam, özü də əsl molla. Dərsimi də Kərbələdə almışam.

Naməlum adam o qəder dilə basdı ki, dana ziyəsi lap inandı. Yayıq başladı yalvarmağa:

-Allah köçənlərinə rəhmət eləsin, a molla əmi. Allah səni Tur dağına döndərsin. Balçılı çox uzaqdır. Bəlkə mənə bu əziyyətdən qurtarasan, elə özün oxuyasan Qurani dədəmə. Həm də ölü üçün nə fərqi var ki, o molla olmasın, bu molla olsun. Təki Quran oxunsun.

Naməlum adam gördü ki, qabağındakının lap boş damarını tutub, bir az da basıb-bağladı:

-Əşi, əlbəttə, ölüdən ötrü nə təfəvütü? O molla olmasın, mən molla olum. Quran özü də belə yazır. Hələ öz aramızdır, sənənin dediyin o mollanın elə firıldaqları var ha, eşitsən tüstün tərəpəndən çıxar. Hə, o köhnə lotulardandır. Gündə bir dəfə möhkəm vurmasa, dili söz tutmur. Əstəğfürüllah, əstəğfürüllah! Allah, sən özün saxla! Allah, sən özün kafirin bəlasını ver! Amma mən... hə, o ki qaldı mənə, biz elə nəsilillikdən imam övladıyıq. Allaha qurban olum, Allah bu-yurmayannan işimiz yoxdur.

Dana ziyəsi qabağındakı adamın lap xalis molla olduğunu yəqin elədi. Başladı kişiyyə bir də yalvarmağa:

-Molla əmi, oxuduğuna qurban olum, sən Allah, mənə dağa-daşa

salma. Al bu dananı dödəmə bir yaxşı Quran oxu, qoy kişinin ruhu şad olsun.

"Molla" elə bu sözə bəndiydi. O saat dananın çətisini kişinin əlindən alıb bağladı öz belinə. Üzünü ona tutub dedi:

-A kişi, sən bax o daşın üstündəcə otur, mən bu saat dödənə bir yaxşı Quran oxuyum.

Kişi bir tərəfdə oturub mollanın hərəkətlərinə tamaşa etməyə başladı. Gördü ki, molla əyilib bir ovuc qum götürdü, ovucunda ox-xaladı, sonra da qumu gah üz-gözünə sürtdü, gah da başına tökdü. Qərəz, molla yüz oyundan çıxdı. Amma dana ziyəsi fikirləşdi ki, a balam, bu qum-zad nəyiymi kişi üz-gözünə sürtdü. Mən biləsi molla Quran oxumamışdan əvvəl dəstəməz almalıdır, suynan əl-üzünü, ayaqlarını təmiz-təmiz yumalıdır. Ondan sonra Quran oxumalıdır.

Molla bir azdan üz-gözünü təmizləyib dedi:

-Allah atana rəhmət elesin, qardaş. Dödənə yaxşı bir Quran oxudum. Di sana yaxşı yol, mən getdim.

Molla bunu deyib dananı qabağına qatdı. Dana ziyəsi tez diləndi:

-A kişi, bir dayan görüm, soruşmaq ayıb olmasın, bu nə cür Quran oxumağıydı? Görmüşük ki, molla Quran oxumamışdan qabaq dəstəməz alar, suynan əl-üzünü, ayaqlarını təmiz-təmiz yuyar, Ondan sonra Quran oxuyar.

"Molla" dana ziyəsinin avam olduğuna tam inandığı üçün onun sözünü azdırdı:

-Bıy.hə, sən sulu Quran deyirsən? Əşi, sulu Quranı oxumağa nə var ki, onu uşaq da oxuyar. Mən zəhmət çəkib sənin dödənə quru Quran oxudum. Əslində sən mənə bir dana yox, ikisini verməlisən. Eybi yoxdur, borc olsun.

Dana ziyəsi mollanın bu sözünə inanıb əli-ayağı boş, kor-peşman geri qayıtdı.

SADIQ KIŞININ İNƏYİ

Deyir Sadıq adında bir kişinin qoca bir inəyi var imiş. Kişi hər bazar günü bu inəyi qabağına qatıb satmağa aparırmış. Bazara çatan kimi müştərilər tökülüb gəlmişlər, hərə bir yannan inəyin başını soruşurmuşlar. Kişi də inəyin başını demək istəmiş. Hər dəfə də müştərilər inəyin ağzını açıb dişlərinə baxır "yox, qocadır" – deyib aralaşırlar. Bu hadisə hər bazar günü təkrar olunur. Axırda Sadıq kişi

bezi bəzə bazar çıxmaq istəmir. İnek isə hər bazar günü tövlədən çıxıb təkbaşına bazara qaçır, adam gördükcə ağzını açıb dişlərini göstərir.

"KIŞİLİK" NAMINƏ

Gəncədə Məcid, Hüseyin adında iki içki düşkünü varmış. Onlar bir-birilə möhkəm dost imişlər. Bu iki dostun qəribə bir şakəri var imiş. Şəhərə çıxar, bütün yeməxanalara girib hərəsində əlli qram araq içərmişlər. Bir gün necə olursa Məcid Hüseyinə deyir:

-Qardaş, gəl bir kişiliyimizi sınayaq, bu gün içməyək. Fləcə yeməxanalar qabağından keçək. Amma içməyək. Görək nəfsimizi saxlaya bilirikmi? Görək kişi kimi sözüümüzün üstündə dura bilirikmi?

Hüseyin dostunun bu təklifi ilə razılaşır. Onlar belə də edirlər, yeməxanaların hamısının qabağından keçirlər. Amma içəri girmirlər. Lap sonuncu yeməxananın qabağında dayanırlar. Məcid deyir:

-Qardaş, biz doğrudan da kişiyik. Sözüümüzün üstündə də kişi kimi durduq. İndi gəl bu sonuncu yeməxanaya girək, kişiliyimizin sağlığına bir vuraq.

QALANINI DA TALAN ELİYƏJƏKLƏR

Tovuzda Şərif adında bir kişi varıymış. Deyir bu kişi öz məhləsində qarğıdalı əkibmiş. Qarğıdalı sütlü olan vaxtı dirriyə zığzığ danır. Nə illah elyirlərsə, zığzığın ayağını qarğıdalılıqdan kəsə bilmirlər. Axırı bir gün Şərif kişinin oğlu zığzığın birini yurub qarğıdalıdan asır ki, o biri zığzığlara da dərs olsun. Bunu gören Şərif kişi tez oğlunu yanına çağırır deyir:

-Ə, a bala, yeri o zığzığın leşini aç, oyzə tulla! Yoxsa yas yerinə gələn zığzıqlar qarğıdalının qalanını da talan eliyəcəklər.

SÖVDƏLƏSMƏ

Deyir bir kişi öz oğluna tapşır ki, a bala, get şəhərdən bir usta tap getir, qoy bu ev-əşiyin uçub-tökülən yerlərini qaydaya salsın. Oğul "baş üstə" deyib tərənir şəhərə. Bir azdan qayıdıb gəlir. Atası soruşur ki, ə, a bala, noldu, usta tapdınmı? Oğul deyir ki, hə, ay də-

də, tapdım. Atası soruşur:

-Hə, indi mənə də görün nəteri danışdın ustaynan, nəteri sövdə-
leşdin? Oğlu da qayıdır:

-Ay dədə, sövdəmiz belə oldu: bizdə işləyəcək, gedib öz evində
yeyəcək.

Atası oğlunu danlayır:

-Yox, oğul, yaxşı danışmayıbsan. Sən görək belə danışaydın,
bizim də yeməyimiz ondan olaydı.

ÜÇ KİŞİNİN SÖHBƏTİ

Üç kişi söhbət eliyirmiş. Söhbət arvaddardan tüşübmüş. Kişilər-
dən biri deyir:

-Mənim arvadımın adı Maraldır.

O biri kişi deyir:

-Mənim arvadımınsa adı Ceyrandır.

Üçüncü kişi deyir:

-Vallah, heyvan olmağına mənim arvadım da heyvandır. Amma
nə cür heyvan olduğunu hələ heç özüm də bilmirəm.

O, MƏNİM KÖYNƏYİM OLACAQ

Bir dəfə bir ayırım bazara kartof götürür. Satıb qurtarır. Sonra fikir-
ləşir ki, bəs indi neyləsin? Bu qərara gəlir ki, şəhəri gezib-dolaşsın.
Bir hamamın qabağından keçəndə ayaq saxlayır. Ağzını ayırıb
hamama tamaşa eləyir. Öz-özünə deyir ki, görəsən, bu nədir belə?
Bir adamdan buranın nə olduğunu soruşur. Həmin adam deyir ki, bu-
ra hamamdı. Ayırım soruşur ki, bəs hamam nədir? Ona hamamın nə
olduğunu başa salırlar. Biletin qiymətini deyirlər. Ayırım fikirləşir ki,
cəhənnəm olsun, bir abbasıdan keçsin. Hamama girsin, çimib gözəl-
ləşsin. Bilet alıb hamama girir. Hamamda bir nəfər ona yaxınlaşır
soruşur:

-Qardaş, sənə camadar lazımdır?

Ayırım qayıdır:

-Camadar nədir?

Həmin adam camadaların nə olduğunu başa salır. Ayırım razılaşır.
Camadar ayırımın belini kisələməyə başlayır. Yarım saatdan sonra
camadar ayırma deyir:

-Qardaş, belində nəşə bir şey ağarır.

Ayırım sevincək deyir:

-Ə, Allahsız, o mənim köynəyim olajax. Mən də neçə ildir onu
axtarırım.

MƏN QAÇAQ OLAN İLİ

Yatmaqdan yarı ağrıyan, durmaqdan beli quruyan bir kişi arvadı-
nın təhnizindən bezar olub bir gün ayağa qalxır ki, a kişinin qızı, nə
qaralamısan mənə, nə əfəl yerinə qoymusan mən yazığı? İndi ki,
belə oldu, lap gedib qaçaqlıq eləyəcəm. Bəri elə o tüfəngi, bir-iki
günlük də ayınnan-oyunna yığı torbaya. Çəkiləcəm dağlara.

Arvad peşman olub özünü möhkəm danlayır. Ürəyində deyir ki,
yənə hər nədi, quru qaraltıdı damın altında. Yənə nə qədər olmasa
balalarının pənəhidi. Dilim qurusun, kişini nəhaq didəngin saldım
yurdundan-yuvasından. Qaçaq-quldur ki, var bir çiyində Əzrayıl
oturur, bir çiyində divan-dərə. Bəs necə eləyim ki, kişini yola
götürim, inadından döndərim. Arvad çox yalvarır, kişi az eşidir. Ya-
raqlanıb-yasaqlanıb çıxır evdən. Bir səfəli dağ başında özünə məs-
kən seçir. Gəliş-gedişdi bir cığırda uzanır. Acanda yeyir, susayanda
su içir. Axşam olur, səhər açılır. Üç-dörd gündən sonra kişinin azu-
qəsi tükənir. Torpağın nəmişliyi çökür canına. Daha duruş getirə bil-
məyib qayıdır evinə.

-Əşi, cəhənnəm olsun, atdım qaçaqlığın daşını! Mən bacaran iş
deyil,-deyib yənə kürkünü sərir öz daxmasına.

O vaxtdan sonra harda söz düşsə, bir əhvalat danışmaq istəyəndə
belə başdır: "O ili mən qaçaq olanda", "mən qaçaq olan ili".

OYÇU QULU

Kəlbəcərdə Qulu adlı bir oyçu varıymış. Oydan gələndə heç nə
gətirməzmiş, amma hər dəfə də deyərmiş ki, ayını belə oyladım, ca-
navarı belə vurdum, pələngi belə yaraladım. Bağ belə, bostan belə.

Bir gün camaat belə qərara gəlir ki, Quluya bir şahid qoşaq. Görək
indi nə vurajaq, həm də görək dedikləri doğrudur, yoxsa yalan?
Onlar Quluya bir nəfər qoşurlar. Qulu yanındakı adamla Petiqlu
dərəsinə gedir. Birdən kolluxdan qavan çıxır qaçır. Oyçu Qulu tez
qavanın arxasınca bir güllə atır. Qavan gözədən itir. Oyçu Qulu deyir:

-Qavanı yaraladım.

Yanıdakı adam deyir:

-Ay Qulu, dəymədi, dəysəydi yıxılardı axı!

Qulu deyir:

-Yox, dəydi! İnanmırsan gedək göstərim.

Gəlirlər qavan qaçan kolun yanına. Payızın son ayı olduğundan yarpaxlar qızarmışdı. Qulu yerdən bir qırmızı yarpaq götürüb deyir:

-Görürsən, qanı yerə tökülüb.

Yanıdakı adam deyir:

-Qardaş, bu qan döyül, yarpağın öz rengidi.

-Ayə, qandır.

-Yox, qan döyül.

Qulu əl atır belindəki xançalın dəstəsinə. Yanıdakı adama qan-qanı baxıb deyir:

-Ayə, sana deyirəm qandır.

Şahad qorxur. Deyir:

-Bəli, qandı, Qulu, qandı.

Axşam kəndə qayıdanda camaat yığışır onların başına. Soruşurlar:

Ayə, oyçu Qulu, nə vurdun?

Oyçu Qulu deyir:

-Bir yekə qavanı yaraladım.

Hamı Şahadın üzünə baxır. Şahad deyir:

Vallah, Petiqulunun dərəsi,

Oyçu Qulunun qəməsi,

Elə qandı ki, qandı...

QOY YERDƏ ÖLSÜN

Bir kişi ot tayası yığırdı. Çox işlədi, axırda yorulub tayanın başında daja yatdı. Şər qarışanda biçinçinin yoldaşları baxıb gördülər ki, bu kişi yoxdur. Çox axtardılar, amma kişidən bir xəvər-ətər çıxmıdı ki, çıxmıdı. Kişi özü səs-küyə oyandı. Tez səsinə çıxartdı, yoldaşları onu görüb yaxına gəldilər. Ona "aşağı düş, gedək"-dedilər. Kişi tayanın üstünən atılıf yerə düşmək istədi. Amma yuxarıdan aşağı baxanda gözdəri qaraldı. Gördü taya o qədər hündürdü kü, burdan düşmək müşkül işdir. Axırı dilə gəlib yoldaşlarına dedi:

-A kişilər, vallah, mən burdan düşə bilmərəm. Tüşsəm tiko-tikə olaram.

Biçinçilər tez yığılıf fikirreşdilər ki, kişini tayanın başından nəteri düşürtsünner. Çox götür-qoy elədilər. Amma bir ələc tapa bilmədilər. Elə bu vaxt ağıldan səyin biri dedi:

-Sizin işiniz yoxdur, onu düşürtmək mənim boynuma.

Hamı mat-məətəl qaldı. Düşündülər ki, bu ağıldan kəmin biridir, nəteri oldu ki, bizim ağılmıza gəlməyən bunun ağılna gəldi. Nəysə, razılaşır ona dedilər:

-Dəliden doğru xəvər. Gəl düşürət görək, necə düşürdürsən?

Ağıldan səy tələb etdi ki, ona uzun bir kəndir versinlər. Kəndiri gətirdilər. O, tez kəndiri tozlayıb tayanın üstünə atdı. Tayanın üstündəki kişiyə dedi:

-Ey, kəndirdən bərk yapış!

Sonra üzünü camaata tərəf çöyürüf dedi:

-Ay kişilər, yaxın gəlin, hamınız bu kəndirdən yapışın!

Mən işarə verən kimi kəndiri dartarsınız.

Hamı kəndirdən yapışdı. Birdən onlar ağıldan səyin işarəsi ilə kəndiri dartdılar. Dartan kimi tayanın üstündəki kişi bir parça ət toki yerə düşüb şil-küt oldu. Kişini qan apardı. Yaxınlaşıb gördülər ki, kişi ölüb. Ağıldan səyi ortaya çəkib yaxasından yapışdılar. Soruşdular:

-Ə, səy oğlu, səy, bu nə işiydi başımıza gətirdin?

Ağıldan səy cavab verdi:

-Ə, bəs nəteri olsun deyirsiniz? Yanı deyirsiniz ki, dağdan ağır kişi tayanın başında ölüf qurda-quşa yem olsun? Qoy hazır yerdə ölsün də!

KAMAL KİŞİNİN YALANI

Kamal adlı bir kişi bazardan gəlirmiş. Yolda tanışlarına rast gəlir. Ondan soruşurlar ki, bazarda nə var, nə yox? Kamal kişi deyir:

-Sizin canımız üçün bazarda bir toyuq satırdılar, toyuq nə toyuq, az qala dəvə boyda.

Tanışları tez dillənirlər:

-Kamal kişi, bir az aşağı en.

Kamal kişi:

-Ay canım, dəvə boyda olmasa da at boyda varıydı.

Tanışları yenə etiraz edirdilər:

-Kamal kişi, bir az da en.

Bir dana boyda olardı.

- Kamal kişi, bir az da en.
- Bir qoyun boyda olardı.
- Kamal kişi, bir az da en.
- Bir quzu boyda olardı.
- Kamal kişi, bir az da en.
- Bir xoruz boyda olardı.
- Kamal kişi, bir az da en.

Kamal kişi pərt olur, özünü saxlaya bilməyib deyir:

-Əşi, ta hansı kopayoğludur bundan da aşağı enən.

QATIR, CANAVAR, TÜLKÜ

Bir gün qatır, canavar bir də tülkü "dostlaşb" göy çəmənlidə söhbət eliyirdilər. Günortaya az qalmışdı. Onlar bərk acsalar da özlərinə yem tapa bilmirdilər ki, bilmirdilər. "Dostlar" çarəsiz qalır bir-birlərinə hiylə işlətməyə başladılar.

Tülkü dedi:

-Mənim başıma ağıllı bir fikir gəlib. Gəlin belə ələyək, hərə öz yaşını desin, kim cavan olsa, onu yeyək.

Canavar o saat tülkünün bu təklifi ilə razılaşdı. Qatır isə susub durdu. Axı, o canavarnın tülkünün nəteri yeyə bilərdi?! O, tülkünün hiyləsini dərhal başa düşdü, amma üstünü vurmadi.

Tülkü canavara dedi:

-Hə, canavar qardaş, de görək sən neçə yaşın var?

Canavar bir xeylax fikirşənnən sonra dedi:

-Mənim rəhmətlik atam həmişə deyirdi ki, mən dünya bina olunandan cəmi bir-iki il sonra dünyaya gəlmişəm. Hə, mən çox yaşdıyam.

Tülkü dedi:

-Mənim rəhmətlik atam isə deyirdi ki, mən anadan olanda dünya hələ bina olunmamışdı. Görürsən, canavar qardaş, mən sənəndən də yaşdıyam.

Novat qatıra yetişdi. Amma o dinmirdi. Canavar dedi:

-Hə, qatır qardaş, dillən görək sən ha vaxt anadan olmusan?

Qatır asta səsənən dedi:

-Vallah, doğrusu mən nə vaxt anadan olduğumu bilmirəm.

Amma onu bilirəm ki, mənim rəhmətlik atam çox savatdı idi. O mənim təvəllüd tariximi dal ayağımın altındakı nala yazdırıf. Əyər

oxuya bilirsinizsə, buyurun baxın.

Canavar tez qavağa yeridi:

-Əşi, rəhmətlik atam mana oxumaq öyrədif. Qoy mən oxuyum.

Canavar dodağını yalılıya-yalılıya qatıra yaxınnaşdı. Qatır dal əyağını yuxarı qaldırdı. Canavar diqqətnən onun nalına baxdı. Elə bu vaxt qatır var güjüynən canavarın ağzına elə bir təkik vurdu ki, canavar qanına qəltan oluf yerə sərildi. Bununla da ürəyi soyumayan qatır canavarı əyaqları altına alıb öləne qədər təkiklədi. İşi belə gören tülkü cəld sürüşüf aradan çıxdı. Bir azdan özünə təsəlli verməyə başladı:

-Nə yaxşı ki, rəhmətlik atam mana oxumax örgətmiyif. Yoxsa mən də canavarın gününə düşərdim.

TASA-PASAN YATDIMI?

Dağ kəntdərinin birində qız aqşamdan atasına deyir ki, ata, yaman istidir, tasalanmışam, istiyirəm ki, bu gejë çşikdə yatım.

Atası razı olur. Sən demə, qız öz gözəltısınnan him-cim eliyifmiş ki, gejë oğlan gəlif onu qaçırtsın. Nəysə, qız açıq cyvanda yatası olur. Gejë oğlan gəlif onu aparır. Savax qızın atası yuxudan oyanıf görür kü, qız yoxdur, qoşulub qaşdığını başa düşür.

Bu əhvalatdan bir neçə gün sonra kişi ot piçirmiş. Bir də görür ki, yolnan bir at gəlir. Atın üstündə cavan bir oğlan, onun da tərkində kişinin qızı. Atlı gəlib kişinin yanına çatanda o, özünü saxlaya bilməyib qızına deyir:

-A bala, çox deyirdin ki, tasalanmışam, noldu tasa-pasan yatdımı?

KİMDİR ELƏ XIRDALIĞA BAŞ QOŞAN?

Bir oğlan özünü öyürmüş ki, rus dilində sərbəst danışırım. Bunu eşidənlərdən biri ondan soruşur:

Rus dilində dəvəyə nə deyirlər?

Tez cavab verir:

-Biz hələ böyük məsələləri öyrənməmişik.

Bir başqası isə soruşur:

-Yaxşı, onda de görək bəz qarışqaya rus dilində nə deyirlər?

Bu dəfə də özünü o yerə qoymayıb cavab verir:

-Əşi, kimdir elə xırda şeylərə baş qoşan?

BİR AZ DA PİYADA GEDƏK

İki ayrım eşdidir ki, qatar deyilən bir şey peyda olub. Minirsən, səni hara istəsən aparır. Bu maraxndan da onlar Gəncəyə gəlirlər, buradan da Bakıya getmək fikrinə düşürlər. Görürlər ki, iki qoşa dəmir xətt uzanıb gedir. Onlara elə gəlir ki, qatar deyilən şey elə budur. Deyirlər ki, gəl minək qatara, gedək Bakıya. Hərəsi bir relsin üstünə çıxır, başladıyılar getməyə. Gethaget, gethaget bir xeyli gedəndən sonra bərk yorulurlar. Ayrımın biri o birinə deyir:

-Əşi, bəsdir qatardan getdiyimiz, gəl tüşək bir az da piyada gedək.

MƏNDƏN ALACAQ

Hajı adlı bir nəfər bir xurcun qurut götürüb bazara yollanır. Bazarın qabağında bir hambala rast gəlir. Xurcunu hambala verir ki, bazara aparsın. Hambal xurcunu çiyinə alıb bazara gedir. Yolda Hajıyanın hambal bir-birlərindən ayrı düşürlər Hajı hambalı nə qədər axtarırsa tapa bilmir, kor-peşman, əliboş geri qayıdır. Bir həftədən sonra Hajı öz oğlunu genə bazara gedir.

Görür kü, hambal xurcun da çiyində o tərəd-bu tərəfə vurnuxur. Bunu gören Hajı geri dönüb qaçmağa başladı. Oğlu soruşur:

-Ay ata, nolub, niyə qaçırsan?

Hajı deyir:

-Oğul, sən salma, bax o hambalın çiyindəki mənim xurcunumdu, keçən həftədən qalıb. İndi məni axtarır. Gəl qaçax, yoxsa xurcun cəhənnəm, düz bir həftənin muzdunu məndən alajax.

MOSKVANI GÖRSƏN NEYLƏYƏRSƏN?

Bir ayrım eşşəyin belində Gəncəyə gəlir. Qatara minib Bakıya getmək fikrinə düşür. Eşşəyini bağlayır qatara, özü də çıxıb rahat bir yerdə əyləşir. Bir azdan qatar yola düşür. Səhər tezdən Bakıya çatır. Ayrım qatardan düşür. Görür kü, şəhər nə şəhər! Baxmaqdan doymaq olmur. Adamın gözünün işığını çəkir. Birdən fikirləşir ki, gedib eşşəyin kəndirini açsın, minib şəhəri gözsün. Gedib görür ki, eşşək arxası üstə sərilib, ağzı da açıq qalıb. Bunu gören ayrım deyir:

-Əşi, sən hələ Bakını görübsən, ağzın açıq qalıb, bə Moskvani görsən neyləyərsən, ay yazıq?

BƏS ONUN YERİNƏ OLSAN NEYLƏYƏRSƏN?

Bir neçə ayrım yük maşınında gedirlərmiş. Yolda maşın qəzaya uğrayır Ayrımın biri başladıyır zarımağa. Bunu eşidən başqa bir ayrım ona yaxınlaşıb deyir:

-Ə, zalım oğlu, nə bağırırsan, dağ boyda kişi yanında ölüb, amma heç sesini də çıxartmır. Onun yerinə olsan neyləyərsən?

OLMASIN BİR ABBASI

Yaxşı üzməyi bajaran bir iranlı Arızın o tayından bu tayına adam keçirmiş, özü də cəmi bircə abbasıyla. İranlı baxıb görür ki, o taydan bu taya keçmək istiyən çoxdur. Tamahı güj gəlir. Fikirləşir ki, adamları bir-bir yox, iki-iki keçirib, laf çox qazanar. Elə beləcə də eliyir. İki nəfəri çiyinə alıb caya atılır. Bir az üzür. Çayın ortasına çatanda bərk yorulur. Görür ki, yox, daha bəjarmir. Yorulub əldən düşür. Cəld çiyindəki adamlardan birini atır suya, deyir:

-Əşi, olmasın bir abbası!

YAZIR YAZSIN, POZUR POZSUN

Bir qarıya toyda oynamağı təklif eliyirlər. Qarı deyir ki, yox, yox, oynamaq günahdı, Allaha ağır gəder. Qarıya çox deyirlər, qarı inandından dönmür ki, dönmür. Birdən elə gözəl, oynaq hava çalınır ki, qarının bütün sümükləri oynayır. Qarı özünü saxlaya bilməyib təklifsiz-filansız ortaya atılır, başlayır oynamağa. Aradabir əlini göyə qaldırır deyir:

-Allah, sən özün günaha yazma, yazığam.

Qarı sındıra-sındıra süzür. Bir azdan Allaha bir də yalvarır. Musiqi getdikcə tüğyan eliyir. Qarı daha özünü saxlaya bilmir: "Əşi, Allah özü bilər, yazır yazsın, pozur pozsun", deyib ortada cövlan eləyir.

CANAVARIN YANINDA HÜR

Bir dəfə kəndə canavar girir. Canavar bir kəndlinin həyətinə soxulur. İt bunu görüb tez evvana dırmanır, ordan hümməyə başlayır. Ev sahibi itin sesini eşidib çölə çıxır, dərhal canavarı görür. Başa düşür ki, it canavarın qorxusundan qaçıb evvana dırmanıb. Bərk qəzəf-

lənir. Əlinə bir ağac alıb düşür itin üstünə:

-Burda hürməyə nə var, qeyrətin çatırsa, düş canavarın yanında hür.

NİYƏ ÇOX PIŞMƏSİN?

Bir gün ata ilə oğul birlikdə ot pişməyə gedirlər. Günorta nahar eliyəndə ata ilə oğul hamıdan çox yeyirlər.

Oğul soruşur:

-Ata, axı niyə biz hamıdan çox yedik?

Ata deyir:

-Oğul, mən əjdaha, sən də bir əjdaha balası. Niyə hamıdan çox yemişək?

Axşam olur. Evə qayıtmaq vaxtı çatanda oğul onların bir yerdə də ot piçən oğlanı göstərib deyir:

- Ata, biz iki nəfər, o isə tək. Bəs nətəri oldu ki, biz ondan az ot pişmişik?

Ata cavab verir:

-Oğul, mən bir qoja kişi, sən bir balaca uşaq. Axı niyə o pəhləvan boyda oğlan bizdən çox pişməsin?

GÜLÜ KİŞİ İTİNƏ YAXIN DURMUR

Qaradağlı kəndindən olan Güülü kişi bir gün öz iti ilə birlikdə Gəncə bazarına gedir. Bazarda it bir baqqalın yağ tuluğunu dağıdır. Baqqal iti möhkəm döyür, sonra da hay -haray salır ki, bu itin yiyəsi kimdirsə gəlsin, cəriməsini versin. Bunu eşidən Güülü kişi də baqqala qoşulub iti döyməyə başlayır. Özü də bərkənd deyir:

-Bu itin yiyəsi kimdirsə gəlsin cəriməsini versin. Ayıbdır axı.

O vaxtdan da Qaradağlı kəndində belə bir məsələ işlənir:

"Güülü kişi itinə yaxın durmur."

QURBAN OLUM, TƏSBƏH, SANA

Qaradağlı kəndindən olan Saleh adlı bir kişi avam bir qonşunun inəyini oğurlayıb kəsir. Bir azdan çaya gedib əl-ayağını yuyur. Birdən görür ki, inək yiyəsi ona tərəf gəlir. Saleh kişi işi belə görüb tez təsbehi əlinə alır, avaznan oxumağa başlayır:

-Allahu Əkbər! Allahü Əkbər! Əshədən-la-ilahə-iləllah!

İnek yiyəsi Saleh kişinin molla olduğunu güman eləyir.

-Canım, bu ki, molladır, Allah adamıdır, -deyərək geri qayıdır.

Bunu gören Saleh kişi başqa bir avaznan oxumağına davam edir:

-Qurban olum, təsbeh, sana,

Heç kim güman etməz mana.

HALALLIQ ALIRMIŞ

Bir kişi pineçilik sənətini öyrənir, amma işlətməyə həjəti olmur. Gedir pineçi dostunun yanına. Dostuyunan söhbət eləyən vaxtı başını qatıb həjətdarını çırpışdırır. Həjətdarı götdürdükcə zülmzümə eləyir:

-Axtararsan bizləri,

Tapa bilməsən bizləri,

Onda söymə bizləri.

Kişi zülmzümə elədikcə pineçi ona deyir:

-Əşi, bu nə sözdü danışırsan, səni niyə söyürük?

Kişi həjətdarı oğurruyan kimi çıxıb gedir. Dostu gedəndən sonra pineçi bizi axtarıb tapmır. İşin nə yerdə olduğunu başa düşür. Öz-özünə deyir:

-Ayə, bu məndən halallıq almıuş.

DƏDƏSİNİN DƏ QIYMƏTİNİ ÜSTÜNƏ QOYMUŞDU

Bir ayırım bazarda noxta satırmıuş. Biri ona yaxınlaşıb noxtanın qiymətini soruşur. Noxta satan elə qiymət deyir ki, kişinin gözü kəlləsinə çıxır. Özünü saxlaya bilməyib soruşur:

-Əşi, bunun nəyi var ki, belə baha deyirsən?

Ayırım cavab verir:

-Əşi, görmərsən neyə möykəmdi, necə parıldıyey? Bunu hansı eşşəyin kəndirinə bağlasan, o eşşəyin qiyməti ikiqat artax. Onçu da mən eşşəyin qiymətini da bu noxtanın üstünə qoymuşam.

Müştəri ta heç nə demir. Matı-qutu quruyur. Ordan uzaqlaşır. Bir tanışına rast gəlir. Tanışı soruşur ki, nə yaxşı çıxmıuşdın bazara, xeyriydimi?

O deyir:

-Əşi, eşşəyə noxta almaq istəyirdim. Çox gözib-dolaşdım. Orda bir yaxşısını tapdım. Amma yaman baha verirdi. Dədəsinin də qiymətini üstünə qoymuşdu.

ÜSTƏLİK AŞNASINI DA GƏTİRİB

Deyir bir ayırımın evinə hər gecə oğru gəlirmiş. Amma ayırım nə illah eliyirsə, oğrunu tapa bilmirmiş. Bir gün ayırım arvadına deyir ki, gəl bu gecə yatmayaq, pusquda duraq, oğrunu tutaq. Arvad ərinin sözünnən razılaşır. Onlar gecə yatmırlar. Gecəyarı birdən ayırımın gözüne bir qaraltı görünür. Tez qaraltı gələn tərəfə qaçır. Ha gedirsə heç nə seçəmmir. Yaxınlıqdan balaca bir arx keçirmiş. Ayırım əyilib arxa baxanda suda öz şəklini görür. Sən demə, yazıq ömründə öz şəklini görməyibmiş. Ona görə də ayırım suda öz şəklini görəndə səksənir, elə bilir ki, oğrudur, suyun dibinə sinib. Tez arvadını çağırır:

-Arvad, arvad tez bura gəl, oğrunu tutmuşam!

Arvad qaça-qaça gəlir. Suya boylanır. Ərinin şəklini görür. Elə bilir ki, oğrudur. Deyir:

-Ay mürdəşir yumuş gör, bir hara sinif?! Nejə də bədhəyvətdi, ay Allah! Saqqalına-zada bax köpəyoğlunun. A kişi, nə durufsan, çaxmağı çək, öldür köpəyoğlunu.

Arvad birdən suda öz şəklini də görür, lap məhəttəl qalır:

-Booy, a kişi, sən Allah bir bura bax. Bu köpəyoğlu xalxın öyünə oğruğa gəlmiş bəs döyül, hələ üstəlik aşnasını da özünən getirif. Ala ey, hoyasız!

YE, QOY BOYUN UZANSIN

Köç dağdan qayıdan vaxdlarıymış. Yol gələndə bir arabada ərle arvad dalaşib küsürlər. Yolda çörəkləri qurtarı. Öyə çatan kimi arvad tez xəmir yoğurur, ojax qalıyıb, saj asır. Kişi oğluna deyir ki, yuxa pişənə kimi gedək qarğıdalılığımızı gözək, görək porsuq-zad qarğıdalıları yeməyib ki?

Qarğıdalılığı gözəb qaydanda onlar bir-iki dənə də sütlü üzüb götürürlər. Gələndə görürlər ki, ojax hazırdır, arvad sacın üstündə fətir salır. Kişi əlindəki sütlüləri sajin altında qovurub dənəliyin, uşağa verif deyir:

-A bala, götür ye, qoy bir boyun uzansın.

Arvad da bu sözü eşidir, elə bilir ki, doğurdan da qarğıdalı adamın boyunu uzadır, Kişi də boydan gödəyiymiş. Amma arvad kişiyənən küsülü olduğundan ağzını açıb deyə bilmir ki, ay ləvənd oğlu, ləvənd, o zəhrimarin bir-ikisini də özün ağzına tulla, qoy sən də

boyun uzansın.

Kişi bir deyir-beş deyir, axır arvad baxıb görür ki, cecənin üstündə qarğıdalı qalmadı. Söz sinəsini deşir. Özünü saxlıya bilməyif deyir:

-O zəhrimarin bir-ikisini də özün ağzına tullasana, səni zəhrəmiyəjək ha.

ADI USUFDU, İŞİNDƏ OL

Bir məclisdə iki nəfər yanaşı oturmuşdu. Bunlardan biri basıb bağlayır, adamlar da sakitcə qulaq asırdılar. Birdən içəri geyimli-kecimli biri girir. Keçib lap başda əyləşir. Bunu görəndə gopçu səsinə xırp kəsir. Yanındakı da tez özünü yetirir həməndə adamın yanına. Yavaşca soruşur:

-Qardaş, ismin nədi?

Kişi deyir:

-Usuf.

Gopçunun dostu deyir:

-Adı Usufdu, işində ol.

SƏNİN DEDİYİN DAŞ ARMUDDUR

Bir ayırım üzüm yeyirmiş. Özü də nətəri. Üzümün saflığınnan tutuf ağzına qoyurmuş. Saflığı da üzüm qarışx çiyiniyif udurmuş. Başqa bir ayırım munu görüf deyir:

-Ayə, a görməmiş, o nətəri üzüm yeməkdir? Üzümü elə yeməzlər ey! Üzümün saflığınnan tutarlar, sonra da bir-bir, iki-iki, üç-üç dənəliyin ağzına atarlar...

Ayırım onun sözünü kəsir:

-Yox, ə... Sənin dediyin daş armuddur, iki-iki, üç-üç ağzına tulluyuf udallar.

UŞAĞIN SİFTƏSİNİ KOR ELƏMƏ

Vaxtilə oğurluqla məşğul olmuş bir kişinin şuluq bir oğlu varmış. Günlerin bir günü uşaq oğurluq eləmək fikrinə düşür. Bir axşam kəndin naxırını qabağına qatıf evlərinə gətirir. Atası da oğlunun bu hərəkətidən xəvər tutur, amma üstünü vurmur. Camaat əhvalatı

əşidib gəlir kişinin qapısına. Ağsaqqallardan biri deyir:
-Əşi, sənin oğlun mənim iki baş inəyimi oğurruyuf gətirib. Dey-nən gətirsən versin. Mənim o boyda külfətim gözünü o mal-heyvana tikif. Əgər verməsə, gedəjəm kolkoz sədrinin yanına şikayətə.

Oğlanın atası deyir:
-A kişi, gəl sana o mal-heyvandan əvəzinə nə qədər desən mal ve-rim, amma şikayətə-zada getmə. Bu iş balamın sifləsidir, sən Allah uşağın sifləsini kor eləmə!

YA SƏN SAT, YA DA MƏN

Bir ayırım səhər tezdən qatıq satmağa gedir. Bir az gözdiyir, görür kü, müştəri gəlmir. Axırı ələci kəsilib müştəri çağırmağa başlayır. Kişi ağzını açıf müştəri çağırən kimi yanındakı eşşək də bir yannan anqırırdı. Eşşəyin səsi ayırımın səsinə batırdı. Bir belə, beş belə. Gün günorta olur, müştəri də gəlmir ki, gəlir. Qatıq satan da baxıb görür kü, bu gedışnən qatıq qıjıraxax. Eşşək də ki, səsinə çıxartmağa aman vermirdi. Ayırım tənqə gəlib astaca eşşəyin qulağına pıçıldayır:
-Ay Allahın heyvanı, nə anqırırsan? Bu zəhrimarı ya sən sat, ya mən.

VAY SƏNİN, DIRMİQ YİYƏSİ

Bir oğlan əşgərlikdən gəlir, ata-anası, qohum-əqrabası ilə görü-şür. Amma hamının yanında özünü elə aparır ki, guya öz dilini tamam unudub. Kimnən görüşürsə, onunla rusca danışır. Oğlanın anası da özünü yeyib-tökür: "Vay, yazıq balam, dilini yanılıb". Nəy-sə, oğlan başlayır məhləni görməyə. Hər nəyi görürsə anasından soruşur: "Mama, eto çto takoy?" Arvad da əlindən-qolundan birtəhər oğlunu başa salır. Yerdə bir dırmıq var imiş. Birdən oğlanın gözü bu dırmığa sataşır. Ayağını dırmığın ucuna qoyub soruşur:
-Mama, eto çto takoy?

Anası oğlunun nəyi soruşduğunu o saat başa düşüb tez dillənir:
-Dırmıqdı dana, qadan alım, dırmıq. Anan ölsün, nə tez yadımdan çıxıb? Nə yaman dilini yadırdımdın?!

Oğlan guya dırmığı birincisi dəfə görmüş kimi başını tərpedir. Oğlan anası ilə danışa-danışa ayağı ilə dırmığın ucundan bərk basır. Birdən dırmığın sapı qarılıb başına dəyir. Oğlan ağrıdan özünü itirib qışqırır:

-Vay sənin, dırmıq yiyəsi, belə atana lənət!

GÖZÜMÜ NİYƏ TÖKÜRSƏN?

Bir nadürüst kişi namaz qılmaq, ömrü boyu elədiyi bütün günah-ları üçün tövbə eləmək istəyir. Münasib bir yer axtarır. Nəhayət, təzəcə biçilmiş bir yerdə qərar tutur. Dizi üstə çöküb Allaha tövbə edir, namaz qılır. Başını aşağı əyəndə birdən onun gözüne çöp batır. Kişi başını qaldırıb üzünü göyə tutaraq deyir:

-Əşi, namaz qılma deyərsən, qılmaram də. Ta gözümü niyə tökürsən??

YORULMAYASAN

Alı adında bir kişi bir dağın başında kartof əkirmiş. Bu vaxt Mə-sim adlı birisi də dərənin dibində bulaqdan su içib göy çəmənlikdə dincəlirmiş. O, uzaqdan Alı kişini görüb qışqırır:

-Aye, aye, ay Alı kişi, ay Alı kişi, bir zəhmət olmasa dağdan bəri en. Sənnən vacib işim var. Mən bərk yorulmuşam, ora çıx-a bilmərəm. Sən Allah, sən bir aşağı düş.

Alı kişi deyir:

-Ə, nə var, nə deyərsən, ay Məsim? Görmürsən, əlimdə işim var? Düşə bilmərəm. Yaxşısı budur, sən yuxarı çıxasan.

Alı kişi nə illah eliyirsə mümkündür. Məsim dağa çıxmır ki, çıxmır. Axırı Alı kişinin ələci kəsilib dərəyə-Məsimin yanına enir, soruşur:

-Hə, nə deyərsən, ay Məsim? Xeyir ola, mən belə vacib çağırmaqda?...

Məsim göy çəmənlikdə üzünü üstə çevrilərək laqeyd halda deyir:

-Alı kişi, mən yorulmuşam, yuxarı çıx-a bilmirəm. Səni çağırıdım deyəm ki, yorulmayasan.

ÜRƏYİM ARXAYINDIR

Gədəbəyin Novruzlu kəndində bir molla varmış. Bir dəfə inəyi itmiş bir kişi molların yanına gəlir. Görür ki, molla evin ortasına yun gəvə saldırıb. Gəvənin üstündə döşək, döşəyin üstündə mütəkkə, mütəkkənin də üstündə balıq qoyub dirsəklənərək çay içir. İnəyi itən mollaya deyir ki, a molla əmi, bir Qurana bax, gör mənim inə-yim hardadır? Tapılaxımı?

Kişi bunu deyib mollaya bir onluq verir. Molla pulu cibinə qoyur. Qurani açib yalandan ora-burasına baxır. İneyin yiyəsi görür kü, molla fırldaq adama oxşayır. Amma heç üstünü vurmur.

Molla Qurana ha baxırsa bir şey oxuya bilmir. Axırda deyir:
-Qardaş, mənim ürəyim arxayındır. Mənə elə gəlir ki, sən inəyin gec-tez tapılacaq.

İneyi itən adam daha dözə bilmir, ayağa qalxaraq mollaı bərk şamparlayır:

-Ə, fırldaqçı kopayoğlu, sən inəyin arxayın olar də. Nə vecinə, söykənmişən rahat balışa, qabağında da pürrengi çay. Sənin də mənim kimi inəyin itmiyif ha! Daha niyə narahat olasan ki...?!

KOR DAVASI SALMIŞAM

Bir kişi atın belində arvadı da tərkində çayın kənarı ilə yol gedirmiş. Bir də görür ki, çayın o tayında bir kor haray çəkib:

-Ay yoldan keçən, sən Allah, məni də çayın o tayına keçir.

Atlı öz arvadına deyir ki, sən atdan düş, burda gözle, mən gedim o yazığı çayın bu tayına keçirim. Arvad kişinin bu sözündən narazı qalır, deyir:

-Getmə, ay kişi. Mənim o adamdan heç gözüm su içmir.

-Kişi inad edir. Arvadı atdan düşürüb korun yanına gedir. Kora çatıb onu atın tərkinə mindirir, çayın bu tayına keçirir. Kor atdan düşən kimi bağırır:

-Ay camaat qoymayın, kömək eləyin, mənim atımı da, arvadımı da əlimdən aldılar. Qoymayın!

Camaat bu səsə tökülüşüb gəlir, hamı atlı kişini məzəmmət edir ki, nə üçün o, korun atını, arvadını əlindən alıb. Atlı kişi nə illah eləyirsə camaatı inandıra bilmir ki, at da, arvad da onun özünükdür. Sonra da əli ilə başına bərk bir qapaz vurub deyir:

-Kül mənim başıma, arvadın sözünə inanmadım.

Camaatın başı beləcə qarışanda kor öz-özünə deyir:

-Bir kor davası salmışam. İndi ya at mənim olacaq, ya da arvad.

YA BAND, ÇARIĞIM CIRILMASIN

Arandan yaylağa köç aparan bir kişi camış gönüdən təzəcə tikdiyi çarığın üstündə yaman əsirmiş. Bir gün o, Band dağının ötəyindən

keçəndə üzünü dağa tutub deyir:

-Ya Band, mən yaylaqdan dönen kimi çarığım cırılmasın. Geri döndəndə nəzirini verəcəm.

Köç yaylağa çatan kimi, kişi xəstələnir. O yatan düz üç ay yorğan-döşəkədən qalxmır. El yaylaqdan arana döndəndə kişi də yaxşılaşır. Təzə qalmış çarığını geyinib arana yola düşür. Band dağının yanına çatanda əsən dizlərinə baxıb deyir:

-Mən naşükürə yaxşı elədin, ay Band. Sənə nəzir demişdim. Al bu da sən in nəzirin.

O, bunu deyərək çarıqlarını çıxarıb dağın ətəklərinə tullayır.

BİZİ BİABİR, ELƏMƏ

Tovuz kəndlərinin birində bir kişi öz arvadı ilə dalaşır. Nə qədər eliyirsə nə arvadın dilinə dil yetirə bilir, nə də onu yola gətirə bilir. Səs-küyə qonum-qonşu tökülür. Hərə bir tərəfdən ərlə-arvadı məzəmmət edir. Adamın çox olduğunu gören kişi arvadını-özünü öldürəcəyi ilə hədələyir:

-Bu saat gedib qayadan özümü atacam. Atacam özümü qayadan. Atacam... Atacam.

Qonum-qonşu kişinin qabağını kəsib deyir:

-Əşi, bir səbrin olsun. Hövsələni bas. Evdə söz-söhbət olar də. Adam hər xırda-para şeydən ötrü canına qəsd eləməz ki. Otur yerində.

Kişi inad edir:

-Yox, buraxın məni. Mən bu saat gedib qayadan özümü atacam. Daha boğaza yığılmışam.

Nə qədər eləyirlərsə kişini sakitləşdirə bilmirlər. Kişi qonum-qonşunun əlindən çıxıb qayalara tərəf qaçır. Gedib bir qayanın başına çıxır. Ordan yerə baxır. Gözü qaralır. Qorxudan rəngi avazıyır. Çox arzulayır ki, bir adam onun qolundan tutub bir kənara çəksin. Elə bu vaxt bir kişi gəlib ona deyir:

-Ə, yekə kişisən. Belə alçaq qayadan özünü atıb bizi biabir eləmə. Əgər özünü atmaq fikrin varsa, gəl gedək o biri kəndə. Orda daha hündür qayalar var. Özünü atsan heç tikon də tapılmaz.

Özünü atmaq istəyən kişi kor-peşman qayadan düşüb asta-asta öyünə tərəf yollanır.

İSTİYİRSƏN İKİ-İKİ KƏSİM

Kəndə təzə köçmüş bir nəfər kolxoz sədrinə yaxınlaşıb işə götürülməsini xahiş edir. Kolxoz sədri onu bir dəfə başdan ayağa qədər süzüb deyir:

-Taxıl biçə bilersənmi, ə?

-Niyə biçmirəm, ay sədr? Hər nə iş desən əlimdən gəlir-deyə o cavab verir.

Sədr deyir:

-Amma taxıl biçininin bir çətinliyi də var ha. Çətinlik də bundan ibarətdir ki, gerek səhər o başdan, yəni saat səkkizdə zəmidə olasan ki, gün yaxmamış bir iş görə biləsən. O deyir:

-Ay sədr, başına dönüm, saat səkkiz nədir, mən lap saat 5-dən işə başlayaram.

Sədr:

-Aferin! Lap yaxşı! – Onda səhərdən işə başla. Get, orağını-zadı da sazla.

Sədr öz-özünə sevinir. Fikirləşir ki, kolxozda işçi azdır. Taxıl da az qala çürüyüb gedir. Belə işçini Allah mənə göydə yetirdi. Yəqin ki, soyuq düşməmiş biçini başa çatdırarıq.

Səhər günortaya yaxın sədr təzə işçinin çalışdığı sahəyə yollar. Uzaqdan baxıb görür ki, kişi bərk işləyir, amma yanında heç biçilmiş taxıl tayası görünmür. Yaxınlaşanda görür ki, kişi sünbülləri tutub bir-bir kəsir, sonra da səliqə-sahmanla bir tərəfə qoyur. Sədr əsəbləşir. Deyir:

-Ay kişi, sən nə oyun çıxarırsan? Belə işləməklə sən bu boyda zəmini nə vaxta biçib çatdıracaqsan?

-İstəyirsən iki-iki kəsım-deyə cavab verir.

DİLİMƏ BAĞLA

Bir kişi atın üstündə gedirmiş. Ancaq qalmağa yeri yox imiş. Küçədə bir kişi durubmuş. Həmin kişiyyə atlı salam verir. Salam verəndən sonra kişi atlıya deyir ki, düş qonağım ol. Bu söz kişinin ürəyindən olur, tez atdan düşür, deyir ki, atımı həra bağlayım? Kişi cavab verir ki, dilimə.

LAL GƏLİN

Anası qızını ərə verəndə cibinə bir daş qoyub deyir:

- Qızım, bu daş dinəndə sən də dinərsən. Qulağımı kar, dilini lal edərsən. Qız ər evinə köçür. Bir müddət heç nə dinib-danışmır. Ər nə deyib soruşursa, gəlin bir kəlmə də cavab vermir. Lal, dinməz oturub baxır. Qızın əri fikirləşir ki, bu arvad həm lal, həm də kərdir. Mən yenidən evlənməliyəm. Qohum-qardaş toplanıb başqa bir mahaldan gəlin getirirlər. Təzə gəlin at belində darvazaya çatanda görür ki, əvvəlki gəlin süd bişirir. Özü də süd aşıb daşır. Təzə gəlin at belindən boylanıb deyir:

Ay lal gəlin, kar gəlin,
Südüün daşdı, dur gəlin.

Lal gəlin ona cavab verir:

Gözü ocaq başında,
Özü yəhər qaşında,
Hünərin var gəl düşür,
Oturt ocaq başında.

Oğlanın adamları görür ki, gəlin nə lal deyil, nə də kar. Yenidən at belindəki gəlini geri qaytarırlar. Oğlan əvvəlki gəlinlə gün görüb, ömür sürməyə başlayır.

MƏNİ MƏSCİDƏ SALMA

Bir kişi təqsiri olan oğlunu tutub döymək istəyirdi. Uşaq canını qurtarmaq üçün qaçıb məscidə girdi. Atası məscidin qapısında dayanıb qışqırırdı. Adə, köpək oğlu, gəl çıx bayıra, ağsaqqal vaxtında məni məscidə salma.

BÖLGÜ

İki ovçu dörd quş vurmuşdu, qaşqaldaq, ördək, qaz, qu. Bölgü üstə bunların mübahisəsi düşdü. Qazın yanına gəldilər ki, bunların mübahisəsini həll etsin. Qazı ovçuları dinləyib dedi. Ördək yağlı bördənbördən bu sənin, qaşqaldaq yağlı bardaq-bardaq o da sənin, o ki qaldı qaz-yağlı hamısından az, Bunu da onun yanına yaz, bunlar da mənim.

MƏN MƏSCİDƏ GİRİRƏMMİ?

Bir kişi itini döyürdü. Qonşusu bunu görüb soruşdu: İti niyə döyürsən, yazıqdır. İt sahibi cavab verdi: Mən iti ona görə döyürəm ki, qaçıb girib məscidə. Qonşusu dedi vurma, heyvandır, qanmayıb. Qanacağı olsaydı məscidə girməzdi. Gör heç mən məscidə girirəmmi?

AĞILLI OLSAYDIN, KASIB OLMAZDIN

Bir kənd mollası dəyirmanı buğda aparırdı. Xurcunun bir gözüne buğda, o biri gözüne isə daş doldurmuşdu. Yolda kasıb bir kişi ona rast gəldi. Salamlaşandan sonra molladan soruşdu, xurcunun bir gözüne daş niyə doldurmusan?

Molla dedi: Xurcun eşşəyin üstündən aşmamaq üçün.

Qonşu doyunca gülüb və dedi, ay molla, xurcuna daş doldurmaq artıqdır. Bu saat sənin işini asanlaşdırım.

Qonşu daşları yerə töküüb, buğdanın yarısını xurcunun bu biri gözüne boşaltdı. Hə, gördün, indi düş yola, həm xurcunun gözləri bərabərleşdi, həm də eşşəyin yükü yüngülləşdi.

Molla dedi: Qardaş, mənə sənin bu məsləhətin lazım deyil. Sən ağıllı olsaydın kasıb olmazdın. Pulun, dövlətin olardı.

Molla təzədən buğdanın hamısını xurcunun bir gözüne, daşları da o biri gözüne doldurub yola düşdü.

ÖHÖ-ÖHÖ LAZIM İMİŞ

Bir kişinin adı Ağa idi, amma çox tənbel idi, işləməklə arası yox idi. Ona deyəndə ki niyə işləmirsən, cavab verərdi ki, mənim adım Ağadır, heç ağa da işləyər? Bu adla da orada, burada qarnını dolandırardı. Nəhayət bunun tənbelliyi hamıya məlum oldu. Daha heç kəs - hətta qohum - qardaşı da ona yemək vermədi. Bir gün yeməyə heç ne tapa bilmədiyindən öz-özünə dedi: mollalar deyir ki, Allah ruzi verəndir. Mən də gedəcəyəm Allahın evinə, ibadətlə məşğul olacağam. Yəqin ki, Allah da mənim ruzimi verəcək. Gəldi məscidə, bir künkədə, sütunun dalında axşama kimi oturub ibadətlə məşğul oldu. Acından ürəyi gedirdi, amma Allah yemək yetirmirdi ki, yetirmirdi. Gələnlərin çoxu namazını qılıb gedirdi evinə. Ağanı heç dindirən də olmurdu. Axşam oldu, şamlar yandı. Tənbel Ağa gördü ki, bir neçə

arvad gəldi məscidin aşağı tərəfində oturub süfrə açdı. Onlar çörəyə halva yaxıb məsciddə olanlara payladı. Ağa künkədəki sütunun dalında oturduğu üçün onu görmədilər. Arvadların birisi külçə paylayana dedi - yaxşı bax ha, qalan olmasın. Ağa gördü ki, arvadlar yığışib gedir, ucadan öskürdü. Onun öskürəyini eşidən arvadlardan birisi dedi:

- Ay qız, deyəsən orada bir kişi var, ona da halva, çörək ver. Ağa halva çörəyi alıb yeyəndən sonra öz-özünə dedi, bir dişləm çörəyə də öh-öh lazım imiş, yoxsa adam acından ölər.

KİSƏSİNİ DOLDURUB APARACAQ

Bir kişinin bağına bir molla bir də öküz girir. Oğlu qaçıb atasına xəbər verir. Atası tez deyir: Oğul qaç mollanı qovala, öküzə deymə. Oğlu təəccüblənib səbəbini soruşanda ata deyir: Öküz ağaclardan yarpaqları yeyib doysa çıxıb gedəcək, amma molla bağda olan meyvələrdən yeyib doyandan sonra da ciblərini, kisəsini doldurub aparacaq.

MƏSCİDƏ GEDƏN OLMAYACAQ

Bir məscidin iki mollası vardı, hər gün bunların arasında namaz qılmaq üstə dava düşərdi. Axırda bunlar tək-cə gəlib bir-birinin üzünü görmək üçün məscidin ortasından ip çəkib pərdə asır, hər öz camaatı ilə bir tərəfdə namaz qılır. Bu əhvalatı eşidən dünya görmüş bir qoca evində pəsməzar qoydurur, camaat dəstə-dəstə yığılıb başsağlığına gəlir. Kimin öldüyünü soruşanda qoca deyir: Allah ölüb, onun yasını saxlamışam. Bu xəbəri eşidən mollalar qocanın yanına gəlib deyirlər Allah da ölərmə, ay kişi, bu nə sözdür deyirsən, əstəq-far elə. Qoca deyir: mən görmüşəm ki, ölənün malını bölərlər, görünür Allah ölüb ki, siz də onun evini aranızda bölüşdürmüşünüz. Bundan sonra məscidə gedən olmayacaq.

HƏŞİM BABA İLƏ TAPDIQ

Həşim baba bir ili çoxlu badımcan əkibmiş. Badımcan o qədər məhsul verir ki, yığıb-yığmaqla qurtarmaq olmur. Tərs kimi badımcana müştəri də olmur. Həşim kişi badımcanı toplayıb dağ boyda topa düzəldir. Bu qədər badımcanı daşıyıb çölə tullamaq gözünü alır. Çox fikirləşir, az fikirləşir, nəhayət, çarə tapır. Həşim baba ça-

rəsinə tapmaqda olsun. Sənə kimdən deyim onun kəndlisi Tapdıq kişidən. Bu kişi hündürboy, olduqca qüvvətli bir kişi idi. Onun dalına aldığı şələni iki at götürə bilməzdi. Özü də acgöz oğru idi. Tapdıq kişi gündüzlər yatar, gecələr ayıq olardı. Özü də bu kənddə Həşim babadan başqa heç kime inanmaz, etibar etməzdi. Tapdıq kişi yuxudan təzəcə oyanıb əl-üzünü yuyurdu. Qapının döyüldüyünü eşidib qapıya gəlirdi. Həşim babanı gecenin bu vaxtında görüb mat qaldı:

-A kişi, xeyr ola, nə var, nə yox?

-Yavaş, səs salma, eşidən olar, xeyirdir, gedək evdə danışaq.

-Gəlib oturlar evdə, Həşim baba deyir:

-Tapdıq, bilirsen ki, heç kəsə pisdik edən deyiləm. Ancaq bir nəfər mənə elə dağ çəkib ki, onun əvəzini çıxmasam qəbirdə də yata bilmərəm, canım üçün xortduyaram. Bu işdə mənə kömək etməlisən. Bu adamın yaxşı tərəvəzi var. Bu axşam böyük bir əlbiz xiyar dənləyib. Gərək o xiyarı ordan elə götürək ki, səhər gəlib görsün ki, arı bal elə yayılıb ki, nə bal var, nə arı, bildin!?

-Baş üstə, getdik.

Həşim baba qabaqda, Tapdıq dalda qaranlıq zülmət gecədə gəlib dirəndilər badımcan təpəsinə. Həşim baba xiyarı doldurur. Tapdıq kişi də dalına alıb aparıb töküür bir dərin xəndəyə ki, səhər də ordan aparıb satsın bazarda. Bu minvalla bütün badımcan daşınıb tökülür xəndəyə. Səhərin açılmasına az qalmış Tapdıq kişi axırıncı xaralı götürüb gedir evinə.

Bir az dincini alandan sonra Tapdıq kişi xaralı dalına alıb gedir bazara. İki saat yol gedəndən sonra bazara çatır. Yükünü yerə qoyan kimi müştərilər toplaşır başına:

-A kişi, nədi satdığın?

-Xiyar, özü də lap sütüldündən.

-Tez elə aç görək.

Tapdıq kişi xaralın ağzını açanda kişini elə bil ilan çalır:

-Evin yıxılsın, Həşim. Bu ki badımcandır! Badımcan!!!

Müştərilər kişinin bərəlmiş gözlerini görüb çıxıb gedirlər.

ƏLLƏM-QƏLLƏM DƏRSİ

Kərbala şəhərində bir nəfər ruhani təhsil almış. O təhsilini qurtarıb gələrkən müəllim ona deyir:

- İstəyirsən sənə əlləm-qəlləm dərsi öyrədim.

Oğlan əlləm-qəlləm dərsinin proqramda olmadığını bilib razılıq vermir. Çıxıb gedir.

Öz kəndlərində savadsız bir molla var imiş. Adına Qaraca molla deyərmişlər. Qaraca molla mömin adam sayılmış. Kəndin məscidinə yığılarkən hamı Qaraca Mollanın sözlərinə qulaq asmış və ona pul vermiş. Qaraca molla beləcə gün keçirərmiş. Oğlan bunu görəndə yenidən Kərbalaya qayıdır. Əhvalatı müəlliminə söyləyir. Oğlan yenidən həmin dərsi öyrənir.

Müəllim ondan soruşur:

- Kəndin camaatı nə ilə məşğuldur.

O deyir:

- Keçi saxlamaqla.

Müəllim deyir: - Gedərsən, dalı-dalı çıxarsan mənəbə. Başlayarsan Qaraca mollanı tərifi etməyə. Deyərsən, bu molla çox mömin adamdır. Onun dediyinin hamısı qanundur. Kim onun saqalından bir tük qoparsa, bütün dünyada günahları yuyulacaq. Oğlan gəlir, müəllim dediyi kimi edir.

Camaat tökülüb mollanın saqqalını yolurlar. Hətta, çox adam bir yox, iki tük qoparır. Qaraca molla saqqalından qan axa-axa kənddən çıxır. Sonra kəndin mollası oğlan olur. Əlləm-qəlləm dərsi də elə o vaxtdan qalır.

QAVALI BELƏ ÇALARLAR

Bir Maqla bir gün cavan bir gəlinə aşiq olur. Gəlini almaq istəyir. Gəlinin isə ondan acığı gəlir. Maqlanı başından eləmək üçün ona deyir:

- Mən bir şərtlə sənə gələyəm ki, sən məsciddə qaval çalasan.

Maqla çox fikirləşir ki, nə etsin. Bir gün qavalı əbasının altına qoyub məscidə gedir. Minarəyə çıxıb camaata deyir:

- Camaat! Bu cavanlar dinimizə əməl etməzlər. Onlar yollarını azıblar. Bir də görürəm ki ruhanilər oturan məclisdə qavalı götürüb tez-tez çalırlar, deyib qavalı əbasının altından çıxarıb çalmağa başlayır, davam eləyərkən deyir.

- Belə olmaz axı: Qavalı elə çalmazlar.

Qavalı belə asta-asta çalarlar, deyərək yenidən çalmağa başlayır.

SƏN AĞILSIZSAN, YOXSA MƏN?

Bəhlul Danəndənin zəngin bir qonşusu dinin əmrlərini yerinə yetirməzdi. Ancaq hər axşam yatarkən belə dua edərdi: «Ya Rəbbim, mənə cənnəti nəsib elə». Bir gecə yenə eyni şəkildə duasını edib yatdı.

Gecə yarısı damdakı bir tiqqılıya oyandı. Ayaq səslərindən başa düşdü ki, damda kimsə var. Yatdığı yerdən bağırdı. Kimsən, damda nə işin var? Damdakı Bəhlul Danəndə idi. O belə cavab verdi. «Dəvəm itib, onu axtarıram». O Bəhlul Danəndəyə dedi. «Hey, sənin heç aqlın yoxdur? Dəvənin damda nə işi var. Sənin etdiyən ağılsızlıqdan başqa bir şey deyil.»

Bəhlul Danəndə cavab verdi: Sən dinin əmrlərini gözləmədən Allahdan cənnət istəyirsən. Sənin bu etdiyən ağıllı işdirmi? Sən öz ağılsızlığını görməyib başqalarının ağılsızlığına baxırsan.

Ev sahibi Bəhlul Danəndəni səsindən tanıyırdı. Ona ders vermək üçün belə etdiyini başa düşdü. Tövbə edib bir daha dinin omirlərinə qarşı çıxmadı.

XII. AŞIQLAR VƏ EL ŞAİRLƏRİ

MOLLA ƏSGƏR

Molla Əsgər təxminən XIX əsrin sonları - XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmışdır. Haqqında məlumat azdır.

Molla Əsgər Aşıq Nağının müəllimi olmuş və ona Qur'ani-Kərimi öyrətmişdir. Əlimizdə olan bir neçə şe'rini Aşıq Nağının əlyazmaları içərisindən tapıb üzə çıxarmışıq. "Nə qara bağlar", "Qatar-qatar" cığalı təcnisləri, "Gəl" adlı divanisi sübut edir ki, Molla Əsgər aşıq şe'rinin ən mürəkkəb formalarında yazıb-yaratmışdır.

CİĞALİ TƏCNİSLƏR

NƏ QARA BAĞLAR

Yenə mən neylədim qanlı fələyə?
Talehin sərinə nə qara bağlar.
Aşıq deyər: nə qara?
Zülflərində nə qara.
Fələk bir gün vermədi,
Nə ağ olsun, nə qara.
Bahar min büsatla çalsa nağara,
Ömrünü çovğuna, nə qara bağlar.

Günahkaram mən bu işdə düzünə,
Bildiyimi söyləmişəm düzünə.
Aşıq deyər düzünə,
Səhrası nə, düzü nə?
Müxənnəsdən pay umma,
Lə'nət olsun düzünə.
Düzəngahlar yetməz könlüm düzünə,
Nə Şəki, Şirvanlar, nə Qarabağlar.

Əsgər, könlüm sədəflənib yara tar.
Bu məclisə, bu şənliyə, yara tar.
Aşıq deyər yara tar.
Qüzeyində yara tar.

Namərdlərə ox ola,
Ciyərini yar atar.
Arsız gözəl matəm günü yara tar,
Nə yasını saxlar, nə qara bağlar.

QATAR-QATAR

Hicran dəryasında mən bir körpüyəm,
Qəm keçər üstümdən ha qatar-qatar.

Aşiq deyər qatara,
Durna girər qatara.
Dosta dərdim ərz elə,
Demirəm ki, qat ara.

Bir kişiyə Şahi-Mərdan yar olsa,
Düzülsün düşmənlər ha qatar-qatar.

Bu ahu neyləyər şirin dilinə,
Yetirin Fərhadı Şirin dilinə.

Aşiq deyər dilinə,
Dəhanı nə, dili nə?
Müxənnəsdə səxa yox,
Doğru gölməz dilinə.

Aldanma düşmənin şirin dilinə,
Qurşamb altından ha qatar-qatar.

Xudam yazdı, aşiq oldum gözələ,
Dodaq şəbnəm, dəhan dürdü, göz ə'la.

Aşiq deyər gözələ,
Çək xurcunun, gözələ.*
Sərraf sənsən, insaf et,
Düşməz belə göz ələ.

Əsgər, aşiq olma yetən gözələ,
Lütfdə zay eylər ha qatar-qatar.

1. Gözələmək - xurcunun ağzını bağlamaq.

Səhralarda olar səda,
Haramsa, halala gəl.
Sərsərə həmrah olma,
Sahilsə, daldala gəl,
Lailahi illəllah,
Lailahi ilə Kərəm
Tutu köhər sehrikərə
Guki gəl, əhvələ gəl.

Məmmədə Məəlladə,
Allah Məhəmməd rəsul.
Sər Allah, elmi Allah,
Var o kəsdə hala ol.
Həkri gahə mə'lul olma,
Kəngaha olma mə'lul.
Al ələ rahi-halal,
Dərk elə, kamala gəl.

Ləli-gövher ismilərdə,
İsmə gərək dal gələ.
Əhəd, Səməd, Əsədullah,
Əsgərə əhval gələ.
Məhərrəm, Əhməd, Hilal,
Məhəmməd al gələ.
İrisələ Molla Murad,
Səs-səsə, suala gəl.

BİSAVAD TEYMUR

Əhmədov Teymur Əsgər oğlu (Bisavad Teymur) 1903-cü ildə Goranboy rayonunun Tapqaraqoyunlu kəndində yoxsul kəndli ailəsində dünyaya gəlmişdir.

Zəngin yaradıcılıq irsi qoyub gedən Bisavad Teymurun şe'rləri dillər əzbəridir.

QOŞMALAR

DEDİMMİ?

Dünya bivəfadır, aldadar səni,
Könül, uyma bu cahana dedimmi?
Bir kəsə qalmayıb, sənə də qalmaz,
Bivəfadan çəkil yana, dedimmi?

Bu dünya dediyin bir xanımandır,
Kim gəldi dünyaya bu dünya dandı.
İqbaldan yonulmuş bir nərdivandı,
Səni çəkər imtahana dedimmi?

Filqusu, Daranı keçirsək sannan,
Keykavus, Keyqubad şöhrəti – şannan.
İskəndər cəlah, şah Süleymanın,
Qalmayıbdı bir nişana dedimmi?

Eldəniz Atabəy, Şir Naxçıvani,
Özbək, Əbubək, bəs Toğrul hanı?
Qacar ayaqladı Azərbaycanı,
Yetişmədi bir məkana dedimmi?

Nəsimi, Məsihi oldu qəlbi xun,
Füzuli, Fələki, Fə dai, Məzhun.
Vəhşilər ənis di divanə Məcnun,
Kərəm getdi yana-yana dedimmi?

Şair Bisavadın qalsa da namı,
Şairlər nasehi* hanı Nizami?
Nəbati, İraci, necoldu Cami,
Yox ölümdən bir nişanə dedimmi?

YADIMA DÜŞDÜ

Gəldi bahar fəslə, göründü dağlar,
Ellərin yaylağı yadıma düşdü.
Çəmənli çaylağın xoş düşərgəsi,
Leylinin oylağı yadıma düşdü.

Xurşidi camallı, sinəsi mərmər,
Ona pişvaz edər Şəms ilə Qəmər.
Başında kələğay, belində kəmə, r,
Qolunda qolbağı yadıma düşdü.

Hərdən sübhi-səhər bizə gəlməsi,
Gəlibən qəlbi-dilim bilməsi.
Gahdan qəmgin olub gahdan gülməsi,
Gahdan ağlamağı yadıma düşdü.

Şair Bisavadın cavan yaşında,
Sinəm bir dağ oldu eşq ataşında.
Xublar ittifaqı-çəsmə başında
Gözəllər yığnağı yadıma düşdü.

GEDİRƏM BU GÜN

Bir bəri gəl görüm, a nazlı dilbər,
Ay pərim, qürbətə gedirəm bu gün.
O qara gözlərə qonmasın kədər,
Ay pərim, qürbətə gedirəm bu gün.

Mən ki gedərgiyəm, qalası sənən,
Baharın nərgizi, lalası sənən.

*Nasəh - başçı

Pərişan könlümü alası sənən,
Ay pərim, qürbətə gedirəm bu gün.

Sən Allah, amandı, birçə bəri bax,
Nagahdan üz verib bir qandı fəraq.
Gəl görüşək, halallaşaq, ayrılacaq,
Ay pərim, qürbətə gedirəm bu gün.

Dolanım başına, mən qadan alım,
Bəlkə şəfa tapdı xəstə xəyalım.
Bisavaddan niyə küsdün a zalım?
Ay pərim, qürbətə gedirəm bu gün.

DAĞLAR

Bir ahu gözlünün sorağındayam,
İtirdim, tapmadım maralı, dağlar.
Qəsdinə vardım ki, şikar eyləyəm,
İzlədim ki, gedib yaralı dağlar.

Neynirəm şövkəti, cahü-cəlalı,
Mənə lazım deyil dünyanın malı.
Yenə yada düşdü yarın camalı,
Könül dalısınca varalı, dağlar.

Nədir gözəllərdə bu ürfi-adət?
Müdəm aşiqinə çəkdirir zillət.
Bisavadam, sizə edim şikayət,
Gəzirəm yarımından aralı, dağlar.

A CABBAR ƏMİ

Sən də qocalmışan, mən də qocaldım,
Axır qocalmışıq, a Cabbar əmi.
Biz şayəstə ön sırada gedərdik,
Karvandan qalmışıq, a Cabbar əmi.

Həyat bir mizandır, insanlar çəki,
Min əzab-əziyyəət çəkar var nə ki.

Kuzələr misaldı bu dünya təki,
Dolub-boşalmışıq, a Cabbar əmi.

Mən səni görəndə növcavan vaxtı,
Sındırdım taxtnı Cəmşidin taxtı.
Dünya həm yalançı, həm də yaltaqdı,
Ona əl çalmışıq, a Cabbar əmi.

Müdrük bir alimsən elmə müyəssər,
Bağışla, şe'rimdə yoxsa bir kəsər.
Sənin diləyində yazdım müxtəsər,
Şəri yanılmışıq, a Cabbar əmi.

Mərhəmət görmədik imanda, dində,
Yoxdu kəraməti ibadətində.
Gülənələr qoy gülsün bizə bu sində,
Biz ki, çox gülmüşük, a Cabbar əmi.

Dünya yaranıbsa "kaf" ilə "nun"nan,
Əleysəl əxlaqdı, nə çıxar onnan.
Biz də yaşayaq el arzusunnan,
Qalmışıq, qalmışıq, a Cabbar əmi.

Ölüm ki, mənhusdur, dünyasa fani,
Fani olduğunu di bir də tanı.
Bir gün deyərler ki, Bisavad hamı?
Vaxtı azaltmışıq, a Cabbar əmi.

AĞLATDI

Səməd Vurğun köçən vaxtı dünyadan,
Mətəminə cümlə-cahan ağladı.
Ölüm sədasını eşidən zaman,
Ah çəkdi hər tərəf, hər yan ağladı.

Kimsə bu dünyadan ummasın vəfa.
Səfası mindirsə, minbirdi cəfa.
Təbiblər dərдинə tapmadı şəfa.
Dərd fəğan eylədi, dərman ağladı.

Düşündü şairi ağladı həyat,
Hiçqırıq qopardı bütün kainat.
Açdı sinəsini mavi səmavət,
Aşkara hönkürdü, pünhan ağladı.

Onun tabutuna əyildi dağlar,
Çırpındı meşələr, döyündü bağlar.
Çaxdı ildırımlar, qopdu tufan-qar,
Şimşək şivən təpdi, duman ağladı.

Ağladı qayalar, ağladı daşlar,
Güneylər, qüzeylər, yallar, yamaclar.
Dənizdə balıqlar, havada quşlar,
Göydə buludlar da yaman ağladı.

Min xəbər tutduqda məcarasından,
Şe'r-qəzəlləri gəldi yasından.
Yazıb-yaratdığı poemalardan,
"Aygün" nalə çəkdi, "Muğan" ağladı.

Böyük Nizamidən qalan yadigar,
Vurğuna həsr oldu o ləli-gövhər.
Qəmli köynəyini geydi tək məzar,
"Talistan" yaş tökdü, "Dilcan" ağladı.

Bisavad, çətindir ayrılıq, cuda,
Ağladı hava da, torpaq da, su da.
Əlvida, əlvida, şair, əlvida,
Tarix vidalaşdı, zaman ağladı.

KÖNLÜMÜ

Bir Simnar görəkdir səmtinə qursun,
Tağı düşmüş bu viranə könlümü.
Fikir əndişədən, cansız cəsəddən,
Qoy gətirsin təzə cana könlümü.

Bülbül nalə çəkir, gülün xar alıb,
Tərhan köçüb, şikarını xar alıb.

Könül baharını boran-qar alıb,
Döndəribdir zimistana könlümü.

Eşqin aşiqiyəm, dərdin həmdəmi,
Onunçün çəkirem möhnəti, qəmi.
Bivəfa dostların dərdi, sitəmi,
Eyləyibdi aşiqana könlümü.

Qəzanın qəzəbi qətlimi çatdı,
Bəxtim gətirmədi, iqbalım yatdı.
Hicran oxlarını hər gələn atdı,
Fələk qoydu bir nişana könlümü.

Şair Bisavadın görsəydim üzün,
Çəkməzdim bu dərdin əllisin, yüzün.
Bimürvət, insafsız lap sözün düzün,
Qoyub gətdin yana-yana könlümü.

YATIR

Yaxınlaşdım bir məzarın daşına,
Görüm kimdi, burda nə vaxtdan yadır.
Heyrət etdim, tarix çatmır yaşına,
O vaxtdan keçibdir min zaman, yadır.

Bir səda eşitdim: qafil, bir dayan,
Bu sirri qoy sənə cəlyəyim bəyan.
Dağı cəsarətlə dağ üstə qoyan,
Mühəmtəm* qüdrətli pəhlivan yadır.

Doğulub, ömür edib hərə bir zaman,
Əcəl qapısını döyüb naxahdan.
Mürtədi həyata qaytaran Loğman,
Verirdi bu dərde min dərman, yadır.

Kimi vaxtlı yadır, kimilər vaxtsız.
Kimi haqlı yadır, kimilər haqsız.

*Mühəmtəm - cəsur.

Kimi məhv olubdur tamam günahsız,
Kimilər tökübdü nahaq qan, yadır.

Kimi öz nəfsini saxlayır haqdı,
Kiminin xəyalı, fikri nahaqdı.
Kimi şüğüllüqda, ara vurmaqda,
Damğalanıb olub kor şeytan, yadır.

Qoy qafil dünyaya meydan oxusun,
Könüllər sındırsın, qəlbə toxunsun,
O kimdir yatmayır hicran yuxusun,
Bəlkə bir güşədə bir milyon yadır.

Çox yazdı, yaratdı, getdi Nizami,
Ölüm xütbəsini oxudu Cami.
Torpaq ağuşuna aldı Xeyyamı,
Onun da köksündə min dastan yadır.

Vəsvi dilə gəzir çox şairlərin,
Vaqifin, Zakirin, həm Ələsgərin.
Qara qiyafədə qəmli dəftərin,
Sıxıbdı qoynuna Natevan, yadır.

MÜLKÜLÜ HƏSƏN

Mülkülü Həsən (Hüseynov Həsən Hüseyn oğlu) 1904-cü ildə Tovuz rayonunun Mülkülü kəndində anadan olmuşdur. 25 yaşlarından başlayaraq bədii yaradıcılıqla məşğul olan Mülkülü Həsən bir sıra ictimai vəzifələrdə çalışmışdır.

Xalqın həyatı ilə yaxından bağlılıq Mülkülü Həsənin şe'rlərində aydın görünməkdədir. Qəlblərə yol tapan el sənətkarı Azərbaycan Aşıqlarının III qurultayının iştirakçısı olmuşdur.

TƏCNİS

A YANA-YANA

Qəza tutdu, qəm də məni çulğadı,
Əl çəkmir yaxamdan a yana-yana.

Qərib-qürbət eldə xəstə düşmüşəm,
Yetiş harayuma, ay ana, ana!

Dost dostunu dar günündə sınağa,
Tifil kimi sarmaşasan sinəyə.
Can gəlibdi, yığılbdi sinəyə,
Baxıram görünmür ay ana, ana!

Yazıq Həsən, nə ana var, nə ata,
Həzin-həzin gözüm baxır həyata.
Bir şəxsin ki, oyaq bəxti ha yata,
Çevrilər yığıvalı ay ana, ana!

MÜXƏMMƏSLƏR

QONŞUNUZA

Ay qoca, mən aşıqəm,
Sizin qanan qonşunuza.
Əhli-hal, qədirlən,
Könül alan qonşunuza.
Ləblərdən şirin buse,
Bizə qıyan qonşunuza.
Gül əndamı quyruq kimi,
Qan ki, kamil qonşunuza.
Bu sevdamız tutsa əgər,
Olmaz ziyan qonşunuza.

Yatmasın ovçu görək,
Tərlandı tutmaq istəsə.
Dözsün görək hər cəfaya,
Muraza çatmaq istəsə.
Aşiq də öz yarı ilə,
Ülfəti qatmaq istəsə.
Gündüzlər söhbət edir,
Gecələr yatmaq istəsə.
Ölünce ayrılmaram,
Ollam həyan qonşunuza.

Laçın tək cilvələrib,
Nazına, qəməsinə bax.
Danışır tuti misal,
Qumru kimi səsine bax.
Bir şirin dastan kimi,
Dillərdəki bəhsinə bax.
Hey güllür, hey danışır,
Bir onun həvəsinə bax.
Ərzimi söylə bu gün,
Eylə bəyan qonşunuza.

Yerişi lay-lay vurur,
Sanki göllər qazdır o.
Yaraşır söz deyəsən,
Şairlər murazıdır o.
İnan ki, aşıqların,
Söhbətidir, sazıdır o.
Mən nə deyim, görürsünüz,
Gözəllər şahbazıdır o.
Nə danım, nə gizlədim,
Mənəm heyran qonşunuza.

Bilmə ki, vurulmuşam,
Bu obada mən ona tək.
Dolanır cahal-cümrü,
Ətrafında pərvana tək.
Gör necə gərdən çəkir,
Göldə üzən bir sona tək.
Dönmərəm bu sevdadan,
Girmişəm bu meydana tək.
Həsənəm, payəndazdır,
Bu cismi-can qonşunuza.

GÖZƏL

Qulaq as, bir sözüüm var,
Deyim dərdim sana, gözəl.
Dönübdür sinəm evi,

Zəmbur salan şana, gözəl.
Könlümün taxtı, inan,
Çevrilibdi yana, gözəl.
Qulunam, əsirinəm,
Deyirəm mərdana, gözəl.
Eyləyərmə insan olan?
Bu zülmü insana, gözəl?
Rəhm eylə mən fəqirə,
Qataq canı cana, gözəl.

Mən görüb danışmışam,
Gözəllərin xanımisan.
Gedibdi ixtiyarım,
Qurutmusan canımı sən.
Gəc baxan, cvlər yıxan,
Qırmısan bir yanımi sən.
Qalmayıb taqəti-dil,
Çün almısan canımı sən.
Əlindən şikayətə,
Mən gedim hayana, gözəl?

Təbiət edib qismət,
Yetirib dildara məni.
Gül yanaq, alma buxaq,
Sən vəfalı yara məni.
Yanıram, dad-ələman,
Salmısan odlara məni.
Həsətin olub çətin,
Çəkir gündə dara məni.
Qaçırsan öz ovçundan,
Dönmüsən ceyrana, gözəl.

Sərrafam, qiymət qoyam,
Ağ üzünə xala təzə.
Geyinib zər-zibadan,
Bürünmüşən ala təzə.
Qoy edim minnət sənə,
Bəlkə gəldin yola təzə.

Baxmasan car eylərəm,
Ölkəyə, mahala təzə.
Öldürüb sən Həsəni,
Batma nahaq qana, gözəl.

FƏLƏK

Cəfa çəkdim dolanmadım,
Bir doyunca bağı, fələk!
Yeməyimi, içməyimi,
Sən eylədin ağı, fələk!
Mən nə bilim sən imişsən,
İnsanlara yağı, fələk!
Köhnə yaram sağalmamış,
Bir də vurdun dağı, fələk!

Neynədim, a bimürvət,
Saldın müşkül işə məni.
Yorulub usanmayıb,
Ağlatdın həmişə məni.
Haradan tapdı bilməm?
Bu hicranlı peşə məni.
Aləmə ün salıbdı,
Qəlbimin fərağı, fələk!

Aləm belə gəldi axır,
Hər yığvalım yana döndü.
Dövrən tamam dəyişibdi,
Mənimki nə gördüyündü.
Düşünürəm öz-özümə,
Zalım həyat, bu nə gündü?
Tufan əsdi, vaxtsız söndü,
Ömrümün çırağı, fələk!

Yetirdiyim bir oğlumu,
Sən aldın əlimdən mənim.
Anasından ayrı saldın,
Obamdan, elimdən mənim.

Sən özün ki, xəbərdarsan,
Qırılan belimdən mənim.
Qan ağlayıb yaş töküürəm,
Sınıb qolum sağı, fələk!

Mən Həsənəm, yaralıyam,
Qəbul eyle sözlərimi.
Qırdın qolum, qanadımı,
Tökdün iki gözlərimi.
"Qardaş" – deyə ağlar qoydun,
Yeniyetmə qızlarımı.
Toy libası əvəzinə,
Geyindiridin ağı, fələk!

XATINCANLI KOR SÖYÜN

Zeynalov Hüseyn Dəmir oğlu 1907-ci ildə Tovuz rayonunun Xatincan kəndində dünyaya gəlmişdir. Üç yaşında çiçək xəstəliyinə tutulduğundan gözlərinin nurunu itirmişdir.

Daxili aləminin işığında gördüklərini, duyduqlarını Kor Söyün adı ilə misralara köçürmüşdür.

OYADA MƏNİ

Ellər, bilin dostum mənənnən küsübdü,
Görən salacaqmı o yada məni.
Dilimdə əzbərdi Allahın adı,
Pir deyib dolandır, o ada məni.

Kim deyər özünə pisəm dünyada,
Qiyamət günündə yandırma oda.
Sən mənə rəhm eyle, ey Sirri-Xuda,
Gəl möhtac eləmə o yada məni.

Söyünəm, istərəm işim düzələ,
Həsretinəm, gəl ürəyim təzələ.
İltimas elərəm belə gözələ,
O şirin diliylə oyada məni.

AY QOŞA-QOŞA

Ay Xatıncan, bircə məndən danışax,
Ötəri bülbüllər ay qoşa-qoşa.
Neynədin at minən mərd iyidləri?
Köçürdün qoynundan ay qoşa-qoşa.

Kimdi, kim ay yazıq, dərđini bilən?
Əhvalın soruşub, qeydinə qalan.
Həyatım günəşi, azca daldalan,
Qoy çıxsın səmənda ay qoşa-qoşa.

Bir iyid olmasın dünyada varsız,
Heç aşıq olarmı sevdəsiz, yarsız?
Ağlatma Söyünü, ay etibarsız,
Dağ çəkmə sinəmə ay qoşa-qoşa.

SINAMAMIŞ

İnsanları bilmək olmaz,
Yeri gəlib sınınamış.
Özün üçün hörmət qazan,
Ellər səni qınamamış.

Nəhlət yaltağın üzünə,
Bədnəzərin bəd gözüne.
Baxmaz atalar sözüne,
Ağzi, burnu qanamamış.

Hüseyn, indi söylə sözün,
Bircə təhlil eylə özün.
Malın yemək, yedirtməyin,
Yox et malın sınınamamış.

AY SİNƏ-SİNƏ

Beyqafıldan üç gözələ tuş oldum,
Şox salıb buxağı ay sinəsinə.

Gözləri aladı, yanağı lale,
Görən muştəq olur ay sinəsinə.

Üzünə baxanda dərđim bilərlər,
Şirin danışiban, şirin gülələr.
Yaylağı yaylanıb, dağdan gələrlər,
Dağ çəkib dağların ay sinəsinə.

Söyünün sinəsi aşıb-coşanda,
Gözəllərə qoşma-qəzəl qoşanda.
Belə sonalarla qavaxlaşanda,
Uzat əllərini ay sinəsinə.

SORAĞINDAYAM

Gülün, ay qızlar, mən ruhdan düşmüşəm,
İndi qocalığın sayağındayam.
Əlbəttəki, yaxşı olar cavanlıq,
Mən ki eşq odunun qırağındayam.

Saqqalım ağarıb, bax, dümağ olub,
Tökülüb sinəndən bir qumaq olub.
Andır qalmış ürəyimə dağ olub,
Zalım qocalığın qucağındayam.

Söyün deyər: yənə həmə-n-həmə-nəm,
Qurdalasan, höcətdikdə yamanam.
Saqqalım ağsa da, özüm cavanam,
Bir qələm qaşdının sorağındayam.

NƏ VAR KI

Bir adam düz olsa haqqın yolunda,
O savaşa bələnməyə nə var ki.
Əl uzadıb qızıl güllü dərösən,
Dəstə tutub iylənməyə nə var ki.

Zənbur ola, zəhmətini çəkələr,
Bal becərə, təhnələrə tökələr.
Arx altına körpə şitil ekələr,
Ondan sonra sulanmağa nə var ki.

Bir bəxtəvər öz bəxtindən yarıya,
Zülm odur, bağ salasan quruya.
Bir insanın haxdan işi sarıya,
Söyün deyir: dolanmağa nə var ki.

QOVALANMAMIŞ

Bizdən salam olsun, Hümbət əmoğlu,
Bir cüce vermişən mayalanmamış.
Gələndən bəridir arvad iyəşir,
Loyvamız qalıbdır payalanmamış.

Mən ha döydüm qohumluqdan keçəsi,
Qoysan bir seçəydi xoruz-beçəsin.
Mənə lazım deyil hindi cücəsi,
Baldırı bərkiyib sayalanmamış.

Pencərin, palçığın yudurdanmadım,
Arvada bir şükür dedirdəmmədim.
Yumurta bişirdim, yedirdəmmədim,
Yamanca tərs imiş yekələnməmiş.

Yazıq Hüseyin yaman azara düşdü,
Söyündüm, ölimə damazdıq keçdi.
Qazancım bir oldu ölimdən uşdu,
Ürəyi söyünüb qovalanmamış.

NƏYNƏN OLSUN?

Allah bir insanı nəzərdən sala,
Ona can sağlığı, sağ nəynən olsun?
Nitqin tutub əl-qolunu bağlasa,
Dörd yanı bağçalı, bağ nəynən olsun?

Civdə öyer pulun, varın olmasa,
Doğru sözün, düz ilqarın olmasa,
Üzə gələnlər bir baharın olmasa,
Dost yanında üzün ağ nəynən olsun?

Yazıq Söyün qəm oduna qalandı,
Deməyən ki, bu sözlərim yalandı.
Mə'rifət deyilən varnan olandı,
Adamın əhvalı çağ nəynən olsun?

XIII. DASTANLAR

MƏHƏMMƏDLƏ GÜLƏNDAM

Sizə hardan söyləyim, Gəncə şəhərindən. Gəncə şəhərində Salah sövdəgar adında bir kişi var idi. Bu kişinin var-dövləti başından aşır-
dı, amma züriyyəti üzünə həsrət idi. Salah sövdəgar avam idi, oxu-
yuf-yazmaq bilmirdi. Ona görə də qırx lotular qumarda onun pulunu
udardılar, sövdəgarın hesabına dolanardılar. Günlərin birində qu-
marbaz lotular başqa ölkəyə keçdilər. Salah sövdəgar yenə tacirlik-
nən məşğul olmağında idi. O, hərdən Əflatun, Şəbiyi şəhərlərinə
alverə gedib-gələrdi. Salah sövdəgarın həmin şəhərlərə gedib-gəl-
məyi üç ay çəkmiş.

Sövdəgar səfərdən qayıdanda Van şəhərinin yaxınlığındakı bir me-
şənin qırağında axşamladı. Burdan bir çay axırdı. Çayın üstündə də bir
körpü var idi. Salah sövdəgar qula omr verdi ki, get bulaqdan su getir.
Qul su götürmək üçün bulağa tərəf gedəndə gördü ki, ayə, körpünün
üstündə köynəkək, zülfü dağılmış bir gözəl durub, elə bil təzə
doğmuş aydı, hər tərəfə işıq saçır. Qul tez tacirin yanına xəbərə qaçdı.

Tacir gəlməkdə olsun, indi sizə xəbər verim, qızdan. Qız kim olsa
yaxşıdı, Alı xanın arvadı Pəri xanım. Pəri xanım başına gələnləri bir
məktuba yazdı, qoydu körpünün üstünə. Özünü verdi məşənin içinə.
Salah sövdəgar gəlib gördü qız nə gəzir? Məktubda da yazıb ki, Qara
Vəzir mənim bir cüt oğlumu öldürdü. Salah sövdəgar nə qədər axtar-
dısa qızı tapa bilmədi. Sövdəgarın qıza bərk yazığı gəldi. Odur ki,
üzünü haqqa çevirib dedi: "Mən bu məktubu sahibinə çatdıracam. Ey
bizi yaradan Allah, sən bu savabın əvəzində mənə bir övlad ver".

Sövdəgar məktubu sahibinə çatdırdı, ordan da qayıtdı Gəncə şə-
hərinə. Aradan heç bir il keçməmiş Salah sövdəgarın bir oğlu oldu.
Adını da Məhəmməd qoydular.

Məhəmmədin altı yaşı tamam olanda atası rəhmətə getdi. Qırx
lotular da eşitdilər ki, Salah sövdəgar rəhmətə gedib, tez sayıl paltarı
geyib özlərini yetirdilər Gəncə şəhərinə. Gündüz ol altından Salah
sövdəgarın var-dövlətinin yerini öyrəndilər, gecə hamısını oğurlayıb
apardılar. Sövdəgarın arvadı Şəhrəbanı səhər yuxudan oyananda
gördü ki, cvdə gecə yatdıqları yorğan-döşəkdən savayı heç nə qal-
mayıb. Arvad bərk fikrə getdi. Başına gələn bu işi uzun müddət
unuda bilmədi.

Ay ötdü, il dolandı, Məhəmməd böyüyüb həddi-bülğa çatdı.

İndi sizə kimdən danışım, Salah sövdəgarın tacir dostlarından.
Günlərin bir günü tacirlərin yolu Gəncədən düşdü. Tacirlər dedilər
ki, bir gedək, Salah sövdəgara baş çəkək. Gələndə gördülər ki, söv-
dəgar rəhmətə gedib, ancaq cvdə bir cavan oğlan var, elə bil Salah
sövdəgarın özündü ki, durub. Tacirlər soruşdular ki, bu oğlan kimdi?
Şəhrəbanı dedi ki, Salah sövdəgarın oğludu, siz gedəndən sonra
olub. Onlar məsləhət gördülər ki, qarı nənə, qoy oğlun bizlə getsin,
tacirliyi öyrənsin. Şəhrəbanı tacirlərdən soruşdu:

-A bala, bir mənə deyın görüm, gedib-gəlməyiniz nə qədər çəmək?
Tacirlər dedilər:

-Üç ay getməyimiz çəmək, üç ay da gəlməyimiz. Allah qoysa, altı
ayın tamamında burdayıq.

Qarı razılığını bildirdi. Tacirlər soruşdular ki, qarı nənə, heç
pulun-zadın varmı? Qarı getirib oğluna üç yüz tımən pul verdi.

Tacirlər Məhəmmədi də götürüb yola düşdülər. Yolda Məhəmmə-
də tapşırtdılar ki, biz deməmiş pulunu xərcləmə. Bunlar üç ay yol
gedəndən sonra bir karvansarayla çatdılar. Tacirlər dövələrlə nöker-
ləri Məhəmmədə tapşırıb şəhərə dağıldılar. Məhəmməd başladı dar-
ıxmağa, yollara baxmağa. Bir də gördü ki, uzaqdan duman kimi bu-
ğanax gəlir. Yaxınlaşanda gördü cəllad bir nökeri əlibağlı, atın dö-
şündə getirir. Məhəmmədin nökerə yazığı gəldi. Qılının əlinə alıb
qəzəbli-qəzəbli cəlladan qabağını kəsdi.

Məhəmməd cəlladan soruşdu:

-Cəllad, bu adamın günahı nədir, niyə bunu belə edirsən?

Cəllad cavabında dedi:

-Bu adam beş ildi ki, məndən sələminə yüz tımən borc pul alıb.
İndi beş yüz pul edir. Borcunu qaytara bilmir deyın indi mənim ixti-
yarımdadı.

Məhəmməd cəllada dedi:

-Mənim üç yüz tımən pulum var, onu verim sənə, bu yazığı bu-
rax. Cəllad bu sövdəyərə razı oldu, borcunu azad etdi. Məhəmməd bu
adamı da götürüb karvansarayla qayıtdı. Tacirin biri gəlib Məhəmmə-
də dedi:

-Bala, indi pulunu ver, bir az sənə mal alağ.

Məhəmməd dedi:

-Pulum yoxdu, pulu verdim, bu nökeri azad elədim.

Tacirlər heç nə demədilər. Öz aralarında himləşdilər ki, Məhəmmə-

mədi yaxın şəhərlərin birində azdırıb getsinlər. Məhəmməd məsələdən duyuc düşüb yoldaşlarına yalvarmağa başlayır:

Başına döndüyüm bəzirganbaşı,
Bu kağızı mənim anama yetir.
Ayağına dəyməsin yolların daşı,
Bu kağızı mənim anama yetir.

Axşam olcaq qaş qaralar düzülər,
Xumarlanıb ala gözlər süzülər.
Sizin də əliniz eldən üzülər,
Bu kağızı mənim anama yetir.

Desələr ki, Məhəmməd harada qaldı?
Deynən fələk onu qürbətə saldı.
Üç yüz tümən verib bir nöker aldı,
Bu kağızı mənim anama yetir.

Tacirlər məktubu götürüb yola düşdülər. Məhəmmədnən nöker axşama kimi karvansarada qaldılar. Nöker dedi:

-Məhəmməd, gəl gedək sizin evinizə.

Məhəmməd dedi:

-Mən qoribəm. Buradan savayı heç bir yeri tanımıram.

Nöker dedi:

-Onda mənim arxamca gəl.

Məhəmmədnən nöker bir xeyli yol gedib şahın sarayına çatıb elçi daşının üstündə öyləşdilər. Şah bunları hüzuruna çağırırdı, üzünü nökerə tutub soruşdu:

-Hə, indi deyin görək nə mətləbə gəlmisiniz, şikayətiniz nədi?

Nöker böyük bir dağı göstərib dedi:

-Şah sağ olsun, mən gəlmişəm bax o dağın qızıl mədəni işə salım.

Şah nökerin sözüne inandı, işə başlamaq üçün tez əmr verdi. Qoşun dağa yeridi, az bir vaxtda qızıl mədəni işə saldılar.

Nökerin göstərişi ilə qızıl mədəni işə düşdüyünə görə şah Məhəmmədnən nökerə on dörd gözlü bir saray bağışlayır. Nöker Məhəmmədlə şort kəsdə ki, axşam olanda icazəsiz bir-birimizin qapısını açmayaq.

Nəteri oldusa bir gün səhər tezdən Məhəmməd icazəsiz nökerin otağının qapısını açdı. Baxdı ki, otaqda bir qənirsiz gözəl yatıbdı. Bu qızın on səkkiz-on doqquz yaşlı ola-olmaya. Qızın gözəlliyi Məhəmmədin aqlını başından aldı. Məhəmməd özünü saxlaya bilmədi, istədi qızın üzündən bir öpüş alsın. Qız bunun hənirtisinə yuxudan ayıldı, oğlan qorxusundan otaqdan çıxmaq istədi, amma qız qabağını kəsdi. Qız Məhəmmədə tapşırırdı ki, bir də mən olan otağa gəlmə.

Aradan bir müddət keçdi, Məhəmməd qızın gözəlliyini heç cür unuda bilmədi. Bir gün səhər çağı Məhəmməd yenə xəlvətə qızın otağına getdi. İçəri girendə gördü ki, yorğan qızın üzündən sürüşüb yerə düşüb, qızın üzü ay kimi işıq saçır. Məhəmməd bu dəfə də istədi qızın üzündən öpsün, qız səksənib oyandı, köynəkək oğlanın qabağını kəsdi. Qılıncın dəstəyini əlinə alıb Məhəmmədə dedi:

-Bu saat kəlmeyi-şəhadətini de! Boynunu vururam.

Oğlan dedi:

-Xanım, bağışla, bizlərdə kəlmeyi-şəhadəti belə deyirlər:

Dilimdə car etdim la ilahi-illəllah,
Bağışla Allaha, öldürmə məni.
Məhəmməd həbibə xətimi-ənbiya,
O kanı-vəfaya bağışla məni.

Qəza məni qürbət elə salıbdı,
Gül irəngim saralıbdı, solubdu.
Gözü yaşlı mənim anam qalıbdı,
Bağışla Allaha, bağışla məni.

Səhər olub, dan qapısı sökülüb,
Bülbüllər yıqışıb bağa çəkilib.
Gözəl zülfün dal gördənə tökülüb,
Tökülən zülfünə bağışla məni.

Dərin-dərin dəryalara dalmışam,
Şirin canı eşq oduna salmışam.
Mən ki, səni o cəlladdan almışam,
Həmin o insafa bağışla məni.

Dərd əlindən düyünlüyəm, dağlıyam,
Qürbət eldə dərdim kimə ağlıyam?
Məhəmmədəm, Salah sövdəgar oğluyam,
Ədalət hakimə bağışla məni.

Söz tamam oldu. Oğlanın məhəbbəti qızın ürəyinə yol tapdı. Mə'lum oldu ki, qızın adı Güləndam xanımdı, özü də Əflatun şahın qızıdı. Güləndam xanım oğlana məsləhət elədi ki, ikimizdən birimiz gedək Gəncə şəhərinə. Orada bir ev, bir dükan, bir hamam tikdirək, ancaq evin kərpicinin bir üzü qızıldan, bir üzü gümüşdən olsun. Hamamın da qapısına bir clan yazacaq ki, bu hamam üç ay pulsuz işləyir, kim istəyə, gəlib hamamlansın. Məhəmməd dedi:

-Mən o işi bacarmaram.

Qız dedi:

-Yaxşı, indi ki, belə oldu, mən özüm gedərəm.

Güləndam yenə nökrə paltarları geyindi, dəvələri yükləyib yola düşdü. Gəlib çatdı Gəncə şəhərinə. Tez bir vaxtda bütün işlərini qurtardı.

Bu xəbər gedib şahı çatdı. Şah bildirdi ki, bu işləri görənlər bir cavan qızıdır. Öz vəzirini qıza elçi göndərdi. Qız cavabında dedi ki, şah başının dəstəsi ilə bazar günü mənə qonaqdı. Güləndam xanım tez bazar gününə tədarük görür, şahı layiq süfrə açır. Süfrənin üstünə yemək-icmənən bərabər dörd ləl daşı, bir dənə də qılınc qoyur. Şah bunları görüb vəzirdən soruşur:

-Vəzir, bir məni ağah elə görüm, bu şeyləri süfrəyə qoymaqla qız mənə nə demək istəyir?

Vəzir dedi:

-Şah sağ olsun, qız deyir ki, mən sənə nə qılınc gücünə gedərəm, nə də qızıl gücünə.

Qız şahın vəzirini danışığını eşidirdi. Güləndam xanım üzünü şahı tutub dedi:

Başına döndüyüm ədalət şahım,
Ədalətsən, bu sirlərə var indi.
Ya qanğınən, ya buradan dur, çəkil,
Tezliyənə paytaxtına var indi.

Vəkil bu işlərdə oldu bilici,
Yazıq vəzir oldu ellər güllüncü.

Görürsənmi bu qan tökən qılıncı?
Onu vuran əl də mənə var indi.

Güləndamam, qızıl güldən ayırıyam,
Həm güllüyəm, həm dibinin xarıyam.
Haqq bilir ki, Məhəmmədin yarıyam,
Məndən olmaz çal xoryada yar indi.

Şah Güləndamın bu sözlərinə qəzəbləndi, qoşununu da çəkib öz taxt-tacına qayıtdı. Qırmızı geyib taxta çıxdı, hökm etdi ki, Vayisa qarını gəlsin. Qarını gəldi, şahı baş endirib dedi:

-Şah sağ olsun, mənə görə nə qulluq?

Şah dedi:

-Məhəmmədə anasının dili ilə elə bir məktub yaz ki, həmin məktub çatan kimi Məhəmməd evinə qayıdıb Güləndam xanımını öldürsün.

Qarını dedi:

-Baş üstə. Mənim əlimdə bu su içmək kimi şeydi.

Vayisa qarını məktubu yazıb yola saldı.

İndi sizə kimdən xəbər verirəm Məhəmməddən. Məhəmməd neçə vaxt idi ki, qızıl mə'dənlərini işlədirdi. Gəncədən, anasından, Güləndamdan bir xəbər tuta bilmirdi. Günlərin bir günü Vayisa qarının göndərdiyi məktub Məhəmmədə yetişdi. Məhəmməd məktubu oxudu, əhvalatdan halı oldu. Ata minib Gəncəyə tərəf yol başladı. Gəncə vaxtı gəlib Gəncəyə çatdı, birbaşa evlərinə gəldi. Evin pilləkənində Güləndamın qabaqlaşdı. Qəfildən xəncəri çıxarıb qızın ürəyinin başına sancdı. Sonra da evə keçib əhvalatı anasına danışdı. Anası da Güləndamın başına gələnləri oğluna söylədi. Arvad sözünü tamam əleyib eşiyə çıxdı. Gördü ki, yerə çoxlu qan tökülüb, amma qız yoxdu. Məhəmmədin anası işdən halı olan kimi üzünü göylərə tutub yanıqlı bir nalə çəkdi:

Zalım fələk, nə iş açdın başıma?
Bu dərdin oduna ha yanım indi.
Çox zülmənə zəhər qatdın aşıma,
Düşüm səhraları dolanım indi.

Qolların qurusun, oğul, Məhəmməd,
Cəmi dərdlərimdən oldu bədhət.

Gecə vaxtı kimə qılım şikayət?
Hicran atəşinə qalanım indi.

Şəhrəbanı qarıyam, gövhər kanyam,
Əvvəldən qiymətli dürr məkanyam.
Ağlamaqdan daha qəm tüğyanıyam,
Bu dərqli hicrandan nə qanıam indi?

Məhəmməd da anasına qoşuldu, ha axtarıdılarsa, Güləndamı gör-
düm deyən olmadı. Oduz ki, Məhəmməd ayağına dəmir çarix geyin-
di, əlinə dəmir əsa götürüb Gəncədən çıxdı. Qarı qaldı evdə tək.

Məhəmməd yol getməkdə, Güləndamı axtarmaqda olsun, sizə
kimdən deyim Güləndamdan. Güləndam xanımı yeddi loğman apa-
rıb öz evində gizlətməmişdi. Qırx günlük müalicədən sonra qız ayıldı.
Güləndam aldı görək halına münasib nə dedi:

Əzrayıl zülümənə aldı canımı,
Qara gəldi kəm taleyim, ay fələk.
Almamışam bu dünyadan kamımı,
Qara gəldi kəm taleyim, ay fələk.

Dəryalardan ləli-gövhər çəkirdim,
Dürr üstündən ləli-mərcan tökdürdüm.
Bir otaqnan bir hamam da tikdirdim,
Qara gəldi kəm taleyim, ay fələk.

O zaman ki, əflatunu aldılar,
Çox zülümənə paytaxtımnan saldılar.
Qul yerinə at qabağna saldılar,
Qara gəldi kəm taleyim, ay fələk.

Qadir Allah, seyraqublar bilməsin,
Şahnan vəzir heç kamını almasın,
Güləndamı qeyli-qala salmasın,
Qara gəldi kəm taleyim, ay fələk.

Güləndam əlavə qırx gün də qaldı loğmanların yanında. Loğman-
ların yeddisi də qıza aşıq oldular. Loğmanlardan biri üzünü qıza tu-

tub dedi:

-Biz sağaltmasaq sən çoxdan ölmüşdün.

Güləndam xanım cavabında dedi:

-Çox sağ olun, yeri gələr, mən də sizin hörmətinizdən çıxaram.

Loğman deyir:

-Nə yeri gəlsə? Sən bizim hansımızı bəyənsən, birimizə getməli-
sən.

Qız dedi:

-Özünü bilən məsləhətədi. Amma mən yaman acmışam, izin
verin bir xörək hazırlayım, yeyək, sonra danışarıq.

Qız tez bir tər halva çaldı, içinə də bihuşdanı tökdü. Halvamı sək-
kiz büküm cləyib tərəzidən keçirdi, hamının payı bir bərabər oldu.
Güləndam öz payını götürüb bir qırağa qoydu, qalanını payladı. Son-
ra loğmanlara dedi:

-Kim halva payını tez yesə, ona gedəcəm.

Loğmanlar Güləndamın sözüne inandıılar, tez halvamı yeyib bihuş
oldular. Güləndam xanım öz payını cibinə qoydu, aldı görək nə dedi:

Nahaq qırdım sizi, günah eylədim,
Getdim, loğman babam, qal innən belə.
Zülmkarlıq edib bədxah eylədim,
Getdim, loğman babam, qal innən belə.

Çərxi-qəza axırımı itirdi,
Şükür olsun, mətləbimə yetirdi.
Hərəsi bir büküm halva ötürdü,
Getdim, loğman babam, qal innən belə.

Əsil güllün ətrafında xar olmaz,
Xar vursa da, gül yarpağı saralmaz.
Güləndamdan, loğman, sizə yar olmaz,
Getdim, loğman babam, qal innən belə.

Söz tamama yetdi, Güləndam xanım yola rəvan oldu. Gethaget,
gethaget gedib bir dağın ətəyinə çıxdı. Burda bir çobana rast oldu.
Qız yenə hiyləyə əl atıb çobana dedi:

-Nənən məni sənə alır, bax gör xoşuna gəlirəmmi? İndi məsləhət
sənindi.

Çobanın bir gülündən min gül açıldı, üzünü qıza tutub dedi:
-Belə nənəm də qurban olum, onun bəyəndiyi qıza da.

Qız dedi:

-Mən yaman acmışam, gör yeməyə bir şey varmı?

Çoban tez bir əmlək kəsdi, kələpır bişirdi, qızın ikisi də yedilər.

Yeyib-içəndən sonra Güləndam çobana dedi:

-Nənən sənə Tanrı payı göndərib.

Qız cibindəki tərhəlvani çıxarıb çobana verdi. Çoban tərhəlvani yeyib bihuş oldu. Qız çobanın paltarını özü geydi. Yənə də yol başladı. Günə bir mənzil, az getdi, çox getdi, gedib bir meşədə bir talaya rast gəldi. Gördü burda gül-gülü çağırır, bülbüllər cəh-cəh vurur. Güləndam xanım coşa gəldi. Aldı görək nə dedi:

Ərənlər sərveri, ərənlər şahı,
Mənim bu dərdimə dərman eyləyin.
İmamlar padşahı, dinin pənahı,
Mənim bu dərdimə dərman eyləyin.

Dərin-dərin dəryalara dalmışam,
Şirin canı eşq oduna salmışam.
Səhralarda zəlil, müstər qalmışam,
Mənim bu dərdimə dərman eyləyin.

Güləndamam, düşdüm çöldən-çöllərə,
Axdı cəynim yaşı döndü sellərə.
Ağlaya-ağlaya düşdüm yollara,
Mənim bu dərdimə dərman eyləyin.

Söz tamama yetdi, Güləndam yola rəvan oldu. Az getdi, çox getdi, gəlib bir şəhərə çıxdı. Baxdı ki, bu şəhərdə camaat yığılıb özlərinə şah seçirlər. Güləndam xanım da adamlara qarışdı. Elə bu vaxt sağlın quşunu göyə buraxdılar. Adamlar bir də baxdılar ki, quş bir az göydə qanad çalandan sonra aşağı enib bir çobanın başına qondu. Həmin çobanı döyüb bir otağa saldılar. Sağlın quşunu bir də uçurdular. Gördülər ki, quş bu dəfə də pəncərəni sındırıb içəri girdi, yənə bayaqkı çobanın başına qondu. Yənə quşu qovub eşiyə çıxartdılar. Quşu üçüncü dəfə uçurdular. Quş yənə həmin çobanın başına qondu. Camaat bu işə lap məəttəl qaldı. Vəzir də camaatın arasında

idi. Vəzir işi belə görüb yanındakılara dedi:

-Siz gedib çoban olan otağın qapısını pusun, görün çoban o quşa nə deyir?

Çobanı pusanda gördülər ki, çoban quşu əlinə götürdü, o üzündən, bu üzündən öpdü, ağlayıb dedi:

-Ay Allahın dilsiz-ağızsız məxluqu, mənə İlahidən qismət yoxdu. Get, o qəlbindən sağlın quşunu mənim başına qon. Əgər mənə sağlın qismət olsaydı, öz atamın xətti-tacı özgələ qismət olmazdı.

Adamlar gəlib bu sözləri vəzirə çatdırdılar. Vəzir dedi:

-Onun danışığı heç çoban danışığına oxşamır. Tez gedin onu mənim yanına gətirin.

Çobanı vəzirin yanına gətirdilər. Vəzir üzünü çobana tutub dedi:

-Qardaş, sağlın bacara bilərsənmi?

Çoban cavabında dedi:

-Niyə bacarmıram?

Həmin saatdan çobanı şah seçdilər. Şah taxta çıxan kimi hökm elədi ki, bir mahir şəkilçəkən gəlsin. Şəkilçəkən gəldi. Şah yeddi şəkil çəkirdi, yeddi bulaq sazladıb hər bulağın başına bir şəkil qoydurdu. Hərəsinin də yanına bir qarovulçu təyin elətdirdi. Sonra qarovulçuları yanına çağırıb əmr elədi:

-Bu bulaqların başında əylənən adamlara fikir verin. Hər kim bulaqdan su içib sakitcə yolunna getsə, ona dəyməyin. Əgər gör-səniz ki, biri şəkllə baxanda ağladı, güldü, bir söz dedi, o saat həmin adamı mənim hüzuruma gətirin.

Şah öz işində, hökm verməyində olsun, indi eşit loğmanlardan. Loğmanlar qalxanda gördülər ki, qız bunların yanına bir məktub yazıb qoyub, özü də harasa çıxıb gedib. Həmin gündən loğmanlarda qızı axtarmağa başlayırlar. Onlar gəzə-gəzə qızın sağlın quşunu görməyə. Qarovulçular başında gəzərək loğmanları tez şahın hüzuruna apardı. Şah loğmanlara böyük bir saray, çoxlu var-dövlət bağışladı.

Bunlar burada qalsın, sizə kimdən xəbər verim, çobandan. Çoban da loğmanlar kimi ayılanda gördü qız-zad nə gəzir. Qız bunun paltarını soyundurub aparıb, öz paltarlarını da bir məktubnən hərəbər çobanın yanına qoyub gedib. Çoban da başladı qızı axtarmağa. Gün o gün oldu ki, çoban da gəzə-gəzə gəlib qızın düzəldirdiyi bulaqlar-

dan birinin başına çıxdı. Əyilib bulaqdan su içmək istəyəndə qızın şəklini gördü. Çobanın gözünün yaşı bulağın suyuna qarışdı. Bu da qarovulçunun gözündən yayınmadı. O saat çobanı şahın hüzuruna apardılar. Şah çobana çoxlu zər-ziba bağışladı.

İndi görək Məhəmməd necə oldu? Məhəmməd ayağında dəmir çarıq, əlində dəmir əsa bütün dünyanı dolandı. Güləndamdan bir xəbər tuta bilmədi. Axırda Məhəmməd gəzə-gəzə gəlib qızın məmləkətinə çıxdı. Məhəmməd yorulub əldən düşmüşdü, özü də bərk susamışdı. Odu ki, özünü zorla şahın düzəltirdiyi bulaqlardan birinin başına çatdırdı. Məhəmməd bulaqdan doyunca su içdi, uzanıb yorğunluğunu almaq istəyəndə bir də gördü ki, Güləndamın şəkli budu ha bulağın başındadı. Məhəmməd şəklə baxıb bir başına döydü, bir dizinə. Gözünün yaşını sel kimi axıtdı. Qarovulçu üzünü Məhəmmədə tutub soruşdu:

-Oğlan, bir məni bu sirdən agah elə görüm, sənə nə oldu, niyə ağladın?

Məhəmməd dedi:

-Mənim dərdim dilnən deyiləsi deyil, dilnən desəm, dilim alışıb yanar. İzn ver, saznan deyim.

Məhəmməd sazını sinəsinə basdı, aldı görək yana-yana nə dedi:

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim,
Ellər, axtardığım maralı tapdım.
Xəncər alıb bağrım başın teyləyim,
Ellər, axtardığım maralı tapdım.

Sağlığında mən çəkmədim nazını,
Sinəm üstə qoydu hicran gözünü.
Adı bəlli Əflatun şah qızını,
Surəti şəkildə yaralı tapdım.

Məhəmmədəm, neyləmişəm, neyləyim,
Xəncər alıb bağrım başın teyləyim.
Öz dərdimi dinar-dinar söyləyim,
Ellər, axtardığım maralı tapdım.

Söz tamama yetdi, qarovulçu Məhəmmədi şahın hüzuruna apardı. Şah oğlanı tanıyıb əmr etdi ki, bunu da loğmanlardan çobanın yanına

aparın. Onların yanında dincəlsin.

Bir neçə gündən sonra şah çobanı hüzuruna çağırırdırdı dedi:

-Çoban, de görüm, sənə nə verim, sən məndən razı qalasan?

Çoban dedi:

-Şah sağ olsun, o gördüyün sürü itibdi, heç bilmirəm neyləyim?

Şah ona bir sürü bağışlayıb yola saldı. Sonra loğmanları çağırıb dedi:

-Loğman baba, sizə nə versəm məndən razı qalarsınız?

Dərvişlər dedilər:

-Hərəmişə bir çanax qızıl ver, özümüzü də burax gedək dərvişliyimizi eləyək.

Şah əmr etdi ki, dərvişlərin hərəsinə bir çanax qızıl verib yola salsınlar. Bunlar gedəndən sonra şah Məhəmmədi hüzuruna çağırırdı. Məhəmmədə dedi ki, indi başına gələnləri söyləyə bilərsiniz. Məhəmməd olub-keçənlərin hamısını bir-bir şahla söylədi. Şah əhvalatdan halı olan kimi əmr elədi:

-Bunu tövləyə göndərin, qoyun-dəvələrin altını süpürsün.

Üç gündən sonra şah yenə Məhəmmədi hüzuruna çağırırdı, üzünü ona tutub dedi:

-İndi sağlın paltarını geyin, taxta çıx görüm, sağlın sənə yaraşırımı?

Məhəmməd sağlın paltarı geyinib taxta çıxdı. O saat Güləndam zülfünü saz eləyib aldı görək nə dedi.

Cəllad olub şirin canım alan yar,
Keçən keçib, taxtın mübarək olsun!
Şirin canım eşq oduna salan yar,
Keçən keçib, taxtın mübarək olsun!

Aldı Məhəmməd:

Başına döndüyüm, qurban olduğum,
Bağışla təqsirim, səhv eyləmişəm.
Alışib oduna büryan olduğum,
Bağışla təqsirim, səhv eyləmişəm.

Aldı Güləndam:

Necə qıydın, sevdiyini öldürdün,
Bu dərdini cəm ələmə bildirdin.
O zalım vəzirən şahı güldürdün,
Keçən keçib, taxtın mübarək olsun!

Aldı Məhəmməd:

O zaman ki, düşdüm sənnən aralı,
Dərd əlindən gəzdim yaşlı-yaralı.
Bulammadım sənin kimi maralı,
Bağışla təqsirim, səhv eyləmişəm.

Aldı Güləndam:

Tanırsanmı Güləndamı üzünnən?
Görürsənmi dürr tökülür sözünnən?
Mənə sitəm qıldın namərd sözünnən,
Keçən keçib, taxtın mübarək olsun!

Aldı Məhəmməd:

Dağların başına dolanır duman,
Səndən ayrı düşdüm xeyli bir zaman.
Məhəmmədin səri yolunda qurban,
Bağışla təqsirim, səhv eyləmişəm.

Söz tamama yetdi. Bunlar şahlıq dövrünü sürüb başa çatdıran zaman Güləndam Məhəmməddən soruşdu:

-Məhəmməd, bəs görəsən Şəhrəbanı qarı necə oldu?

Məhəmməd cavabında qayıtdı:

-Biz bir də o yerlərə qayıtmayaq. O vilayət bizə lazım deyil.

Güləndam xanım dedi:

-Səhvin var, Məhəmməd, biz gərək geri dönək, həm düşməndən qisasımızı alağ, həm də ananı axtarıb tapağ.

Güləndam xanımın tədbiri ilə çəkiddə yüngül, qiymətdə ağır nə varyıdlsa dəvələrə yüklədilər, qoşunu çəkib yola düşdülər. Gəlha-gəl, gəlha-gəl, gəlib çatdılar Gəncə şəhərinə. Şahın qoşunlarını özlərinə tabe etdilər. Güləndam xanım Məhəmmədnən bərabər özünün tikdirdiyi üçmərtəbəli evin qabağına gəldi. Bunlar içəri girəndə baxdılar ki, Şəhrəbanı qarı oturub piltəsiz cəhrə əyirir. Güləndam xanım qarıdan soruşur:

-Ay nənə, piltə yoxdu, bə sən nə əyirirsən?

Şəhrəbanı qarı cavabında dedi:

-Bala, mən dərdimi əyirirəm.

Bunlar diqqətnən baxanda gördülər ki, qarı yazığın gözləri tutuluq, heç kimi tanımır. Güləndam xanım aldı görək qarını necə dindirdi:

Başına döndüyüm, ay qar nənə,
Ay nənə, müjdə ver, oğlun gəlibdi.
Şad xəbər söyləyim mən dönə-dönə,
Ay nənə, müjdə ver, oğlun gəlibdi.

Aldı qarı:

Başına döndüyüm, ay səsi gələn,
Sən Allah, deginən oğlun ölübdü.
Qara bağrım şan-şan cyliyib dələn,
Sən Allah, deginən oğlun ölübdü.

Aldı Güləndam xanım:

Qarğama, ay nənə, oğlun ölməsin,
Qeyri-bağban bağdan gülün dərməsin.
O vəzirən şahın üzü gülməsin,
Ay nənə, müjdə ver, gəlnin gəlibdi.

Aldı qarı:

Bu dərd məndə nə sağalmaz, nə qala,
Fələk salıb məni bu qeyli-qala.
Müşkül işdi, ölən bir də sağala,
Nəcə ildi, mənim gəlnim ölübdü.

Aldı Güləndam xanım:

Sənin ilqarını doğru bilmişəm,
O səbəbdən qulluğuna gəlmişəm.
Güləndamam, xidmətində olmuşam,
Ay nənə, müjdə ver, gəlnin gəlibdi.

Aldı qarı:

Şəhrəbanı qarıyam, gövhər kaniyam,
Əzəldən qiymətli dürr məkanıyam.
Gözlərim görmür ki, görə, tanıyam,
Yəqin biləm, mənim gəlnim gəlibdi.

Söz tamama yetdi. Güləndam xanım qarının gözlərinə məlhəm qoydu, qarının gözlərinə işıq gəldi. Qarı oğlunu, gəlnini tanıdı. Gördülər, öpüşdülər, şadyanalıq elədilər.

SƏMƏDLƏ SAVAD

USTADNAMƏ

Dostum, fikir çəkib heç qəm eyləmə,
Ölməz-itməz, daim duran dünyadı.
Yoxdu e'tibar, insaf, mürvəti,
İgidlər qanını soran dünyadı.

Fələyin bu dərdi məni alıbdir,
Dövrən mərd işini tərsə salıbdır.
Daimi şan-şöhrət kimə qalıbdır,
Eşqin qəm atını yoran dünyadı.

Öysüzlü Səmədəm, düşdüm gümana,
Namərdlər dad edir, gəlmir imana.
Gülməyir üzümə belə zamana,
Yaram üstə yara vuran dünyadı.

Ustadlar ustadnaməni bir deməyiblər, iki deyiblər. Biz də deyək
iki olsun, düşməniniz tək olsun:

Ulu Tanrı, bu fanidən köçürəm,
Qəm ləşkəri durub gəlsə, nə deyim?
Bu dünyada pünhan olan günahım,
Qiyamətdə aşkar olsa, nə deyim?

Körim Allah, rəhmin gəlsin naçağa,
Qoyun necə tab gətirir bıçağa?
Sallayıb qəbirə, bükürlər ağa,
İnkir-minkir xəbər alsə, nə deyim?

Aşıq Səməd, doy dünyanın bəhsindən,
Oxu əlif-lamı, həmi yasından.
İsrafilin qeyli-qallı səsinə,
Qəbir qazıb, ocaq olsa nə deyim?

Ustadlar ustadnaməni iki deməyiblər, üç deyiblər. Biz də deyək
üç olsun, düşmənlərin ömrü heç olsun:

Yüz il də olasan bir bağa bağman,
Axır sərəncamı bağ sənə qalmaz!
Nə can qalar cəsədinin içində,
Nə də ki, cəsədin sağ sənə qalmaz!

Bir gün də qabağın açılsa yoldan,
Yenidən uzağa düşərsən dostdan.
Dirriqçi olasan, əkəsən bostan,
Nə şamama, nə də ki, tağ sənə qalmaz!

Qəlbimin tərəni düşüb borana,
Fikrim dağınıqdı, qəlbim virana.
Yüz min yol salasan dağa, arana,
Nə aran, nə də ki, dağ sənə qalmaz!

Gərək mərd olasan, durasan yolda,
Çox-çox pəhlivani yorasan yolda.
Yüz əlli minarə qurasan yolda,
Heç birindən bir otaq sənə qalmaz!

Səməd ki, var, dala baxmaz yerirsən,
Dağnan olsan, qılın qalmaz, ərirsən.
Daşlar altda, torpaq üstə çürürsən,
Axır sümüklərin sağ sənə qalmaz!

Sizə kimdən xəbər verim, nədən xəbər verim, ustad dediyindən.
Əyyami-qədimdə Şəmşəddin mahalının Öysüzlüyü yurdunda Əskər
ağa adlı varlı, dövlətli bir kişi var idi. Bu ağa çox səxavətli, adil bir
adam idi. Bütün mahal ondan razılıq edirdi.

Əsgər ağanın oğlu Səməd on altı yaşına çatmışdı. Boy-buxunlu,
biğ yeri yenicə tərlemiş cavan idi. Ancaq ağa oğlu olduğuna baxma-
yaraq çox utancaq idi. Qəti ağalığın işləri ilə maraqlanmazdı. Həmi-
şə fikirli olur, tay-tuşundan uzaq gəzirdi. Ağalığın bəzi ağzı göyçək-
ləri, istəməyənləri bunu özünə dərd edirdi.

Bir gün Əsgər ağa uzaq səfərdən qayıtdı. Səməd dərhal atasının
qabağına çıxıb üzəngini basdı. Onun düşməyinə kömək etdi. Kişi
dedi:

-Səməd, at bərk tərleyib, nökrərlərdən birinə ver, qoy gəzdirib

atın tərini soyutsunlar.

Səməd də nökrələri buyurmaq əvəzinə atı özü apardı. Əsgər ağa bərk qəzəbləndi, ürəyində dedi ki, ay Allah, niyə sən bunu belə aciz yaratdın? Bu öz qapısının nökrəni də buyura bilmir. Məndən sonra ağalığın axır necə olacaq? Sənə fəda olum, özün bunun qismətini ver.

Səməd də atı qara qüzəhdə gözdürüb soyutdu. Gördü ki, heyvan ota dartınır, çidarlayıb buraxdı. Özü də bir dikdirə dirşəkləndi. Çox fikirli olduğundan onu yuxu apardı. Gördü ki, yolu itirib, özü də hansı tərəfə gedəcəyini bilmir. Bir də gördü ki, qabağında əli çəlikli bir kişi var. Qoca dedi:

-A bala, bilirəm, yolu itirmisən. Dalımca gəl.

Səməd də həmişəki üzüyolalıqla qocanın dalınca getdi. Gəlib bir sarayın qabağına çatdılar. Qoca içəri keçdi, Səməd də onun dalınca. Gördü ki, ağ xalçanın üstündə ağ çalınmış, ağ əbah, ağ sifətli bir kişi oturub bunlara baxır. Qoca dedi:

-Sənə fəda olum, bunun qismətini ver, çıxsın getsin.

Səməd başa düşdü ki, bu ağ paltarlı, ağ sifətli kişi onun ağasıdır. Ağası ona bir cam uzadıb dedi:

-Oğul, ala bu bədəni nuş elə.

Səməd yenə adəti üzrə dinməzəcə camı alıb nuş elədi. Birdən qəfil bir atəş canını bürüdü. İstinin təsirindən dodağı çatladı, çənəsi aşağı al qan süzülürdü. Atası dedi:

-Oğul, bu cam eşq camıdır. Ancaq dodağının qanamağı heç mənə açmadı. Get, Hil şəhərindəki Hasan xanın qızı Savad xanımı sənə, səni də ona buta verdim.

Kişi sözünü qurtaran kimi sarayla bərabər qeybə çəkildi. Səməd bərk diksinib yuxudan ayıldı. Gördü ki, nə saray var, nə də cam, huşunu itirib yxıldı.

Axşam toran düşüb şər qarışanda Əsgər ağa Səmədi soruşdu. Nökrə dedi:

-Günortadan atı Qara qüzeyə apardıdır, hələ gəlməyib.

Dünya elə bil kişinin başına hərləndi. Çığırdı:

-Allah kökünüzü kəssin, bəs niyə durmusunuz? Orada vahimədən adam gündüz dura bilmir, o da ki, gecə ola!

Kişi bütün ağalığa haray saldı. Athı, piyada hamı özünü Qara qüzeyə yetirdi. Gördülər ki, Səməd huşsuz uzanıb. Ağzından gedən köpük dodağının qanına qarışmış. At da çidarlı-çidarlı qurdla, quşla əlləşir. Götürüb evə gətirilər. Əsgər ağa hər tərəfə təbib-logsun

dalınca adam yolladı, at saldırdı. Başçı çıxan olmadı. Axırda axund Kərbəlayı İbrahim gəldi. Xəstəyə baxıb dedi:

-Bu cavanda heç nə yoxdur. Üç gün keçər, əvvəlki halına düşər.

Üç gündən sonra Səməd özünə gəldi, Əsgər ağa dedi:

-Oğul, bu nə idi bizim başımıza gətirdin. Bizi bu sirdən agah elə. Səməd saz istədi. Sazı gətirilər. Bütün camaat Əsgər ağanın evinə yığıldı. Səməd saz sinəsinə basıb ona buta verən kişinin şəninə görə nə dedi:

Mövladan səda gəldi,
Gördüm ki, bayram günüdür!
Destində bada gəldi,
Gördüm ki, bayram günüdür!

Üç kəlmə dilində gəldi,
Zülfüqar belində gəldi.
Dəstəsi əlində gəldi,
Gördüm ki, bayram günüdür!

Zülfüqar göydən sallanır,
Qanıdan dünya allanır.
Qızıl öküz də dillənir,
Gördüm ki, bayram günüdür!

Səmədəm, yaxında gördüm,
Əlinin sağında gördüm.
Behiştin bağında gördüm,
Gördüm ki, bayram günüdür!

Səməd sözünü tamama yetirdi. Gördü camaatın içində bir molla donquldandır ki, daha günümüz ağarın. Əsgər ağadan sonra ağalığa da aşıqların əlində olacaq. İşlər belə getsə, ölünə də sazla götürəcəklər. Səmədin qulağı bu sözü çaldı. Aldı görə molla nə dedi:

Hərcayıya dost deyərəm, o sənə düşmanam deyər,
Dostluğu başacan eylə, axırda düşmanam deyər.
Hər kəs bir əlif-bey deyib alır əlin çərəkə,
Ərəbcə mə'nasın bilmir, qareyi-Qur'anam deyər.

Hərcağını dindirərsən, məclislərdə dil olacaq,
Zibillikdə bitən lələ xarabalıqda gül olacaq.
Qayalardan daman damcı mal izində göl olacaq,
Bir yol tapıb axar tapsa, doryayı-ümmanam deyər.

Axmaq adamın məclisdə gələr sözüne həvəsi,
Həmişə hümbət üstədi peyğəmbərin əl kölgəsi.
Peyğəmbər haqqın tərəfindən Əlini tutdu vəsi,
Ömər də taxta çıxıb mən də bir divanam deyər.

Ey biçərə aşiq Səməd, axırı çox çəkdiñ zillət,
Bir kimsənə yol göstərdi, dedi, bax, ordadı cənnət.
Qananlar hörmət edər, qanmazlar bilməz nədir izzət,
Görməzlər yol göstərir, mən ordan bilənəm deyər.

Söz tamama yetdi. Camaat baxıb gördü ki, molla çoxdan dabanına
tüpürüb. Hamı bir-birinə dedi ki, haqq aşığı hər sirrə vaqif olur. Əgər
haqq aşığıdırsa, qoy bu dünya haqqında hələ deyilməmiş bir söz desin.
Aldı görək aşiq Səməd bu gəlimli-gedimli dünya bərəsində nə dedi:

Gəl mən səndən xəbər alım,
"Kaf" "nun"a xələq olan dünya!
Əzəli gəl-gəl eylədin,
Sonra oldun yalan dünya!

Dünya, sən ki, əzəlkisən:
Hələ ananın ilkisən.
Neçə Süleyman mülkü-sən,
Bərbad edib, qalan dünya!

Necə ki, Səməd var idi,
Hər dərde giriftar idi.
Sinəsi qəm dəftəridi,
Dilindədi qələm, dünya!

Söz tamama yetdi. Hər tərəfdən "Aferin, doğrudan da, haqq aşığıdır", -kəlmələri çşidildi. Əsgər ağa camaatı dağıdıb Səmədi sakitləşdirməyə başladılar. Onlar burda qalmaqda olsun, sizə kimdən

xəbər verək, Savad xanımdan.

Savad xanım gecə-gündüz yatmayıb, Səmədin yolunu gözləyirdi. Səmədi də ki, atası Əsgər ağa anası Perzad xanım evdən çölə çıxmağa qoymurdular. Axırda Savad xanımın ürəyi bu ayrılığa tab gətirməyib görək Səmədi necə arzuladı:

Ay havada uçan quşlar,
Bu kağızı Səmədə yetirin!
Qanad çalar, mənzil başlar,
Bu kağızı Səmədə yetirin!

Dəhanımda tutmur dillər,
Gözlərimə batıb millər.
Qopan tufan, eşən yellər,
Bu kağızı Səmədə yetirin!

Sən ey göylə gedən mələk,
Nə başıma gətdin kölək.
Çarxımı döndərdi fələk,
Bu kağızı Səmədə yetirin!

Yetiş dadıma, ərənlər,
Gizli sirlər bilənlər.
Bu dərdi bizə verənlər,
Bu kağızı Səmədə yetirin!

Həmişə peyman üstəyəm,
Ciyəri al qan üstəyəm.
Mən Savadam, can üstəyəm,
Bu kağızı Səmədə yetirin!

Savad şe'ri oxuduqca qarabaş kağıza yazırdı. Qurtaran kimi Savad məktubu sümürğ quşunun ayağına bağlayıb quşu buraxdı. Savad xanım orda qalmaqda olsun, indi görək Səməd neynədi.

Bir gün Səməd yenə fikirli-fikirli bağda gəzirdi. Qəfil hiss etdi ki, ciyninə nə isə qondu. Gördü ki, sümürğ quşudur, ayağında da məktub. Tez açıb kağızı oxudu. Eşq başına vurdu. Sazı sinəsinə basıb bu münasibətlə görək nə dedi:

Bizim üçün namus olsun, ar olsun,
Kağız yazan kağzın gəldi, yetişdi!
Kağız yazan, ağ əllərin var olsun,
Kağız yazan, kağzın gəldi, yetişdi!

Elə yazmayıbsan biz onu bilek,
Fələk qoymur qəmdən baş alıb gülək.
Gətiribdir göylərdə gözən mələk,
Kağız yazan, kağzın gəldi, yetişdi!

Qırqların camından içmişəm bada,
Haqq özü yetişsin dada, imdada.
Mövlam nicat versə iki saata,
Səməd qulluğuna gəldi, yetişdi.

Səməd sözlə dediyini kağıza da yazdı. Sümürğ quşunu buraxdı. Ata-anası gördü ki, daha Səmədi saxlamaq mümkün deyil, hər ikisi keyir-dua verdi. Səməd sazını da götürüb yola çıxdı. "Ya mövlam, səndən mədəd"-deyib ağasını çağırırdı. Gözünü açıb yumana kimi ağası onu Hil şəhərinə çatdırıb dedi:

-Səməd, bu şəhərdə bir Ağarza xan var. Yəhudi qızının sözü ilə dinindən dönüb. Onu dininə qaytarmağı da sənə tapşırıram. Savadı da onun toyunda görəcəksən.

Səməd şəhəri gəzə-gəzə gəlib bir imarətin qabağına çıxdı. Sən demə bu da Səlim xanın imarəti imiş. Xan aynadan baxanda gördü ki, bir cavan oğlan çiyində də saz onun evinə tamaşa edir. Özü də heç buralar adamına oxşamır. Əmr verdi ki, Səmədi gətirsinlər içəri. Səməd bir də onu gördü ki, iki zırpı qul qollarından yapışdı. Nəfəsini dərməmiş onu itələyib saldılar içəri. Səməd baxdı ki, bir gözəl sarayın içərisindədir, Səlim xan soruşdu:

-Aşıq, adın nədir, özün haralısan?

Səməd özünü nişan verdi. Nə başınızı ağrıdım. Səlim xan Səmədə yaxşı hörmət elədi. Səhər məclis quruldu. Xan Səməddən xahiş elədi ki, bu şəhərdə bir aşiq Fatma var, onunla deyişib bir yaxşı məclis aparsın.

Aşıq Fatmanı gətirdilər. Səməd baxdı ki, bu yüz əlli yaşlı bir qarıdır. Özü də bütün aşıqların sözlərini əzbər bilir. Tanımayan adam olsa elə bilər ki, ifritədir, qorxudan bağı çatlar.

Qarı sazı götürüb dedi:

-Aşıq, qabağa düş görüm.

Qarının zəhmindən Səmədin matı-qutu qurmuşdu. Bir təhər özünü ələ alıb dedi:

-Bizlərdə firsəti rəqibə verirlər. Sən de, mən cavab verim.

Aşıq Fatma görək nə dedi, Səməd nə cavab verdi, ərz eləyək qulluğunuza, kefiniz kök olsun.

Əyləşibən bu məqamla dur, aşiq,
Desin görək nənən sənə nə deyir!
Mən dinməmiş cavabımı ver, aşiq,
Desin görək nənən sənə nə deyir!

Aldı aşiq Səməd:

Əyləşibən bu məqamda duraram,
Desin görək nənəm mənə nə deyir!
Sən dinməmiş cavabını verərəm,
Desin görək nənəm mənə nə deyir!

Aldı aşiq Fatma:

Oxunur tarixdə yüz əlli yaşım,
Səksənin də tamam ağardı başım.
Doxsanda qalmaq ağzımda dişim,
Desin görək nənən sənə nə deyir!

Aldı aşiq Səməd:

Mənim ağlım həqiqətdən qanandır,
Əlimdəsən, sənənin halın yamandır.
Yüz əlli yaşında vədəm tamamdır,
Desin görək nənəm mənə nə deyir!

Aldı aşiq Fatma:

Yox, yanıldım, nə əllyəm, nə yüzəm,
Ürəkdən bütünləm, qamətdən düzəm.
Yüz əlli səhv oldu, cavan bir qızam,
Desin görək nənən sənə nə deyir!

Aldı aşiq Səməd:

Sənin yaşın əlli olmaz, yüz olmaz,
Ürək bütün, qamətin də düz olmaz.
Bu sinnidə, bu sifətdə qız olmaz,
Desin görək nənəm mənə nə deyir!

Qarı yandı-yaxıldı. Çərtdek boyda olan gözələrindən od çıxdı.
Caynağa oxşayan dırnaqlarını saza elə çəkdi ki, az qaldı tellər qırılıb
tökülsün.

Aldı aşiq Fatma:

Aşığam, çoxuna qurmuşam hille,
Danışa bilmirəm sən tək tiffillə.
Arxan qaya olsun, qabağın güllə,
Desin görək nənən sənə nə deyir!

Səməd gördü ki, ayə bu qarı qanı-qarğışı çəkib tökür. Öz-özünə
dedi ki, əgər bu kafir arvadın cavabını verməsəm camaat deyəcək ki,
qonaq aşiq qorxdı.

Aldı aşiq Səməd:

Elə sözü danışmaz heç müsəlman,
Sən öləndə nəyə lazımdı Qur'an.
Əməli iblissən, axirəti beyman,
Desin görək nənəm mənə nə deyir!

Aldı aşiq Fatma:

Qarı ömrü hər tərəfə bağlanar,
Cavan sinən çalın-çarpaz dağlanar.
Kötük üstə çox çırpılar doğranar,
Desin görək nənən sənə nə deyir!

Aldı aşiq Səməd:

Əməl səni cəhənnəmə sürüyər,
Üzərinə yüz min oxlar yeriyər.
Çırpı altıda çox kötükler çürüyər,
Desin görək nənəm mənə nə deyir!

Qarı gördü ki, yox bu nə deyirsə, Səməd cavabını iki qat qaytarır.
Fikirləşdi ki, gəl cavanlıq dövrünü təriflə, bəlkə ürəyi yumşala,
çıxa gedə.

Aldı aşiq Fatma:

Elmimdə dəryayam, adım Fatmadı,
Çox gəlinlər, qızlar mənə çatmadı.
Yanağım almadı, qaşım çatmadı,
Desin görək nənən sənə nə deyir!

Səməd ürəyində güldü, öz-özünə dedi ki, gəl buna axır məkanını
göstər, bəlkə onda yolunu tanıya.

Aldı aşiq Səməd:

Mən Səmədəm, eşq oduna qalannam,
Çaylar kimi, sellər kimi bulannam.
Sifətin əqrəbdi, yerin cəhənnəm,
Desin görək nənəm mənə nə deyir!

Söz tamama yetdi. Hər tərəfdən "Sağ ol, yaşa, aşiq Səməd" səda-
ları eşşə ucaldı. Aşiq qaçmaq istəyirdi. Camaat halqa-mə'rəkə eylə-
yib buraxmadı. Səməddən təvəqqe elədilər ki, bir yol deyişsələr,
özü də qabağa Səməd düşsün. Aşiq Səməd razı oldu. Məsələni uzat-
mamaq üçün birdəfəlik qıfılbandən başladı.

Səndən xəbər alım, ay aşiq Fatma,
Söylə kimdi ustaların ustası?
Kim təhərə gətirdi, kim nişan aldı,
Çıxardı dəryadan dəstində dəsti?

Aşiq Fatma qıfılbandin cavabını tapa bilmədi, donquldandı:
-Hamısına birdən cavab verəcəyəm, de gəlsin.

Aldı aşiq Səməd:

Səndən xəbər alım cəmi dünyanı,
Nədəndi cəsədi, nədəndi canı,
Haqq nə vaxt yaratdı Həzrət Adəmi
Nə ilə toxundu, nəydi libası?

Səməd, haradandı əlinin gücü?
Nədəndi niqabı, nədəndi tacı?
Nədəndi libası, nədir qılıncı?
Harda durur Zülfüqarın dəstəsi?

Söz tamama yetdi. Aşiq Fatma qıfılbəndi açma bilmədi. Gətirib sazını aşiq Səmədin ayaqları altına tulladı. Səməd də onun sazını qaldırıb özünə verdi, üstəlik yığılan xələtləri də. Özünü də buraxdı. Camaatın Səmədə məhəbbəti daha da artdı. Ondan xahiş elədilər ki, bir nəsihətəmis söz oxusun. Səməd camaatın sözünü yerə salmayıb görək nə dedi:

İki məleykədir, gözə görünməz,
Ağzından çıxanı yazarlar bir-bir!
Biri sağda, biri solda əyləşər,
Günahı, savabı düzərlər bir-bir!

Dünyadan getməsin heç kəs əliboş,
Məhşər günü onun üçün olmaz xoş.
Böyrün torpaq, altın torpaq, üstün dağ,
Gürzlə bədəninə özərlər bir-bir!

İnsan oğlu, bundan olgınam halı,
Dar ayaqda itirməyənə kamalı.
Sahibi istəsə haqqənənə malı,
Əridib sümüyündən süzərlər bir-bir!

Yazıq Səməd, bir gün qədrin bilərlər,
Mərd adamlar sənə kömək edərlər.
Arayarlar, axtararlar, dilərlər,
Nəsihətli sözünü gəzərlər bir-bir!

Söz tamama yetdi. Hamı Səmədi alqışladı. Bir azdan məclis dağıldı. Xan Səmədə rahatlanmağı tapşırırdı. Bunlar burda qalmaqda olsun, sizə kimdən deyim, Ağarza xandan.

Ağarza xan islam dinindən dönüb yəhudi olduğu üçün yəhudi qızı ona ərə getməyə razı olmuşdu. Bir həftəlik hazırlıqdan sonra toyu başladılar. Məclisin şirin yerində qonaqlar aşiq istədilər. Kimsə

xəbər verdi ki, Səlim xanın evində bir yaxşı aşiq var. Çox məsləhətdən sonra Səlim xana qasidlə bir məktub göndərərək xahiş elədilər ki, aşiqi toya göndərsin. Səlim xan məktubu oxuyub dedi:
-Qasid, aşiq mənim qonağumdur. Mən ona zor ələyə bilmərəm. Getmə də özü bilər, getməsə də.

Xan Səmədi çağırdı. Məsələni ona danışdı. Gecə də ağası Səmədin yuxusuna girib demişdi ki, səni Ağarza xanın toyuna çağıracaqlar. Onu dininə qaytararsan. Savadı da orada görəcəksən. Xan da Səməddən toya getməyini xahiş ələyəndə Səməd "baş üstə" dedi. Səlim xan Səmədlə bərabər mübarəkabadlığa adam da göndərdi. Çünki, Ağarza xan yəhudiliyə dönsə də, qüvvətli xanlardan idi. Onunla pis olmaq istəmirdi.

Səməd məclisə girdi. Ona yaxşı hörmət, ehtiram göstərdilər. O da dövrənə ustadnamə ilə başladı. Aldı görək nə dedi:

Bu qoca dünyada yox əmrə vəfa,
Görün olacaqdı nələr dünyada.
İnsan olan həqiqətdən danışar,
Həyvan olan gedər-gələr dünyada.

Yeddi gedər, səkkiz çəkər, beş mələr,
Mənəm deyənlərin yurdu heç mələr.
Axar sular, qaynar bulaq, çeşmələr,
Necə olacaqdı sular dünyada.

Üstündən el köçmüş dağlar görmüşəm,
Dağılmış, talanmış bağlar görmüşəm.
Çox "mənəm" deyənə ağlar görmüşəm,
Kimi ağlar, kimi gülər dünyada.

Səməd ki, var bir qurucu cəsəddi,
Əcəl də haqdandı, hamıya səddi.
Qanlı fələk, bəs bu necə müvətədi?
Murazlı cavanlar ölər dünyada.

Söz tamama yetdi. Aşiq Səmədin toyu tərifləmək əvəzinə ustadnamə oxumağı Ağarza xanın xoşuna gəlmədi. Fikrində tutdu ki, Səmədi bağlatdırıb məclisdən qovdursun. Əlaltından başqa aşiq dalmıca

adam göndərdi. Tərslikdən o da gedib aşiq Fatmanı gətirdi. Qarı Səmədi meclisdə görün kimi qorxuya düşdü. Üzünü Ağarza xana tutub dedi:

-Xan sağ olsun, bu məni Səlim xanın evində bağlayıb. Mən bu aşıqla deyişə bilmərəm. Adam göndər, qoy filan yerdən Aşiq Gülməmmədi çağırınsınlar. Bəlkə bununla o bacara.

Nə başınızı ağrıdım. Aşiq Gülməmməd də gəlib çıxdı. Ədəb-ərkanla məclisə baş endirib salam verdi. Üzünü xana tutub dedi:

-Xan sağ olsun, mənə görə nə qulluq?

Ağarza xan dedi:

-Qulluğun bu cavan aşıqladır. Görək onunla deyişəsən.

Aşiq Gülməmməd "baş üstə" deyib sazı köynəkdən çıxardı. Səməddən soruşdu:

-Sən qabağa düşürsən, yoxsa mən? Səməd cavab verdi ki, sən qabağa düşürsən.

Aldı aşiq Gülməmməd:

Meydana giribsən bir qoçaq kimi,
Alıb bu meydandan gedərəm səni!
Qoyaram cibimə bir bıçaq kimi,
Alıb bu meydandan gedərəm səni!

Aldı aşiq Səməd:

Belindən qatlayıb qoyub qazana,
Qızdırıb, suyundan dadaram sənin!
Suyun isinməmiş, canın qızmamış,
Götürüb köndələn udaram səni!

Aldı aşiq Gülməmməd:

Meydanda qoyubsan xalqı mat kimi,
Düşübsən ortaya yanar od kimi.
Tövlədə bəslənmiş harın at kimi,
Minib, noxtalayıb gedərəm səni!

Aldı aşiq Səməd:

Mən bu işə haqqı bir iş deyərəm,
Nə qaş, nə göz nə də ki, baş deyərəm.
Qatır kimi yoxuşda toş deyərəm,
Düzdə noxtalayıb gedərəm səni!

Aldı aşiq Gülməmməd:

Adıma deyirlər Aşiq Gülməmməd,
Bu yerdə heç kəsə çəkmərəm minnet.
Hələ çox çəkərsən meclisdə zillət,
Alıb bu meydandan gedərəm səni!

Aldı aşiq Səməd:

Səmədəm, danışdım cəlil-din kimi,
Sözü elə söyle "cim"lə "mim" kimi.
Sözümə əl çatmır sıldırım kimi,
Sazınla dustağım edərəm səni.

Söz tamama yetdi. Bu deyişmənin axırından aşiq Gülməmmədin ağı bir şey kəsmədi. Qorxdı ki, qabağa da Səməd düşsə işlər lap korlana. Məclisdən izn alıb axtafa götdürdü. Çölə çıxan kimi aftafanı tullayıb dabanına tüpürdü. Məclis çox gözlədi, lakin o, gəlmədi. Çıxanda gördülər ki, aşiq Gülməmməd çoxdan qaçıb. Məclisi belə görün aşiq Fatma dedi:

-Xan sağ olsun, mənim dilim bunun yanında gödəkdə, ancaq bu da bir aşiq deyil.

Səməd gördü ki, bu aşiq Fatmaya nə qədər yaxşılıq eləsə də qarı pislüyindən qalmır. Özüno söz verdi ki, bu dəfə bağladığı aşığı dustaq edəcək.

Kəsəsi, bu dəfə meydana aşiq Vəzirza gəldi. Aşiq Fatma bu aşığı yaxşı tanıyırdı. Firsət tapıb ona yanaşdı. Başa saldı ki, evin dağılsın, bu hər bə - zorbadan qorxan deyil. Nə qıfılbənd bilir sən de gəlsin. Görək başımıza haranın daşını tökürük.

Səməd dedi:

-Aşiq Vəzirza, firsət sənindir.

Aldı görək Aşiq Vəzirza nə dedi:

O nədir ki, bir həftədə açılır?
Bir ayında danə olur, seçilir.
Üç ayında deyir, durmur, tökülür,
Açmasan sazını alan mənəm, mən!

Aldı Aşiq Səməd:

O, almadı, bir həftədə açılır,
Bir ayında danə olur seçilir.

Üç ayında dəyir, durmur, tökülür,
Bir dürüst, bax, onu bilən mənəm, mən!

Aldı Aşiq Vəlirza:

O nədir ki, göydən yerə dayanır?
O nədir ki, löyün-löyün boyanır?
O nədir ki, ildə bir yol oyanır?
Açmasan sazını alan mənəm, mən!

Aldı Aşiq Səməd:

Gün şüası göydən yerə dayanır,
Haşiyədi iki löyün boyanır.
On iki ay ildə bir yol oyanır,
Bir dürüst bax, onu bilən mənəm, mən!

Aldı Aşiq Vəlirza:

Adıma deyərlər aşiq Vəlirza,
Sən kimlə çox durmuşam üz-üzə.
O kimdi ki, görünməyir heç gözə?
Açmasan sazını alan mənəm, mən!

Aldı Aşiq Səməd:

Səmədəm, dürüst tanı, Aşiq Vəlirza,
Nə borcun var, durdun mənə üz-üzə.
O bir Allahdı heç görünməz gözə,
Bir dürüst bax, onu bilən mənəm, mən!

Söz tamama yetdi. Camaat səs-küy saldı ki, indi də qabağa aşiq Səməd düşsün. Ağarza xan çar-naçar razılıq verdi.

Aldı aşiq Səməd:

Səndən xəbər alım, ay kamil aşiq,
Yerlə göyün nə qədər arası var?
"Əlif"lə "bey" söylə neçə urfatdı,
Ayət-i-əl-Qur'anın neçə surəsi var?

Aşiq Vəlirza qıfıləndə cavab verə bilmədi. Məclisdə qarışıqlıq qopdu, hamı bir-birinə qarışdı. Səməd saza bir təzənə çəkdi, məclisdə səs kəsildi. Aldı görək sözünü necə bitirdi:

Haqqın evi nə məqamı içdi,
De nədəndi cəhənnəmin keçidi?
De neçədi bir bəndənin məscidi?
O məscidin neçə minarəsi var?

Səmədəm, bir arif sözlərim yaza,
O kimdi şəfaqət eyləyər bizə.
O kimdi haqq ilə durdu üz-üzə,
O kimdi məhşərdə ol çərəsi var?

Söz tamama yetdi. Aşiq Vəlirza başını aşağı salıb dinmədi. Bunu gören Ağarza xan əmr elədi ki, gətirib sazını Aşiq Səmədə təhvil versin. Aşiq Vəlirza dinməz-söyləməz sazı təhvil vermək istəyəndə Aşiq Fatma ortaya girib dedi:

-Xan sağ olsun. Bəlkə bu sözün heç açması-zadı yoxdu. Qoy bir aqsın, görək nə deməkdi. Ondən sonra Vəlirza bilər, o bilər.

Aldı görək Aşiq Səməd bu qıfıləndi necə açdı, ərz eləyək qullu-ğunuza, kefiniz şad olsun:

Sənə cavab verim, bikamil aşiq,
Yerlə göyün səksən il arası var.
"Əlif"lə "bey" iyirmi doqquz urfatdı,
Ayət-i-əl-Qur'anın yüz on dörd surəsi var.

Haqqın evi mömin qəlbin içdi,
Şəhadətədi cəhənnəmin keçidi.
Yeddi, yeddi, on dörd oldu məscidi,
On dörd məscidin on minarəsi var.

Səmədəm, dürüst bil, Aşiq Vəlirza,
Cənab Əmir edər şəfaqət bizə.
Məhəmməd haqq ilə durdu üz-üzə,
Fatmadı, məhşərdə ol çərəsi var.

Söz tamama yetdi. Hər tərəfdən aşiq Səmədə əhşən dedilər. Aşiq Vəlirza sazı ilə bərabər aşiq Səmədə dustaq oldu. İndi bu məclisdə Səməd oxumaqda, Savadı gözləməkdə, camaat da qulaq asmaqda olsun, sizə kimdən xəbər verim, Savad xanımdan.

Savad xanım huş-guşla Səmədin gəlişini gözləyirdi. Ağarza xanın toyunda Hasan xanın adamlarından var idi. Qayıdanda onlar Hasan xana haqq aşığı Səməddən danışdılar. Savad xanım məsələdən ağah oldu. Paltarını dəyişib oğlan libasına girdi. Öz aşığı Xatunu da götürüb yola düşdü.

Yolüstü axşamlayanda Aşiq Xatunun əmisi qızı Bayqu xanımgilə qonaq düşdülər. Hamı Savadı oğlan kimi tanıdı. Yeyib-içəndən sonra Bayqu xanım əmisi qızından soruşdu:

-Xatun əmiqızı, bu oğlan kimdi?

Savad xanım bu sualdan diksindi? Barmağını təzənə eləyib saza çəkən kimi sinəsinə çəkdi? Aşiq Xatun məsələni başa düşüb dedi:

-Aşıqdı, Ağarza xanın məclisindəki Aşiq Səmədlə deyişməyə gedir.

Hamı bu sözə inandı. Çünki, aşiq Səmədin aşıqları necə bağlaması hər tərəfə yayılmışdı. Məsləhət gördülər ki, havayı əziyyəət çəkəməsin, o kişi haqq aşığıdır. Onu heç kim bağlaya bilməz.

Qohumlar şirin-şirin söhbətdə olsun, sizə kimdən deyim, Bayqu xanımın qızı Xırda xanımdan.

Xırda xanım qapının deşiyindən Savadı oğlan paltarında görüb ona vuruldu. Aşiq Səmədlə deyişmə söhbəti ortalığa gələndə Xırda xanım fikirləşdi ki, Aşiq Səməd o biri aşıqlar kimi bunu da dustaq eləyəcək, bir də üzünü görə bilməyəcəyəm. Anasını çağırırdı dedi ki, əgər bu gecə molla çağırub məni bu oğlana verməseniz, kəbin kəsdirməseniz özümü öldürəcəyəm. Hamı qaldı mat-məətəl. Savad xanım gördü ki, Aşiq Xatun da başını itirib, bilmir neyləsin. Tez belə bir məsləhət elədi:

-İndi mən yol üstəyəm, tez-tələsik iş nəyə lazım? Qayıdanbaş qızınıza el qaydasında elçi göndərəm.

Hamı bu fikrə razı oldu. Razı olmayıb neyləyəcəkdilər? Qız az qalır ki, özünü öldürsün. Onu da bir təhər yola gətirdilər. Ara sakitləşən kimi durub gəldilər Ağarza xanın məclisinə. Aşiq Səmədə xəbər verdilər ki, bir cavan aşiq gəlib onunla deyişmək istəyir. Deyirlər, məhəbbət gözdə olur. İlk baxışdan hər ikisi bir-birini tanıdı. Ürəkləri bərk-bərk döyündü. Hər ikisi deyişməyə hazırlaşdılar. Camaat iki cavan aşığın deyişməsini maraqla gözləyirdilər. Səməd başını aşağı salıb sazını kökləyəndə gördü ki, sevgilisinin telinin ucu papağın altından görünür. Özünü saxlaya bilmədi. Sazi alıb görək sevgilisinə necə xoş gəldin elədi:

De görüm hardan gəlirsən?
Elinə qurban, qaragöz!
Bircə danış şirin-şirin,
Dilinə qurban, qaragöz!

Vəsfinə dillər yaraşır,
Qolların boynumdan aşır.
Sona kimi başı yaşıl,
Gölinə qurban, qaragöz!

Savad xanım gördü ki, Səməd onu tanıyıb, qorxdu ki, camaat da tanıyar, atasına xəbər gedər. Özünü acıqlanmış kimi göstərdi:

-Aşiq, bura hər bə-zorba, qıfıl bənd meydanıdır. Nə alagöz, qaragöz deyib ötürsən. Sazını köklədirsən, başlayaq.

Cavab əvəzinə aldı görək Səməd sözünü necə bitirdi:

Aşiq Səməd mə'lul baxar,
Nazü-qəmzən evim yıxar,
Daramısan, yana çıxar,
Telinə qurban, qaragöz!

Söz tamam oldu. Savad xanım çox arif qız idi. İş başa düşüb tərimini silmək bəhanəsi ilə telini gizlətdi. Sazını götürüb sorğu-sualsız qabağa düşdü.

Aldı Savad xanım:

Mərd sən mərd meydanında,
De, mərdü-meydandan danış!
Bu meydandan baş qurtarsan,
Qılinc-qalxandan danış!

Gəşt edib dolanıbsan,
Cümlə-cahandan danış!
Çəkib dü sər Zülfıqarı,
Əntəri böləndən danış!
Əgər sən ustasansa,
Həqiqət qanandan danış!

Aldı aşiq Səməd:

Mərdəm mərd meydanında,
Mərdü meydandan soruş!
Meydanda cövlan edərem,
Qılınc-qalxandan soruş!
Gəşt edib dolanmışam,
Cümlə-cahandan soruş!
Çəkib dü sər Zülfiqarı,
Əntəri böləndən soruş!
Yəqin bil ki, ustadiyam,
Həqiqət qanandan soruş!

Aldı Savad xanım:

Bir ayədə neçə cismidən,
Salınıb behiştin bağı?
Neçə saydan yapılıb,
Cənnəti-rizvan otağı?
Kim idi endi göydən?
Kim aldı yerdən torpağı?
Neçə damar dəlil gəldi?
Həzrət Adəmdən danış!

Aldı aşiq Səməd:

Dörd yüz on dörd cisimdən,
Salınıb behiştin bağı!
Dörd saydan yapılıb,
Cənnəti-Rizvan otağı!
Cəbrayıl endi göydən,
Əzrayıl aldı torpağı!
Yetmiş iki damar gəldi,
Həzrət Adəmdən soruş!

Aldı Savad xanım:

Hava gəlibdir başına,
Olmusan sərsəri, dəli.
Nə günü çarxa çəkildi,
Varmı dünyanın özəli?
Nə günü səf-səf olub?

Ruhlar deyib: bəli!
Kim kimə baş endirib,
Nuhi-qələmdən danış!

Aldı aşiq Səməd:

Anlayanlar dərk eləyir,
Anlamazlar deyir: dəli!
Adına günü çarxa çəkilib,
Varı dünyanın özəli!
Cümə günü səf-səf olub,
Ruhlar deyib: bəli!
Həsən Hüseynlə baş endirib,
Nuhi-qələmdən soruş!

Aldı Savad xanım:

Savadın sözlərinin
"Əlif" yazılıb sağına.
Neçə min məleykə gəldi,
Bir kəlmənin müştəğına?
Hansı gündə bina qoyub,
Musa çıxdı Tur dağına?
Əlindəki nə töhfədi?
Töhfeyi-kələmdən soruş!

Aldı aşiq Səməd:

Mən Səmədəm, ustadımdan,
Dərsimi almışam sağına.
Yetmiş min məleykə gəldi,
Bir kəlmənin müştəğına.
Şənbə günü bina qoydu,
Musa çıxdı Tur dağına
Əlindəki sirr töhfədi,
Töhfəti-kələmdən soruş!

Söz elə yenicə tamama yetmişdi ki, Bayqu xanımın qızı Xırda xanım özünü Savad xanımın dalınca yetirdi. Savad xanımı məclisə göstərib dedi ki, mən bu aşıqla deyişəcəyəm. Aşiq Səməd heyrətlənib geri çəkildi. Sonra da məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşüb xəlvətcə güldü. Savad xanım ələcsiz qalıb başladı deyişməyə.

Aldı Xırda xanım:

Bizdə tarı, tutaq tarı,
Qoynumda yer də sənindi.
Müştəri çıxıb bazara,
Sinəmdə nar da sənindi.

Aldı Savad xanım:

Bizdə sazi, tutaq sazi,
Rəbbim yuxarıda mənimdi.
Sizi verən olmaz bize,
Canımda ah-zar mənimdi.

Ortadakı pərdə kişi məclisini qadın məclisindən ayırırdı. Savad xanım kişi məclisində durmuşdu, Xırda xanım isə qadın. Bu da Xırda xanımı heç açmadı. Aldı görək bu münasibətlə nə dedi:

Aldı Xırda xanım:

Oğlan, pərdəni aç danışaq,
Həm danışaq, həm sarışaq.
Məməm yastıq, sinəm döşək,
İlkin nubar da sənindi.

Savad xanım gördü ki, yox, eşq qızın başına necə vurubsa özünü-sözünü bilmir. Kişi məclisinin içində indicə biabırçılıq çıxacaq. Qəzəblənib özündən çıxdı.

Aldı Savad xanım:

Gəl danışma uşaq-uşaq,
Sözün varsa, söz danışaq.
Sədrim sədrindən yumşaq,
Yanımda yar da mənimdi.

Aldı Xırda xanım:

Üzünə sürtərəm üzü,
Bir ceylərəm gecə-gündüzi.
Bayqu xanımın qızı,
Bu canım Xırda sənindi.

Savad xanım gördü ki, yox, bu qız özünə gəlmir. Əlacsız qalıb özünü belə nişan verdi.

Aldı Savad xanım:

Ay xanım, incitmə bizi,
Tərs yazılmır avand yazı.
Savadam, Hasan xan qızı,
Qara tellər də mənimdi.

Söz tamam yetdi. Savad xanım Aşıq Xatuna işarə etdi. Aşıq Xatun Xırda xanımı məclisdən çölə çıxardıb özünə də bir sillə çəkdi:

-Dincəl, ləçər! Bu Hasan xanın qızı Savad xanımdı. Sevgilisi aşiq Səmədlə görüşməyə gəlmişdi. Aləmi qatdın bir-birinə. İtil dağılmışınız, həyasız!

Aşıq Xatun Xırda xanımı qızlara qoşub yola saldı. Xırda xanım gözünün yaşını tökə-tökə getdi.

Ağarza xan aşiq Səmədə dedi:

-Aşıq, səni bir sınaqdan keçirəcəyəm. O sınaqdan çıxsan, mən-dən nə istəsən verəcəyəm. Sınağım da budur ki, mən özümle bərabər on nəfər nökrimə, on nəfər də kənimizə toy edirəm. Görək onlara qatı açılmamış bir duvaqqarına deyəsən.

Beləliklə, xanın əmrinə görə on nəfər təzə bəy məclisə girib pərdənin bir tərəfində oturdu, on nəfər də təzə gəlin bir tərəfində. Aldı görək aşiq Səməd nə dedi:

Dəryadan su çəkmək ilə,
Görün dərya azalarımı?
Çəkib əfsanə tökməklə,
Görün dərya azalarımı?

Söz oxunur dastan ilə,
Payız keçir bostan ilə.
Bahar da zimistan ilə,
Bülbülsüz də yaz olarmı?

Yar yoluna varmamışam,
Qönçə gülün dərməmişəm.
Vallah, billah görməmişəm,
Görün, qız da qız alarmı?

Mövladan bədə olmayan,
Alıb da sərxoş olmayan.
Bir dərdi on beş olmayan,
Səməd, ələ saz alarmi?

Söz tamama yetdi. Ağarza xan acıqlandı:

-Nə "qız da qız alarmi?" -deyib hədyan danışırsan? Mən səndən duvaqqapma istəmədimmi?

Aşıq Səməd xana cavab vermədi. Bəylərin birinə yaxınlaşıb qızın papağını götürdü. Qızın saçları kürəyinə töküldü. Ağarza xanın köpü yatdı:

-Sağ ol, aşıq, doğrudan da haqq aşığısan. İndi məndən nə istəyirsən istə. Əmr eləyim, Ərəb atımı min get.

Səməd dedi:

-Xan sağ olsun, mənim təmənnam başqadı.

Ağarza xan elə bildi ki, Səmədin könlündən başqa şey keçir.

Dedi:

-Bildim, qızıl otağı istəyirsən. Verdim, halahın olsun.

Aşıq Səməd dedi:

-Xan sağ olsun, mənə qızıl otaq-zad lazım deyil. Əgər bacarırsan mənə üçcə günlük xanlıq ver. Özgə sənin bir çöpünü də istəmirəm.

Savad xanım tez dilləndi:

-Xan sağ olsun, o ağa oğludur, xanlıqın qədrini bilməz. Ancaq mən xan qızıyam. Üç günlük lazım deyil. Sən mənə bircə günlük xanlıq ver, bu aşığın cavabını verim, çıxsın, getsin.

Səməd başa düşdü ki, ağası ona tapşırıldığını Savada da tapşırıb. Odur ki, dillənmədi. Ağarza xan da Savad xanının sözlərinə şadlıqla razılıq verdi. Savad xanım tacı başına qoyub taxta çıxdı. Əyan-əşrəf, vəzir-vəkil, kəsə sözü, saray camaatı bir gün ərzində Savad xana sadiq olacağına and içdi. Mərasim qurtaran kimi Savad xan cəllad çağırdı. Əmr elədi ki, köhnə xanın boynu vurulsun. Camaat mat-məttəl qaldı. Qorxudan rəngi ağarmış Ağarza xan qışqırdı:

-Ay camaat, qoymayın məni öldürsünlər, cavanam, yazığam. Ay Savad xan, axı mənim günahım nədir?

Savad xan dedi:

-Sənin günahın böyükdür, İslam dinindən dönüb olmusan yəhudi. İndi də soruşursan ki, mənim günahım nədir? Sən indi batinində yəhudisən, görəkdir ki, ya öləsən, ya da yəhudi dininə tövbə deyəsən.

Ağarza xan dedi:

-Axı mən İslam dinindən dönməsəm qız toya razılıq vermirdi. Mən onu sevirem. Allahınızın, peyğəmbərinizin, dininizin xətrinə mənə aman verin. Cavanam, arzum, murazım var.

Savad xan dedi:

-İndi ki, belə oldu, gəl sən dön İslam dininə, qızı yəhudi dinindən tövbə elətdirib toyu təzədən eləmək mənim boynuma.

Ağarza xan sevinə-sevinə dedi:

-Döndüm İslam dininə!

Aşıq Səməd yerindən dik qalxıb dedi:

-Yalan deyir, dönməyib!

Camaat yenə mat-məttəl qaldı, soruşdular ki, bəs nədən bilək, dönüb ya dönməyib? Səməd dedi:

-Xanın qabağına bir ağ kağız qoyaq. Əgər mən oxuduğum söz öz-özünə o kağıza yazılsa, deməli dönbüddür.

Kağız qoyuldu Ağarza xanın qabağına. Aldı görək aşıq Səməd nə dedi:

Bu mə'lul könlümün heç getmir-pası,
Saydır savabımı o barata yaz!
Əgər dönbüdürsə, fəda olduğum,
Götür cavabımı o barata yaz!

Kim durub dünyada, mən də ki, qalam,
Eşqin əlindədir o qible, aləm.
Hur mürekkəb versin, Sur də ki, qələm,
Etdiyi günahı məhəbbətə yaz!

Xəcalet eyləmə, ay ağa məni,
Səməd tək aşığın dünyada hanı?
Çəkibsen qələmi Ağarza xanı,
Öz dəsti-xəttinlə ziyarətə yaz!

Söz tamama yetdi. Baxıb gördülər ki, doğrudan da kağız öz-özünə yazılıb. Savad xan əmr elədi ki, yəhudi qızını başının dəstəsi ilə götürsünlər. Qırmızı libaslı cəlladları gören kimi qız qorxusundan İslam dininə sitayiş etdi. Axund, molla, qazı gəldi, təzədən müsəlman şəriəti ilə kəbin kəsildi. Toy təzədən başlandı. Bu münasibətlə görək Aşıq Səməd nə dedi:

Aşıqların qaydasıdı, öz kəndindən söz deyər,
Kimi qafiyəsin əyər, kimi urfatın düz deyər.
Kimi yüzü bir danışar, kimi birə yüz deyər,
Mərdlərdə qayda budu, sözü üzübüz deyər.

Bivəfanın qaydasıdı, möhkəm etməz dirəyin,
Əsillərin qaydasıdı, tez tapar dostun rə'yin.
Bədəsilin qaydasıdı, qabaq kəsər çörəyin,
Nə bir dala göz qoyar, nə qabağı gözləyər.

Aşıqlığın elmi dərinədi, min bir məqamı var,
Sözlər xana-xanadır, hər kəlmənin canı var.
Təcnis, təxmis, dildönməz, misri, cəngi, divanı var.
Ürək coşar, əl iş görər, dil danışar, söz deyər.

Əlac olsa heç dindirmə dil qanmayan axmağı,
Öz başına dəyər cahillərin tə'nə toxmağı.
Süzgün olar gözəllərin yaylıq altdan baxmağı,
Qayda budur, qəlbi qara çirkin üzün gizləyər.

Aşıq Səmədin elminin cəmisində fəndi var,
Gücü həqiqətdəndi, beşdən-üçdən bəndi var.
Buna divanı deyər, səksən qıfılbəndi var,
Neylim, hərə bir saz alıb meydana yalqız deyər.

Söz tamama yetdi. Ağarza xan cəhənnəm əzabına düşmədən sevgilisinə qovuşduğu üçün Savad xanıma, aşıq Səmədə o qədər xəlet verdi ki, saymaqla saya-hesaba gəlməzdi. Onlar da bu xəletləri toy qulluqçularına, kəbin kəsənlərə verdilər. Savad xanım firsət tapıb Səmədin qulağına pıçıldadı ki, atamın əhdinə görə, onun saray pəhləvanı Saddahla güləşsin. Özünə gümanın gəlmirsə, getmə, pəhlivan səni öldürər. Özü də günortadan sonra saray bağında səni gözləyəcəyəm.

Nə başınızı ağrıdım, toy qurtardı. Məclis dağıldı. Aşıq Səməd qaldı. Savad xanımla Aşıq Xatun isə getdi. Oğlan paltarını dəyişib özünə bəzək vurdu, əmisi qızı Sayat xanımla iki qızı götürüb bağa getdi. Qızlar yenicə gülə-bülbülə tamaşa etməkdə idilər ki, Aşıq Səməd özünü yetirdi. Söhbətin şirin yerində bağban gəlib çıxdı. Qışqıraq-qışqıraq Səmədin yaxasından yapışdı ki, sən burada neyləyirsən?

Olmaya xanın qızlarına söz atmaq istəyirsən? Aşıq Səməd istədi ki, canını xoşluqla qurtarsın, dedi:

-Ay kişi, mən qərüb adamam. Tanımamışam, bilməmişəm ki, bura xan bağıdır. Burax məni çıxım gedim işimə, azarım.

Bağban tərslik etdi:

-Yox, heç ələ şey yoxdur, gərəkdir ki, mən səni öldürəm. Yoxsa xan bilib dərimə saman təpər. Bunu deyib əlindəki bellə onu vurmaq istədi. Əlacsız qalan Səməd onun belini əlindən alıb kənara tulladı. Bağbanın çıxırtısına saray nökrələri tökülüb gəldi. Aşıq Səməd gördü ki, yox buradan yaxasını səssiz-küysüz qurtara bilməyəcək. Sazı götürüb aldı görək nə dedi:

Mən olmuşam vətənimdən, elimdən,
Məcnun tək səhrada gəzərəm, bağban!
Mövlam məni bu sevdaya tuş edib,
Görürsən, canımdan bezaram, bağban!

Kamil bağban bağ bəsləyər, gül açar,
Gəc danışma, tor kələfin dolaşar,
Ac pələnglə əcəli çatan dalaşar,
Çəkib pərenini pozaram, bağban!

Səmədəm, yaxşını-yamanı billəm,
Yarın mah camalın görməsəm ölləm.
Çəkibsən əlindən şiş belin allam,
Belinlə qəbrini qazaram, bağban!

Söz tamama yetdi. Səməd geri çevriləndə gördü ki, Savad xanım ağlaya-ağlaya gedir. Aşığın ürəyi kövrəldi, qayıdıb sazı bir də sinəsinə basdı. Aldı görək nə dedi:

Pərişan görürəm bağı mən belə,
Alması, heyvası, narı ağlamış!
Mən gəlmişdim deyəm, güləm, şadlanam.
Neyçün gördüm nazlı yarı ağlamış!

Namə yazdın, bizə çatdı nişanın,
Huridi, pəridi, şövkötün-şanın.

Xəstə idim, görkəzdilər dərmanım,
Saxlama qoynunda narı ağlamış!

Səmədəm, gəlmişəm sənə qurbana,
Qoy əmim ləbindən mən gəl'im cana.
Məni gördü, üz çevirdi pünhana,
Dörd qızın içində biri ağlamış!

Söz tama yetdi. Bağban insafa gəlmədi ki, gəlmədi. Nökərlər aşiq Səmədi dartıb Hasan xanın yanına gətirdilər. Dedilər ki, xan sağ olsun bağa girmişdi. Zorla çıxartmışıq, özü də bir az gec getseydik, bağbanı öldürmüşdü. Xan Səmədi başdan ayağa süzüb gördü ki, bunda oğurluq-əyrilik nişanı yoxdu. Soruşdu:

-Ay bala, kimsən, nəçisən, haradan gəlib hara gedirsən?

Səməd dedi:

-Xan sağ olsun, Şəmşəddin mahalındanam. Adım da aşiq Səməddir. Hasan xanın yanında başqa xanlar da var idi. Onlar Aşiq Səməd adlı qərrib bir aşığın Ağarza xanı necə öz dininə qaytardığını, aşıqları necə bağladığını eşitmişdilər, dedilər:

-Aşiq Səməd, səni haqq aşığı söyləyirlər. Sazını götür, sənətini göstər.

Aldı görək aşiq Səməd nə dedi:

Namərdin əlindən qurtarmaq olmaz,
Mərdə yalvarıban süyüşmək olar!
Bir şəxsin ki, sidqi haqqa düz olu,
Söyləyib dərini sirt açmaq olar!

Yaxşı olur insanların qanarı,
Hər kəs qansa, olur onun imanı.
Böyük dərddi bir də qohum yamanı,
İlqarlı yad ilə barışmaq olar!

Ustad oğulundan heç olmaz naşı,
Namərd olar namərdlərin sirdaşı.
Kişidən gədə olmaz, gədədən kişi,
Mərd oxundan qana bulaşmaq olar!

Bir dost ki, dost qədirini bilməyə,
Dil danışıb üz-gözünə gülməyə.
İlqar verə, birbaş gedə, gəlməyə,
Başım bir qoza dəyişmək olar!

Mən Səmədəm, məclisdən usanmaram,
Nakəs qapısına heç dolanmaram.
Namərd qardaş olsa, ona yanmaram,
Mərd düşməni qanına qarışmaq olar!

Söz tamama yetdi. Xanlar hamısı afərin dedi. Elə bu vaxt Sayat xanım gəldi ki, əmi, Savad deyir ki, bizi də Allah yaratmayıbmı? Aşiq gəlsin, bir az da bizim üçün oxusun. Hasan xan heç vaxt qızının sözünü yerə salmazdı.

Bir neçə ağsaqqalla Səmədi göndərdi qızların məciisinə. Ortada perde var idi. Qızlar bir tərəfdə oturdu, ağsaqqallarla Səməd də o biri tərəfində.

Savad xanım dedi:

Aşiq, indi sənənlə deyişəcəyəm. Hünərin varsa cavab ver.

Aldı Savad xanım:

Qanın bulaq tək qaynayıb,
Daşmasa, axtarma məni!
Axan sellər tək bulanıb,
Coşmasa, axtarma məni!

Aldı aşiq Səməd:

Qan töküb bulaq kimi,
Daşıb axtarram səni!
Dəryalar tək bulanıb,
Coşub axtarram səni!

Aldı Savad xanım:

Ərz ələyim məddah ilə,
Məhəmməd, Əli iddax ilə.
Sən pəhlivan Səddax ilə,
Güləşməsən, axtarma məni!

Aldı aşiq Səməd:

Mövlam olsa buna razı,
İzn versə Qadir qazı.
Mən qoç ollam, Səddah quzu,
Güləşib axtarram səni!

Aldı Savad xanım:

İgid hər işdən hal olar,
Qorxuram qeyli-qal olar.
Qoç olsan Səddah kal olar,
Güləşməsən, axtarma məni!

Aldı Aşiq Səməd:

Mən ki, mövlamla birəm,
Mərd olam, meydanda duram.
Səddah kalsa, mən də şirəm,
Güləşib axtarram səni!

Savad xanım fikirləşdi ki, bu qərrib adamdı. Bunu aldıdı tora-
zada salarlar. Gəl qabaqcadan xəbərdar elə.

Aldı Savad xanım:

Qorxuram qırx dil olar,
Arada fitnə-fe'l olar.
Sən şir olsan, Səddah fil olar,
Güləşməsən, axtarma məni!

Aşiq Səməd fikirləşdi ki, deyəsən Savadın mənə gümanı yoxdur.
Gəl de ki, gümanın olmasaydı Şəmsəddin mahalından bura
gölməzdim. Odur ki, yağmasa da guruldadı:

Sən onu qaldırdın haracan,
Mövlam dərsim verib oracan,
Səddah filse, ollam kərgədan,
Güləşib axtarram səni!

Hər ikisi başını qaldıranda gördülər ki, deyişmə səsine xanlar tö-
külüb gəliblər. Əlacsız qalan Savad sözünün bu xanasını möhürbənd
elədi:

Səni bu məclisdə qoyub gedərəm,
Bağrımın başını oyub gedərəm.
Savadam, sözümü deyib gedərəm,
Güləşməsən, axtarma məni!

Aldı Aşiq Səməd:

Mən gəlmişəm sən xanıma,
Gümanım gəlir canıma.
Səmədəm, dürüst qanıma,
Bulaşib axtarram səni!

Söz tamama yetdi. Səmədin məqsədi hamıya aydın oldu. Qayıdıb
gəldilər Hasan xanın yanına. Orada Camal xan adlı bir igid adam var
idi. O, ayağa qalxıb dedi:

-Aşiq Səməd, Savad xanımı almaq istəyən kəs Hasan xanın pəh-
ləvanı Səddahla güləşməlidir. Əhd ələyib ki, kim pəhlivanı yıxsa,
qızını ona verəcək. O pəhlivan da qızın üstündə çox adamları həlak
edib. İndi sən, mənə de görüm, sabah o pəhlivanın meydanına çıx-
mağa hünərin var, yoxsa yox?

Səməd dedi:

-Olmasaydı neçə müddətdə qürbət ellərə düşməzdim.

Qərək, sabah açıldı. Yenə xanlar yığıldı. Səmədi də götürüb gəl-
dilər pəhləvan meydanına. Aşiq Səməd gördü ki, bu Səddah deyil-
lənin boyu-buxunu yüzillik palıd ağacına oxşayır. Səddah pəhlivan
soruşdu:

-Bu kimdi?

-Camal xan soruşdu:

-Məgər bilmirsən? Aşıqdı də. Səninlə güləşmək istəyir.

Səddah pəhlivan dedi:

-Bu mənimlə güləşə bilməz. Əlimdə-ayağımda tələf olar, günaha
bataram.

Səməd dedi:

-Yox, ölsəm də qalsam da güləşməliyəm.

Pəhlivan yenə razı olmadı:

-Aşiq, bu deyişmək deyil, döyüşməkdir. Burada qol sınmağı var,
bel sınmağı var, ölmək var. Gəl şert kəsək, barmaq basağ. sonra mən
günahkar olmayım.

Elə də elədilər. Camal xan şerti kağıza yazdı. Hər ikisi barmaq

basdı. Aşiq Səməd gördü ki, pəhlivan dizinə ayna bağlayıb
meydanda gərdiş edir. Qorxudan ağı başından çıxdı. Sazı alıb dedi:

Yaman yerdə ilişmişəm,
Daha mən qaçmaq istərəm.
Bu yerdə gizlin sirrimi,
Söyləyib açmaq istərəm.

Xandan istəmirəm xələt,
Çətin görünür əhvalat.
Sözlerimdən çıxdı qələt,
Və'dimdən keçmək istərəm.

Əlacsız qalan aşiq Səməd ağasını çağırdı. Birdən qeybdən qula-
ğına səda gəldi ki, qorxma, gülüş. Mən sənə verdiyimi vermişəm.
Aşiq Səmədin ağı yerinə qayıtdı. Aldı görək sözünün dəhsini necə
bitirdi:

Mövlam izn verdi yaqın,
Söyləyim sözümün sağın.
Süpürüb yerin torpağın,
Meydanı eşmək istərəm!

Məhəmməd, Əli iddax ilə,
Rəbbi Cəlil Səddax ilə.
Mən Səmədəm, Səddax ilə,
İndi güləşmək istərəm!

Söz tamama yetdi. Səddax pəhləvanın əmri ilə meydana üç boyun
kəl gətirdilər. Kəllərin boynunda halqalı zəncir var idi. Aşiq Səməd
fikirləşdi ki, yaqın meydanı əkib, bizi şumda güləşdirəcəklər. Gördü
ki, yox, hər kəlin boynuna bir qamçılı oğlan mindi. Səddax pəhləvan
dizini yerə qoyub halqaların üçünü də əli ilə tutdu. Oğlanlar nə qədər
qamçıladılsa, kəllər Səddaxı yerindən tərpedə bilmədilər. Yəne
Səmədin ürəyinə qorxu düşdü. İstədi ki, qaçsın, xanlar dövrəyə alıb
qoymadı. Aşiq Səməd başladı bir də ağasını köməyə çağırmağa:

Nə ola mövlam bu dərdimə vara, ya mövlam, səndən mədət!
Düşmüşəm dərgahında dara, ya mövlam, səndən mədət!

Mahmünəvvər dua edir, mələklər deyir amin,
Lütfündən irsala yetir hər intiqamın.
Bir əli yerə qərar, bir əli göyə zamin,
Behiştde açarçı olub asimanı tutandan mədət!

Qılır onun namazını mələklər muştığında,
Mələblər hasil olur behişt-cənnət bağında.
Xişm ilə nə'rə çəkib şəhadət barmağında,
Xeybərini qalasını alandan mədət!

Çəkibən Zülfüqarı qayalardan yol cəyləyən,
Cansızlara can bəxş edib daşları dil cəyləyən.
Saili borcdan qurtarıb özünü qul cəyləyən,
Adını qəşəmşəm qoyub bərbərdə satandan mədət!

Mən Səmədəm, dürlü, mətəh gətirmişəm bazara,
Təşneyi-ciyanım oldu sədpara.
Qərrib adam, qürbət el, nə pis yerdə düşdüm dara,
Heç kimdən nicat yoxdur, ya Əli, səndən mədət!

Söz tamama yetdi. Onda gördü ki, ağasından səda gəldi ki, qorx-
ma sənə yeddi böyük kəlin gücünü verdim, gülüş. Aşiq Səməd ürək-
ləndi. Üz-gözünə zəhm verib meydana girdi, əlini yetirən kimi Sə-
dax pəhləvanı qaldırıb yerə vurdu. Sanki, yüzillik bir palıd ağacı kö-
kündən qopub yerə deydi. Aşiq Səməd qürresindən bir nə'rə çəkib
aldı görək nə dedi:

Mən nə deyim o canana,
Varımmı, varmıyımı?
Üzü qara qanlı meydan,
Girimmi, girmiyimmi?

Çatıbdır haqqın nəzəri,
Olubdur qəssab bazarı.
Ortasından mən tən yarı,
Bölmümü, bölmüyümü?

Səni sovurram saman kimi,
Ömrün oldu tamam kimi.

Odlə atəş yanan kimi,
Yandırımı, yandırmayımı?

Belə dərdi kimlər çəkə?
Göz yaşını tökə-tökə.
Meydanda qızıdan təpə,
Qurummu, qurmuyummu?

Meydanda bənzərəm nəre,
Gumanım gəlir hünərə.
Səmədəm, Səddahı yerə,
Vurummu, vurmuyummu?

Söz tamama yetdi. "Sağ ol", "əhsən" səsləri göyə dirək oldu. Xanlar Səmədin başına o qədər qızıl, pul, xələt tökdülər ki, doğrudan da təpə əmələ gəldi Səməd də bunların hamısını meydan süpür-gəçilərinə, Səddaha verdi. Camaat Səddaha dedi ki, sən özün də çox anaları ağlar qoymusan, indi get, qabırğalarını sınıqçıya sarıtdır.

Xannar işin gedişindən çox razı idilər. Bir-birlərinə deyirdilər ki, qırx gün, qırx gecə Hasan xanın hesabına yeyib içəcəyik.

Lakin Hasan xan hiylə niqabını üzünə çəkib nala-mıxa vurmağa başladı. Hamı gördü ki, Hasan xan qızı vermək istəmir. Camal xan dedi:

-Aşiq Səməd, deyəsən Hasan xan qızı vermək istəmir. Gəl sən haqqını sazla istə. Verməsə başqa tədbir tökərik.

Aldı görək aşiq Səməd nə dedi:

Mərdlərin pirindən, o bir Xudamdan,
Müşkülə düşmüşəm, imdad istərəm!
Məcnun necə ayrılısın öz yanından?
Mən səndən ayrılısam, fəryad istərəm!

Bir badə içmişəm mövlam əlindən,
Baxmaqla doymazsan pir kamalından.
Camal xan var olsun öz mahalında,
Hasan xanı bir Keyqubad istərəm!

Camal xan dedi:

-Aşiq, bizi təriflədiyinə görə sağ ol. İndi keç əsas mətləbə.
Aldı aşiq Səməd:

Oxunur dastanda Səmədin sözü,
Onun qələmində pozulmaz yazı.
Gözəllər sultanı Hasan xan qızı,
Düz ilqarlı ismi-Səmad istərəm!

Söz tamama yetdi. Xanlar Hasan xana dedilər:

-Hasan xan, sən də xansan, biz də. Sənin əhdə dönüklüyün bizim adımıza da ləkə gətirir. Gərəkdir ki, əhdə vəfa edəsən.

Axır ki, xanlar bir zülmə Hasan xanı yola gətirdilər. Qırx gün, qırx gecə toy oldu. Savad xanımla aşiq Səmədi tapşırıdılar bir-birinə. Toydan sonra da Səməd bir müddət qaldı burada. Günlərin bir günü ana vətən, ata-ana Aşiq Səmədin yadına düşdü. Ürəyi bərk kövrəldi. Savad xanıma dedi:

-Savad, gör necə müddətə ata-anamın gözü yoldadı. Gedək öz yerimizə. Mənim atamın varı-dövləti sənin atamın dövlətindən heç də az deyil. Bir də ki, qızın borcudur, oğlan hara getsə onunla gətməlidir.

Savad dedi:

-Atam bilər, sən bilərsən. Mən atamdan icazəsiz heç yerə gedə bilmərəm. Get, atamdan icazə al. Ondan sonra hara istəyirsən, baş üstə.

Səməd gedib məsələni olduğu kimi Hasan xana danışdı. Onsuz da yadelliyə qız verdiyinə görə bərk peşmanlanmış Hasan xan bu xahişi eşidəndə lap dəli oldu.

-Bir də elə söz danışma. Gözümün ağrı-qarası bircə övladımı qürbətə yola sala bilmərəm.

Aşiq Səmədin əlacı kəsildi. Qayıdıb Savadın yanına gəldi. Atasının dediyini ona söylədi. Savad xanım dinmədi. Səməd gördü ki, yox Savad atasından izinsiz getməyəcək. Odur ki, Savad xanımla halal-hümmət edib ata-anası ilə görüşmək üçün vətənə getmək fikri ilə yola çıxdı. Ağası onu bir göz qırpımında Şəmşəddin mahalına çatdırıb dedi:

-Oğul, hələ sənin bəlalı günlərin qabaqdadı. Diqqətli ol, evdə sənənin pak sümüyünə murdarlıq salmasınlar, yoxsa qəzəbimə gələrsən.

Aşıq Səməd gəldi evlərinə. Bütün mahal göz aydınlığı verməyə gəldi. Qurban qurban üstündən kəsildi. Yetim-yesirin, əlsiz-ayaqsızın qarnı doydı.

Camaat dağılandı sonra Səməd başına gələnəri ata-anasına danışdı. Özü də dedi ki, bir həftədən sonra Hil şəhərinə qayıdacaq.

Səməd evdə olmayan vaxt Əsgər ağa ilə Pərzad xanım axund Kərbəlayı İbrahimi gətirdilər. Kişi kitaba baxıb dedi:

-Sizə bir yol demişəm ki, bunun dərdi buta dərdidir. Mən buna dua yaza bilmərəm. Yazsam, buta verən kişinin qəzəbinə gələrəm. Məni havaydan dilə tutmayın.

Əsgər ağa dedi:

-Axund, bəs biz neyləyək? Bir həftədən sonra yenidən Hil şəhərinə qayıtmaq istəyir. Biz hara, Hil hara? Bir tədbir tək, səni qızıla tutaram.

Qərək, Əsgər ağa ilə Pərzad xanım axund Kərbəlayı İbrahimi o qədər qızıl verdilər ki, axund Allahın yolundan çıxdı. Dedi:

-Bunun bir cə əlacı var. Görək sümüyünə murdarlıq salasınız. Axşam yeməyini duzlu edin. Yatanda da yanına murdar su qoyun. Qalxıb yuxulu-yuxulu içəcək.

Allah şeytana lə'nət eləsin. Eləcə də elədilər. Axşam Səmədin xörəyini anası özü gətirdi. Dedi ki, oğul, bunu özüm bişirmişəm. Görək tərtemiz yeyəsən. Səməd gördü ki, xörək çox duzlidir. Lakin yol üstə olduğu üçün anasının xətrinə dəymədi. Xörəyi təmiz yeyib yatdı. Gece bərk susadı. Duranda gördü ki, yanında sərın su var. Götürüb içdi.

Sabah yuxudan qalxandan sonra Səməd özünü yaman narahat hiss elədi. Nigaran olub tez yola hazırlaşmağa başladı. Mahaldan bir az aralanıb ağasını çağırırdı. Onda gördü ki, qeybdən səs gəldi.

-Səməd, sən mənim sözümə yaxşı qulaq asmadın. Sümüyünə murlardıq saldın. Sən bir də Savadın üzünü görə bilməzsən. Mən də daha sənin ağan deyiləm. Bir də məni çağırma.

Səməd elə bil ki, deli oldu. Gözünün on yerindən od tökdü. Ancaq nə fayda? Aldı görək ürək yanığı, qəlb hicranı haqqında nə dedi:

Fələk, səndə nə qaydadı?
Ayırırsan yarı yarından!
Göz oldu görməmiş kimi,
Könül yox oldu varından!

Fələk, evin bərbad olsun,
İstəkli dostun yad olsun.
Ayrılan necə şad olsun?
Belə sərxoş maralından?

Səmədəm, ağlım itirdim,
Dərdimi minə yetirdim.
Cəfa çəkdim, bağ bitirdim,
Yemədim bəhrü-barından.

Söz qurtaran kimi Aşıq Səmədin bədəninin bir tərəfi quruyub ağaca döndü. Camaat onu götürüb evə gətirdi. Evdə ağlaşma dama dirək oldu. Səməd bir az huşa getdikdən sonra gözünü açıb dedi:

-Bax, bax, gör Savad necə vəfaldırsa mənimlə bərabər can verir. Bunu deyib Aşıq Səməd başını yastıqdan bir az qaldırdı, aldı görək son nəfəsində nə dedi:

Hicran ölkəsində bir qala yaptım,
Qüvvətim çatmadı, uçdu, qayıtdı.
Qəmdən kərpiciydi, dərdədən hoqacı,
Uçunub başıma düşdü, qayıtdı!

Nə yamandı bu fələyin işləri,
Könül oldu keçmişlərə müştəri.
Həsret bir cəlladdı, əzab neştəri,
Sinəmin başını deşdi, qayıtdı!

Səmədəm, dünyanı elədim soraq,
Sinəm bir kitabdı, saysan min varaq.
Alşan-gülşan oldu, yandı bir çıraq,
Mənzilə çatmamış keçdi, qayıtdı!

Söz tamama yetdi. Aşıq Səməd gözlərini həmişəlik yumdu. Əzizlərim, deyilənlərə görə, Şəmşəddin mahalında Aşıq Səmədin cənəzəsi torpağa qoyulanda Hil şəhərində də Savad xanım dəfn edilir. Allah yaxşılara rəhmət, pislərə lə'nət eləsin. Sağ olun, salamat qalın.

Sizə ərz eləyim kimdən, Əhməd bəziryanla Məhəmməd bəziryan. Əhməd bəziryan İstambullu, Məhəmməd bəziryan İsfahanlıydı. Bu şəhərlərin arası aylıq yoldu. Günlərin bir günündə Əhməd bəziryan İstambuldən aldı, qumaşdan, ağdan – bezdən alıb İsfahana aparırdı. Məhəmməd bəziryan da İsfahandan otuz doqquz yoldaşınan aldı, qumaşdan, zərbaftan götürüb İstambula yol başladı. İsfahanla İstambulun arasında üç aylıq yolda Alxa Çiməni deyilən gözəl yurd vardı. Burada Çəşmə bulağı adında gözəl bir bulaq vardı. Bəziryanlar burada düşüb dincəldirdilər.

Bir gün Əhməd bəziryan Məhəmməd bəziryan qabaq Alxa Çiməndə düşdü. Yoldaşlarına əmr elədi qəflə-qatırı düşürsünlər, çay-çörək tədarükü eləsinlər. Bir az sonra Məhəmməd bəziryan da Alxa Çimənə gəlib çıxdı. Bir az aralı düşüb istirahət etməyə başladı. Bunlar çay-çörək tədarükü eləyəndə Məhəmməd bəziryan dedi ki, gedim tacirdən soruşum görüm xırtdımız necədi?

Hər iki bəziryanın sonu yoxuydu. Məhəmməd bəziryan qədəm basdı Əhməd bəziryanın yanına. Salamləyək elədi. Əhməd bəziryan gördü bu bir mə'rifətli adamdı, yer göstərdi. Bunlar söhbətə başladılar. Elə şirin gəldi söhbətləri bir-birinə, hər ikisi əl tutub siğə qardaş oldular. Bunlar yenə söhbətə başladılar. Məhəmməd bəziryan Əhməd bəziryanı düşüncəli adamıydı. Bu dedi:

-Qardaş, Allahın yazısıdır, biz qardaş olduq. İndi gəl dərdimizi bir-birimizə söyləyək.

Əhməd bəziryanın dərdi açıldı:

-Qardaş, Xudavəndi-ələm yanında hər bir cəhətdə Allah məni yada sahib. Bir şeydə yox. Mən öldüm: yağın uçdu, toz qopdu. Bir keçiyə başı tutan yoxdu yurdumda, sahaflıq eləsin.

O, belə deyəndə Məhəmməd bəziryan qayıtdı:

-Vallah, qardaş, dədələrin goruna qurban olum. Yaxşı deyiblər: "Taylı tayını tapmasa, günü ay-vaynan keçər". Mən də sən günlüyəm. Allahın məsləhətinə şükür, iki dərđlini bir-biri ilə tapışdırtdı.

Bunların ahı-zarı ərşi-ələya bülənd oldu. Gördülər qible tərəfdən bir dərviş qəsiddə oxuya-oxuya öləndə hasa, başında əmmamə gəlir. Dərviş bunların yanına çatdı. Başda dərvişə yer göstərdilər. Dərviş baba mübarək əlləri ilə qoynundan bir üzü süddən ağ, bir üzü laladan qırmızı bir alma çıxarıb bu iki tacirin qabağına qoydu. Məhəmməd

məd bəziryan Əhməd bəziryanın ağıllı idi. Göz elədi ki, bu nurlu dərvişə, çıxardax qızıl verək. Məhəmməd bəziryan əlini cibinə atanda dərviş deyir: -Mən pay alan dərvişlərdən deyiləm, pay verən dərvişlərdənəm. Bu almanı iki saqqaya bölün. Nə qırmızıdan ağa, nə ağdan qırmızıya getsin. Əlimin urvatına görə hərənin bir züryeti olacaq. Burda ya ilqar, ya iman eləyirəm. Sənin qızın bunun oğlundu. Burada kəbinini kəsirəm.

Bunlar söyüncək almanı ipək dəsmalın üstünə qoydular. Hər ikisi əl uzatdı qırmızı almanı götürməyə. Məhəmməd bəziryan dedi:

-Qardaş, gəlsənə sağ-sağ özüümü cəhənləmlik eləməyə. İlahi çöp buyurub. Gəl çöp ata.

Çöp atdılar. Qırmızı alma Əhməd bəziryan, ağ alma Məhəmməd bəziryan düşdü. Hər ikisi almanı büküb dəsmala, qoydu qoynuna. Burda biri xırtdını ona, o biri xırtdını buna verdi. Malları dəyişdilər, hərə qayıtdı öz şəhərinə.

Aşiq dili yüyrək olar. Tez aparar, tez bişirər, tez yetirər. Hər kəs öz vətəninə daxil olanda hərəsi öz ailəsinə muştuluq xəbəri verdi:

-İlahi bizə tütyə göndərib. Bir yaxşı xörək hazırla.

Bunlar bir yaxşı, istekli xörək bişirdilər. Hər ikisi öz yerində oturub almanı çıxardılar. Hərə almanı öz ailəsi ilə yedi.

İlahinin verməyinnən hər ikisinin arvadının boynuna uşaq düşdü. Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqədən sonra hər ikisi yatdı. Əhməd bəziryanın bir qızı oldu. Məhəmməd bəziryanın arvadı ekiz getdi: bir oğlu, bir qızı oldu. Nəzir-niyaz paylandı, qurbanlar kəsildi. Əhməd bəziryan belə söhbət buraxdı ki, mənim qızım ələ bir ad qoyulmalıdır ki, şəhərdə belə ad olmasın. Hamı yığıldı: buna nə ad qoyaq. Molla, axund, ağsaqqal, qarasaqqal hamısı dedi vallah ələ ad uydura bilmərik. Bir yaxşı qarı çağıra.

Çağırdılar. Qarılar gəldi. Qarı var iman - quran, qarı var ilan - vuran, qarı var hərəcay. Qarının birisi dedi: "Adını qoyuram Sicimqulu, ömrü sicim kimi uzun olsun". Qızlar qarını kötləklədilər, getdi. Qarının biri dedi: "Adını Örkənqulu qoyuram, ömrü örkən kimi uzun olsun". Bunu da o biri qarının dalınca yolladılar.

İman - Quran qarı irəli durub öləndə Yusifi-təsbəh deyir:

-Mən bu qızın adını qoyuram Pərizad xanım.

Hamı bəyəndi. Qarıya çoxlu xələt verdilər. Qarı bir xələt götürdü. Qalanı mollalara qaldı. Yemək-içmək, şadıq həddən aşdı.

Məhəmməd bəziryan da qızının adını Səlib xanım qoydu, oğlu-

nun adını Nəcəf xan.

Uşaqlar iki yaşdan on beş yaşa çatdı. Əhməd bəziryan gördü qızı yetişib, vaxtıdı. Özü düşgünlüyüb, qocalıb.

Məhəmməd bəziryan uşaqlar bir az böyüyəndə Allah rəhmətinə getdi. Günlərin bir günündə Nəcəf xan yetirdi, anasına dedi:

-Ana, dəvə qumdan yeyən kimi atamın malını yeyirəm. Bəlkə qurtardı - Atam bu mal-dövləti hansı sənətiynən qazanıb? - deginən. Atamın sənətini işlətməliyəm.

Anası dedi:

-Oğul, bəziryan idi, atan.

Nəcəf xan başına İsfahandan otuz doqquz yoldaş yığır. Bir də özü olur qırx. Yoldaşlarına deyir:

-Gəlin tacirliyə gedək.

Yoldaşlarının heç birinin pulu olmur. Bunların hamısının əvəzinə pul qoyur. Mal yığıb İsfahandan İstambula yola düşürlər.

Sizə kimdən xəbər verim. Əhməd bəziryan. Əhməd bəziryan görür qız böyüyür. On beş, on altı yaşına çatıb. Yadına dərvişin sözləri düşür. Deyir İstambulu gəzim, bəlkə İsfahandan bir adam tapa bildim. Gözdi, gözdi tapa bilmədi. Bir belə fikri-qərarə gəldi ki, aye çıxım şəhərdən kənara. Əhməd bəziryan belə də elədi. O yola, bu yola yüyürdü. Gözünə dəyən olmadı. Günorta gördü budur ha bir bəziryan karvanı gəlir. Gəldi, bir yol qırağında oturdu.

Karvan bunun yanına çatdı. Gördülər bir qoca yol qırağında oturub. Salam verdilər. Əhməd bəziryan sual elədi:

-Oğul, bu hara karvanıdı?

-Dedilər:

-İsfahan.

İsfahan sözünü eşidəndə Əhməd bəziryan ürekləndi, soruşdu:

-Oğul, bir adam desəm tanıyarsanmı? İsfahanda Məhəmməd bəziryan varıydı. Bəlkə onun adamı ola içində?

Dedilər:

-Əmi, budu oğlu.

Əhməd bəziryan oğlanı bağrına basdı, o üzündən, bu üzündən öpdü. Duzsuz qoyun duz yalayan kimi oğlanı yaladı. Dedi:

-Bala, vallah gəldiyinizi bilsəydim atınıza ot biçirdim. Gedək, bu gündən hamınız mənim qonağımsınız.

Cavanlar çox sevindilər. Əhməd bəziryan dedi bəlkə qızın oğlana könlü olmadı. Yaxşısı budu göstərim. Pərişad xanının evi bir az

aralı idi. Əhməd bəziryan qəsdən karvanı evin qabağından apardı.

Pərişad xanım külafirəngidən baxırdı. Gördü vallahi bir oğlan gəlir, yemə-icmə, xəttü xalına, gül camalına tamaşa elə. Pərişad xanım ürəyində Allaha yalvardı: "Ey Xudaya, mənim yazımı yazmayıbsansa, bu oğlana yaz". Pərişad xanım bir könüldən min könülə oğlana vuruldu.

Əhməd bəziryan qonaqları gətirir evinə. Xoş-beş, on-beş, süfrə açılır. Yemək-icməkdən sonra, istirahət eləyirlər. Nəcəf xan yoldaşları ilə bir otaqda qalırdı. Gecə hamı yatandan sonra başlayır haqq-hesab çəkməyə.

İndi görək Pərişad xanım neylədi? Pərişad xanımın otuz doqquz qarabaşı varıydı. Ömr elədi qarabaşlara:

-Yeddi rəngdən özünü zinet verib ayağımı qoyduğum yerə getməlisiniz!

Qızlar əmrə hazır oldular. Pərişad xanım geyindi-kecindi. Nəcəf xanım otağına yaxın getdilər. Nəcəf xan oyaq idi. Gördü otağın bir tərəfi az qalır uça. Bir küncə qısıldılar. Onlar bir tərəfə yüyürəndə qapının bir tayı açıldı. Pərişad xanım çiyini bir də vuranda qapı uçub töküldü. Qızlar içəri girdilər. Pərişad xanım qapının çərçivəsinin bir yanını götürüb sinəsinə basdı:

Başına döndüyüm xan əmim oğlu,
Gəl gedək, gəl gedək qal bizim xanda.*
Lalə tək bağrımı cəyləmə dağlı,
Alma bizim xanda, nar bizim xanda.

Nəcəf xan baxdı ki, Pərişad xanım bunu özünə dos-doğma əmi-oğlu çıxdı. Bu da çərçivənin o biri yanını söküüb basdı sinəyi-sandığına, görək nə dedi:

Başına döndüyüm xan əmim qızı,
Gəl gedək, gəl gedək qal İsfahanda.
Lalə tək bağrımı cəyləmə dağlı,
Alma İsfahanda, nar İsfahanda.

Qarabaşların böyüyü Abdulla xanım qızı Ağ qarabaş baxdı ki, Pərişad xanım Nəcəf xanımın ayağına yığılacaq. Dedi:

* Xanda - xana, otaq mənasındadır.

-Gedib atana deyəcəm.

Ağ qarabaş belə deyəndə Pərizad xanım aldı görək nə dedi:

Pərizad xanım:

Ağamın əlindən içmişəm camı,
Mən kimi gözəldən alginən kamı.
Gəzdim İsfahanı, Urumu, Şamı,
Heç oğlan görmədim, yar, sən nişanda.

Nəcəf:

Ağzın dürdü, dişin inci, sədəfi,
İndi bildim üreyində muradı.
Gəzdim İsfahanı, Urumu, Şamı,
Gəl gedək mətləbin al, İsfahanda.

Pərizad xanım:

Eşqin xəncərini minib çaparsan,
Bənnə olub, sınıq könlün yaparsan.
Gedər olsan, mən Pərizadı apar sən,
İndi ki qalmadın, yar, bizim Xanda.

Nəcəf:

Şamama bəslərlər torpaq içində,
Qızılıgül bəslərlər yarpaq içində.
Aynabəndli büllur otaq içində,
Qol-boyun olaydın, yar, İsfahanda.

Bunlar sözünü tamama yetirdi. Düşməninizin ömrü tamama yet-
sin. Pərizad xanım evə qayıdır. Nəcəf xan istirahət etməkdə olsun.
Al xəbəri Pərizaddan.

Pərizad xanım evə qayıtdı, nə qayıtdı. Pərizad xanım yatmadı.
Dəli qoyun duzdağı hərlənən kimi elə hərlənir ki, otaq yerindən oynayır.
Bu səsə Əhməd bəziryan oyanır. Belə hesab ələyir ki, qonaqların atları açılıb bir-birini qırır. Arvadı oyadır ki, görək bu nə səsdir?
Arvad gördü ki, atlar-zad açılmayıb. Gurultu Pərizad xanımın otağından gəlir.
Qız vaxt ələyir ki, özünü aynadan atsın. Anası özünü yetirib soruşur: -Qızım, sən ki, gün-günortaya qədər yatırdın. Bu nə səs-küydü, yoxsa dəli olmusan?

Pərizad xanım bu sözün cavabına dedi:

-Ana, mən dəli-zad olmamışam. Bax, deyirəm, atam versə də

mən o bəziaryana gedəcəm, verməsə də.

Arvad gəlib bunu Əhməd bəziaryana xəbər verdi. Əhməd bəziryan dedi:

-Get deginən onu elə sabah Nəcəf xana verəcəm. Heç fikir eləməsin. Pərizad xanım qorəl tapıb istirahət etməkdə olur. Əhməd bəziryan özünü verdi bazara. Azdan verdi, çoxdan aldı, çoxdan verdi, azdan aldı. Səhəri gün Əhməd bəziryan yaxşı bir toy ələyib Pərizad xanımı verdi, sonra evə qayıtdı. Bunlara ayrıca bir imarət də başladılar. Bir gün Nəcəf xan dedi:

-Pərizad xanım, mən İsfahana qayıtmalıyam. Gedərsən, apararam. Getməzsən, öz işindi. Atana da de.

Qız bu xəbəri çatdırdı Əhməd bəziaryana. Əhməd bəziryan onların yol tedarükünü gördü. Sonra öz-özünə dedi: "Ey dili-qafil, bəlkə Nəcəf qızı aparıb yarı yolda qoydu, dedi səni aparmıram. Yerini, yurdu da tanımıram". Əmr elədi, qoşunlar gəldi.

Qoşunlar hazır-yarax atlanıb əmrə müntəzir dayandı. Əhməd bəziryan dedi, neyləyim ki, İsfahana kimi Nəcəfin əli Pərizada deyməsin. Bir molla çağırıb dərđini söylədi. Molla dizini qatlayıb bir cadu duası yazır ki, bunu ver Pərizad xanıma boynundan assın, özü də İsfahana kimi Nəcəf xanı yanına qoymasın.

Əhməd bəziryan duanı verdi Pərizad xanıma. Pərizad xanım da duanı boynundan asdı. Yol başladılar. Pərizad xanım gördü ki, İstambul qalır, qarabaşları, dostları qalır, bulud kimi doldu. Bunu görəndə anası dedi ki, gedək Pərizad xanımın bacılığı Ağ qarabaşı atasından alağ. Qərrib-qərbət eldə həyan olsun. Ağ qarabaş da qoşuldu bunlara. Qoşun tərpnəndə Pərizad xanımın üreyinin başına od düşdü. Əmr elədi ki, iki xanə sözüm var, dayanın onu deyim, sonra gedək. Aldı görək nə dedi:

Qərbət ölkələrə mən gedər oldum,
Allah belə yazıb yazımı mənim.
Atam yox, anam yox, qərbət ölkədə,
Bəs kimlər çəkəcək nazımı mənim?

Mən Pərizadam, necə düşdüm bu dərđə?
Heç kəsler düşməsin mən düşən ölmə.
Xan Nəcəfnən olmayaydım şərverdə,
Daha görməzsiz üzümü mənim.

Qoşun əhli bütün hamısı dəstə-tüfaq bunları apardılar. Bir neçə mənzil getdi. Əhməd bəziryanın qoşunu qayıtdı.

Nəcəf xanın otuz doqquz yoldaşı, özü, Pərizad xanımlar Ağ qarabaş-qırx iki nəfər getdi. Az getdilər, çox getdilər. Alxa Çəməninə gedib çıxdılar. Gəcavələr əylənib istirahət eləməyə məşğul oldular. Bunlar burda istirahət eləməkdə oldular, Nəcəf fikir elədi ki, sən İstambuldan İsfahana ailə aparırsan. Bir bax gör, bəlkə korun-keçəlin birini bəzəyiblər ki, bu Pərizad xanımdır. Dedi: yox, yoldaşlarını yuxuya ver, get Pərizad xanımın gəcavasına. Pərdəni at, gör Pərizad xanımdı, ya başqası.

Yoldaşları yadı. Nəcəf xan getdi Pərizad xanımın gəcavasına. Getdi ki, Allah-Allah Pərizad xanımlar elə yatıb, elə yatıb, aya deyir, sən doğma, mən doğmuşam. İstədi Pərizad xanımın yanına paltarlı uzansın. Dedi yox, paltarları soyun, gir əmin qızının qoynuna. Paltarını soyundu. Əlini qızın döşünə uzadanda əli duaya deydi. Dua göyərcinə döndü: "Əmioğlu, mən getdim, sən də gəl", -deyib uçdu. Nəcəf xan məhəttəl qaldı. Nə geyinə bildi, nə bir şey elədi. Göyərcinin dalına düşüb getdi. Göyərcin getdi bir qayanın başına qondu. Nəcəf xan istədi göyərcini tutsun. Əl uzadanda daşa dönüb qaldı.

Pərizad xanımlar yuxuda gördü ki, Nəcəf xan bir qanlı dəryaya düşüb axır. Yuxudan ayıldı. Əlini yanına atdı, Nəcəf xanın paltarlarını gördü. Əlini döşünə atdı, duanı görmədi. Pərizad xanımlar demişdilər bu tilsimdi, qoyma Nəcəf xan əlini vursun. Pərizad xanımlar qaldı naçar: "Ata, evini Allah yıxsın, indi bəs mən neyləyim?" Axırda belə qərara gəlir ki, gey Nəcəf xanın paltarını o, belə də elədi. Yoldaşlarına da dedi ki, bəs haramı gəlib Pərizad xanımlar aparıb.

Pərizad xanımlar Nəcəf xanın paltarını geydi. On yeddi para hörüyünü buxara papağının altını yıxdı. Yoldaşlarına xəbər verdi ki, haramı Pərizad xanımlar aparıb. Yoldaşları ata minib, ata əli çatmayan qılçasına minib – kimi dərəaşağı, kimi dəryeyuxarı qaçdılar. Yorulandan sonra dedilər:

-Ə, biz niyə özümüzü öldürürük? Odu biri gedib, biri yanındadı. Qurbanı quruda ha döy...

Yoldaşları dedilər ki, Nəcəf xan, hər yanı axtardıq, Pərizad xanımlar tapa bilmədik. Pərizad xanımlar gedib, Ağca qız ki, yerindədi. Bunlar bir az Nəcəf xana toxtalıq verib yaddılar. İlan vuran yadı, Pərizad xanımlar yatmadı. Axırda belə qərara gəldi ki, arvad keylağı zehinli olar. Get Ağca qızın gəcavasına. Ağca qız tanıdı, qoşun əhli də

tanıyacaq, tanımadı tanımayacaq.

Pərizad xanımlar gəcavalarını açdı. Ağca qız onu tanımadı. Dedi nə olar, Pərizad xanımlar gedib. Mən ki, yerimdəyəm. Özüm də ondan heç əskik deyiləm. Nəcəf xan dedi:

-Dur axtaraq, bəlkə tapa bildik.

Sabah açıldı. Yoldaşları yeyib-ıçdı. Gəcavalar tərpendi. Pərizad xanımlar bir kağız yazdı, dedi, əmioğlu, Allah işinə rəvac versə, mən İsfahandayam, mənə axtarsan, orda göz. Kağızı yazdı, bir daşın altına qoydu. Yoldaşlarına dedi:

-Bir az dayanın, sinəmdə üçcə xana söz var, deyim gedək.

Pərizad xanımlar aldı görək nə dedi:

Dad eylərəm qara baxtın əlindən,
Yar üzünə həsrət qalan mən oldum.
Əyyub kimi canda yara bəslədim,
Pərvanə tək şamda yanan mən oldum.

Nə yarım vardı, nə yar-həmdədim,
Günü-gündən artur möhnətim, qəmim.
Nuh kimi dəryaya qərğ oldu gəməm,
Qəvvasam, dəryaya dalan mən oldum.

Nəcəf xanımlar, oturdum qəm otağında,
Bülbül əl götürməz gül bulağında.
Üzündən, gözündən, tər buxağında,
Tərsə sevmiş kimi Sənən mən oldum.

Söz tamama yetdi. Gəcavalar tərpendi. Az getdilər, çox getdilər. Pərizad xanımlar bir də baxdı ki, göydə bulud karvanı İsfahan tərəfdən gəlib, İstambul tərəfə gedir. Yoldaşlarına dedi ki, gəcavaları əyləndirin. İndi görək Pərizad xanımlar bulud karvanına üzünü tutub nə dedi:

Göydən gedən para-para buludlar,
Bulud, heç xəbərin varmı yarımndan?
Ciyər oldu hazar para, buludlar,
Bulud, heç xəbərin varmı yarımndan?

Bulud gedir ölkəsinə, elinə,
Qoymam xoryat əli dəyə gültimə.
Xətrim üçün bir Allahın yoluna,
Bulud, heç xəbərin varmı yarımndan?

Xorasanda qızıl bəlkə sahabı,
Haray, məni bu cadidan qurtarın.

Sözleri tamama yetirdi.

İndi sizə hardan öz edim, Qəvvas Əhməddən. Bu dağın dalında bir şəhər vardı. Burada bir Qəvvas Əhməd vardı. Qəvvas Əhməd belə Qəvvas Əhməd idi ki, bütün xanlıq, xaqanlıq bundan qorxardı. Nədən ki, çox cadükün adamıydı. Kimə acığı tutsa, daş qayıtıb divara qoyardı. Qəvvas Əhməd gecə yuxusunda gördü ki, bu dağdan ona qiymətli ənam çatacaq. Qəvvas Əhməd həm üzgüçü, həm ovçu, həm də cadükün idi. Oxunu götürüb dağın davamını getməyə başladı. Gethaget, dağın davamına çatdı. Gördü bir çoban bir sürü qoyunu otara-otara dağdan gətirir. Yaxınlaşdı dedi:

-Ay çoban, bu dağın dalından qulağına bir səs gəlməyib ki?

Çoban dedi:

-Bu dağın dalından bir zırlıtı səs gəlir, qorxumuzdan heç birimiz qoyunu ora apara bilmirik, elə yazdan nə bitib üstündədir.

Ovçu Əhməd irəli yeridi, getdi ki, bir cavan oğlan tilsimə düşüb qalıb. Oğlana canı yandı. Irəli yeridi ki, bunu çəksin çıxartsın, əl uzadanda bu da daş olub burada qaldı. Ovçu Əhməd Qur'anını çıxarıb baxdı ki, onu tilsimə salan qabağındakı göyərçindi.

Ovçu Əhməd Nəcəf xana dedi:

-Özün ağ günlü idinmi məni də ağ günə çıxartdın? Göyərçinə bir ox atıram, onu tutub başını üzə bilsən, tilsim açılacaq.

Ovçu Əhməd oxu atır, göyərçin hərələri başının üstündən. Nəcəf xan göyərçini tutub başını üzür, qanı tökülür üstünə, hər ikisi dardan qurtarırlar.

Ovçu Əhmədin bir qızı var idi. Adı Xanı Xanım idi. Bunu heç kəs qorxusundan ala bilmirdi.

At çapmaqda, ox atmaqda tayı-bərabəri yox idi. Ovçu Əhməd ürəyində dedi ki, elə yaxşı oldu, qızımı verərəm bu oğlana. Apardı Nəcəf xanı aşpazın yanına. Aşpazı çağırıb tapşırırdı ki, bu oğlana, nə istəsə verərsən. Aşpaz Nəcəf xanı yedirdib - içirdi. Ovçu Əhməd Nəcəf xana bir dəstə də bəylərə layiq paltar verdi. Bir müddət keçəndən sonra Ovçu Əhməd öz-özünə dedi: "Ayə, qarabağlı əmliyi kimi bunu bəsləyirsən, çağır gör qızı alır-almır? Bəlkə heç almadı. Bir fikrini öyrənim".

Ovçu Əhməd Nəcəf xana dedi:

-Oğul, bilirsənmi səni niyə çağırıram? Mənim sineyi-pərdəmin dalında birçə qızım var: həm oğlum, həm qızım - Xanı Xanım. İstəyirəm onu sənə verim. Olarsan oğlum.

Nəcəf xan qaldı məəttəl, bilmədi nə cavab versin. Əlacı kəsildi. Dedi:

-İndi ki, sən verirsən, mən də alıram.

Ovçu Əhməd Nəcəf xanın toyunu tutub Xanı Xanımı verdi Nəcəf xana. Xanı Xanım da ha gözledı Nəcəf xan onun dediyini demədi. Axırda Xanı Xanım dilə gəldi. Nəcəf xan dedi:

-Məni quş kimi qəfəsə salmışan. Heç yerə getmirəm, könlüm açıla.

Xanı Xanım şəhərin istəklı cavanlarını çağırdı Nəcəf xanın yanına. Nəcəf xan başının dəstəsi ilə gəzə-gəzə gedib çıxdı Alxa çəmənina. Dedi:

-Ay uşaqlar, bura nə gözəl yurddu, gəlin bir az əyləşək.

Cavanlar Çəşmə bulağının üstündə oturdular. Nəcəf xan yurd yerini dolandı. Pərizad xanımın naməsinı tapıb oxudu. Başını qaldıranda gördü bir ath çapar İsfahandan kağız gətirir, İstambula aparır. Nəcəf xan dedi:

-Ay qardaş, ala bu kağızı İsfahana apar, bu da sənın qızılın.

Aldı görək nə dedi:

Əgər gedər olsan sən İsfahana,
Söylə salamımı yara, bəzırgan.
Tut vay xəbərını gəndər yarım,
Qoy yazsın ağ üstəndə qara, bəzırgan.

Ağzı dürdü, dişı inci, sədəfi,
Sınəmdə çəkərəm dəmbədəm ahı.
Dəsələr gördünmü sən də Nəcəfi?
Deynən həsrət bir cüt nara, bəzırgan.

Çapar tələsirdi. Atına bir qamçı da artıq vurdu, çatdı İsfahana. Axtardı evi tapdı. Gördü Alxa çəmənində qoyduğu oğlan qabağına çıxdı. Çapar dedi:

-Ayə, özün mənəndən qabaq gəlirdin, bəs kağızı neyləyirdin?

Pərizad xanım barmağını dişlədi: "Şükür Xudaya, Nəcəf xan sağdı". Pərizad xanım məktuba cavab yazdı:

Göz yaşımnan namə yazdım o yara,
Naməm yetişçək, canan, durma, gəl.
Gözləri yolunda bu intizara,
Vədə verdin bu ilqara, durma, gəl.

Aşiq bilər mə'suqunun halını,
Mən sevmişəm ağ üzündə xalını.
Gözləməkdən sən namərdin yolunu,
Qalmadı gözümdə qara, durma, gəl.

Pərizad deyər, düşmən bizə güldürər,
Süsəndilər, sünbüldülər, güldülər.
Qiyamətdi, qızı qıza verdilər,
Çox da keçir günüm qara, durma, gəl.

Söz tamama yetdi. Pərizad xanım kağızı verdi çapara. Çapar sürüb həməni kağızı Alxa çəməninə verdi Nəcəf xana. Nəcəf xan oxuyub vəziyyətdən halı oldu. Bildi ki, bu da gedib birini alıb.

Xanı xanım gördü Nəcəf xan elə gəlir, elə gəlir ox kimi. Xanı xanım onu qucaqladı. Nəcəf xan kağızı Xanı xanıma verdi. Xanı xanım kağızı oxuyub mətləbdən hali oldu. Sonra dedi:

-İndi ki, belədi gedək İsfahana. İki könülü yıxıb bir könülü şad eləmək də heç insafdan deyil.

Gəldilər Ovçu Əhmədin yanına. Ovçu Əhməd bunların hərəsinə bir at verib ləl cəvahiratla yola saldı. Bunlar şəhərdən çıxmaqda olsunlar. Az getdilər, çox getdilər İsfahan torpağına yaxınlaşdılar. Nəcəf xanın güllü bağçasına çatanda Xanı xanım dedi:

-Nəcəf xan, ta burdan o yana gedən deyiləm. Məni gözəllərin ayağına aparırsan.

Nəcəf xan Xanı xanımın könlünü aldı:

-Heç fikir eləmə. Elə çöyərəm gözəllər sənin ayağına gələr.

Nəcəf xanla Xanı xanım gəlib güllü bağa çıxdılar. Xanı xanım düşüb atları otarmaqda olsun. Nəcəf xan cəlt yola düşdü. Yolda fikir elədi ki, indi mən necə eləyim İsfahanda məni tanımasınlar. Uzaqdan bir qaraltı gördü. Yanına çatanda baxdı ki, ayə bu bir sayıldı. Bir cırıq tuman geyib, başına da cındır papaq qoyub, bir dağarcıq da çiyində budu ha gəlir. Nəcəf xan dilənçiyə dedi:

-Qardaş, hardan gəlib haraya gedirson?

Dilənçinin bu sözə acığı tutdu:

-Sənə nə?

Nəcəf xan dedi:

-Qardaş, niyə açıqlamırsan? Əgər razısansa, gəl paltarımızı dəyişək. Hələ üstündə qızıl da verərəm.

Dilənçi inanmadı:

-Düz deyirsən?

Nəcəf xan and içib-aman elədi:

-Qardaş, vallah, düz sözümdü. O dağarcığındakı çörək haqqı, düz deyirəm.

Dilənçi sevincək Nəcəf xanın paltarını geyindi, qızilları da götürüb dərə aşağı yüyürdü.

Nəcəf xan da sayılın paltarını geyindi, dağarcığını çiyinə atdı. Birbaşa gəldi anasının öyünə. Gördü anası çörək bişirir. Bacısı Səlimi xanım da ev süpürür. Qız dilənçini gören kimi cumdu, üz-gözündən öpdü. Anası qızına bir şillə çəkdi ki, bu sayılın nəyini qucaqlayırsan? İşi belə gördə Səlimi xanım anasına dedi:

Ana, məni niyə döydün,
Həmi döydün, həmi söydün?
Bənövşə tək boynun əyidin,
Ana, bax, oğlun gəlibdi.

Anası da zəndlə baxıb oğlunu tanıdı. Elə bu dem Səlimi xanım Pərizad xanıma muştuluğa qaçdı. Pərizad xanım toy paltarını soyundu. Yəne qız paltarını geyindi. Bu da qaçdı Gülgöz xanıma muştuluq xəbəri verməyə. Pərizad xanım gördü Gülgöz xanımın ayağının biri sayalanıb, biri yox. Üzünü Gülgöz xanıma tutub aldı görək nə dedi:

Dur ayağa, geyin alı qırmızı,
Sənə çox vermişəm, cəbrinə cəza.
Qırx günlük namazı mən qıldım qəza,
Mənim butam, sənin yarın gəlibdi.

Qırmızı, qırmızı, alı al yanaq,
Əmmək üçün ləzzət verir bal dodaq.
Kama yetək, dərdü-qəmi unudaq,
Mənim butam, sənin yarın gəlibdi.

Gecə deyil, gündüz bizə zülmətdi,
Bilməm fələk noyimizə nə qatdı?

O Nəcəfdi, mənim adım Perizaddı,
Hər iki gözəlin yarı gəlirdi.

Gülgeç xanım bəzənib axsaya-axsaya Nəcəf xanın qulluğuna
gedir. Bunların hamısı gedir Xanı xanımı gətirməyə.

İndi sizə hardan xəbər verim, Şah Abbasdan. Gülgeç xanımın
ərzəsi çatır şaha. Çatan kimi atası cəlladı gətirir, əmr ələyir:

-Get Nəcəf xanı gətir dar ağacının yanına.

Elə bu halatda Gülgeç xanım Xanı xanımı gətirdi. Xanı xanım
gördü yox, bu xına o xınadan deyil, Nəcəf xan ölüm ayağında.
Ürəyində deyir: "Mərdana libasında bir Koroğlu havasıyan atanın
adını isnad ver, bəlkə Nəcəf xanı qurtara bildin". Xanı xanım Nəcəf
xanın paltarını geydi, qılıncını götürdü, atını mindi, girdi meydana.
Gördü Nəcəf xanı çəkirlər meydana. Mərdana libasında, Koroğlu
havasıyan Xanı xanım görək nə dedi:

Allahı çağıraram girməm meydana,
Şah oğluna deynən meydana gəlsin!
Meydanı bularam zərəyşan qana,
Şah oğluna deynən meydana gəlsin!

Ovçu Əhməd qızı, Xanlar xanıyam,
Bu meydanda qənimimi tanıyam.
Yəqin bil Nəcəfin qoç qurbanyam,
Şah oğluna deynən meydana gəlsin.

Söz tamama yetdi. Dar ağacının dibində olanlar Şah Abbasa
dedilər:

-Biz bu qana şərik deyilik. İstəyirsən get Ovçu Əhmədə özün
cavab ver.

Şah Abbas Ovçu Əhmədin adını eşidəndə deyir:

-Ay camaat, mən də Nəcəf xanı sizə bağışlayıram.

Xanı Xanım Nəcəf xanı qoltuğuna basıb gətirdi. Nəcəf xan bu
qızların üçün də aldı, onlarla xoş güzəran keçirdi.

XIV. XALQ NƏĞMƏLƏRİ

A YAR, YAR

Yelləncəkdə yellənəm,
Sındı belim, a yar, yar.
Gümüş kəmər, zər nimtənə,
Sıxdı belim, a yar, yar!
Yar ki, yara bab olmadı,
Oldu zülüm, a yar, yar.

BİR OTAQ TİKDİRDİM

Bir otaq tikdirdim tamam buxarı,
Bir usta istərəm çəkə yuxarı,
Bir oğlan sevmişəm mahud çuxalı.

Nəqarət

Ay qız, ay qız, ay qara tel, ağlama,
O üzü dönmüş yara bel bağlama.

Bir otaq tikdirdim durna telindən,
Üstünə tökdürdüm xurma çöpündən,
Bir oğlan sevmişəm Urum elindən.

Nəqarət

Ay qız, ay qız, ay qara tel, ağlama,
O üzü dönmüş yara bel bağlama.

QURBAN OLUM

Qız: -Qurban olum qoltuğunda bayaza,
Gecə soyuq, dalın vermə ayaza.
Toylar oldu, toyun qaldı payıza,
Gəl-gəl edir sənə İsanın qızı,
Üzü göyçək, yanaqları qırmızı.

Oğlan: -Qurban olum qoltuğunda Qur'ana,

Gecə soyuq, dalın vermə borana,
Toylar oldu, toyun qaldı bayrama.
Gəl-gəl edir sənə İsanın qızı,
Üzü göyçək, yanaqları qırmızı.

YAYLIĞIM İTDİ, NƏNƏ

Qız: -Cürdəyi götdüm, nənə,
Mən suya getdim, nənə.
Viran qalmış çeşmədə,
Yaylığım itdi, nənə!

Nənə: -Alma barıydı, qızım,
Heyva, narıydı, qızım.
Viran qalmış çeşmədə,
Kımlər varıydı, qızım?

Qız: -Alma barıydı, nənə,
Heyva, narıydı, nənə.
Viran qalmış çeşmədə,
Mahmud varıdı, nənə.

Nənə: -Mahmudu görrəm, qızım,
Bir soraq allam, qızım.
Yaylıq Mahmudda olsa,
Bir qanlar sallam, qızım!

Mahmud coşar, ay nənə,
Həddin aşar, ay nənə.
Bir yaylıqdan öteri
Dava düşər, ay nənə!

* * *

Damlar üstə xoruz banlar,
Onun dilin kımlər anlar?
Anam gələr, üzüm danlar,
Oğlan, dur get sabah oldu,
Yandı bağrım kabab oldu.

* * *
Ələyi mahna eliyib
Saca niyə gəlmirsən?
Gecələr gündüz olub,
Gecə niyə gəlmirsən?
Ətirşahdan can bəslədim,
Bizə niyə gəlmirsən?

* * *

Mən öləndə məzarımı qazarsan,
Sırr sözümü başdaşıma yazarsan.
İncimərəm, gözəllərlə gəzərsən,
Güllü qönçələrdə tar olan canım,
Yarı özgülərə yar olan canım.

* * *

Az danış, az danış, çatladı bağrım,
Nuhun dəryasında qərç olan canım.
Gen dünya başına dar olan canım,
Yarı özgülərə yar olan canım.

* * *

Əlin qoydun əl üstündə,
Gümüş kəmər bel üstündə.
Mən rast gəldim yol üstündə,
Deynən sənə neylim?
Düşüb sənə meylim.

XV. UŞAQ FOLKLÖRÜ

OYUN-NƏCMƏLƏR

A TƏRXANA, TƏRXANA

A tər-xana, tər-xana,
Al, di məni ar-xana!
Göydə nə var?
-Göy muncuğu.
Yerdə nə var?
-Yer muncuğu.
Adın nədi?
-Tər-xana.
Al, di məni ar-xana!

O QARA QAZAN DOLDUMU?

O qara qazan doldumu?
-Doldu da, boşaldı da!
Anan saçın yudumu?
-Yudu da, daradı da.
Hansı qızını ərə verir-sən?
-Balaca qızı ərə verirəm.
Oğlan evi gəldimi?
-Gəldi də, apardı da.
Toynan gəldi, tütək-nən?
-Toynan da, tütək-nən də.
Anan nə qədər pul qoyub?
-Bir abbası pul qoyub.
Bir abbasını verək,
Gəlini geri göndərək.

QIY QILINCIM

Qıy qılincim,
Qıyma qılinc!
Ox atdım,
Oğru tutdum.

ZULAMA

Ala qapı, qara qapı,
Tez gəlin, uşaqlar.
Ələk-tabaq,
Qaylan-qabaq.
Sarı yağa,
Sarımsağa,
Zuu demişəm,
Zuulamışam.

GÖZBAĞLAYICI

Alma desəm açarsan,
Armud desəm açmazsan.
Alma saraldı,
Gözüm qaraldı.

NEYNİRSƏN?

O kürəyi ver mənə!
-Neynirsən, ay bala!
-Ev tikirəm, ay nənə.
-Evi neynirsən, bala?
-Gəlin gətirirəm, nənə!
-Gəlin kimin qızıdı?
-Həsən bəyin qızıdı,
Ağıllıdı, kamallıdı,
Bəy oğluna nişanlıdı.
Getdik qızı görməyə,
İtləri var hürməyə.
Dədəsi köpək oğlu,
Çıxdı bizi döyməyə.
Anası yaxşı arvad,
Şəkərbura bişirdi.
Yedik, içdik,
Durduq, qaçdıq.

SANAMALAR

OKUDU-BUKUDU

Okudu-bukudu bilmirəm,
Lələni dindirmirəm.
Lələ yaman forsludu,
Pişiklərin dostudu.

BİRİ BİRƏ

Biri birə,
İkisi yerə.
Üçü üzük,
Dördü döşək.
Beşi beşik,
Altısı alma.
Yeddisi yemiş,
Səkkizi sərçə.
Doqquzu donuz,
Onu oraq.
Gəlin gedək,
Nənənin,
Evini "yaraq".

ƏL-ƏL ƏPƏNƏK

Əl-əl əpənək,
Əldən çıxdı kəpənək.
Kəpənəyin yarısı,
Yumurthanın sarısı.
-Əmi, hara gedirsən?
-Qarabağa gedirəm.
-Qarabağda nəyin var?
Bir oğlum var, bir qızım.
Qızının adı nədi?
-Fatma.
Yerində şıllaq atma.

Yeddi xoruz, bir fərə,
Fatmanı verdim ərə.

BİBİLİ QOZ

Bibili qoz, ay bibili qoz,
Nənəm gətirdi iki qoz:
Biri ala, biri boz.
Mindim bozun boynuna,
Gətdim Urum yoluna.
Urum yolu dərbədər,
İçində meymun gəzər.
Meymunları ürkdüdü,
Qulaqların qırıtdım.
Yolda gəzən xocalar,
Vurdu qolum qırıldı.
Qolum qazanda qaynar,
Oğlaq yanımda oynar.
Oğlağı vurdum yerə,
Yer mənə yemlik verdi.
Yemliyi verdim tata,
Tat mənə darı verdi.
Darını verdim quşa,
Quş mənə qanad verdi.
Qanadlandım uçmağa,
Haqq qapısı açıqdı,
İçi dolu işıqdı.
Qırmızı don,
Arabaya qon.
Arabanın təkəri,
İstanbulun şəkəri.
Hop-hop,
Qızıl top.

ÇIXDIM ÇİNAR BAŞINA

Çıxdım çinar başına,
Baxdım üzük qaşına.

Üzük qaşı laxladı,
Verdim anam saxladı.
Anama qurban olum,
Yarı qonaq saxladı.

PIŞIYİM

Pişiylim, pişiylim, piş başı,
Pişiylim yeyir döş-başı.
Döş-başı yağlıcadı,
Bazarda ballicadı.
Keçəl getdi oduna,
Qarğı batdı buduna.
Qarğı deyil, qamışdı,
On barmağı gümüşdü.
Gümüşü vurdum, itirdim,
Gürcüstana yetirdim.
Gürcüstanın atları,
Məni gördü kişnədi.
Ay at, niyə kişnərsən?
-Arpa üçün kişnərəm.
Arpanı hardan alağ?
-Xanın qızından.
Xan qızı zili toxuyur,
İçində bülbül oxuyur.
Bacadan baxdım işıqdı,
Taxçalar dolu qaşıqdı.
A qarı, yanını burcutma,
Qızın mənə aşığıdı.

PORTAĞALI SOYDUM

Portağalı soydum,
Dil ucuma qoydum.
Mən bir oyun uydurdum:
Duma, duma, dum.
Qırmızı don,
Sarı limon.

Lupa, tuka bitməz,
Yara-yara itməz.

FATMACIQ

Fatmacıq,
Çıq-çıq.
Sən bu oyundan,
Çix!

ƏKDİM NOXUD

Əkdim noxud, bitdi söyüd,
Yarpağıdır şabalıd.
Şabalıdı bəsləmişəm,
Noxudları səsləmişəm.
Nəçə rəqəm istəyirsən,
De.

LƏMPƏNİ QOYDUM ORTAYA

Ləmpəni qoydum ortaya,
Günortadan-günortaya.
Həbil-bübül,
Çix!

ODUR, BUDUR

Odur, budur.
Gombulların,
Böyüyü budur.

EKLİ-MEKLİ

Ekli-mekli,
Şam şariki.
Dolma, xiyar, aş,
Axşama bozbaş.

Dal qapıdan girməliyəm,
Müdirə salam verməliyəm.
KA-RAN-DAŞ,
Götür özünə bir yoldaş.

DİMBİLİ QIZ

O çaynikə, bu çaynikə, dımbılı qız,
Səni verim nəçənniyə, dımbılı qız.
Nəçənnik də saxlamasa,
Mın maşına,
Gəl öymüzə, dımbılı qız.

BİR, İKİ QIRMADI

Bir,
İki,
qırmadı.
Üç,
Dörd,
vurmadı.
Beş,
Altı,
xurmadı.
Yeddi,
Səkkiz,
qırmadı.
Doqquz,
On,
durnadı.
On bir,
On iki,
basmadı.
On üç,
On dörd,
asmadı.
On beş,
dərdo salandı.

On altı,
can alandı.
On yeddi,
qız toyudu.
On səkkiz,
cənnət suyudu.
On doqquz,
dərın quyudu.
İyirmi,
yada qalandı.
İyirmi bir,
yalandı.
İyirmi iki,
talandı.
İyirmi üç,
siftədi.
İyirmi dörd,
şər üstədi.
İyirmi beş,
Reyhandı.
İyirmi altı,
Ceyrandı.
İyirmi yeddi,
yağdı.
İyirmi səkkiz,
ağdı.
İyirmi doqquz,
pozandı.
Otuz,
şər üstə əzandı.

İYNƏ-İYNƏ

İynə, iynə.
Ucu düymə.
Bəli-bəli,
Bətir keçı.
Qoz ağacı,

Qotur keçi.
Yırtıl-yırtıl,
Su iç qurtul.

MOTAL-MOTAL

Motal-motal,
Dərzi motal.
İt qıl apar,
Qaymaq tutar,
Ağ quşum,
Ağarcığım,
Göy quşum,
Göyərçinim.
Əmim oğlu,
Üzü bığlı.
Vur nağara,
Çıx qırağa.

BİR-İKİ

Bir-iki,
Bildirki,
Üç-dörd
Qapını ört,
Beş-altı
Daş altı,
Yeddi-səkkiz
Firəngiz,
Doqquz-on
Qırmızı don.

ƏKİL-BƏKİL

Əkil-bəkil quş idim,
Divara qonmuş idim,
Divarın ağacları,
Dən götürüb ucları.

Çəpər çəkdim yol açdım,
Qızıl gülə dolaşdım.
Bir dəstə gül dərməmiş,
Nənəis gəldi mən qaçdım.

BARMAQLAR

Baş barmaq,
Başa barmaq.
Uzun Hacı,
Qıl turacı,
Balaca bacı.
Bu vurdu,
Bu tutdu,
Bu bişirdi,
Bu yedi.
Vay, bəbəyə qalmadı.

DÜZGÜLƏR

ÜŞÜDÜM HA ÜŞÜDÜM

Üşüdüm ha, üşüdüm,
Dağdan armud düşüdüm.
Armudumu yedilər,
Mənə cuhut dedilər.

KEÇƏL

Keçəl, keçəl, daz keçəl,
Balaları pərvaz keçəl.
Ayran içər kəndə qaçar,
Oxlov atar,
Gözünə batar.

A NƏRGİZƏ, NƏRGİZƏ

A Nərgizə, Nərgizə,
Bir qaşiq götür gəl bizə.
Bizdən gedək Tiflisə,
Tiflis yolu bağlıdı,
Nənəmin gözü yağlıdı.
Nənəm quymaq çalanda,
Pişik başını buladı.
A pişik, kimin pişiyisən?
-Həsən bəyin pişiyiyəm.
Həsən bəyin nəyi var?
-Bir pota inəyi var.
Daram-duram toy gedir,
İçində fayton gedir.
Birisi əmim qızı,
Birisi dayım qızı.
Birisi xalam qızı,
Yanaqları qırmızı.

QARĞA QAR İSTƏR

Qarğa qar istər,
Qəhrəman arvad istər.
Arvadı tuman istər,
Tumanı da pul istər...

YAĞIŞ YAĞAR

Yağış yağar nəmçilər,
Qapını kəsər elçilər.
Anam deyər: Qoy vərək,
Atam deyər: Qoy görək!
Ay dili qurumuş nənə,
Bir sən də dillən görək!

MAŞIN GƏLİR

Maşın gəlir dalbadal,
Ay ana, mənə arvad al!
Arvad olmasın, qız olsun,
Əli-ayağı düz olsun.

XANA

Bu xana, həndi xana,
Ayağımın bəndi xana.
Səni tezəcə qurtarıb,
Gəzərəm kəndi, xana!

GET BABADAN PUL İSTƏ

Get babadan pul istə,
Baba dedi: yoxumdu.
Get nənədən pul istə,
Nənə dedi: yoxumdu.
Get əmidən pul istə,
Əmi dedi: yoxumdu.
Get bibidən pul istə,
Bibi dedi: yoxumdu.
Get gombuldan pul istə,
Gombul dedi: baş üstə!
Gombulu partlatdılar,
Zeynəbi oynatdılar.

DİMBİLİ KİŞİ TAR ÇALIR

Dımbılı kişi tar çalır,
Arvadı qarmon çalır.
Uşaqları oynayır,
Qonşuları əl çalır.

ÇƏKMƏÇİLƏR ÇƏKMƏ TİKİR

Çəkməçilər çəkmə tikir,
Sapı burur, mumda çəkir.
Deşir gönü bizlər ilə,
Taxır sapı belə-belə.
Çəkməyə bir qəlibsalır,
Ağac mıxı gönə çalır.
Çəkcini alır ələ,
Mıxı döyür belə-belə.

ARAZ GƏLİR

Araz gəlir, lil gəlir,
Dəstə-dəstə gül gəlir.
O gülün birin üzəydim,
Saç bağma düzəydim.
Saç bağım qatar-qatar,
Üstündə oğlan yatar.
Oğlanın əl yaylığı,
Ucunun-zər yaylığı.
Oğlan mənə bir qızıl alma,
Mən oğlana can bağışlaram.

SİM, SİM, SİMGİLƏ

Sim, Sim, Simgilə,
Gedirdim nənəmgilə.
Nənəmə dedim getdim,
Qırmızı tuflimi,
Geydim getdim.
Tuflinin içi qırmızı,
Ölürəm, a doxdur qızı!
Əli dayı isti suda boğuldu,
Ö, ö, ö, ö!
Fətma nənə axtarmadan yoruldu,
Vay, vay, vay!..

TAMARA, TAMARA, TAT QIZI

Oturmuşdum divanda,
Qarmonum da yanımda.
Birdən çapı döyüldü.
Elə bildim dədəmdə,
Elə bildim anamda.
Baxdım gördüm siçandı,
Siçana bir təpik vurdum,
Getdi dəydi divara.
Divardan bir qız çıxdı,
Adını qoydum: Tamara.

O TOY - BU TOY

O toy-bu toy kolxana,
Qolları bəzmət xana.
Ərzə yazdım göndərdim,
Gəncəli Məmmədxana.
Məmmədxanın qoşunu,
Aldı çayın başını.

KEÇƏL

Keçəl, keçəl baniya,
Mindi quleybaniya.
Sürdü divanxaniya.
Keçəl deyər: vay başım,
Qazanda qaynar aşım.
Aşımı içən olmadı,
Başımı biçən olmadı.

TURŞULU AŞ İÇMƏRƏM

Turşulu aş içmərəm,
Darvazadan keçmərəm.
Darvaza mənim olsun,
Qırmızı donum olsun.

Geyim gedim Tehrana,
Tehranda toyum olsun.
Qızlar gəlsin toyuma,
Qurban olsun boyuma.

ZÖHRƏ ÖLÜB

Zöhrə ölüb yasıdı,
Pişiklər mollasıdı.
Gəlin gedək ağhıyaq,
Başına qara bağhıyaq.

NƏRGİZ ÖLSÜN

Nərgiz ölsün, mən qalım,
Yeddi kilo qənd alım.
Halva çalım paylayım,
Başına qara bağlayım.

ÇINQIDI-ÇINQIDI ÇALEYDİM

Çınqıdı, çınqıdı çaleydim,
Ayrım qızı aleydim.
Ayrım qızı gəlməsə,
Özümü dağdan ateydim.

ALIQ-BALIQ OLAYDİM

Alıq-balıq olaydım,
Bankalara dolaydım.
Təzə məllim gələndə,
Başına papaq qoyaydım.
Tarix dərsi gələndə,
Sınıfə düşdü völvələ.
Məllim dedi:
-Dur söylə!
Söyləməsən bir şillə!
Şillə yaman şartdadı,
Güllə kimi partdadı.

DOLAMALAR

- Deynən tülkü!
- Tülkü!
- Geynən kürkü.

- Deynən əmi!
- Əmi!
- Çək yerindən gəmi.

- Deynən xala!
- Xala!
- Qazan dibi yala.

- Deynən Səlim!
- Səlim!
- Qoysan sizə gəlim.

- Deynən daş!
- Daş!
- Gəl olaq qardaş.

- Deynən alça!
- Alça!
- Dədən qalsın tayılça.

- Deynən bə nə?
- Bə nə?
- Ağzına qıllı gənə.

- Deynən balta!
- Balta!
- Boğazında var xalta.

- Deynən yorğan!
- Yorğan!
- Tikə-tikə doğran.

-Deynən ağır!
-Ağır!
-Belin olsun yağır.

-Deynən ara!
-Ara!
-Canına düşsün yara.

-Deynən balıq!
-Balıq!
-Saxlasın səni xalıq.

-Deynən bərəkət!
-Bərəkət!
-Canında qalmasın hərəkət.

-Deynən ayı!
-Ayı!
-Sən də onun bir tayı.

-Deynən tat!
-Tat!
-Tabaq altıda yat.

-Deynən tərəkəmə!
-Tərəkəmə!
-Girmə mərəkəmə.

-Deynən Qulu!
-Qulu!
-Ver bizim pulu.

-Deynən ləyəni!
-Ləyəni!
-Get nişanlıni bəyəni.

-Deynən kasa!
-Kasa!
-Batma yasa.

-Deynən bir!
-Bir!
-Bire qəbrinə gir.

-Deynən iki!
-İki!
-Uçub getdi sizinki.

-Deynən üç!
-Üç!
-İt qabından su iç.

-Deynən dörd!
-Dörd!
-Get qapını ört.

-Deynən beş!
-Beş!
-Burnunla torpağı eş.

-Deynən altı!
-Altı!
-Boğazına çatı.

-Deynən yeddi!
-Yeddi!
-Papağın əldən getdi.

-Deynən səkkiz!
-Səkkiz!
-Ağzına saqqız.

-Deynən doqquz!
-Doqquz!
-Başına toppuz.

-Deynən at!
-Ay!
-lyə vurum yat!

-Deynən qayçı!

-Qayçı!

-Navar a qaraçı.

-Deynən pendir!

-Pendir!

-Nənənin tumanı əldən getdi.

-Deynən Məhərrəm!

-Məhərrəm!

-Əppək verim zəhərrən.

-Deynən on!

-On!

-Get divara qon.

-Deynən sarımsaq!

-Sarımsaq!

-Kəs səsini qurumsaq!

CIRNATMALAR

ƏLİŞ

Əliş mənim dayımdı,
Ağaca çıxan ayımdı.
Getdim gördüm yatıbdı,
Burnu yala batıbdı.

EMİŞQA

Emi-emi, Emişqa,
Cibi dolu səmişqa.
Birin istədim vermədi,
Adını qoydum: hindişqa!

XUMAR XAN

Adın nədi?

-Xumar xan.

Gözlərini yumarsan.

Özün özgəyə qıymaz,

Özgələrdən umarsan.

TÜKƏZBAN YATIR

Tükəzban yatır,

Qız demə: qatır!

Xor-xor xoruldar,

Gur-gur guruldar.

Gözləri miş-miş,

Yanağı bişmiş.

YANILTMACLAR

Qarğa qırdı qarğını,

Qırğı gördü qarğanı.

Qırğı tutdu qarğıdan,

Qarğa qaçdı qırğıdan.

Qovdu qırğı.

Sındı qarğa.

Uçdu qarğı

Qarr... Qarr...

* * *

Dadaş dayı, damın dalındakı danaları dama doldur!

* * *

Təndirə girdim, sildim, süpürdüm, silkindin çıxdım.

* * *

Qatığı sarımsaqlama! Sarımsaqlasan da yiyəcəm, sarımsaqlama-
san da.

* * *

Çoban, çır-çır çağırmaqdan çənəmizin çüyü çıxdı.

* * *

Ay axır çərşənbə axşamı, gəlmişəm səninlə çərşənbələşəm, çərşənbələşsən də çərşənbələşəyəm, çərşənbələşməsən də, çərşənbələşəyəm.

* * *

Bu dükcə, cüt-cüt dükcə, üç cüt dükcə.

* * *

Dadaş dayı, dədəm deyir: dəmiri dəmirə döyməsin, döyəndə dəmir deyilir.

* * *

Dilim-dilim olasan dedim dilimə. Dedi: dinməz idim, dindirdilər, dindim mən.

* * *

Əlli əl, əlli əli, əlli dəfə əllədi.

* * *

Yetişiş yemişi yetim yemiş.

* * *

Göy cöngə, gömgöy cöngə, dümgöy cöngə.

* * *

-Sağ ol səni, Səkinə, Səmədova Səkinə.

* * *

Səhər saat səkkizdə Səmədova Səkinə saatını, saatsaza saldırdı.

* * *

Səhər saat səkkizdə sovet sədri Səməyə su sənəyini suya salıb sındırdı.

* * *

Çatı gətir, çay içində çal qatıra çatı çataq.

* * *

Cümə axşamı Cümə məscidində cürə Cabbarın cübbəsini cüvəllağılar cilvitdilər.

* * *

Şikəstə çalan, şikəstəsizləmişəm, şikəstə çal!

NAZLAMALAR

Səni verənə qurban olum,
Könül görənə qurban olum!
Mən demişdim xoruz ver,
Fərə verənə qurban olum!
Süd dibi, qatıq dibi,
Qadaların alsın bibi!
Süd yala, qatıq yala,
Qadaların alsın xala!

Evim-eşiyim, hədiyyim,
Allahdan dilədiyim.
Qaraçıdan qapdığım,
Haqq yolundan tapdığım!

Dəyirman altı qabax,
Yarpağı tabax-tabax.
Nəvəmə bir qız seçəcəm,
Uzun boy, açıq qabaq.

Balam yaraşılıqdı,
Qəndə bulaşılıqdı.
Ay qara milçək,
Balamdan əl çök!

Pişiyim, pişiyim, bağda-sər,
Eşiyə çıxma, yel əsər.
Taxçada pəndir,
Qaç onu yendir!

Qızım qızlar içində,
Əyrisi yox qıçında.
Qızıma elçi gələcək,
Gələn ayın içində.

A balaca oğlan,
Bazarda tullan!
Qoy qızlar görsün,
Dərdinən ölsün!

Qızım, qızım, qızlar ağası,
Başında var tomağası.

Balama qurban iki kişi,
Bir fəsəli, biri pişi.

Əzizinəm əzəl sən,
Sən hər güldən təzəsən.
Arzum budu, a qızım,
Tuppulu-tuppulu gəzəsən.

Qızım, qızım, qız ağa,
Qızı vermərəm uzağa.
Qızıma elçi gələcək,
Əlli atlı, yüz ağa.

Balam o bağdan gəlir,
Zülfü sabahdan gəlir.
Çirməyib qol-biləyini,
Çiçək yığmaqdan gəlir.

Çirmənib ağ biləklər,
Dam üstə qar kürəklər.
Görsə atası gəlir,
Həm qaçar, həm iməklər.

Qarayam Qəmbər kimi,
Müşk ilə ənbər kimi.
Anam məni çox sevir,
Tanrı, peyğəmbər kimi.

Qızıl gülün yarpağı,
Astanalar torpağı.
Kim balamı istəməsə,
Gözünə bibər yarpağı.

Balama quzu qurban,
Quzunun yüzü qurban.
Quzudan qurban olmaz,
Anası özü qurban.

Qurban olum qurbana,
Yüyürər çıxar xırmana.
Xırmançı vurur qıçına,
Yıxılar arxın içinə.
Arxın içi çiçək olar,
Balam hamıdan göyçək olar.

Ağacın göyü qadan alım,
Dibinin şöyü qadan alım.
Gözümü sənə dikmişəm,
Tezəcə böyü, qadan alım.

Bala dadı,
Bal dadı, baladadı.
Nə balda nə şəkərdə,
Bulunmaz bala dadı.

Bala şirin,
Kim qatıb bala şirin?
Can hər şeydən şirindi,
Candan da bala şirin.

Qurbanam özüm sənə,
Həketim sözüm sənə.
İşıqlı ulduz kimi,
Tikmişəm gözüm sənə.

Gül ekdim gül olasan,
Suvaram göyərəsən.
Çöldəki seyran təki,
Meylin mənə salasan.

LAYLALAR

Xoruzun ban səsine,
Oynaram, dan səsine.
Sən get, şirin yuxuya,
Mən deyim can-səsine.

Laylay çallam həməşə,
Karvan gedər Həbəşə.
Yastığında gül bitsin,
Döşüyündə bənövşə.

Əzizim, sənə qurban,
Könül verənə qurban.
Elə bildim fərəsən,
Becə verənə qurban.

Acı-qıcılar yarpağı,
Astanalar torpağı.
Kim səni istəməsə,
Gözünə bibər yarpağı.

A tarı, tarı, han tarı,
Gəl baxcamızdan bax Tarı.
Hər kim balamı istəməsə,
Onun evini yix Tarı.

A Tanrı-Tanrı, kərəm Tanrı,
Bunu da bizə verən Tanrı.
Birini veribsən nəzir-nizam,
Birini veribsən namə yazan,
Birini də ver üç olsun,
Şəhərlərə köç olsun,
İstəyənlər istəyir,
İstəməyənlər heç olsun.

Nənəm layla eyləsin,
Layla bilməz neyləsin?
Əgər layla bilməzsə,
Beşik desin, bələsin.

Laylay dedim adına,
Allah çatsın dadına.
Allah dada çatanda,
Məni də sal yadına.

Dağların lalasına,
Gözlərin alasına.
Bibilər qurban olsun,
Qardaşın balasına.

Laylay dedim adına,
Əli çatsın dadına
Laylay balam, a laylay,
Gülüm laylay, a laylay

Laylay dedim gözünə,
Su ələnsin üzünə
Heç vədə göz dəyməsin,
Sənin qara gözünə.
Laylay balam, a laylay,
Gülüm laylay, a laylay.

Laylay dedim yatasan,
Yastığa baş atasan.
Bala çəkim nazını,
Boya-başə çatasan.
Laylay balam, a laylay,
Gülüm laylay, a laylay.

Layla dedim yatasan,
Qönçə gülə batasan.
Qönçə gül payın olsun,
Kölgəsində yatasan.

Layla dedim yatgınan,
Bağ gülünə batgınan.
Bağ gülü kölgə salıb,
Kənarında yatgınan.

Leylanın adı nədi?
Şəkərdən dadı nədi?
Çağırırım səs verməz,
Bilmirəm dərdi nədi?

OYUNLAR

ÇİLİNG - AĞAC

Uşaqlar bir uzun, bir kiçik ağac götürürlər. Gödək ağacın adı çiling olur. Sonra iki dairə çəkirlər.

Oyunda iki nəfər iştirak edir. Uşaqlardan biri dairənin içində durub əlindəki ağacla çilingi vurur. Bacardıqca uzağa atır. O biri uşaq yüyürüb çilingi götürür. Dairənin içinə atmağa çalışır. Çilingi atan əlindəki ağacla çilingi geri qaytarır. Çiling dairənin içərisinə düşərsə, oyunçuların yeri dəyişir.

MÜÇÜK

Qoyun dərisinin üstündə yun olmaq şərt ilə dəmir manatlıq boyda kəsirlər. Dəridən bir az balaca qurğusunu deşib dəriyə bağlayırlar.

Müçüyü ayaqda oynayırlar. Topuğun iç tərəfi ilə dayanmadan vurub sayırlar əgər müçük yerə düşsə, o biri oyunçunun növbəsi çatır.

BƏNÖVŞƏ

Uşaqlar bərabər sayda iki dəstəyə bölünür. Hər dəstə özünə başçı seçir. Dəstələr bir-birindən xeyli aralı dayanır. Uşaqlar əl-ələ tutuurlar. Dəstə başçılarından biri üzünü o biri başçıya tutur:

- Bənövşə.

O biri dəstə xorla deyir:

- Bəndələn düşö!

Birinci dəstənin başçısı soruşur:

- Bizdən sizə kim düşö?

Yenə xor cavab verir. Uşaqlardan birinin adını çəkirlər:

- Adı gözəl, özü gözəl Lalənin özü düşö!

Lalə öz cərgəsindən ayrılıb yüyürə-yüyürə qarşıdakı dəstənin içinə girir. Oyunçuları biri-birindən aralamaya çalışır. Əgər cərgəni aralaya bilsə, uşaqların birini götürüb öz yerinə qaydır. Mühəsirəni keçə bilməsə, əsir düşür. Beləliklə, oyun davam edir. Hansı dəstədə çox uşaq qalarsa, həmin dəstə oyunun qalibi sayılır.

SİÇAN-PIŞİK

İştirakçılar dairəvi düzülür. Bir-birinin əlindən möhkəm yapışırlar. Uşaqlardan biri siçan, o biri pişik olur. Siçan dairənin içinə girə bilməz. Hansı uşaq buna imkan versə, özü siçan olmalıdır. Dəstə pişiyin tərəfindədir. Hamı çalışır ki, pişik siçanı tutsun. Siçana yol verməyə də, pişiyə yol verirlər.

Əgər pişik özü siçanı tuta bilsə, başqa iki uşaq siçan-pişik olur.

MOZDAŞ

Bu oyunda iki uşaq iştirak edir. Xırda, yumru bir daş tapıb buna moza deyirlər. Mozanı böyük bir daşın üstünə qoyub, aralıdan xətt çəkirlər. Əl boyda yastı daş götürürlər. Bunun da adı löpükdü. Uşaqlardan biri mozadibi olur, o biri löpük atır. Löpüyü atan xətdən irəli keçsə, cığallıq eləmiş olur. O biri uşaq tələb edir ki, yenidən at-sın. Löpük mozanı vurub saralsa, mozadibi gedib götürməlidir. Yox əgər vura bilməsə, oyunçuların yeri dəyişir.

Əgər mozadibi mozanı getirə bilməsə daş atan əlindəki daşla mozanın yerini döyəcəkdir, açıq-qıçıq verir:

- İşlə, canın tərlesin,

Tərrəməşə, çərləsin:

Mozadibi mozanı yerinə qoyur, oyun davam edir.

YEDDİ DAŞ

Yeddidaşın oyun qaydaları mozadaşla eynidir, fərqi yalnız daşların sayıdır. Burada sozadibi və moza qoymurlar. Yeddi yastı daş üst-üstə yığırlar.

GÖZBAĞLAYICI

Uşaqların sayında məhdudiyət yoxdur. Nə qədər çox olsa, oyun o qədər maraqlı keçir. Sanama sayırlar, kim axıra qalsa, onun gözünü bağlayırlar. Gözübağlı uşaq o biri uşaqları əl fəhminə tap-malı və tutmalıdır. Uşaqlar onun yan yörəsində durub oynayırlar, sə-s salırlar. Gizlənməyə ehtiyac qalmır. Gözübağlı oyunçu kimi tutsa, həmin uşaq onu əvəz etməlidir.

XAN-VƏZİR

Oyunda beş uşaq iştirak edir. Eyni ölçüdə beş kağız götürülür. Kağızlara beş ad yazılır: Xan, vəzir, axtarıcı, vurucu, oğru. Püşk atılır. Hərə kağızın birini götürür. Həç kəs dinmir. Şah kimdədirsə, əvvəlcə dillənir:

- Axtarıcı oğrunu tapsın!

Yerdə qalanlar da bu sözü xorla deyir.

Oğru səsini çıxartmır.

Axtarıcı bir-bir uşaqların üzünə baxır. Əgər oğrunu düz tapmasa, şah əmr verir. Vurucu axtarıcını cəzalandırır. Əgər oğrunu düz tapsa, oğruya cəza verilir.

DALA YAYLIQ ATMA

Oyunçular yerdə dairəvi istiqamətdə otururlar. Uşaqların biri dəsmal götürüb dairə boyunca yüyürür. Dəsmalı xəlvətçə birinin dalına atır. Həmin uşaq bunu bilərsə, yüyürüb dəsmal atanı tutur. Birinci uşaq öz yerində əyləşibse, oyunçular dəyişir.

QOTURUM SƏNDƏ

Bu oyunda əsas şərt əlini başqasına toxundurmaqdır. Onda qotur o biri uşağa keçir. O da əlini bir ayrısına vurur. Beləliklə, oyun davam edir.

GİZLƏNPAÇ

Əvvəlcə sanama sanayırlar, kim sonra qalsa, o gözünü yumur. Qalanları gizlənir. Gözünü yuman açmamışdan əvvəl xəbərdarlıq eləyir:

- Açıdım paç,

Gizlən paç.

Gizlənməyən

Yckəbaş.

Gizlənənlər deyir:

- Alma desəm açarsan,

Armut desəm, açmazsan.

Gözünü yuman uşaq yenə qışqırır:

- Alma saraldı,

Gözüm qaraldı.

Gizlənənlər alma deməsələr göz yumanın gözünü açmağa ixtiyarı yoxdu. Uşaqlar yerini bərkidəndən sonra biri, deyir:

- Alma, alma!

Yuman gözünü açır, kimi birinci tapırsa, həmin oyunçu gözünü yumur.

BƏŞDAŞ

Beş dənə xırda yumru daş götürülür. Əvvəlcə qərçimək olur. Daşları qərçiləyirlər. Yəni ovucun içindən göyə atıb üstü ilə tuturlar. Kimin daşı yerə düşmüşsə, oyun ondadır. Daşları yerə atıb bir-bir denləyirlər. Buna dənnəmə deyirlər. Daşın dördü yerə qalır, birini göyə atırlar. O göydən düşüncə yerdən daşla bərabər tuturlar.

Dənnəmədən sonra ikiləmə gəlir. İkiləmədə daşı həmin qaydada göyə atıb yerdəkinin ikisi ilə birlikdə götürürlər. İkiləmədən sonra üçləmədi. Üç daşı bir, bir daşı ayrıca götürürlər. Sonra doppa gəlir. Doppa nisbətən çətindir. Bura çatanda rəqib oyunçu deyir:

- Doppa.

Yerdən qopma.

Doppada daşın beşini də ovucun içində tuturlar. Daşın birini göyə atıb, dördünü yerə qoyurlar. Sonra həmin daşları tezədən yerdən götürürlər. Oyunun axırncı mərhələsi itələmədi. İtələmədə daşları dağınıq atırlar. Bir-birinə bitərsə, oyunu davam etdirmək olmaz. O biri oyunçu üçüncü barmağın üstünə keçirir. Daşlardan birini götürüb rəqibə deyirlər ki, itini göstər. Bir daş it olur. İti adətən qapının ağzından keçirirlər ki, o biri daşları keçirməyə mane olsun. Tək əllə daşın birini tallamağa götürüb o biriləri qapıdan keçirirlər.

Beşdaşın xüsusi cəza qaydaları var: bal çıxartma, quşunu göstər, çimdikləmə, cırmaqlama, yağlama. Daşların hamısını əlin üstünə düzür, atıb tuturlar. Bu işi uduzan tərəf icra edir. Daşlardan hansı yerə düşübsə, həmin daş rəqibin cəzası olur. Əgər küpədən bal çıxartma düşübsə, daşı əlin içində gizlədirsən. Əli yerə dayayıb barmaqların arasında yer qoymaq şərti ilə daşı ovucunda saxlamalısan. Rəqib həmin daşı çıxartmaq istəyəndə əlini cırırlar. Əgər quş göstərmə yerə düşdübsə, daşı rəqibin barmaqlarının arasına qoyub bərk sıxırlar.

Quşu göstərə bilmirsə, istənilən qəder cəzalanır.

Çimdikləmə - daşı göyə atıb tutma məqamında uduzanın əlini çimdikləyirlər. Daş yerə düşənə qəder cəza davam edir. Yağlamada daşı atıb tutana qəder rəqibin əllərini yağlayır, yeni sıgallayırlar. Beş daş oyunu yüksək məhərəət və ustalıq tələb edən oyundur. Bir zamanlar bu oyunu təkcə uşaqlar yox, böyükklər də oynayışlar.

QARA QAZAN

Oyunçular iki dəstəyə ayrılırlar. Hər dəstənin öz başcısı olur. Arada müəyyən məsafə saxlayırlar. Birinci dəstə soruşur:

- O qara qazan doludumu?

İkinci dəstə cavab verir:

- Dolduda boşaldıda.

Onun bu qayda ilə davam edir.

- Çömçə yarım doldumu?

- Doldu da boşaldı da.

- Anan saçını yudumu?

- Yudu da daradı da.

- Hansı qızını ərə verir?

- Balaca qızını ərə verir.

- Toynan gələk, tütəkən?

- Toynan da tütəkən də.

İkinci dəstə çala-çala gəlir. Kiçik qızı gəlin aparırlar.

A TƏRXANA-TƏRXANA

Bu oyunda iki uşaq iştirak edir. Uşaqlar qollarını bir-birinə tərsinə keçirirlər. Hərəsinin üzü bir tərəfə baxır. Biri belini aşağı öyür, o birini dalına alır. Aşağı öyilən soruşur:

- Göy də nə var?

O biri cavab verir:

- Göy muncuğu.

Bu dəfə göyə baxan uşaq soruşur:

- Yerdə nə var?

- Yer muncuğu.

Yenə birinci uşaq deyir:

- Adın nədi?

- Tərxana.

Bu sözü eşidən kimi öyilən uşaq belindəki uşağı yerə atır:

- Al di məni arxana!

Oyunçuların yeri dəyişməklə oyun davam edir.

ƏNZƏLİ

Bu oyunu oğlan uşaqları oynayırlar. Əvvəlcə sanama sanayırlar. Hər kim sonda qalsa, əllərini dizinə qoyaraq iki qat öyilir. Sanamada birinci çıxan uşaq solla olur. İlk dəfə molla tullanır. Sonra qalan uşaqlar əlini öyilən uşağın belinə qoyub hoppanır və deyir:

- Ənzəli xan, Ənzəli.

İkinci dəfə tullananda deyirlər:

- Fikirə xatun rəhbəri.

Üçüncüdə yatan uşağa bir təpik vururlar, hoppanırlar.

- Üç də bir təpik vururlar.

Hər dəfə tullandıqca bu sözləri deyirlər:

- Dördü donquz əzərlər.

Beşdə papaq qoyun düşməsin.

Papaq qoyub hoppanırlar.

- Altda papağı götürürlər.

Papağı götürüb keçərlər.

Yeddində guya qılinc qırırlar. Əl hərəkətləri ilə göstərib tullanırlar:

- Yeddide qılinc qırırlar.

Oyun bu qaydada davam edir:

- Səkkizdə əl dəysin, ətək dəyməsin.

- Doqquzda nə əl dəysin, nə ətək.

Hoppanan uşağın ətəyi, doqquzda nə əli, nə ətəyi yatan uşağa toxunmamalıdır.

Onuncuda yerdə xırda daşlar yığıb adını yumurta qoyurlar.

Hoppanan deyir:

- Onda yumurtlayırlar.

XVI. XALQ TƏBABƏTİ (Türkəçarələr)

Turpla limon azacıq yağ ilə salata qatıb yeyilərsə, dəridəki qara ləkələri, yox edər.

Qırmızı turp iştah açar.

Turp qan təzyiqini aşağı salır, bədəndən zəhərin çıxmasına kömək edir.

Narın qabığı qarın ağrısına xeyirdir

Həyvannın tumu boğaz ağrısına, öskürəyə xeyirdir.

Əncir ağacının südü ziyili aparır.

Ayaqlar çox tərledikdə **pald qabığı** ilə vanna edilir.

Mədə xorasında, mədə qanaxmalarında **pald qabığının** həlimi içilir.

Uşaqlarda dizenteriyaya olduqda **pald qabığı** həliminə nişasta qatılıb içilir.

Dəri xəstəliklərində, kəskin yel xəstəliyində, qaraciyər iltihabında, mədə xorasında **ağcaqayın yarpaqlarından** istifadə edilir.

Saçlar töküləndə ağcaqayın yarpaqları qaynadılıb suyu ilə baş yuyulur.

Ağcaqayın xəstənin iştahasını qaldırır.

Dərman kimi **qovunun tumluğundan** çəkilən şirə işlədilir.

Şirənin zərəri olmadığından istənilən qədər içilə bilər.

Daş əmələ gəlməyə meyilli olanlara **qovun** yemək məsləhətdir.

Qovun ürək və böyrək xəstəliklərində də xeyirdir.

Yaxşı tərledici vasitədir. **Moruğu qaynadıb ona bal qatdıqda** xroniki revmatizmdə və qızılca müalicəvi vasitə kimi istifadə edilir.

Yerköküdən A vitamini alınır.

Yerkökü yağla daha yaxşı həll olur və həzm edilir. Xora xəstəliyində yerköküdən istifadə edilir. Yerkökü qum və daşları əridir.

Yerkökü qarın köpməsinə və əsasən böyrək daşlarının əridilməsinə xeyirdir.

Sarımsaq iştah artırır, qurd qovur.

Baş ağrısına kömək edir.

Böyrək ağrısında **sarımsaq** yeyilməlidir.

Ağ turpun şirəsinə qənd, ya da bal qarışdırıb öskürək zamanı gündə 3-4 dəfə, 1-2 xörək qaşığı içmək lazımdı.

Bağayarpağı dəridə əmələ gələn xoranın, çibanın müalicəsində

faydalıdır.

Gicitkan raxid, sinqa xəstəliklərində geniş istifadə edilir. Onda S, D, A vitaminləri var.

Şirəsi belgəmgətirici, yüngül qarın işlədici xassəyə malikdir.

Ürək-damar sisteminin xəstəliklərində xeyirlidi.

Qarının yaxşı işləməsinə böyürtkən kömək edir.

Üzüm ürək-damar sistemi, ağciyər və qaraciyər xəstəliklərində çox xeyirlidi.

Qaranquşun peynini suda isladıb, bir həftə qaranlıq yerdə saxlayırsan, sonra onu dəridə olan ləkələrin üstünə çəkirsən.

Sarımsaq (1 baş), cəfəri (1 dəstə) və 100 q. qara gavalı və bir limonu ət maşınından keçirirsən, səhər yeməkdən qabaq bir qaşığı udursan. Şəkəri (diabeti) aşağı salır.

Qarğıdalı saçağı ilə itburnu kolunun meyvəsini dəmləyirsən, böyrəyin daşının ağrısına görə xeyirlidi.

Bıyan kolunun kötüyünü təmiz yuyub qaynadırsan, suyu öskürəyə xeyirdir.

QIZILGÜL VƏ ONDAN HAZIRLANAN MƏHSULLAR

GÜLQƏND

Qızılgülün ləçəklərini şəkər tozu ilə ovurlar. Sonra şüşə qablara doldurub gün düşən yərə düzülür.

Gülqənd ürək ağrılarında, qan-damar xəstəliklərində çox faydalıdır.

GÜLAB

Gülabın hazırlanma tarixi çox qədimdir. Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sində gülabın adı tez-tez çəkilir.

Gülab üçün qızılgül, az miqdarda mixeli gül götürülür. Xüsusi qazanlarda ehtiyatla çəkirlər. Çünki ətri çox zərif, uçucudur. Gülabı şüşə qablara yığırlar. Qabın ağzını əvvəl tıxac, sonra xəmirle bağlayırlar. Qırx gün günün altında saxlayırlar. Günəş şüalarının təsiri ilə gülün ətri özünə qaydır.

Gülab baş ağrısını yox edir, qızdırmanı aşağı salır, qanı duruldur, xoş əhval gətirir.

QIZILGÜL ŞƏRBƏTİ

Bu şərbəti ilin bütün fəsilərində hazırlamaq olar. Yazda gül suyu düzəldilir. Şərbət hazırlayanda isə həmin suyun içinə şəkər tozu qatırlar.

GÜL SUYU

Qızılgülün ləçəkləri təmizlənir, doğranır. Ağzıbağlı qazana su töküb gülü qaynadırlar. Sonra şəkər tozu qatırlar. Hazır olanda limon duzu əlavə olunur. Müəbbəyə yenə qızılgül rəngi alır.

Qızılgüldən hazırlanan digər məhsullar kimi qızılgül müəbbəsi də ürək ağrılarında yaxşı təsir bağışlayır.

ŞƏFALI BİTKİLƏR VƏ ONLARDAN HAZIRLANAN MƏHSULLAR

KƏKOTU

Dağlıq yerlərdə, yamaclarda bitir. Kəkotunu yığıb kölgədə qurudurlar. Çay kimi dəmləyib içirlər.

Kəkotu çayı xəstəni tərlədir, qan dövranını qaydaya salır.

QƏFLİ

Qəfli görünüşünə görə kəkotuya oxşayır. Lakin tamı kəkotudan fərqlidir. Qəfli həm dağlıq, həm də dağ ətəyi yerlərdə bitir.

Qəfli çayı sancını kəsir. Soyuqdəyməni götürür.

QANTƏPƏR

Buna sarı çiçək də deyirlər. Dağlıq yerlərdə, çəmənliklərdə bitir.

Qantəpər çayı qan təzyiqini aşağı salır. Soyuqdəymə hallarında yaxşı təsir göstərir.

DAŞ YARPIZI

Daşyarpızı adı yarpızdan fərqlənir. Par dəmləməsindən istifadə olunur.

Böyrəkdaşını salır, mədəsi pozulanlar üçün faydalıdır.

GÜLXƏTMI

Gülxətmnin çiçəklərini yığıb kölgədə qurudurlar.

Çay kimi dəmləyib içirlər. Sinə ağrılarını və öskürəyi kəsir.

ƏMƏNKÖMƏNCİ

Yarpaqlarını və zoğlarını yığıb sıyıq bişirirlər. Quru öskürək və sinə tutulması hallarında çox təsirlidir.

GİCİTKAN

Gicitkana söyüd çubuğu, yarpız, qəfli, kəkotu, qantəpər, cökə çiçəyi, nanə qatıb bir yerdə qaynadırlar. Bu suya horhouş suyu deyirlər. Qarın ağrısı və səpmələrdə xəstəni horhouş suyuna salırlar.

BAĞAYARPAĞI

Bağayarpağı irinləmiş yaralarda, çibanda, sızaxlarda istifadə olunur. Təzə dərilməmiş bağayarpağını həmin yaraların üstünə bağlayırlar.

NAR KÖKÜ

Narın nazik köklərini yuyub suda yaxşıca qaynadırlar. Nar kökünün suyu mədə ağrılarını, qarın ağrısını dayandırır.

NANƏ ARAĞI

Nanənin çiçəklərini saxlı-şəvəlli qazana doldurub arağını çəkirlər. Sonra şüşə qablara doldurub ağzını xəmirlə möhkəm bağlayırlar.

Nanə arağı sancımı kəsir, ayaq işləməsinə dayandırır.

ŞAFTALI ARAĞI

Şaftalı çeyirdəkdən ayrılır, qızcırır, ondan sonra arağ çəkilir. Şaftalı arağı uşaqlarda qurdu tökür.

ŞAHTƏRƏ ARAĞI

Şahtərə dağətəyi yerlərdə bitir. Kövrək zoğları, xırda çəhrayı çiçəkləri olur. Şahtərə yazın axırlarında, yayın övvəllərində yığılır, arağı çəkilir.

Şahtərə arağı qaşınmanı, səpgiləri sağaldır.

YARPIZ ARAĞI

Yarpız çiçəkləyəndə yığırlar. Qazanlara doldurub arağını çəkirlər.

Yarpız arağı öd yolları və qaraciyər xəstəliyinə çox yaxşı təsir göstərir.

BİŞMİŞ SOĞAN

Baş soğan qabıqlı halda közdə bişirilir. Qat-qat soyub isti-isti yaraya döşeyirlər.

Bişmiş soğan hoylamış yaralarda, çibanda, dolamada çox xeyirlidir.

ƏVƏLİK

Qara əvəlik həm dağ, həm də aran yerlərdə bitir. Ağ əvəlik təkcə dağda olur. Əvəliyin dəmləməsi qarın ağrısını, sancımı kəsir.

QARĞIDALI SAÇAĞI

Qarğıdalı saçağını qurudurlar, dəmləməsi böyürek ağrılarında yaxşı təsir göstərir.

YEL CÖVÜZÜ

Yel cövüzünü ana südü ilə qatıb körpə uşaqlara verirlər. Bunun üçün yel cövüzünü həvəngdə döyür, yaxud bıçaqla qaşıyırlar.

Yel cövüzü körpələrin sancısını götürür.

DÜYÜ

Düyü həlimini camış qatığına, yaxud süzməsinə qatıb çahırlar. Mədəsi pözulmüş uşağa yedirtmək üçün çox faydalıdır.

GÖYƏM

Göyem suyu və mürebbəsi mədə ağrıları və ayaq işləməsi zamanı çox yaxşı təsir göstərir.

LİMON

Qanı duruldu, iştah açır, qan təzyiqini aşağı salır. Limonu həm çaya salır, həm də dilimləyib yeyirlər.

İSTİOT

İstiot bişmişlərə dad verməklə yanaşı, sancını kəsir, qarın ağrısını dayandırır.

GAVALI

Gavalının bir neçə növü var: sarı gavalı, qara gavalı, uzunburun gavalı, albuxara gavalısı, partdax gavalı və s.

Qara gavalı ilə albuxara gavalısını qurudurlar. Bunları isladib yemək qəbizliyi aradan qaldırır.

ARMUD

Armudun müalicəvi əhəmiyyəti çoxdur. Mədəni qaydaya salır. Həzm prosesini yaxşılaşdırır, işləmə-qusmanı dayandırır.

ƏNCİR

Əncirin həm özü, həm də müəbbəsi və cemi ürək ağrıları, zəiflik hallarında çox xeyirlidir. Ənciri qurudub, qurusundan da istifadə edirlər.

TUT VƏ TUTDAN HAZIRLANMIŞ MƏHSULLAR

Deyirlər tutu Xızır İlyas Özü əkib. Tut qədər bol məhsul verən ağac çətin tapılar. Tutun növləri çoxdur: ağ tut, qara tut, xartut, mor tut və s tut ehsandır.

BƏHMƏZ

Tutu iri şala çırpırlar. Sonra pörtlədib süzürlər. Tut şirəsini mis tiyanlarda qaynadırlar. Bəhməz hazır olana yaxın üzündə sarı köpük

olur. Buna sarıköynək deyirlər. Sarı köynəyi tökməzlər. Ayrıca yıgıb, qatıq bəhməz düzəldərlər.

Bəhməz sinə ağrılarında, öd, qara ciyər xəstəliklərində təsirli dərmanlardan sayılır. Suya, yaxud inək südünə qatıb içərlər.

TUT QURUSU

Tutu çırpıb təmizləyirlər. Qarğıdan təcə hərib üstünə bez salırlar. Tutu ora səpib qurudurlar. Çalışırlar ki, su dəyməsin. Su dəyəndə tut qaralır, öz keyfiyyətini itirir.

Tut qurusu şəkər xəstəliyi olanlar üçün xeyirlidi; qəndi əvəz edir.

TUT ARAĞI

Tutu çırpıb taxta qablara doldururlar. Qıvcırdıqdan sonra arağını çəkirlər.

Tut arağı qan-damar sistemi xəstəliklərində xeyirlidir. Damarları təmizləyir, qanın qatılmasının qarşısını alır.

TUT SİRKƏSİ

Tut sirkəsi hərəreti aşağı salır. Gülab ilə qarışdırıb bədəne sürdükdə xəstəni tərlədir, soyuqdəyməni sağaldır.

NAR VƏ ONDAN HAZIRLANAN MƏHSULLAR

Xalq təbabətində narın həm özündən, həm də ondan hazırlanan məhsullardan istifadə edilir. Nar qızdırmanı salır, nar qabığından hazırlanan dəmləmə qarın ağrısını kəsir.

NARŞƏRAB

Turş narı sıxır, ağzı kip bağlanan şüşə qablara doldurub saxlayırlar. Narşərab iştahı açır, qanı durulaşdırır.

NARTAŞA

Narın gilələrini sıxır, qaynadır və içinə azca şəkər tozu qatırlar.

Bir çox yeməklər süfrəyə nartaşa ilə verilir; əvəlikli umac, xəngəl, kabablar və s.

Nartaşanın müalicəvi əhəmiyyəti həzm sistemini qaydaya salmaq və soyuqdəyməni aradan götürməkdir.

CÖRƏK NÖVLƏRİ

ÇAD

Qarğıdalı unundan xəmir yoğrulur. Xamralı kimi yayılır, sac üstündə bişirilir.

KÜLLÜ KÖMBƏ

Buğda ununa şəkər tozu, yağ qatılır, bərk xəmir yoğrulur. Sininin içini yağlayırlar. Xəmiri yastılayıb qoyurlar. Üstünə yumurta çəkir, küncüt, xaşxaş səpirlər. Çəngəllə bəzək vururlar.

Ocaqdakı közü götürüb qırağa atırlar. İstü külün üstünə qoyulmuş sininin ağzını sacla örtürlər. Sacın külünü təmizləyirlər. Sacın belinə köz tökürlər.

XAMRALI

Buğda ununa balatı qatıb acıdırlar. Xəmir gələndə kündəleyir, təndiri odlayırlar. Təndir ağarır. Közün üstünə su səpirlər. Buna dəndənə deyirlər. Təndirin ağzında başlayaraq cərgə ilə çörəkləri yapırırlar. Təndir əppəyinin üzünə yumurta yaxır, xaşxaş səpir, çəngəllə naxışlayırlar. Yansı qızarmış əppəkləri təndirin dibinə düzüb, koğa ilə qızadırlar.

SAC YUXASI

Həm acıtmalı, həm acıtmasız olur. Yuxa nazik yayılır. Sacın üstünə salınır. O üz, bu üz çevirib götürürlər.

FƏSƏLİ

Çox yuxa bişirəndə dalınca fəsəli salırlar. Deyirlər ki, günahdı, sac yanır, qarğış eləyir.

Beş-altı yuxanı yağlayır, üst-üstə yığırlar, sonra lülələyib yastılayır, təzədən yayırırlar. Sacın üstündə oxlovun ucu ilə dəşdəkləyir, dəşiklərə yağ töküüb o üz bu üz çevirirlər.

FƏTİR

Fətir yuxaya nisbətən qalın yayılır, kiçik olur. Xəmiri yuxanın eynidir.

TƏNDİR LAVAŞI

Xəmiri xamralının eynidi. Azca bərk yoğrulur. Ən azı dörd, yaxud altı adam bişirir.

Təndir lavaşı quru olduğundan uzun müddət qalır. İlıq su ilə isladıb üstünü basdırırlar. Bir qəder keçdikdən sonra qatlayıb üst-üstə yığırlar.

KƏTƏ

Bərk xəmir yoğrulur. Xəmirə maya vurulmur. Bir qəder qalın yayılır, içinə içlik qoyulub ağız-ağıza qatlanır.

KƏTƏNİN İÇİ

Cincilim, çöl keşnişi, ispanaq, şomu və s. pəncərdən kətə bişirilir. Göy doğranır, yuyulur, ovulur, pendir, yaxud şor qatılır, nar dənəsi və göy soğan vurulur.

Göy kətəsi bişən kimi üst-üstə yığılır, bir-bir yağlanır.

QATDAMA

Yeddi yuxa yayılıb üst-üstə yığılır. Sonra lülələyib bir neçə yerə kəsilir. Yastılanır. Qatdamanı dağ olmuş yağa salıb o üz bu üz qızadırlar. Hazır qatdamanın üstünə şəkər tozu səpirlər.

QUYMAQ

Unu su ilə möhkəm çalır, yumurta əlavə edib qarışdırırlar. Sonra xəmiri dağ olmuş yağın içinə tökürlər. Bir üzü qazmaq tutan kimi o biri üzünə çevirib qızadırlar.

XƏŞİL

Suyu qaynadırlar. Bəzən bu su çiçəklərin (kəkotu, qəfli, qantəpər) dəmləməsi olur. Suya azca duz atırlar. Bir əllə unu yavaş səpir, o biri əllə qarışdırırlar. Xəşili taxta qaşıqla çahırlar. Sonra ağzını örtüb qaynamağa qoyurlar.

Hazır olduqda boşqablara çəkilir, üstünə kərə yağı tökülür.

HALVA

Halvanı iki cür bişirirlər: un halvası, umac halvası. Gəncədə əsasən umac halvasına üstünlük verirlər. Bu halva daha ləzzətli çixir.

Undan umac ovulur. Aş süzəndən keçirilir, irisi, xırdası ayrılır. İri umac əvvəlcə tökülür, xırda isə qızarana yaxın. Şərbəti düzəldib hazır qoyurlar. Şərbəti güləb, sarı kök, zəfəran vurulur.

Yağı dağ edib umacı yavaş-yavaş tiyəyə tökür, iri küreklə çahırlar. Umac qızarıanda qaynar şirəni əlavə edib qarışdırırlar. Halva yağa düşür. Hazır olana yaxın qoz ləpəsi (əzilmiş halda) qatırlar.

Halvanı nazik yayılmış yuxa ilə yeyir, ehsanlıqda yuxalara büküb paylayırlar. Boşqablara düşdükdə qaşıqla naxışlar salırlar.

YARMA XƏŞİLİ

Buğda arıtları, yuyulur, kirkirədə çəkilir. Su qaynadılır, azca duz atılır. Yarmanı yavaş-yavaş qarışdırmaqla xəşil çalınır. Yarma xəşili un xəşilinə nisbətən gec bişir. Hazır olanda üstünə sarımsaq-qatıq tökürlər.

TUTMAC

Soğançanı yağda qovurub üstünə su tökürlər. Başqa qabda umac lobyanı bişirib qatırlar. Xəmir yoğrulur, əriştə kəsilir və qaynayan

suya əlavə edilir. Hazır olana yaxın doğranmış keşniş səpilir, duz, istiot vurulur.

UMAC

Əvəlikli umac müalicəvi bişmişlərdəndi. Soyuqdəyməni götürür. Soğan qovrulur, üstünə su tökülür, əvəlik xırda-xırda doğranıb isti suda yüngülvari pörtlədilir. Umac ovulur və əvəliklə birgə qazana tökülür. Əvəlikli umaca duz, istiot əlavə edərək süfrəyə verirlər. Bu xörəyə nartaşa, yaxud alça turşusu qatanda daha ləzzətli olur.

QAZXƏNGƏLİ

Soyuq havalarda tez-tez bişirilən xörəkdir. Əksər hallarda toyuq eti ilə hazırlanır.

Soğan doğrayıb yağda qızdırılır, üstünə əvvəlcədən bişirilmiş toyuq etini suyu ilə bərabər tökürlər. Qaynayıanda xırda-xırda doğranmış xəngəl əlavə edilir. Doğranmış keşniş, duz, istiot vururlar. Süfrəyə sarımsaq-qatıqla verirlər. Soyuqdəymə hallarında ən yaxşı dərman sayılır. El arasında deyirlər: "Ölü yese dirilər".

ƏVƏLİK AŞI

Əvəlik aşısı da xalq təbabətində dərman kimi işlədilir.

Əvəlik aşısı üçün götürülmüş düyü yuyulmur. Əgər yuyulsa müalicəvi əhəmiyyətini itirər.

Xırda-xırda doğranmış soğan azca yağda qızadırlar. Bu xörək əsasən mədəsi pozulmuş xəstələr üçün nəzərdə tutulduğundan yağı az işlədirlər. Qızarmış soğana su əlavə edib qaynadırlar. Doğranıb isti suda yuyulmuş əvəlik və düyü qazana tökülüb qatılana qədər qaynadılır, istiot və duz vurulur.

UNUDULMUŞ XÖRƏKLƏR

HOPBACA

Südlə bişirilən xörəklərdəndir. Əriştəni kəşib qovururlar. Bişmiş südü içinə tökürlər. Süd əriştənin canına hopur. Bişmiş adı da

buradan götürülüb. Hazır olana yaxın duz və sarıkök əlavə edir, üstünə yağ tökürlər. Hopbacanı azca düyü qatmaqla da bişirmək olar. Süfrəyə verəndə şəkər tozu səpilir.

FİRNİ

Gəncədə çox yayılmış xörəkdi. Düyünü arıtlayıb yuyurlar, sonra qurudub əl kirkirəsində yarma kimi əzirlər. Hazırlanmış unu camış südünün içinə töküüb qaynadırlar. Bişənə yaxın şəkər tozu və güləb qatılır.

SƏMƏNİ HALVASI

Buğda təmizlənilir, cücərdilir. Cücərtilər həvəngdəstədə, yaxud daşla əzilir. Torbalara tökülüb sıxılır. Buğdanın şiresi tiyanlara tökülüb qaynadılır. Səməni halvası çətin hazırlanan və gec başa gələn xörək olduğundan bu işi tək görməzlər. Halvanı əksər hallarda kişilər çalırlar.

SÜLFÜLLÜ

Sülfüllü çox zaman qaxac ətdən hazırlanır. Qaxac olmayanda təzə ətdən də götürmək olar. Əvvəlcə yağlı, sümüklü əti soğanla bişirirlər. Sülfüllü xəmiri oxlov formada yuvalanırlar. Bıçaqla kəsilir, araları açılıb qaynanmış duzlu suya tökülür. Qaynatdıqdan sonra süzülür. Üstünə sarımsaq-qatıq və əvvəlcədən hazırlanmış ət suyu ilə birlikdə əlavə edilir.

BALIQ LƏVƏNGİSİ

Balıq bütöv təmizlənilir, içərisi çıxarılır. Bir dəstə şüyüd, bir dəstə keşniş doğranır, halqa-halqa kəsilmiş bir limon, az miqdarda qoz, şabalıd, duz və istiot qarışdırılaraq balığın içinə qoyulur. Sonra qazana iki stəkan su tökülür. Hazırlanmış balıq buxarda bişirilir, süfrəyə nartaşa ilə verilir.

QOVUT

Buğdanı arıtlayıb qovururlar. Qovurğanı kirkirədə çəkib ələyirlər. İrisi ayrı olur, xırdası ayrı.

Qovut ununu şərbətin içinə çalırlar. Halvayabənzer kütlə alınır. Əsasən Xızır Nəbi bayramında hazırlanır. Çox tamlıdı.

HƏDİK

Buğdanı, qarğıdalını ayrı-ayrı bişirib yekə qazana doldururlar. Üstünə lobyə və umac töküüb yenidən qaynadırlar. Bişənə yaxın qoz ləpəsi tökürlər.

Bəzi hallarda hədik qazanına hazır baş-ayaq da salırlar. Hamısı birlikdə həl bişir.

Hədiyi çox vaxt diş çıxaran körpə uşaqların adına asırlar. Buna diş hədiyi deyilir. Diş hədiyini qonum-qonşuya paylayırlar.

XVII. YUXUYOZMALAR

Avtobus-səfər gözlənilir.
Ağac-ən böyük arzun çin çıxacaq.
Ağlamaq-əsəbin pozulacaq.
Ad günü-yığıncaqda olacaqsan.
Ay-sınaqdan çıxacaqsan.
Aypara-itki.
Akvarium-xoş sızıntı.
Alma-arzuna yetişəcəksən.
Alov-sızıntı.
Ana-sızıntıdan çıxacaqsan.
Ata-hərəkət et, bərəkətli olarsan.
Ağ gül-uzaqlaşmaq.
Bağ-bərəkətə yetmək.
Badam-şadlanmaq.
Bazar-xərcə düşmək.
Bal-bəddən çıxmaq.
Balıq-istəyinə nail olmaq.
Balta-kömək axtararsan.
Bahar-rahatlıq.
Balkon-vəziyyətin ağırdır.
Baş-şad xəbər.
Bit-şad olacaqsan.
Bitki-sevinəcəksən.
Beşik-uşaq olacaq.
Bulaq-işin düzələcək.
Buynuz-qalmaqal.
Buğda-ruzi.
Bulud-sevinc.
Boşanma-eşq.
Qab-qacaq-qayğılıarın çoxalacaq.
Qan-qovuşuqdu.
Qapı-bərəkətə işarə.
Qarpız-şad xəbər.
Qatıq-bərəkətə yetmək.
Qəbiristan-varlanmaq.
Qızıl-qəm.

Qovun-xəstəlik.
Qoyun-bərəkət.
Su-aydınlıq.
Üzüm-göz yaşı.
Qurd-sağlamlıq.
Quş-bərəkət.
Daban-səfər.
Dağ-ucalıq.
Daraq-qayğı.
Darı-bir müddət xoşa gəlməyən hadisə.
Daş-çətinliyə düşmək.
Dəri-kasıblaşmaq.
Dərman-xəstəlik.
Dovşan-haqqında dedi-qodu.
Duz-istək, mehribançılıq.
Ev-darlıq.
Əl-ayrılıq.
Ət-işlərin dolaşacaq.
Ətir-görüş.
Zəmi-bərəkət.
Zəng-ayrılıq.
Zibillik-dava-dalaş.
İlan-günah.
İp-yol, səfər.
İt-bəd hadisə.
Yağış-aydınlıq.
Kabab-xəstəlik.
Kömür-qara gün.
Güzgü-bəxt yuxusu.
Gül-sevgi.
Limon-naxoşluq.
Məscid-hallalıq, bərəkət.
Muncuq-ürəkaçan hadisə.
Nar-istək.
Ov-itki.
Ox-güc, qüvvət.
Ocaq-qalmaqal.

GÖSTƏRİCİ

I. Şəxs, mifoloji və folklor obrazlarının adları

A	
Abbasəli	Cəbrayıl Əleyhissalam
Abuzər	Cürə Cabbar
Abbas	
Abdulla	Ç
Abuzər	Çoban Məhəmməd
Ağarza xan	Çilə
Alı kişi	
Anaxanım	D
Aşıq Alı	Daşdəmir
Aşıq Gülməmməd	Dəli Alı
Aşıq Məhərrəm	
Aşıq Fatma	Ə
Ay	Əzrayıl
Ayyar	Əli
Ağlar-güləyon	Əsgər ağa
Adıgözəl	Əhməd
Aldədə	
Aslan şah	F
	Falçı
B	Fatma
Bayqu xanım	Fatmacıq
Bədov kişi	Fələk
Bənövşə	Firon
Bədnəzər	
Boz ay	G
Bisavad Teymur	Güzar qarı
Böhrüz	Güləndam
Bayram	Gülü kişi
	Günəş
C	Gülpəri
Cabbar	
Camal	H
Ceyran	Hacı

Həzrət Adəm
Həzrət Süleyman
Həzrət Əli
Həsən bəy
Həsən xan
Hümbət
Hüseyn

X

Xalçoban
Xandar
Xatun
Xoca
Xumar xan
Xırda xanım
Xıdır Nəbi
Xudayar

İ

İmam Həsən
İsgəndər
İsmayıl
İmam Əli

K

Kamal kişi
Karvanbaşı
Keçəl
Kərbalayı İbrahim
Kor Fatma

Q

Qamanov
Qara Vəzir
Qessab Əhməd
Qəhrəman
Qəşəm şah
Qırx lotu

Quleybani
Qulu

L

Lalə
Laləzar

M

Maral
Məhmünəvvər
Məhmud
Məmmədəli
Məmməd xan
Məsim
Məhəmməd peyğəmbər
Məcic
Məlikməmməd
Murtuzəli
Musa

N

Nərgizə
Nərgiz

O

Ovçu Pirim

P

Pərzad
Piri baba

S

Salch
Sara
Səlim
Süleyman
Suyun mələkləri
Sulduz

Ş
Şah oğlu Şah Abbas
Şalfiruz baba
Şerif kişi

T
Tamara
Təkə
Tərxala
Tükəzban

U
Usta Zeynal

Y
Yaqub peyğəmbər
Yazı yazan
Yezid

V
Vayisa qarı
Vəzir Allahverdi xan

Z
Zeynəb
Zöhrə
Zülfüqar

II. YER ADLARI

A
Ağdam (rayon)
Ağkilsə (kənd)
Alıncalı
Alvız
Araz (çay)

B
Bakı
Balçılı
Band (dağ)
Böyük Bağman

C
Cümə məscidi
Culfa (rayon)

D
Daşkəsən (rayon)
Dəlidağ
Daşqalaq

Ə
Əmirvar yaylağı
Əflatun (şəhər)

G
Gədəbəy (rayon)
Gəncə
Gəlin qayası
Göyçə (mahal)
Güləzar
Gürcüstan

H
Hil (şəhər)
Hələb

X
Xanlar (rayon)
Xaçbulaq yaylağı

İ
İmamzada
İstanbul

K
Kəlbəcər (rayon)
Kür qırağı
kəpəz dağı
Kələmərçi
Kələm pörpüsü

Q
Qanlı körpü
Qara inək zağası
Qarabağ (mahal)
Qaradağ
Qaradağlı
Qoşqar
Qızılwəng (kənd)
Qılınclı (kənd)
Qızılhacılı (kənd)

M
Məşəd (şəhər)
Misir
Moskva
Murov (dağ)

N
Naxçıvan
Naftalan
Novruzlu (kənd)
Novruz bayramı

O
Ozan (məhəllə)

P
Petiqulunun dərəsi
Pirabdalqasım

R
Rey

S
Seyfəli
Samux

Ş
Şəbiyi (şəhər)
Şəmkir
Şəmsəddin (mahal)
Şərur

T
Tehran
Təbriz
Tərtər (çay)
Tiflis
Tovuz
Tur (dağ)

U
Urum
Urmiya

V
Van (şəhər)

III. ƏŞYA-PREDMET ADLARI

(Daşlar, bitkilər, heyvanlar, meyvələr, xörəklər, silahlar və s.)

A
abbası
ağa
ağac

ay
ayı
ayran
alma
ala kərə
araba
armud
arpa
arxalıq
atıcı
aftafa
aftafa-ləyən
ahu
aş

B

baqqal
bağ
bağcı
bağır öti
bağayarpağı
bayquş
bal
balta
balaq
bardaq
batman
baca
bez
bəy
bərbər
biz
biyan
biçinçi
biçaq
bozbaş
boyun
boyunduruc

boyunbağı
buğda
buxarı

C

camış
camış gönü
canavar
can dərmanı
ceyran
cehizlik
çəllad
cin
cöngə
cürdək
cüt

Ç

çaynık
çal qatır
çarıq
çarıqçı
çatı
çax-çax
çəsmə
çəkic
çəkmə
çəkməçi
çənə
çıraq
çomaq
çuval
çul
çuxa
çüy

D

dadamal

dağ
dağarcıq
damazlıq
dar ağacı
darvaza
darğa
darı
daxma
daş
daş armud
dəvə
dəyirman
dəmir
dərzi
dəre
dəri
divan
dik
ding
dolma
dolça
dovşan
don
donuz
duz
duzac
dükçə
dürməq
durna

E

ev
elti
erməni
eşq camı

Ə

əvəngəz

əzgil
ələk
əppək
əjdaha

F

fil
findıq

G

gədə
gəlin
gərdək
gilə
gor
gön
güzgü
gürz

H

haqq qapısı
hamam
hasa
hacıleylək
heyva
həkim
hil
hodaq
holavar

X

xana
xəzine
xəngəl
xərək
xiyar
xoruz
xörək

xurcun

İ

ilan
iyne
inək
irəmə
it

K

karvan
kasa
kasıb
kələm
kəlləpaça
kəmər
kəndir
kəpək
kəpənək
kəfən
kirpik
kisə
kərənti
kotan
külüng
kündə
kürə
kürd
kürəkən
kürk
küftə
kişmiş
kökə

Q

qaval
qaz
qazal

qayalıq
qaynana

qamış
qamçı
qapı
qarağat
qara kərə
qarğa
qarğa-quzğun
qarğıdalı

qarpız
qatır
qaşığı
qəbir
qələm
qəmə
qəsr
qoz
qoyun
qol
qotaz
qoç
quzu
quzuqulağı
quymaq
quyruq
qul sahibi
qurut
quş südü
qılnc
qırğı
qurd

L

ləyən
ləmpə
ləçək
limon

lülək

M

mağar
mağara
mamaça
mac
məscid
misqal
mix
mum

N

nal
nalbənd
naxır
naxır əppəyi
naxırçı
nəvə-nəticə
nehre
nizə
noxta
noxud
nökər

O

ovsar
ovçu
olacaq
oraq
oxlov
ocaq ilanı

Ö

öküz
ördek

P

palıd ağacı
pələng
pəncə
piyalə
pilte
pinəçi
pişik
portağal
pota inək

S

saat
saqqız
sağsağan
samanlıq
saman çöpü
sandıq
sancaq
sap
sarıbaş qoyun
sarımsaqdöyən
sac
sərnici
sərçə
siçan
sicim
söyüd
süpürgə
sürü
süfrə

Ş

şabalıd
şahane libas
şeytan
şir
şor

T
tabaq
taya
tamarzı
tat
taxt
taxça
mac
təkər
təndir
tərəzi
tərəkəmə
tərən
təsbəh
təhnə
tikə
tısbağa
toğlu
toy paltarı
toyuq
toppuz
tövlə
tuman
turşulu aş
tülkü
tüfəng

varlıq
vər

Y
yağ
yaylıq
yapıncı
yastıq
yarpız
yaxantı
yel
yelləncək
yemlik
yer
yəhər
yołçu
yorğa
yumurta
yurd bayquşu

Z
zahı qadın
zəh
zəhər
zili
ziğziğ

U
ulduz
ulu
urva
urza

Ü
üzərlik

V
var əli

SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

I. İnamlar, sınımalar.

Quliyeva Güllüstan İsa qızı, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.
İbrahimova Xalidə Cabbar qızı, Gəncə şəhəri.
Abbasova Mərziyyə Qəmbər qızı, Gəncə şəhəri.
Hacıyev Zülfüqar Əli oğlu, Xanlar rayonu.
Məmmədova Hürü İsa qızı, Goranboy rayonu, Dəlməmmədli qəsəbəsi.

II. Ovsunlar, alqışlar, qarğışlar, yanamalar, lağlar, atmaca-lar, gileylər, tapşurmalar, andlar.

Quliyeva Gülnabat Dadaş qızı, Tovuz şəhəri.
Zeynalzadə İsrayıl Məmməd həsən oğlu, Gəncə şəhəri.
Quliyeva Durnatəl Zaman qızı, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.
İsmayilov Qasım Məhəmməd oğlu, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.
İmanova Tərən Əbdüdəli qızı, Daşkəsən rayonu, Kollu kəndi.
Əliyev Fərhad İman oğlu, Şamxor rayonu, Alabaşlı kəndi.

III. Mövsüm - mərasim nəğmələri və onlarla bağlı inamlar.

Üzərlikyandırma - Quliyeva Güllüstan İsa qızı, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.

Yağışı kəsmək - Həsənova Məsmə Cəfər qızı, Gəncə şəhəri.

Sayaçı sözləri - Rüstəmov Şahnisə Rüstəm qızı, Gəncə şəhəri.

Holavavlar - İmanova Tərən Əbdüdəli qızı, Daşkəsən rayonu, Kollu kəndi; Rüstəmov Şahnisə Rüstəm qızı, Gəncə şəhəri; Quliyeva Zərqələm Mehdi qızı, Gəncə şəhəri.

IV. Mifoloji rəvayətlər.

Ovcu Pirim - Əliyev Fərhad İman oğlu, Şamxor rayonu, Alabaşlı kəndi

Ocax ilanı - Əliyev Fərhad İman oğlu, Şamxor rayonu, Alabaşlı kəndi

Yeddi qardaş ilan - Alırzayev Allahverdi Mahmud oğlu, Gəncə şəhəri.

Qara pişik - Quliyeva Firəngiz Qafar qızı, Gəncə şəhəri.

V. Əfsanə və rəvayətlər

Məşədi Xanoglan Həzi oğlu, Gəncə şəhəri.

Məmmədov Tahir Abbasəli oğlu, Gəncə şəhəri.

İmanova Tərhan Əbdüləli qızı, Daşkəsən rayonu, Kollu kəndi.

Zeynalzadə İsrayıl Məmməd həsən oğlu, Gəncə şəhəri.

İsmayilov Qasım Məhəmməd oğlu, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.

Quliyeva Güllüstan İsa qızı, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.

Quliyeva Durnatəl Zaman qızı, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.

Müseyyibov Ağakəşi Zaman oğlu, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.

Əliyev Fərhad İman oğlu, Şamxor rayonu, Alabaşlı kəndi.

Hüseynova Vüsalə Cəbrayıl qızı, Gəncə şəhəri.

Axundov Sahib İbrahim oğlu, Gəncə şəhəri.

Quliyeva Zərqələm Mehdi qızı, Gəncə şəhəri.

Əmrəhov Əli Əmrəh oğlu, Gəncə şəhəri.

Əhmədov Maqbet Mütül oğlu, Gəncə şəhəri.

Məmmədov Məmməd Namazalı oğlu, Gəncə şəhəri.

Zeynalzadə İsrayıl Məmməd həsən oğlu, Gəncə şəhəri.

İsayeva Həriz Sovzalı qızı, Gəncə şəhəri.

Hüseynova Hacıbaba Əli oğlu, Gəncə şəhəri.

Alırzayev Allahverdi Mahmud oğlu, Gəncə şəhəri.

VI. Nağullar. VII. Qaravəllilər.

Əliyev Fərhad İman oğlu, Şamxor rayonu, Alabaşlı kəndi.

Nağıyeva Maya Bahan qızı, Gəncə şəhəri.

Alırzayev Allahverdi Mahmud oğlu, Gəncə şəhəri.

Nağıyev İsmayıl Bahan oğlu, Gəncə şəhəri.

Rzayev Cəlal Alməmməd oğlu, Daşkəsən rayonu, Dəstəfur kəndi.

Hacıyeva Sahilə Məcid qızı, Gəncə şəhəri.

Hümmətov Cəfər Məşədi oğlu, Gəncə şəhəri.

Hacıyev Zülfüqar Əli oğlu, Xanlar rayonu.

VIII. Atalar sözləri və məsəllər.

Əmrəhov Əli Əmrəh oğlu, Gəncə şəhəri.

İmanova Tərhan Əbdüləli qızı, Daşkəsən rayonu, Kollu kəndi.

Əzizova Nübubət Məhərrəm qızı, Gəncə şəhəri.

Quliyeva Rüksarə Mirəli qızı, Gəncə şəhəri.

Müseyyibov Ağakəşi Zaman oğlu, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.

Əhmədov Maqbet Mütül oğlu, Gəncə şəhəri.

Quliyeva Fırəngiz Qafar qızı, Gəncə şəhəri.

Verdiyev Qəzənfər Hüseynbaba oğlu, Xanlar rayonu.

Axundov Sahib İbrahim oğlu, Gəncə şəhəri.

Rəhimov Ziyad Müseyib oğlu, Gəncə şəhəri.

Əzimova Əsli İsa qızı, Gəncə şəhəri.

Məmmədova Safura Həbib qızı, Gəncə şəhəri.

Hacıyev Zülfüqar Əli oğlu, Xanlar rayonu

Quliyeva Validə Zaman qızı, Gəncə şəhəri.

Quliyeva Güllüstan İsa qızı, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi.

Xasıyev Zirəddin Əsgər oğlu, Gəncə şəhəri.

IX. Tapmacalar.

Məhəmmədov Məhəmməd, Goranboy rayonu, Səfikürd kəndi.

Əliyeva Qəmər, Şəmkir rayonu.

Həmid Bayram oğlu İsmayilov, Gəncə şəhəri,

Məmmədov Yunis, Goranboy rayonu, Qızılhacılı kəndi, 75 yaş.

Pirəliyeva Bənövşə Məhəmməd qızı, Goranboy rayonu, Başqışlaq kəndi, 80 yaş.

Əhmədova Rəhilə. Şəmkir rayonu, Seyfəli kəndi.

X. Bayatılar (Ağlar).

Quliyeva Zərqələm Mehdi qızı, Gəncə şəhəri, 81 yaş.

İmanova Tərhan Əbdüləli qızı, Daşkəsən rayonu, Kollu kəndi.

Dürrə nənə, Gəncə şəhəri, 88 yaş.

Məşədi Kamilə, Gəncə şəhəri, 84 yaş.

Paşayeva Fatma Kərim qızı, Goranboy rayonu, 92 yaş.

Hacıyeva Sahilə Məcid qızı, Gəncə şəhəri, 78 yaş.

İsayeva Həriz Sozalı qızı, Gəncə şəhəri, 76 yaş.

Hüseynova Vüsalə Cəbrayıl qızı, Gəncə şəhəri, 82 yaş.

Quliyeva Güllüstan İsa qızı, Goranboy rayonu, Qaradağlı kəndi, 78 yaş.

Səferova Zeynəb Vəli qızı, Goranboy rayonu, Muzdurlar kəndi,

80 yaş.

XI. Gülməçələr.

Mahmudov Əziz Bəylər oğlu, Gəncə şəhəri.
Şahhüscynov Mahmud Xələf oğlu, Gəncə şəhəri.
Məmmədov Məmməd Namazlı oğlu, Gəncə şəhəri.
Alırzayev Allahverdi Mahmud oğlu, Gəncə şəhəri.
Səfərova Zeynəb Vəli qızı, Goranboy rayonu, Muzdurlar kəndi.
Quliyeva Zərqələm Mehdi qızı, Gəncə şəhəri.
Zeynalzadə İsrayıl Məmmədhesən oğlu, Gəncə şəhəri.
Müseyyibov Ağakışi Zaman oğlu, Goranboy rayonu, Qaradağlı

kəndi.

Məmmədova Hürü İsa qızı, Goranboy rayonu.
Şirinova Elmira Məhərrəm qızı, Gəncə şəhəri.
Hacıyev Zülfüqar Əli oğlu, Xanlar rayonu.
Quliyeva Validə Zaman qızı, Gəncə şəhəri.
Əliyev Dərgah Əli oğlu, Gəncə şəhəri.
Əzizova Nükbət Məhərrəm qızı.
Axundov Sahib İbrahim oğlu, Gəncə şəhəri.
Əmrəhov Əli Əmrəhov oğlu, Gəncə şəhəri.

XII. Dastanlar.

Alırzayev Allahverdi Mahmud oğlu, Gəncə şəhəri.
Əsgərov Ziyadxan Qəhrəman oğlu, Tovuz rayonu, Əlibəyli kəndi.
Qurbanov Müseyib, Goranboy rayonu, Qızılhacılı kəndi, 84 yaş.

XIII. Xalq nəğmələri.

Bayramova Nərgiz Hacıbaba qızı, Gəncə şəhəri.
Gülsüm nənə, Gəncə şəhəri, 93 yaş.
Allahverdiyeva Səkinə, Yevlax şəhəri, Qaraməmmədli kəndi, 75

yaş.

Nəbiyev Ələsdan Məhərrəm oğlu, Xanlar rayonu, Sabirkənd kəndi, 75 yaş.

Həsənova Səriyyə, Şamxor rayonu, Plankənd kəndi, 70 yaş.
Kərimova Bahar, Gəncə şəhəri, 75 yaş.

XIV. Uşaq folkloru.

Abbasov Məmməd, Gəncə şəhəri, 85 yaş.
Hüseynov Baba, Qazax rayonu, Muğanlı kəndi, 70 yaş.
Məmmədov Hacı, Qazax rayonu, Poylu kəndi, 65 yaş.

Cəfərova Həcər, Şamxor st. Dəllər kəndi, 80 yaş.
Allahverdiyeva Güləbatın Allahverdi qızı, Goranboy rayonu.
Məhəmmədov Maarif, Gəncə şəhəri.
Məmmədova Simruz, Gəncə şəhəri.
Xəlilov Əziz Xəlil oğlu, Gəncə şəhəri, 85 yaş.
Mehdiyev Xəlil Hüseyn oğlu, Gəncə şəhəri.

XV. Xalq təbabəti (Türkçəçarələr).

Xanım nənə, Gədəbəy rayonu, Əmiraslanlı kəndi, 73 yaş.
İlyas Namazov, Gəncə şəhəri, 60 yaş.
Paşayeva Fatma Kərim qızı, Goranboy rayonu, 92 yaş.
Tağıyev Qəhrəman Həsənalı oğlu, Tovuz rayonu, Bozalqanlı kəndi, 70 yaş.
Hacıyeva Sahilə Məcid qızı, Gəncə şəhəri, 78 yaş.

XVI. Yuxuyozmalar.

Əmrəhov Əli Əmrəhov oğlu, Gəncə şəhəri.
Zeynalzadə İsrayıl Məhəmmədhesən oğlu, Gəncə şəhəri.
Məmmədova Hürü İsa qızı, Goranboy rayonu, Dəlməmmədli qəsəbəsi.
Hacıyev Zülfüqar Əli oğlu, Xanlar rayonu.
Quliyev Məzahir Tapdıq oğlu, Xanlar rayonu.

MÜNDƏRİCAT

AFA	3
İnstituddan	5
Etnik milli yaddaşdan – folklorndan görünən Gəncə (H.İsmayilov).....	6

I. İNAMLAR, SINAMALAR.....19

II. OVSUNLAR, ALQIŞLAR, QARĞIŞLAR, YANAMALAR, LAĞLAR VƏ ATMACALAR, GİLEYLƏR, TAPŞIRMALAR, ANDLAR.....25

Ovsunlar.....	25
Qurdağzı bağlama.....	25
Ziyili yox etmə.....	25
Bədnəzərdən qorunma.....	25
Duzyandırma.....	26
Tüsti bazar.....	26
Tapıl-tapıl.....	26
Alqışlar.....	27
Qarğışlar.....	37
Yanamalar.....	50
Lağlar və atmacalar.....	51
Gileylər.....	56
Tapşirmalar.....	57
Andlar.....	58

III. MÖVSÜM-MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ VƏ ONLARLA BAĞLI İNAMLAR

Üzərlik yandırma mərasimi.....	63
Yağış kəsmək.....	63
Xıdır Nəbi.....	63
Sayaçı sözləri.....	64
Holavavlar.....	64

IV. MİFOLOJİ RƏVAYƏTLƏR

Ovçu Pirim.....	65
Ocax ilanı.....	66
Yeddi qardaş ilanı.....	66
Qara pişik.....	66

V. ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

Qara inək zağası.....	68
Həzrət Süleymanın üzüyü.....	68
İman Həsənin arvadı.....	69
Elm xəzinədir.....	70
Musaynan Füreylər.....	74
Abuzərle ilan.....	78
Yaqub pyğəmbər.....	79
Nə gəzirdin ozanda?.....	80
Qanlı körpü.....	81
Xan Çobanla Sara.....	82
Kişilə cin.....	83
Qoç daş.....	85
Gəlin qayası.....	86
Piri baba.....	86
Həzrətəli peyğəmbər.....	86
Daş oğlan.....	87
Şalfiruz baba.....	88
Pirabdalqasım.....	88
Kələmərç.....	89
Kərəm körpüsü.....	90
Naməlum Azərbaycan şəhəri.....	91
İsmayıl qurbanı.....	92
“Gəlin qaya”.....	93
Daşqalaq.....	99
Kəpəz, Alvız, Murov, Qoşqar.....	104
Dəlidağ.....	105
Naftalan.....	107
Məhəmməd peyğəmbərle ilan.....	108
Loğmanın cavabı.....	108
Gəncə.....	109
Qızılhajılı.....	109
Aldədən qazan plovu.....	110
Novruz bayramı.....	111
Qarının borcu.....	111
Qurd Zöhrə.....	112
Sona bulağı.....	112
Hələ birçə mıxca çıxarmışam.....	114
Daş hədiyyə dönəndə.....	115
Qoy su nəyin üstündən axır-axsın.....	115

Padşahla dilənçi.....	116
Gec gəlmişəm.....	117
Arvadın sözüne gah bax, gah baxma.....	117

VI. NAĞILLAR

Yazıya pozu yoxdur.....	120
Yolçuyla üç heyvan.....	125
Şah Abbasla qız.....	131
Şah Abbasla oğlan.....	132
Dəvriş Xudayarın nağılı.....	133
Yusif Ayyar.....	136
Xanla nökerin nağılı.....	140
Evi kim tikər?.....	143
Şərəbanı xanımın nağılı.....	146
Tacirlə dərviş.....	150
Padşahla vəzirin səyahəti.....	155
İlanla qızın nağılı.....	156
Kəlləgözün nağılı.....	158
Əccor oğlunun nağılı.....	161
Çərxi-gərdiş.....	163
Şahzadənin nağılı.....	163
Sulduzlu Bayram.....	165
Uçan padşah.....	170
Ağlar-güləyənin nağılı.....	177
Adıgözəllə Aslan şahın nağılı.....	181
Üç bacının nağılı.....	184
Gülqahqahın nağılı.....	188
Xocanın nağılı.....	196
Padşahın nağılı.....	197
Qeşəm şahın nağılı.....	201
Ədalətli vəzir.....	207
Bəhruzun nağılı.....	211
Aqil padşah.....	217
Bazubənd nağılı.....	221
Tülkünün nağılı.....	228
Məhəmmədin kələyi.....	230
Şirzadın nağılı.....	232
Şumxiyar.....	236
Qoluyox qızın nağılı.....	239
Alın yazısı.....	243

Gülpərinin nağılı.....	246
Məhəmmədlə Gülcəhanın nağılı.....	253
Cimesin nağılı.....	259
Şərgöz padşah.....	263
Həzrəti Süleyman eşqinə.....	267

VII. QARAVƏLLİLƏR

Keçəlin kələyi, hacının tamahı.....	270
Keçəl.....	271
Keçəlin sərgüzəşti.....	273

VIII. ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR

	275

IX. TAPMACALAR	298

X. BAYATILAR (AĞILAR)	309

XI. GÜLMƏCƏLƏR

Sorağını Naltökənnən almışam.....	335
Mübarək olsun, ay Abbasəli!.....	335
Seyfəlisən, keç başa.....	335
Görmüşüm də, yemişim də.....	336
Bəs o biri kimdi?.....	336
Küçükdən südə getdi.....	336
Mənnən bulamaqdı!.....	336
Həç yana qaçan deyil.....	337
Bu da mənim baxtımdandır.....	337
Şofer ölüb.....	338
Sulu Quran.....	338
Sadiq kişinin inəyi.....	340
"Kişilik" naminə.....	341
Qalanını da talan eliyöjəklər.....	341
Sövdələşmə.....	341
Üç kişinin söhbəti.....	342
O, mənim köynəyim olacaq.....	342
Mən qaçaq olan ili.....	343
Oyçu Qulu.....	343
Qoy yerdə ölsün.....	344
Kamal kişinin yalanı.....	345
Qatır, canavar və tülkü.....	346
Tasa-pasan yatdımı?.....	347
Kimdi elə xırdalığa baş qoşan?.....	347
Bir az da piyada gedək.....	348

Məndən alacaq.....	348
Moskvanı görsən neylərsən?.....	348
Bəs onun yerində olsan neyləyərsən?.....	349
Olmasın bir abbası.....	349
Yazır yazsın, pozur pozsun.....	349
Canavarın yanında hür.....	349
Niyə çox pişməsin?.....	350
Güülü kişi itinə yaxın durmur.....	350
Qurban olum, təsbeh, sana.....	350
Halallıq alırmış.....	351
Dədəsinin də qiymətini üstünə qoymuşdu.....	351
Üstəlik aşnasını götürüb.....	352
Yə, qoy boyun uzansın.....	352
Adı Usufdu, işində ol.....	353
Sənin dediyin daş armuddur.....	353
Uşağın siftəsini kor eləmə.....	353
Ya sən sat, ya da mən.....	354
Vay sənin, dırmıq yiyəsi.....	354
Gözümü niyə tökürsən?.....	355
Yorulmayasan.....	355
Urəyim arxayındır.....	355
Kor davası salmışam.....	356
Ya Band, çarığım cırılmasın.....	356
Bizi biabır eləmə.....	357
İstəyirsən iki-iki kəsim.....	358
Dilimə bağla.....	358
Lal gölin.....	359
Məni məscidə salma.....	359
Bölgü.....	359
Mən məscidə girirəmmi?.....	360
Ağıllı olsaydın, kasıb olmazdın.....	360
Öhö-öhö lazım imiş.....	360
Kisəsini doldurub aparacaq.....	361
Məscidə gedən olmayacaq.....	361
Həşim baba ilə Tapdıq.....	361
Əlləm-qəlləm dərsi.....	362
Qavalı belə çalarlar.....	363
Sən ağılsızsan, yoxsa mən?.....	364

XII. AŞIQLAR VƏ EL ŞAİRLƏRİ	
MOLLA ƏSGƏR	365
Cığah təcnislər	
Nə qara bağlar.....	365
Qatar-qatar.....	366
Divanı	
Gəl.....	367
BİSAVAD TEYMUR	
Qoşmalar.....	368
Dədimmi?.....	368
Yadıma düşdü.....	369
Gedirom bu gün.....	369
Dağlar.....	370
A Cabbar əmi.....	370
Ağlatdı.....	371
Könlümü.....	372
Yatır.....	373
MÜLKÜLÜ HƏSƏN	374
Təcnis	
A yana-yana.....	374
Müxəmməs	
Qoşunuza.....	375
Gözəl.....	376
Fələkm.....	378
Xatıncanlı Kor Söyün	379
Oyada mən.....	379
Ay qoşa-qoşa.....	380
Sınamamış.....	380
Ay sinə-sinə.....	380
Sorağındayam.....	381
Nə var ki.....	381
Qovalanmamış.....	382
Nəynən olsun?.....	382
XIII. DASTANLAR	
Məmmədlə Güləndam.....	384
Səmədlə Savad.....	398
Nəcəf.....	434

XIV. XALQ NƏĞMƏLƏRİ

A yar, yar.....	449
Bir otaq tikdirdim.....	449
Qurban olum.....	449
Yaylıgım itdi, nənə.....	450

XV. UŞAQ FOLKLORU

Oyun - nəğmələr.....	452
A tər-xana-tər-xana.....	452
O qara qazan doldumu?.....	452
Qıy qılıncım.....	452
Zulama.....	453
Gözbağlayıcı.....	453
Neynirsən?.....	453
Sanamalar.....	454
Okudu-bukudu.....	454
Biri birə.....	454
Əl-əl əpənək.....	454
Bibili qoz.....	455
Çıxdım çinar başına.....	455
Pişiyim.....	456
Portağalı soydum.....	456
Fatmacıq.....	457
Əkdim noxud.....	457
Ləmpəni qoydum ortaya.....	457
Odur, budur.....	457
Ekli-mekli.....	457
Dımbılı qız.....	458
Bir, iki qırmadı.....	458
İynə-iyənə.....	459
Motal-motal.....	460
Bir-iki.....	460
Əkil-bəkil.....	460
Barmaqlar.....	461
Düzgülər.....	461
Üşüdüm ha üşüdüm.....	461
Keçəl.....	461
A Nərgizə, Nərgizə.....	462
Qarğa qar istər.....	462
Yağış yağır.....	462

Maşın gəlir.....	463
Xana.....	463
Get babadan pul iste.....	463
Dumbılı kişi tar çalır.....	463
Çəkməçilər çəkmə tikir.....	464
Araz gəlir.....	464
Sim, sim, Simgilə.....	464
Tamara, Tamara, tat qızı.....	465
O toy-bu toy.....	465
Keçəl.....	465
Turşulu aş içmərəm.....	465
Zöhrə ölüb.....	466
Nərgiz ölsün.....	466
Çınqıdı, çınqıdı çaleydim.....	466
Ahq-balıq olaydım.....	466
Dolamalar	467
Cırnatmalar	470
Əliş.....	470
Emişqa.....	470
Xuman xan.....	471
Tükəzban yatır.....	471
Yanıltmaclar	471
Nazlamalar	473
Laylalar	474
Oyunlar	476
Çiling-ağac.....	476
Müçük.....	476
Bənövşə.....	476
Siçan-pişik.....	477
Mozdaş.....	477
Yeddi daş.....	477
Göz bağlayıcı.....	477
Xan-vəzir.....	478
Dala yaylıq atma.....	478
Qoturum səndə.....	478
Gizlənpaç.....	478
Beşdaş.....	479
Qara qazan.....	480
A tər-xana-tər-xana.....	480
Ənzəli.....	480

XVI. XALQ TƏBABƏTİ (TÜRKƏÇARƏLƏR)

Qızılgül və ondan hazırlanan məhsullar.....	482
Gülgənd.....	484
Gülab.....	484
Qızılgül şərbəti.....	484
Gül suyu.....	484
Şəfali bitkilər və onlardan hazırlanan məhsullar	
Kəkotu.....	485
Qəfli.....	485
Qantəpər.....	485
Daşyarpızı.....	485
Gülxətmi.....	485
Əmənkömənci.....	485
Gicitkan.....	486
Bağayarpağı.....	486
Nar kökü.....	486
Nanə arağı.....	486
Şaftalı arağı.....	486
Şahtərə arağı.....	486
Yarpız arağı.....	487
Bişmiş soğan.....	487
Əvəlik.....	487
Qarğıdalı saçağı.....	487
Yer cövüzü.....	487
Düyü.....	487
Göyəm.....	487
Limon.....	488
İstiot.....	488
Gavalı.....	488
Armud.....	488
Əncir.....	488
Tut və ondan hazırlanan məhsullar.....	488
Bəhməz.....	488
Tut qurusu.....	489
Tut arağı.....	489
Tut sirkəsi.....	489
Nar və ondan hazırlanan məhsullar.....	489
Narşərab.....	489
Nartaşa.....	489

Çörək növləri	490
Çad.....	490
Küllü kömbə.....	490
Xamralı.....	490
Sac yuxası.....	490
Fəsəli.....	491
Fətir.....	491
Təndir lavaşı.....	491
Kətə.....	491
Kətənin içi.....	491
Qatdama.....	491
Quymaq.....	492
Xəşil.....	492
Halva.....	492
Yarma xəşili.....	492
Tutmac.....	492
Umac.....	493
Qazxəngəli.....	493
Əvəlik aşısı.....	493
Unudulmuş xörəklər	493
Həpbaca.....	493
Firni.....	494
Səməni halvası.....	494
Sülfüllü.....	494
Balıq ləvəngisi.....	494
Qovud.....	495
Hədik.....	495
XVII. YUXUYOZMALAR	496
GÖSTƏRİCİ:	498
I. Şəxs, mifoloji və folklor obrazlarının adları.....	498
II. Yer adları.....	500
III. Əşya-predmet adları (Daşlar, bitkilər, heyvanlar, meyvələr, xörəklər, silahlar və s.)	501
SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT	507

**Azərbaycan folkloru antologiyası,
IX kitab, (Gəncəbasar folkloru),
Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2004.**

**Nəşriyyat direktoru:
Elşən Hətəmzadə**

**Kompüterdə yığdı:
Ruhəngiz Əfəndiyeva
Aygün Balayeva**

**Korrektor:
Tahir Orucov**

**Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Baxşəli Süleymanov**

**Kağız formatı: 60/84 16/1
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 35 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.**

**Kitab "Səda" nəşriyyatında
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.**

ШЗ
А99